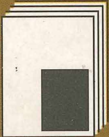
İsmet Zeki Eyuboğlu

ÖĞRENCİLER

pencere
yayınları

İsmet Zeki Eyuboğlu
Öğrenciler

Birinci Baskı: Mayıs 2002
Montaj: Bahri Çakır
Kapak Baskı: Ceren Matbaası
Baskı: Ceren Matbaası
Cilt: Ceren Ciltevi
Yayın Yönetmeni: Muzaffer Erdoğdu

ISBN 975-8460-40-4

PENCERE YAYINLARI: 155

Pavlonya Sok. No. 10/6 Nuhoğlu İşhanı Giriş Kat
Kadıköy / İSTANBUL
Tel ve Faks: (0216) 414 64 41

İsmet Zeki Eyuboğlu

Öğrenciler

AÇIKLAMA

"Öğrenciler" adını verdiğim bu çalışma, öğrencilik yıllarımın bütününü kapsayan, daha sonra askerlik, öğretmenlik evresini içeren, yaşadığım, gördüğüm, içinde bulunduğum olaylarla ilgilidir. Olayda önemli yeri bulunan birkaç kişi dışında, tümü gerçektir, bugün bile belleğimde sıcaklığını-soğukluğunu korumaktadır. Menderes dönemini yaşamayanlar, olayları yazılı belgelerden öğrenenler için burada anlatılanlar birer düş ürünü öykü, söylence, söylenti sayılabilir. Oysa, ben hepsini görerek, eylemlere sürüklenerek yaşadım. 1946'dan sonra, özellikle DP kurulup Kamutay'a birkaç üye soktuktan sonra Türkiye, tarihte benzeri görülmemiş bir ortama sürüklenmiş, bu sürüklemede görev üstlenenlerin çoğu, daha önce CHP topluluğunda yüksek görevlerde bulunmuş kimselerdi. Bunlar arasında aşağılık duygusunun ağırlığı altında ezilmiş, yıpranmış, umduğunu bulamamış, dileğine erememiş kimseler çoğunluktaydı. Bu tiksindirici olaylardan birkaçının adını sayalım.

1. Menderes döneminde önüne geçilemez bir ABD yandaşlığı başlamış, Kurtuluş Savaşı'yla kazanılanların çoğu elden gitmiştir. Türkiye anlamsız, gereksiz, tutarsız bir "Komünizm" korkusuyla, nerdeyse bağımsızlığını yitirir biçimde ABD denetimi altına sokulmuştur.

2. Ülkede, ABD koruyuculuğu, gizli yardımları altında, satın alınmış kimselere "Komünizmle Mücadele Dernekleri" kurdurulmuş, DP yönetimine karşı çıkan tüm aydınlar "komünist" diye gösterilmiş, bunlar arasında "vatan haini" suçlamasıyla nitelenenler bile olmuştur. CHP döneminde çıkarı, kazancı

sarsılmış vurguncular geniş bir etkinlik kazanmış, İkinci Büyük Savaş'ın yarattığı sıkıntıların tümü CHP etkinliği altında gösterilmiştir.

3. Aday satınalma, gazeteci satınalma, besleme bir basın yaratma, öğrencileri birbirine düşürme, "Vatan Cepheleri" adıyla halkı değişik "düşman topluluklara" ayırma, orman kaçakçılığı, yiyin (rüşvet) bu dönemde başlamış, ülkenin en üst düzeydeki aydınları, yazarları gereksiz yere suçlanmış, öğretim kurumları gözden düşürülmüş, Köy Enstitüleri "komünist ocağı" suçlamalarıyla kapatılmış, gericiliğe benzeri bulunmayan ödünler verilmiş, ezan arapçalaştırılmıştır. 1950'den sonra Menderes yönetimi şeyhlerin, mürşidlerin, dervişlerin, tarikatçıların, yobazların önünde, burnu toprağa değercesine eğilmiş, Cumhuriyet yönetimine karşı ayaklanan "şeyhler" kutsallaştırılmış, Halkevleri kapatılmış, kitapları dağıtılmış, ılgarlanmıştır.

4. "Tahkikat Komisyonu" adı altında, çoğu bölücü, gerici, yobaz kılıklı kimselerden oluşan bir kurum üretilmiş, Anayasa geçersiz, Kamutay gereksiz sayılmıştır. Bu kuruluşun Yassıada duruşmalarında ne denli düşük, yılışık, yüzsüz olduğu, birbirini en ağır biçimde suçlama yarışına giriştiği üzüntüyle, utançla gözlenmiştir. Bu kuruluşun içinde, yabancı devlet büyüklerinden, Türkiye'ye gelenlere, kadın bulmakla görevli, ünlenmiş kimselerin bulunduğu ortaya çıkmış, basının konusu olmuştur. Olay, bulaşıcı bir sayrılığa yakalanan bir yabancı devlet başkanının yakınmasıyla ortaya çıkmıştır. Ayrıca Matmazel Barbara adlı, bir Alman kadınının açıklamalarıyla, Bakanlar arasında yabancı uyruklu "odalık" saklama geleneği doğmuştur.

5. 1950 yönetimiyle "milliyetçilik" adı altında, kan soyluluğuna dayanan, Türkçülük-Turancılık söylemini benimseyen, ancak kurucularının, önderlerinin çoğu, savundukları "Türk soyu"ndan olmayan Ermeni yurttaşlardan gelen kimseler türemiştir. Bunların, daha önceki öncülerinin hepsi Rusya'dan kaçan Türklerdi, içlerinde yalnızca müslüman olanlar ilgi çekiyordu. Bu "milliyetçi" denen sürü "Türk" kökenli saymadıkları tüm yurttaşları küçümser, yerer, onların Anadolu uygarlığına,

Türk sanatına, düşüncesine yaptıkları büyük, ileri katkıları yadsıyordu.

6. Yine bu dönemde bir "padişahlık" savı ortaya atılmış, Atatürk'le ilgisi olmayan, Cumhuriyet yönetiminden çok önce yaşayan Osmanlı Padişahları, gereksiz yere, durup dururken gündeme getirilmiş, bunlar arasında yurdundan bir İngiliz gemisiyle kaçan Vahdeddin bile önemli bir yer almıştı. Bu adamın üstünlüğü ileri sürülüp, onu Cumhuriyet yönetimi kovmuş gibi gösterme geleneği yaratılmıştır.

7. Yine bu dönemde ABD ordu artıkları diye anılan küflü buğdaylar, mısırlar, kilosu 35 kuruştan alınıp yoksul halka 25 kuruşa satılmış, böylece yapay bir ABD yandaşlığı, karın doyurma uğruna gündeme getirilmiştir.

8. Yine bu dönemde, Üniversitelerde yetersiz, bilimdışı kalmış, beceriksiz kimseler birer uşak gibi kullanılmış, kimi yayın araçları TDK, TTK gibi devrimci, çağraş kurumlara ağır saldırılar, yergiler sergileme girişimi başlatılmıştır.

Sevgili okuyucu, seni yormamak, sıkmamak için bu kötü örnekleri sergileme işini uzatmıyoruz. Ancak, bu "Öğrenciler"i okuyunca anlatılan olayların arkasında kimlerin saklandığını, "para" ile bütün kapıların açılacağı savının bir yönetim uygulaması durumuna getirildiğini göreceksin. Ülkemizin Kurtuluş Savaşı'yla kazandıklarının, bugün ABD, AB, IMF istekleri doğrultusunda yabancı ortaklıklara satılmasını bir başarı, beceri diye gösterenlerin kimlerin ardılı, kimlerin çocukları, kimlerin yandaşları olduklarını anlayacaksın. Atatürk Devrimlerine karşı çıkanların, değişik adlar, bulanık sanlar altında çöplüklerde eşinenlerin geçmişlerini öğreneceksin. "Paranın açamayacağı kapı yoktur" düşüncesiyle ölüme giden Mes'ud 1950 yönetiminin yarattığı bir "gençlik örneği"dir, onun ağabeyleri, öncüleri, Yassıada duruşmalarında insan değerlerine yabancı kalmış, yüzsüzlüğü, vurgunu, soygunu bir erdem diye gösteren, sonra yerlere kapanan bir yönetimin sorumlularıdır. Bu sorumlular arasında, şimdi Kamutay'da bulunan, çağdaş kılıklı çağdışı inançları savunan "hovarda bayanlar" bile vardır.

Sevgili okuyucu, sana biraz inanılmaz gibi gelecek olan bu olayları ben yaşadım, kiminin acısını çektim, saldırıya uğradım,

kimine bilmeden, anlamadan yandaş oldum. İnsan değerlerini anlamak, insanı tüm içevreniyle tanımak kolay değildir, kimi durumda eylem insanın içini dışına çevirir, gizlisini saklısını aydınlığa çıkarır, birey kendi kendini bile tanımaz olur. Koska Muzaffer yönetimin uyuşturucu kullanmaya ittiği onbinlerce gençten biridir, bu nesneyi "milliyetçi" sürü eşsiz bir kazanç aracı olarak kullanmış, çok sonraları "Ülkücü" bir saylav uyuşturucu kaçakçılığından dolayı 16 yıl Fransa'da içeri tıkılmıştır.

Sevgili okuyucu, bu anılarda karşına çıkacak olan, Handan senin bilmediğin bir toplumsal örnek değildir. Onun benzerlerini tekkelerin, tarikatların tuzağa düşürdüğü, sonraları yargı önüne çıkarılan, saptırılmış, uçuruma sürüklenmiş "kızlarımız"da gördün. Durum benim gençliğimde de öyleydi, tekkeler, tarikatlar çiçeği burnunda gençleri kandırıp uçurumun başına getiren birer tuzaktı. O dönemde sinema, tiyatro gençler için birer ün tuzağıydı (devlet kurumları dışında). Ünlü bir sinema oyuncusunun, "Yeşilçam'da başarıya ulaşmak rejisörün yatağından geçmeye bağlıdır" dediğini sen de duymuşsun. Günümüzde "sanat"ını etinin sıcaklığı, kalçalarının oynaklığı, bacaklarının kıvraklığı ile birleştirerek sergileyen, kendilerine "ses sanatçısı" diyen düşükler, onlar arasından "devlet sanatçısı" diye seçilen "sergileme kokarcaları" DP döneminin günümüze kalan, benim de bildiğim ürünleridir.

Sanat bir yaratı alanıdır, bireysel yaşama gücünün topluma yansıyan ürünüdür, saygınlığı da toplumsal etkisinden,özgün başarısından kaynaklanır. Peki bu "sessanatçısı" ne üretiyor? Başkalarının buluşlarını sulandırarak, büyük gelirler karşılığı etiyle topluma sunuyor. İşte bir lise öğrencisiyken "Yeşilçamın büyüsüne kapılan, sonra birçok yetersiz, güçsüz erkek arasına düşen Handan bu tutkunun, bu gençlik özleminin üzüntüyle, acıyla, bunalımlarla yoğrulup yoğunlaştırılmış adağı durumundadır, yaşıyorsa, bugün yaşı yetmiş dolaylarındadır sanırım, annesi, babası çoktan ölmüştür. (Handan'ın adı takmadır).

Bu anıların sana öğreteceği başka sorunlar da vardır. Toplumsal eğitimin düzenli, yeterli olmadığı toplumlarda, gençleri ardından sürükleyen en güçlü etken ün tutkusudur.

Ülkemizde bunu bir tuzağa dönüştüren odaklar arasında sinema, tarikatlar, şu "sanatçı"lığa soyunan kimselerdir. "Arabesk" gerçekte bir sanat değildir, öykünmedir. Gençliğimde, ben de, Arap filmlerine bayılırdım, bu filmleri görenlerin çoğu, özellikle kadınlar-kızlar gözyaşlarını tutamazlardı, sinemalar hıçkırıklarla dolardı, başarı hıçkırığın çokluğuna bağlanırdı. Şimdi de şu "arabesk yandaşları"na, ses sanatçılarına bakın, onları tutanların kılıkları, görünüşleri pek çağdaş değildir.

Toplumumuzda değişmeyen bir gelenek yerleşmiş gibidir, bundan elli yıl öncesiyle şimdikileri karşılaştırdığımda bu değişmezliğin bir yozlaşma biçiminde sürdüğünü açıkça görüyorum. Atatürk'ün odalık, oynaş olmaktan kurtardığı, kişilik kazandırdığı Türk kadını tekkenin, tarikatın, yönetimin etkisiyle, üstelik yüksek öğrenim görenleri de varken, yine odalık, oynaş olmayı yeğliyor, tarikatçı kadınlarımızın hepsi birer Handan olma özleminde, kızlarımız da öyle. Oysa bu uygulamaların İslam diniyle en ufak bir ilgisi yoktur. Kandırılmış, saptırılmış bir toplumun ilk belirgin örnekleri gençlerde görülür. Kolay kazanmaya, çok az emekle gelir sağlamaya alıştırılmış çevrelerin etkisinde kalan yöneticiler, seçim kazanma, oy toplama tutkusuyla ulusal yararları dışlayarak bencil uygulamaya sarılıyorlar. Yönetimi ele geçirmek için genel seçimlerde sürdürülen girişimler hangi ülkede olursa olsun, utanç verici eylemlere dönüşüyor. Seçimi kazanan devlet başkanlarının (ABD'de İngiltere'de), yanında yerden ot biter gibi "sanatçı" bitiyor, başkanın bütün yüzsüzlüklerini ortaya döküyor, bunu ya ün kazanmak için, ya da birdenbire büyük bir gelir sağlamak için yapıyor. Ülkemizde, 1950'den sonra, günümüze değin gelen "ses sanatçısı" geleneği toplumsal yüzsüzlüğün en utandırıcı, en yozlaştırılmış örneğidir.

Sevgili okuyucu, başka bir uygulamaya da değinelim, onun değişik türünü bu yapıtta bulacaksın. Eskiden yalnızca birtakım kadınlar satılırdı, bu gelenek Osmanlı'da da yaygındı. Şimdi, spor denen kuruluşların en yaygını sayılan ayaktopunda (futbolda) oyuncalar alınıp satılıyor, eski "milli takımı"nın yerini şimdiki "alım-satım takımı" alıverdi. Genç bir oyuncu, kısa sürede insanı şaşırtan bir varlığa kavuşuyor, bu gelirle kabına

sığmayan genç oyuncu, el becerisiyle "ses sanatçısı" buluyor, bu yüzsüzlükler sözde "aşk" adına sergileniyor, böylece yeni yetişmekte olan gençler, birtakım aşırılıkların etkisinde kalarak, kaba güçlerin, tekme atmanın, ayağı başa çıkarmanın, başı ayağa düşürmenin en belirgin odağıdır. Bu oyun uygarca değildir, nitekim "maçlar"da birbirini öldürmeler, saldırmalar, toplumu tedirgin edici taşkınlıklar çıkarmalar önlenemiyor. Öğrencilik yıllarımda, bütün başarısız arkadaşlarımın ayaktopu yandaşı olduğunu biliyorum. Öğretmenlik yaptığım sürece de en yılışık, saygısız, beceriksiz, kaytarıcı öğrencilerim futbolla sapıtmıştı, bunlar arasında nice vurguncu, soyguncu çıktığını, yayın araçlarında ilginç, utanç verici olaylara karıştığını gördüm.

Üniversitenin bilim adamlarına, profesörlere "kara cübbeliler" demekten çekinmeyen Adnan Menderes'in adının bir devlet üniversitesine verilmesi ilginç olduğu ölçüde utanç vericidir. Bu toplumsal düşüklüğün somut örneğidir. Başka bir olaya değinelim. Öğrencilik yıllarımın sonlarına doğru hızlanan imam hatip okulları karmaşası, daha çok Cumhuriyet yeniliklerine karşı çıkanların toplumu inançlarından vurmanın olumlu gösterilen sonucudur. Bu kurumlar çağdaş uygarlığa karşıydı, hepsinde derin bir "Halifelik özlemi" vardı. Bu kurumlar Batı-uygarlığından yana olmayı "dinsizlik" sayma yarışındaydı. İşte bu kurumlara dayanarak, camileri birer seçim alanına çevirenler. Avrupa uygarlığını en iğrenç sözlerle yerenler, sıkışınca Avrupa İnsan Hakları kurumuna sığınmaktan, başvurmaktan, inandıkları din, bağlandıkları inanç adına en ufak bir utanç duymadılar. Bu utanmazların hepsi benim yaşımdadır, saylav, bakan, genel müdür, yükseköğretim görevlisi ordu komutanı olmuş kimselerdir (sonra Atatürkçü ordu yetkilileri bunları ayıkladı, görevden uzaklaştırdı). Şaşılası bir olaydır, yine benim yaşımda yüksek görevliler arasında, Atatürkçü kuruluşları din yoluyla ele geçirmeye çalışan olmuş, bunlar devletin en yüksek aşamasında bulunan kimselerce korunmuştur.

Sevgili okuyucu, bu *"Öğrenciler"* adlı yazımı okuduktan sonra benden, bunları yayınladığım için, tiksinti duymamışsan, yine "Pencere Yayınları"nca basılan *"İslamın Çöküşü"*, *"Felsefe Açısından 12 Eylül, Din Boşlun Egemenliği"*, *"Toplum*

Sarsıntıları" adlı çalışmalarımı da oku, elli yıllık ülke yönetiminin bütün soysuzlarını, hırsızlarını, Amerikancılarını, karaborsacılarını, vurguncularını, soyguncularını orada bütün çıplaklığıyla görürsün. Türk toplumunu geri bırakan, Avrupa'ya el açtıran, Türk'ün erdemini erdemsizliğe çeviren, Türk kadınını "odalık", "oynaş" durumuna getirmek isteyen nice Handan'lar bulacaksın, erkeği, dişiyi aramana gerek yoktur, biraz yüreğini sık, kendini tut yeter.

kadına toplum kurumlarında, devlet yönetiminde, seçimlerde erkeklere eşit yetki tanıyan, bunu yasallaştıran ilk devlet kurucusu Atatürk'ün kendilerine verdiği yetkileri kullanarak Kamutay'a giren, orada Atatürk devrimlerini yıkmaya çalışanlar yine bu "oynaş kılıklı", "odalık özlemli" yaratıklar olmuştur. Oysa, onların seçimleri kazanmak, seçilmek amacıyla kullandıkları yöntemlerin bir teki bile İslam'da yoktur. İslam dini onlara toplum kurumlarında görev alma yetkisi vermemiş, İslam dini onları, Kur'an'da "erkeğin tarlası" olarak tanımlamıştır. İşte, çoğunu kimlerin ektiği açıkça bilinmeyen, bu "tarlalar", Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in kurumlarını yıkmak için seçim alanlarında kalça oynatma yarışına girişmişlerdir.

Bugün, değişik kuruluşların (partilerin) ötesinden berisinden çekiştirdiği Türk toplumu, birtakım çıkmazlara itilmektedir, bu çıkmazların güçlüğünü, sarsıcı etkilerini yarının yöneticileri olacak olan bugünün gençleri çekecekler. Sorumlular geleceğe karşı uyarıcı bir yöntem önermiyorlar, yalnızca birtakım güncel sorunları geçiştirmenin ardınca koşuyorlar. Cumhuriyet yönetiminin getirdiği tüm ilerici odaklar işlemez duruma getirilmiş, TDK, TTK birer devlet örgütüne çevrilmiş, onların bilimsel bağımsızlığı ortadan kaldırılmış. Kamutay'da bu üzücü gerçeğe parmak basan kimse yok. Bütün sorun Anayasa'da, değiştirilmesi bile önerilemeyen bölümleri kıyısından bucağından kemirerek etkisiz bırakmak. Eğitim ortaçağ anlayışında, özel okullar nerdeyse devleti ele geçirecek bir nitelikte, devlek yasal görevini yapmıyor, AB buyruğuna girmiş durumda, yarının Mes'udları, Handanları bugünden yetiştiriliyor. Bir kuruluş çıkmış "Atatürk milliyetçiliği" değil de "Türk Milliyetçiliği" olsun diye tuttur-

muş. Oysa Atatürk Milliyetçiliği evrenseldir, Türkiye'nin tüm yurttaşlarını kapsar, Türk Miyyiyetçiliği ise kansoyluluğuna dayanan bir nitelik taşıyor, bunun karşısına Türk soyundan (kansoyundan) gelmeyen yurttaşlarımız çıkabilirler. Bunun adına da "bölücülük" denir, bu ise çağdaş bir anlayış değlidir. Bugün Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan, Türkiye'de "yurttaş" olarak yaşayan tüm insanlar "Türk" kapsamındadır, onların yöresel inançları, uygulamaları, gelenekleri ayrı olabilir, buna birtakım yasal engeller çıkarılarak karışılmaz.

Ülkenin geçimsel (ekonomik) durumu düzelmeden, kırsal kesim alanları boşalıp yurttaşlar büyük yerleşme yerlerine göçmeden gereken önlemler alınmalıdır. Türkiye, genelde, bir tarımsal ülkedir, oysa günümüz yönetimi bu gerçeği görmezden geliyor. Yerden ot biter gibi üniversiteler açılıyor, daha ortaöğretim düzene kavuşturulmamışken yükseköğretim kurumu açmak neye yarar bilinmiyor. Üniversitelerin birer bilim ocağı, araştırma kurumu olması gerekirken, devlete görevli yetiştirme yükümlülüğü altına sokulmuş. Çarpık, düzensiz, yararsız bir eğitim uygulaması gündemde. Bu sorunlar 1950 den çok önce düşünülmüş, Köy Enstitüleri bu amaçla açılmıştı. Laik bir yönetim dini devlet kurumu olarak göremez, görmemesi gerekir. Yurdumuzda değişik inanç kurumlarına (mezheplere) bağlı topluluklar var, onları bir inancın denetimi altına sokmak. insan değerleriyle bağdaşmaz. Bu gerçeği düşünen yok.

Önce bireysel sanılabilecek nitelik taşıyan bu sorunların hepsi toplumsal içeriklidir, birinin dışlanması ötekilerin de birbirinden çözülmesine neden olabilir. İşte *"Öğrenciler"* böyle bir düzensizliğin ortaya çıkardığı uygulamanın toplumsal yansımasıdır.

SUNUŞ

Bu yazı bir roman değildir, öyle bir düşünceyle ortaya konmamıştır, konamazdı da. Bu yazının içeriği yaşanmış, acısıyla tatlısıyla çekilmiş sıkıntıların oluşturduğu bir anılar birikimidir. Onda gerçekdışı bir nesne, düş ürünü bir olay yoktur. Yazıda geçen adların, birkaçı dışında, hepsi gerçektir, kimi kişilerin sergilenmesi istenmediğinden adları saklı tutulmuştur. 1958 yılında, Trabzon'da yazarın "yazı işleri sorumlusu" olarak görev üstlendiği, "Hakimiyet Gazetesi"nde günü gününe yayımlanmış, 1987'de yeniden gözden geçirilmiş, açıklanması şimdilik istenmeyen, bildiklerce iyi karşılanmayacak çok özel yerler, gerçeğe dokunulmadan değiştirilmiştir. Bu değiştirme gerçekleri saptırma değil, örtüyü yenileme anlamındadır.

Bu yazıda geçen takma adların yansıttığı kişilerin hepsini, yazar tanımış, onların toplantılarında bulunmuş, seslerini, konuşmalarını yakından, bütün sıcaklığıyla duymuş-dinlemiştir. Burada yeralan öğrenci arkadaşlarının çoğu, sonradan, yüksek görevler almış, toplum yönetiminde etkili-etkisiz olaylara karışmıştır. Yazar, öğrenci arkadaşlarının kimini bir daha görmemiş, kimi dünyamızdan ayrılmış, birkaç kız arkadaşı da yurdumuzun dışına çıkmış, gittikleri ülkelerde yerleşmiş, çoluk çocuğu, torunları olmuş, unutulmuşluğun karanlığına gömülmüştür. Burada kimseyi suçlamak, yermek, gözden düşürmek gibi bir amaç güdüldüğü sanılmasın, anlatılanların nerdeyse hepsi yazarın başından geçmiştir. Öğrencilik döneminde yalnız yedikleri ayrı düşen arkadaşlarının büyük görevlere yükselince ne denli değiştiğini, çevresini tanımaz olduğunu gören, onun buruk acısını yüre-

ğinde duyan yazar, onların o yükseldikleri alımlı çalımlı görevlerden tepetaklak yuvarlandıktan sonra, yanına sokulmalarını da güler yüzle karşılamıştır. 1950-1960 döneminde yanına yaklaşılamayan, çalımından geçilemeyen kimi arkadaşlarının acıklı durumuna, yuvarlanışına üzülen yazarın onlardan en ufak ölçüde bir beklediği, umduğu da olmamıştır.

Yaşamın kendine göre, değişmeyen, acımasız yasaları vardır. Bu yasalar, görkemli evrelerde, kişinin içyüzünü bir eldiven gibi içini dışına çevirerek sergiler, düşkün günlerinde gerçeğini aydınlığa çıkarır. Eskiler, "ne oldum dememeli, ne olacağım demeli" derler. Bu atasözünde saklı bilgece anlamı anlamak kolay değildir, yaşamın gerçeğini kavramayı, dünyaya belli bir görüşaçısından bakmayı gerektirir. 1950'den önce, İstanbul'da, Cağaloğlu'da, İzzettin Hanı'nda, Avukatlıkla uğraştığı yıllarda, çalışma masasının karşısındaki Türkiye haritasına bakarak: "Bu ülkede içine .....cak nitelikte yer yoktur" diyen bir kişi, 1950'den sonra Milli Eğitim Bakanı olunca, kendisini görevi başında görmeye giden, aldığı bir "burs"tan yararlanmak için Avrupa'ya gitme işlemini bitirmeye çalışan yazarı, düşüncelerinden dolayı Urfa Lisesi'ne "sürmek" istemiş, Avrupa'ya kendi yakınlarından bir kızı göndermek için, yazara verilen "burs"u bile engellemiştir. O kişi, Bakanlık koltuğunun arkasında bulunan, kabartmalı Türkiye haritasına bakarak: "Bu cennet yurdun gidilmeyecek, görev yapılmayacak bir yeri var mı İsmet Zeki'ciğim?" demekten kendini alamamıştır. İşte böyle yaşanmış gerçeklerle doludur bu çalışma, bu anılar, acılar, üzüntüler çevrintisi. 1923'ten sonra yapılan bütün yeniliklere karşı çıkan çevrelerce yüceltilen, nerdeyse kutsallık verilen kimselerin yaşamlarında örtüler altına sokulan utanç verici gerçeklerin birçoğu su yüzüne çıkıyor bu anılarda.

Bu anıları okuyanlar arasında, geçmişini ilgilendiren olaylardan dolayı, gücenenler, yargı yoluna başvurmayı düşünenler olabilir. Onlar sakın gecikmesinler, kendilerine göre gereğini yapsınlar ki ben de üstü kapalı geçtiğim konuları bütün ayrıntılarıyla ortaya dökme olanağı bulayım. Görkemli günlerinde, yüz kızartıcı olayları görmezlikten gelen kimselerin, bulundukları görev dolayısıyla etkilerinin ortadan kalktığı dönemlerde anılarını sergilemek onların gerçek yüzünü, gerçek kişiliğini aydınlığa çı-

karmaktadır. Yaptığından utanmayan bir kimsenin çocuklarının, torunlarının gerçekleri gizleme yetkileri olmasa gerek. Nice ocaklar sönmüş, nice kişiler sürünmüş-sürüklenmişken, bu olayların sorumlularını, nedenlerini açıklamayı göze alanları suçlamak, onları susturmak için birtakım yetkili kurumlara başvurmak, yüzsüzlüğü gizlemek için yeni bir yüzsüzlük örtüsü dokumaktır. Yapılan iş doğruysa açıklanmasından tedirgin olmamak gerekir, doğru değilse suçunu onaylayıp sonucuna katlanmak kaçınılmazdır. Sen, elinde yetki var diye, bütün yüzsüzlükleri yap, toplumu uçuruma sürükle, devleti babanın tarlası gibi kullanmaya kalk, sana karşı çıkanları, seni suçlayanları, yüzsüzlüklerini ortaya dökenleri, yine tarla durumuna getirmek istediğin devletin yasalarına dayanarak susturmaya çalış. Söyle bakalım, insanın alçalması başka hangi yolla olur, alçak denmesi gereken kim olabilir? Babasının, atasının alçaklığından dolayı çocuklarını, torunlarını suçlamak uygarca bir davranış değildir, ancak onların alçaklıkları sergilenince onları savunmaya kalkışmak, sergileyeni suçlamak daha büyük bir alçaklıktır. Atasının soysuzluğunu soylu gösterme girişimi, soysuzluğu başka bir örtü altında yasallaştırma eğilimidir.

Türk toplumu, Kurtuluş Savaşı öncesine değin "padişahım çok yaşa" saçmalıklarıyla Avrupa sömürücülerinin elinde gülünç bir oyuncağa dönüşmüştü. Onu, o duruma getirenlerin kimler olduklarını da biliniyor, yazılı kaynaklardan öğreniliyor. Fuzûlî yaşadığı çağda yöneticilerin hırsızlığından, soygunlarından, vurgunlarından yakınıyor. Koçi Bey, Feridun Bey, Peçevi İbrahim Efendi, Naima gibi niceleri Osmanlı yönetiminin utanç verici tutumunu kanıtlarıyla sergiliyor. "Türk" sözcüğünü en yerici anlamda kullanan bir Osmanlı padişahına nerdeyse tapılıyor, bunları yapanlara da "milliyetçi" deniyor. Öte yandan, çekinmeden "ben Arnavudum, işte perişan yurdum" diye bağıran bir kimse "milliyetçilik" anlayışına karşı çıkıyor da, yine elüstü tutuluyor. Bu çelişkileri, bu tutarsızlıkları açıklayanlar suçlanıyor, içeri atılıyor, süründürülüyor. Sonra böyle yakışıksız bir geçmişi savunmak, Türk'ü yıkmak isteyeni güçlendirmek yeğlenir bir eylem diye niteleniyor. Doğada, en gelişmemiş hayvanda bile böyle bir çelişki sözkonusu değildir. Hayvan, yaşama ortamında çelişkiye

düşünce ölüme gider. Oysa, belli yörelerde, insan çelişkiler içinde yuvarlandıkça değer kazanıyor. Sağduyunun bu anlayışa söyleyecek sözü yoktur.

Bu çalışma, daha önce "Çakır Ayşe" adıyla, Trabzon'da, yukarda adı geçen yayın aracında yayımlanmıştı, şimdi *"Öğrenciler"* başlığıyla okuyucuya sunuluyor. Nedeni de, bütün olayların öğrencilerle ilgili olması, onlarla bağlantılı sorunların çözüme varamayışından kaynaklanmasıdır. Yazarın, çok yakından tanıdığı, hepsi de 1923'ten sonra doğan bu öğrencilerin çoğu, onları okutan Osmanlı eğitimi görmüş, öğretmenlerinden çok daha yetenekliydi. Bu yetenekli öğrenciler, susuz, çorak toprağa ekilmiş verimli olma olanağı yüksek tohumlardı. Kurak toprakta, birer kavrulmuş temmuz bitkisi gibi sönüp gittiler. Onları söndürenlerin çoğu, sonradan, yüksek görevlere getirilmiş, birkaç öğrenciyi eğitemezken, bütün ulusu yönlendirmekle yükümlü kılınmışlardı. Ne acıdır, Vefa Erkek Lisesi'nde, yoksulluktan, geçim sıkıntısından yakınan bir felsefe öğretmeni, Demokrat Parti'den saylav seçilip Kamutay'a girince, adı birçok yolsuzluğa karışmış, yetiştiği bilim ocağını yıkmak isteyenlerle elbirliği etmekten utanç duymamıştı. Oysa adı geçen lisedeki öğretmenlik yıllarında, öğrencilerine, giyecek gömleği olmadığını, yalnız eğreti yaka takarak gömlek giyiyormuş gibi görünme gereğinde kaldığını söyler dururdu. Bu öğretmen de Trabzonlu'ydu.

Burada yeralan anılar, genelde öğrencilerle ilgilidir, dedik. Okul dışında geçen, öğrencilikle ilişkisi seyrek olan ya da olmayan, olayların dökümü bağımsız bir çalışmayla sergilenecektir. Atatürk devrimlerini yıkmak, Atatürk'ü tarihte gereksiz, başarısız bir kimse diye göstermek için çırpınan, çalışan yetkililer, görevliler aramızdadır. Onlara ses çıkarmayanlar, işlerine gelmeyen gerçeklerin açıklanışı karşısında "Türk büyüklerini yerme, kötüleme" savlarıyla kuyruk acılarını gidermeye kalkışabilirler. Durmasınlar, bizi daha mutlu kılacak anıları açıklamamız için, gerekli girişimlerde bulunsunlar, bekliyoruz, iyi günler dileyerek.

Birinci Bölüm

Temmuz güneşinin ortalığı kavurmaya başladığı, çınar yapraklarının soluk alamaz olduğu bir öğleydi. Yemek yiyesi bile yoktu. Büsbütün aç dolaşmamak için peynir, ekmek, üzümle sırayı savdı. Okulu, sınavları, gelecekte yapacağı işleri düşünmüyordu. Şimdilik, Vefa Erkek Lisesi'nde matematik-fizik dışında çok başarılı bir öğrenciydi. Gecikse bile, öğrencilik döneminin sona ermesi, yükseköğrenim olanağının ortadan kalkması sözkonusu değildi. Birçok arkadaşı gibi, o da, Anadolu'dan gelmiş, İstanbul'da geçimini sağlamaya çalışan bir ailenin çocuğuydu. Evden çıkıp Fatih'e, oradan Bayazıt'a doğru yürümeye başladı. Çok sıcaktı, yollar nerdeyse ıssız denecek gibiydi. Alışveriş yerleri bomboş, ortalıkta tek tük insanlar görülüyor, onlar da yorgun argın, sıcaktan bunalmış, yürümek bile istemiyor gibi bir davranış içindeydi. Bayazıt'a gelince, bir yere uğramadan doğruca camiin yanındaki "Küllük" adlı çay bahçesine gitti, camiin duvarına yakın teneke masalardan birinin yanına oturup duvara yaslandı. Üniversitenin birçok ünlüsünü tanıyan, ünlülerin de tanıdığı çaycı Nimet yanına gelerek, ne içeceğini sordu. Bir gazoz istedi. Nimet güldü, bu sıcakta gazoz değil çayın içilmesi gerektiğini, daha serinletici olduğunu söyleyince o da çay istedi. Sırtını camiin duvarına dayamış, ayağını iskemlenin bacaklarını birbirine tutturan kollardan birine basmış, sağ eliyle gelen çay bardağını tutmuş yavaş yavaş yudumluyordu. Birkaç çay içmişti. Bu çayları içtiğini ancak ederlerini ödeyeceği sırada anlamıştı. Kendinde değilmiş gibi derin bir düşünceye dalmış gidiyordu:

"- Ben, bugün, bir öğrenciyim. Ne denli yavaş yürüsem bile, bu öğrencilik dönemi bir gün bitecek, kendi yaşamımı kendi emeğimle sürdürme gereğinde kalacağım. Kendimden başka

elimden tutanım, yardımıma koşanım olmayacak, olsa bile bunlar geçici bir nitelik taşıyacak. Peki, bu toplum içinde ben neyim? Toplum bana ne verecek? Okulda öğretilenlerle sorumlu, yükümlü tutulacaksam, geleceğimin ışığı bugünden sönmüş demektir. Okulda öğretilenle yaşamın bağlantısı yoktur. Yaşam insana karıncanın kaç yumurta yaptığını, ördeğin hangi koşullar altında suyun üzerinde dolaştığını sormuyor, suyu oluşturan öğelerin adını, bireşimini, bireşim oranını söylemiyor. Dahası, yaşam kişiye, Kanuni Süleyman'ın kaç savaşa girdiğini, kaç ülke aldığını, kaç devlet yıktığını da sormuyor. Yaşam, geceleri ışıyıp sönen yıldızların adlarını, birbirine olan uzaklıklarını öğrenme gereğini de vurgulamıyor. Öğretmenin kara tahtaya, büyüklenerek, çizdiği üçgen, dörtgen, çokgen gibi nesneler yaşamda yoktur. Yaşamda belli nesneler vardır, onlar da biçim olarak, öğretmenin çizdiklerine benzemez. Peki yaşamla doğrudan doğruya ilgisi olmayan, yalnız doğayı anlamaya yarayan bilgileri edinmenin gereği nedir? Kişi bilmeden yaşayamaz mı? Yaşar. Ben böyle düşünmekle yanılıyorum, başarısızlığımı gizlemek için, öğretilenle yaşam arasında güncel geçerlik taşıyan bir bağ arıyorum. İçinde yaşanılan evreni öğrenmek yalnız insan denen yaratığın başarısıdır. Öğrenmeden, yalnız içgüdüyle hayvanlar yaşar. Ben, hayvanların içgüdüyle yönetildiğini bile okuldan, okuduğum yapıtlardan öğreniyorum. Öyleyse yaşamak için öğrenmek gereklidir. Öğrenmeden yaşayan insanla yalnız içgüdülerin yönlendirdiği hayvan arasında önemli bir ayrım yok demektir.

Öğrenmek iyi, yararlıdır, ancak daha kolay bir yöntemle sağlanma olanağı yok mudur? Ben, bu sorunun yanıtını bulduğum gün, öğrencilik evresinin ne işe yaradığını anlayabilirim ancak. Öğrencilik dönemi, o çağı yaşayanlar için, bir tutsaklık evresi olmamalı. Öğretmen-öğrenci ilişkilerinin temelini karşılıklı sevgi oluşturmalı. Öğretmen korkulan, kaçınılan değil sevilen-sayılan bir kimse olmalı. Okulda sevilmeyen bir öğretmenle ülkede istenmeyen bir kıral özdeştir. Öğrenim baskıya değil, öğrenme özlemine, bilgi edinme isteğine dayanmalı. Oysa biz böyle bir eğitimden geçmedik. Öğretmenin vurduğu yerde gül biter, eti senin kemiği benim gibi deyimlerin geçerli olduğu, yasa niteliği taşıdığı bir eğitim anlayışının egemenlik sağladığı bir ortamda oku-

yoruz. Nedir benim etim öğretmenimin de kemiğim babamın olacakmış? Ben, kesilmek için babamın evinde besiye çekilmiş koyun muyum? Benim bir insan olarak değerim yok mu? Neden okula başladığım gün öğretmenin karşısına etle kemik olarak çıkıyorum? Oysa insan etle-kemik değil, onun gerçek değerini yaratan tinsel yetileridir, usudur, anlayış gücüdür. Ben, bir öğrenci olarak, böyle düşünmemeliyim. Oysa şimdi böyle düşünmekten kendimi alamıyorum. Demek, beni böyle düşünmeye iten, benim dışımda bir neden vardır. Ben, o nedeni geçersiz kılamıyorum, kendi bilincimin ışığında yürüyerek yalnız etle-kemik olmadığımı kanıtlayamıyorum.

Benim; öğrenmenin, okumanın dışında da birtakım eğilimlerim vardır. Bu eğilimler yasal birer görev niteliği taşımasa bile, benim bir insan olarak doğamda, yapımda vardır. Ben, bu doğal eğilimlerimi ortadan kaldıramadığım gibi, geçersiz de kılamam. Yaşımın birtakım gerekimleri vardır, bunlar benim insan oluşumla bağlantılıdır. Ben seveceğim, yaşımın olanakları ölçüsünde günümü gün edeceğim, yaşamın tadını çıkaracağım. Görevim yalnız öğrenmek, öğrenim kurumlarını bitirmek, bir orun ele geçirmek değildir. Bilgi sevilesi bir nesnedir, ancak onun gibi sevilmesi gereken başka varlıkları bir yana itemem. Bir kız arkadaşımı seviyorum, o da beni seviyor. Oysa birlikte gezemiyoruz, bir tatlıcıda esenlikle oturamıyorz, bir eğlence yerine açıkça gidemiyoruz. Karşımıza önce aile yasakları, gelenek yasakları, sonra okul yasakları çıkıyor. Bir öğretmenim beni dışarda bir kız arkadaşımla elele görse ertesi günü öğretmenler odasına çağırıyor, yaptığımın bir soysuzluk, utanmazlık olduğunu söylüyor. Öte yandan da saygıdan, sevgiden sözediyor. Ben, toplumun, yasaların sev dediğini mi seveceğim? Bu sevgi değil buyruktur, baskıdır, istencime aykırı bir yönlendirmedir besbelli. Demek, ben bu öğrencilik giysisini taşıdığım sürece bir tutsağım. Yasaların "tutsak" demediği bir tutsağım.

Evde annemle babam arasında süregiden ilişkilere bakıyorum, bir uzlaşma yok, egemenlik babamda. Evin geçimini o sağlıyor. Annemin görevi babamın getirdiklerini pişirmek, dikmek, giymek, yıkamak, ortalığı süpürmek, sözün kısası evin içinde dönüp dolaşmak. Babamın görevi de kazanmak, evinin bütün

gereksinimlerini eksiksiz sağlamak. Biri evin dışında, öteki evin içinde birer işçi. Ancak sözü geçen yalnız babam. Annemin oyu yok, ondan beklenen yalnız söyleneni yapmak. Ben okuldan eve geldiğimde yalnız kalıyorum. Annemle babam arasında üçüzlü bir bilgi alışverişi yapma olanağım yok, okulda öğrendiklerimle evde bir düzen kurma yetkisinden de yoksunum. Öğrendiğim, annemin küçük kızkardeşime aldığı bayramlık eğlence gibi kalıyor ortada. Komşular geliyor kimi akşamları, evde konuşuluyor. Bir dergiyi bile kolaylıkla okuyamayan, sözcükleri düzenli biçimde ardarda sıralayamayan bir komşumuz ulus yönetiminden sözediyor, Atatürk'ü, İnönü'yü eleştiriyor, yanıldıklarını ileri sürüyor, kendine göre doğru bir yol gösteriyor. Öte yandan da peygamber Musa'nın göklerin bilmem kaçıncı katında oturduğunu, tanrıya yakarılırsa istenildiği gün yağmur yağdırılacağını söylüyor, benim okuduklarımla alay ediyor. Peki benim okulda öğrendiğim ne işe yarayacak? Adam okumadan ulusu yönetebiliyor nerdeyse. Ben okuyacağım, yükseköğrenim göreceğim, seçimlerde benim vereceğim oyla okuyup yazma bilmeyen bir yurttaşın vereceği oy eşit olacak. Demek öğretim kurumlarıyla başıboşluk eşit değerde tutuluyor. Kafaların eşit olmadığı bir ortamda oyların eşitliği çılgınlık değil midir? Bence uygarlık oyların değil kafaların eşitliğini sağlamaktır. Bu eşitlik özdeş görüş çevresinde toplanmak değil, bilgi birikimi bakımından yeterli olmaktır. Görüşlerin ayrılığı başların eşitliğini bozmaz. Eşitliği bozan, bilgi bakımından, birikim eksikliğidir.

Kızdığım bir olay daha var. Sık sık yüzümüze vuruyorlar: Büyükler bilir, büyüklerin dediği olur, büyüklerin gösterdiği yolda gitmeli, büyük sözünü tutmalı. Babam elliyedi yaşında, fizik bilgini Heisenberg kırkaltı yaşında, şimdi ben onun sözünü mü tutacağım babamınkini mi? Demek büyüklerin değil, bilenlerin sözünü tutmalı. Ben büyüklük denince yaşın değil de, bilgi birikimi bakımından, başın büyüklüğünü anlarım, doğrusu da bu olmalıdır. Sultan Vahdeddin, yaşı dolayısıyla Atatürk'ten yirmi yıl büyük. Onun sözü dinlenseydi, öğütleri tutulsaydı bugün Türkiye ne durumda olurdu? Kuşkusuz yoktu, elde kalan bölümü de bir sömürgeydi. Peki bu açık gerçekler karşısında, büyüklerin sözünü tutmak doğru olur mu? Öyleyse bu deyimlerde çelişki

vardır. Bu olaylar da bize toplumumuzun çelişkiler içinde yuvarlandığını gösteriyor. Çelişkili bir toplumun öğretim kurumları da çelişkili demektir. Ben, bir öğrenci olarak, çelişkilerden tedirgin olmayan sağlıksız bir toplumun bireyiyim. Toplumun bu sağlıksızlığı nereden kaynaklanıyor? Bana kalırsa, yıpranmış geleneklere, göreneklere, çağın gidişiyle bağdaşmayan alışkanlıklara aşırı bağlılıktan. Gelenek, kutsal bile sayılsa, usun denetiminden, bilincin süzgecinden geçmelidir. Bir gelenek uygarlığa aykırı düşüyorsa bırakılmalı, atılmalıdır. Uygarlıktan yararlanarak kendini sürdürmeye çalışan yıpranmış bir gelenek yıkıcıdır, gerileticidir. Onun yeri de aydın değil karanlık başlardır. Geçmişe bağlananların, geçmişle övünenlerin çoğu başarısızdır, becerisizdir. Geçmişle övünenler içinde, o övündüğü geçmişe yaraşır bir başarı sağlayan yoktur, geçmiş başarısız başların karanlık sığınağıdır. O sığınak karanlık olduğundan, güneş ışığının oraya girmemesi için bütün delikler tıkandığından, içinde utanmazlıklar görülmez, yüzsüzlükler anlaşılmaz. Bir toplum ne gün yıkılır? Bunun yanıtı da kendi içindedir. Bir toplumda, öğretim kurumları bilimsel değil de inanca dayalı verilerin denetimi altına sokulursa; yüzler güneşten, gönüller bilgi aydınlığından yoksun kılınırsa çöküntü başlamış demektir. Bir toplumda, tanrının adı yurttaşların ağzında sakıza dönüştürülürse yıkım uçurumuna giden yolun dikenleri, çakılları, çalıları ayıklanmış, yürüyüşe kolaylık sağlanmış demektir. Böyle bir toplumda benim okumam neye yarar?

Çok kazanmamı istiyorlar. Bu da yanlış bir düşünce. Çok kazanmak için okumak değil çalmak gerekir. Okuyan bir kimse çok kazanamaz, kazanma olanağı bulamaz. Doktorluk kazançlı iş. Ancak, insan en azından, kırk yaşlarında iyi kazanan bir doktor olabilir. O yaşa değin, çok kazanmanın yolları, yöntemleri aranır. Doktora çok kazandıracak hastayı bulmak da ün sağlamaya bağlıdır. Oysa, ilkokulu bitirip alışverişe atılan bir kimse otuz yaşına gelmeden büyük bir gelir sağlayabiliyor. Önemli olan, çok kazanmada yasaların giremediği oyuklara girebilmektir. Öyle bir oyuk buldun mu çok kazandığın gibi çoklarını da kazandırırsın. Çok kazanmak için, çok değişik yöntemler öğrenmek gerek, bunlar da okulda değil, alışveriş yerlerinde öğrenilir, yasalar

oralara giremez pek, yasayı uygulamakla görevli olanın karşısına, kolayından çok kazandırıcı bir engel çıkar. O engelin üzerinde, büyüklerin sözünden çıkma, büyüklerin dediği olur gibi derin anlamlı sözcükler okunursa etkisi daha çok olur. Ben niye bir öğrenci olarak kendimi bulamıyorum? Okul, öğretmen, öğrence (ders) gibi yalnız öğrencinin belleğini dolduran sözcüklerle oyalanıyorum? Demek üzerimde gizli bir baskı var, ondan kurtulamıyorum.

Ben, ilerde, kime yararlı, kime yararsız olacağım? Hangi yüreğin derinlerinden gelen duyguların etkinliği altında çelişik gidiş-gelişlerle günlerimi geçireceğim? Neden, şimdi burada oturduğum gibi, bir engelle karşılaşmadan İsveç'e değin gidemeyeyim? Neden, belli yerlerde, birtakım yasaklarla, engellerle yüzyüze geliyorum, geleceğim? Param olmayabilir, ancak olsa da bu engelleri aşmak için değişik yerlere, yollara başvurmam gerekir. Oysa ben bir esen yel gibi, bir kuş gibi bütün yapay engellerin üstünden aşmalıyım. Arkadaşlarıma bu düşüncelerimi söylesem, gülecekler, kimi de benden kaçacak sanırım. Öğretmenler duyarsa, benim için bu çocuk "bir yana kayıyor" diyecekler. Oysa kaydığım maydığım yok, düşünüyorum, sayıklıyorum, kuruyorum.

Bu düşündüklerimin hepsini bir yana bıraksam ne olurum, bırakmasam ne olurum? Ben bütün benliğimi dolduran, yüreğimden taşan bir sevgiyle doyuma ulaşmak istiyorum. Seveceğim, sevdiğimin yanında korkusuz, kuşkusuz yaşayacağım, ne bu dünya kaygısı, ne ötedünya korkusu. Korkusuz bir sevgi, doyurucu bir sevgi, bütün kaygıların ötesinde bir mutluluk. Ne para, ne ün, ne yüksek görev, yalnızca doyasıya sevişmek, sevmek, sevilmek. Ne komşu, ne yakın, ne bildik, ne baskı, yalnız sevgili, onun dudağından dökülen mutluluk, onun sıcaklığında ısınmak, onun görünmeyen yalımlarıyla tutuşan ocakta yanasıya sevişmek, doyasıya sevişmek, ölesiye sevişmek. Ne okul, ne öğretmen, ne sınav, ne geçmiş, ne gelecek yalnız sevgilinin kollarında kendini unutarak yaşamak, erimek, erimek...

Ben, neden okuduğumu bilemiyorum şimdilik. Oysa belli bir yolu benimsemem, belli bir yöntemi uygulamam gerek. Bana,

senin görevin yalnızca okulu bitirmek için çalışmaktır, diyorlar. Evet amaçsız bir çalışmak, büyüklerin sözünü tutarak çalışmak.

Öğrenciliğin süresince düşünmeyeceksin.

Sana verilen ödevlerin dışına çıkmayacaksın.

Sana öğretilenden başkasını öğrenmeyeceksin.

Büyüklerin sözlrini dinleyeceksin, büyüklerin dediklerini yapacaksın.

Evinle okulun arasında çizilen yolun dışına çıkmayacaksın.

Öğretmenlerin seni sevmeseler bile sen onları seveceksin, dövmek istediklerinde önlerinde koyun gibi duracaksın.

Geleneklere, göreneklere, alışkanlıklara bağlı kalacaksın, seni onların bağından çözmek isteyenleri dinlemeyeceksin.

Geleceğini düşünmeyeceksin, büyükler düşünür, gerekeni yaparlar.

Başarısızlığa uğradığında, başkaları suçlu olsa bile, suçu yalnızca kendinde arayacaksın.

Okulda öğrendiklerini yalnızca belleğinde tutacaksın, yaşamına uygulamayacaksın.

Bütün yeniliklerden yararlanacaksın, eskiden yana olacaksın, geleceğe değil geçmişe bakacaksın.

Bir ağzın, iki kulağın var; demek çok az konuşacaksın, çok dinleyeceksin.

Sana verilenle yetineceksin, daha çoğunu istemeyeceksin, aramayacaksın, ne verilirse beğeneceksin, alacaksın.

İçinde yaşadığım toplumun, o toplum düzeninin bana söyledikleri bunlardır, bunların benzerleridir. Demek ben diri bir araç olmaktan öteye geçemeyeceğim, varlığımı başkalarının denetimi altında, istenci doğrultusunda önemsiz bir nesne gibi göreceğim. Peki, benim istenç ile us taşıyan bir varlık olarak yapmam gerekenler yok mu? Ben, hep başkalarının elinde bir değnek olarak mı kalacağım? Bugün büyüklerin, yarın da yöneticilerin suyunda gitmekle yükümlü olursam insanlığım nerede kaldı? Yaylıma çıkarılan bir koyunun durumu benimkinden başka türlü müdür? Bugün ben böyleyim, yarın elime olanaklar geçince, bana yapılanları ben de başkalarına yapacağım, toplum benden bunu istiyor. Ben de "büyükler" arasına karıştığım gün bilmediğim, anlamadığım konularda bile sözü dinlenmesi gereken bir kimse ola-

cağım. Öyle ya toplumda "büyükler bilir" kanısı geçerlidir. Peki, Batı toplumlarında da durum böyle midir? Orada da bütün toplum sorunlarında yetkili yalnızca "büyükler" midir? Değildir besbelli. Yalnız büyükler bilse, onların dediği olsa uygarlık alanında görülen bu hızlı gelişmeler, ilerlemeler nereden kaynaklanır? Besbelli bu durum Doğu toplumlarında, islam ülkelerinde geçerlidir. Onlar yüzyıllar boyunca, Batı karşısında, geri kalmış, birer sömürge durumuna getirilmiş topluluklardır. Bütün peygamberler, belli bir yöreden çıkmış, bu yöre de Irak-Suriye-Filistin-Suudi Arabistan ile çevrili. Oysa çağımızda en çok sömürülen, geri kalmış ülkeler de bunlar. Neden uygarlık bakımından ilerlemiş ülkelerden peygamber çıkmamış? Neden tanrı Almanya'ya, Fransa'ya, İngiltere'ye, İtalya'ya bir peygamber gönderme gereğini duymamış? Neden o ülkelerin toprağında insanları doğru yola getirici tanrısal öncüler görülmemiştir?

Ben neden böyle düşünüyorum şimdi? Beni böyle düşündüren, içinden çıkamayacağım sorularla karşı karşıya getiren nedir? Önümde bir sınav dönemi var, arkadaşlarım bir yere kapanmış çalışıyorlar sanırım. Ben ise, camiin duvarına yaslanmış, bu camii yapan inanç düzenine aykırı düşüncelere kapılmış gidiyorum?-"

Öğrenci, oturduğu yerde bu düşüncelerin çevrintisinde dönüp dururken çaycı Nimet beyin "çayyy" diye çıkan sesi onu düşlerinden uyandırdı. Gezmekten başka yapacak bir işi yoktu, sınavlar için yeni bir girişimde bulunmayı, gerekli çalışmalara koyulmayı da savsaklıyordu.

Son gelen çayı da içtikten sonra, öğrencilerin çoğunlukta olduğu, başka bir yere, Divanyolu'ndaki "Adliye Kıraathanesi"ne gitmek üzere kalktı. Ne yapacağını bilmiyordu, gideceği yerde de kendisi gibi ne yapacağını bilmediğinden kahvelerde gün geçirmeye alışmış öğrenciler vardı. Oraya "Öğrenci Kıraathanesi" denirdi. Oraya ortaöğretimden, yükseköğretimden öğrenciler, yargıçlar, savcılar, nargileciler, bilardocular gelirdi. İkinci Dünya Savaşı'nın nice acılarını, nice korkularını çekmiş İstanbul'un yaşama ortamı değişmişti. Eskiden yaşlıların gittikleri kahveleri şimdi başarısız öğrenciler dolduruyordu. Bu ortamda okumanın taşıdığı anlam ne olabilirdi? Yolda yürürken yine böyle yanıtı

bulunmayan soruları kendine sormaya, bir sorudan ötekine, ondan ötekine atlamaya koyuldu. Adımları sayısınca soru soruyordu kendine. Karşılığı bulunmayan, gelecekte bile gündeme getirilmesi düşünülmeyen sorular. Birdenbire önüne bir uçurum çıkmış gibi durdu, geri çekildi, bir gülüşmenin yumuşak seslerini duydu, çevresine bakındı. Evet ona gülüyordu yanından geçenler. Kendi kendine konuşuyordu da ondan. Utandı, sonra kızdı, adımlarını hızlandırdı. Kendisine gülenlerden kaçmak ister gibi yürüyordu Divanyolu'na doğru...

Neden konuşuyordu kendi kendine, bunu bilmiyordu, sessizce yürüdüğünü, düşündüğünü sanıyordu. İnsan kendi kendine konuşursa bir eksikliği var demektir. Oysa, kendinde bir eksiklik görmüyordu. Yine daldı, kendi kendine konuşanlara gülüneceğini anladı. Öyleyse hep başkalarıyla konuşmalıyım, kendimin dışına çıkmalıyım diye geçti içinden. Sonra bir bilgenin sözlerini anımsadı: "Düşünmek, kendi kendine konuşmaktır". Bu bilge sözü doğruydu, kişi başkalarıyla konuşursa düşünemez, düşündüğünü sanarak aldanır. Konuşmak, kendi varlığının dışına çıkmaktır, başkalarıyla iletişim içine girmektir.

Adliye Kıraathanesi'nde bildik kimse yoktu, erkendi, ancak akşamleyin, çalışma bitince, iş dönüşü kalabalık olurdu. Bir süre oturdu, birkaç çay daha içti. Divanyolu'nda aşağı yukarı insanlar iniyorlar, çıkıyorlar, kimileri hızlı, kimileri yavaş yürüyorlar. Ayaküstü meyhanelerinin önünde biriken, içinde sıralanan akşamcılar günün bittiğini gelip geçenlere duyuran değişmez tanıklardı. Bunlar Eminönü'nden Edirnekapı'ya, Topkapı'ya, Kocamustafapaşa'ya, öte yandan Sarıyer'e, Şişli'ye, Kurtuluş'a değin sıralanan gel-geç yerleriydi. İstanbul yaşayışına ayrı bir özellik kazandırıyordu. Akşam simitçileri, börekçiler, poğaçacılar, leblebiciler, fıstık, kabakçekirdeği satanlar, midyeciler İstanbul sokaklarının gezici besin çıkınlarıydı. Gece ilerledikçe onların yerlerini yıkıla yıkıla, sağa-sola yalpalayarak, düşüp kalkarak, bir kıyıda sızarak sokaklara canlılık katan sarhoşlar alırdı. Beyoğlu sokaklarında, özellikle İstiklal Caddesi'nde gürültü patırtı, döğüş çekiş eksik olmazdı. İçip kendinden geçmiş kabadayılar, başıboş bıçkınlar, hırsızlar, yankesiciler, kadınsı erkekler, erkeksi kadınlar, özgür kadınlar bu sokakların değişmez yerlileriydi. Bunların

bir teki bile İstanbul'un yerlisi değildi, Anadolu'nun değişik yörelerinden gelmiş, İstanbul'un eski özelliğini, güzelliğini bozmuş, değiştirmiş kimselerdi. Hepsinin de gelenekleri, görenekleri, alışkanlıkları ayrıydı, birbirine benzemezdi. Pek çok dil konuşulurdu İstanbul sokaklarında. Gezici satıcıların sokaklarda, mahalle aralarında dolaşırken bağırışları bile bambaşkaydı, ayrı bir ses düzeni vardı. Üzümcüler, limoncular, galetacılar, sebzeciler, yumurtacılar, ekmekçiler, kuruyemişçiler, eskiciler, kalaycılar, muslukçular, bacacılar, lağımcılar, ayakkabı boyacıları, şişeciler, koltukçular, sıvacılar, yorgancılar, lehimciler, bileyiciler, bıçakçılar, oduncular, kömürcüler, çiçekçiler, badanacılar, kavun-karpuzcular, gazeteciler, hurdacılar, süpürgeciler, terlikçiler, iğne iplik satanlar saymakla bitmezdi. Bunlara eklenecek başka türlü işçiler de vardır, gece bekçisinden çöpçüye değin.

Neydi, nedendi bu kalabalıklar İstanbul sokaklarında? Bu insanları İstanbul'a dolduran hangi eğilimdi? Yalnızca "İstanbul'un taşı toprağı altın" tekerlemesi olmasa gerek. İstanbul'a altın toplamaya gelip evinden barkından, eşinden, sevgilisinden, parasından, sonunda canından olanlar da az değildi. Bu tür olaylar biliniyordu, günceldi, yaygındı. Kahvehaneler yalnız öğrenciler için değil, işsiz güçsüzler için de görünmeyen, başıboşluğa iten bir tuzaktı, insanları yıpratan-aşındıran, öğüten gizli bir değirmendi. İstanbul'a gelip de kendini kurtaran, yuvasına mutlu dönebilen insanların sayısı parmakla gösterilircesine azdı. Buna karşın yine Anadolu İstanbul'a boşalıyor, bin türlü olayın doğmasına, acının çekilmesine, üzüntünün yaşanmasına yolaçıyordu. Evet sürünenlerin sırtında koltuk değneklerine dayanarak ayakta durmaya çalışan, içi başka, dışı başka İstanbul.

Bambaşka bir özelliği daha vardı İstanbul'un. Anadolu'da yeniliklere karşı direnen, uygarlığın gidişine aykırı bir yol tutan, Cumhuriyet yönetimini yıkıp padişahçılığı, halifeliği kurmak isteyen gericilerin, tarikatçıların, inanç sömürgenlerinin beslendiği kaynak da İstanbul'du. Bütün ilericiler, devrimciler, aydınlar da İstanbul'dan ışıklanıyorlardı. Bilgi aydınlığının değerini yükselten, gerici karanlığı yoğunlaştıran da İstanbul'du. İnançları birer kavun-karpuz sergisi gibi sokaklara yayarak sudan ucuza getiren de İstanbul'du. En görkemli yapıların yanında en iğrenç, en tik-

sindirici yıkıntılar da oradaydı. En iyi okullarla en kötü kuruluşların yeri de İstanbul'du. En iyiyle en kötünün, en sevimliyle en sevimsizin, en aydınlıkla en karanlığın yanyana bulunduğu yerdi bu eski il, bu yeryüzünün en görkemli odaklarından biri olan yerleşme yeri.

Bir öğrenci, bu çelişkilerin bilincine vardığı gün, ister istemez umutsuzluğa düşecek; evinde sağlıklı düşünen, onu bilgiyle yönlendiren kimsesi yoksa, yıkıma sürüklenecekti. Sokakların, okuldan önce gençleri yönlendirmeye kalktığı bir yerdi İstanbul. Okulda öğrtilenle sokakta yaşanan arasında uygarlığın gözlerini dışarı düşüren, yüreğini patlatan bir aykırılık vardı. Bu aykırılık görünmeyen güçlü bir etki taşıyordu, kesin dengeye varamamış bir kimseyi kolayca kendine çeker, bir dönelge gibi çevresinde döndürür boğabilirdi. Bu görkemli-görkemsiz ilde güçlükle kazanılan kolayca tüketilirdi, binbir emekle ayakta duran bir tekmeyle yıkılabilir, çökebilirdi. En sağlıklı kişi, kısa bir süre içinde, bir daha kalkmamacasına yatağa düşebilirdi.

Okul isteneni, kendinden bekleneni verebilecek nitelikte değildi, kimi yörelerde. Çok iyi okullar vardı, çok kötü-yetersiz kişilerin yönettiği okullar da az değildi. Öğretilenlerin çoğu çağdaş uygarlığın değil, yeninin örtüsü altına saklanmış eski geleneklerin istediğiydi. Öğrenci, kimi öğretmenlerin gözünde, geleceğin yükünü sırtında taşıyacak kimse değil, bencil tutkuların doyuma ulaştırılması için ezilmesi gereken diri bir araçtı. Kimi öğretmenler, karşılarında öğrenci değil, sessiz, kendiliğinden kımıldamayan bir değnek görmenin alışkanlığından kurtulamamıştı. Okuttuğu kitabın dışında bilgi aracı bilmeyen öğretmenlerin sayısı, bilgiye susamış öğrencilerinden çoktu. Cumhuriyet yönetimi, kısa bir süre içinde, bütün toplum kurumlarını yenileştirmişti, ancak o yeni kurumları yönetecek nitelikte yeni yetkeler, yenilikle donatılmış başlar bulamamıştı. Yeni kurumlar, eskinin yoğunlaştığı başların denetimi altındaydı. Evinde Karacaoğlan, Dadaloğlu, Köroğlu, Pir Sultan gibi halkozanlarının ezgilerini, koşukları dinleyen, halk çalgıları eşliğinde türkü çığıran bir genç okulda Osmanlı öğrenim kurumlarında yetişmiş öğretmeninin bile anlayamadığı, Nesimi, Fuzûlî, Bâkî, Zâti, Yahya, Nev'i, Neşâti, Nâili, Nedim, Şeyh Galip, daha sonra Hamid, Haşim gibi

ozanları okuyordu. Evde konuşulan dille okulda öğretilen dil arasında uçurum vardı. Evin benimsediği gelenekle, yaşama biçimiyle okulunkini bağdaştırma olanağı yuktu. Öğretmenin Türk dediği Mevlânâ'nın Türkçe bir şiiri yoktu, buna karşın ona verilen değer, bütün koşuklarını Türkçe söyleyen Yunus Emre'nin çok mu çok üstündeydi. Yönetim yeni, kurum yeni, öğrenci yeni, yetkililer, görevliler eski.

Okulda tarih okutuluyor, Türk tarihinin en az beşbin yıllık olduğu söyleniyor, öğretiliyor, önemle vurgulanıyor. Oysa bu beşbin yıllık ulusun konuştuğu, konuşturulduğu dil altıyüz yılı öteye geçmiyor. Bu dil de Arapça-Farsça karışımı bir nesne. Peki, beşbin yıllık ulus, dörtbinbeşyüz yıl ne konuşuyor, neyle anlaşıyordu? Onun dili kuşdili miydi? Bir yanda, Anadolu Türk'tür, Türk yurdudur görüşü, öte yanda biz Anadolu'yu 1071'de aldık, anayurt edindik savları. Öğrenci, daha öğrenme döneminde, bu çelişkiyi hangi bilimsel yöntemle gidererek bilgisel uzlaşıma varacak? Bu sorunun yanıtı yoktur. Bir yanda Türk olarak nitelenen Osmanlı yönetimi, yöneticileri, öte yanda "Türk" sözcüğünü en yerici, en küçültücü bir içerikle anlamlandıran Osmanlı Padişahı. Bir yanda islam dininin yayılmasına, gelişmesine, tutunmasına büyük katkılarda bulunduğu söylenen Türk egemenliği, onun karşısında Türk'ün Arapsız olamayacağı, islam dininden ayrı düşünülemeyeceği savları. Bir yanda başdöndürücü bir hızla ilerleyen Avrupa uygarlığı, onun buluşlarından olabildiğince yararlanma eğilimi, öte yanda bu uygarlığa karşı en ağır saldırılar, onun geçersizliğini ileri süren, yaymayı amaçlayan temelsiz düşünceler. Bir yanda Avrupa'dan gelen bütün yenilikleri "gâvur işi" diye niteleme, öte yanda onun verileriyle İslam inançlarını ayakta tutma girişimleri. Bir yanda öğrenme gereği, öte yanda öğrenilenle yaşanılan arasında genişletilmek istenen uçurum.

İşte Divanyolu'ndan Bayazıt'a, oradan Fatih'e doğru yürüyen öğrencinin anlığında yoğunlaşan, düğümleşen, boğuşan, bilincini karanlığa iten, usunu çıkmazlara sürükleyen çelişkiler. Bu çelişkiler gittikçe yumaklaşıyor, katılaşıyor, birbirine giriyor, belleğin en ince oyuklarına kök salarak bunaltıcı çıkmazlara götürüyordu. Öğrenci düşünüyor, açık seçik bir yol, bir çıkış kapısı bulamıyordu. Yapılacak tek işin öğretmenlerin gönlünce çalışmak,

öğrenmek değil, isteneni bellemek, isteneni söylemek olduğunu anladıkça içi burkuluyor, daralıyor, soluğu gırtlağında katılaşır gibi oluyordu. Bu dönemecin arkasında ne vardı, yeni bir dönemeç mi, yoksa dümdüz bir yol mu? Gelecek kimden yanaydı? Öğretilenden yana mı, yoksa uygarlığın gidişine ayak uydurarak öğrenilmesi gerekenden yana mı? Liseyi bitirebilmek için, şimdilik, isteneni öğrenmek, sınavlarda sorulunca söylemek, sonraki öğrenim döneminde hepsini unutarak işe yeniden başlamak olası mıydı? Bu bunaltıcı, sarsıcı düşüncler içinde sınavları başarmak için çalışıyor, günlerini geçiriyor, evle kahve arasında anlam veremediği bir yaşamı sürüklüyor, yaşamın akışında yuvarlanıyordu. Bir dinlence dönemi böyle geçti; türkü söylemekten başka yapacak iş yoktu:

Dün yine günümüz geçti beraber
Yine de yanında kalasım geldi..

Sararmış yaprakların savrulduğu, yerleri öbek öbek boyadığı, esen yellerin, ağaçları, yolda yürüyenleri yalayıp geçtiği bir güz ikindisiydi. Üç arkadaş ağır ağır, Aksaray'dan Yenikapı'ya doğru yürüyor, bacaklarına iyice yapışan pantolonlarının, etekleri kalkan ceketlerinin birer yabancı nesne gibi gövdelerine sarıldığını seziyordu. Yüksek sesle konuşmalarına, birbirini itip kakmalarına karşın sevinçli değillerdi. Okulların sınavlar için açıldığı, öğrenci yazgısının son yargısını vereceği dönemdi. Ekmek elden su gölden olmasına karşın üçünün de yaşam yolunda attıkları adımlarından kendilerini sorumlu tutmaya başladıkları bir çağdaydılar. Yalnız ekmek, sıcak yemek, annelerin serip kaldırdığı yatak, babaların durumlarına göre verdikleri öğrenci harçlığı geleceğin güven altına alınmasına yetmiyordu. İçlerinden biri yüksek sesle:

- Bana bak Ali, hepimiz birlikte çok çalıştık, yazın bir yere gitmedik, doyasıya denize bile girmedik. Ancak bu iş beni pek açmıyor. Bu yıl kalmak var gibime geliyor. Kalırsam çok kötü. Babam, bu yıl kalırsan kendine bir gelir kapısı bul, benim gücüm yetmiyor, aldığım tükettiğimi karşıllamıyor, çocuğum yalnız sen değilsin, diyor. Babamın bu sözleri bana ağır geliyorsa da, doğru.

- Arkadaşım, bu yalnız senin sıkıntın değil, hepimizin başın-

da. Görüyorsun çalışıyoruz, ancak çalışmak öğrenmeye, kavramaya yetmiyor. Sen edebiyat, tarih, ruhbilim, felsefe derslerinde çok başarılısın, neden matematik, fizik konularında yaya kalıyorsun anlamıyorum. Benim de bütün sıkıntım fizikten biliyorsun. Bu yıl kalırsam belge alacağım. Bütün kapılar yüzüme kapanacak, senin durumun öyle değil.

- Peki ne yapalım kardeşim? Öğretmenler çalıştığımızı biliyorlar, demek bu işe gücümüz yetmiyor. Biraz soruları kolay sorsalar, sınavda yardımcı olsalar, korkutmadan çok uyarıcı bir tutum benimseseler, iş daha kolay olur sanırım.

- Böyle karamsar olmanın gereği yok. İnsan yaşamı belli bir yere çakılıp kalmaya elverişli değil, direneceksin, çekişeceksin, kazanmanın, başarının yollarını arayacaksın.

- Evet, ancak bunlar senin sözlerin değil, öğretmenlerin. Sen kendi yapacağını söyle. Ortada başarılması gereken bir görev var. Önü uçurum, sonu uçurum, hangisine yuvarlanacaksın? Bundan kurtulmak için değişik yollar var. Birincisi çalışmak, çalıştık başaramazsak ne olacak? Çalışmak her zaman başarmak değildir. Başaramadık, ne yapabiliriz? İkinci yol ise para yedirmektir. Ona gücümüz yetmez. Bu iki yolun dışında kalan da öğretmenleri dövmektir. Bu çok yakışıksız bir olay, üstelik başarı da sağlamaz, içeri atarlar, okuldan kovarlar, daha kötü bir sonuç.

- Senin düşündüklerin yanlış değil, ancak, dediğin gibi başarıya da götürmez. Peki çalışıyoruz başaramıyoruz, ne yapacağız? Biz yalnız değiliz, anamız babamız var, onlar bizden birtakım sorular soruyorlar, bekliyorlar. Ben okulumdan kovulunca evdekilerin durumu, tutumu ne olur? İnsan tek başına değil, evi, çevresi, yakınları var. Hepsi seninle ilgileniyor. Başarılı olursan yazgısı yardım etti, başaramazsın çalışmadı, başıboş diyorlar.

Bu konuşmalar, güz dönemi sınavlarına girecek öğrencilerin ortak sorunlarıydı. Bütünlemeye kalan bu gençlerin yeteneksiz, yetersiz oldukları söylenemezdi. İçlerinde, okula ilgi göstermemenin sonucu, bütün derslerden başarısız olanlar da vardı. Ancak, hepsini bu açıdan görmek olanağı yoktu. Bütün derslerde eşit ölçüde başarılı olmak sözkonusu değildi. Öte yandan bütün dersler içinde, bir ikisinden başarısızlığa uğramanın da bir nedeni olsa gerekti. Bu neden aranmıyordu, öğretmenin tutumu, eği-

tici gücü gözönüne getirilmiyor, o öğretmen olması dolayısıyla bütün eksikliklerden arınmış bir kimse diye görülüyordu.

Bu öğrencilerin başarısızlığa uğramasında öğretmenlerin etkisi yok muydu? Bu sorunun yanıtını eğitim düzeninin incelenmesi verebilir. Sözgelişi Mes'ud, Niyazi, Ali, Handan bg. öğrenciler gerçekte yetersiz, verimsiz, becerisiz kimseler değildi. Bunların, çok başarılı olduğu dersler de vardı. İş genel toplama dökülünce değişiyordu. İşte bir yaz boyu çalışan, arasıra gezen, eğlenen, içen, oynayan öğrencilerin ortak sorunu bu başarılı-başarısız olmanın doğurduğu sonuçlardı. Bu sonuçlar, birlikte çalışan, birlikte gezen, yine birlikte eğlenen üç liseli gencin varlığında bir eğitim konusuna, bir eğitim yöntemindeki boşluğa yönelik kaygıları sergiliyordu.

Üç liseli delikanlı, böyle konuşa konuşa, Yenikapı İstasyonu'na geldiler. İstasyonda iğne atsan yere düşmezdi. Son sıcakları da kaçırmak istemeyen İstanbullular Florya'nın tadını çıkarmaktan geri kalmıyor, akşamın yaklaşması üzerine denizden dönüyordu. İtişip kakışan kadınlar, genç kızlar, ördek gibi iki yana salına salına yürüyen kocakarılar, çocuklar, genç kızlara kaşla gözle, sözle sataşan delikanlılar. Yollar dolup taşıyor, sesler, uğultular kulakları dolduruyordu. Üç arkadaş, daha ileri gitmek, kalabalığın arasından sıyrılıp deniz kıyısındaki gazinolardan birinde olsun oturmak istemedi. Mes'ud iki arkadaşını omuzlarından sımsıkı tutarak istasyon kemerine bitişik ayak meyhanesine doğru yöneltti. Varsın biraz içsinlerdi, eli günü gözetleyip de ne olacaktı? Ne de olsa dünya dediğin dönüyor, atı alan Üsküdar'ı geçiyordu. İnsan bu dünyayı yaşadığınca sever. Birtakım bilgin düşünmüş, göz nuru dökmüş, peygamberler, ermişler gelmiş gitmişler. Dünya gene o dünya. Biraz yaşayıp eğlenmeli, kendi dünyalarının, düşüncelerinin tadını çıkarmalıydılar. Mes'ud'un babası milyonlar biriktirmiş, eh ne olacak ki... Paşalara, beylere istediğini yaptırtıyor, kimse bir sözünü iki etmiyordu. Zavallı annesi Zerrin Hanım neler çekmemiş elinden. Her gecesi ya Adalar'da, ya Avcılar Kulübü'nde, ya Boğaz'da geçiyordu. Artık Mes'ud da yaşamalı, eski günlere uğurlar olsun demeliydi. İnsanın tası tarağı toplayıp giderken gözü arkada kalmamalı, yaşamı gönlünce bitirip gitmek olgunluk, bilgelikti. Dünya pek de üzeri-

ne titrenecek, sevilecek bir yapıda değildir. Yaşamı dolu geçirip ölüme yatkın olmak bir türlü bilgeliktir. İşte Mes'ud böyle düşünüyordu.

Bir gün, tarih dersinde, öğretmen, "Napolyon her şeyi para yapar" demişti, dedi. Mes'ud'un parası, apartımanları, kürk mağazaları ne güne duruyordu, bunlar babadan ona kalacak, yemekle tükenmez gelir kaynaklarıydı. Böyle düşüne konuşa "İstasyon Meyhanesi"nin kapısından içeri girdiler. Doğruca, üst bölümdeki, arka masalardan birine oturdular.

- Peki buraya geldik oturduk, ne içelim?

- Votka içelim.

- Onu bırak, ortalık soğumadı daha, bira iyidir.

- Hadi sen de, arpa suyu içilir mi? Kendine güvenin yok mu?

- Bira ile, votka ile kendine güvenin ne ilgisi var? Öyleyse rakı içelim.

- Rakı içelim rakı, erkek içkisi odur. Birayı hanımlar da içiyor dedikodulu toplantılarında.

- Doğru söylüyorsun, sen babandan öyle alıştın. Baban her akşam bir "Fahrettin kerim" yuvarlıyor.

- Yok canım, biz babam gibi olabilir miyiz? Babam öyle çok içmesine karşılık yine çakı gibi duruyor.

Bu sırada Mes'ud şovalye yüzüklü parmağını masaya vurarak, sağa sola bakıp dolaşan garsona:

"Bize de baksana, bizi de görsene.

- Buyurun efendim.

- Bir büyük "Fahrettin kerim", beyin salatası, cacık, beyaz peynir, bonfile, taskebabı..

- Peki beyim.

- Garson istenenleri getirmeye giderken, karşı masada yüksek sesle bir konuşmadır gidiyordu:

"Bak, Kirkor Dayı, sen benim büyüğümsün, beni dövsen de ses çıkarmam, ancak onu yakaladığım yerde derisini yüzeceğim...

- Sus be evladım, o da senin gibi delikanlı, boş ver bu sözlere bak benim başımdaki izler hep arkadaş yüzünden.

- Kirkor Dayı bilmezsin ki onun bana ettiklerini. Biz öldük

mü yanımda bayan arkadaşım varken bizi gözlüyor, beni alaya alıyordu.

- Olur be oğlum, gençliktir bu, kimi öyle yapar kimi böyle.

- Peki Kirkor Dayı, içelim, içelim içelim.

İçkiler yudumlanırken, Kirkor Dayı'nın gözleri, ilk dünya güzellerinden biri diye bilinen Matmazel Araski'nin duvarda asılan resmine takıldı, baktı baktı, sonra derin derin içini çekti:

- Offf oynak kız, offf. Şimdi nerelerdesin, yerin üstünde mi?

Kirkor Dayı babasından kalan binlerce altınını bu yosmanın yolunda yele vermiş, Beyoğlu'nun, Şişli'nin seçkin varlıklılarının toplandığı yerlerde gençliğinin tadını çıkarmıştı. Sonra dişini tırnağına takarak çalışmış. Bugün, o eski günlerin anılarıyla yaşar, geçmişe yaslanarak geleceği sürdürmeye çalışır. Derin derin bir göğüs geçirdikten sonra:

"Ya evladım neler gördük neler, şimdi iki motorumuz var o kadar. Off Araski off.

Bu sözler, Mes'ud'la arkadaşlarının yanıbaşındaki masada yüksek sesle söyleniyordu. İçkiler, mezeler, kadeh tokuşturmalar. Niyazi, bir aralık yanına gelen garsona dönerek:

- Bunlar kimdir? dedi.

- Bunlar mı beyim? Bu Kirkor Dayı Kumkapı'nın haracını yerdi birkaç yıl öncesine değin. Babası çok varlıklıydı, ona "altın babası" derlerdi. Şimdi Kirkor Dayı yaşlandı. Kirkor Dayı hergün böyle çeker beyim, vız gelir ona dünya. En çok bahşiş veren müşterimiz de odur.

Bunları söyledikten sonra, garson, arkasını dönüp masadan uzaklaştı. Yalnızca onlara uğrayacak değil ya, başka müşteriler de vardı, olmasa bile gelecekti.

Ali içtikçe başı bir hoş oluyor, gözleri dumanlanıyordu. Birden bire Mes'ud'a dönerek:

- Bana bak arkadaşım, sen bizim gibi değilsin, babanın parası bol, yarın hepsi sana kalacak, okuyup da ne olacaksın? Memur dediğin de neki. Bakkal bile onlara kız vermiyor duymadın mı?

- Ee ne yapalım peki?

- Boş ver yahu.

- Bak, sen beni anlamıyorsun arkadaşım, benim zorum hep şu Yedek Subaylık. Annem diyor ki:

- Seni karşımda subay görsem de bir gözüm kör olsa.

Niyazi yerinde yarım bir dönüş yaparak:

- Ne tutarsız insanlarsınız be, bu işler burada mı konuşulur? Biz dedik eğlenelim, siz durdunuz ne yapıyorsunuz. Böyle masalarda böyle sözler edilmez. Hani edebiyat hocası tahtaya yazmıştı:

İşrette keder bahsini anmaz bir rind
İçmez beşerin zehri katılmış bâde

- Aaa Yahya Kemal kesildin be oğlum. Ben de şiiri severim ama eskileri değil, Orhan Veli'yi, Bedri Rahmi'yi severim. Hele Rıza Tevfik yok mu bitirim.

- Doğru, yalnız herkes dünyaya belli bir köşeden bakmak, yaşamı kendi isteğince görmek ister.

- Sen de filosof oldun be Ali, nerdeyse Aristoteles olacaksın Türkiye'de.

- Alay mı geçiyorsun benimle, şimdi?

- Ayıbettin be Ali, bilirsin ki ben hem açık konuşur hem de seni severim.

Bunları dinlemek bile istemeyen Mes'ud, "-atalım be arkadaşım" diyerek kadehini kaldırıp ağzına götürdü. Delikanlıların bu durumunu meyhaneye geldiklerinden yana gözden kaçırmayan Kirkor Dayı yanındakilere yavaşça:

- Mektep efendisi olacak bunlar, bizim zamanımızda böyle miydi ki, büyüklerin oturdukları yere girmek şöyle dursun, önünden bile geçemezdik. Zaman ne kadar değişmiş yahu.

- Öyledir Kirkor Dayı, bunlar sınıflarda hocalarını bile dövüyorlar.

- Oooo öyle namussuzluk olur mu? Hocaya el kaldırılır mı?

- El kaldırmıyorlar yumruk atıyorlar Kirkor Dayı.

***

Artık, İstasyon Meyhanesi'nin içi buğularla, rakı, şarap kokularıyla dolmuştu. Sesler yükseliyor, ileri geri konuşmalar gürültüleri bastırıyordu. Buğular arasında kalmış, sinek pisliklerinden

görülmez duruma gelmiş radyoda çatlak, yürek bulandıran, yayvan bir sesle söylenen:

"Ada sahillerinde bekliyorum / Seni seviyor istiyorum"

kulakları tırmalıyordu. Mes'ud bir aralık:

- Şu alaturka yok mu insanı deli eder. Yahu bu adamlar hiç yaşamamışlar mı, hep "Ada sahillerinde" beklemişler, günleri oynaşlarını beklemekle mi geçmiş?

Niyazi:

- Yok, ben alaturkayı severim ama bunlara değil, hani şu "N'ideyim sahn-ı çemen seyrini cânânım yok" türünden olanlar var ya onları severim. Onlar, bizim geçmişimizin başarılarıdır. Bugünle bağdaşmasalar bile, gene geçmişimizden, daha doğrusu bizden birer öz vardır onlarda, ya da bizde onlardan.

Bu sözler üzerine Ali:

- Öylesine can kurban, onlar zamanının en ileri musikısi idi, artık tarihin malı olmuşlar.

Mes'ud:

- Evet orası öyle, hoş bir zamanlar Viyana kapılarına dayanan Türkler böyle şarkılarla gönül eğlerdi.

Ali:

- O zaman adam istediği kadar karı alırmış bee.

Mes'ud:

- Ulan senin de düşündüğün işe bak. Bütün konuşmalarında bilerek ya da bilmeyerek içini dışa çeviriyorsun.

Konuşmalar böylece sürüp giderken Kirkor Dayı iri ellerini masaya dayayıp kalktı, yavaş yavaş kasaya doğru yürüdü, hesabı ödedikten sonra Matmazel Araski'nin resmine son bir kez daha bakıp:

- Off off offf, dedi. Arkasını dönüp hiç içmemiş gibi arkadaşlarıyla çıktı gitti. Nereye gittiğini o sıralar kimse bilmiyordu.

***

Akşam yaklaşmış, güneş ışıkları Yenikapı yönlerinden çekilmeye başlamıştı. Mes'ud, Ali, Niyazi epey içmişler gözleri dumanlanmıştı. Bir aralık Niyazi :

- Garson hesabı getir, diye bağırmıştı.

Ali:

- Durun.

Mes'ud:

Hadi sen de, şöyle kendine gel; dur bakalım, diyerek elini spor gömleğinin cebine sokup yeni bir ellilik çıkardı:

- Garson al şu hesabı gör, diyerek masaya fırlattı. Bir lise öğrencisinin cebinde böyle birkaç ellilik liranın bulunması doğru değildi. Para bu yaşlardaki gençleri yoldan çıkarabilirdi. Mes'ud'un babasının paraları böyle küçük masalarda bitecek gibi değildi. Üç liseli delikanlı İstasyon Meyhanesi'nden Atatürk Bulvarı'na doğru ilerlerken ardına değin açılmış bir radyoda Karadeniz türküleri duyuluyordu:

İpek peştemalunun
Yanina bak yanina
Buban etmek baturdi
İkimuzun kanina.

Niyazi birden durdu, çok derin, çok önemli bir düşünce ileri sürecekmiş gibi, sesini yükselterek:

- Bak bana bunlar sarıyor, beni bunlar açıyor, işte "memleket musikısi" budur, bizim olan budur.

***

Niyazi haklıydı, gerçekten bir Karadeniz çocuğuydu. İstanbul'a okumaya gitmişti. Okuyacaktı da onu arkadaşları baştan çıkarıyorlardı. Sonradan görüleceği gibi Niyazi arkadaşları arasında en çok okuyan, en çok çalışan bir genç olarak bilinecek. Kendini yalnız şiire, sanata, sözün kısası okumaya verecektir. Arkadaşları arasında en çalışkanı, en bilgilisidir. Onüç yaşından on dokuz yaşına değin altı yıl süreyle Nakşbendi, Bektaşi, Mevlevi tekkelerine girmiş çıkmış, namaz, oruç, zikr gibi din işleriyle epey uğraşmış, remil dökmek, fal bakmak, muska yazmak türünden saçmalıklara batmış, nice günler geçirmiştir. İranlı mevlevilerden Farsça, İstanbul softalarından Arapça okumuş, edebiyat alanında oldukça geniş bilgi edinmiştir. Yaşamın acı tatlı türlü

durumlarını görmüş, kendi içine kapanık, sinirli, alçakgönüllü, arık yürekli bir delikanlı olmuştur.

***

Üç arkadaş, Atatürk Bulvarı'na geldiklerinde sarhoşlukları ilerlemiş, gözleri iyice kızarmıştı. Bir aralık Mes'ud yüksek sesle:

- Çocuklar gelin Beyoğlu'ya gidelim, var mı sınız?

Ali: - Ne olacak sonra?

Niyazi: - Orasını Mes'ud bilir, hacıağamız odur.

Nedense "hacı ağa" sözlerine, eskiden beri, çok kıza Mes'ud yüzünü buruşturarak, sağ omuzunu biraz yana doğru eğerek:

- Sus utanmaz sus, arkadaşlık ettikse hacıağa mı olduk, sizin gibilere de iyilik olmaz ki.

Ali: - Yahu sen de hiç dalgadan anlamıyorsun be.. İnsan konuşurken her sözünü tartıya almaz ya?

Mes'ud: - Dalganın sırası mı, nedense beynim atıyor, gene "o" geldi gözlerimin önüne... şu babamı bir kafeslesem, kendi gençlik yapmamış gibi davranıyor.

Ali: - Bak arkadaşım ben sana birşey diyeyim mi? Anneni iyice kafesle, çuvalla, nasıl olsa dalganı yoluna koydun. Kızı aldığın gibi tüyersin. Sonra annen babanı yola getirir ama Yedek Subaylık işini sağlama bağlaman gerek, sonra iş bozuk çalar. Kıza görünecek yüzün olsun. Sonra sen şu "bütünleme" işini de yoluna koyarsın. Bizim gibi parasız değilsin, annen, baban ne dersen yapıyor.

Mes'ud: - Senin gibi enayinin sözüyle iş olmaz, ama derler ya "aptala malûm olur", bir bakarsın sonu açık gelir. Bir de şu var: dediğin iyi, ama ben bunu nasıl başarayım?

Ali: - Yahu ona biraz para atarsın, sınavda soracağını önceden verir sana, işin biter. Ayı Mehmet geçen yıl Vicdani'ye bir çuval sabun verdi, kimyadan haziranda geçti, sen de öyle yap olsun bitsin.

Niyazi: - Eee şimdi, onu sonra konuşuruz, ne yapalım?

Mes'ud: - Hadin bir taksiye atlayıp Beyoğlu'ya çıkalım. Nisuvaz'a gider Madam Tina'yı buluruz. O bize birer kız verir. Sonra

gene taksi ile bizim eve gideriz. Bizim ev boş, babam, annem daha yazlıktan dönmediler.

Mes'ud'un bu sözleri üzerine, birbirine bakıştılar, üçünün de gözleri parladı, sendeleye sendeleye otobüs durağının demir parmaklıklarına doğru yürüdüler. Bu arada, Mes'ud yoldan geçen bir taksiye seslendi. Hişşt, Beyoğlu'ya...

- Olur be abi, yalnız bir beşlik keserim..

- Helâl olsun..

Üçü de taksiye binip, Atatürk Bulvarı'ndan Unkapanı Köprüsü'nden, Beyoğlu'ya doğru yola koyuldular. Sağ sol ışıklarla, floresan lambalarıyla donatılmış, İstanbul akşamın alacakaranlığı içinde bir ışık denizine gömülmüştü. Taksi, Refik Saydam Caddesi'nden giderek Taksim Abidesi'nin karşısındaki durakta durdu, indiler. Üç arkadaş kolkola girerek, yavaş, sarsıntılı bir yürüyüş akışı içinde yoldan geçen genç kızlara, kadınlara baka baka, iç çeke çeke, Nisuaz Pastahanesi'ne doğru gidiyordu. Bir aralık Niyazi:

- Çocuklar bakın, şu koca Beyoğlu'nda Türk olan ne vardır? Hep gâvur, dükkân gâvur, bakkal gâvur, berber gâvur, buraları bizim değil mi? Ne dersiniz?

Mes'ud: - Hepsi bizim, sen ne biçim milliyetçisin be. Bütün İstanbul'da yalnızca senin "Türk" diye nitelediğin kimseler yaşamıyorlardı ki. Tarihte neler okuduk, Fatih Sultan Mehmed burayı aldığında, burada kimler vardı? Onlar göklere mi uçtular?

Niyazi: - Yok, onu demek istemedim, sapına kadar milliyetçi olduğum için böyle düşünüyorum. Bak bir yol, herifler hep başka dilden konuşuyorlar. Vitrinlerdeki adlar, camlardaki reklamlar hep yabancı. Ne iyi oldu da şu Tancıların basımevini alaşağı ettiler, diyenlere kızıyoruz. Türkiye'de yalnız Türkler kalmalı Türkler, diye düşünüyorlar; bundandır işte..

Mes'ud: - Peki arkadaşım, o zaman nerde bulursun Elyazar'ı, Madam Tina'yı? Piliç gibi kız getiriyorlar bize.

Niyazi: - Haa sen onun için mi bunlar, bu yabancıların ülkemizde yaşamalarını istiyorsun? Onlar burada kaldıkça biz ne Amerika'nın sömürüsünden kurtulabiliriz, ne de yabancı hovardaların akınından. Her ulus kendi geleceğini kendi elleriyle hazırlamalı. Dayama direkle çatı tutturulmaz. Ulusların yaşamı

kendi dillerini, geleneklerini yaşatıp geliştirmeleriyle, tarih varlıklarını korumalarıyla olabilir. Hani bir Karadeniz türküsü vardır:

Tağuşana dediler
Kuçucuksun tutulma
Elün yari yar olmaz
Sen yaruni yuturma.

İşte onlar da bize üç gün dost olurlar, dördüncü günü ciğerini yemek için sahibinin ölüsü başında bekleyen kediye dönerler. Namık Kemal boş yere:

Ümidin kes zaferden gayrden imdâd lâzımsa

dememiş. Biz kendi yağımızla kavrulmalıyız. Almanlar'ın bir sözü vardır. "klein aber mein", bizim dilde karşılığı "az olsun da benim olsun" biçimindedir. İşte ben de böyle istiyorum. Evdeki mangal maşasından eczanedeki ilaca dek hep bizim olmalı, bizim anladın mı Mes'ud? Sen iki kadeh atmakla kendini Holivut'ta sanıyorsun.

Mes'ud, kulaklarına dek kızararak, yarı öfkeli, yarı alaycı bir sesle, dudaklarını oynatarak:

- Arkadaş sen kavga mı edelim istiyorsun, yoksa şöyle bir eğlenelim mi?

Niyazi: - Ne kavgası, konuşuyoruz işte, kavgayı sevmediğimi bilmiyor musun?

Mes'ud: - Ama benimle dalga geçiyorsun. Bilirsin ki ben Türk, Alman nedir ayırmam, param oldu mu dünya dümdüzdür benim gözümde. Üstelik bütün insanlar için de böyledir durum. Bütün kapılar açıktır parası olana. Yurt insanın durduğu değil doyduğu yerdir.

Ali: "Ulan amma inekmişsin sen de be. Demek şu gelip geçen yabancılar, Araplar, Acemler, İspanyollar, Fransızlar, Amerikalılar, İtalyanlar burda kalıp karınlarını doyuruyorlar diye onların yurdu burası mıdır? Git sor onlara bakalım, nereye yurt diyorlar.

Niyazi: - Ne diyecekler, buraları hepimizimdir, siz gidin diyecekler. O zaman bakalım Madam Tina yüzümüze tükürür mü?

Mes'ud: Paran oldu mu Madam Tina da senindir.

Burada, Ali, Mes'ud'un sözünü yarıda kesip, yarı ağlar, yarı güler bir sesle:

- Handan da senindir değil mi? dedi.

Mes'ud kızdı, sonra biraz yüksek, kırıcı bir sesle:

Yok arkadaşım, Handan'a söz yok, o senin yengen olacak, o senin kardeşin demektir.

Ali: - Orası öyle, ama benim dediğimi anlamadın ki.

Bu sırada Saray Sineması'nın önüne gelmişlerdi. Ali, kolkola giden iki kızı göstererek:

- Offf be güzellere bak güzellere, diyerek arkadaşlarına seslendi. Üçü birden, kırıta kırıta giden, gevrek gevrek gülen kızların arkasından baktılar, güldüler, iç çeke çeke yürüdüler. Mes'ud, kısık kısık gülerek, arkadaşlarına döndü:

- O güzeller de parayla alınır, yeryüzünde değeri kesilmemiş dişi yoktur.

Niyazi: - Ben senin dediklerini yüzde doksan beş indirimle dinlerim, para paraya tapanlar için değer taşır. Ben bütün kapıların parayla açılacağını sanmıyorum. Şimdi sana bir "keskin" gelse, al şu binliği dese, alır mısın Mes'ud?

- Onun anasını... Bu verdiğin çarpık bir örnektir, sorunun çözüme yararlı değildir. Ben, böyle bir durumu düşünmek istemem.

Ali: - Yaşa be Niyazi, dedi, kahkahayı bastı. Mes'ud öfkeli öfkeli:

- Böyle örnekler tartışmayı kavgaya dönüştürür. Özgür bir kadının toplumun düzensizliği gereği yuvarlandığı uçurum örnek alınamaz.

Ali: - Yok sen hep, paranın açamayacağı kapı yoktur, diyordun da. Şimdi küplere binmenin, konuyu saptırmanın gereği kalmamıştır.

Mes'ud: - Öyle dedik diye böyle demen mi gerekir?

Epey ilerlediler. Nisuaz Pastahanesi'nin karşısındaki gömlekçi dükkânının önünde duranlar, araç bekleyenler, karşıya geçmek için kımıldanıyorlardı. Trafik polisinin "geç" imi üzerine üçü birden koşar adımla karşı kıyıya geçtiler. Mes'ud en önde, Niyazi, Ali biraz arkada, Nisuaz Pastahanesi'nin iki kanatlı kapısın-

dan içeri girdiler. Pastahanenin sol yanı iyice aydınlatılmış, arka bölümü biraz loştu. Ön bölümde yaşlı, ak saçları düzgün taranmış kimseler vardı. Bir paravana ile bölünmüş arka bölümde masalar, kadınlı-erkekli oturanlar, sandalyeleri sağa sola çekmiş, dağınıklık içinde konuşanlar, birbirine yüzünü, yanını, arkasını dönmüş değişik durumlu kimseler... Mes'ud alıcı gözle dört yanı süzdükten sonra Madam Tina'nın hizmet ettiği yerdeki hasır masalardan birine doğru yürüdü. Niyazi, Ali de arkasından giderek masanın çevresine oturdular. Biraz sonra perdenin arkasından Madam Tina'nın solgun yüzü göründü. Mes'ud'un masasına doğru ilerleyerek, çevreyi süzen gözlerle yavaşça:

- Gene sarhoşsun kerata, çapkınlığa geldin yoksa. Bak bugün "kızlar" geldi ama para da çok ister.

Mes'ud: - Alacakları para olsun Madam, sen beni tanımadın gitti.

- Tanıdım, bilirim ama, sen bitirdin mektebi? Başladın kazanmaya çok para? Yoksa beklersin versin baba da yiyeyim?

Mes'ud: - Mektebi boş ver şimdi, bize birer limanota.

- Başüstü beyim başüstü. Görünmesiniz ne zamandır, yoksa başka isler buldunuz? Kıslar tafladınız?

Mes'ud: - Yok be Madam Tina, öyle olsa buralara gelir miydik? Bizim de yazımız böyle, her insan yaşadığında çeker.

Madam Tina bu sözleri dinlerken bir yandan da, göz ucuyla, Niyazi'yi süzüyordu. Niyazi eskiden beri Nisuaz Pastahanesi'nin gediklilerindendi. Babasından on lira aylığını alır almaz soluğu orada, Madam Tina'nın karşısında alırdı. Bir lise öğrencisi olmasına karşılık, eski şiiri, halk şiirini çok iyi bilir, kendisi de eski türden şiirler yazardı. Zebani takma adıyla Volkan, Hüradam gibi gerici dergilerde beş liraya zamanın kodamanlarına söver sayardı. Onu Nisuaz'a alıştırıp Madam Tina'nın emrinde çalışan Semahat, Leylâ gibi kadınlarla tanıştıran Volkancı Mustafa Müftüoğlu idi. Nihad Yazıcı, Sultanahmed Ceza Evi'ni boylayınca Volkan dergisi Mustafa Müftüoğlu ile Niyazi'nin eline geçmişti. Anadolu'nun zengin müslümanlarından gelen binlerce lira Mustafa ile Niyazi'ye Beyoğlu'nun ederi yüksek kadınlarıyla düşüp kalkmak yollarını açardı. Mustafa'nın bir Ayhan'ı vardı, görmeye

değer bir kadındı. Volkan dergisinin geliri de Ayhan'ın cebine akıyordu.

Bir süre konuşmasını bitiremeyen Mes'ud, susar susmaz, Madam Tina, gözlerini kırparak Niyazi'ye döndü:

- Sen de geldin pasa, nerde o patron (Madam Tina, Mustafa Müftüoğlu'ya patron derdi), gelmedi?

Niyazi gevrek gevrek gülerek:

- O, Eskişehir'e gitti be Madam.

Mes'ud: - Nasıl Madam elindekiler?

Madam Tina: -Eee dedik ya pasa, çok para var? Şimdi kızlar seçme, hepsi güzellik kraliçesi, isterler çok para.

Mes'ud: - Paramız var Madam, buraya dilenmeye gelmedik ya, senin de, kızlarının da istediği para olsun.

Mes'ud, bunları söyledikten sonra elini gömleğinin düğmeli cebine sokarak birkaç ellilikle bir beşyüzlük çıkardı. Bunun üzerine Madam Tina:

- Oooo pasa, sen o paralarla Beyoğlu'nu satın alırsın.

Madam Tina, çay ocağına doğru yürüdü, biraz sonra istenen limonataları uzun saçlı, sarışın, mavi gözlü, göğüsleri iyice açık, dışa taşmış bir kadınla gönderdi. Kadın tepsiyi masanın üstüne koyarken Niyazi'ye bir gözatıp gülümsedi.

Niyazi, yumuşak, duygulu bir sesle:

- Merhaba şekerim.

Kadın, gene gülümseyerek:

- Şeker ama o bildiğin şekerlerden değil. Onların alınışı ucuz cicim ucuz, ötekilere çok vereceksin.

Niyazi: - Biz de şekerim dedik, ucuzsun demedik ki. Sonra sizin kilonuz kaça be?

Kadın: - Biz kilo ile satılmayız oğlum, malını iyi tanı.

Niyazi: - Peki sen mal mısın?

Kadın: - Malız ama senin bildiğin işporta malı değil.

Niyazi: - Nesin peki, kavaf işi mi?

Kadın: - Hadi be sen de ayran budalası, sen ağzının tadını ne bilirsin ki..

Mes'ud: - Yahu siz buraya çekişmeye mi geldiniz? Biz eğlenmek için geldik, ne oluyorsunuz?

Ali: - Yoksa evlenmeye mi?

Kadın: - Sizde iş yok oğlum, iş yok, boşuna beni oyalamayın.
Kadın, bunları söyledikten sonra birden arkasını döndü, ipekli giysisinden taşan kalçalarını oynata oynata gitti. Epey geçmiş, dışarısı iyice aydınlatılmıştı karanlıkları yırtan ışıklarla. Gelen limonatalar içilmiş, sigaralar tüttürülmüş, Madam Tina'nın getireceği haber merakla bekleniyordu. Aradan çok geçmeden Madam Tina solgun yüzünde bir gülümseme ile onlara doğru yürüdü:
- Var üç mal ama para çok ister, verebilirsiniz mi?
Mes'ud: - Olur, ne imiş istedikleri be?
Madam Tina: - Yirmi bes lira isterler.
Mes'ud: - Olur be dedik olur.
Madam Tina, başka söz söylemeden, ocaklığın üstündeki katın merdivenlerine doğru yürüdü, ağır ağır yukarı çıktı. Burası, bir sinema balkonu gibiydi, biraz öne doğru çıkmış, ince tül perdelerle önü, sözde, kapatılmıştı. Biraz sonra, arkasından gelen üç genç, güzel kadınla aşağı indi, kadınlar ocaklığın yanındaki bölümde durdular, sonra oturdular, Madam Tina delikanlılara gelmeleri için başını öne doğru eğdi. Madam Tina, çok kısa bir süre yanlarında kaldı, kadınları adlarını söyleyerek delikanlılarla tanıştırdı, sonra arkasını döndü, yavaş yavaş oradan uzaklaştı. Kadınlar önce birbirlerine, sonra delikanlılara baktılar. Mes'ud alışılmış pişkinliği ile önce kendi adını, sonra arkadaşlarınınkileri söyleyerek, kadınlarla konuşma girişiminde bulundu. Kadınlar hep birden güldüler. İçlerinde, en oynak olduğu davranışlarından anlaşılan kumralı, Mes'ud'un tanıştırmasına karşılık, yeniden adlarını bir bir söyleyerek, arkadaşlarını tanıttı.
- Ben Melek, arkadaşım Nazan, Suzan... Madam Tina üçümüzün adını birden söyledi, bizi ayrı ayrı göstermedi de ondan...
Delikanlılar, kadınlar karşılıklı oturarak yerlerini yeniden düzenlediler. Karşılıklı okkalamalar, gülüşmeler, el-dil şakaları başlamış, birbirlerinin soluklarını koklarcasına, başları masanın üstüne doğru eğilmişti. Bu ara Melek, göbeğini oynatan bir gülüşle:
- Eee çocuklar sonra ne olacak?
Nazan: - Onu beyler bilir hayatım.
Suzan: - Öyle ya hacıağamız onlar bu akşam.

Mes'ud: - Yok yok biz hacıağa değiliz, keyif ağasıyız, keşke senin hacıağa dediğin bizim gibi olsa. Al mangırı ver tıngırı.

Nazan, uzun, iç gıdıklayıcı bir gülüşten sonra:

- Tıngır hazır şekerim, sen mangırı bayıl.

Konuşmalar bu yol üzre giderken Madam Tina masaya yaklaştı:

- Eee pasalar gideceksiz nereye, gidin tamam vakıt oldu, gelecekler var daha, bakın bakıyor size gızlar.

Madam Tina'nın bu sözlerinden sonra, anlaşıldıki, üç delikanlı epeyce işi azıtmış, kendinden geçer gibi olmuş, çevre masalarda oturanların ilgilerini çekmeye başlamışlardı. Artık kalkmanın sırası gelmişti. Bunu onlar da anladılar. Çok kısa süren bir sessizlikten sonra Mes'ud:

- Hadin çocuklar, yolcu yolunda gerek, deyince, Suzan:

- Hadi ama nereye?

Melek: - Nereye olacak hayatım, Çamlıca Tepesi'ndeki otele.

Mes'ud: - Peki mangırı nedir?

Melek: - Madam Tina size söylemiştir, şimdi bize numara yapmanın sırası değil.

Nazan: - Şekerim bunlar sarhoş.

Ali: - Yok bildiğin gibi değil.

Önünde sonunda anlaşmak üzere salına salına kapıya doğru yürüdüler. Çamlıca'daki otelin tek karyolalı odalarının onar lira olduğunu Mes'ud da biliyordu Ali de. Nisuaz Pastahanesi'nin kapısından çıkıp Galatasaray'a doğru, elin günün bakışları arasında, kolkola girdiler, yürüdüler, Galatasaray Lisesi'nin önünden sola kıvrılan yolda ufak bir otopark vardı. Oradan bir taksiye binerek Kabataş Araba Vapuru İskelesi'ne yöneldiler. Arabadaki söyleşmeler, gülüşmeler şoförün bile ilgisini çekmişti.

***

Akşam karanlığının ışıklarla aydınlanan alacalığı içinde Kirkor Dayı Kumkapı Polis Karakolu yanındaki uzun salonlu, loş, ıslak, meyhaneye girdi. Kapının sağ yanındaki üçüncü masaya oturdu:

- Ulaaan Andon...

- Hoop Kirkor Dayı...

- Getir benim siseyi be, biras da burda alalım bensini. Gidiyor dünya, geri gelmek bir daha yok. Anasını sattığımın dünyası, kim yaşamış ki göynünca sende?

İnce, uzun boylu, kaytan bıyıklı, genç meyhaneci çırağı Kirkor Dayı'nın istediklerini getirince, Kirkor Dayı derin bir "ooh" çekerek şişeye yapıştı. İlk şişeyi ikincisi, ikincisini üçüncüsü kovaladı. Kirkor Dayı iyice olmuş, gözleri dumanlanmıştı. Hesabı öder ödemez dışarı çıktı, ağır ağır Çarşıkapı'ya çıkan yokuşu tırmanmaya başladı. Tranvay yoluna çıkınca bir taksiye atlayıp Sirkeci'ye, oradan Tünel'e gitti. Kirkor Dayı nereye gidiyor, amacı neydi? Bunu kestirmek güçtü. Sirkeci'den Tünel'e çıktı, taksinin parasını ödeyince, Galatasaray'a doğru yürüdü. Eski, alçacık bir kapının önünde durdu, hızla zile bastı. Kapı bir iki dakika sonra açıldı. Kirkor Dayı yüksek sesle:

- Merhaba Mehmet Efendi..

- Oooo merhaba Kirkor bey, nasıl düştün buralara, gel de birer kahve içelim.

Kirkor Dayı içeri girip sırtını duvara dayadı, kapıyı üstüne itti, hızla kapanan kapıdan gıcırtılı bir ses çıktı. Kirkor Dayı:

- Yok Mehmet Efendi kahve mahve içmem, yalnız sana birşey diyesim vardır.

- De be Kirkor bey.

Kirkor Dayı biraz yüksek bir sesle:

- Bak Mehmet Efendi, buraya Ermeni kızları gelir de onları öldürmesen namussuzun birisin be. Ben değilim senin gibi gavat be. Sen Türk'sün ben de Türk, ama sen Türk kızlarını satarsın be alçak, olur mu böyle rezillik, be utanmaz gavat..

Neye uğradığını anlamaz görünen, ancak yaptıklarının ağırlığı altında ezildiğini, yüzünde beliren, birbirine karışan çizgilerle gizleme olanağı bulamayan Mehmet Efendi biraz dikçe, biraz da kaygan bir sesle karşılık vermeye çalıştı:

- Kavat sensin, ulan, ben alnımın teriyle "ticaret" yapıyor, namusumla kazanıyorum... sen ne ya...

Mehmet Efendi sözünü bitiremedi, Kirkor Dayı yüzünde indirdiği bir yumrukla ağzını kanattı. Mehmet Efendi dengesini yitirdi, yarı sönmüş mangalın üstündeki maşayı alır almaz Kirkor

Dayı'nın başına vurdu, yarılan başından kulağının arkasına doğru kan akıyordu. Mehmet Efendi sendeledi, yüzünün bir yanı gerildi, bir yanı büzüldü, elindeki maşayı bırakırken kendisi de mangalın yanındaki koltuğa yığıldı. İçerdeki küçük odada "müşteri" bekleyen kadınlar, kopan gürültü üzerine, dışarı çıktılar, durumu görünce çığlığı bastılar. Çığlığı duyan halkın, kapının önünde, biriktiğini gören bekçi düdüğü çaldı, kısa bir süre sonra bir bekçi, iki polis oraya geliverdi.. Kavgacıların ikisini de Beyoğlu Karakolu'na götürdüler. Kirkor Dayı'nın yarası az olmasına karşın, kan çok aktığı için yanağı kıpkızıl olmuştu. Mehmet Efendi'nin yüzü çarpılmış gibiydi. Karakolun önüne geldiklerinde, onları karşılayan polisle iriyarı komiser gülerek, oldukça yüksek bir sesle:

- Gene, "vukuat" mı var, ne o, bu beyler nereden geliyorlar, nereye gidiyorlar? Yoksa buraya kahve içmeye mi gelmişler? Buyurun beyler kahveniz sade mi şekerli mi? Gel ulan gel, kahveyi birlikte içelim. Hadi içeri ulan, ne bakıyorsun yüzüme öyle? Yürü bee.

Polis: - Kavga etmişler komiserim, birbirine vurmuşlar, ikisi de birbirini suçluyor, biz de getirdik.

Komiser daha hırçın, daha korkutucu bir sesle:

- Öyle mi? Peki nerede yemişler o b...?

Polis, Mehmet Efendi'yi göstererek:

- Beyin evinde, içerde de kadınlar vardı, genç kadınlar. Onların ilgisi yok diye getirmedik, isterseniz gidip getirelim.

Komiser: - Peki gelsinler içeri bakalım.

Kirkor Dayı: - Komiser efendi önce beni dinle, bu adam Türk kızlarını satar hovardalara, yirmibeş liraya, alır gecelik. Benim adım Kirkor ben Türk'üm, kardaşımdır bütün kızlar. Ben hıristiyanım bu müslüman, olur mu müslümanlıkta böyle iş, satılır mı elin kızı? Dayanamadım attım yumruğu, yardı başımı o da maşalan.

Mehmet Efendi, suçunu anlamanın şaşkınlığı içinde kekeleyerek:

- Yalan vallahi Komiser bey. Kızlar bunun sandığı gibi değildir.

Komiser, işin içyüzünü anlamış, olayın gidişini kavramış olmanın verdiği güçle:

- Sus be seni mi dinleyeceğim şimdi? Senin ne mal olduğun belli, kimi kandıracaksın böyle?

Komiserin bu konuşmasından, kendine göre olumlu bir anlam çıkaran, Kirkor Dayı gevrek gevrek gülerek:

- Brovo Komiser bey, bu adam mel'undur, satar Türk karılarını, kazanır para, sonra da der ki erkeğim ben be. Olmaz böyle, ekmeğini yiyoruz bu memleketin. Sonra der gene, ben namuslu adamım.

Komiser: - Yeter artık sen de gevezeliği bırak şimdi, sizi ahıra atayım da görün. Ne demek kadın satmak, kız satmak burada? Nerden öğrendiniz bu kazançlı işi?

Komiserin arkasında duran, palabıyıklı, kalın kara kaşlı, iri kıyım bir bekçi, söze karışarak:

"Evet Komiserim, bunlar vergi de vermez memlekete, işleri çok kazanç getirir. Bütün karakolun bir ayda aldığını bir günde kazanır bunlar.

Komiser bekçiye kızdı, sözünü kesmek için, önce başını salladı, sonra işi tatlıya bağlamak isteyen bir sesle:

- Sen sus şimdi, ne demek karakoldan çok kazanıyorlar şimdi? Burası karakoldur kazanma yeri değil. Sonra bunlar yanlış anlarlar, seni de bizi de başka türlü bilirler. Burası devletin bir dairesidir, burada kazanç yoktur, görev vardır...

İfadeleri alındıktan sonra, Mehmet Efendi için "fuhuşa teşvik" suçundan kovuşturma yapılmak üzere tutanaklar ilgili yere gönderilecekti. Evinde yapılan aramada üç genç kadın yakalanmış, Kirkor Dayı bırakılmış, kadınlar "Zührevi Hastalıklar Hastahanesi"ne yollandı. Mehmet Efendi, o geceyi, Beyoğlu Merkezi'nde geçirdi. Yakalanan kadınlar arasında, özellikle, 17 yaşlarında oldukça güzel, boylu poslu, mavimsi gözlü, ak tenli, güler yüzlü olanı ilginçti. Pamuk gibi ak elleriyle yüzünü kapamış için için ağlıyor, "arkadaş yüzünden yandım" diye mırıldanıyordu. Arada bir yanındaki genç kadına çıkışıyor, "beni neden buraya getirdin? Senin Mehmet bey amcan böyleymiş de bana neden başka türlü anlattın? Sizin amcalarınız böyle mi olur? Sizi satarak mı geçinirler? Annem, babam duyarsa benim sonum ne olacak? Beni okuldan kovmazlar mı?"

Yanındaki kumral kadın, bu işin nice fırtınalarını, sarsıntılarını geçirmenin sağladığı katılıkla:

- Ne olacak kızım okuyacaksın da? Senin gibiler bir milletvekili aylığını bir gecede kazanıyor. Biraz bekle, daha ilk çıkacaksın işe. Bu gece bir uğursuzluk değdi bize, yoksa bu olur iş değil. Okuyacaksın da ne geçecek eline, yüzelli lira aylık. Ben de senin gibi güzeldim, yürüdüğümde yerler sarsılır, erkeklerin yürekleri hoplardı. Onbeş yıldır bu işin içindeyim, böyle neler gördüm ben. Karakol, komiser, polis, savcı, yargıç sonra yine eski düzen. Hepsi gelir geçer, kimseyi kırk yıl içerde saklamazlar, birkaç saat sonra bırakacaklar bizi.

Kadının bu konuşmaları kızı yatıştırmak şöyle dursun daha öfkelendirdi. Dirseğiyle kadını dürttü, ağlamaklı sesiyle:

- Git be et tüccarı, üstelik de yakın komşumuzsun, demek kocanı da böyle kandırıp dururdun.

Ahlak zabıtası görevlisinin gözcülüğü altında, kadınlar "Zührevi Hastalıklar"a gönderildi. Yapılan işlemlerde bu gencin "kız" olduğu, bu gibi işlerle ilgili bulunmadığı, arkadaşlar, komşularla sinemaya, eğlenmeye gitmek üzere, birkaç saatlığına evinden ayrıldığı anlaşıldı. Sonunda kızı bıraktılar, kızın yalvarması üzerine, bir sivil polisle evine gönderdiler. Bu olağan bir iş değildi, ancak bir gece evinden ayrı kalmış bir lise öğrencisi için, görevlilerin insanlık duyguları, acıma duyguları baskın çıkmış, olay görevlinin aracılığıyla yatıştırılmıştı. Artık bu kötü yoldan ucuz kurtulan genç kız, kendine gelmiş, bir daha böyle yerlerde görünmeyecek, yakında başlayacak sınavlar için gerekli çalışmalara koyulacak, gelecekte kendisini bekleyen yeni olaylarla daha geniş bir serüven ortamına atılacaktı. Mehmet Efendi'ye gelince, o da ilgililerce biraz "para cezası"na çarptırılmış, ıslatılmış, kiraladığı evden kovulmuştu...

***

Sabah olmuş, sonbahar güneşi Kadıköy sırtlarını ışıldatmaya başlamıştı. .....Oteli'nin Marmara'ya bakan, birer yataklı üç odasından, yorgun sesler duyuluyordu. Yüz yıkamalar, el yıkamalar, su dökünmeler, sonra su sesleri, yorgunluğu gidermek için tek

yoldu. Sabahın sekizine doğru, otelin kapıcısı yeni uyanmıştı, karşısında kadınlı-erkekli altı kişi görünce birden şaşalar gibi oldu, sonra kendini toparladı. Mes'ud gömleğinden çıkardığı bir para demetinden seçtiği yeni onluğu kapıcıya uzattı, kapıcı neredeyse burnu yere değecekmiş gibi eğildi, "eyvallah beyim" dedi. Altı kişi otelden çıkıp yakındaki sütçüye doğru yavaş yavaş yürümeye başladılar. Süt, reçel, tereyağı, yumurtalı bir kahvaltıdan sonra, kalktılar, caddeden geçen bir taksiyi çevirip Üsküdar Araba İskelesi'ne doğru yollandılar. Vapur Kabataş'a yanaştı, çıktılar, kadınlar taksiden inmeden Taksim'e, onlar da başka bir taksi ile Bayazıt'a gittiler. Küllük'te oturdular, birer kahve içtiler, sigaraları tellendirdiler. Çevrelerini korkulu, kuşkulu gözlerle, süzerek, bir tanıdık "büyük", bir "öğretmen" görmemenin tadını çıkardılar.

***

Artık sınav günleri yaklaşmış, Vefa Erkek Lisesi'nin, İstanbul Kız Lisesi'nin avluları öğrencilerle dolup taşmaya başlamıştı. Sonu nereye varırsa varsın, liseyi bitirip Yedek Subay olmanın ötesinde bir erek, bir umut aramanın gereği yoktu. Üç insanı bir düşünce odağında toplayan, birleştiren tek gücün bu Yedek Subaylık'ı kazanma olduğu besbelliydi. Bir aralık Niyazi, buruk, yorgun bir sesle:

- Çocuklar ben eve gidip biraz fizik çalışacağım. Benim sınava beş gün kaldı, babam "ümidim sende" diyor.

Mes'ud: - Şimdi oyun bozanlık etme, birlikte geldik birlikte gideriz. Şurada, bugünü de geçirsek, birbuçuk gün birlikte yaşadık demektir. Akşam üzeri gideriz, sen fiziğine çalışırsın.

Ali: - Ne diye oyun bozanlık etsin, çocuk çalışacak, senin gibi sırtını babasının binliklerine dayamadı ki.

Mes'ud: - İyi ya gidin, çalışın, yarın akşam üzeri saat sekizde Markiz'deyiz, daha ne istiyorsunuz?

***

Ertesi gün akşamı Beyoğlu'nun değil, İstanbul'un en kalburüstü pasta salonlarından biri sayılan Markiz'de buluşmak üzere

ayrıldılar. Mes'ud "Küllük"ten kalkınca soluğu Bahar Pastahanesi'nin telefon başında aldı. Saat onbuçuk, Handan evdedir. Elleri titreye titreye ahizeyi kaldırdı, aradığı yerin sayılarını bir bir, ürkek ürkek çevirdi. Birkaç saniye geçmeden Handan'ın "alo" sesiyle karşılaştı. Mes'ud gene titriyordu, ses onun duygularını daha hızlandırmıştı. Handan da bir geceki olaydan dolayı ürkekti, yine polis mi arıyordu, neydi yoksa? Mes'ud titrek bir sesle:

- Kimsiniz efendim?

Handan: - Siz kimsiniz?

Handan'ın sesini iyice tanıyan Mes'ud'un yüreği küt küt vurmaya başladı, bu duygularını açığa vuran durumu Handan görüyormuş gibi ürkekliği daha da artıyordu.

- Sen misin Handan, ben Mes'ud.

Handan, Mes'ud'un olup bitenleri duyup duymadığını anlamak için sesine egemen, olgun, soğukkanlı bir kadın tutumuyla:

- Ne oldu Mes'ud, bir olay mı var, neden sesin titrek çıkıyor, yoksa telefonda mı bir bozukluk?

Mes'ud: - Yok yok, yarın Markiz'e gelir misin? Akşam sekizde?

Handan: - Aaaa gecenin saat sekizinde ben evden çıkabilir miyim, ne diyorsun sen? Annemi ne diye kandırayım? Akşam arkadaşımın nişanına bile izin almak için akla karayı seçtim. (Handan'ın, bu sözlerinin arkasında, başından geçen olaydan dolayı evi ne yolla kandırdığı saklıydı. Durumu bilecek denli güçlü bir anlağı yoktu Mes'ud'un.)

Mes'ud: - Peki ne zaman gelirsin, gelebilirsin?

Handan: - Annem geliyor, yavaş konuşalım, sabahleyin saat onda gelirim. Anneme, ders almak için arkadaşıma gidiyorum derim, yemeğe beklemez, akşam saat dörtte gelirim derim, olur biter, sen işi çok uzatma şimdi, anladın mı?

Mes'ud: - Şey, Handan, kız şist...

Telefon kapanmıştı. Mesm'ud parayı ödeyip, bir kremalı pasta yedikten sonra hızla pastahanenin merdivenlerini indi. Ertesi gün saat onda, Handan'la, yirmide Niyazi, Ali ile birlikte üçü de Markiz'de buluşacaklardı. Onun duygusallığı içinde çalkanıp duruyordu. Sınavları düşünmek bile istemiyordu. Bir aralık kendi kendine: "Şu Yedek Subaylık işini yoluna koyabilsem, Handan'ı

anasının gözünün yaşına bakmadan kaçıracağım. Parayı bastırdım mı açımadık yol mu kalır yeryüzünde. Niyazi ne derse desin, bir tanrı vardır, ben onun varlığına inanıyorum, düşküne yardım eder, onu koruyan tanrı vardır. Ben Niyazi gibi değilim. O eskiden tekkelere girmiş çıkmış, namaz kılmış, oruç tutmuş, gene de bir türlü tanrı yoluna girememiş. İnsan sınava girmeden önce 'gusul abdesti' almalı, yıkanmalı, koltuğunun altında bir Enam saklamalı, boyuna tanrı'ya yakarmalı. Tanrı öylelerine yardım eder ancak." Böyle mırıldanıyordu kendi kendine. Otele gitmekten, orada gecelemekten, yaptığı 'gençlik işi'nden üzüntü duyuyordu şimdi. İçkiyi de içmesem diye geçti içinden bir daha.

Bu tür düşünceler gelip geçiciydi, bir gencin sınav günlerinde sığınacak güç aramasından, başarıp başaramama kaygısından kaynaklanıyordu. Nitekim bir süre sonra, arka cebinden para cüzdanını çıkardı, içine özenle yerleştirdiği, resme, Handan'ın resmine, özlemle, sıcak duygularla baktı. Yeni bir yaşama ortamındaydı, az önceki düşünceler birdenbire yokolup gitmiş, yeni bir sıcaklık dolmuştu içine. Bunlar besbelli gençlik tutarsızlıklarıydı, bir de o yaşların yarattığı duygu değişiklikleri girmekteydi işin içine.

Mes'ud, Divan şiirini çok iyi bilen Niyazi'den epey bilgi edinmiş, belleğine özellikle sevgiyi işleyen şiirleri yerleştirmişti. Birdenbire Niyazi'den öğrenip benimsediği, Kadı Burhaneddin'in şu dörtlüğünü mırıldanmaya başladı:

Dilberün işi itab u nâz olur
Çeşmi câdû gamzesi gammâz olur
Ey gönül sabr it tahammül kıl ana
Yâre irişmek işi az az olur

Öyle de olacaktı. Handan güç geçecekti ele, geçecekti yine, gelecekti. Yoksa Mes'ud ölürdü. "Yarın olsa, öğle, Markiz, Handan" niye mırıldandı kendi kendine. Öğle yakındı. Biraz sonra yazlıktaki eve, annesinin, babasının yanına gitmek geldi aklına. "İki gün oluyor evden çıkalı" dedi, yine kendi kendine. Gitmek üzere araç beklemeye başladı...

***

Niyazi, Fatih Sinan Ağa Mahallesi'ndeki eski evine gitti, uyudu, uyandı, derse bakmadan akşamı yaptı. Annesi, Trabzon'dan gelmemiş, kendisinden iki yaş küçük kızkardeşi evin işlerini başarıyla yürütüyordu. Rutubetli odasında uyanan, uyanamayan Niyazi, emeklerini öteevrende bile ödeyemeyecği kızkardeşine seslendi:

- Sabahat, kız Sabahat..
- Efendim ağabey.
- Acıktım, yiyecek bir şey var mı?
- Var ağabey, biraz bekle.

Niyazi bu bekleme süresini boş geçirmemek için, önce duvarda, nişanlısının resmine baktı, sonra kitaplığından aldığı Bâkî Dîvânı'nı gelişigüzel çevirmeye başladı, birden bir "gazel"e takıldı gözleri, onu mırıldanarak okudu:

Mâhrûlar bî-adet bir âşık-ı rusvâyı ben
Yetmeğe bin pâre kılsam bu dil-i şeydâyi ben
Aşkının sevdâsına düşdüm yitirdim aklımı
Kande buldum bilmezem bu şûh-i bî-pervâyı ben
Hep seninçündür benim dünyâ cefâsın çekdügim
Yoksa ömrüm varı sensiz neyleyim dünyâyi ben

Sabahat, "ağabey yemeğin hazır" diye bağırınca, Niyazi "Divan"ı yastığın üstüne bırakıp kalkarken gözleri duvardaki resme takıldı, güldü, doğru yemeğin bulunduğu odaya geçti. Yemeği yedikten sonra ağzını yıkamadan çıktı, doğru Bahar Pastahanesi'ne, alışılmış toplantıya gitti. Bu, onların aşağı yukarı her akşam buluştukları bir "sanatçılar toplantısı"ydı.

Niyazi'nin, böyle, biri Karadeniz Kıraathanesi'nde, Bahar Pastahanesi'nde, öteki de Sultanahmet Meydanı'na inen Divan Yolu üzerinde olmak üzere üç toplantı yeri vardı. Bahar Pastahanesi'nde Adnan Günay, Celal Algan, Necmi Duman, Halil Bahar, Ziyad Nemli, Said Maden, Adnan Topsakal, Erdoğan, Abdullah Öztemiz gibi gençler toplanırdı, Ressam Orhan Peker de arasıra uğrardı. Bahar Pastahanesi yeni yapılmıştı. Karadenizli gençleri bir kuluçkanın civcivlerini kanatları altında toplayışı gibi toplayan "Cemiyet Başkanı" Sabahattin Kundupoğlu idi. Bu adları geçen gençler, önceleri Karadeniz Kıraathanesi'nde toplanır, sa-

nat, düşünce üstüne konuşmalar düzenlerlerdi. Sonradan bu toplantılar Bahar Pastahanesi'nde yapılır oldu. Niyazi'nin Adliye Kıraathanesi'ndeki dostları da Halim Uğurlu, Doğan Nail Altuncuoğlu, Hadi Bey, Emin Torunoğlu, Yaşar Çimen gibi çokluk Necip Fazıl'ın yanını çevirirlerdi. Bunlardan başka Enver Aytekin'in çevresinde toplanan devrimciler vardı. Aşağı yukarı hepsi de meteliksiz kimselerdi. Necip Fazıl'la olan yakınlıkları düşünce birliğine değil, ozanın ününe, gençler üzerindeki etkisine dayanıyordu. Adliye Kıraathanesi'ne Sedat Umran da gelirdi arasıra. Sedat Umran'ın çok sağlam bir Almancası vardı. Niyazi bu içine kapalı, sevimli ozana çok şeyler borçludur. Özellikle Almanca konusunda. Sonradan bu gençlerin hepsini yaşamın gerçekleri bir yana atıverdi. Bu arada konuya ara vererek, yine birkaç eskiye, lise yıllarına dönelim. Niyazi'nin, adı anılan gençlerin çoğu ile toplantılara katılması, liseyi bitirdikten sonradır. Adliye Kıraathanesi'ndeki arkadaşlık ise lise yıllarında başlamıştı.

Güz döneminin son sıcakları tükenmek üzereydi. Vefa Erkek Lisesi'nin avlusu tıklım tıklım dolup taşıyordu. Sınava girecek öğrencilerin çokluğunu felsefeden kalanlar oluşturuyordu. Bu nedenle, öbek öbek ayrılan gençler, kendi aralarında konuşuyor, sınavla ilgili tartışmaları sürdürüyorlardı. Konuşmalarda Sokrates, Platon, Aristoteles, Kant, Comte gibi adlar sık sık geçerdi. Felsefe bu gençlerin çoğunda bir korku, bir ürküntü yaratır, ondan iyi bir sonuç almak aşılmaz dağları aşmak gibi gelirde çoklarına. Bu durum felsefenin güçlüğünden çok, felsefe öğreniminin düzensizliğinden, öğrencileri düşünmeye değil de söyleneni, okunanı anlamadan bellemeyi öneren davranıştan kaynaklanıyordu. Mes'ud bir köşeye çekilmiş, elinde Hatemi Senih'in yazdığı bir felsefe özetleme kitabını evirip çeviriyordu, "ey Allahım ey Allahım" deyip duruyordu. Mes'ud'un takıntısı yalnız felsefeden değildi. O bunu önce en yakın arkadaşlarından bile gizlemiş, sınav çizelgeleri asılınca fizik, kimya gibi fen derslerinden de bütünlemeye kaldığı anlaşılmıştı. Ona göre kimyadan geçmek kolaydı, iş paraya dayanıyordu. Oysa felsefe için böyle bir durum sözkonusu değildi, hoca parayı sevmeyen, kendini dine adamış bir kişiydi.

İngiliz kumaşı, son moda dikişli ceketinin küçük cebine baş-

parmağını sokmuş, arpacı kumrusu gibi dalmıştı Mes'ud. Birdenbire aklına Handan düştü. Markiz'deki gülüşler, eğlenceler, düşler ardarda dizilip gidiyordu. Nice düşler kurardı Mes'ud, evlenecek, mutlu bir yuvası olacak, yaşamanın tadını çıkaracak, babadan kalma büyük parayı canı istediği gibi yiyecek, ölürken gözü arkada kalmayacaktı. Bu yaşta, ölümü düşünmek bir çelişkidir. Ancak babadan kalacak varlık büyük olunca, onu tüketebilmek için yılların sayısını düşünmeden edemez kimileri. Evet düşler, umutlar, geçmişten kalan tatlı anılar, Necip Bey Bağı'ndaki eğlenceler, Handan'la danslar, soluk soluğa vermeler, göz göze çakılıp kalmalar, raspalar, rumbalar, valslar, tangolar sınavı düşünmeye olanak bırakmıyordu. Özellikle, ceketinin yakalarını delercesine dikilen iri göğüsler; Handan'ın göğüsleri, onların delici, kıvrandırıcı sıcaklığı. Düşünmeye olanak bırakmayan bilinçaltı çalkantıları, sarsıntılar. Bir aralık kendi kendine:

"- Ne olacak yahu belge alsak bile Handan'ı istediği gibi yaşatacak paramız vardır. Babam bütün varlığını alıp götürecek değil ya." diye düşünüyor, mırıldanıyordu. Mes'ud'u bu derin dalgınlıktan uyandıran, bir arkadaşının omuzuna vurması oldu.

- Ne o, ulan sen de mi düşünüyorsun? Nereden öğrendin düşünmeyi böyle? Sana düşünmek değil konuşmak, eğlenmek yakışır. Yoksa babanın paralarını nasıl bitireceğini mi düşünüyorsun? Bu dünya çıkar dünyasıdır, sen yine olduğun yerde pinekliyorsun. Git asıl babanın yakasına, ya para ver, ya Amerika'ya kaçarım de, işler biter, akan sular duruluverir. Yeme kendi kendini kardeşim böyle.

Mes'ud: - Orası öyle, ancak bakalım istenen parayı bulabilir miyiz? Yanlış söyledim, parayı buluruz da doğrudan doğruya ona verebilir miyiz? Adamın birdenbire namusluluğu tutar, bizim de sonumuz iyi olmaz, belli olmaz bu işler.

Ali: - Senin de düşündüğün işe bak. Ayı Mehmet ne güne duruyor, parayı ona verirsin, o işi yoluna koyar. Sen bu işlerde toysun belli, babanın parasını yemeyi bile beceremiyorsun oğlum.

***

Aradan günler, haftalar geçti, sınavların sonuçları belli oldu.

Niyazi liseyi bitirmiş, Mes'ud çevirdiği dolaplar sonucu ancak fizikle kimyadan geçebilmiş, Ali başarısızlığa uğramış. Sonunda ikisi de belgelenmiş. Durumdan yılmadılar, yılmayacaklardı da. Handan'a gelince o da Mes'ud'un yaşamında yeni bir çığırın açılmasına yolaçmış, yeni olayların nedeni olmuş, yaşama bambaşka bir gözle bakmaya başlamıştı. Yaşamda başarı elde etmek için ne gibi yollara başvurmanın gerektiğini bulmak, hangi inişli yokuşlu yerlerden geçmek gerektiğini anlamak güç olmayacaktı onlar için.

***

Sınav sonuçlarının Lisedeki çerçeveli, camlı ilan tahtalarına asıldığının üçüncü günü öğle üzeri Mes'ud yine telefonla Handan'ı aradı, hıçkıran bir sesle karşılaştı.

Mes'ud: - Ne oldu Handan, neden sesin ağlamaklı, hıçkırıklı çıkıyor? Söyle be şekerim, ne var, Allahaşkına söyleyiver.

Handan: - Bırak beni Mes'ud sinirlerim öyle bozuk ki ne yapacağımı bilemiyorum doğrusu. En iyisi oturup doyasıya ağlamak.

Mes'ud: - Şekerim seni Kız Lisesi'nin karşısındaki otobüs durağında bekleyeceğim, gelirsen de bekleyeceğim gelmezsen de bekleyeceğim, ona göre davran. Mes'ud bunları söyledikten sonra telefonu kapadı, yavaş yavaş pastahaneden çıkıp Cağaloğlu'ndaki durağa gitti. Aradan yarım saat geçmedi Handan üzgün, sarsılır gibi bir yürüyüşle karşıdan gözüktü.

Handan: - Merhaba Mes'ud, ne erken aklına geldi beni aramak, ne oldu önemli bir değişiklik mi var yaşamında böyle?

Mes'ud: - Beni değil seni soralım, neydi o telefondaki surat, o öfkeli, ağlamaklı ses?

Handan: - Ne olacak sınıfta çaktık, anneme daha söylemedim, nasıl söyleyeceğimi de bilemiyorum doğrusu. Suçu hep, bilmeden, sana yıkacaklar, o telefonda seni arayan oğlanın yüzünden olmuş bu işler diyecekler, gibi geliyor bana.

Mes'ud: - Desene sen de Yedek Subaylık işini yoluna koyamadın gitti.

Handan göbeğini oynatan, hoplatan bir gülüşle:

- Asker olduk oğlum, sen benim emir erim olursun.

Mes'ud: Yaşa bee...

Başka bir söz söylemeden, söyleşmeden doğruca bir taksiye binip Beyoğlu'ya gittiler. Taksim'den Harbiye'ye değin yürüdüler. Hay-Layf'ın önüne gelince Mes'ud, Handan'ı öne geçirip içeri girdiler, en uzak köşedeki masaya oturdular. Onların oturduklarını gören, çakır gözlü, sarışın, yakışıklı bir genç garson yavaşça yanlarına gelip oldukça saygılı bir davranışla, yumuşak bir sesle:

- Emriniz efendim, dedi.

Handan: - Bana bir kaymaklı, çikolotalı dondurma.

Mes'ud: - Handan bunlara boş ver de benim diyeceklerimi dinle, biraz da alçakgönüllüce davran şimdi.

Bu arada genç garson gelip boşalan tabakları aldı, giderken de saygıyla eğildi.

- Bak Handan benim seninle olan arkadaşlığım geçici değildir, ben bunun bir kaldırım sohbeti olarak gönlümüzde zamanın tozlarıyla örtülüp gitmesini istemiyorum. Benim bu duruma düşmeme, perişanlığıma hep bu işler yolaçtı.

Handan biraz kızarak ya da kızar gibi görünmeye çalışarak, duygulu bir sesle:

- Sen perişan olma oğlum, kendi yolunu kendin seç, başkalarını suçlamakla insan kendini kurtaramaz, bir süre için aldatır.

Mes'ud: - Elimde olsa dediğin doğru, sen ya sevmedin, ya sevmenin ne olduğunu bilmiyorsun, duymadın. İş başa gelmeyince insan başkalarının içini anlayamaz. Bak, Niyazi geldi aklıma birden, onun şöyle dizeleri vardır:

Ürpermeden bu duyguyu eldeyse söylemek
Sevmek güzeldir amma ölümdür sevilmemek

Deli olurum şiirin böylesine, "Büyü" adlı bir şiirindedir bunlar Niyazi'nin. Bak, Handan şu bizim Niyazi şair heriftir, yalnız biraz yoksuldur. Eski püskü bir evde otururlar, çok yaşlı yalnız oldukça dinç bir babası var. Arasıra gideriz Niyazi'nin evine. Sonra çok okuyor, çok çalışıyor Niyazi. Aruzla, heceyle öyle şiirleri var ki bayılıyorum.

Handan: - Peki ama ne gereği var bunların şimdi? Demin ben ondan sözedince ilgi göstermedin, şimdi kalktın onu övüyorsun.

Ben Niyazi dedim, sen oralı olmadın, şimdi "birden aklıma geldi" diyorsun. Oğlum şiir, felsefe karın doyurmaz. Şiiri ben de senin kadar severim, ben de yazarım, ama gene iş yok. En iyi şiir tadını çıkararak yaşamaktır. Ali de sever şiiri, siz hep şair kesildiniz başımıza.

Mes'ud: Haa şimdi bizim konuya gelelim öyleyse, dinle. Handan, bak benim düşüncem içtendir, yapmacık değil, ben sana içimi olduğu gibi açıyorum. Yedek Subaylık işini yoluna korsam seninle basıp gidelim Amerika'ya, ben evi yoluna korum. Demin senin yüzünden bu duruma geldim deyince kızdın bana Handancığım, beni iki gözüm önüme aksın yanlış anladın. Benim artık dünyada gözüm yok, her şeye boş vereceğim. İnsan mutlu oldukça yaşar, mutlu olmayan yaşadım demesin. İnsan tası tarağı toplayıp dünyadan giderken gözü arkada kalmamalı.

Handan, yavaşça, Mes'ud'un sözünü keserek: - Yahu çok yaşlı insanlar gibi konuşuyorsun, bu yaşta bu zekâya pes doğrusu. Daha neyiz biz, senin, benim dünyamdan ne çıkar. Bizim gibilerin dünyası daha yeni kurulacak. Allah aşkına bırak şu eski felsefeyi, yoksa kalkar giderim. İçimi sıkıyorsun, Mes'ud bunları söyleyince, bırakalım bunları artık.

Mes'ud: - Niçin öyle diyorsun Handan, böyle ağır konuşmana benim düşüncelerimi küçümsemene bir neden yoktur sanırım.

Handan: - Canım senin düşüncelerini küçümseyen kim şimdi? Kalktın bana Niyazi'nin görüşlerini anlatıyorsun, kendine mal ediyorsun. Ben Niyazi'yi senden sonra tanıdım ama senden çok iyi anladım, sen benim onunla ilgili düşüncelerimi öğrenmek istemedin.

Mes'ud: - Kızıyorsun Handan, benim düşüncelerimi dinlemek, beni anlamak istemiyorsun.

Handan: - Peki öyleyse söyle bakalım şu parlak düşüncelerini de biraz aydınlanalım.

Mes'ud biraz sinirli, tedirgin bir sesle: - Kızım ben açık konuşurum, düşüncem seninle bir yuva kurmak, mutlu olmak için anlaşmaktır.

Handan biraz kızarmış, biraz da güler gibi yaparak yavaşça Mes'ud'a doğru eğildi:

Bak oğlum, bu işler mahallebici dükkânında konuşulmaz.

Sen gerçekten önemli bir şey söylemek istiyorsan onun da yeri var. Evlenmek, yuva kurmak sözle değil, düşünceyle, davranışlarla anlaşmaya bağlıdır. Kimse benim düşüncelerim kötüdür, ben kimse ile anlaşamam demez, diyemez. Kişi kendini gizlemeyi becerir. İnsanın gerçek düşünceleri, yaşama anlayışı, davranış biçimi zamanla, yaşamın karşımıza koyduğu durumlarla ortaya çıkar. Birkaç yıldır seninle arkadaşız, ancak birbirimizi iyice anladık diyemeyiz. Gelecek bir süre bile birbirimizi anlamaya yetmeyebilir. Bu konuşmamdan, seninle anlaşamayız sonucunu da çıkarma. Benim anlatmak istediğim insanların öyle kolayca birbirini anlayamayacağıdır, başka değil.

Mes'ud: - Amma da filosofmuşsun be. Sen bunları nerden öğrendin? Bunlar bizim okuduğumuz kitaplarda yok be kızım.

Handan: "Bak Mes'ud beni dinlersen bu konuşmaları başka bir güne bırakalım. Yaşamak kitapta yazmaz. Şimdi geç kaldık, benim eve erken gitmem gerekiyor. Yarın arkadışımın evine çağrıldım. İstersen öbür günü saat onüçte buluşalım, yine Taksim'de.

Mes'ud bu buyruk gibi öneri karşısında istemeye istemeye "peki" dedi. Demese ne olacaktı, değişecek ne vardı ortada. Tam kalkacakları sırada Mes'ud birden:

- Haa bak Handan öbür günü Niyazi ile bir işim vardı.

Handan: - Olsun, Niyazi aramızdakileri bizden iyi biliyor, ondan gizleyecek neyimiz kaldı?

***

İkisi kolkola Taksim'e doğru yürüdüler, oradan bir otomobille uzaklaştılar. Handan otomobilden inip hızla evine, Mes'ud da Ali ile o akşam buluşmak üzere Sarıyer'e gitti.

***

Güneş yavaş yavaş Harbiye'yi ısıtırken önde Handan, arkada Niyazi ile Mes'ud Hay-Layf'ın geniş kapısından içeri girip köşe masalardan birine oturdular. Aradan geçen günleri, birbirinden ayrı yaşadıkları süreleri nasıl geçirdiklerini anlattılar. Konuşmalar, gülüşmeler, karşılıklı iğnelemeler, alaylar almış yürümüştü.

Birbirinden ayrı kaldıkları süreler içinde Niyazi kütüphanede, Mes'ud barlarda, Handan ise evinde günlerini geçirirmiş. İçlerinde en sessiz Ali idi, o da işini yoluna koymaya uğraşır, etliye sütlüye pek karışmak istemezdi. Şimdi nedense aralarında yoktu. Onu da andılar, birbirinden sordular soruşturdular. Bir aralık Handan, kendini tutamayıp, Mes'ud'la olan konuşmalarını anlatmaya başladı. Anlatılanlar Mes'ud'un pek işine gelmese bile, Niyazi'den gizlemek istediği bir nesne varmış gibi görünmekten kaçınarak konuşmaları gülerek dinlemeyi yeğledi. Bir aralık söze karışarak:

- Bak Niyazi, senden gizli bir şeyim olmadığını, Handan'la uzun süredir aramızda geçenleri bil artık.

Niyazi sigarasını ağzından çıkarıp ağır, ancak yumuşak bir sesle:

- Biliyorum, yalnız bu gibi işlerde ince eleyip sık dokumak gerekir. Yaşama gerçeği düşünce evreninin felsefeyle ilgili tasarımlarına benzemez. İnsan ya göründüğü gibi olmalı, ya olduğu gibi görünmeli. Yaşamda mutluluk ancak ona uymakla, doğanın akışına göre davranmakla sağlanabilir. Biz yaşamı kendimize uyduramayız, kendimiz yaşama uyma gereğindeyiz. Bu yaşam da doğanın çizdiği yoldur, bizim değil. Stoa filosoflarının "doğaya uymak" anlamında "naturam sequi" diye bir sözleri vardır. Bu sözler mutlu olmak için benimsenmesi gereken yaşama felsefesinin kapısını açan açgıdır. İnsanın yaşadığı gerçek dışında ikinci bir varlığı yoktur. Yalnız ben düşünmeye, bilime, bilgi bakımından gelişmeye, doğal olgunlaşmaya, sözün kısası kişinin "tinsel" diye adlandırdığı bütün nesnelere yaşamak, varlık diyorum. İnsan denen bütünü oluşturan birer öğedir bunlar. İnsan bütün davranışları ile, sevgisiyle, tiksinmesiyle, arkadaşlığıyla, düşmanlığıyla, kızmasıyla, gülmesiyle ele alınıp incelenmelidir. Bu söylediklerim anlamsız bir Varoluşçuluk değildir. Aranan, yaşamın içinde yoksa başka yere gitmenin gereği yoktur. İnsan yaşamın akışı içinde, kendisini çevreleyen gerçeklerle insandır. Yalnız düşüncede varolan bir insanın gerçek varlıkla, gerçek yaşamla ilgisi yoktur. İnsanı yaşamı içindeki gerçeklerden, çevresinden sıyırmak anlamaya değil anlaşılmamaya yardımcı olabilir.

Niyazi'nin konuşmasını sessizlik içinde, derin bir ilgiyle dinleyen Handan birden atıldı:

- Yaşa be, ben de Mes'ud'a onu anlatmak istedim, ama vız geldi, beni dinlemedi bile.

Mes'ud, Handan'ın sözünü kesercesine:

- Yahu biz felsefe yapmıyoruz, niçin böyle diyorsun Niyazi? Senin dediğin gibi olsa dünyada evlenme yalnız filosoflar için olurdu. Yaşamak başka, senin dediğin felsefe başka.

Niyazi: - Evlenme de bir felsefe konusu olabilir, onun kendine göre sorunları vardır. Bu sorunlar insan varlığını bütünleyen, ondan ayrılmayan kurucu öğelerdir. Birbirini anlayan, yaşamı bölüşen iki ayrı tinin gövde olarak birleşmesine biz evlenme deriz oğlum. Evlilik iki sıcak etin, belli bir süre birarada kalması, birbirini kendine çekmesi değildir. Evliliği böyle anlayanlar için, insanlar birbirinin kösmü aracı olmaktan öteye geçemez.

Mes'ud: - Sus be arkadaşım, işimi bozuyorsun, beni bir türlü anlamak istemiyorsun. Seninle ne gün konuşmaya başlasak işi ya felsefeye dökersin ya şiire. Senin yaşadığın dünya bize uzak oğlum.

Niyazi: - İşini değil, içini bile anladım senin. Sen gününü gün etmenin yolundasın. Senin için yaşamak bugünün içindedir, yarın, öbürgün diye bir sorun yok sende.

Mes'ud: - Biraz da öyle, ancak hepten dediğin gibi değil. Dünyaya yalnız düşünmek değil, biraz da yaşamak için geldik.

Niyazi: - Sen bir bitki, bir gergedan gibi yaşamak istiyorsun. Senin yaşama ortamında düşünmenin yeri yok.

Niyazi'nin bu sözleri karşısında Handan gülüyor, mırıldanarak şarkı söylüyor, ayaklarını yere vuruyor, oturduğu yerde kalçalarını yavaşça sağa sola oynatıyordu.

Mes'ud: - Peki bunlar doğru, ancak bizim işi yoluna koymaz, bize başka bir felsefe gerek, o da senin düşüncene sığmaz Niyazi.

Niyazi: - Sizin işinizi kendiniz, biraz da, büyükleriniz yoluna koyacak.

Mes'ud: - Ama evlenmek isteyen onlar değil, biziz.

Handan, biraz öne doğru eğilerek, göz ucuyla Niyazi'yi süzerek:

- Pek doğru. Biz bütün işleri burada bitirdik, başkasına söyletecek söz bırakmadık. Bu işler bu denli kolay mı sanıyorsun sen?

Niyazi: - Bunun yoluna girmeyecek bir yanı yoktur. Ancak, böyle bir yaşam boyu sürecek işlerde kısa konuşmalar, duygusal anlaşmalar yeterli değil, üstelik bu işlerin konuşulacak yeri var, burası değil. Böyle yerde varılan anlaşmanın süresi de kısa olur.

Handan: - Aferin Niyazi, sen de benim kafamdasın. Bu oğlana bir türlü anlatamıyorum, anlatamıyorum.

Niyazi: - Canım anlamayacak, anlatamayacak ne var bunda. Birbirinize uyup kesin sonuca vardıktan sonra, önce söylediklerimle biraz çelişse bile iş yoluna varır.

Mes'ud: - Bak arkadaşım, biz evlenmeye karar verdik. Bu istiyor ki anaları, babaları da kandıralım. Ben de diyorum ki onlara ne, evlenecek olan biziz.

Handan: - Bu çok saçma, her ana-baba çocuğunun mutluluğunu görmek ister. Böyle olmakla benim annem bu işi biliyor, olması için de pek kötümser değildir. Bence bu iş biraz erken gibi bizim için. Mes'ud'a askerliğini bitir, bir işe gir, sonrası kolay diyorum. O, yok şimdi olsun, bitsin diyor, beni sıkıştırıyor. Oldu diyelim, yarın askere gidince beni kime bırakacak? Sen söyle Niyazi, dediğim yanlış mı?

Mes'ud: - Yuh be, saçı uzun olanın aklı kısa derler, doğruymuş şimdi daha iyi anladım.

Handan: - Vay uzun akıllı vay. Sonra, ben asker karısıyım, bana aylık verin diye görevlilere boy mu göstereceğim? Evet, Mes'ud varlıklı, varlıklı ama paralar babasının.

Mes'ud: - Kızım herkes sonunu düşünür de ona göre davranır. Karısının geleceğini her zaman düşünemeyen erkek ne diye evlenmeye kalksın? Yeryüzünde kadın yok mu?

Handan: - Terbiyesiz herif. Gel de böylesiyle evlen.

Niyazi: - Durun kavga etmeyin. Burası çekişme yeri değil.

Mes'ud: - Ama bak laf anlatabiliyor muyuz hanımefendi hazretlerine. Güzeldir diye dünyayı parmak üstünde oynatırım sanıyor.

Handan: - Sen de babanın parası var diye her işin altından kalkacağını sanıyorsun. Evet, güzellik kadar para da bir başarı aracıdır. Dahası var, milyonların açamayacağı bir kapıyı güzel

bir yüzün açtığı çok görülmüştür. Yalnız sen şunu bil ki para ile gönül satın alınmaz, oysa güzellikle yağmaya verilir.

Bu tatlı çekişmeyi dinleyen Niyazi birden aklına gelen Hafız'ın şu dizelerini okudu:

Eger an türk-i Şirâzî bedest âred del-i mârâ
Be hâl-i hinduyeş bahşem Semerkand-ü Buharara

(Eğer o Şiraz güzeli bize gönül verirse onun kara benine Semerkand'ı da Buhara'yı da bağışlarım.)

Handan: - Bak oğlum ne diyor şâir, bu senin için biçilmiş kaftan. Al giyebilirsen giy de görelim.

Mes'ud: - Biz de öyle yapmayacak mıyız dersin?

Handan, bütün gövdesini sarsan bir gülüşle, "yaşa be oğlum" dedi.

Niyazi: - Durun çocuklar, daha şimdiden dünyayı birbirine peşkeş çekmeyin, biz de Allah kuluyuz.

Handan eline bir fırsat geçirmiş gibi: - Aaa, hani sen yalnız doğa var, onun gerçek gücü dışında duyularımıza gelmeyen bir varlık tanımam, diyordun. Şimdi aldandığın çıktı ortaya. İşte siz erkekler böylesiniz. Gösteriş olsun diye şunun bunun ilgisini çekecek düşünceler ortaya atarsınız, sonra onların saçmalığına kendiniz de inanıverirsiniz.

Niyazi gülerek: - O, bir alışkanlıktır. İnsan geleneklerin etkisi altında öyle alışkanlıklar kazanır ki, saçma, uydurma olduklarını bilmesine karşılık gene de onlardan kurtulamaz. Bu da öyle bir düşüncedir. Sözgelişi az yorulsak, öldüm, bittim deriz. Oysam ne öldük, ne de bittik yalnız yorulduk. Geceleri birtakım görüntüler görürüz, onlara hortlak deriz. Bunlar saçmadır. Böyle olmasına karşın gene de geceleri mezarların önünden geçerken korkarız. Yılbaşı gelince eğleniriz. Kocalmaya başladığımızı biri söyleyince üzülürüz. Yılbaşının bizi mezara bir adım daha yaklaştırdığına önem vermeyiz bile. Biraz bunalınca, ölsem de kurtulsam deriz, ölüm gelip çatınca da korkarız, kendimizden geçeriz. Bütün bunlar elimizde olmayan, istenç dışı, kazanılmış alışkanlıklardır. Bunları ileri sürerek düşüncelerimizin doğruluğunu göstermeye kalkarsak aldanırız. Bunlar düşünce, inanç değil, alışkanlıklardır.

Mes'ud: - Bu konuyu bırakalım da bizim işe gelelim çocuklar.

Niyazi: - Sizin işiniz böyle aramızda değil, zamanla kendi aranızda bakılması, görülmesi gereken bir konudur. Bu evlenme işleri alışveriş anlaşması değil ki bir kurulda, bir toplantıda sonuca bağlansın.

Handan: - Vallahi doğru, billahi doğru, ama gel de bu oğlana söz anlat. Nuh der peygamber demez.

Mes'ud: - Canım senin de amma düşüncelerin var be Handan. Demek bütün bu evlenenler yıllarca, yüzyıllarca anlaşma yolları aramışlar. Senin dediğin gibi olsa dünyada kimse evlenemezdi.

Handan: - Evleniyorlar da ne oluyor bakalım? İki ay sonra on altı kuruşluk pulu bulan soluğu yargıcın karşısında alıyor. Böyle bir yuva hiç kurulmasa daha iyi olur bence.

Niyazi: - Bu doğru, yalnız pulla, kâğıtla iş görülmemeli. Yaşamı ilgilendiren, kişinin yaşamasına, gerektiği zaman düşünmesine yön verecek durumda olan bu gibi olaylar birer düşünce, birer sorun olarak incelenmeli. Gelişigüzel bir olay diye bakmamalı bu işe.

Mes'ud: - Git işine yahu sen de, bizim işimizi Eflâtun felsefesine çevirdin. Bizim düşündüğümüz başka, sen göklerde dolaşıyorsun.

Niyazi: - Evet, bu konu ondan da önemlidir senin için. Senin yaşamının yargısını senin felsefen verecek, Eflâtun'unki değil. Sonra bu gibi işleri niçin buralarda konuşuyorsun?

Mes'ud: - Nerede konuşalım başka, Londra Bar'da mı?

Handan: - Yok yok Hay-Layf'de.

Handan'ın bütün konuşmaları Mes'ud'u kızdırıyor, Mes'ud ise katlanmaya, içini belli etmemeye çalışıyordu.

Mes'ud: - Biliyorum sen baştan aşağı sinirsin.

Handan: - Sen de papelsin, parasın.

Mes'ud: - Sen de güzelliksin, şirinliksin. Yaşamın her çıkmazında güzelliğinizi bir araç olarak kullanırsınız, siz bütün kadınlar, Handan birden atıldı, "hanımlar", böylesiniz.

Handan: - Sen de paranla her işin yoluna girebileceğini sanıyorsun. Bir düşünki senin gibi herkes de elindeki araçtan yarar sağlamak ister... İtalyan filosofu Machiavelli "ereğe ulaşmak için

gereken ne varsa yapılır" der. İnsan ereğine ulaşabilmek için işine gelen bütün nesnelerden yararlanabilir.

Niyazi: - Öyle mi? O İtalyan felsefesi insanın soysuzlaşmasına yolaçar. Machiavelli bu sözleri *"Prens"* adlı yapıtında yönetimle ilgili bir erek için söyledi. Kral, yönetimi sağlam temellere dayandırabilmek için her araca başvurmuş. O kraldı, ev hanımı değil, anladın mı Handan bacı?

Handan: - Bir insan kendi düşüncelerinin herkesçe benimsenmesini istemez mi?

Niyazi: - Evet, deliler de dünyanın kendileri gibilerle dolmasını isterler. Neyse bu kızdırıcı konuşmaları bırakalım.

Niyazi, Handan'ın ortaya attığı korkunç düşünceden dolayı ilerisini sezmişti. Handan, yaşamın hiçbir alanında Mes'ud'un dengi olmayacaktı. Mes'ud'un parası, Handan'ın güzelliği onları çok korkunç uçurumlara sürükleyecekti. Niyazi bu durumu şimdiden anlıyordu. Ancak ortaya dökmek işine gelmiyordu. Mes'ud biraz da para bolluğundan, Handan ise güzelliğinin verdiği güçten dolayı gemi azıya almış gibiydi. Handan, tiyatrolardan çıkmaz, halkevleri sahnelerinde sergilenen oyunlarda kendini göstermekten geri kalmazdı. En önce Fatih Halkevi'nde gösterilen bir oyunda görev aldığında daha onbeş yaşına yeni basmış bir lise öğrencisiydi. Felsefeye düşkün bir lise öğretmeni olan babası, anasına göre, yaşlı idi. Anası, Fatih yöresinin oldukça tanınmış, oynak, kıvrak hanımlarından biriydi. Handan'ın geleceği üzerinde anasının etkisi büyük olacaktı. Babası, bu yüzden, pek sevdiği oğlunu alarak anasını da, kendini de bırakma gereğinde kalmıştı. Handan'a, annesine bir aydan beri, birikmiş paraları, annesinin babası, anneannesi bakıyordu. Sınıfta kalıp belge aldıktan sonra Hamdi bey evinden elini eteğini çekmişti. Doğrusu, iki üç yıldır Hamdi bey kendi evinde bir konuk, bir yabancı gibiydi. Biricik oğlu Turgut (Özer), bütün telefon konuşmalarını, Markiz, Hay-Layf, Lö-Bon, Necib Bey bağı söyleşilerini babasına bir bir anlatmış, yaz günleri annesinin Küçük Çamlıca tepelerindeki altı-yedi saatlik gezintilerini gözden kaçırmamıştı. Hamdi bey bu olup bitenlerin hepsini öğreniyor, sesini çıkarmıyordu. O, Trabzon Lisesi Müdürü iken de hanımının bu hırçınlıklarını, çapkınlıklarını, iç çamaşırlarını bile okul hademelerine yıkattık-

larını biliyordu. Başyardımcısı Halit bey'le bu yüzden az mı çekişip durmuştu. Handan, geleceği karanlık, bir uçurumun başındaydı. Niyazi bunu sezer, ancak söylemezdi. Hay-Layf Pastahanesi'nin ışıkları yanmış, üç arkadaşın kalkıp gitme sırası gelmişti. Handan aşağı yukarı bir aydır evinde bağımsızlığını eline almış, kendi kendini yönetir duruma gelmişti. Oysa bunu Mes'ud'a söylemek istemiyordu. Mes'ud onu bırakmaz, gece yarılarına değin alakoyardı, bir çiçekle baharı getirmenin yollarını arardı. Niyazi parayı ödeyip pastaheneden çıktılar, Taksim'e doğru konuşa konuşa yürüdüler. Oradan Niyazi, Adliye Kıraathanesi'ne Mes'ud'la Handan da kendi evlerine gitmek, ertesi gün öğleden sonra, Markiz'de buluşmak üzere ayrıldılar.

Niyazi, Adliye Kıraathanesi'ne gelince kahveci Hasip:

- Ooo, buyurun, dedi. Niyazi, çok sevdiği, arada bir "ağabey" dediği Hasib'e selam verdikten sonra Halim'i sordu. Hasip eliyle bilardo masasının karşısındaki köşeyi göstererek, "naaa şurada" dedi. Niyazi, güle güle masaya doğruldu, Halim eski bir söyleyiş biçimiyle:

- Oooo buyursunlar haşmetmeab buyursunlar. Teşrifiniz hangi canib-i mualladandır?

Niyazi, selam verdikten sonra Halim'in karşısına oturdu, Halim, iğneli, alaycı bir sesle:

- Üstad nedir bu işlerin yahu, senin başka marifetlerin de varmış, bari bizi de evlendir.

Niyazi: - Bizim o sanatımız yok, ben evlendirme memuru değilim. İki arkadaş arasında geçen bir olaya tanık olmamız, onların suçuna katılmak sayılmadığı gibi şunu bunu evlendirmeyi üstlenmek de değildir.

Halim: - Hemen kızma üstad, şaka ettik, hani elimizden gelse de biz seni evlendirsek.

Niyazi: - Anladım, kamış koyuyorsun, beni alaya alıyorsun.

İçli olduğu oranda kendine güveni de çok olan Halim iyi bir şairdir. Niyazi ile ne gün biraraya gelse, söz ikisinin de pek sevdikleri yazından açılır. Niyazi'nin en sevdiği arkadaşlarından biri olan Halim şiirde Ahmed Haşim'i pek beğenir. Büyük Doğu'cu Doğan Nail'in karşıtı olarak Halim şiirde derinliğe, yaşanandan çok yaşanmak istenene varmak ister. Ahmed Haşim'in semboliz-

mini sevmesi de bu yüzdendir. Halim de Niyazi gibi yoksuldu, eline geçeni o da şaraba, sigaraya, kitaba verirdi. Niyazi'yi arayanlar ya Küllük'te, ya kütüphanede, ya meyhanede bulurdu. Halim'i arayanlar ise Beyoğlu'nda Çiçek Pasajı yanında Süleyman'ın meyhanesinde bulabilirlerdi.

***

Kahveci Hasıp yeni demlenmiş çayları getirdi. Niyazi, iki simitlik akşam kahvaltısını Halim'le yaptıktan sonra, Halim ceketinin iç cebinden güzel bir defter çıkararak, kendisine özgü, uyumlu sesi ile okumaya başladı: Şiir uzundu, aruzun mef'ûlü mefâîlü, mefâîlü feûlün ölçüsüyle yazılmıştı. Halim şiirde:

İsrar ediyor sırrını ifşa üzerinde

dizesini okuyunca Niyazi heyecanlandı, ooff, dedi.

Halim: - Bak üstad, biz adamın bir anda, böyle bir dize ile bütün manevi diyarlarını zapt ederiz.

Niyazi: - Bilirim sen eski serdarlardansın, ordularınla hangi ülkeye yürüsen, bir yandan tozu dumana katar yağmaya koyulur, bir yandan da erlere öğüt verirsin.

Konuşmalar bu konuda sürüp giderken kahvenin giriş kapısında Doğan Nail'in uzun boyu, sarışın saçlarının çevrelediği yüzü göründü. Salına salına Niyazi ile Halim'in yanına gelip, her günkü tatlı sesiyle, "merhaba gülüm" dedi. Niyazi elini yüreğinin üstüne götürerek, alışageldiği Bektaşi geleneğince "eyvallah imanım" karşılığını verdi.

Doğan Nail: - Çocuklar bugün Necip Fazıl'a bir liraya bir şiir sattım. Halim, senin "Mutlak Fikir" adlı şiirinle Zebani'nin "Firavunun Doğuşu" adlı yergisini pek beğendi.

Niyazi: - Yahu şu Necib'i siktir et be, şairliğine diyecek yok, yalnız düşüncelerindeki gerilik sanatını da berbat eyledi. Son çıkan "Sakarya Destanı" şiirinde güzel yerler var amma..

Doğan Nail: - Amması ne bal gibi şiir.

Doğan Nail, Büyük Doğu dergisi yazarlarından olduğu için, geçimi de o yüzdendi. Bu bakımdan Necip Fazıl'ı övmesi biraz da durumun gerektirmesiydi.

***

Handan, o gün, Hay-Layf'da arkadaşlarından ayrılıp eve gelince bir saat, evin içinde, kendisinin de bilemediği bir nedenle dolaştı durdu. Sonra yattı, uzandı, sağa sola döndü. Yemek zamanı gelince annesiyle karşı karşıya oturup biraz atıştırdı. Annesi, daha yorgun görünüyordu. Gözlerinin altı morarmış, yanaklarının pembeliği uçmuş, dudaklarının boyası dökülmüş, sözün kısası bitkin denecek bir durumdaydı. Bunun nereden kaynaklandığını Handan seziyor, ancak açığa vurmak istemiyordu. Onun suçu anasınınkinden az değildi. Yaşı onsekizden gün aldığı için babasından "nafaka" alamazdı. Büyük annesinin geliri ana-kız ikisine de bol bol bakabilecek durumdaydı. Handan'ı üzen yön, içinde bulunduğu durumu aydınlığa kavuşturma ürkekliğiydi, kesin bir söz söyleyecek gücü kendinde bulamıyor, Mes'ud'la olan ilişkisi konusunda son sözü söyleyemiyordu. Onunla evlenmek onu doyurmazdı. Yüreğinin derinlerinde tanınmak, adını duyurmak, toplumun ilgisini üzerine çekmek tutkusu yatıyordu. Mes'ud'a babasından kalacak binlikler kısa bir süre içinde bitebilirdi. Bunları düşüne düşüne yatak odasına gitti. üstünü çıkardı, yatağa uzandı, sonra kalkıp fotoğraf albümünü aldı, şöyle evirdi çevirdi. Bir daha geri dönmeyecek olan öğrencilik yıllarından kalan resimlere baktı, içi sızladı. O güzel, o tatlı, o mutlu günlere artık selâm olsun. Yaşamın elden giden bölümüne yanarken gelecek günlerin nelerle yüklü olduğunu da düşünmek gerekiyordu, bunu çok iyi biliyordu. Albümden bir yaprak daha çevirdi, arkadaşları arasında kendini "güzellik kraliçesi" gören günlerden kalan şu on altı yaşın resmine baktı, içini çekti. O günlerin sıcaklığını, parlaklığını fotoğrafta duyar gibi oldu. Ellerinde bir yanma, bütün gövdesine yayılan bir sıcaklık sezdi. Kendisini dizi dibinden ayırmayan babasını, o güzel annesini, kendi çocukluğunu gösteren fotoğrafı uzun uzun süzdü. Canı gibi sevdiği kardeşini düşündü. Artık ana-kız kaldılar, bir daha babasıyla, kardeşiyle bir çatı altına gelemeyeceklerdi. Bir yıl önceki fotoğrafını albümden çıkarıp arkasındaki dizeleri okuyunca ağladı:

Bir gün gelecek sen beni yad eylemedense
Elbette güzel şeydir unutmak diyeceksin
Toprak beni bir dev gibi sessiz kemirirken
Sen kimbilir arkamda neler söyleyeceksin...

Bu dörtlük arkadaşı Niyazi'nin ilk şiirlerindendi. Handan'a anlamından çok anısı dokunuyordu. Evet anıların acılarında bile sevinç izleri vardır. Niyazi bütün günlerini kütüphanelerde, meyhanelerde geçiren, yaşamın bütün alanlarında acı, tatlı anıları bulunan bir kimseyle arkadaş olmak onu sevindirirdi. Mes'ud'tan olgun, ağır başlı, bilgili bir genç olan Niyazi'yi böyle düşünürdü. Şiir defterini açarak, Niyazi'nin kendi elyazısıyla yazdığı başka bir şiirini okudu:

Senin İçin

Senin için rakıya ağu katılır
Meyhanede kadeh kırılır
Nara atılır
Adam vurulur
Bıçak oynatılır.
Senin için günler yıllarca uzar
Dört duvar içinde tükenir hayat
Elpençe durulur huzurlarında
Divanlar kurulur ipler yağlanır
Velhasıl yoluna bin can konur...

Şiiri okuyup bitirince derin derin içini çekti, ağladı, "off Niyazi off" dedi. Albümü fırlattı, yatağın üstüne attı, Mes'ud'un foğrafına baktı, kızdı, yine ağladı. Onu sevip sevmediğini bilemiyordu, yalnız içinde bir boşluğun gittikçe büyüdüğünü, yüreğinin derinlerine yayılan bir susuzluğun genişlediğini seziyordu. Handan'ı bu dalgınlıktan uyandıran annesinin sesi oldu.

- Handan, kızım Handan...

- Ne var anneciğim..

- Gelsene buraya, ne yapıyorsun orada kendi kendine, deli misin sen kız? Okuyup Madame Curie mi olacaksın, senin için de bir çalışan bulunacak kızım...

- Amaan be anne, sana da onu düşünmek mi düştü şimdi? O günler geçti artık.

- Terbiyesiz kızım, terbiyesiz.

- Anneciğim ne oldu sana şimdi? Ne uğraşıyorsun benimle? Başka işin yok mu?

- Var seninle anneannene gideceğiz. Yarın o da buraya taşınacak, bundan sonra birlikte oturacağız artık..

- Oh ne iyi, babam onun için mi evi bırakıp gitti?

- Babanın ağzına...

***

Ana-kız, çekişe çekişe evden çıktılar, Sarıgüzel yolunu tutarken, Fatih Halkevi'nin önünden, dolaşıp, uzun bir gezinti yaparak geçtiler. Burada Handan'ın yüreği sızladı, ilk oyununu burada oynamış, "Çakır Ayşe" adlı kadını yansıtmıştı. Arkadaşları arasında Handan değil de "Çakır Ayşe" takma adıyla anılması bu yüzdendi. Bu takma adı bütün yaşamı boyunca unutamayacaktı. Karadeniz halkbilgisi varlıkları konusunda çalışan Niyazi bir gün Handan'a şu türküyü okumuş, Handan da onu çok sevmişti. Türkü şöyle başlıyordu:

Ayşem Boztepenin başları
Kimlere de teslim ettin
Yandım Çakır Ayşem
Kalem gibi kaşları?

Bu Karadeniz türküsü Handan'a çok dokunurdu, duygulanırdı bu türküyü dinledikçe. Günün birinde, o da, "kalem gibi kaşları"nı birine verecekti, doğa onu öyle yaratmıştı. O "kalem kaşlar" onda eğretiydi, güzelliği, gençliği gibi.

Fatih Halkevi'nin arkasından dolaşıp Sarıgüzel yolunu tuttular. Handan hep düşünüyor, Çakır Ayşe oyunundaki başarısını, arkadaşlarının, oyununu görenlerin alkışlarını anımsayarak derinden derine yanıyordu. Öğrencilik tatlı, eğlenceli bir yaşamdı. Şimdi ne yapacaktı, bütünleme sınavlarına girebilecek miydi, girse ne olacaktı?

Niyazi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Bölümü'ne yazılmıştı. Mes'ud'un öğrencilikle, okulla ilgisi kalmamış gibiydi, babasının paralarını yemekle geçiyordu günleri. Handan, babası, Hamdi bey'in baskısından kurtulunca annesini de dinlemez olmuş, evin içinde ayrı bir evi varmış gibi davranmaya başlamıştı. Anneannesinin ufak, ancak derli toplu evine

gelir gelmez, Handan, küçük bir bahçeye bakan arka odaya çekildi. Divanın üstüne uzanarak bacaklarını sere serpe açtı. Artık kendi geleceğinin yargısını kendisi verebilecek durumdaydı, kendini böyle görüyordu. Hepsinden önce güzeldi, alımlı çalımlıydı. Zaman bu iki konuda da ona yardımcı oluyordu. Birincisi güzeldi, ikincisi parası bol bir delikanlıyı avucunun içinde istediği gibi oynatabiliyordu. Biraz düşündü, bunların da kendisini doyurmayacağını sezdi. Çevreye açılmalı, ün kazanmalı, saygınlık sağlamalıydı, adından sözettirmeliydi. Mes'ud'la nerdeyse günü gününe buluşuyor, Hay-Layf, Markiz, Lö-bon deyip dolaşıyor, günün tadını çıkarıyor, ancak kesin kararını bir türlü veremiyordu. Bir aralık, kendi kendine, "artık bana kimse karışamaz" diye mırıldandı. Yaşı onsekizi çoktan geçmişti, yasalar önünde söz söyleme yetkisi vardı. Ana, baba buyruğundan çıkmış, kendi yazgısının egemeni kendisi olmalıydı. Böyle düşünüyordu hep. Birkaç gün önce, bir gazetede bir ilan görmüştü, "genç istidatlar aranıyor" başlığını taşıyan bu yazı yeni kurulmuş bir tiyatronun oyuncu arama ilanıydı. Bundan yararlanmalıydı, işin içyüzünü öğrenmeliydi. Bu konuda Mes'ud'la uzun uzun tartışmalara girişmişti. Film çevirecek dünyaca üne kavuşacaktı. Oysa Mes'ud bütün düşüncelerine karşı çıkmıştı. Ona göre Handan'ı elden kaçırmak için bundan daha büyük bir uçurum olamazdı. Handan, uzandığı divandan kalktı, birdenbire bütün düşüncelerini uygulama alanına koyacakmış gibi bir tutumla evden çıktı. Beyoğlu, İstiklâl Ceddesi, diye diye ilanı veren tiyatro'ya gitti, yetkililerle görüştü. Umut dolu bir yürekle dolaştı yapının içini. Daha önce, Fatih Halkevi'ndeki oyun arkadaşlarından ikisiyle karşılaştı orada. Karşılıklı sevindiler, hepsinde yeni bir geleceğin mutluluk dolu düşleri gerçekleşir gibiydi. Bu delikanlılar, Fatih yöresinin, Halkevinde pinekleyen, belgeli, belgesiz, eski öğrenci topluluğuydu. Handan aralarında "Çakır Ayşe"' diye anılırdı. Onu görünce hepsi birden:

- Aaaa Çakır Ayşe..

- Yok ulan Handan beee..

- Ne Handan'ı bee bizim Çakır Ayşe...

Aralarında böyle sözcükler savurarak yüksek sesle konuşmaya başlayan gençlere katılan Handan epey sevinmişti. Gençler,

önce saygıyla Handan'ı karşıladılar. Ondan sonraki buluşmalar Mes'ud, Niyazi gibi Handan'ı gerçek adıyla ananlarla Halkevi tiyatrosunda çalışan, ona Çakır Ayşe diye seslenenlerle sürüp gidecekti.. Bu buluşmalardan en sıkılan gene Niyazi olacak, bu yeni miras yedi başıboşlardan pek hoşlanmayacaktır. Bundan sonra Handan, daha çok, Çakır Ayşe diye anılacak, yavaş yavaş gerçek adı, bu arkadaş topluluğunun belleğine gömülüp gidecekir. Hamdi bey'in içini çeke çeke okşamaya bile kıyamadığı sevgili kızı, şu "Handan" diye içli bir sesle çağırdığı, "Gözbebeğim" dediği kızı, bu yeni ancak geleceği karanlık yaşamın eşiğinde Çakır Ayşe'ye dönüşüyordu.

***

Mes'ud, yaşamın yeni bir aşamasında başarı kazanma yolları ararken, Handan yeni bir düşünce edinmişti. Yalnız bunu Mes'ud'a açmak istemedi. Yazgısını yeniden gözden geçirmeyi tasarladı. Bakanlık belgeli öğrencilere yeni bir kolaylık sağlamıştı. Askerlikle ilgisi olmayan erkek öğrencilerle bütün belgeli kız öğrenciler bu durumdan yararlanabileceklerdi. Özel bir lisede okuma olanağı kız öğrencilere açıktı, askerlik onlar için sözkonusu değildi. Handan bu düşünceyle bir aralık tiyatrodan vazgeçer gibi oldu. Ancak kesin bir karara varamıyordu. Okumak isteği, kolay ün kazanmak, toplumun saygısını üzerine çekmek onu yakıp tutuşturuyordu. Kendi kendinee: "... tiyatrosunda çalışsam bir Ingrıd Bergman, bir Silvana Mangano olabilir miyim? Holiwood'a gideceğim, Mes'ud'un parasından yararlanırım. Babam nasıl olsa bizden ayrıldı." gibi sözler mırıldanıyordu. Genç kızlık çağının son dönemlerinde olmasına karşın içi çocuklukla gençlik arasında gidip geliyordu. Güzel, ütülü önlüklü genç kızların, okul kılığıyla dolaştıklarını gördükçe içi sızlıyordu. Uzun boylu dayanamadı bu işe Handan. Sonunda bir özel liseye yazılmayı, paralı okumayı yüreğine yerleştirdi. Okuyacak, yükseköğrenim görecek, arkadaşlarından geri kalmayacaktı. Bu gizli, buruk istekler, aradan bir aya yakın süre geçmesine karşılık özel, paralı bir liseye girmesine engel olmadı. Bir süre sonra Mes'ud da, onun girdiği liseye girmenin yolunu buldu. İki arkadaş, yine

başbaşa, dizdize gelme olanağı sağladı. Niyazi, Üniversitenin açılmasını dört gözle bekliyordu. Öte yandan, alışılmış Markiz toplantılarını da bırakamadılar. Handan, arkadaşları arasında Çakır Ayşe diye ün yapmıştı. Mes'ud'un yanında süslü püslü giyimler içinde daha alımlı bir kız olmuştu. Aradabir, Niyazi, Mes'ud gibi en yakın arkadaşları bile ona Çakır Ayşe diyorlardı. Onun çakırımsı gözlerine, uzun sarı saçlarına, uyumlu boyuna, yürüyüşüne yakışan da buydu. Bu adı o da benimsemiş gibi görünüyordu. Yalnız, içini kemiren ün kazanma, gazete, dergi sayfalarında boy gösterme tutkusu da günden güne artıyordu. Güzellik yarışmalarına girenleri gördükçe aralarına katılmak, Amerika, Avrupa deyip dolaşmak, en yeni, en gösterişli arabalarla gezmek ayrı bir özlem, özlem değil tutku niteliğindeydi. Güzelliğine güvenen bütün genç kızların düşleri onun da uykularını süslüyordu. Kendi kendine yeni bir yaşama başlamış, önünde yeni bir gelecek açılmış gibi davranıyordu. Liseyi bitirecek, Edebiyat Fakültesi'ne girecek, okuyacak, ünlü bir aydın, ünlü bir sanatçı olacak, adını saygıyla, ilgiyle andıracaktı. Onun düşlerinin biçimlendirdiği böyle bir evreni vardı.

Handan, düşünmekle düşkurmayı özdeş duruma getirmişti, onun için bu doğal bir olaydı artık. Bir gün gelecek bütün dünya dergileri onun resimlerini basacak, adını yazacak, sinema, tiyatro perdeleri onunla açılıp kapanacaktı. Kleopatra olacak, Antonius'a önünde diz çöktürecek, egemenliğini dünyaya duyuracaktı. Ona göre insanın iliklerine işleyen bir güzellik karşısında yumuşamayacak yüz, eğilmeyecek boyun, bükülmeyecek bilek yoktu. Tarihin akışı içinde yüzbinlerce kişilik orduların kazanamadığı başarıları güzel bir yüz, tatlı bir gülüşün kazandığı çok görülmüştür. Prut bataklığında Petro'nun ordularını yokolmaktan kurtaran ancak Katerina'nın çekiciliği, etkili güzelliğiydi. Hangi insanda güzele karşı önüne geçilmez bir eğilim yoktu? Eski Yunan-Roma uygarlığının özünü bile güzellik oluşturuyordu. İşte Handan'ın düşündükleri, kurdukları bu türden olaylardı. Onu geleceğe sürükleyen böylesi tutkular, böylesi tatlı düşlerdi...

***

Artık okullarda derslerin ilerlemesi, sınavların sıklaşması Handan'ı eskisi gibi ilgilendirmiyordu. Arasıra Niyazi, Mes'ud gelir, şuraya buraya gezmeye çıkarlar, dolaşır eğlenirlerdi. Gene kaçırılmak istenmeyen gezilerden birine çıkılıyordu. Handan birdenbire ortaya bir düşünce atıverdi: "Çocuklar bugün Niyazi bizi Fakülte'nin kantinine götürsün. Tranvay biletçileri, vatmanlar bile Fakülte'nin önünde 'Holivut' diye duruyorlarmış. Biz de görelim orasını." Bu sözlere kızan Niyazi:

- Evet öyle diyen namussuzlar da varmış, ancak ben ne gördüm, ne de karşılaştım. Oranın Holivut neresi? Oysa şu sizin mübarek lise için "Çare-i Halas Hayriye Palas" sözleri herkesin ağzında.

Handan, kalçalarını titreten, bir kahkaha atarak:

- Öyle olmasa biz oraya yazılır mıydık şekerim?

Mes'ud: - Aaa kız sen de mi öyle diyorsun? Sonra oradan alacağın diploma gözünü kör eder. Sonra bizim okulun adı öyle değil, orası yandı.

Niyazi: - Niçin gözünü kör etsin, onun diplomasında "Handan" yazılacak, o ise "Çakır Ayşe" diye şimdiden üne kavuştu arkadaşları arasında. Bak sen bile arada sırada ona öyle diyorsun. Sen kendi derdine yan ki işini başaramazsan "asker oldum piyade" şarkısını söyleyip duracaksın. Sen gene de aldırmazsın, onda güzellik, sende para, ikiniz de saçma ardında koşun durun. Bu gidişle ikinizin de geleceği parlaktır.

Handan bu sözleri duyunca, birdenbire kıpkırmızı kesildi, ağzının içinde bir şeyler söyler gibi yaptı. İçinden "Niyazi neden bunları söyledi, yoksa şu uğursuz olayı mı duydu? O Kirkor denen herifi tanıyor mu? Arkadaşlarını mı, yoksa yakalandıkları evde oturan Mehmet Efendi'yi mi tanıyor? Böyle düşünüp dururken, onu daldığı derin uykudan uyandıran yine Niyazi'nin sesi oldu. Birdenbire toparlandı, kendine geldi, düşünmüyormuş gibi davranmaya çalıştı. Niyazi:

- Peki bizim Fakülte'nin kantinine, Holivut dediğiniz yere gidelim de bakalım. Mes'ud bey Maria Montez'ini, Handan hanım da Triyonne Power'ini bulabilecekler mi?

Handan: - Canım biz bunu bir şaka olsun diye söyledik, sizin böyle buyuracağınızı bilseydik söylemezdik. Siz ve sizin gibiler

bana hiç ilgisi yokken "Çakır Ayşe"lik verdiniz, ben kızdım mı? Ne oluyor şimdi beyimize böyle?

Mes'ud: - Amma yaptın haa sen de be. Niyazi de yalnız buna kızıyor, ona "deli" dediğimiz zaman kızmıyor ki.

Handan: - Onu sen affetmişsin, Niyazi'ye ben "deli" demedim, demem de, onu böyle niteleyene de kızarım doğrusu. Bunu şimdi, ilkin senden duyuyorum, onun gibi akıllı bir arkadaşın daha varsa göster. Kur'an'da görsem inanmam. Bir kimseyle şaka yaparken onun değerini sarsacak sözlerden sakınmalı.

Mes'ud: - Orası öyle, biz onun değeri ile oynamıyoruz, bunu içten bir arkadaşlık havası içinde söylüyoruz. Niyazi, bilgin adamdır be kızım.

Handan: - Ben senin kızın değilim oğlum.

Mes'ud: - Peki kızma, darılma teyze.

Handan: - Çuşş budala.

Niyazi: - Bana deli diyen eşşekoğlu eşşekler sizi görmediler mi? Hadi bir de hırt çıkarın aranızda da karakolluk olun bakalım.

Konuşmalar böyle tatsız bir biçimde sürüp giderken Mes'ud eliyle yoldan geçen bir taksi durdurup "Fındıklı" diye bağırdı. Şoför sesin geldiği yana bakarak:

- Peki abi gideriz, siz buyurun şimdi.

Handan: - Nereye çocuklar?

Niyazi yarı alaylı, yarı gerçek bir sesle:

- Holivut'a, Holivut'a...

Üçü birden gülüştüler, şoför sağına soluna bakındı, sonra kapıyı kapadı. Otomobil ... Kız Lisesi'nin önünden geçerken, Mes'ud yavaşça eğildi, Handan'ın kulağına, "işte sizin harem dairesi" dedi.

Handan: - Sen avucunu yala, o daireye giremezsin, ordan çıkanlar da sana yüz vermez oğlum. Biraz önce de sizin harem ağalarının pineklediği dairenin arkasından geçtik.

Handan bu sözleriyle, Mes'ud'un okuduğu Hayriye Lisesi'ni anımsatmak istemişti. Otomobil Sirkeci önünden, Köprüden, Karaköy'den kıvrıla kıvrıla, Tophane'ye, Fıntıklı'ya vardı. Üçü birden indiler, Fakülte'nin giriş kapısından avluya, sonra kantinin bulunduğu yere doğru yürüdüler. Kantin, Beyoğlu'nun yeraltı meyhaneleri gibi sigara, pipo dumanlarıyla dolmuş, kızların

kahkahaları, yüksek sesle konuşmaları, köfte kokuları ile kendine özgü niteliğini koruyordu. Uzun masaların çevresine konmuş taburelerde kızlar, erkekler gelişigüzel oturmuş, gelişigüzel konuşuyorlardı. Kimin dudağı, kiminin yanağı boyalı, kiminin dünya ile ilgisi kalmamış, kendi evreninde, çevresine aldırdığı yok. Kiminde kalçalara değin görünen beyaz, esmer bacaklar, kiminde iyice açılmış göğüsler, kiminde ayak ayak üstü atmadan dolayı kıvrılan, dışarı taşan kalçalar... Kimi kız-erkek başbaşa vermiş, yanak yanağa vermiş konuşuyor, koklaşıyor, gülüşüyor. Kızlar, erkeklerden daha dağınık, sere serpe oturuyor, daha açık saçık konuşuyorlar. Geniş kısa ya da kolsuz giysilerinin koltuk altlarından göğüsleri, göğüs kökleri, göğüs uçları görülebiliyor kiminde. İçlerinde kapalı giyinenler olduğu gibi, günün giyim geleneği dışına çıkmış, yadırganan bir kılığa bürünmüş olanları da vardı. Bir masada oturan kimse, eğilmeden, karşı masada oturan kızın, erkek için önemli sayılan yerlerini, kalça başlangıçlarına değin bacaklarını kolayca görebilirdi. İç çamaşırların mavi, pembe, kara, başka renklerde oluşları kızların hangi toplum aşamasında bulunduklarını gösteren birer im sayılırdı. Öyleki kimi kızların gizli kalması gereken yerleri bütün ince, ilginç çizgileriyle dışa taşıyordu. Kulakları, bilekleri, boyunları binlerce lira değerinde altın, elmas gibi süstakılarıyla donanmıştı. Kimi kızların bakışları, en vurdumduymaz bir erkeği bile terletmeye yeterdi. Kiminin yercesine bakışı, kiminin göz süzmesi, kiminin küçümseyen tutumu gözden kaçmıyordu. Buraya bir öğrenci yeri demek, durumu bilmeyen bir kimse için, çok mu çok güçtü. Handan'ın gözü bir aralık, kantinin sağ köşesinde oturup bacaklarını masanın altında devrilmiş bir tabureden aşırarak oturan sarı saçlı, mavi gözlü oldukça güzel bir kıza takıldı. Önce kızardı, önüne baktı, Niyazi ile Mes'ud'un kızı görüp görmediklerini anlamak için yavaşça sağına soluna bakındı. Niyazi bu tür olaylara alışmış, aldırış etmiyordu. Mes'ud ise nerdeyse olduğu yerde yığılıp kalacaktı. Handan, yeniden, köşedeki kıza çevirdi gözlerini. Kollarını ensesine koyup arkaya doğru yaslanmış, yarı açık bir durumda oturuyor, yanındaki esmer delikanlı ile kendinden geçmişçesine konuşuyordu. (Kim düşünebilirdi bu kızın, yıllarca sonra, bir lisede yazın öğretmeni olacağını, koyu "milliyetçi" ke-

sileceğini.) Handan, baktı baktı, kendi kendine kızdı. Kızın koltuklarının altı ince, dar, bol bırakılmış sütyeninin kıyısından, göğsünün yarıdan çoğu görülüyordu. Biraz uzamış koltukaltı kılları Handan'ı tiksindiriyordu. Pembe külotunun içinde saklanan yerleri bütün çizgileriyle seçiliyordu. Handan'a göre bu bütün kadınları utandıracak bir durumdu. Handan bir aralık Niyazi'ye dönerek, yavaşça:

- Ben erkek olsam bu kıza bir kez bakar, bir daha yaşadığım sürece yanına yaklaşmam. Bunun erkeği duygulandıracak nesi varsa sergilenmiş. Niyazi güldü, sesini çıkarmadı. Handan, umduğundan daha kötü bir durumla karşılaşmış sayıyordu kendini, değerinin düşeceğini düşünüyor, üzülüyordu. Mes'ud ise durmadan masaların altını süzüyor, bakılacak bacak, görülecek "önemli yer" arıyordu... Bir aralık Niyazi:

- Sabri efendi bize üç şekerli, diye seslendi. Sabri efendi "peki" diyerek iki dakika sonra istenen kahveleri getirdi. Kantinin gediklisi olan birtakım delikanlı, burada ilk gördükleri, Handan'ı süzüyorlardı. Handan, kantindeki kızların hepsinden güzeldi, alımlıydı, yalnız onlar gibi davranamıyordu. Kantinin durumu, gerçekten, söylendiğine yakındı. Kendini okumaya, bilgiye verenlerin çoğu oraya uğramaz, öğle dinlenmelerinde bile öteberi yemek için gelir, gelmek istemeyenler de erkek arkadaşları aracılığıyla istediklerini aldatırlardı. Niyazi, kızların birinci sırada gelen arkadaşlarındandı. Elfalı, kahve falı gibi işlerine bakar, arasıra onlara Latince, Farsça, felsefe, yazın konularında karşılaştıkları güçlüklerin giderilmesinde yardımcı olurdu. Kantinde, Niyazi'nin en sık buluştuğu kız arkadaşı Müjde'ydi. Bu güzel kızın Niyazi'ye karşı büyük bir bağlılığı, yürekten gelen bir ilgisi vardı. El falına baktırmak için, dakikalarca bir çiçek demeti kadar güzel, yumuşak ellerini Niyazi'nin avuçlarına bırakır, sıcaklığını duyar, soluğu sıklaşır, daralır, yüzü kızarır, içi ürperirdi. Müjde, Fakülte'de Niyazi'nin üçüncü gözağrısıydı, onu severdi. Ondan ayrılmak istemezdi. Niyazi sonra bir yakınının kızıyla nikâhlanmış, ancak tanrının en ufak bir yardımını görmemiş, kendini okumaya, şiire, felsefeye, içkiye vermişti. Müjde bunu bilir, yine, kendini Niyazi'den soğutmazdı. Sonunda yazgı bu iki yüreği keskin bir bıçakla elmayı böler gibi ayırdı. Müjde bir yıllık fa-

külte yaşamını bırakıp ev ocak kurdu, Niyazi'yi unutamadı, durumu gereği unutmuş göründü..

***

Kantin, Handan'ı açmadı, sıkıldı. Bu durumu sezinleyen Niyazi yavaşça:

- Ne o işte Holivut, sıkıldın mı? diye sorunca Handan şöyle uykudan uyanır gibi silkindi:

- Burası nasıl yer Niyazi, böyle Holivut mu olur?

Niyazi: - Vallahi biz Holivut'un yalnız adını duyduk, kendini görmedik, bu yüzden buraya benzeyip benzemediğini bilemeyiz.

Mes'ud: - Ne diyor?

Niyazi: - Beğenmemiş burayı, doğru söylüyor.

Mes'ud: - O ne anlar yahu, sen şu masanın altındaki bacaklara bak, süt gibi, kaymak gibi, nerde öyle düzgün bacak?

Handan: - Evet senin gibiler anlar, böyle yerlerden ben anlamam. Bacağın sütlüsünü, kaymaklısını ne yapacaksın?

Niyazi: - Durun, yine çekişmeye başlamayın, çevrenin ilgisini çeker, ne olduğunuzu başkaları anlamasın artık.

Handan, gülümseye gülümseye, daha yavaş bir sesle:

- Anlasınlar be, daha kim gelir buraya para bile verseler? Biz onların ne olduklarını anladık ya yeter. Burası beni açmadı, ben burayı beğenmedim. Mes'ud kalırsa kalsın, biz gidelim. Gelmem, vallahi gelmem, liseyi bitirince buraya.

Mes'ud, Handan'ın sözlerine iyici kızmıştı. Ona doğru eğilerek, yavaşça:

- Kızım burası senin ... tiyatrondan daha kötü değil.

Handan: - Onu afetmişsin sen, orası tiyatro, burası Fakülte.

Niyazi: - Fakülte değil kantin.

Handan: - Evet işte kantin, ama Fakülte'nin kantini, tiyatronun değil. Tiyatroda insan oynayacağı oyunun gereğine göre davranır, giyinir. Burasının gerektirmeleri de böyle oturmak değil sanırım.

Handan, bu sözleriyle bacaklarını biraz daha açmış, gerilmiş, köşedeki sarışın kızı anlatmak istiyordu. Kız bacaklarını açıyor,

kapıyor, dizlerini birbirine vuruyor, yine açıyor, ince giysisinin öne doğru kabarıklığı artıyor, azalıyordu.

Niyazi: - Sabri Efendi al şunu, diyerek kahvelerin parasını masanın üstüne bıraktı. Kantin dolup taşıyor, kızlı-erkekli topluluklar geliyor, gidiyor. Tam karşı masada oturan üç kızlı-iki erkekli takım sesli bir tartışmaya girişmiş, yavaş yavaş bütün kantinin ilgisini kendisine çekmişti. Oldukça güzel olan kumral kız, yüksek sesle:

- Bak şekerim, o beni ilgilendirmez, günü geçmiş bir giysiyle insan sokağa çıkmak şöyle dursun, tanıdığına bile görünürse onun beğenisinde yozlaşma var demektir.

- Doğru diyor, bak fabrika kızları bile modaya uygun giyiniyorlar, insan biraz kendine çekidüzen vermeyi bilmeli. Kendinde biraz yenilik olmalı.

- Orası besbelli, yaşamda gerçeklik dediğin de odur.

- Kuşkusuz şekerim, kim toplumdışı kalmak ister, kimse istemez besbelli. Dün Beyoğlu'yu alt üst ettim de beğenebileceğim bir etek bulamadım. Ben de biraz değişiklik istiyorum, beş gündür bunları giyiyorum.

- Sen öyle diyorsun cicim, ben geçen günü evde erkek arkadaşlarımla bir eğleneyim dedim, utancımdan yüzüm yerlere geçti. Ne viski bulabildim, ne şampanya, böyle de ülke olur mu?

- Benim hallerimi sormuyorsunuz. Tırnaklarımı düzeltecek bir nesne bulamıyorum, baksana boyaları üç günlük. Ne ararsan yok, oysa var da açıkça satmıyorlar. Böyle giderse biz sokağa değil, gelen konukların karşısına da çıkamayacağız.

Kantin, bu bilimsel(!) konuların ortaya atıldığı yerdi. Bu konuşmaları alaylı bir yüzle izleyen Niyazi, herkesin duyacağı bir sesle, karşı masada tartışan kızlara bakarak:

- Perran siz viski, şampanya bulamıyorsunuz biz de Terkos suyu. Niyazi'nin bu sözleri üzerine bütün kantindekiler gülüştüler. Handan'ın kızdığı, köşe masadaki sarışın kız, gülerken bacakları iyice açılıyor, Mes'ud baştan ayağa göz kesilerek ona bakıyor. Durum, gerçekten en yaşlı bir erkeğin bile içini gıcıklatacak gibiydi. Kız tepeden tırnağa dişiydi. Gövdesinin, en ince çizgileri, ince giysisinden taşıyor, bacaklarının bitim yerinde ince gölgeler oluşturan yumuşak kıvrımlar beliriyordu. Mes'ud'un

tüyleri diken diken oluyordu besbelli. Bütün gövdesini tatlı bir sıcaklık yalayıp geçiyordu. Yüreğinin atışları hızlanmış, kanı damarlarını şişiriyordu. Bu sırada Niyazi:

- Gidelim artık, biraz da Beyoğlu'nda dolaşırız.

Mes'ud: - Yok yok, biraz daha duralım, durum kıyak.

Mes'ud'un ne demek istediğini Niyazi anlamıştı, kalkacak durumda değildi, biraz daha durmak gerekiyordu. Tam kalkacakları sırada, kantinin kapısından, uzun boyu, gök mavisi gözleri, çapkın yürüyüşü, tatlı gülüşüyle Müjde giriverdi. Sağa sola bakmadan, doğru Niyazi'nin oturduğu masaya geldi. Elini başına koyarak:

- Merhaba şekerim, sigaran var mı? Şimdi dersten çıktım, sen nerdeydin böyle? Hadi hadi sigara ver.

Niyazi cebinden bir Uludağ çıkararak:

- Buyurun efendim, izin verirseniz sigaranızı da yakayım.

Müjde yüksek sesle, gözleri gülerek, Niyazi'ye sözcüklerin ötesinde bir anlamı sezdirmek için:

- Oooo bugün çok "resmi"siniz bakıyorum. Bir değişiklik var ortalıkta gibime geliyor. (Müjde bunları söylerken, bir yandan da, çaktırmadan, Handan'ı gözleriyle süzdü, Niyazi'ye göz kırptı). Niyazi, işi kısa kesmek için:

- Ne değişikliği olacak kızım, sana saygı gösterdik, yoksa bu da bir suç mu?

Niyazi daha sonra, arkadaşlarını birbiriyle tanıştırdı. Müjde, Niyazi'nin yanına oturdu, elindeki "öğrenci devam karnesi"ni Niyazi'ye uzatarak:

- Şekerim bu işleri sen göreceksin, beni o pis herifin karşısına çıkarma sakın.

Müfde'nin "pis herif" dediği, Edebiyat Fakültesi'nin tanınmış bir toplumbilim profesörüydü. Güzellere olan aşırı eğiliminden dolayı Müjde onu nedense pek sevmiyordu. Onun yüzünden Müjde toplumbilim dersini bırakmış "serbest lisans" yapmaya başlamıştı.

Niyazi: - Olur be şekerim, yalnız emreyle, ne istersen yerine gelir, boynumuz kıldan ince.

Müjde: - Ne emri be oğlum, senden rica ediyoruz, yoksa be-

yimiz yine işin alayında mı? Senin boynun kıldan ince olabilir, ben kılıçtan keskin değilim..

Nayize, "peki olur" diyerek kendisine uzatılan karneyi aldı. Müjde, Niyazi'nin ısmarladığı kahveyi içti, Mes'ud'la bir tek söz bile konuşmadı, elini Niyazi'nin başına koyarak "allahaısmarladık şekerim" deyip geldiği gibi kantinden çıktı gitti. Handan, yerinden kalkarak, "gidelim artık çocuklar" deyince üçü birden kalktılar, kantinden çıktılar. Yavaş yavaş tranvay yoluna doğru yürümeye başladılar. Günün epeyce ilerlemiş olmasına bakmadan otobüse atlayıp Taksim'e çıktılar. Vitrinlere baka baka "Orman Birahanesi"nin önüne geldiler.

Mes'ud: - Çocuklar şuracıkta bir iki şey yiyelim de sonra gideceğimiz yere gideriz, dedi.

Handan: - Sonra gideceğimiz yer herkesin kendi evidir, şimdi gidelim. Oturursak geç kalırız, benim evde olmam gerek...

Niyazi: - Yok bizim eve gideriz.

Mes'ud: - Niçin sizin eve, bizim evimiz yok mu?

Niyazi: - Sözü ters anlama yahu.

Handan: - Gidelim Niyazi'nin evine, ne olur Mes'ud? Hem konuşur, hem de kitaplarını görürüz.

Mes'ud: - Kitaba o denli ilgi duyan liseden pasaportu almazdı. Sonra sen kitabı ne yapacaksın kızım, senin güzelliğin var, gençliğin var, senin kendin kitapsın.

Handan: - Bana baksana Mes'ud, sen çok ileri gidiyorsun. Ben o pasaportu yakında senin eline de tutuşturacağım. Evet benim güzelliğim var ama sana ne, nedir dolamışsın diline güzelliğimi? Aklınla sen de benimle dalga geçeceksin ama çok geç kaldın, geç.

Yavaş bir sesle, çekişe çekişe Orman'a girdiler. En arkalarda bir köşeye çekilip birer bardak şarap, sonra peynir, sosis, ekmek, jips ısmarladılar. Bardaklar bardakları, gülüşmeler gülüşmeleri kovalıyor, gözler süzülüyor, başlar dönüyordu. Bir saatten çok süre geçmiş, gün iyice kararmaya başlamıştı. Işıklar yanmıştı tek tük. Yavaş yavaş kalktılar, sokağa çıkınca Mes'ud eliyle Handan'ın dirseğine dokundu, Handan sesini çıkarmadı, bunu birkaç kez yaptı. Niyazi için için gülüyordu. Mes'ud iyice Handan'a sokuldu, koluna girip bileğinden sıkıca tuttu. Niyazi'nin önden yü-

rüyüşünden yararlanan Mes'ud, yavaşça Handan'ın boynuna doğru eğilerek "şekerim" dedi. Handan birden onu iterek:

- Yeter oğlum, çok sulanmayalım, burası sokak görmüyor musun?

Mes'ud: - Aaaah canım benim, istersen bizim eve gidelim.

Handan daha hızla silkinerek, Mus'ud'u iterek:

- Yoook o olmaz, şimdi hiç olmaz, ilerisi de karanlık bu işin. Senin biraz daha dengeli, ölçülü olman gerek.

- Peki ne zaman olur cicim, şekerim, söyle imdi.

Handan kıs kıs gülüyor, dişilik damarlarının kabarmaya başladığını, derisinin ısındığını seziyordu. Ancak ölçüyü de kaçırmamaya çalışıyordu. Bu sırada, önde yürüyen Niyazi geriye dönerek, onlara baktı:

- Eeee yürüyün artık, alem size bakıyor, biraz kendinize gelin, deyince ikisi birden dalgınlıktan uyanır gibi oldu. Handan, kolunu Mes'ud'un elinden kurtararak "yeter artık" dedi.

Handan'ın yüzü kızarmış, soluğu sıklaşmış, yüreği sık sık çarpmaya başlamıştı. Bütün gövdesini bir ürperme, bir sıcaklık, bir tatlı yorgunluk kaplamıştı. Bir süre için Mes'ud'la başka durumlarda, başka istekler yolunda koşar gibi görünmek geçti içinden. Gittikçe yanmaya, sıcak su dökülmüş gibi tatlı tatlı ürpermeye başlamıştı bir daha. Kantindeki gelişigüzel oturmuş, açılmış saçılmış kızı anımsadı. Bir dişi olarak o da onun gibiydi. Mes'ud onu da görmüştü. Handan'a sokuluşu belki de bu yüzdendi. Bunları Handan düşünüyordu. Bütün bunlar doğruydu. Kantinde açık saçık oturan kızın görüntüsü canlanıyordu gözlerinin önünde. Kızın bacakları, incecik giysisinin içinde öne doğru kabaran yeri, yarı gölgeli çizgiler, bir sıcaklık yayıyordu içine. Mes'ud o gözle bakıyordu Handan'a, o istekle sokuluyor. Onu sıkıştırmak, öpmek, okşamak, ezmek, kollarının arasında soluğunu kesercesine sıkmak istiyordu. Böyle geçiyordu Handan'ın içinden, Mes'ud adına. Böyle düşüne düşüne Perapalas önüne geldiler, oradan Şişhane'ye yöneldiler. Bir aralık Handan:

- Çocuklar beni eve bırakın, içim bulanıyor, başım dönüyor. Annem de meraklanır artık. Üstelik bu akşam anneannem de bizde, birlikte bir komşumuza gideceğiz.

Hiçbiri Handan'ın sözünü kıramadı, bir otomobille onu evi-

nin kapısına değin götürüp bıraktılar. Niyazi doğruca Bahar Pastahanesi'nin yolunu tuttu. Pastahane'nin kapısından içeri giren Niyazi'yi, biraz ortalara doğru yürüdükten sonra, Necmi Duman güler yüzle karşıladı. Necmi Duman, İstanbul'da, Niyazi'nin bütün içyüzünü bilen, meslek gereğince Niyazi ile tartışan, onun sert, çekici, kararsız yaratılışından dolayı yaptıklarına boş veren bir arkadaşıydı. O da Niyazi gibi Maçkalı'ydı. Bahar Pastahanesi'nde en çok toplanıp tartışan Trabzonlu, Maçkalı gençlerdi. Yalnız yedikleri ayrı giden bu gençlerin hepsi de ozandı, şiir yazardı. Bu gençler arasında Necmi Duman, Celaleddin Algan, Halil İbrahim Bahar, Adnan Raşid Günay, Said Maden, Adnan Topsakal bir topluluktu. Aralarına başka arkadaşlar da katılırdı. Derslerini orada çalışır, tartışmalarını oradan sürdürür giderlerdi. Niyazi'nin türlü dergilerde, Zebani takma adıyla gerici, yerici şiirleri, yazıları çıkardı. Sonraları bu tür şiiri bırakan Niyazi, bambaşka bir kimse olup çıkacaktı. Zebani, yazılarından aldığı on lira ile Çiçek Pasajı'nda Süleyman'ın meyhanesine giderdi. Parası bitince de Bahar Pastahanesi'ne gelirdi. Bir aralık Niyazi, "Beş Sanat" dergisini çıkaran kişi için yazdığı yerici, ağır bir yazıdan dolayı mahkemeye verilmişti. Biri Vakfıkebir'li Halil İbrahim Bahar, öteki Maçkalı Celaleddin Algan gibi iki doktor arkadaşının tanıklığıyla kendini kurtarmıştı. Bu arkadaşlar arasında en iyi, en düzgün giyinen Necmi Duman'dı, en ağzı bozuk olanı, en küfürcüsü de Niyazi'ydi. Kızların, kadınların arasında söylenmemesi gereken sözleri ulu orta söylemek Niyazi'de bir tanrı vergisiydi. Aşağı yukarı hepsinin bir gönül acısı. Niyazi'nin Üsküdarlı Perran'ı, Celaleddin Algan'ın Sürmeneli'si, Necmi Duman'ın bir başka yerlisi, Halil İbrahim Bahar'ın her yerlisi, her kaldırımlısı vardı. Adnan Raşid Günay, bu gönül acısını "Dalgalı Dalgalı", Niyazi "Üsküdarlı" adlı şiiriyle sergilemişti.

"İkinci mevkı tranvaylara binme esmerim
Sonra görür üzülürüm"

diye başlardı Adnan Raşid Günay'ın şiiri, Niyazi'ninki de:

"Üsküdar'ın evleri fakir işi
Beni çelen Üsküdarlı bir kişi"

dizeleriyle. Onlar şiir okurken arkadaşları dinleme gereğinde kalırdı, yoksa Niyazi'nin küfürü yetişirdi.

***

İşte, Niyazi pastahaneye bu durumda gelir giderdi. O gün de Necmi Duman'ın güler yüzüyle karşılaşınca masalarına doğru yürüdü. Necmi Duman yarı alaylı, yarı sataşmalı bir sesle:

- Ooo buyursunlar Zebani, yine onluğu kıvırdın galiba.

Niyazi: - Hadi ulan onluğu kıvıran pezevengin burada işi ne? Para olunca gidip yiyecek yer mi yok, herkesi kendin gibi mi sanıyorsun?

Niyazi'nin bu sözlerine karşı efendiliğini bozmayan Necmi Duman, gülerek:

- Gene edepsizlik sanatınız üstünüzde bugün. Artık bu mübarek üniformasına alıştığımız için seni hoş görüyoruz.

Niyazi, bir ara Halil İbrahim Bahar'a dönerek:

- Ooo merhaba Abraham, ne var ne yok yine tranvaylarda işin işti bugün.

Halil İbrahim Bahar: - Sen mazursun ne desen. Sana yasalar ceza vermiyor, senin ehliyetin yok.

Niyazi söylenenlere aldırmadan Celaleddin Algan'a dönerek, biraz yüksek sesle:

- Merhaba, mobeblase Culufoğli e natrostos kadon, e modinbistis, yine burayamisun?

Celaleddin Algan: - Söyle Eyiboğun delisi söyle. Senin üzerinde bir nevrastenik etüd yapacağım, sen bir nevropatsın. Utanmadın mı bu şiirleri yazmaya, bu Zebani veledi de nereden çıktı?

Niyazi: - Hüradam gazetesinden.

Sözden söze geçilerek konuşmalar, sataşmalar, alaylar sürüp gitti. Sonra söz istenen alana döküldü. Celaleddin Algan, Beş Sanat dergisinde yayımladığı bir şiirini okuyunca, arkasından biraz çaprazlama bakan, kıskançlığıyla tanınan Abdullah Öztemiz vardı cebinden çıkardığı bir defteri açarak aruzun tabutuna koyduğu soğuk, katı, sıkıcı şiiri okumaya başlayadı. Niyazi dayanamadı, yüzünü buruşturdu, sonra "biz buraya hırıltı dinlemeye

gelmedik, tatlı tatlı konuşmak için toplandık, at o boku ağzından" deyince Abdullah Öztemiz büsbütün bozuldu:

- Ne demek yalnız sen mi şiir yazarsın, hep seni mi dinleyelim. Biz milliyetçi şiiri severiz.

Said Maden: - Vallahi Abdullah bana kalırsa Niyazi'nin hakkı var. Biz, o Nihad Sami'nin yönettiği Yedigün'de verdiği ağuyu kusa kusa başkalarını da kusturmaya başladık.

Abdullah Öztemiz, şiir denince, aruza uyan sözcükleri sıralamayı, en ağıza alınmadık sözleri ayak-uyak uydurmasıyla aruza dökmeyi başarı sayar, kendisiyle alay edildiğini bile kolay kolay anlayamazdı.

Celaleddin Algan: - Yahu bırakın şu can sıkıcı konuşmaları da Necmi Duman'ın cicili kravatına bakın, konuşuyor bok yiyen.

Necmi Duman: - Ne o Celal, Zebani'den sana da edepsizlik bulaşmaya başladı. Bakıyorum senin de ağzında bok var artık.

Celaleddin Algan: - Öyle ya ata binen ya tüyünden ya huyundan.

Niyazi: - Hadi be sen de, at binecek adam mısın sen?

Celaleddin Algan: - Haaa deli.

Konuşmaları dinleyen Adnan Günay araya girerek, işi tatlıya bağladı, tatsız atışmalara son verdi. "Çocuklar haydin biraz çekelim, benim beş liram var.

Niyazi: - Bir ikibuçukluğum da benim var.

Celaleddin Algan: - Benim de beş liram var, etti on ikibuçuk, Necmi sende?

Necmi Duman: - Beni mazur görün, benim başka bir yerde işim var, daha önceden söz vermiştim. Bilirsiniz ben ilkelerine uyan adamım.

Necmi Duman paltosunu giyinip salondan çıktı. Niyazi, Celaleddin Algan, Adnan Raşit Günay arka arkaya çıktılar, Çarşıkapı'ya doğru yürürken Halil İbrahim Bahar Bakırcılar'daki evine, Said Maden'le Abdullah Öztemiz de, bilinmeyen bir yere yollanmak üzere, birbirinden ayrıldılar...

***

Handan, anneannesiyle komşuları Rezzan Hanıma gittiler.

Kapıda onları ilk karşılayan Rezzan Hanım'ın kolej öğrencisi oğlu Orhan'dı. Orhan uzun boyu, esmer, yakışıklı denecek biçimde bir gençti. Amerikan Koleji'ni bitirirse Edebiyat Fakültesi'nin İngiliz Filolojisi bölümüne girecek, sonra İngiltere, Amerika demeyip gezecek, okuyacaktı. Okulda, arkadaşları arasında çalışkanlığı, bilgisi ile tanınan Orhan yaratılıştan içine kapalı olduğu için ona arkadaşları "Kız Orhan" derlerdi. Handan'a "hoş geldiniz" deyip anneannesinin elini öptü, "buyurun" ile merdiven başında duran bekleyen annesine doğru, konuklara yol gösterdi. Rezzan Hanım, Zarife Hanımın elini, Handan'ın iki yanağını öptükten sonra konuk odasına geçtiler. Karşılıklı hal hatır sormalar, teşekkürlerden sonra Tahsin Beyin on gün eve gelmeyeceğini Rezzan Hanım içi yanarak söyledi. Rezzan Hanım eşine düşkün, erkeksiz yaşamaya katlanamayan, bu duygularını da elinde olmadan açığa vuran bir kadındı. Annesi onu Tahsin beye ondört yaşında vermiş, dokuz ay onbeş gün üstüne Orhan'ı doğurmuştu. Bugün aşağı yukarı otuziki yaşlarındaydı. Kocası Tahsin bey ise kırkında, dış ülkelere işleyen gemilerin birinde süvari idi. Yılın birçok gününü Rezzan Hanım'dan ayrı geçirir, özellikle İtalya, Yunanistan gibi ülkelere gidince Rezzan Hanım'ı unutturacak yosmaların ardından koşardı...

Rezzan Hanım, Handan'ın karşısına oturmuş, ayak ayak üstüne atan kızın süt beyaz bacaklarını, pembeye çalan külotunu, birazcık kıvrılan eteğinin arasından gözetliyor, göz ucuyla ötekilerin durumu anlayıp anlamadıklarını öğrenmek ister gibi davranıyordu. Orhan ise Handan'ın biraz sağında, uzağında oturmuş yalnız ayaklarını, belden yukarı yerlerini görebiliyordu. Rezzan Hanım'ın bu sıkıntısı boşunaydı. Birkaç dakikalık bir sessizlikten sonra Rezzan Hanım, Handan'a:

- Eee şekerim daha nasılsın, okul işleri nasıl gidiyor? Bizim oğlan maşallah İngilizcesini epeyce ilerletti, nerdeyse bizimle de Türkçe konuşmayacak.

Orhan oturduğu yerden, atıldı, yüksekçe bir sesle:

- Elbette, amma anneciğim, Türkçe insanın yüksek düşüncelerini, derin görüşlerini anlatmaya yetmiyor ki. İnsan Türkçe konuşurken ne etkili bir görüşünü, ne de derin duygularını bir felsefe sorununa dönüştürerek anlatabiliyor. Arkadaşlarımla aram-

da bir konuşma oldu mu güçlük çekiyorum, doğrusu anlatamam (Orhan bu sözcüklerinin çoğunu Fransızca'dan kulak dolgunluğu ile söyledi).

Zarife Hanım: - Oooo kırkbir kere maşallah, oğlum Kur'an-ı Kerim'i de böyle okuyabiliyor musun? Ammeyi söktün mü bari?

Anneannesinin bu soruları karşısında Handan güldü, utandı, kızardı, sonra aldırmadı. Yumuşak bir sesle:

- Ne diyorsun cici anne, o senin söylediklerini şmdiki gençler okur mu, anlar mı? Geçti o günler..

Zarife Hanım biraz öfkelenerek:

- Sus kız, insanın başına taş yağar. Hiç Kur'an'sız adam olur mu?

Orhan: - Teyzeciğim onlar şimdi hep çağı geçmiş işler. Şimdi insanseverlik çağıdır. Rönesanstan buyana teknik alanında hızlı bir gelişmenin özgün görünüşlerini inceliyoruz.

Zarife Hanım: - Aaa kızım, Handan bak, Orhan da , babanın arkadaşları geldikleri zaman konuştukları gibi konuşuyor.

Handan: - Elbette anneanne bir kolej öğrencisidir.

Zarife Hanım: - Vallahi Rezzan kızım, bu zamane gençlerinin işlerine bir türlü aklım ermiyor. Geçen günü komşumuz Behice Hanım'ın kızı Seyhan'ın terzisi gelmiş, ben de pencereden bakıyordum. Kız terziye çıkışıyor, "mantomu çok geniş yaptın terlingim beni görünce gülüyor, bana şişmansın diyor" gibi sözler arasında neler söyledi anlayamadım.

Handan, ciciannesinin söylediği "terling" sözcüğünü "darling" diye düzeltince, Zarife Hanım:

- Haaa öyle mi, her ne ise, işte anlamadım.

Orhan bu "darling" sözünü duyunca Handan'a, Handan Orhan'a göz ucuyla baktı. Rezzan Hanım:

- Vallahi teyzeciğim okusunlar da ne konuşursa konuşsunlar. Onlarla bizim aramızda dağlar var şimdi.

Rezzan Hanım hem hizmetçisi Hatice'nin getirdiği kahveleri süzdü, hem de ayak ayak üstü atarak divana yaslandı. Handan, şöyle yandan, onu süzmeye, gövdesini gözden geçirmeye başladı. Divanın kıyısına sıkışarak kıvrılan eteğinin arasından sağ bacağı kalça köküne değin gözüküyor, budu yana doğru yumuşak bir fışkırma yapıyordu. Derisi beyaz, budunun iç yanı sol baca-

ğına yapışmış gibi bir kösnü kaynağı durumundaydı. Bacakların bitiştiği yerde ince bir karanlık. Dizkapağının hemen arkasında ve iç yüzünde göze çarpan bir çürük seçiliyordu. Handan, bunun kocası burada değil, bu çürük hangi çapkın ellerindir? diye içinden geçirirken, Rezzan Hanım radyonun düğmesini çevirdi, kahveler içilmişti. Radyoda kıvrak bir samba çalıyordu. Orhan, bir aralık Handan'a baktı, sonra bir dans ister gibi radyoya döndü, Handan gülümseyince Orhan önünde eğilip "bir figür" dedi. İkisi birden dansa kalktı. Onlar döndükçe Handan'ın kalçaları, göğüsleri salınıyor, Orhan'ın yüzü pembeleşiyordu. Zarife Hanım atıldı:

- İşte gençlerin eğlencesi de bu. Bizim gençliğimizde nerde bu alafrangalık? Göksu'ya bile çarşaflı, peçeli giderdik. Zamane gençleri feslerini yana eğdi mi korkudan yüreğimiz hoplardı.

Gençler terleyinceye değin oynadılar, eğlendiler, hopladılar zıpladılar. Yerlerine otururken Orhan, Handan'a "tenkyu" dedi. Handan iç gıcıklayıcı bir sesle karşılık verdi. Radyoda, az sonra, Behcet Kemal'in bir şiir konuşması başladı. Behcet Kemal, o sırada, Mevlânâ'dan sözediyordu. Bir aralık, bozuk sayılabilecek bir Farsça ile, şu dizeleri okudu:

Bîgâne megirid mera zin kûyem
Der kûy-i şuma hâne-i hod mîcûyem
Doşmen neyem erçend ki doşmen rûyem
Aslam türkest egerçi hirdu gûyem..

Bu dizileri dinleyen Handan yüksek sesle:

- Aaa şimdi Niyazi olsa, bunları ancak o anlar.

Orhan, yarı alaycı bir sesle:

- Kim bu Niyazi?

Zarife Hanım: - Hiç, berduşun, sarhoşun biri. Eskiden beş vakit namazını kılar, orucunu tutar, Hakk'ın yolunu bilirmiş. Sonra bunlar yanlışmış da kendisi doğru yolu bulmuşmuş. Bizim kızın da arkadaşı. Onların yüzünden sınıfını geçememiş.

Handan iyice kızarak: - Aaa ne biçim söz öyle cicianne, onun yüzünden mi kalmışım?

Sonra Orhan'a dönerek: - Öyle kültürlü çocuk ki görseniz, vallahi bilmediği yok. Şair, tarihçi, folklorcu, hikayeci, dilci,

edebiyatçı. Şimdi Edebiyat Fakültesi'ne gidiyor. Evet, çok içiyor ama bana ne, onun özel yaşayışı. Cicianneminin eski bir alışkanlığıdır, her arkadaşıma bir kulp takar.

Zarife Hanım: - Ben ne kulp takacakmışım alemin berduş, zındığına, onun kulpunu cenabı rabbilalemin takmış.

Rezzan Hanım: - Ne olmuş ona?

Handan: - Hiç ne olacak, Fakülte'ye yazılmış, orada ün bile yapmış. Üstelik ciciannemin çok sevdiği takkeyi de başından atmış artık.

Zarife Hanım: - Kızım o suratsız herifin nesini övüyorsun?

Handan: - Ben övmüyorum cicianne, doğruyu söylüyorum. Sonra senin gibi düşünmesi gerekmez bütün insanların.

Zarife Hanım: - Rezzan, kızım geçen günü o berduş, Bektaşi bize geldi, bir bakayım iman ehlisi mi dedim, az kalsın üstümüze taş yağacaktı. Bir de ne göreyim, kalkmış ayet-i kerimelere mana vermeye. Onların her harfinde yetmiş bin mana vardır. Onları hocalar veremiyor da o mu verecek? Allahın cehennem kütüğü.

Handan: - Siz ona bakmayın. Ben onu üç yıldır tanırım. Kur'an'ı anlıyor. Bütün kusuru hocalara inanmıyor da ondan. Ciciannemi kızdıran olay da bu işte: Geçen günü bize geldi, konuşmayı gene ciciannem dinden açıp ona: "Oğlum ammeyi söküyor musun?" dedi. O da "evet efendim" dedi. Konuşma uzadı. Sonra bize bir Arap şairinin Arapça bir şiirini okudu. Aklımda kaldığına göre anlamı şöyle: "Hz. Musa ile Allah Sina dağında konuşmuş. Allah, onu bastırmış, Musa da bayılmış. Ozan diyor ki ey Tanrım sen Musa'nın kekeme olduğunu biliyordun da onun için onu seçtin, o da bayıldı. Yiğitsen gel de benimle konuş, bak bayılır mıyım?"

Handan sözünü bitirir bitirmez bir kahkaha koptu. Zarife Hanım bile gülmekten kendini alamadı. Orhan ise boyuna gülüp duruyordu.

Rezzan Hanım: - Handan o arkadaşını Orhan'la da tanıştır bari, bize de gelsin.

Orhan: - Onu ben diyecektim anneciğim. Handan, siz onu her zaman görüyor musunuz?

Zarife Hanım: - Elbette oğlum, o zındık bizim evin gediklisi

oldu nerdeyse. Alimallah bir gün yüzüne kapıyı kapayasım geliyor. Allahtan korkmasam yapacağım bu işi vallahi.

Handan biraz da anneannesini kızdırmak için olacak yüksek sesle:

- Evet bu cuma akşamı bizde, siz de buyurun isterseniz. Bol bol eğleniriz.

Zarife Hanım: - Bak Allahın hınzırına, hem de mübarek cuma akşamını seçmiş. Öyle mübarek bir akşam bizim evde zındığın, sarhoşun ne işi var? Bir daha evimizin kapısından melâike girer mi?

Rezzan Hanım gülmekten kendini alamadı. Bu gülüşün arkasında, onun eskilerden duyduğu bir geleneğin tadı vardı. Eskiden evlenmeler, gerdekler hep cuma gecelerine denk getirilmek istenirdi. Peygamber'in o gece doğmasının ayrı bir önemi vardı.

Bu geceki toplantı Niyazi içinmiş gibi, hep onunla ilgili sözler söylendi. Bu birkaç saatlik süre içinde Rezzan Hanım ile oğlu Orhan, Niyazi konusunda epey bilgi edinmişlerdi. Ancak Rezzan Hanımm'ı ilgilendiren Niyazi'nin kültürü değil kendisi olmuştu. Bunu ortaya atamıyordu, işler oluruna, geleceğe bırakılmalıydı. Komşulukları, yakınlıkları yüzünden onu görmüş olabilirdi, ancak gördüklerinden hangisiydi, bunu bilmek şimdilik biraz güçtü. Gece epey ilerlemiş, Zarife Hanım bir göz kırparak Handan'a gitmelerini sezdirmişti. Handan da "peki" anlamında başını öne eğdi. Bir "allahaısmarladık"la kalktılar. Orhan, Rezzan Hanım, Hatice sokak kapısına değin geldiler. Eller sıkıldı, öpüldü, öpüşüldü. Orhan ile Handan bir gözgöze geldikten sonra, kapıdan uzaklaştılar.

Niyazi, ailesinin pek de iyi gitmeyen geçim durumu dolayısıyla, dışarda çalışmak, en azından kendi harçlığının, kitap parasının bir bölümünü kazanmak gereğindeydi. Öğrenci olması yüzünden, günün her saatinde de çalışamazdı. Ancak kimi dergilere, haftalık gazetelere yazı yazar, lise öğrencilerine evlerinde ders verir, geçinirdi. Ara sıra Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun sergisine gider, ondan, onun babası Rahmi Bey'den yardım görürdü. Niyazi de, babası gibi, yaşamını Rahmi Bey'e borçluydu. Rahmi Bey, amcasının oğlu olan, Abdullah Efendi'yi Maçka'dan alıp İstanbul'a getirtmiş, ona Tekel'de bir iş bulmuştu. Bu yardım ol-

masaydı Niyazi, İstanbul'u ancak gazetelerde görebilir, yerini haritada bulmaya çalışabilirdi. Bu yüzden, Niyazi'nin "manevi babası" Rahmi Bey'di. Niyazi, Bedri Rahmi'nin sergilerine Rahmi Bey'in evine giderek yaşamının tinsel yönünü varsıllaştırmış, oralarda ülkenin en ünlü aydınlarıyla tanışma olanağı bulmuştu. Bedri Rahmi'nin sergileri, atölyesi, Rahmi Bey'in Bayazıt'taki evi bir tür sanat, kültür ocağıydı. Orada birçok aydın toplanır, değişik konuları görüşür. tartışırlardı. Bu toplantıların yöneticisi denmesi bile, odağı, toplayıcısı Sabahattin Eyuboğlu idi. Orada toplananlar arasında adları en çok ilgi çeken, duyulan kimseler şunlardı: Orhan Veli, Sait Faik, Melih Cevdet, Halikarnas Balıkçısı, Pertev Naili, Ahmed Hamdi, Mazhar Şevket, Hilmi Ziya, Fuat Ömer, Abdulbaki, Asaf Halet, Sabahattin Ali, Fuat Ömer, Oktay Rıfat, Yaşar Kemal, Halet Çambel, Dr. İsmail Timur, Robert Anhegger, Erol Güney. Bunların bir takımı Rahmi Bey'in evine gelir, bir takımı yalnız Bedri Rahmi'nin özel atölyesine uğrardı. Yalnız atölyeye gelenler arasında Arif Dino, Abidin Dino, Zeki Faik, Zühtü Müridoğlu, Nurullah Berk, Cemal Tollu, Elif Naci gibi ünlü sanatçılar vardı. Bunların dışında, Niyazi'yle sonraları yakın arkadaşlığı olan Orhan Kemal'di. Niyazi, o yıllar, daha kesin bir düşünceye varamamış, eski ile yeni arasında bocalama dönemindeydi. Bir gün Bedri Rahmi'nin Balyoz Sokağı'ndaki atölyesinde otururken, içeri Orhan Veli girmişti. Biraz içmiş, yüzü gülüyordu. İçeri girip Niyazi'yi görence "oo merhaba Niyazi" dedi. Niyazi:

- Merhaba ağabey..
- Ne var ne yok?
- İyilik ağabey.
- Nerde Bedros (Bedri Rahmi'ye arkadaşları Bedros derlerdi arada bir).
- Daha gelmedi..
- Bu işler böyle olmaz Niyazi..
- Hangi işler?
- Canım bu senin işler, bu sofuluk işleri..
- Ne var onlarda?
- Ne olacak daha?
- Peki bunlar aklınıza nereden geldi şimdi?

- Elinde "Selamet" dergisini gördüm de ondan. Hâlâ bunlarla mı uğraşıyorsun? İnsan düşündüğü gibi yaşayanların yapıtlarını okumalı.

- Peki ne var bunda, bu adamlar düşündükleri gibi yaşamıyorlar mı şimdi?

- Yaşamıyor değil, yaşayamıyor Niyazi..

- Bunu nereden anlıyorsunuz? Ben bu derginin yazarları gibi düşünmüyorum artık, o üşünceleri bırakalı yıllar oldu. Siz uzun süredir Ankara'da kaldığınız için beni eskisi gibi sanıyorsunuz.

- Evet, ancak ben Ömer Rıza'nın düşündüğü gibi yaşadığına inanmıyorum. Sergiyi kapayınca bu gerçeği yerinde görüp anlarsın, var mısın?

- Varım..

Bu konuşmadan sonra, sergi kapanınca, Orhan Veli ile Niyazi Balyoz Sokağı'nın Tepebaşı'na inen yönünde yürüdüler. Sokağın bitimine yakın yerde, şişman bir Rum kadınının, altı yedi basamak merdivenle inilen ayak meyhanesine girdiler. Niyazi'yi buraya kolundan tutup götüren de Orhan Veli'ydi. Kapıdan girince, karşıda, tıknazca, kırçıl, traşlı, kızılımsı yüzlü bir adamla Orhan Veli öpüştü, el sıkıştı. Ismarlanan şaraplar geldi, biraz içilip Niyazi'nin çakır keyifliği başlayınca Orhan Veli birden:

- Niyazi, bak sizi tanıştırayım, üstad Ömer Rıza Doğru, Kur'an mütercimi. Üstad bu da sizin hayranlarınızdan bir üniversiteli gençtir.

Niyazi teşekkür etmekle yetindi, yüzü kızardı. Orhan Veli gülüyor, Ömer Rıza işi pişkinliğe vurmuş, aldırmıyordu bile. Bu olay, Niyazi'nin kimi kimseleri yeterince tanımadığını, yalnız yazılarına aldanarak onları başka türlü sandığının kanıtıydı. Aradan epey bir süre geçtikten sonra, bir tartışma nedeniyle, Orhan Veli bu olayı Ömer Rıza'ya etkili, acı bir dille anımsatmıştı. Yalnız Niyazi o günden çok daha önceleri eski sofuluğunu bırakmış, yepyeni bir evrene açılmanın yollarını aramaya koyulmuştu. Orhan Veli bunu bilmiyordu. Biraz içtikten sonra Orhan Veli ile Niyazi meyhaneden çıkıp Ömer Rıza'ya allahaısmarladık bile demeden yürüdüler, onu unutmuşlardı bile. Tünel'e giden tranvay yolunda biraz yürüyünce karşıdan Sait Faik göründü. Orhan Veli, Niyazi'ye:

- Söyle Bedri'ye, bu işler böyle olmaz, diyerek ayrıldı. Niyazi, Yüksekkaldırım'dan aşağı inerek Karaköy'e, oradan Eminönü üzerinden Sultanahmed'in Adliye Kıraathanesi'nin yolunu tuttu. Öğrencilik yaşamını kahve, meyhane, kütüphane gibi yerlerde sürdüren Niyazi'nin İstanbul sokaklarında başına gelmedik belâ kalmamıştı. Adliye Kıraathanesi'ne gelince, orada, Abdulhalim Uğurlu, Doğan Nail Altıncıoğlu ile karşılaştı.

Doğan Nail: - Ooo merhaba efendimiz, merhaba, nerden böyle teşrif, ne bu asık surat?

Abdulhalim Uğurlu: - Nerden olacak, yine bir yerde bir hayır sahibi bulup ağzını ıslatmış. Efendimizin fukaraperver (düşkünleri seven) taifesinden tanıdığı çoktur.

Niyazi: - Yine sataşma bana cahil, be akıl yoksulu. Evet, sen ey ukala dümbeleği, en Necibi dergâhının fedakâr kölesi, eşsiz hadimi.

Doğan Naili: - Çok nazik ve zarifsiniz efendim. Zaten efendimizden başka türlü bir incelik beklememizin de gereği yoktur, biliriz.

Abdulhalim Uğurlu: - Bu nezaket değil, bal gibi kerestelik, bu odun herifin nezaket neresinde, ama iyi şairdir. Oku ulan yanında mı şu şiir, hani "Yıldızlara baktıkça gelir yâdıma bir kız" diye başlayan. Benim çok sevdiğim bir şiirdir. Doğru, senin gibi adamların ömrü hep yıldızlara bakmakla geçer. Sen on altıncı yüzyılda yaşasaydın müneccimbaşı olurdun. Hem bak, sana bugün bir müjdem daha var: Doğan, bugün Necip Fazıl'ın sofrasında yemek yemiş, bak dudaklarını yalıyor boyuna.

Niyazi: - Ooo desene o da mübarekler arasına katılmış, ona da bundan sonra "Allah sırrını takdis eylesin" diyeceğiz.

Abdulhalim Uğurlu: - Yok, onun sırrını Necip Fazıl daha iyi takdis ediyor. Sonra bunların sırrı kendi aralarında...

Doğan Nail, bu sözlere çok kızdı, birdenbire "Allah belânızı versin" diyerek masadan kalktı. Kahvenin kapısına yaklaşınca Abdulhalim Uğurlu, kahveciye:

- Hasip bey, bak Doğan Nail kaçıyor, kahve paralarını alıver.

Hasip bey: - Ne olacak, Doğan Doğan, gitsin, gitsin beee.

Epey bir süre geçmişti, Niyazi ile Abdulhalim Uğurlu kahveden çıktılar. Niyazi yavaş yavaş Fatih'in yolunu tuttu, alışkanlık

gereği hep yürür, araca binmeyi pek sevmezdi. Uzun bir yürüyüşten sonra, Niyazi, Fatih'teki eski evinin bahçe kapısını iterek içeri girdi. Soğuk odasına girdikten sonra, alışkanlığı dolayısıyla, önce biraz kitap karıştırdı, sonra ışığı söndürüp yattı. Sabah olmuş, güneş Fatih yörelerini ışıklandırmaya başlamıştı. Niyazi kahvaltıdan sonra birden evden çıktı, Fakülte'nin yolunu tuttu. Koridorları, kütüphaneyi, kahveyi dolaştıktan sonra Mihrünnisa'yı buldu. Arkadaşlarıyla birlikte gezmeye gideceğini, onu da götürmek istediğini söyleyince, Mihrünnisa gülerek "olur" dedi. Bir süre sonra Fakülte'den çıktılar. Onlardan önce Mes'ud'la Handan, anlaşma üzerine, Bahar Pastahanesi'nin önünde buluşup otomobille Markiz'e gittiler. Biraz sonra Niyazi, Ali, Mihrünnisa da Markiz'e geldiler. Handan, o güne değin, Mihrünnisa'yı görmemişti. Mihrünnisa yirmibir yaşında, alımlı, güzel, çekici, yaşına göre bilgili bir fakülte öğrencisiydi. İngilizce, Fransızca, Almanca bilir, ilk ikisini kolaylıkla konuşurdu. Fakültenin en güzel kızlarından biriydi, ağırbaşlı, ölçülü, edebiyata, felsefeye ilgisi çok bir gençti. Niyazi ile kantinde tanışmış, kısa sürede sıkı fıkı arkadaş olmuştu. Oldukça uzun saçlarını ensesinin üstünde toplar, ortaçağ tablolarında görülen Meryem'i andırırdı. Hepsi birden, Markiz'de karşılıklı oturdular, pastalar yendi, çaylar içildi, sigaralar tüttürüldü. Mihrünnisa, bir aralık Niyazi'ye doğru eğilerek, çantasından çıkardığı bir kâğıda yazılı Farsça dizelerin anlamını sordu:

Men rişte-i muhabbet du pâre mikünem
Şayed gere hored betu nezdikter şoven

(Ben sevgi ipliğini ikiye böldüm ki / Düğümlenirse sana daha yakın olayım). Bu arada Handan söze karıştı:

- Ooo çocuklar gizli mizli iş yok, islâm dini aşıkâr, Niyazi'nin dini mini olmaz ama gizli iş de yok..

Mihrünnisa: - Afedersiniz gizli mizli yok, Farsça bir şiirin Türkçesini sordum, isterseniz size de okuyayım...

Mihrünnisa dizeleri okuyunca Mes'ud göz ucuyla Handan'a, Handan Niyazi'ye, o da Mihrünnisa'ya baktı.

Handan: - Vallahi şaheser, çocuklar izin verirseniz o dizeleri

ben de defterime yazayım. Benim sizin gibi geniş bilgim yok, ancak duygulanma da duygulandım.

Mihrünnisa: - Yok canım, benim de anladığım yok, okuduğum bir kitapta gördüm, Niyazi'ye sormak için yazıverdim. Bu tür işlerde bizim işimiz Niyazi'den sormaktır. Sonra, bende eski edebiyata karşı aşırı bir eğilim var, kaynağını pek bilemiyorum, babamın okuduğu şiirlerin etkisi olsa gerek. Babam eski bir edebiyat öğretmeniydi. Farsça bilirdi, kendi de şiir yazardı. Bugün eskiden kopmuşuz, yeni bir yaşam ortamına girmişiz artık. Oysa bir kırıntı niteliği taşısa bile eskiye karşı bir sevgi var içimde. Ancak bu sevgi yeniden yüz çevirmek için değildir. Zamanı değişik bölümlere ayıran yalnız insanlardır. Gerçek zamanda böyle bir bölünme yoktur. Nerede insan varsa orada zaman vardır, insanın olmadığı yerde zaman kavramı da bulunmaz. İnsan kendi anlayışına göre zamanı bölümlere ayırmış, ayrı ayrı adlar takmış onlara.

Mihrünnisa doğru söylüyordu. Gerçekten de süre denen kavram insanla bağlantılıdır, insan dışında süre bilinci taşıyan bir varlık bulunmaz daha. Bir akış olan sürenin içinde insan kendine özel bir yer ayırmıştır. Ne var ki bu akıp giden süre içinde insanın bölünmeden kalan, görünüşte akmayan bir yanı görülür. İnsan, süre içinde kendine göre yaşamın tadını çıkarır. Bu tadın kimi yerde acı, sıkıcı, üzücü olduğu anlaşılır. Bu da dış etkilerin yarattığı bir durumdur. Yaşam içinde kendi kendini yaratan insan, süreye de özel bir anlam vermiştir.

Mihrünnisa, bir süre sustuktan sonra yeniden söze başladı:

- Ben, Niyazi gibi, birtakım gerçekleri olduğunca benimseme yanlısı değilim, kişinin kendine göre bir yorumu olmalı, başka türlü yaşadığının bilincine varamaz. Ona göre, eskinin kalıcı, yaratıcı, yapıcı yanını almalı, eskimeyen özünü geleceğe doğru götürmeli, geri kalanı atmalı. O buna "uygarlık akışı" diyor. Benim öyle geniş bilgim yok, ancak akan uygarlık kendi kendini yenileyen, kopmayan bir varlık değil midir?

Niyazi: - Peki sen benim öyle düşündüğümü nerden biliyorsun? Bu konuda seninle tartışmaya girişmedik be arkadaşım..

Mihrünnisa: - Yaaa, seninle, şu zatıalinizle, biraraya geldiğimizde başka türlü konuştuğun var mı? Benim belleğimi öyle çe-

limsiz, güçsüz mü sanıyorsun? Bütün söylediklerim doğrudur, senin sözlerinin benim ağzımdan yinelenmesidir. İnsan boyuna değişen, olduğu yerde kalması olanaksız bir varlıktır diyen beyefendinin adı Niyazi değil mi?

Mihrünnisa işi alaya almış, konuşmayı yarı alaylı, yarı sevimli, güldürücü bir nitelikte sürdürmeyi seven, sonunda tatlıya bağlayan, bu yönüyle de Niyazi'yi etkileyen bir kızdır. Bu nedenle sözleri Niyazi'ye dokunmaz, onu içten içe düşündürür, dışa vurulmayan bir sevince yolaçardı. Bunu neden dışa vurmadığı da ayrı bir konuydu.

Niyazi işi biraz da eğlenceye dönüştürerek:

- Yoo değişme yalnız dişi varlıklarda olur, erkeklerde değil. Sözgelişi kızken gelin olur, anne olur, büyükanne, kocakarı, en sonunda cadı olur. Erkekler olduğu gibi kalır.

Mihrünnisa kızdı, ancak gülümser gibi yaparak:

- Erkeklerde de değişme olur, sözgelişi onlara da moruk derler ya. Beni daha söyletme, madem benim kızmam seni sevindiriyor.

Handan bu konuşmalar üzerine gülmeye, hangisinden yana olacağını kestirmeye başladı. Sonra iki elinin işaret parmağını kulaklarından yukarı kaldırarak "boynuzlu olur" dedi. Üçü birden bu söze güldüler. Niyazi, bu arada Mihrünnisa'ya gözucuyla bakarak:

- Şu benim düşüncelerimi alaya almana şaşıyorum doğrusu. Senin daha parlak görüşlerin varmış gibi.

Mihrünnisa: - Kızmaca, darılmaca yok Niyazi. Beni daha anlamadınsa anlama artık.

Bunları söyleyen Mihrünnisa'nın gözleri biraz ıslanmış, ağlayacak gibi olmuştu. Bunun üzerine Niyazi biraz durduktan sonra:

- Mihrünnisa seninle şakalaşıyorum. Senin ne denli içli, ince bir kız olduğunu biliyorum. Ancak bunda darılacak, öylesine derinden alınıp incinecek bir durum olmasa gerek. Bundan başka, senin kendin bile bilemediğin, anlayamadığın birtakım erdemlerin vardır. Onları ancak belli davranışlar ortaya koyabilir, sen görmeyebilirsin.

Niyazi bunları söylerken, Mihrünnisa göz ucuyla Handan'ı göstererek onun sözlerine kızdığını anlatmak istedi. Handan'ın, daha yeni karşılaşmalarında bile, taşkınlığını, biraz da oynaklığı-

nı gereksiz buluyordu. Bu arada Mes'ud, Niyazi'yi gösterip Mihrünnisa'ya dönerek:

- Evet efendim Niyazi hep değişir, dedi. Mihrünnisa, ikisi arasındaki ilişkiyi daha önceden kestirdiği için, gülmekle karşılık verdi. Sonra yanaklarını kulaklarına değin kızartan, pembe pembe dalgalanan bir gülüşle:

- Kim ne derse desin, Niyazi ile anlaşırız.

Handan, gözlerini Mes'ud'a çevirerek:

- Biz de anlaşırız.

Handan'ın sözleri biraz anlamlıydı, oysa Niyazi ile Mihrünnisa arasında onun sandığı, biraz da kıskandığı, ancak açığa vurmak istemediği bir ilişki yoktu. Handan'la Mes'ud'un bu konuda yanıldıkları belliydi. Niyazi ile Mihrünnisa arasındaki arkadaşlık fakülte kantininde, edebiyat konuşmalarında başlamış, kısa bir süre içinde ilerlemişti. Sigara dumanları arasında yüzü sislenen Handan başını Mes'ud'a doğru eğerek; yavaş bir sesle: "Ne kültürlü kız, yabancı bir okulu, bir koleji bitirmiş olacak. Baksana edebiyat, felsefe, dil, tarih ne olsa biliyor. Sonra Niyazi ile yakınlığından da belli ki bilgili kız." Handan bunları söylerken, bir yandan da Niyazi ile konuşan Mihrünnisa'yı süzüyordu. Mes'ud ise yüksek sesle:

- Mihrünnisa hanım, arkadaşım sizin bilginize hayran kaldı, boyuna sizi övüp duruyor burada.

Bu sözler üzerine yüzü az önceki gibi kızaran Mihrünnisa "teşekkür ederim" demekle yetindi.

Niyazi: - Elbette öyle olacak, kimin arkadaşıdır baksana...

Bu sözler üzerine hepsi birden gülüştüler.

Mes'ud'un gözleri bir aralık daldı, eski günleri, şu Kirkor Dayı'yı, Yenikapı'yı, ... Oteli'ni, Nisuvaz'ı anımsadı. Daha sonra Suzan, Vefa Lisesi'ni, ... İstanbul Kız Lisesi'ni, Fatih Halkevi'ni gözlerinin önüne getirdi. Handan'ın halkevindeki ilk oyununu, çekingenliğini, başarısını, kendi üzerindeki etkisini düşündü. Onu bu dalgınlıktan Niyazi'nin bir sözü uyandırdı. Yumuşak bir gülüşme başladı.

Bugünkü buluşma nedense Mes'ud'un içini açmamıştı. Ona Handan'la daha sıkı fıkı konuşmak, daha genişçe açılmak için olanak kalmamıştı. Gözünü yanında oturan Handan'dan ayıramı-

yor, buna karşılık da içini ortaya dökemiyordu bir türlü. Mihrünnisa durumu anlamış, içinden onlara gülüyordu bile. Niyazi ise, nedense, bugün alaycılığı üstünde bir kimse olmuştu. Bir aralık Mes'ud öne doğru eğilerek, Mihrünnisa'ya:

- Sizin bu yaşama anlayışınız doğrusu beni düşündürdü. Dünyaya öyle olgun bir kimse gözüyle bakıyorsunuz ki insan sizi yüz yıl yaşamış da gençleşmiş sanıyor. Her insanın kendine göre bir düşüncesi, bir inancı vardır. İnsan yaşamda yanılabilir, bilmediği, anlamadığı konular olabilir.

Mihrünnisa: - Kuşkusuz öyle. İnsan yaşarken düşünür, düşünürken de yaşadığının bilincine varır. Düşünülmemiş bir yaşamla yaşanmamış bir düşüncenin insana kazandıracağı bir nesne yoktur.

Mes'ud: - İnsan bunları tartışmak, arkadaşlarıyla, bilgisinin sağlamlığına güvendiği kimselerle çözmek ister. İçinde yaşadığımız dönem öyle yüksek, yalnızca düşüncede yaşayan değerlere saygı gösterir türden değildir. Aşağı yukarı bütün gizemlerin, güçlüklerin, başarıların kilidi para denen anahtarla açılıyor..

Mihrünnisa burada Mes'ud'un sözünü kesti, bitirmesine olanak bırakmadı:

- Ben paranın o dediğiniz işleri başaracak bir nesne olduğuna inanmıyorum. Para ancak onunla bütün işlerin görülebileceğine, dünyada her insanın parayı değişmez bir değer kaynağı olarak benimsediğine, yaşamın her alanındaki değerler düzenini paranın yarattığına inananlarca bu dediklerinizin ancak birkaçı yapılabilir. Sözlerim pek uygun düşmedi, gene de kısasını söyleyeyim. Para ancak kendi sınırı, görece değerinin olanakları içinde iş görebilir. Para bulunç alanında söz geçirmeye kalkarsa insanın yarısı elden gitmiş, yaşambilim verileriyle devinen dirilere özgü güç buyruğu eline almış demektir. Para insanın yaşamda, alımsatım alanlarında kolaylık olsun diye bulunmuş bir araçtır. Onun geçerlik taşıdığı bütün etkilerini yaratan insandır. Bu durum karşısında bir araç yüksek bir amaç olamaz. Para yaşamın değerlendirici, değerleri düzenleyici, bir varlığı olunca insan da kendi ürettiğinin tutsağı olur demektir ki bu da insanın istenç özgürlüğünü ortadan kaldırır. Evet, para ile birçok iş görülür, görenler de var. Ancak bunu Napoleon gibi savaşta işe yarayan bir nesne

olarak anlamalı, bir yaşam ilkesi yapmamalı. İnsan yaşamında öyle olaylar görülürki milyonlara bile alınmaz, yaptırılamaz.

Mes'ud: - Ne gibi olaylar efendim?

Mihrünnisa: - Siz bir anneye para verip de, al şunu ağla biraz çocuğunun ölümüne, al şu parayı da kes çocuğunu derseniz yapar mı? Yapanlar vardır, ancak onlar birer hasta olsalar gerek. Siz bir adama deseniz ki bir milyon lirayı al da bana bir *Hamlet*, bir *İlahi Komedi* yaz yazabilir mi? Michelangelo'nunkiler gibi bir yontu yap, bir Selimiye Camii yap, bir Taç Mahal yap yapabilir mi? Para ancak insanı, o da bir bakıma, sıkıntı çekmeden yaşatır. Bakın, bugün kanserli bir kimseyi parayı bulanlar bile kurtaramaz, para üstüne para yığanlar da.

Mes'ud: - Bu verdiğiniz örnekler yalnızca benim düşüncelerimi çürütmek içindir. İnsanın istediği kadar parası olunca ne yapamaz ki. Dünyayı dolaşır, Amerika'ya gidip yeni yeni nesneler görür, görgüsü artar, ölümden kurtulur. İstediği yaşamı sürer, tadını çıkarır, gününü gün eder.

Handan: - Bir bakıma doğru, ancak Mes'ud, ben de para ile her işin görüleceği kanısında değilim.

Mes'ud: - Evet kızım, para ile değil, oysa güzellikle her kapı açılır, çünkü sende o var.

Handan: - Sen hep benimle uğraşırsın, ikide bir güzellik güzellik deyip deyip durursun. Evet olur, bak Kanuni Süleyman bile Hürrem Sultan'ın güzelliği karşısında oğlu Mustafa'yı gık bile demeden boğdurttu. Kadın güzel olmasa, o oğlunu öldürtür müydü?

Mes'ud: - Baltacı Meh...

Niyazi: - Susun be, gene attınız ortaya saçmalıkları... diyerek sözlerini kesti. Sonra yavaş, ağır bir sesle:

- Bu tarih olayının gizli kalmış gerçekleri yüzünden, gelişigüzel açıklamalar Osmanlı İmparatorluğu'nun işine pek yaramadı. Bir ulusun yazgısını belirtecek, ulusal değerini ilgilendirecek olaylar başarısızlıklarla dolu olsa bile tarihin ışığından kaçırılmamalı.

Böyle bir durumu Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u alışında da görürüz. Halil Paşa'nın öldürülmesi, Bizanslılar'ın ona balık içinde altın verme masalı, İkinci Murad'ın tahtından çekilip işi Mehmed'in eline bırakması, ayaklanan Sırplar'a karşı yeniden

ordunun başına geçip Varna savaşındaki büyük başarısı, tahta yeniden geçmesi için Halil Paşa'nın ona oğlu Mehmed'in ağzından mektup yazması, İkinci Murad'ın bunun üzerine yeniden tahta çıkması.. gibi olaylar. Bu yüzden, İkinci Mehmed'in yüreğinde gizlenen öcü, günü gelince, İstanbul'u aldıktan sonra, Halil Paşa'yı öldürderek alması. Bu tür olayların gerçek nedenini zaman tarihten gizlediği için bize birtakım karanlık yargılar vermek kalmıştır. Bunların gerçeğini bilmemek, ortaya balık içinde altın verme, Katerina ile sevişme gibi yakışıksız dedikodular çıkarmıştır.

Niyazi'nin bu konuşmasını iyice dinleyen Mihrünnisa oturduğu koltuğa yaslanarak:

- Evet, yalnız bu gibi olayları da büyük bir incelikle gözden geçirmek gerekir. Halil Paşa'nın, Baltacı Mehmed Paşa'nın yaratılışlarını, özelliklerini, niteliklerini, yaşama anlayışlarını bilmek, böyle işleri yapmaya elverişli olup olmadıklarını araştırmak gereklidir. Birçok olayın doğuş nedenlerini açıklamak bilimden önce gevezelere düşerse ona böyle yığın yığın, gerçekle yalan arasında gidip gelen açıklamalar katılacağı besbelli bir iştir. Tarihte, yazında böyle niceleri vardır. Sözgelişi Homeros'un *Odisseus*'u ile *İlliada*'sı, Türkler'in *Ergenekon* masalı, Fransızların *Chanson de Roland*'ı, Finler'in *Kalevala*'sı, Hindler'in *Ramayana*'sı, İranlılar'ın *Şehname*'si birer masal havası içinde, halk bilincinden doğan yaratmaların yazına yaraşır bir kılığa bürünmesiyle ortaya konmuştur. Tarih olaylarının da bir yazgısı olduğu su götürmez gerçekliktir. Yalnızca buradaki yazgı sözünden ben şu alışılagelen, din kaynaklı yazgıcılığı anlamıyorum. Geleneklerimize, tarih bilincimizin verilerine bağlıyım, geniş bir saygı beslerim, ancak halkın anladığı yazgıya inanmam.

Gönül işlerini dinlemeye alışan Handan bu konuşmalardan epeyce sıkılmıştı. Bu sıkıntıyı gidermek için olacak, söze karıştı:

- İnanaydınız, Niyazi ile anlaşamazdınız.

Mihrünnisa gülerek: - Yok, öyle de değil, ben Niyazi gibi değilim. Atalarımızın bize bıraktıkları geleneklere çok bağlıyım. Oysa Niyazi, sözün en açık anlamında, bir dinsizdir. Onun tanrısı doğanın yaratıcı gücüdür, dinlerin anladığı tanrı değildir. Onun tanrısının bilinci, anlığı yoktur. İnsan evren düzeni içinde

bir bütündür, tanrı ile evren arasında bir yapı ayrılığı yoktur. Tanrı, oluş içindeki düzendir, kuraldır, uyumdur, insanla evren birdir. İşte Niyazi'nin bende bıraktığı tanrı kavramı böyledir. Oysa ben öyle düşünmüyorum. Tektanrıcı dinlerin anladığı gibi bir tanrı'ya inanıyorum. Ancak, bu inancımda katılığa, yobazlığa, inanç sömürüsüne karşıyım.

Mes'ud: - Peki öyleyse Niyazi ile nasıl anlaşıyorsunuz?

Mihrünnisa: - Bu konuda anlaşamıyoruz ki. Onlar, onun özel düşünceleri. Siz onunla arkadaşsınız diye, onun düşüncelerini bir bütün olarak benimsememiz gerekir mi?

Mes'ud: - Elhamdülillah ben müslümanım.

Handan: - Evet, dilde. Sorun ona cami kapısı nerdedir bilir mi?

Mes'ud: - Benim imanım var, softa değilim.

Handan: - Beyim onu bunu bilmem. Bir düünceye inanan, onun gerektirdiklerini de yapar. Müslümanlık öyle senin bildiğin gibi ucuzluk dini olmasa gerek.

Niyazi: - Evet öyle pek ucuz değil, bir tür karaborsacılıktır, bunu biliyoruz.

Mihrünnisa: - Bu sözler sana yakışmadı. O karaborsacılık senin yıllarca önünde diz çöktüğün Hacı Süleyman Efendi'nin tekkesinde olsa gerek.

Niyazi: - Ben de orada gördüğüm için döndüm ya. Ah sizi yalancı dinciler ah. Siz işinize geldiğinizde dinci, gelmediğinde dinsiz olursunuz. Karaborsacılar, karaborsacılar. "Yasin-i Şerif"in okkası beş kuruşa, ne dersin ucuz mu?

Mihrünnisa: Aaa zındık. Sus sus seninle bu gibi işler konuşulmaz. Şimdi kalkar bir de Zebanice küfür savurursun, sus.

Gün epey ilerlemiş, Handan kalkmak istemişti. Mihrünnisa sesini çıkarmadan yerinden kalkıp kapıya doğru yürüdü, Niyazi'ye dönerek "beni götür" dedi. "Arkadaşlar izin verirse evde biraz birlikte çalışalım."

Handan: - Doğru, benim de evde işim var, geç bile kaldık. Hemen gideceğim, diyerek Mihrünnisa'nın yanaklarından öpüp "Allahaısmarladık"la tek başına çıktı. Mes'ud arkasından biraz yürüdükten sonra "Handan, Handan, sen yalnız da gidersin, ben bir yere uğrayacağım, kusura bakma" dedi.

Niyazi yavaşça: - Niye bıraktın onu?

Mes'ud: - O eve gidecek, benim başka işim var. Bugün onunla gidersem çakılır.

Bu sözleri, Mihrünnisa duymasın diye, oldukça yavaş söyledi, ikisinin de elini sıkarak hızla ayrıldı. Mihrünnisa ile Niyazi de yavaş yavaş, konuşa konuşa yolda ilerlemeye başladılar. Bir aralık Mihrünnisa durakladı, sonra eskisinden daha yavaş adımlarla Niyazi'ye yaklaşarak yürümeye koyuldu. Önce eliyle saçını düzeltti, sonra konuşmaya başladı.

- Niyazi, ben bu iki arkadaşını pek anlamadım. Anlamadım diyorsam da şunu söylemek istiyorum: Bunları yeni tanıdım. İkisi de çağın geçici görüşlerine kapılmışa benziyor. Oğlanın düşünceleri paranın, kızınkiler güzelliğin çevresinde toplanmış. İkisi de yaşama bu açıdan bakıyor. Kızın gidişini beğenmiyorum, davranışları, düşünceleri pek de iyiye benzemiyor. Güzellik üstüne söylediklerinde iyi bir anlam yok. Oğlanın para konusunda ileri sürdüklerine gelince, bunlar zaman zenginlerinin sözlerinden başka değil. Kızın sonu biraz karanlık, oğlanınki de onun bir başka türlüsü. Konuşmalarından anlaşıldığına göre paranın her işi başarabileceğine inanmış, Marchiavelci bir çocuk.

Handan'ın durumunda da onunkine yakın bir anlam vardır. İkisi de birbirinin bütünleyicisi. Para, güzellik gibi iki geçici varlığın ardından koşuyorlar. Senin bunlarla arkadaş olmanı anlamıyorum Niyazi. Bunların konuşmalarına katlanıyorsan yaşa be..

Niyazi dudaklarını bükerek:

- Handan bizim komşumuzdur, babası uzun yıllar benim doğduğum ilçenin bağlı olduğu ilde müdürlük, öğretmenlik etmiş. Şimdi, mahalle komşusuyuz, yalnız oturduğumuz sokaklar ayrı. Kendisini, anasını-babasını mahallede tanıdım. Annesiyle babası şimdi boşanmışlar. Anası biraz çapkın, babası ise yaşının ilerlemişliği yüzünden, karısına karşı biraz gevşek, arada denge sağlanamıyor. Geçimsizlikleri de bu yüzdendi. Anlattıklarına göre, annesi Trabzon'dayken bir yüzbaşıyla sevişmiş, ayrılıp aralarında evlenmeye söz vermişler. Olayı duyan yüzbaşının anası oğluna, "bu kadını alırsan sütüm sana haram olsun" deyince içli bir kimse olan yüzbaşı bu yüzden Samsun'da kendi kendini öldürmüş. İşte Handan böyle bir ananın kızıdır. Bir de erkek kardeşi vardır, onu da iyi tanırım, şimdi babası Hamdi Bey'le duruyor.

Hamdi Bey bunlarla bütün bağları koparmış. Handan, Mes'ud'la ilişki kuralı okulu bir yana atmış, ikisi de belgelidir. Şimdi şu ünlü, paralı ... Lisesi'nde okuyorlar. Birinci karneleri almışlar, kırıkları yok, ancak çalışkanlıklarından değil. Bir söylentiye göre Mes'ud'un babasından aşırdığı binlikleri bu işi de bitirivermiş. Doğru mu, yalan mı bilmiyorum, yaygın bir söylenti budur arkadaşları arasında. Ayrıca evlenmeye de söz vermişler birbirine, yalnız yedikleri ayrı gidiyor. Oğlanı liseden tanırım, sınıf arkadaşımdır, çok varlıklı bir babanın çocuğudur.

Mihrünnisa: - Peki bunların büyükleri işlerine karışmaz mı? Bunlar kendi başlarına buyruk kimseler midir? İnsan kendi isteğiyle davranabilmeli, ancak bütün yaşama koşullarını da sağlamalı. Ver anne, ver baba ile evlenme olmaz sanırım.

Niyazi: - Aşağı yukarı öyle, yalnız Mes'ud evinden biraz korkar, oysa Handan'ın aldırdığı bile yok. Bir aralık "artist olacağım" diye tutturmuş, film çevirmeyi bile göze almıştı. Uyumlu bir gövde yapısı vardır. Sonra nedense film işini bir yana atıverdi.

Eski varlıklılardan Kirkor Dayı diye bir Ermeni'nin içkili olduğu sırada çıkardığı bir olay yüzünden, ev basılınca, bu kızcağız da orada yakalanmış. Oysa, o evin işiyle en ufak bir igisi yoktu, bilmeden girmişler oraya, sonra durum açıklığa kavuşunca yakasını kurtarmış. Gerçekte pırıl pırıl bir kızdır.

Mihrünnisa: - Eeee desene bunların geçmişleri kınalı.

Niyazi: - Olay dolayısıyla öyle, ancak gerçekte kına mına yok. Kim bilir kına sonradan yakılır ikisinden birine.

Mihrünnisa ile Niyazi böyle konuşa konuşa Taksim'e değin yürüdüler, oradan Mihrünnisa'nın evine gitmek üzere Talimhane'ye doğru kıvrıldılar.

Merdivenlerden çıkıp kapının önüne geldikleri sırada, içerden bir ses duyuldu, Mihrünnisa birden, "anneannem geldi" diyerek sevindi. Kapı açılınca karşılarında ak saçlı, yaşlı, pırıl pırıl yüzlü, sevimli bir kadın çıktı. Mihrünnisa'yı görünce:

- Oooo yavrucuğum, kaç gündür nerelerdesin evladım, göreceğim geldi, bana uğramadın, gel öpeyim seni.

Mihrünnisa: - Annem burada mı şekerim?

- Burda kızım.

- Bak anneanneciğim, işte size dediğim Niyazi budur.

Anneanne: - Buyurun evladım, buyurun, gelin. Kızımız boyuna sizden sözeder durur. Biz de görmeden ısındık size, buyurun buyurun, şöyle.

Mihrünnisa önde, Niyazi arkada konuk odasının kapısına geldiler. Mihrünnisa'nın annesi oda kapısının önünde Niyazi'ye:

- Gelin bakalım koca şair, dedi. Niyazi elini öpüp omuzlarını bükerek içeri girdi. Konuk odası oldukça geniş, donanmış, mobilyası baştanbaşa gümüş kakmalı, yerde tüylü Isparta halıları, büfenin karşısındaki çerçeveleri sedef oymalı büyük bir boy aynası, duvarlarda çerçeveleri gümüş işlemeli tablolar, fildişi biblolar, kapının biraz ötesinde büyükçe bir dolap, üstünde, yanlarında kalın ciltli kitaplar. Köşelerde koltuklar, pencere önünde ipek kadife örtülü bir divan. Odanın içi Doğu ile Batı beğençlerinin kaynaştığı sıcak bir görünüm içinde. Sigara tablaları fırdolayı gümüş işlemeli. Kapıdan girince sağ yana düşen koltukta onüç ondört yaşlarında gelişmiş bir kız oturmuş. Mihrünnisa onu Niyazi'ye "kardeşim Seyhan" diye tanıtmıştı. Seyhan, biraz heyecanlı, Niyazi'ye yaklaşarak "Niyazi abiy, şair abiy" deyip elini sıktıktan sonra yerine oturdu. Niyazi, kısa bir süre içinde bütün odayı gözden geçirmiş, Mihrünnisa'ya:

- İki ayrı beğenci birleştirdiniz.

Mihrünnisa: - Yok Niyazi, bu anneannemin işidir.

Evin döşenmesinde eski ile yeninin yanyana yürüdüğü, yer yer çarpıştığı gözden kaçmıyor. Özellikle koltuk kıyılarındaki sonradan ekleme işlemeler, arkalıklardaki ince örgüler, tablo, fotoğraf, oymalı gümüş öteberi insanda ürperti uyandırıyor. Burası Mihrünnisa'nın anneannesinin eviymiş. Öteki katları kiraya verdikleri için iç donanımına el sürmeyip zamana uygun bir biçimde yaptırmışlar. Kendilerine ayırdıkları bu katta özel bir beğence göre davranmışlar. Oda gerçek bir müzeyi andırıyor. Kapıların biçimi, tavanda asılan, bir renk bolluğu içinde yüzen kristal avize para ile alınır soydan değil. Niyazi gibi bütün yaşamı sıkıntılar, yoksulluklar içinde geçen, Maçka'nın kıyısındaki eski bir evde mısır ekmeği, mısır çorbası ile yalın ayak karlarda geze geze büyüyen bir genç için bu ev insanın parmağını ağzında bıraka-

cak gibiydi. Niyazi'yi, bu görünüş içindeki dalgınlıktan uyandıran anneannenin sesi oldu:

- Evlâdım niçin konuşmuyorsunuz, dalgınsınız, sıkılacak ne var burada, sizin eviniz. Mihrünnisa gibisiniz bize oğlum.

Mihrünnisa: - Yok anneanneciğim onunki dalgınlık değil, baksana evin durumunu gözden geçiriyor, inceliyor boyuna. Sanat ürünleri arıyor kendine göre. Sonra filosoflar, şairler dalgın olur, gördüğü ile değil düşündüğü ile ilgilenir. Niyazi bak sen Farsça bilirsin, şu duvardaki yazı nedir, okuyuversene anneanneme. Yıllardır orada asılır durur da ne olduğunu bilmeyiz. Gelip gidenlerin gözlerine görünmez pek, şöyle bakar bakar giderler, okuyan olmaz.

Niyazi duvara, Mihrünnisa'nın gösterdiği yere baktı, az önce yazıyı görmüştü. Bu dört dizelik şiir Farsça idi, fâilatun, fâilatun, fâilün ölçüsünde idi. Akkirmanlı adlı bir mutasavvıf ozanındı. Niyazi, ölçü vurgularına uyarak şiiri okudu:

Del be-dest âver ki Hacc-ı ekber est
Ez hezâran Ka'be yek del bihter est
Ka'be bünyâd-i Halil-i Azer est
Del nazargâh-ı hoda-yi ekber est.

(Bir gönül yap ki en büyük Hac'dır
Bir gönül binlerce Ka'be'den daha iyidir
Ka'be'yi Halil-i Azer yapmıştır
Gönül ise Tanrı'nın bakış yeridir.)

Niyazi dörtlüğü okuyup Türkçeye çevirince Mihrünnisa:

- Bak anneanneciğim, arkadaşım dediğim gibi çıkıyor değil mi? Bak ben adamı iyi seçerim, aldanmam, gördün mü?

Anneanne: - Maşallah evlâdım, siz Farsçayı nereden öğrendiniz?

Niyazi: - 1944'te İran'dan İstanbul'a Hasan İhtişami adlı bir Mevlevi gelmişti, bir süre Edebiyat Fakültesi'nde çalıştı, sonra İran'ın İstanbul Konsolosluğu'nda Farsça öğretmek için çalışmalar başladı. Ben de arkadaşım Azmi Gülahmedoğlu ile oraya gitmeye başladım, biraz da kendi kendime çalışarak dili öğrenmeye çabaladım. Şimdi arada bir böyle dörtlükleri sökebiliyorum.

Mihrünnisa: - Böylelerini değil hepsini söküyorsun, şimdi alçakgönüllülüğü bırakıver.

Bu arada Mihrünnisa'nın kızkardeşi Seyhan atıldı:

- Niyazi abiy, Niyazi abiy, Mihrünnisa ablamın adı ne demektir?

Niyazi: - "Kadınların güneşi" demektir. "Mihr" sözcüğü "güneş", "nisa" sözcüğü de "kadınlar" anlamına gelir. Arap dili kuralları gereğince "mihrünnisa" biçiminde söylenir.

Seyhan: - Ne biçim iş bu anneanneciğim, biz Türk olalım da adlarımız Arapça olsun.

Anneanne: - Eee yavrum biz müslüman olduğumuz için adlarımız da müslümancadır. Eskiden bir çocuk doğunca adı Kur'an'a bakılarak koyulurdu, sonraları bu gelenek unutuldu.

Mihrünnisa oturduğu yerden biraz ileriye doğru eğilerek:

- Bu, uygarlıkların ortak yazgısıdır. Bir ulus hangi uygarlığa bağlanırsa o uygarlığın bilimini, deyimlerini; bir yönden geçici de olsa, birtakım geleneklerini bile benimser. Türkler'in Müslümanlığı alışı birçok alanda onların yıkımı olmuştur. Özellikle dil alanında İslam uygarlığı Türkler'in yıkımına gelişmiştir, yararına değil. Bugün birçok Türk yaratmasını ortak bir Türk-İslam uygarlığının ürünü sayıyorlar. Oysam bu ürünler, bütün olarak, Türkler'in elinden çıkmıştır.

İslam dini resimi, yontuyu yasaklamış, yazıya kanat vermiş. Bundan dolayı da yurdumuzda yazı becerisi gelişmiş, bir türlü yazı-resim doğmuş. Öte yandan resim, yontu geri kalmış. Oysa İsa'nın dini resime, yontuya kapılarını açtığı için Avrupa, bu sanatlar alanında, insana parmak ısırtan büyük yapıtlar yaratmıştır.

Gün dönmüş, ortalık iyice kararmıştı. Niyazi kalkıp gitmek isteyince Mihrünnisa, annesi, anneannesi, Seylan bırakmadılar, akşam yemeğini birlikte yediler. Yemeğe bir saat kala, Mihrünnisa'nın babası da gelmiş, uzun süren tatlı bir konuşma ile akşam yemeği yenmişti.

Niyazi, bu tatlı, aydın aile ocağından ayrılırken yüreği çarpıyordu. Doğru Bahar Pastahanesi'ne, orada bekleyen Ziyad Nemli, Said Maden, Necmi Duman, Celal Algan, Halil Bahar, Adnan Günay gibi biri dışında hepsi de Trabzonlu arkadaşlarının yanına gidecekti. Bir Harbiye-Fatih tranvayına bindi. Yavaş, sıkıcı bir

tranvay yolculuğundan sonra Bayazıt'ta indi. Kış olmasına karşın ortalık sıcaktı. Pastaheneye girdiğinde Baudelaire taslağı Said Maden'le karşılaştı. Elinde Baudelaire'nin ünlü *"Şer Çiçekleri"* adlı yapıtı vardı. Bu çeviri doğru değildi, "şer" sözcüğü yapıtın adına uygun düşmüyordu. Said Maden, bu yapıtın Fransızcasını okuyor, Türkçe çevirisine kızıyordu. Bu nedenle, kılı kırk yararcasına yeniden Türkçeye çeviriyordu. Said Maden bir türlü "bohem"di. Kendini başıboşluğa kaptırmış, bir simitle gün geçirmeyi, parklarda yatmayı, içinekapalı bir yaşam sürmeyi severdi. Çokluk eğreti aldığı giysileri bile satar, yattığı yerin parasını ödemeden yiter giderdi. Günün birinde ya güzel bir kılıkla ya da eskisinden daha kötü bir durumda görünüverirdi. Said Maden oldukça yetenekli, durgun, ince eleyip sık dokuyan, şiirde, resimde ayrıntılara düşkün, uyumu seven, bunu karşın kendi dış görünüşünde uyumsuz bir gençti. Baudelaire üzerinde çalışmakla birlikte Divan Şiirine karşı da tutkunluğu vardı, aruz ölçüsünü çok iyi bilir, kullanırdı. Bir yanıyla eskiye, bir yanıyla yeniye bağlılığı ilk bakışta ilgi çekerdi. Sık sık Niyazi'ye takılır, okkalı bir sövgü yedikten sonra çok iyi bildiği aruz ölçüsüyle karşılığını verirdi.

Ziyad Nemli sevimli, güler yüzlü, sataşmayı seven, iyi yürekli, özellikle öyküde başarılı, yetenekli bir arkadaştı, yeniliğe düşkün denecek nitelikte bağlıydı. Çok alaycıydı, kimse ona kızmaz, o da kimseye darılmaz, en üzücü olayı bile eğlenceye, ağlamayı gülmeye çevirirdi. Başlıca özelliği de konuşurken, kim olursa olsun, "ulan eşşeoğlu eşek" demesiydi. Biraz uzunca, geniş yüzünde uyumu bozan, ancak uzun boyuna yakışan ilginç burnuyla canlı bir karikatüre benzerdi. Ziyad Nemli de Said Maden gibi Babıali kaldırımlarını bir simitle aşındırır ya Naim Tiralı'nın basımevine ya da başka bir yere giderdi. İyi bir öykücü olan Ziyad Nemli, Bahar Pastahanesi'nin sayılı kişilerindendi. Kapıdan girince "Çorbacı" diye çağırdığı Kiryako Efendi'yi selamlar, "ne var ne yok" diye sorardı. Kiryako Efendi, bu pastahanenin ortağı idi. Oldukça efendi, gün görmüş, açık yürekli, güler yüzlü, saygılı, sözetmesini, konuşmasını bilen bir insandı. Kiryako Efendi'yi bu özellikleri nedeniyle herkes severdi. Eliaçık gözü toktu. Arasıra Niyazi'yi gelip arayan, ona para ile dua yazdıran Hafız Yahya bile Kiryako Efendim'yi severdi.

Hafız Yahya imamdı, Fatih Mezarlıklar Müdürlüğü'nde görevliydi. Eskişehir ilindendi. Ailesinin Kırım'dan geldiğini söylerdi. O da çok sevimli, dininden çok dünyasına bağlı, açık yürekli, imam olmasına karşın kimseyi incitecek katılığı olmayan, kimseyi kınamayan, suçlamayan bir insandı.

Kiryako Efendi radyoda bir mevlit, bir dua okunduğunu duyunca, Niyazi'ye sokulur, "yine Hoca Yahya beyi abadeddiniz, sizin dualar okundu radyoda, dinledik neler yazmışsınız gene, brafo, Hafıs da iyi çocuktur" derdi. Bu Kiryako Efendi, yaz sıcaklarında, Bayazıt Camii yanında Sahaflar Çarşısı'na giden yolun üzerindeki kahvede oturur, nargile içerdi. Onu, o çevrede de, sevmeyen yoktu.

***

Özel ... Lisesi'nin bahçesinde birkaç günden beri, Mes'ud için büyük bir değişiklik, bir eksiklik vardı. Handan gözükmüyor, okulun kapısını açmıyordu. Mes'ud aşağı yukarı her gün onu telefonla arıyor, evin telefonu bile açılmıyordu. Ne olmuş, neler olmuştu? Evi mi değiştirdiler, bir iş mi oldu, bilinmeyen neydi? diye düşünüp duruyordu.

Bir akşamüstü, ortalık iyice karardıktan sonra, Handan'ın evinin çevresinde dolaşmak, ışıkların yanıp yanmadığını anlamak istedi. Evet korktuğu başına gelmişti, ışıklar yanmıyordu. Handan'ı nerede bulacak, kimlere soracaktı? Kuşkulara kapıldı, içi içine sığmaz oldu, titriyor, ürperiyor, düşlere dalıyor, kuruntular, kaygılar içinde yüzüyordu. Yoksa bu kız, Niyazi ile gizli bir iş mi becerdi? Onunla kaş-göz arası anlaşmalar yapabilirdi. Geçen gün de pek sıkı fıkı konuşuyorlardı. Mihrünnisa bile bir Handan'a bir de Niyazi'ye bakmıştı. Olamaz, Handan kesinlikle Niyazi'yi sevmezdi, sevemezdi. Niyazi parasız pulsuz, yoksul, enayinin biriydi. Kendini sanata, felsefeye vermiş, üç kuruşu olsa meyhaneye, olmasa kütüphaneye giderdi. Handan'ın bir günlük giderini bir ayda bile karşılayamazdı. Ne olursa olsun Handan'ı bulmalıyım, onu bulacağım. O pembe yanakları, yalım yalım yakan dudakları öpeceğim, dolgun kalçaları kucağıma dolduracak, sıcaklığında ısınacağım, onunla yanacağım, onu kollarımın ara-

sında ezeceğim, cıyak cıyak bağırtacağım. Handan varsa ben de varım, o yoksa ben de yokum.

Mes'ud hep böyle düşünüyor, kuruyor, dalıyor, yerinde duramıyor, kızıyor, kıvranıyor, ne yapacağını bilemiyordu. Bir aralık durumu Handan'ın konuşmalarından, şöyle üstü kapalı olarak, sorup öğrenmeyi kurdu. Sonra, işi sezdirmeden annesini arıyormuş gibi davrandı. Birkaç günlüğüne Bursa'ya gittiklerini öğrenince derin bir soluk aldı, içi açıldı, yüreği genişledi. Sevinçli, sıkıntılı bir davranış içinde Bahar Pastahanesi'nin yolunu tuttu. Handan'ın gelmesini dört gözle bekliyor, Özel ... Lisesi'nde bu yıl da kalacağını, uzun süre okula gitmediğini anımsadıkça içi içini yiyordu. Bir aralık kendi kendine:

- Ne olursa olsun, Handan liseyi bitiremezse bile ondan geçemem, liseyi bitirse de yine evde oturmalı, erkek çalışır kadın tüketir, yuvayı dişi kuş yapar. Handan okursa, üniversiteye giderse elimden kaçtığı gündür. Çünkü kültür kadını biraz da erkekleştiriyor. Kadın aydınlığa çıktıkça çevresi genişliyor, daha büyük bir alan açılıyor önünde. Kadın yaşamda kadınlığını bilmeli. Bana hocalık yapacak değil ya.

Mes'ud bu düşüncelerle pastahaneye girdi, tanıdık yüzler aradı, baktı, bakındı, kimseyi bulamadı, göremedi. Oturmadan çıktı, Sultanahmed'in yolunu tuttu, Adliye Kıraathanesi'nde Niyazi'yi bulunca sevindi.

- Merhaba, nerdesin, gözükmüyorsun? diye Niyazi'yi soru yağmuruna tuttu. Nedense Niyazi'nin canı sıkılmış, biraz üzüntülüydü. Mes'ud bu duruma başka anlamlar vermeye başlayınca, Niyazi üzgün, yavaş bir sesle:

- İşler pek iyi gitmiyor, dedi. Buradan kalkıp başka bir yere gideceğim, seni de götüreyim. Liseden tanıdığım iyi bir arkadaşım var, onunla buluşacağım, biraz kendimden geçmek, başka bir düş ülkesinde yaşamak istiyorum. O ülkeye alışınca daha başka yere gitmek, oradan ayrılmak istemezsin.

Bu sözler Mes'ud'u büsbütün kuşkulandırdı. Demek ki Niyazi'yi üzen Handan'ın Bursa'ya gidişi, ondan ayrılışıydı. Bu ne biçim arkadaşlıktı böyle? Bu Niyazi içi başka, dışı başka bir adam demek. Güzel konuşmalarla, yaldızlı sözcüklerle Handan'ı etkilemiş, kız biraz genişlemek, kendine gelmek, açılmak için

Bursa'ya gitmiş olacak. Geçen gün, Handan'ın durumunda görülür bir değişiklik vardı, demek o da Niyazi'nin suyuna kapılmış, beni oyalıyor, paralarımı yiyip Niyazi'yle kırıştırıyordu. Bir de üniversiteye girerse işin sonu kötü, Niyazi'yle buluşacak, benim bilmediğim yerlere gidip kapanacaklar, bana da kaldırımlarda dolaşmak, sayıklamak, düşler kurmak düşecek. Peki Niyazi benim elimden Handan'ı alırsa öteki kızı ne olacak? Üstelik, sevgilisi benim Handan'la olan ilişkimi biliyor. Bu kadınların günü gününe uymaz, yalnız parayı değil, gösterişi de severler. Handan'ın oynadığı ikili bir oyundur demek. Yoksa Niyazi'yle dönülmez bir yola mı girdi? Geçen gün biraz yorgundu, yüzü soluktu, ezikti, bitkindi, çekingendi. Yoksa Niyazi'yle bir yere kapanıp bütün işleri bitirdiler mi? Handan'ın Bursa'ya gitmesi epeyce anlamlı. Yoksa annesi durumu anladı da kızını bir yıkımdan kurtarmak için gizlice bir uzmana, bir ebeye mi
götürdü? Ben bu işi sezdirmeden, Niyazi'yi uyandırmadan araştırmalıyım...

Mes'ud hep böyle kuruyordu. Niyazi dalgınlığını, kuruntularını sezmekte gecikmedi, kuşkularının kaynağına inmekte beceriksizlik göstermedi. Ona etkili bir söyleyişle:

- Bak Mes'ud kuruntu, kuşku insanı yemekle kalmaz, çevresinden koparır, arkadaşlarından uzaklaştırır. Kuruntuyla çözülmüş bir sorun, sonuca bağlanmış bir yargı yoktur. Seninle Handan arasındaki ilişkiyi büyüten, onu dolaşık bir olay durumuna getiren yine sensin, kuşkuların yersizdir, dedi. Daha sonra kalkıp başka bir yere, birlikte, gitmelerini önerdi, kalktılar, başka bir arkadaşın beklediği yere gittiler.

Niyazi gülerek, dört yanı gözden geçiriyordu. Köşelere sırtlarını dayayıp sızanlar, rengi uçmuş, gözleri süzülmüş, saçları karışmış, içini çeken, türkü tutturan, gazel okuyan kimseler vardı bu kahvede. En yaşlısı ellisini geçmeyen bu insan yığını içinde, her biri on ya da onbeş yaş daha yaşlı görünüyordu. Ellerinde "çifte kâğıt"la sarılmış kalın sigaraları bütün gücüyle hüfff diye çekenler, yanındakine uzatanlar, meme emer gibi sigarayı içenler bambaşka bir etki bırakıyordu. Kiminin saçları omuzlarına değin sarkmış, kiminin kapkara sakalı göğsünden aşağı yuvarlanır gibi inmiş, kiminin gözleri kızarmış, yukarda söylendiği gibi değişik

durumların karmaşası içinde yüzen bir topluluk vardı bu kahvede. Kimse ötekine benzemiyordu. Benzeyen yalnız kahvecinin getirdiği kıpkızıl çaylardı. Bu ayran yüzlü kişiler arasında en çok göze batan onsekiz yirmi yaşlarında bir delikanlıydı. Burma bıyıklı, geniş omuzlu, kıllı elli, güçlü, buğday benizli, yaşı otuzbeş kırk arasında yalpalayan bir adamla konuşuyor, sigarasını çekiyor, ondan alıyor, ona veriyor, gözleri süzülüyor, ona yaslanır gibi sokuluyor, ilginç bir yakınlık içinde bulunuyordu. Bu genç, ayran yüzlü kişi güzeldi, alımlıydı, gösterişliydi, ancak erkek-kız arası davranır gibiydi. Erkek olduğundan kuşku yoktu, ancak eğilimleri başka duygular anımsatıyordu. Bu gencin, İstanbul'un ileri gelen, çok varlıklı bir ailesinden olduğu, ailesinde bu tür davranışlarıyla tanınan kimselerin bulunduğu söyleniyordu o kahvede.

Kahve ocağına yakın masada çöreklenen beş kişinin elden ele gezdirdikleri oldukça kalın bir sigarayı sırayla hepsi çekip yanındakine veriyor, böylece bir dönüş sürüp gidiyordu. Bir aralık, içlerinden gene pek genç, lise öğrencisi çağında gözüken, yakışıklı, uzun boylu, mavi gözlü, ince kaşlı, ince dudaklı, kadınsı elli, uzunca parmaklı, süzgün bakışlı bir delikanlı elini şakağına koyarak, derinden bir "aman aman" çektikten sonra, eski sevimsiz bir gazel okumaya başladı. Delikanlı "aman" çektikçe kahvedekiler de "yaşa, nur ol, nur" diye söyleniyorlardı. Az ötemizde duran üç kişiden yaşlısı, Niyazi'ye dönerek:

- Delikanlı siz yenisiniz daha, buraya çok büyük adamlar gelir giderdi. Büyük edip Peyami Safa, büyük şair Necip Fazıl da buraya sık sık gelirlerdi. Şimdi daha büyük yerlere gidiyorlar, yükseldiler artık, mangizi (paralı) bol bulunca bizi beğenmez oldu i..neler, o şair çok mangizini içetti şu dayının, diyerek karşıda oturan babacan bir adamı gösterdi. Sonra sözünü sürdürdü şöyle: Bunun babası, şair Mehmed Akif'in en yakın arkadaşıydı. Mehmed Akif Mısır'a tüyerken (kaçarken) ondan elli sarı kıvırdı (elli altın aldı), veririm dedi, vermedi, İstanbul'a geldi, yüklendi gitti tahtalı köye sarıları, Dünyada doğruluk, Müslümanlık kaldı diyen enayidir. Mehmed Akif'in bir oğlu vardır, o da buraya gelir, şundan bundan zula eder (para alır, esrar içer) giderdi, şimdi Tophane'de Karabaş Mahallesi'nde yağlı bir kapı bulmuş diyelermiş. Onun bir de damadı var, Ömer Rıza derler bilmem duy-

dun mu adını? Herif şarap içer Kur'an yazar, hey babam hey, dünya kimlere kalmış zagonuna işeyim. Sen beni öyle hırbo sanma, ben Galatasaray'da okudum, babam kaymakamdı (yarbay), İstanbul'da i..ne padişahı tuttuğundan zokkayı yuttu, beni valide büyüttü, nur olsun babasının durumu iyiydi, yine ondan kalanla çulu sürüyoruz.

Bu konuşmaların ardı arkası gelmiyordu, biri bırakıyor öteki alıyor, ötekinden ötekine, berikinden berikine konuşmalar yuvarlanır gibi sürüyordu. Biraz sonra kahveci elinde küçük bir çıkıncıkla geldi, "al dumanı aga, cezası bir manda gözü (yirmibeş kuruş)" deyince Koska Muzaffer yavaşça Mes'ud'a dönerek:

- Sulan bakalım yirmibeşliği oğlum, senin babanın paraları başka türlü bitmez, bu işe alış artık. Bak alışanlar şair, edip, bilgin oluyor, Kur'an yazıyor oğlum Kur'an. Bu Niyazi var ya, o inek, o sevmiyor bunları, ancak şiir okur, kitap okur, tutturmuş bir felsefe. Ulan o işin içinden Eflatun çıkamadı da sen mi çıkacaksın? Yaşamana bak, dumanına bak, sana ne işin önünden arkasından, yolunu bul hıyar. Tarihte okuduk, padişah bile şarabı yasaklarken kendi içerdi, sarayından kadınları kovar taze delikanlıları içeri alırdı. Neydi büyük padişahın adı söylesene bee. Haaa anladım Dördüncü Murad. Haaa hani hamamda sırtını ovdururken ölen bir padişah daha vardı neydi o? Bildim bildim onu da, Yavuz Selim. O padişah Kanuni Süleyman'ın oğluydu değil mi? Yok yok babası değil mi? Aldırma benim tarihten çaktığım yok, ben dumanıma bakarım şimdi, heyy babam heyy.

Mes'ud önce paltosunun yakalarını açtı, sonra elini ceketinin içcebine sokarak cüzdanını çıkardı. Bir kaç ellilik arasından bir onluk verdi. Koska Muzaffer parayı alınca "eyvallah aga, bak dünyalığın işe yaradığı yerler de var, bunu öğren oğlum, gün gelir o ellilikler yüzlükler ancak mezar yaptırmaya yarar. Onlara kapılarak ne hıyarlar yaşamayı unuttu gitti. En iyisi dünya sana bir kazık çakmadan ona iki kazık çakmayı bilmektir.

Koska Muzaffer, bunları söylerken bir yandan da, cebinden çıkardığı ince sigara kâğıtlarıyla sardığı kalınca tütünün içine "dem"i yerleştirdi, kâğıdı tükürükle yapıştırdı. Tütünün içine yerleştirdiği karanfile benzeyen nesneyi Mes'ud önce anlayamadı, sonra öğrendi. Koska Muzaffer sigarayı sardıktan sonra yakıp

derin derin çekmeye başladı, her çekişte bir de "ohhh" çekiyordu. Çevre iskemlelerde oturanlar bu durumu izlediler, Mes'ud'un paralı, toy bir "avel" olduğunu anladılar. Karşıda oturan beş kişilik topluluktan biri sessizce:

- Daha toy çocuk, bundan iş çıkar yahu, limanına yanaşalım mı (yanına sokulalım mı)? dedi.

Mes'ud sigaranın nasıl çekileceğini öğrendikten sonra, birkaç derin soluk aldı, o da "ohhh" dedi. Sonra sigarayı Niyazi'ye uzatıp "al aga, bir tadına da sen bak" dedi. Mes'ud daha ilk dumanda biraz değişir gibi oldu, öksürdü, başı döndü, arka arkaya beş altı duman çektikten sonra, çay istedi. Çaylar gelince yudumlaşmalar, saygı sınırlarının ötesine geçen konuşmalar, atışmalar başladı. Artık kahvenin içi dumanla, sesle, türküyle, gazelle "aman aman"larla dolup taşar oldu. Dünya yeni bir boyaya boyanmış, yeni bir kılığa girmişti. Sırtını duvara dayayıp ayaklarını öne uzatanlar, bağdaş kuranlar, tek ayağını bükerek oturanlar, yanındakine yaslananlar, çevredekilerin duyamayacağı bir sesle konuşanlar ayrı birer dünya oluşturuyorlardı. Bu arada en ilginç durum, o onaltı yirmi yaşlarındaki gençle yanındakinin hızlanan yakınlıklarıydı..

Bu sırada, gazel okuyan, yakışıklı delikanlı Koska Muzaffer'e baktı, göz kırptı, "merhaba aga, merhaba" dedi. Bunun üzerine Koska Muzaffer tok, dokunaklı bir sesle:

- Merhaba imanım, merhaba, ancak bizi geç anımsadın, biz de Allah kuluyuz.

Delikanlının yanında oturan adam, Koska Muzaffer'e dik dik, yiğitlik taslarcasına baktı. Koska Muzaffer aldırmadı, bir iki duman daha çekmekle yetindi. Sonra adama dönerek:

- Ne bakıyorsun öyle yukardan aşağı aga, biz adamı iki seksen uzatırız. Bize Yusufpaşalı derler, haybeye aldırmayız öyle. Kimmiş o yanındaki? Babamız Mehmed Akif'in arkadaşı değilse de gün görmüş insanlarız.

Bir aralık Niyazi'ye dönen Koska Muzaffer:

- Görüyor musun dünyayı, dedi, yavaş yavaş nereye gidiyoruz? Herif bulmuş bulacağını, almış alacağını, bize üstten bakıyor şimdi. Alacağı olsun bizden de. Ona soluk aldırmam, soluk. İnsan cebiyle, eviyle insan olmaz, içinden insan olacak, içinden.

Bu dünyada "eyvallah" dediğine, sırası gelince "lailaheillallah" dedirtmeyeceksin. İnsan göründüğü yerde tuzağa düşer, görünmediği yerde tuzaktan kurtulur. Dünyaya kapılanmak, bağlanmak iyi değil. Erkek olan gerektiğinde dünyaya bir tekme vurmayı bilmeli. Dünya dediğin bir hıyardır, ondan gönlün istediği gibi söğüş yap, turşu yap, salata yap, yapoğlu yap be kardeşim. Hani senin bir adamın vardı, edebiyat öğretmenine hep okurdun. Canım şu Hayyam yahu, şair, Acem şairi. Oku bakalım ondan bir şiir, kıyak herifti o bee.

Koska Muzaffer'in isteği üzerine Niyazi dayanamadı, Ömer Hayyam'dan şu dörtlüğü okuyuverdi:

Amed seheri nidâ zi meyhâne-i mâ
Key rind-i harâbâti-i dîvâne-i mâ
Berhiz ki pür konim peymâne zi mey
Zan pişki pür konendi peymâne-i mâ

dörtlük okunduktan sonra, Koska Muzaffer, sezgilerini dışa vurarak Niyazi'ye:

- Anladım, bunu bir de bizim dilde söylesene bee, sen kıyak adamsın, severim seni. Sana kızarım da. Yahu sen niye Allahsızın birisin?

Niyazi dörtlüğün Türkçe söylenişini okudu:

Bir ses geldi sabah meyhanemizden
Kalk divane, dağınık, olgun kişimiz
Ölmeden, kafatasımıza toprak dolmadan
Doldur kadehi şarapla içelim mutlu olalım

Niyazi son dizeyi söyler söylemez, Koska Muzaffer, derin bir soluk aldı, içini çekti, sağa sola eğildi, "erkek adammış bu Hayyam" dedi, sustu.

Mes'ud, anlamadığını anlar görünmenin atılımı içinde, yalnızca bir söz söylemek için olsa gerek, "büyük adam" dedi. "Ölmese daha iyi ederdi". Niyazi, onun bu sözleri üzerine:

- Burada anıldığına, beğenildiğine göre ölmemiş, bizden daha diri, daha güçlüdür demek. Bir düşün, onun sesi yediyüz yıl önceden geliyor, duyguları, düşünceleri dipdiri. Yediyüz yıl sonra senin, benim adımı bilecek olanı düşünebiliyor musun?

Mes'ud biraz öfkeli, biraz tedirgin bir duygusallıkla:

- Peki Mehmed Akif yediyüz yıl sonra böyle anılmayacak mı? Baksana şiiri okununca hepimiz ayağa kalkıyor kıpırdamadan duruyoruz.

Koska Muzaffer alaycı, yerici, iğneleyici bir dille; bir sesle:

- Ulan inek, sen ne anlarsın, onu bize yasalar söyletiyor, istersen söyleme, söyleyince ayağa kalkma. Peki oku bakalım ondan birkaç şiir daha. Bak sustun, zokkayı yutmuş balık gibi gırtlağın ıkınıp sıkınıyor. Sus, sus, işin içinden iş çıkarma, Niyazi'yi dinle.

Koska Muzaffer, çekince hep böyle konuşurdu, o da İstanbul'un Vefa Erkek Lisesi'ndendi, işi uyumlu, ayağı düzenli yürümedi, dengeyi bulamadı. Ancak alaycı, iğneleyici, taşı gediğine koyucu tutumu değişmiyordu. Niyazi onu arada bir sever, arada bir de yererdi. Pek iri kıyım değildi, ancak sanıldığından güçlüydü, yumruğunu yiyip devrilmeyen yoktu. Buna karşın yine açık yürekliydi, saldırgan, dengesiz değildi. Kuru, kemikli yüzündeki anlatım insanı çok aldatırdı, yüzünün gülünçlüğü gücünün etkisin gizlerdi. Döğüşü sevmez, sırası gelince de kaçmazdı. Nedense, bu sırada, Koska Muzaffer'in konuşmalarından alınan, ona karşı neden kızdığı pek bilinmeyen, tanımadığı birisi ona ağır bir yumruk attı. İlk yumruğu yiyen Koska Muzaffer biraz sendeledi, iki yana sarsıldı. Sonra kimsenin anlayamadığı bir çeviklikle yerinden fırladı, araya kimsenin girmesine yer bırakmadan, sağdan attığı bir yumrukla adamı iki masanın üstünden yığılıp yuvarlanarak öteye devirdi. Küçük masalar altüst oldu, çaylar döküldü, oradakiler neye uğradıklarını anlayamadılar birden. Kimse, Koska Muzaffer'in hangi eliyle vurduğunu kestiremedi. Adam yere yıkılıp sol şakağı patlayınca sağ eliyle vurduğu anlaşıldı. Kahve birdenbire karışmış, sövüp saymalar, saldırmalar, yumruklar, iskemle atmalar, bardak fırlatmalar, muştalar kendi dillerince konuşmaya başlamıştı. Ortada ne varsa yükselmiş, boşlukta gidip gelmeye özenmişti. Mes'ud sinsice yerinden kalkıp birden hızlanarak gazel okuyan delikanlıyı bir yumrukta yere yıktı. Niyazi eline geçirdiği su şişesini, ancak başına yediği sandalyenin acısını duyduktan sonra, bütün gücüyle önüne gelen bıyıklı herifin başına indirdi. Adam "oyy anam" diye bağırarak sarsıldı, salındı yere düştü. Koska Muzaffer kapıyı tutmuş, ulan ....ler diye bağırıyordu. Olayı yalnızca saçlı sa-

kallı demcilerin (esrarcıların) araya girmeleri, yapmayın etmeyin, kahve rezil oldu, bize yakışmaz bu gibi yarı anlaşılan, yarı anlaşılmayan yatıştırıcı sözleri biraz yumuşattı. Kimi saçını, kimi bıyığını düzeltti, soluyarak, hışlayarak, salınarak, sarsılarak bir yere oturuverdi. Şarkı-gazel okuyan, ilgi çeken iki delikanlı yüzleri gözleri şişmiş, morarmış durumda çıkıp gittiler. Bu olayın ne olduğunu, neden çıktığını bilen, anlayan yoktu pek. Kapıdan çıkanların uzaktan sesleri duyuluyor, "vallahi ciğerini sökeceğim, parçasını alaşağı edeceğim, yaparım abii, vallahi yaparım abii" gibi sesler geliyordu. Artık bu dıştan gelen seslere aldıran yoktu. Kimse kimsenin yüzüne bakamıyordu. Uzun bir sessizlikten sonra kahveci, yumuşak bir söyleyişle:

- Abiiler iyi olmadı bu, kimden çıktı bu maraza (çekişme), kim yaptı bunu önemli değil, benim kahveye yakışmadı bu. Neyse, olan oldu, şimdi işimize bakalım abiiler, dedi.

Niyazi'nin başı kanamıştı, kahveci Kosko Muzaffer'e sokulup "abii yapmamalıydın, sen bunu yaparsan biz nasıl ekmek yeriz?" dedi. Koska Muzaffer pek aldırmadı, olayın başka birisinin ona gizlice saldırması sonucu çıktığı sonradan anlaşıldı. Karşı kıyıda, arkaya yaslanmış oturan biri kahveciden herkese birer çay vermesini söyledi. Kahvecinin yüzü güldü, içi açıldı. Sonra "haa böyle ol da yüreğimi ye aga" dediği duyuldu.

***

Kimsenin paşa babasından kalmış, bölüşülemeyecek bir kalıtı, varlığı yoktu. Olanlar da bu gibi yerlerde ucuzundan gün geçirmeyi istemezlerdi, giderek nice görkemli, önemli yerleri vardı. Ancak, bir yerde insanın burnu kaşınınca, değer duyguları kımıldanınca iş değişir, sonuç ne olursa olsun, akışı değiştiremez, olacak olur. Bu olay da öyleydi, günlerce söylendi, tartışıldı, bir türlü kesin yargıya varılamadı. Kahvecinin söylediğine göre, birkaç gün önce Necip Fazıl ile iki genç buraya gelmiş, bir süre oturup çay içtikten sonra çıkmış, Mesih Paşa yönüne gitmişler. Onların gidişinden kısa bir süre sonra, düzgün giyimli iki kişi gelmiş, kahveciden "Büyük Doğu" dergisi için alındı (makbuz) karşılığı para istemişler. Kahveci de:

- Abii biz öyle büyük adamlar değiliz, o senin dediğin büyük doğu nedir? Doğunun büyüğü küçüğü olur mu? karşılığını verince, onlar da "peki oğlum sen bilirsin" deyip gitmişler. Olayın ardından bunlar söyleniyordu, gerçeği bilen yoktu. Ancak, daha sonraları, bu kahveden "yardım isteyen görevliler"in arttığı da biliniyordu.

Necip Fazıl, kimsenin sezmeyeceğini kestirdiği günlerde bu kahveye gelirdi. Kimi günler, yanında pehlivanlarla ilgili yazılarıyla tanınan bir orta yetenekli yazar da bulunurdu. Bunların ikisi de dem (esrar) alırdı, Niyazi bunları çok yakından tanıyordu. Üstelik Necip Fazıl, Niyazi'nin iki ünlü yakınıyla da eskiden arkadaştı, sonra yollar ayrılınca arkadaşlıklar da bitmişti. Bu olayları, yakından görmemiş, tanığı olmamışsa da, en çok duyan, dinleyen kulağı deliklerden biri de Ziyad Nemli idi. Bu sevimli adam burnunu çok duyarlı bir anten gibi kullanır, uçan kuştan bilgi edinir, şeytana yatak bulacak beçeriyi gösterebilirdi.

***

Niyazi ile Koska Muzaffer, birkaç gün sonra yine o kahveye gittiler. Kahveci, Koska Muzaffer'i daha önceden tanırdı, severdi, yiğitliğine güvenirdi. Onlar içeri girince, ocağın yanında, üstüne yeşil örtü serilmiş, eski, küçük bir masaya aldı, çaylarını, demlerini getirdi. Sonra yanlarına oturarak, Koska Muzaffer'in omuzunu tutup konuşmaya başladı:

- Ulan Koska seni sevdiğimi bilirsin, senden dargın duramam, seni görmesem edemem. Niye vurdun o hıyara? Yıllardır buraya gelir, su içer gibi para verir, arkasından büyük adamların kitaplarını sattırır. Ulan biz kitap okumayı bilsek mektebe giderdik. Sonra bir de gelirler bize "Büyük Doğu" satarlar, sen okumasan da al çocuklarına gönder, yeterki parayı ver derler. Kardeşim ben "doğuluyum", bizim doğu büyük olsa devlet bize yol yapar, su verir, mektep açar. Biz nenin büyüğüyüz anlamadım gitti. Bizde büyük denince "şıh" anlaşılır, o ne derse olur. Daha büyük dediğin nedir senin, şu i...ye bak bee. Neyse epey para verdik herife. Vallahi babam biraz eskiden okumuştu, medreseyi bitirmedi de epey okudu. O bize Müslümanlığı başka türlü anla-

tırdı. Bu senin arkadaşın için bilgili diyorlar, "alim" diyorlar, söylesin bakalım alimse Müslümanlığın kaç peygamberi vardır? Hani o, babası Mehmed Akif'e elli altın veren enayi var ya, o da hep büyük adamlarla konuşuyor, cebinde Ankara'dan gelmiş eski Türkçe mektuplar var, ben anlamıyorum. Bu Mehmed Akif öldüğünde ben lise onuncu sınıftaydım, bir adam geldi bizi korkuttu, Gazi Paşa bütün öğrenciler cenaze törenine katılacak diye Ankara'dan tel geldi, dedi, hepimizi götürmek istediler. Abii bizim sınıfın hepsi tüydü (kaçtı). Abii, sonra gene başka bir iş var. Bize Kazım Karabekir Paşa yazdı diye bir "marş" söyletirlerdi. Anlamıyorum, ancak "biz şirket kuracağız, hep ortak olacağız, kalkınacağız, elele, belbele vereceğiz" diye öğretmişlerdi şimdi böyle söyleyenleri, Alemdar Karakolu'nda sabaha değin dövüyorlar. Kızma, darılma abii yüreğimi yersen ye de, bana böyle ters zagonlar söyleme. Abii biz çok okumadık, dünyayı görmedik, bunlar doğru. Oysa insanı sesinden, ağzının kokusundan anlarız. Şu duman var ya şu duman, senin üniversitenden daha çok bilgi verir adama, anlarsan anla, anlamasan yolunda yürü, bize dokunma. Abii kızma, bir sözüm daha var. Beni Allah yarattı öyle mi? Öyle, vallahi, billahi öyle. Galatasaraylı isek de gâvur değiliz. Bizim Galatasaraylı oluşumuz da sözün öte yanından geçer, sen ona bakma, benim gözüme bak. Doğruyu dilimden çok gözüm söyler, enayilik etme. Müslümanız, Allah bir, peygamber hak, peki abii hangi peygamber hak? Ben bu işi anlamadım, babamın, anamın, bütün geçmişlerimin ölüsüne rahmet, ben anlamadım. Abii ben Galatasaray'da okudum, şimdi kahveciyim bilirsin. Öyle kahveci değilim, Fransızca şiirler bilirim ben, anlar mısın sen şimdi okusam? Anlamazsın, anlasan da ne çıkar, insan dediğin şimdi böyle, sonra öyle, bırak bırak ordan o yanını, işler karışık, merhaba abi. Dur abii insanı Allah yarattı, üzümü Allah yarattı, aklı Allah yarattı, erkeği Allah yarattı, dişiyi Allah yarattı, Müslümanız inandık. Peki şarabı, rakıyı, dumanı (esrarı) kim yarattı? Ben mi yarattım? Ben yarattımsa, bana bunu yaratacak aklı kim verdi? Abii bunlar konuşulmaz, işin arkası karanlık, sana güvercin kanı gibi bir çay getireyim iç...

Koska Muzaffer bu konuşmadan çok duygulandı. Eskiden beri tanıdığı, soylu, varlıklı bir aileden geldiği, Galatasaray'da

okuduğu bilinen (yalnız Koska Muzaffer'in bildiği bir olaydır bu) bir kimsenin bu açıklaması epey sarsıcı olmuştu. Dayanamadı, bir incelik, bir duygululuk kapladı varlığını, sözcükleri gelişigüzel söylemeye başladı:

- Eyvallah aga, sana sözüm yok, bilirim seni, severim de kırmam dümenini. Ben dalgaya yan vermem, dibe dalar geçerim, arkadan yüzer çıkarım. Bu dediğimi anladın. Korkar gibi görünürsem de işimi korkmadan bitiririm, demek istediğim bu. Beni Niyazi bilir. O, Karadenizli sınıfta bana bıçak atacaktı sandım, bıçağı vardı. Oysa ben dedim ki bu adam bıçak atmaz, çok kitap okuyor. Atar, nerde atar, kitabın geçmediği yerde, bizim gibi adamların posta koyduğu yerde. Niyazi'yi severim, güvenirim. Ona kızdığım yer, bırak bu şiiri, felsefeyi. Ulan inek, Eflatun bile çıkamamış işin içinden, sana ne? Aristoteles demişki "insan hayvandır", bizim hocalar da öyle diyor. Peki, ben felsefe sınavında, Aristoteles dediği insan hayvandır, bizim matematik öğretmeni insandır, öyleyse hayvandır, dersem ben felsefeden geçer miyim? Dilim dönmüyor artık, sen bir güvercin kanı çay daha getir bize, ötesine bakma, hepimiz insanız, eşekliğimiz var. Niyazi, bir şiir oku şöyle derinden, Fuzuli'den, Baki'den değil, benim dilimden, oku bee okuu..

Bu konuşmanın ardından çaylar geldi, kahveci bambaşka bir giysinin içindeydi, artık kahveci değildi, görmüş geçirmiş, Galatasaraylı olmanın (bunu biz bilmiyoruz) verdiği bir güçle yeni, aydın bir kişi olmuştu. Niyazi, ilk anımsadığı dizeleri okudu. O dizeler yakını Bedri Rahmi'nin bir şiirindendi, şunlardı:

Değirmen misali döner başım
Sevda değil bu bir hışım
Gel gör beni darmadağın
Tel tel çözülüp kalmışım

Niyazi bu dizelerin sonuncusunu söyler söylemez, karşı sıralarda oturan, sakalı saçı birbirine karışmış, görünüşü pek de küçümsenir olmayan birisi "yaşa" diye bağırarak şu dizeleri okudu:

Evvelce Hudâyi tanımış olmasa gönlüm
Vallâhi güzel sen benim Allahım olurdun

Bunları, eski bir ezgiyle okumayı sürdürdü, kahvedekiler sessizce, saygıyla dinlediler, "yaşa, nur ol" diye bağıranlar oldu. Bu, bilinmeyen kişi, daha sonra Baudelaire'den önce Fransızca, sonra Türkçeye aktardığı, şu dizelerin bulunduğu bir şiiri, doğru söyleyişince bir gazel gibi okudu:

"Tanrım bana gövdemi iğrenmeden görecek denli güç ve yüreklilik ver". Bunları söyleyenin, daha sonraları, soylu-varlıklı bir aileden geldiği, Bebek'te ünlü bir yalıda doğup büyüdüğü, baba yönünden yurtdışına çıkarılan, ancak Türkiye'de oturma yetkisi bulunan bir topluluğun insanı olduğu öğrenilmiştir. Amerikan Koleji'nde okumuş, ayrılmış, Halide Edip Adıvar'ın kendine de, eşine de karşı çıkmış, onları ikiyüzlülükle suçlamış bir varlıklının oğlu olduğu öğrenilmiştir. Bu kişinin büyük bir gelir kaynağı, ondan daha büyük bir yüreği vardı. Deniz Savaş Okulu'nda bir süre okumuş, sonra davranışları yüzünden kovulmuş, kötü olarak nitelenmiş bir yurttaşın yakınıydı. Bu kişi, o dönemlerde ün kazanmış, İstanbul'un Adalar yöresinde oturan, dahası görevli olan, ancak niydüğü kesinlikle bilinmeyen, göbekli, beceriksiz, yemekle doymaz, yediği yemeğin yağları dudaklarından sızan bir ozanın yakınıydı. Öğrencisi olduğu söylenmişse de yanlış bir kaynaktan geldiği anlaşılmıştı? Bu öğrenci hırsızdı, esrar içerdi, kumarcıydı, anası Osmanlı yasasına göre sık sık "hülle" görmüştü. Ozanlığı etkiliydi, özgündü, güçlüydü. Ancak insan olarak değersizdi, bir süre görev gereği Trabzon'da da kalmıştı (Yeşilyurt Oteli'nde). Hocası ona "kocakafa", o da hocasına "Yumurtalı Celile" derdi. Koska Muzaffer, yumruğunu önündeki alçak masacığa vurarak, Niyazi'ye sövercesine, söyle bakalım bu şiir kimindir? Onu edebiyat hocamız (Samih Kuman) bile bilemez, o da ondansa da uzağındandır, diyerek okudu:

Amma yine özlemle gönül andığın erkek
Bağlarbaşı'nın bıçkını Tokmakçı Hasan'dır

Niyazi sustu, düşünmeye başladı, kahveci güldü. Abii bunu benim ağabeyim de biliyordu, "Bahriye Mektebi" öğrencisiyken duymuştu, kimindir bana sorma, biraz altı üstüne getirilmiş çakıyorum.

Konuşmalar, arkadaşlık gönenmişliği içinde, epeyce yakışık-

sız bir yola dökülmüştü. Söylenenler, anlatılar uydurma, yalan değil belgelere, tanıklara dayanıyordu, ancak utanç vericiydi. Çok ünlü, yüksek görevlerde bulunmuş bir ozanın kadınsı eğilimlerinden tutun da, Müslümanlığın savunucusu olarak bilinen, şapka giymemek için Türkiye'den kaçan, ancak öleceğini sezince ölüm giderlerini Türk halkına ödetmek için Anadolu'ya sığınan bir ozana değin, yakası açılmadık ne varsa sergileniyordu. Bu olay neden ortaya atılmıştı, neden böyle üzerinde duruluyordu bilinemez. Ancak, anlatılanlar çok inandırıcı, çok etkileyici idi. Sofular'dan Asmalımescid'e taşınan, komşusunun genç, güzel, daha sakalı bıyığı bitmemiş oğluna gönül veren, üstelik de Müslümanlığın en güçlü savunucusu bilinen bu ozan kimdi? Bu ozan kimleri dolandırdı, kızı İstanbul'un hangi yöresinde sevişme aracılığı yapıyordu (bu yazıyı yazan o hanımın Mesih Paşa'da çalıştığı sevgi evine gitmiştir), Asmalımescit'te hangi Rum kadınının işlettiği meyhaneye gidiyordu, yeri gelince söylenecek (kesin değil, söz vermiyoruz). Bu anlatılanlar, olayların çarpıklığı dolayısıyla, bir Dostoyevski etkisini gösterir, diye düşünenler olabilir. Ancak, bu büyük Rus yazarının bu tür olayları yaşamadığı yaşamöyküsünden bilinmektedir. Onun yapıtlarında, insanlar birer ıra varlığı olarak görünür, burada ise kişiler bütün ıra türlerinden sıyrılmış, kişilik diye bir giysi tanımayan "yuvarlak" yaratıklar niteliğinde kırlarda gezinir.

Koska Muzaffer, Vefa Erkek Lisesi'nde son sınıfa değin okumuş, "fen dersleri"nden başarısızlığa uğrayıp kovulmuştur. Oysa onu başarısızlığa uğratan öğretmenlerin bir teki bile onun gibi başarılı değildi. Koska Muzaffer, Niyazi, Niyazi'nin birkaç yakın arkadaşı çok yetenekli, beceril öğrencilerdi: Edebiyat öğretmeni Samih Kuman, bütün öğrencilerinin önünde, Niyazi'nin sorularına karşılık veremez, kızar, köpürür, sonunda "sen sus, otur yerine" demekten başka söz söylemeyezdi. Koska Muzaffer ise, bir gün öğretmen "kimse benim gibi matematik bilemez, bilen varsa çıksın karşıma" dediğinde şunları demişti:

- Hocam, bunları siz de, bizim gibi sizi okutanların yanında söyleyebilir misiniz? Söyledikleriniz doğruysa ne öğrendiniz, size ne öğrettiler, bize ne öğrettiniz; bizden ne istiyorsunuz? diye yakışıksız sayılabilecek (öğretmen-öğrenci ilişkileri içinde) gibi

sözler söylemişti. Bu sözler, sorular aşırı sayılabilir. Ancak konu gerçeğe indirgenirse, bilim sorunu olarak, doğrudur.

Öğretmen susmuş, öfkelenmiş, dimdik duruyordu. Bir öğrencinin böyle uzun bir söylevini dinlemesi de, öğrenciler arasında, biraz şaşırtıcıydı. Onun son sözü şu oldu:

- Küstah herif.

Öğretmen kapıyı, kırarcasına arkaya vurup sınıftan çıkmıştı, bir sessizlik, öğrenciler arasında yardakçılık, korku, kuşku, dengesizlik, tutarsızlık başlamış, dahası kimin nerde olduğu anlaşılmıştı. İmdi bu konuyu burada bırakarak, yeniden eskiye, olayı bıraktığımız yere dönelim...

***

Bu Laleli Kahvesini dolduranlar arasında işsiz güçsüz, başıboş, dengesiz olduğu gibi ince duygulu, yüksek çevrelerde yetişmiş ya da yaşamış, varlıklı, soylu (eski deyimle paşazade) kimseler vardı. Bunlar konuşmalara pek katılmaz, biraz da kendi aralarında ufak topluluk oluşturan kimselerdi. Bu kahvede yalnız çay, nargile de içilir, belli günler dışında başka nesne verilmezdi. Daha açıkçası, akşam yemeğinden sonra gelenler ayrıcalıklı kimseler değildi. Şimdi buraya, sözde "ağırlıklı" takımından olup, pek de "ağır" olmayanlardan anımsadıklarımızı sayalım: Paşa Raif (Raif Ogan, çok şarap içerdi, içtiği şarabın nerde yapıldığını bilen yoktu, damgası belli değildi), Peyami Safa (para vermezdi, yemeği bile kahvede bulunanlardan gelirdi, yeni giysi giymez, Kapalıçarşı'daki "elbiseciler"den alınırdı), Necip Fazıl (çaya bile para ödemezdi, yanındaki gençleri görevlendirir, para toplardı, rakı-şarap-esrar-kanyak ne bulursa içerdi, zar atar, rulet çevirir, hep kazanırdı. Kazanmasa bile kazanırdı), Ahmed Hamdi Tanpınar (çok seyrek gelirdi, şiir okur giderdi), Mükrimin Halil Yinanç (hep Arap tarihinden, Arap kadınlarının çok kıllı olduğundan, hangi Arap emirinin bir gecede kaç kadınla yattığından etkileyici bir dille söz eder, çevresinde saygı uyandırır, para ödemeden giderdi), Emin Ali (pek sık gözükmezdi, geldiği gün de çok özel bir ilgi görürdü, bir gözünde kara bir örtü vardı). Bunların sayısı çoktu, ancak hepsini nitelemek şimdi güç.

Bu kahveye gelenler arasında başıboşlar, işsiz güçsüzler, kabadayılar olduğu gibi, İstanbul'un yüksek çevrelerinden varlıklı, güzel, aydın, soylu, seçkin kimseler de vardı. Kimi bütün varlığını yemiş tüketmiş, kimi varlıklı olmasına karşın kendini esrara vermiş, kimi de bunu bir eğlence durumuna getirmişti. Yazarlar, ozanlar da eskiden gelir gidermiş. Onların kimler olduklarını kahvenin, gençlere göre yaşlı sayılabilen eskilerinden öğreniyorduk. Gene bunlar arasında ordudan atılmış ya da ayrılmış subaylar, kolej öğrencileri (okuldan ayrılmış), yüksek görevlerde bulunmuş olanlar da vardı. Bu tür kişiler etliye sütlüye karışmaz, bir kıyıya çekilir, çayını, dumanını içer ya sızar saatlerce öyle kalır ya da kalkıp giderdi. Tekkelerde esrar içildiği için şeyh, derviş takımı bu kahveye pek gelmezdi. Onlar, gizlice tekkelerde toplanır söyleşirlerdi. Hacı hoca takımından da gelen olmazdı pek. Onların yerleri de el ayak çekildikten sonra camiin bir kıyısına sinmek, orada sabahlamaktı. Özellikle camilerde "maksure" denilen özel bölümde bir odacığa çekilip her türlü iş görme olanağı vardı.

Buraya alışanların anlattıkları da birer öyküydü, kimse suçu üstüne almaz, bütün işler yazgıya, gelişigüzel bir olaya yüklenirdi. Kimi okul hocalarından birinin tutarsızlığı yüzünden, kimi sevgili uğruna, kimi arkadaş etkisiyle, kimi de derin üzüntü-sıkıntı ya da aile geçimsizliği sonucu buraya dadandığını söyler, kimi bu konuda ağız açmazdı. Kiminin cebinden çıkardığı ilginç fotoğraflar da vardı. Bunlardan birini, Asmalımescit'te çekildiğini, gördüm. Biraz solmuş, arkasında eski yazılarla çiziştirilmiş silik sözcükler vardı. Niyazi, bu fotoğraftan Necip Fazıl, Peyami Safa, Fikret Adil gibileri tanımış, ötekileri seçememişti. Fotoğrafı cebinde gezdirenin eski bir deniz subayı olduğu, karısının kendisini aldatmasına dayanamayarak işi esrara döktüğü söylenirdi. Gerçek olup olmadığını bilen yoktu pek. Bir başkasının cebinden çıkarıp gösterdiği fotoğrafta da Yahya Kemal vardı, Ada'da bir toplantıda çekilmiş, esrarla ilgisi yokmuş. Bu kişinin babası Yahya Kemal'in eski arkadaşlarından bir edebiyat öğretmeni imiş, adını söylemezdi, boyuna Yahya Kemal'den anılar anlatır, tanıklı-belgeli olaylar gösterir sonra sızarken fotoğrafı özenle cebine yerleştirirdi. Fotoğrafta Köprülü Mehmed Fuad'ı Niyazi seçmişti, onun yanında da Hamamizade İhsan vardı. Fotoğraf ol-

dukça eskiydi, adamlar kırk yaşlarında gösteriyordu en çok. Fotoğrafı taşıyanın Yahya Kemal'le ilgili anıları ilginçti. O da bunları anlatmayı, açıklamayı pek severdi, yanına sokulanın yazıyla, şiirle ilgisini öğrenir öğrenmez anlatmaya koyulurdu:

- Yahya Kemal büyük şairdir, cebinde akrep vardır, eli cebine gitmez, hep başkasının cebine girer. Rahmetli peder sık sık onu Ada'daki evimizde yemeğe çağırırdı. Valide bir hafta önceden yemek yapmaya koyulurdu. Yahya Kemal, validenin bir haftada yaptığı yemeği yarım saat içinde yer, dudaklarından sızan yağları önündeki peçeteyle siler, daha var mı diye sağa sola bakınırdı, herif bize gelince mutfakta farelere bile atacak nesne kalmazdı. Fransızca şiirler okur, tarihten sözaçar, hangi padişahın hangi oğlanı sevdiğini, hangi kadınla daha çok yattığını söyler dururdu. Ben Fransızca bilirim, onun da Fransızcası çok iyiydi. Anlattıkları hep belden aşağı işlerdi. Aşk şiirleri yazardı da aşkla pek ilgisi yoktu, kadınlara eğilimi sözdeydi. Yaşadığı sürece kadın görmemiştir, ancak kadın resimleri görmüştür. Dahası kadının orası nasıldır bilmezdi, o işlerde gücü yokmuş, senin anlayacağın erkekliği yoktu. Diyeceksin ki sen bunları nerden biliyorsun? Bilmem olur mu abii, herifi iki üç kez Ada'nın en güzel kızlarıyla evlendirmeye kalkmışlar, yanaşmamış. Hani bir şairin anasıyla dedikoduları var ya, onlar da söylentiden öteye geçemez. Herif karılara düşkün görünmeyi severdi de onlardan hep uzak kalırdı. Abii, ben sana ne derim bilir misin? O adamın Bağlarbaşı'nda tutulduğu Yugoslavyalı bir delikanlı vardı, adı Hasan'dı, dokumacıydı. Dedik ya bu olayı benim ağabeyim de duymuştu, şu "Bahriye Mektebi"nde. İşin doğrusunu sorarsan abii, bu şairler falan filan var ya, birçoğu o biçimdir. Onların kadınlara olan sevgisi Dokumacı Zeyneb'in başörtüsü gibidir. Herifler Hacıhüsrevli abii sen bakma öyle başka görünmelerine, hepsi o biçim dedik ya anla işte. Bak dinle şimdi, babamın tanıdıklarını. Anlatayım mı, olmaz be hepsi de yaşıyor şimdi, rahmetli pederin kemikleri sızlar, en iyisi bırak i...leri ne yaparsa yapsınlar. Ben sana daha büyüğünü söyleyeyim. Sen Doktor Rıza Nur kimdir bilir misin? Bilmezsin, o da bir buçuk yıl bizim evde kiracı olarak oturmuştu. Abii işte, pantolon giyer azılı bir karıydı, gizlice üç delikanlıyla buluşurdu. Herif bir aralık Ankara'da vekil bile

seçilmişti yahu. Karısını bile başkasından kıskanmazdı. Karısı mıydı o da bilinmez ya, öyle derlerdi yakın komşular. Ben çocuktum, görmedim karısını, eve girip çıkan örtülü bir kadın vardı, nenin nesiydi bilmem. Bir gün anneme sordum, o da kızdı, bana "sen bacak kadar boyunla o işlere burnunu sokma, git bahçede oyna, git, bir daha duymayım ağzından böyle sözleri." demişti. Doktor Rıza Nur'un çok gizli yazıları varmış da bir yerlerde saklıymış, çok büyük olaylar anlatırmış o yazılarında, ortaya çıkarsa Türkiye'de yer yerinden oynarmış (bu olayların geçtiği günlerde Rıza Nur'un anılarından sözedilir, ancak ne olduğu bilinmezdi, daha yayımlanmamıştı).

Kahvede bambaşka olaylar da konuşulurdu. Esrarın verdiği dumanlı, hoş bir başdönmesi içinde kalınınca dünya birdenbire değişir, büyülü, ilginç bir nitelik kazanır, gözler hep uzağı görür, bir damla su bir deniz gibi büyür insanın önünde. Düşgücünün bütün olanakları ortaya çıkar, bütün kapılar açılır, çevrede ne varsa güzel, çekici oluverir. Artık varlıklılık, yoksulluluk, az güzellik-çok güzellik gibi değişiklikler ortadan kalkar, dünya dümdüz olur, engeller aşılır, dağlar düzleşir. Bütün bunlar gözümüzde sıcağı sıcağına sarmaş dolaş olurdu. Esrar etkisini göstermeye başlayınca, bir orduya tek başına karşı koyabilecek bir güç, bir yiğitlik çöker insanın içine. Bütün yaşamları boyunca afyon içip savaşta kısacık boylarından beklenmeyen bir yiğitlikle koşan Çinliler'in sırrını ancak anlamıştık (o dönemlerde Çin'le ilgili söylentiler böyleydi). Koska Muzaffer'in savurduğu yumruk karşısındaki kişinin korkusuzluğunu biz de yaşamaya başlamıştık esrarın etkisiyle. Yalnız burunlarımız, karşımızda bulunan varlıklar bize biraz dumanlı, önümüze dikilip engel olacakmış gibi görünüyordu. Az önce ısmarlanan çaylar gelmiş, içilmiş, birer duman alınmak üzere kalın sigara elden ele dolaşmıştı. Bu sırada Niyazi, sağ eliyle Koska Muzaffer'i omuzundan tutup çekerek:

- Dünya ne hoş oluyor, dedi. Esrarcılarla ilgili çok sözler duymuştum, demek hepsi doğruymuş.

- Besbelli doğrudur oğlum, bu senin Eflatun felsefesine benzemez, insanı adam eder adam.

Epey olmuştu, geçen süre pek anlaşılmıyordu, nerdeyse saat üç buçuk dolaylarındaydı. Kahvenin ötesinde berisinde tek tek

sızmaya başlayanlar, yığılanlar, duvara yaslananlar çoğalıyordu. Kimi de kalkıp gitmişti besbelli. Kahvede kalanlar yalnız saçı sakalı birbirine karışanlardı nerdeyse. Niyazi elini Mes'ud'un omuzuna koyarak:

- Çocuklar biz de kalkalım, deyince Koska Muzaffer gülen, güldüren bir sesle, bu saatte gidilecek bir yerin olmadığını, biraz sonra günün açacağını, Mes'ud ise oturmayı söyledi. Birer sigara yaktılar, birer çay daha söylediler. Ancak yakılan sigaralar esrar değildi artık.

Mes'ud konuşuyordu boyuna, çenesi açılmış, içinin yoğun sıkıntısı birer sözcüğe dönüşerek gelişigüzel dökülüyordu dudaklarından. Daha önce düşünüp söyleyemediklerini şimdi çekinmeden, bir sakınca görmeden anlatıyordu. Rakı gibi, şarap gibi esrar da insanın dilini çözüyormuş demek.

- Şu yedek subaylık işini bir yoluna koysam işlerim düzelecek. Üç yıldır lisenin kapılarında dolanıp duruyorum. Babamı kandıramıyorum bir türlü. Paraya öylesine tapıyor ki. Bu tükettiğim paraları da annemin etkisiyle, gizlice koparıyorum. Günün birinde oynadığımız oyun anlaşılacak, satışın hepsini kütüğe geçirmiyorum. Neyse şimdilik durum iyi, ancak biraz yüklü para gerekiyor diplomayı alabilmem için. Öyle gün geliyor ki çıldırıyorum, bir yumruk indireceğim çenesine, annemi düşünmesem. Bir beş bin lira verse diplomayı alırım gibime geliyor. O Adanalı çocuk var ya dört bin liraya geçen yıl bitirmiş liseyi. Babam, bana para vermiyor, öte yandan kendisi her gece bir piliç bulup gecesini gündüze çeviriyor. Anneme "kocakarı" ya da "koca hatun" diyor artık. Oysa bana en çok ayda beşyüz lira veriyor, ben de böyle yapıyorum işte. Bütün giderlerim bu beşyüz liranın içinde. Eskiden böyle değildi babam, bir yıldır değişti iyice. O genç kadınla ilişki kuralı evi önemsemiyor artık. Bir başka sevgilisi daha var, biliyorum. Şimdi para yetmiyor, Handan'dan da utanıyorum, kızın isteklerini gönlünce yerine getiremiyorum. Ona şöyle ağır armağan bile alamadık gitti. Biz de genç diye yaşıyoruz bu dünyada. Bizim için yaşamak utanmazlıktır, yüzsüzlüktür. Babam bu yaştan sonra yaşamanın tadını çıkarsın, biz sürünelim. Bu iş böyle yürümeyecek günün birinde durum değişecek biliyorum.

Mes'ud esrarın etkisiyle söylüyordu bunları sanılmasın, yıl-

lardır kurduklarını, tasarladıklarını açığa vuruyordu. Ancak bu söylediklerinin bir tekinde bile haklı değildi. Beşbin liranın önemi yoktu, onu bulabilirdi. Üç yıldız Özel ... Lisesi'nin son sınıfında pinekleyip duruyordu. Bir gün bile yeterince ders çalışmamıştı. Handan'ın durumu da onunki gibiydi.

***

Artık gün açılmış, ortalık iyice aydınlanmıştı. Üç arkadaş kahveden çıktılar. Bir süre yürüdükten sonra Koska Muzaffer, durdu, "arkadaşlar size uğurlar olsun, biz yine buralıyız, yolunuz düşerse arasıra gelin, daha kısa kalırız, böyle uzatmayız." diyerek geri döndü. Niyazi ile Mes'ud ise paltolarının yakalarını kaldırarak Laleli'ye çıkan merdivenli yokuşu tırmandılar. Hava Kurumu Apartımanları'nın önünde Niyazi Fatih'e, Mes'ud Bayazıt'a doğru gitmek üzere ayrıldılar.

***

Mes'ud alıştıgı üzre arasıra liseye uğruyor, Handan'ı görüyor, çıkıp dolaşıyorlar. Ancak, Bursa dönüşünden sonra Handan'da göze batar bir değişiklik vardı. Bu değişiklik en çok gözlerinin altında beliren morarmalarda görülüyordu. Mes'ud'la sık sık buluşmalar, okulu, dersleri asmalar, yüzüstü bırakmalar, kimse görmesin diye Mes'ud'un Beyoğlu'ndaki iki odalı küçük evinde günü gün etmeler eskisi gibi sürüp gidiyordu. Ancak, Handan'ın yaşamına yeni bir adın karıştığını Mes'ud bilmiyordu. Yine bir gün Handan'la okuldan çıkıp Beyoğlu'ndaki eve gittiler. Divanın üzerinde yaslanıp otururken Mes'ud birden Handan'a saldırdı, öpmeye, sıkmaya, ezmeye, elini bacaklarına, dizkapaklarından yukarılara doğru uzatmaya başladı. Handan birden öfkelendi:

- Çok ileri gidiyorsun artık, işi saygısızlığa vardırdın, ben bir sokak kadını değilim, kendine gel. Sonra bu işin içinden öyle ucuza da kurtulamazsın. Her işin belli bir yeri, belli bir günü vardır. Bak bugün ikimiz de lise öğrencisiyiz, yaşlanmış lise öğrencileri. Sen önce yaşamını kazan düzene koy, şu askerlik işini bitir. Onlar bitmeden önce de bana dokunmaya kalkma. Yanında bulunmam,

beni öpmen yetmiyor mu sana? Daha ne istiyorsun? Böyle ileri gidersen, beni yanında değil, düşlerinde bile bulamazsın.

Mes'ud bu soğuk, beklenmedik, kırıcı sözler karşısında şaşaladı, başı döner gibi oldu, birden Handan'ı bıraktı. İşin içinde neler olduğunu kestirebilecek durumda değildi. Handan şimdilik kızdı, ancak kızdığı Mes'ud'la sevişmesine engel değildi, bütün eylemler belli bir sınıra değin sürdürülüyordu. Bu durum İstanbullular'ın hepsinin değilse de, yüksek düzeyde yaşayan, kolejlerde okuyan varlıklı kimselerin çoğunca uygulanıyordu. Bir söylentiye göre bunu iş edinmiş, gelir kaynağı durumuna getirmiş kimseler de az değildi. Bu iki genç sevgilinin araları bu olaydan sonra gittikçe açılmaya başlamışsa da buluşmalarında önemli bir gerileme görülmüyordu. Olay içinde olay, gönül içinde gönül vardı. Mes'ud bunu anlamıyor, anlayamayacaktı da. Böyle öteden beriden bir süre konuştuktan sonra kalktılar, sokağa çıktılar. Handan, bir Harbiye-Fatih tranvayına atlayarak evine, Mes'ud ise Bahar Pastahanesi'nde Niyazi'yi bulmak üzere, Bayazıt'a gitti.

Mes'ud yol boyunca düşündü, Handan neden böyle değişmeye başlamış, bambaşka bir kız olmaya yönelmişti? Arada ne vardı? Bu Bursa gezisinin gerçeği neydi? Handan değişmeye başlamıştı, sevginin böylesi az görülürdü, ancak gerçekti. Birbirini yürekten seven, canlarını birbirine adamış gibi davranan iki genç arasındaki bir kopukluğun Handan'dan başlaması epey sarsıcı oluyordu, bakalım sonu nereye varacaktı. Neden ayrı araca bindi, ikisi de Bayazıt'tan geçecekti, Handan gider, Mes'ud Bayazıt'ta inebilirdi. Sonra bu ne biçim sevgi, birlikte gezerken işe giden iki arkadaş gibi yol üstünde birbirinden ayrılmak? Mes'ud bu düşünceler içinde yuvarlana yuvarlana Bayazıt'a doğru, Bahar Pastahanesi'ne gitti, Niyazi oturmuş kalın bir kitap okuyordu, onun yanına oturdu. Durumu anlatınca Niyazi güldü. Niyazi olayın içyüzünü biliyordu. Bursa dönüşünden sonra Handan'la Niyazi bir aralık Rezzan Hanım'ın evinde buluştular, uzun boylu konuştular. Handan içini döktü, bütün olayları bir bir Niyazi'ye anlattı. Arkadaş olalıdan beri Handan çekinmeden içini Niyazi'ye döker, ona en gizli kalması gereken olayları bile gerektiğinde anlatırdı. Niyazi'den birtakım bilgiler edinmek, onun içine girmek Handan'ın özel bir ilgisiydi. Ancak Niyazi bu durumu

Mes'ud'a anlatmak istemiyordu. Onu üzmükten, sarsmaktan kaçınıyordu. Handan'ın Bursa gezisi baştanaşağı gizlilik içinde, özel bir amacın gerçekleştirilmesi için düzenlenmişti. Niyazi bu olayı biliyor, Handan'ın annesiyle kısa bir süre için de olsa, kendilerini gizleme gereğini duyduklarını yerinde buluyordu. Olayın içyüzü şöyleydi: Handan, birkaç aydan beri, çok varlıklı olduğu söylenen İzmirli bir gençle tanışmıştı. Okulu, onun uğruna bırakmayı bile göze almıştı. İkili oynuyordu, Mes'ud'tan da bir türlü geçemiyordu. Ne de olsa, Mes'ud'la birkaç yıllık bir arkadaşlığı, arkadaşlığın çok ötesine geçmiş bir yakınlığı, senli benliliği vardı. Belli bir sınırda kalınmasına karşın, dişiliğinin bütün gizemlerini Mes'ud'a açmış, kendi kendini sergilemişti. Ayrıca Mes'ud'la çekilmiş aşırı davranışlı, aşırı yakınlıklı fotoğrafları da vardı. Bu fotoğrafları çeken, banyo eden de Handan'ın yakını, orta yaşlı bir bayan fotoğrafçıydı. Ancak öldürseler kimsenin sırrını kimseye vermezdi. Ondan bir dedikodunun çıkma olanağı yoktu, bu tür fotoğraf çekmek onun özel bir tutkusu olmaktan öteye geçemezdi. Fotoğraflar kucak kucağa, dizdize, öpüşürken, başbaşa, yanak yanağa gibiydi, başka bir durum da yoktu. Bu hanım, bu iki gencin, günün birinde evleneceklerine kesin gözle bakıyordu. İşte Handan bunları hep Mus'ud'a vermiş, sonra bir daha geri almayı düşünmemişti, şimdi bile düşünmüyor, ancak gelecekteki olaylardan ürküyordu. Olayın içyüzü aydınlığa çıkarsa, Handan için de, ailesi için de büyük bir yıkım olabilirdi. Ancak şurası da bir gerçekki, bu İzmirli genç bütün yönleriyle bilinmiyordu, olayda birtakım aracılar vardı. Çünkü Handan'la bu gencin evlenmesini Handan'dan çok annesi istiyordu.

Handan, iki ayrı tinsel davranışlı, yerine göre, elverişli olanı ileri, bir yaratılıştaydı. Bunu kendi de, annesi de, babası da pek kestirememişti. Onun benliğinde değişik iki kuytu, iki ayrı oylum vardı. Bir günlük eğlence ona iki gönül birden kazandırabiliyordu. Bunları bilen Niyazi, yine Mes'ud'u üzmek istemez, olayları bilmez görünürdü.

Pastahanede konuşmayı Mes'ud evirdi çevirdi, Handan olayına, o günkü duruma getirdi. Niyazi dinliyordu, birden gözlerinin önünden Handan bir yıldız gibi kayıp geçti. Mes'ud'a gülerek Rıza Tevfik'ten bir şiir okudu:

Yürü, hey bivefa hercayi güzel
Gönlüm o sevdadan vazgeldi geçti
Soldu açılmadan gonca-yi emel
Sonbahara erdik yaz geldi geçti.

Mes'ud bu dizelerdeki anlamı, Niyazi'nin amacını sezmekte gecikmedi, yüzü kırıştı, üzüntüsü yüzçizgilerinde somutlaştı. Sonra şunları söyledi:

- Bizim aramızda ne vazgeçilecek bir iş var, ne de sonbahara ertelenmiş bir yazımız. O dörtlük bizim için değil. O günlere daha çok var çok. Yoksa benim bilmediğim bir olayı bildiğin için mi söylüyorsun bunu? Söylersin ya sen de el oğlusun. Şimdi babamdan beşbin lira koparabilsem sen bu tükürdüğünü yalarsın. Ben Handan'ı seviyorum, ancak bunda ölüm yok. Beni üzen, deli eden babamın acımasızlığı, benden beşbin lirayı esirgeyişi. Beyoğlu'nda iki odalı bir küçük ev tuttum diye sen de kızıyorsun Niyazi. Oysa onun kirası kırk beş lira, onu da annem veriyor. İçimden öyle geliyor, kuduruyorum Niyazi, ben babamı öldürmeliyim, sesi çıkmasın diye gırtlağını sıkıp boğmalıyım. Dedim ya kendi kızı yerinde kadınlarla dünyanın tadını çıkarıyor, annemi dövüyor, sonra önüne bir yığın para atıp gidiyor. Annem durumu ona açmış, o da geçen günü bana, sözde babalık yaparak:

- Oğlum para ile diploma alınmaz, alınsa da geçerli olmaz. Başka iş için para iste, utanmazsan hovardalık için baba para ver de, ancak diploma için para ver deme. Şimdiden bu işlere alıştırma kendini. Ben öldükten sonra ne varsa sana, annene, kardeşlerine kalacak, ben paramı ötedünyaya götürmeyeceğim. Sonra oğlum, benim kazandığım parayı sana sorarak, senden buyruk alarak tüketmeyeceğim, ben babayım istediğim gibi yer içerim. Seni, anneni, kardeşlerini aç mı bıraktım, çıplak mı bıraktım, parasız mı bıraktım? Ne karışıyorsun bana ulan it? Sana ayda beşyüz lira veriyorum. Sen bir lise öğrencisisin, üç ayda beşyüz lira alamayan hocaların yok mu sanıyorsun?

Niyazi, bak babam bana bunları söylüyor, daha sonra da "ben bu evde baban olarak kaldıkça, her zaman sofrada bir çatalın, bir kaşığın vardır ancak, duvarda satın alınmış diplomanın yeri yoktur, bunu iyi belle oğlum." diyor. Bir baba oğluna bunları söyler

mi? Annemin bileziklerini alıp satmayı bile düşünüyorum doğrusu. Öte yandan bu Handan'ın durumu beni iyice kuşkulandırdı.

Niyazi biraz düşündükten sonra, yumuşak bir sesle:

- Bak kardeşim, bu işler böyle ivediliğe pek gelmez. Sen ince eleyip sık dokumalısın. Önce şu okul işini sona erdir, sık kendini biraz çalış, bunu başarabilirsin. Ondan sonra iş evlenmeye kalırsa baban gerekeni yapacak sanırım. Handan'la çevireceğin iş kolay, o olmayacak bir nesne değil. Bu evlenme senin bildiğin nitelikte bir olay da değidir. Ben seni çok iyi anlıyorum. Biliyorsun ki Handan güzelliğiyle böbürlenen, bütün kapıların bu güzellikle açılacağına inanan bir kızdır. Ancak bu güzellik uzun sürmez, insanlar birbirini kolay eskitir de kolay yenileyemez. Duygunun etkisi ustan hızlıdır, ancak sürekli değildir. Usun yaptığını duygu bozarsa sonu yıkım, duygunun yaptığını us yıkarsa sonu kazanç olabilir. Sözümden darılma sakın. Handan'ın güzelliğiyle yapmaya kalktığını sen de parayla başarma kanısındasın. Bu parayı kullanırsın ancak diploma alamazsın. Dersleri verende, bir iki derste başarısız olursan, o zaman beşbin liranın sözü olur. Senin başına gelen sıkıntıların, üzüntülerin tek kaynağı bu kanındır, babanın tutumu değil, anneninki değil. Sen babanı yanlış anlıyorsun, bunu bil. Handan'la evleneceksin, ayrı evin olacak, çocukların olacak, doğru. Bu doğal bir eğilim, ancak yeterli değil, iyi düşün kardeşim.

- Peki sen öyle diyorsun Niyazi, ancak şimdi babam bana beşbin lira verse diplomayı alsam, yedeksubaylığı bitirsem iyi olmaz mı? Handan da yola gelmez mi? Handan'ın anası beni ilgilendirmez, sen anasını da, babasını da, erkek kardeşini de iyi tanıyorsun, onlar da benden yana olurlar sanırım. Babam bana eskisi gibi aldırmıyor, boş veriyor boş, işin gerçeği bu.

- Mes'ud kardeşim, beşbin lirayı aldığını, diplomayı elde ettiğini bir düşün. Yaşam yalnız bunlarla bitmiyor ki. Bunun bir de yarını, öbürsü günü vardır, gelecek yıllar vardır. Gelecekte karşına çıkabilecek engelleri, güçlükleri düşünebiliyor musun? Sonra tek dersi bile veremeden diploma alabileceğini kim söyledi sana? Nerde o bolluk? Orası bakkal dükkânı mı?

- İnsan yolunu bulunca, cebini doldurunca dağları devirir Niyazi. Hani tarihte okuduk, bir Avrupalı imparator Osmanlı impa-

ratoruna ne demişti? Şöyle değil mi: "Para-para-para". Sen bunu okumadın mı Niyazi? Sen ondan daha bilgili misin?

- Ben, senin bu düşüncene katılmıyorum. Para ulusun kalkınması için gereken kurumları sağlar, ancak insanın düşünce dünyasını egemenliği altına alamaz. Para yaşamda bir araçtır, bir erek değildir. Günün birinde sana karşı çıkan, seni engellemek isteyen, paranın açamayacağı kapı, başaramayacağı iş yoktur diyenle karşılaşırsan ne yapacaksın? Horoz döğüştürür gibi paraları mı döğüştüreceksiniz? Sonra senin işin beşbin liralık değil sanıyorsun.

- Peki öyle kimselerin eşi, arkadaşı, yakını olamaz mı? Onları da, öylece yola korum. İşi işle, işi arkadaşla yürütürüm. Arkadaşın arkadaşı, eşin eşi vardır. Dünya böyledir.

- Bu durumda, Handan işini daha kolay başarır. Erkeklerde paradan çok güzel kadına eğilim görülür. Ondaki dişiliğin çekici gücü senin paranı geçersiz kılar. Sıcak etin etkisi sıcak paranınkinden çok daha güçlüdür.

- Handan kızdır, evlenip çocuk doğurunca düşünceleri değişir, sıcak eti yatağından başka bir nesneyi ısıtamaz daha. Kadın sevildiği yerde, para ileri sürüldüğü yerde etkilidir. Sana şunu söyleyeyim ki Niyazi, sen yaşamaya, gerçeklere başka bir gözle bakıyorsun.

- Senin dediğin birçok kız için geçerlidir, Mes'ud. Ancak Handan o kızlardan değil. Kızlar arasında, boş bir umuda kapılanlar, boş bir düşünceye saplanıp onun gerçekmiş gibi yaşadığını sananlar az değildir. Handan'ın bunlardan biri olmadığını, evlenince yalnız yatağını ısıtacağını nereden çıkarıyorsun? Bir de şu var ki, az çok her kız, kendi kişiliğini gizlemeye, ardına düşen erkeğin içini dışına çevirmeye çalışır. Bir kimsenin en gerçek varlığını, eğilimini, en doğru, en kesin nitelikte ortaya koyan tatlı tatlı söyleşmeler, sevişmeler değil, beklenmedik olaylar karşısındaki davranışlar, tutumlardır. İnsanın gerçeği, yaşanan olaylarla ortaya çıkabilir, o olayların akışı içinde görünür. Orada bütün yapmacıklar, yapaylıklar, örtüler, gizemler ortadan kalkar. Şimdi sen, Handan'ın yalnızca beğendiğin, sevdiğin, seni etkileyen yanlarını görebiliyorsun. Onu bir bütün olarak anlamadığın senin davranışlarından belli. Bir kadının, yalnız kendi yatağını

ısıttığı söylenebilir, ancak bu bütün kadınlar için geçerli değildir. Başkalarının yatağını ısıtan kadınların sayısı kendi yataklarını ısıtanlarınkinden az değildir sanırım. Bir kadının başını, erkekleri ısıttığını söylediğin o sıcak yeri denetim altına alırsa, kendini öyle gösterirse, başından çok orasıyla "insan" olduğu kanısına varırsa, ondan işine de, arkadaşlarına da yalnızca kötülük gelir. Evet Mes'ud kardeş, kadın doğa düzeninde, o senin dediğin sıcak yeriyle kadındır, ancak yalnızca başıyla, başının içiyle "insan"dır. Handan'ı düşünürken, benim anladığıma göre, başından çok orasını gözönüne getir. Benim anladığım budur, sonra neler olacak görürüz.

- Senin kadınlara karşı olumsuz bir tutumun var Niyazi, beni üzen de budur, sana acıyorum doğrusu.

- Söylediklerimle seni kırmış, üzülmüş olabilirim Mes'ud. Ancak, amacım o değildir, sana iyilik etmektir. Senin iyiliğini düşünerek bunları söylüyorum. Senin bu duruma düşmen, onu iyi anlamayışın yüzündendir. Onu tanımamış olsaydın, başka bir kızla ilişki kursaydın durumun daha değişik olacaktı sanırım. Bugün yaşamın bambaşka bir görünümüyle yüzyüze gelecektin. Benim sana söyleyeceklerim bunlardır. Handan, güzeldir, çekicidir, iyi bir dişidir, yer yer arkadaş canlıdır, arkadaşlığına bağlıdır, bilerek ikiyüzlülük etmez, yeri gelince açık sözlüdür, tok sözlüdür biliyorum. Ancak yine de, aile içinde birtakım sorunları olan, bunun etkisiyle yalpalayan, çevresinde bulunanların hepsine güvenemeyen, biraz atak bir kızdır. Dahası etkili bir dişidir. Ben onu bu yanlarını bildiğim için de severim, bir arkadaş olarak.

Mes'ud bu sözlerden epeyce üzülmüş, sıkılmıştı, biraz değişir gibi olmuştu. Gözleri doldu, sesi kısılmaya, gırtlağı tıkanmaya başladı. Besbelli Handan'ı kolay kolay unutamayacaktı. Bu konuda yerden göğe değin haklıydı. Ancak işin içyüzünü kavrayacak bir anlayış keskinliği yoktu. Gönül verdiği kızdan geçmek kolay değildi. Gözlerini süzdü, Niyazi'ye baktı, ağlamaklı bir sesle konuşmaya başladı:

- Bütün dediklerini doğru buluyorum. Bu durumda benim için yapılacak bir iş kalmadı sanıyorum. Bu konuda babamı, anamı unutmak şöyle dursun öldürmek bile işten değildir. Ben acınası bir yaratık olmuşum, elimden iş gelmeyince başkalarına

yaslanıyorum, yaslanmak değil güç dileniyorum demek. İnsanoğlu kendini bir nesneye adamayagörsün, bütün iş yapma gücü yokolup gidiyor. Sen olaylara dıştan bakıyorsun Niyazi, ondan dolayı kolay, açık konuşuyorsun. Ben ise olayların içindeyim. Sen, benim çektiğim acıyı düşünebilirsin, ancak duyamazsın, çekemezsin. Benim gibi olayın, konunun akışında çırpınmıyorsun. Ben düşüncelerimi, duygularımı bir gerçek olarak yaşıyorum. Birçok davranışımda geçici bir isteğin ardınca koşmuş, yuvarlanmış gibi bir duygu uyandırıyorum. Bu uyandırdığım duygu gerçek değildir, gerçek olan benim yaşadığımdır, çektiğimdir. Benim gerçeğimi, dünyamı düzenleyen Handan'ın eti budu değil kendisidir. Ben onu, yalnız bir dişi olarak değil, etinin sıcaklığı, ısıtıcılığı yüzünden değil, bir sevgili olarak seviyorum. Şimdi sen bu "sevgili" sözüne de takılacaksın Niyazi, takılma, yanılırsın. Niyazi, senin dilinle söylemek gerekirse, ben Handan'da kendimi buldum. Bir gün Handan, annesiyle babasının evlenmelerinden sözaçarak, bana şunları söylemişti. Babası annesi için gençliğinde öyle diyormuş. Handan'ın anlattığı şöyle:

"Babam annemi İstanbul'da sevmiş. O günler annem bir lise öğrencisi, babam da onun öğretmeniymiş. Babamın anneme olan bu aşırı sevgisini, yakınlığını iyi karşılamayanlara, arada büyük bir yaş ayrımının bulunduğunu ileri sürenlere babamın yanıtı şuymuş: Ben Çamlıca sırtlarında Hikmet'in ardından giderken, Hikmet'i değil kendimi izliyorum. Ben onda kendimi arıyordum. Ben onda kendi benliğimi bulmuştum. O, beni benden almıştı."

Şimdi ben de öyle oldum Niyazi. Bu durumun sana biraz şaşılası gelebilir, ancak gerçeği değiştirmez. Ben sana, Handan'ın gönlünü para ile satın alırım demedim. Para ile onu canının istediği gibi yaşatırım demiştim. Benim bu düşüncelerimi, senin yanlış anladığını, şimdi öğreniyorum. Evet insanın yığınla parası olur da yine gönlünce mutlu olamaz. Midesi kanserli, ciğerleri delik deşik, yüreği tekleyen bir kimseye parasının getireceği nedir? Bilimin eli kolu bağlı kaldığı bir sağlık konusunda para ne işe yarar? Var da yiyemez, gezemez, içemez, sevip sevişemez, buna yaşamak mı denir? Yalnız bugün için bana gerekli olan paradan sözediyorum, başkasından değil. Bugün için bana geleceğimi kazandıracak olan paradır.

- Senin düşüncelerindeki bu kesin değişme, bir yaşama kuralı olsa sevineceğim Mes'ud. Ancak bunun şimdiki durumunla ilgili duygusal bir açıklama olduğu kanısındayım. Gerçekte her zaman bulabileceğin şu beşbin liraya alacağını söylediğin diploma sana yaşamını değil, gelecekte utanacağın geri verilmez bir utanç yığını kazandıracaktır. Oysa senin babandan istediğin kaçıncı beşbin lira bu? Bir düşün, beşbin liraya diploma alacaksın, yedeksubay olacaksın, sonra gelip Handan'la evleneceksin. Baban, bir baba olarak, senin evlenmende elinden geleni yapacak kuşkusuz. Ancak vereceği beşbin lira seni bu eziklikten kurtarmayacak sanırım, daha ağır bir yükün altına gireceksin. Handan'ın şimdi düşlediğin sıcaklığı, gelecekte üzerine çökecek olan kar kürtüğünü eritmeye yetmeyecek Mes'ud. Bütün bunlar gelip geçicidir, parayı da, Handan gibi zamanla unutacaksın, ben o kanıdayım. Neyse şimdilik bu konuyu sana bırakıyorum, duygulanıyorsun, ben de üzülüyorum. İnsan zamanla anlaşılır, bu doğrudur. Yaratılışı, yapısı gereğince insan varlığının anlamı, zamanın akışı içindeki olaylarla olan ilişkisinden dolayı kavranabilir. Duran, kımıldamayan, konuşmayan, olayların düzeni içinde yeralmayan bir insanın sözlükte kalmış, anlamı bilinmeyen, taşıdığı içlemle kaplamın sınırları bizce belirtilemeyen bir sözcüktür. Bilmediğimiz, konuşurken anlamadığımız bir yabancı dildeki sözcük gibidir. Sözcüğü konuşma diline aktarınca anlaşılabilir duruma gelir. İnsan böyledir işte. Olayların akışı içinde davranan, işgören, çalışıcı bir duruma gelirse yaşam bütünlüğüyle anlaşılır, kavranır. Yoksa olduğu gibi duran, davranmayan bir kişi ile ölmüş, donmuş, soğuyup diriliğinden uzaklaşmış bir kişi arasında büyük bir ayrım yoktur.

- Anlıyorum, anlıyorum, bütün söylediklerini de, söylemek istediklerini de anlıyorum Niyazi. Eski beşbin liraların yeri yok burada şimdi. Bütün bu sözlerinle, benim Handan'ı anlamadığımı anlatmak istiyorsun. Ben onu anlamışım Niyazi. Senin bilmediğin bilemeyeceğin yakınlıklar geçti aramızda. Ne sanıyorsun sen, Handan benim paramı yemek için güzelliğini, dişisel çekiciliğini bir araç olarak mı kullanıyor demek istiyorsun? Öyle olsa, aradabir benimle eve kapanır, sıcaklığın bütün kapılarını bana açar, gövdesini bütün ayrıntılarıyla önüme serer, bana bırakır mıydı?

- Böyle düşünmüyorum, Handan o dediğin gibi bir kız olsa

senden çok daha paralısını bulurdu sanıyorum. Aile çevresi böyle bir duruma elverişlidir. Ben, sana, onun öyle kolay kendini kaptırır, bir erkeğin denetimi altına girer, kendini ona adar yaratılışta bir kız olmadığını söylemek istiyorum. Bunda yanılgıya, çelişkiye düşebilirim. Ancak şimdiki durum beni doğrular niteliktedir.

- Peki bu durum karşısında, benim yapmam gereken nedir Niyazi? Ben ne yapacağımı şaşırdım. Şaşırmadığım bir yer varsa o da Handan'dan geçmemeye andiçtiğimdir.

- Orası beni ilgilendirmez Mes'ud, o senin bileceğin özel bir iş, ben yalnız bir arkadaş olarak aranızda bulunuyorum. Doğrusunu ararsan ben onun değil, senin geleceğinden korkuyorum.

- Ondan ben de korkuyorum Niyazi, yine de kendimi alamıyorum.

- Peki Handan'la yıllardır arkadaşsınız, bir okulda okuyorsunuz, gezer dolaşırsınız, senin az önce dediğine göre nerdeyse evliler gibi yaşadığınız günler olmuş. Birbirinize içinizi dökmediniz mi? Geleceğinizle ilgili tasarılarınız olmadı mı? Birbirinize açılmadınız mı?

- Açıldık yahu, anlamıyorsun be Niyazi, anlamıyorsun durumu. O, bana hep okulu bitir, askerliğini bitir, sonrası kolay, ben seninim, istediğin gün yanındayım. Ancak beni güven altına al, yalnız yatakla iş bitmez dedi. Bana birçok kolaylık gösterdi, kızlığına dokunmamak koşuluyla hepsi senin dedi. Şimdilik, sen işlerini yoluna koyuncaya değin böyle yaşayalım, geleceğimizi güven altına alalım, ondan sonra söz senin. Bütün bunları açıkça söylüyor, çocuğa kalmaktan korktuğunu vurgulayıp duruyor. Ancak beni kuşkulandıran bir olay var. Şu Bursa gezisinden sonra bir değişiklik seziyorum onda, bu iş beni pek sarmadı. Benden kaçınır gibi yaptı, davranışlarımıza sınır koymamızı istedi. Birkaç gündür okula da gelmiyor. Bak, liseyi seninle bitirip üniversiteye gidecektik. Oysa biz bugün bile son sınıfta demir attık. Bu yıl son hakkımız. Şu sınavlar öteki liselerde olsa daha iyi gibime geliyor. Oysa olmuyor. İşi beceremezsek belge alıyoruz. Ondan sonra babam da varsın yaşamın tadını çıkarsın dursun. Sen anlamıyorsun Niyazi, anlamıyorsun. Sevgi bambaşka bir oyundur, dıştan bakanlar onu göremez, o senin bildiğin oyunlardan değildir. Annemin canına okuyor babam. Bütün paraları şu boğazda

bir gece klubü var orda yiyor, genç bir sevgilisiyle. Annemi dinlemiyor, yalnız ne istersen al, giy, gez, beni kendimle başbaşa bırak diyor anneme. Bu ne biçim baba anlamadım gitti. O ilerlemiş yaşına bakmadan eve körkütük geliyor, nerdeyse gün açacak o geliyor, yatıyor. Bir gece yine annemi dövmeye bile kalktı, sonra güldü, "behey hanım bunca yıldır benden dayak yedin mi? Şimdi neden beni komşulara dayak atan adam diye tanıtıyorsun, Allah belânı versin." dedi. Annem de, sözlerin dayaktan daha ağır, karşılığını verince güldü, yattı. Niyazi, kızma, darılma bende babamı dövmek gibi anlamsız bir istek var, nereden geldiğini bilemiyorum. Ben bu duygulara daha uzun süre katlanamayacağım. Ben, en iyisi, Handan'ı alıp eve kapayım, bir de çocuğum olsun, babam çevreden utanır, bana da, Handan'a da, çocuğa da bakar. Bütün iş beşbin liranın çevresinde dönüyor. Böyle baba olmasın daha iyi. Sonra benim suçum ne? Dünyaya ben istedim de mi geldim? Suçlu babamla annem, şimdi kendilerini kıyıya çekiyorlar. Niyazi, biz hepimiz, ana-babanın birkaç dakikalık mutluluğu için dünya denen hapishaneye tıkılmış insanlarız, daha doğrusu suçsuz suçlularız. Niyazi, şu işim olmasa alıp başımı tutarım Amerika yolunu, Handan'ı kandırır yola getiririm, Amerika diye can atar bilirim. Artık bu ülkede yaşanmaz.

Niyazi, Mes'ud'un sözlerini dinlemekle yetindi, pek karşılık vermedi, konuşmanın akışını kesmedi. Bir aralık Handan'ı düşündü, az da olsa Mes'ud'a karşı bir sevgi besleyen bu kızın geleceğini, sonunu gözlerinin önüne getirdi. Handan'ın içinde, Mes'ud'u anlamayacağı eski bir kurt vardı. O, gerçekte ne İzmirli'yi, ne Mes'ud'u ne de başka bir sevgiliyi düşünüyordu. Düşünür görünmesi çelişik yaşamından kaynaklanıyordu. Bir türlü sağlıklı bir tabana basamamıştı. Handan, sinemaya atılmak, film çevirmek, ün kazanmak, ilgi toplamak istiyordu. Bütün çevresinde toplanan, kendine ilgi duyanları bu konuda bir basamak diye kullanmak amacındaydı. Ancak bunu gerçekleştirecek olanakları, dayanakları şimdilik yoktu. Bunların bir tekini bile Mes'ud bilmiyordu, oysa Niyazi bütün ayrıntılarıyla biliyordu. Niyazi ağzını açıp tek sözcük etmeden Mes'ud ayağa kalkıp "eyvallah gidiyorum ben" deyip yürümeye başladı, sonra geri dönerek:

- Handan'ı görürsen bunları ona söyleme, ben seni nasıl olsa

yine burada bulurum. Handan'ı çok başımıza çıkarmamız da iyi değil, en iyisi bunları bilmesin.

Mes'ud'un gidişi alışılmış bir yürüyüşle olmadı. Bugünkü durumu her günkünden bambaşkaydı. Onu bu duruma düşüren yalnız Handan'dı. Onunla son buluşması, kızın tutumu, Mes'ud'un içini dışına çevirmişti, yüreğini kabartmış, iyice sarsılmasına yol açmıştı. Artık bu yıl da sınıfta kalacak, belge alacaktı, bu nerdeyse kaçınılmazdı. Handan ise okula önem bile vermez olmuştu.

***

Handan, birkaç gün önce, Niyazi'yi evine çaya çağırmıştı. Niyazi, bu çağırmanın özel yönünü kestirdiği için Mes'ud'u yanına almadı, ona durumu duyurmadı. Akşam yaklaşır yaklaşmaz, Bahar Pastahanesi'ndeki arkadaşlarından ayrılıp Handan'ın evine gitti. Evde Handan, annesi, anneannesi vardı. Biraz oturulduktan sonra akşam kahvaltısı yapmak üzere çaylar geldi. Handan'ın annesi çokluk akşam yemeği yemezdi. Bunu da şişmanlamamak, gövdesinin güzelliğini korumak için yapardı, yaptığını söylemekten de kaçınmazdı. Buna kızını da alıştırmıştı. Masanın çevresinde toplanan dört kişinin konuşmaları günlük konuların dışına çıkmıyordu. Niyazi'nin bir aralık gözleri duvarda asılı sinema sanatçılarının resimlerine takıldı. Durumu gören Hikmet Hanım:

- Niyazi bey arkadaşınız Handan evini Holivud'a çevirdi, biz de birer karakter artisti olduk. Baksanıza giyinişimiz bile onlar gibi, diyerek giysilerini gösterdi. Gerçekten de Hikmet Hanım'ın giyinişi duvardaki resimlerden geri kalmazdı. Daha baharın başlangıcı olmasına karşın, evin içinde oldukça açık bir giysiyle dolaşıyordu. Dantelli yakaları iri göğüslerinin yarıdan çoğunu açıkta bırakıyordu. Omuzları çıplak, yuvarlak, koltukları dışarda, göğüslerinin uçları pembe giysisini delercesine dikilmiş, dışa çıkacak, kar beyazı göğüslerinin kökleri taşacakmış gibi yukarı doğru kalkıktı. Boynunu süsleyen kolyeler, güzel boğazında boğumlu dalgalar oluşturuyor, ensesinden omuzlarına doğru etinin aklığından kaynaklanan bir sıcaklık akıyor izlenimi uyanıyordu. Saçları gürdü, omuzlarına dökülüyor, başını sağa sola çevirdikçe yumuşak devinimlerle saçılıyordu. Çay bardağını ağzına götü-

rürken kolunu kaldırınca, göğüslerinin ortasından koltukaltlarına doğru uzanan sıcak çizgi kalınlaşıyor, dolgun koltuklarına bambaşka bir çekicilik katıyordu. Koltukaltı kıllarının gölgelediği çevre insanda etkili olmakla birlikte, konuşurken attığı kahkahalar göğüslerinin iniş çıkışlarını hızlandırıyor, iki memesinin ortasındaki bir çevrinti oluşturuyordu. Sesiyle, konuşmasıyla, gülüşleriyle, el-kol oynatmaları, baş döndürmeleriyle çekici, etkileyici bir kadın olduğunu gösteriyordu. Eşinin onu Çamlıca tepelerinde izlemesi boşuna değildi. Bu kadın, özellikle o gençlik yıllarında izlenirdi, onu tanıyan izlemeden duramazdı. Gözlerinin altında yumuşak bir gölge izlenimi uyandıran morarmalar vardı. Özellikle çıplak dirseklerinin oluşturduğu iç-dış çukurlar çok etkiliydi. Handan'ın annesinden ayrılan başlıca özelliği göğüslerinin daha büyük, daha dik oluşuydu. Koltukaltları gür kıllarla doluydu, gözlerini süzerek bakışları, başını sağa sola çapkınca oynatışı, sık sık gözlerini kırpışı masada güzelliğine güzellik katıyordu. Hikmet Hanım, çay bardağını her yudumlayış için dudağına götürüşte göz ucuyla Niyazi'ye bakıyor, gözlerini süzüyor, annesine, kızına sezdirmeden ilgiyi üzerine toplamak istiyor izlenimini uyandırıyordu. Çaylar içildikten sonra daha geniş olan konuk odasına gidildi, kadife örtülü bir divanın üstüne oturan Niyazi'nin karşısında, bir yanında Handan, öte yanında Hikmet Hanım koltuklara oturmuşlar, anneanne ise divanın karşısına gelen uzun koltuğa yana yaslanarak oturmuştu. Ana-kız yanyana gelince insanda değişik bir duygu uyanıyor, çekicilikte birbiriyle yarışan bu ana-kız için sözcük bulmakta güçlük çekilebilirdi. Hikmet Hanım, oturduğu koltukta, bacağının birini biraz öne uzatmış, ötekini onun üstünden yarı bükülmüş durumda geriye doğru çekerek uzanmış gibiydi. Biraz yana kayan eteğinin altından kar beyazı bacakları kalçalarına değin görülüyordu nerdeyse. Yukarı çıktıkça dolgunlaşan, birbirine yapışan bacakların bitim yerinde mavi giysinin dalgalandırdığı tatlı bir çıkıntı belirmişti. Kadın konuşup kahkaha attıkça bu görünüm daha etkili, daha belirgin nitelikte açıklık kazanıyordu. Kolunu dayadığı koltuğun önünden yukarı doğru göğüsleri, özellikle koltuğunun altı biraz, bilerek yapılan bir davranışın, etkisini denetlemeye başlayan gözleriyle, bakışlarıyla bir uyum sağlıyordu. Gövdesinin bü-

külen her yerinde, düşünülüp taşınılmış da oraya yerleştirilmiş gibi, yumuşak, sıcak bir kabarıklık, bir çukur görmemek olanaksızdı. Bu durum, özellikle sergilenmişe benziyordu, Handan bunun pek de yabancısı değildi. Ancak, Niyazi eskidenberi tanıdığı, üstelik komşusu olan bu kadına karşı duygularını gömmeyi yeğlerdi. Kadının boşandığı eşini, eski felsefe öğretmenini de yakından tanırdı. Onlar bu görünümlere uygun konuşmalar içindeyken, birden kapı çalındı. Hikmet Hanım'la annesi dışarı çıktılar. İki üç konuk gelmişti. İçlerinde oldukça yaşlı, kınalı saçlı bir hanım vardı. Hikmet Hanım, böyle durumlardan sıkılacağını bildiği, çok iyi tanıdığı Niyazi'yi bunaltmamak için konukları öteki odaya buyur etti. Handan'la Niyazi yalnız kalmıştı.

Hikmet Hanım'la annesi gelen komşularla söze dalınca Handan içini dökmenin yollarını bulmuş, Niyazi'nin oturduğu divanın ucuna gelip uzanmıştı. Bir sigara yaktıktan sonra yarı yavaş, yarı yüksek sesle içini dökmeye başladı. Söze Niyazi'den özel yaşamıyla ilgili sorular sorarak girdi .

- Niyazi, çoktandır bize fakülte işlerinden, sevgilinden sözetmiyorsun, dedi. Bu sözler, Handan'ın kendi duygularını dilegetirmek için bir girişti, pek becerili olmayan bir giriş.

- Benim fakülte işlerinden daha önemlisi senin şu gizemli Bursa gezindir. Neydi o birdenbire, kimseciklere sezdirmeden, topluca gözden uzaklaşma, "Çakır Ayşe"?

- Ulan adımı bile unutturdunuz bana. Fatih Halkevi'nde, ufak bir oyunda, "Çakır Ayşe" rolünü aldım diye adımı değiştirdiniz nerdeyse. Benim adım Handan değil mi Niyazi? Yeter bu "Çakır Ayşe" artık sevmiyorum onu. Sonra görüyorsun ben çakır da değilim, baksana gözlerime.

- Ne yapalım kızım bunu sen unutturdun, biz ne unuttuk ne de unutturduk. Nedense son günler unutulmak istiyorsun. Kim bilir hangi belleklerde, hangi gönüllerde yeni bir yer buldun.

Handan biraz coşmuş, içi açılmış gibi sigarasından derin bir soluk çektikten sonra, gözlerini süzerek:

Vallahi kardeşim, yaşam insanın istediği gibi yürümüyor, seyrek de olsa birtakım eğriler çiziyor. Biz ne umduk ne çıktı.

- Umduğunu pek bilmiyorum, ancak çıkanın ne olduğunu aşağı yukarı seziyorum. Geçen günü Mes'ud da öyle söyleyip

duruyordu. Son günler epeyce sarsılmış çocuk. Bir türlü senin etkinden kurtulup kendine gelemiyor.

- Mes'ud'un düşünceleri saçma, insan gençliğinde her tuttuğu elmayı yiyemez ki, kimini de ısırır bırakır.

Handan, bu sözleri söylerken gözleri gülüyor, derin derin soluyordu.

- Orasını bilmem, dedi Niyazi. Bildiğim bir iş varsa o da ben ısırdığım elmayı yerim, bırakmam.

- Aaaa, o senin düşüncen, yaşamaktan anladığın o. Oysa bu çağda insan her ısırdığı elmayı yiyemiyor, kimi elma yiyeyim derken ayvayı yiyor, sonra da ellerini uğuşturuyor. Ben, Mes'ud'a ısırdığını ye demedim. Ona kesin bir söz vermiş de değilim. Çok yakın arkadaşlığımız oldu, nerdeyse sınırsız bir yakınlaşmaya yöneldik. Ancak onu gene unutmadım, bırakmadım. Duygularımda birtakım değişmeler varsa da büsbütün ortadan kalkmadı. Niyazi, şunu sen de çok iyi bilirsin, bunları sana söylüyorum. Annem benim durumumu sana açıkça anlatmış sanıyorum, artık gizli kapaklı işimiz kalmadı. Ben büsbütün başıboş bir kız değilim, bir yerde aileme bağlıyım, onun denetimi altındayım. Yaşamda özgür değilim, akşam yemeği evimde yiyeceğim, bunu da annem, anneannem sağlıyor.

- Annenin bana anlattığına bakılırsa, sen artık liseye gitmeyecekmişsin. İzmirli bir gençle evlenecekmişsin. Bursa gezisinin arkasında biraz da bu olay var. Ben senin aile geleneklerini biliyorum. O geleneklere göre, burada ikimizin böyle sıkı fıkı konuşmaları bile aykırı. Ancak baban öyle bir insan değildir, felsefe derslerindeki tutumundan anlaşılıyordu bu. Ancak biz daha özgür, biraz da perdenin dışına çıkmışız. Ben kız arkadaşlarımla böyle açık konuşamıyorum, yalnız seninle konuşabiliyorum.

- Ben de hiçbir erkek arkadaşımla seninle konuştuğum gibi açık konuşamam. Senden saklayacak bir yanım, bir işim kalmamış artık. Sen ailemizden bir kişi olmuşsun. Sonra ben seni bütün ailemden daha çok seviyorum, senin de beni sevdiğini biliyorum.

- Bana bak Handan, darılma gücenme sözüme. Sen "iki ruhlu" bir kızsın. Ruhunun bu iki odalı konağında iki kişi mutlulukla oturabiliyor.

- Öyle değil pek. Ben yaratılışım bakımından, ruhumun oda-

larında duran kiracılarla pek iyi geçinemiyorum. Bu yüzden de sık sık kiracı değiştirme gereği doğuyor. Ancak kimi kiracılar çok bencil, yaşam boyunca oturmak istiyorlar, bu da olmaz. Anladın mı? Bununla birlikte Mes'ud'u büsbütün odadan çıkarmadım, ona dün bir mektup yazdım, düşüncelerimi anlattım, sana okuyacağını sanıyorum. O zaman işin içyüzünü daha iyi anlayacaksın. O İzmirli mizmirli olayı da yalan, uydurma. Biz annemle konuştuk, sana bir oyun edelim dedik. Evet beni İzmirli bir aile geldi istedi, oğlanı uzaktan gördüm, o iş öylece kapandı, sana söylemek istememiştim. Duyduğuna göre işin içyüzünü de öğren şimdi. Olayın doğru yanı şu: Ben artık okuyamam, ben tiyatroyu seviyorum, oraya gideceğim. Bursa'ya daha çok anneannemin romaizması için gittik. Bu iş de birdenbire oldu. Oysa bu olaya başka anlamlar verilmiş, dedikodular yapılmış. Bak sen Edebiyat Fakültesi'nde Perran diye bir kız arkadaşını sevdin, onun evine mektup yazdın. Sonra sana karşı yakışıksız, bir aile kızına yakışmayacak biçimde kaba davrandı, Fakülte'de sana çattı, bunu gösteriş olsun diye, kendini ağır satmak için yaptı. İyi bir kız olsa işi ortalığa dökmez, sana gizlice söyleyeceğini söylerdi. Onun sonunu da görürsün. Ne olacak, olsa olsa ya bir tüccar ya da varlıklı birinin karısı olur çıkar. Hepsi o kadar, sonunda birisinin "karısı" olur. Oysa ben kimsenin "karısı" olmak istemiyorum, "hanım" olarak yaşamak istiyorum. Sonra araya Füsun diye bir arkadaşın girmiş, seni avutmuş. Füsun'un bu davranışını seni seviyor biçiminde yorumlayanlar da oldu. Önce onunla evlenecek olan nişanlısı, hani şu senin eski bir arkadaşının ağabeyisi. Bunlar doğru muydu Niyazi? Değildi, bak hepsi dedikodu. İşte benim durumum da öyle. Mes'ud her işe benim düşünmediğim anlamlar veriyor. Bunu ben bir erkeğe, üstelik beni deli gibi sevdiğini söyleyen bir erkeğe, yakıştıramıyorum. Mes'ud, öyle yapmıyor, düştü dedikodu ardına. İnsanın küçük bir şakasını birden büyük bir olaya dönüştürüyor. Hani para ile açılmayan kapı olmazmış. Buyursun açsın parasıyla istediği kapıyı da görelim. Şu yedeksubaylık kapısını da açsın para ile. Oysa o kapı yalnız diploma ile açılır. İnsan paraya bu denli bağlanmamalı, güvenmemeli. Sonra onun o beşbin lira öyküsü de yalan. Babasından nice

beşbin liralar alabilir o. Ancak olaya serüven niteliği vermek istiyor, hepsi bu...

Handan, konuklar geldikten sonra onlara verdiği kahvelerin boşalan fincanlarını almaya giderken, Niyazi'ye anlamlı bir gözattı. Bu, "bu sırayı da savalım, bakalım yarın ne çıkar karşımıza" anlamına gelen bir davranıştı besbelli. Biraz sonra, fincanları mutfağa bırakıp döndüğünde gülüyor, bu gülüşle yüzü de pembeden kızıla değin değişip duruyordu. Az sonra içerden "allahaısmarladık" sesleri duyuldu. Konuklar gidiyorlardı, Handan kapıya çıktı, onlara uzaktan bakıp kendisini görmediklerini anlayınca içeri girdi. Sokak kapısı kapanır kapanmaz fırladı. Sonra annesi, anneannesi üçü birlikte içeri girdiler. Hikmet Hanım olayın örtüsünü kaldırmak yanlısı değilse de, bu örtü çok ince olduğundan altındaki görülebiliyor, ilgiyle bakılınca.

- Biraz uzaktan gelmişler de, başka gidecek yerleri de varmış da, bize de şöyle uğradılar da çok oturmamışlarmış mış mış mış. Sizi yalnız bıraktık kusura bakmayın.

- Yok, biz de Handan'la biraz çene çaldık, sizin konuşmalarınızı duymadık bile.

- Biz de konuklarla kendi aramızda çene çaldık. Ne yapalım, herkesin kendine göre bir gevezeliği, boşboğazlığı vardır. Hanımların bir alışkanlığıdır bu, okumuş beyler bunu iyi karşılamalı, sonra hanımlar arasında değerleri yükselmez. Hanımı hoş gördükçe erkeğin değeri artar.

***

Gece saat sekizi geçiyordu, Mes'ud oldukça üzüntülü, yorgun bir görünümle Bahar Pastahanesi'ne geldi, Marmara'ya bakan pencerelerden birinin yanında oturan Niyazi'ye doğru ilerledi. Koltuğa oturur oturmaz cebinden bir mektup çıkardı.

- Bak Niyazi, Handan Hanım'ın bize oynadığı oyuna bak. İnsan bu mektubu yazarken biraz düşünmeli, ne dediğini bilmeliydi. Yanılmayan bir tek tanrıdır. Mes'ud bunları söyledikten sonra mektubu sarararak okumaya başladı, bu sararmalar solmalar geleceğin fırtınalı bir gününün öncüleri gibiydi.

"Mes'udçuğum: Bu satırları yazarken sana, hiç kendimi zor-

lamadım; kalemimin ucuna takılan sözcükleri ayıklamadım, içimden geldiği gibi yazıyorum. Aşağı yukarı onbeş gündür birbirimizi görmedik. Bunu ben bilerek yaptım. Amacımın sakın seni denemek olduğunu sanma. Söyleyeceklerimin hepsi doğrudur. Mes'ud, ben artık okumak istemiyorum. Kitap, ders beni artık sıkıyor. Liseyi bitirmem gereken yıllar da geçti, senin de durumun benimkinden parlak değil. Ben liseye de düşünüp taşındıktan sonra yazılmamıştım. Biliyorsun, annemle babam ayrılalı yılar oldu. Erkek kardeşimi delice sevmeme karşın bir kez bile görmedim. Bursa'ya senin aklına gelebilecek gizli bir amaçla değil, anneannemin romatizması için gittik. Şu arada seni unuttum diyemem. Unutmadım ancak unutmak gerektiğini önüme çıkan birtakım yeni olaylardan sonra anladım. İnsan yaşamda karşısına çıkacak her olayı olgunlukla, dirençle karşılamalı. Seninle yıllarca içtenlikli, içli dışlı bir yaşam sürdük. Bunu gönlümüze gömmenin sırası gelmiştir sanıyorum. Sakın darılma Mes'ud, benim biricik isteğimin ne olduğunu biliyorsun. Belki o alanda başarı elde edebilirim. Okul yaşamımız, gördüğün gibi ikimizin de, yıkımla sonuçlandı. Bu içimi kemiren istekten ancak zamanla kurtulabileceğim. Bundan sonra sen de yaşamın başka bir alanında başarılı olabilirsin. Paranın her kapıyı açtığı gibi benim gönlümü de yıllarca açıp kapadığını denemelerle anlamış oldun. Darılma Mes'ud bu yaşamdır. Günün birinde senin de benim gibi düşüneceğine inanıyorum. Sana hepsinden önce bütün varlığıyla bağlanacak, kendini evinin işlerine verecek, bir yaşam arkadaşı, bir ev hanımı gerek. Ben ise evin içinden çok dışı için yaratılmış bir kızım. Sanata olan sevgim günün birinde beni evin dışına atacaktır. O zaman durum senin için daha kötü sonuçlar doğurabilir. İyisi mi bugün buna alışmak ikimiz için de yararlı olur. Handan."

Niyazi mektubun içinde yazılanların ne olduğunu önceden dinlemiş, Mes'ud'un düşeceği acıklı durumu kestirmişti. Mektup bitince Mes'ud derin bir soluk aldı, iççekti, sonra başını avuçlarının içine alarak bir süre düşündü, Niyazi'ye dönerek:

- Bu işe sen ne dersin şimdi, ben bu kızı mı geberteyim kendimi mi? Yoksa bana oyun mu oynuyor? Beni üzmekle değerini yükseltmek mi istiyor? Beynim atıyor. Bu iş senin başına gelse ne yaparsın? Bu kız beni seviyor, biliyorum. Ancak dengesi yok,

birkaç köprüden birden geçmek istiyor. Yaşadığı sürece beni unutamayacak, ağırdan alıyor, gösteriş yapıyor, onun bende alacağı olsun. Bu işlerin başıma gelmesinin başlıca nedeni babamdır. O bana istediğim gün beşbin lira, onbin lira verseydi bu işler böyle olmazdı. Ahh baba ah seni baba seni... ararsın bu Mes'ud'u günün birinde, ararsın.

Niyazi, bu sözleri sesini çıkarmadan, biraz da acılı bir yürekle dinledikten sonra, tıkanık bir sesle:

- Mes'ud, bak, bu gibi işlerin üzerine çok düşmek gerekmez. Biliyorum başkasına öğüt vermek kolay, verdiği öğütü kendinin tutması güçtür. Ancak kadına öyle çok yüzvermemeli, sevgi biraz da insanın içinde kalmalı. Olduğundan çok değer vermek insanı şımartır, yılışıklaştırır. Üstelik kadın ele avuca sığmaz olur. Bu bütün kadınlar için geçerli değilse de, çoğunluğu için doğrudur.

- Yalan mı diyelim Niyazi, ben bu kızı seviyorum. Onsuz yaşama olanağım yok. Ben, Handan demek değilim, ancak Handan ben demektir. Offf orospu off.

- Doğru değil bunlar Mes'ud, doğru değil. Zamanın değiştiremediği bir nesne, yıpratamadığı bir duygu yoktur. Öyle duygular var ki insan onları bir dokunulmazlık içinde saklar, bir süre geçtikten sonra alay konusu eder. Ne sen o'sun, ne o sen'sin. İkiniz de ayrısınız, birbirinizsiniz, kişi yalnız kendini yaşar, başkalarınınkine eylem olarak ortak olabilir, ancak bu ortaklık kişisel yaşamı bölüşme, birinin yerine öteki yaşar anlamına gelmez. Ölünce kişi kendi mezarını doldurur. Sonra sana, şimdi Handan'sız yaşanmaz gibi geliyor, oysa yarın bunun karşıtını da söyleyebilirsin. Handan'la geçen günlerim yıkımdı, utanmazlıktı da diyebilirsin. Yaşam büsbütün değişebilir. Yaşam, olaylar insanın düşüncelerini de, kendini de değiştirir, inançlarının altını üstüne getirebilir. Yaşam en güçlü, en büyük etkendir. Bakarsın günün birinde Handan sana gelebilir, sen kaçarsın. Üzüntü insanı olgunlaştırır, pişirir, çiğliğini giderir. Bir düşün Dante, Hugo, Dostoyevski, Tolstoy, Goethe, ilkçağda Sokrates, Seneca gibi uygarlığın doruklarını oluşturan başlar neler çekmedi. Bunlar saymakla bitmez burada.

- Sen de durdun, bize şimdi filosofluk ediyorsun, biz ne diyoruz sen ne diyorsun. Bunu sen söyleme Niyazi. Ben artık yıkıl-

mış bir adamım, senin o adlarını saydıkların gibi olmaya gözüm yok. Goethe diyorsun, oysa o yetmiş yaşındayken on altı yaşlarında bir kıza vuruldu. Senin acı çekmiş dediğin öyle mi olur?

- Ben sana, onlar gibi olmak için, üzüntüye katlanmaya alış demiyorum. Üzüntü insanı yalnız yıpratmaz, kimi süre olgunlaştırır, yüceltir demek istiyorum. Üzüntü insan varlığının, insan yapısının kaçınılmaz bir olayı, bir gereksinmesi diye anlaşılmalı. Kimse geleceği önceden bilemez. Yarın yağmur yağar mı? Güneş tutulur mu? gibi doğa olayları bilimsel yolla bilinebilir, biliniyor da. Ancak, üç ay sonra senin başına hangi çocuğun bir taş atacağı bilinemez. Ayrıca bile bile üzüntü içine atılan, bundan bir yaşama tadı çıkaran, üzüntüyü yaşama koşulu durumuna getiren bir bilge, bir düşünür de bilmiyoruz. Düşünceleri uğruna bütün acılara katlanmak, ölüme gitmek ayrı bir konudur, burada yeri yok onun.

Mes'ud bu söylenenleri dinlemiyordu bile, dalıp gitmişti oturduğu yerde bir yerlere. Derin derin düşünen bir kişiye dönüşmüştü besbelli. Onun düşündüğü şuydu: "Handan beni oyalıyor mu? Sınıyor mu? Yoksa değerini yükseltmek, bana egemen olmak için mi böyle yapıyor?" Bir aralık başını kaldırdı, arkaya doğru eğdi, sonra Niyazi'ye:

- Sana bir diyeceğim var benim, sanma, sana bir diyeceğim yok. Doğrusunu ararsan bu işi başıma getiren babamdır, bunu bilirim, bunu söylerim. Ben onun işini bitirmeliyim.

Mes'ud bunları söyledikten sonra hızla kalkıp gitti. Niyazi, yalnız kalınca düşünmeye koyuldu. Mes'ud bu dediklerini yapabilir, babasını öldürebilir miydi? Handan'ın işi biraz oyalama yoluna döküp Mes'ud'un içini anlamak istediği de belliydi. Ancak durum daha aydınlığa kavuşacak aşamaya gelmemişti, büsbütün tersi de olabilirdi. Niyazi böyle düşünürken Kiryako uzaktan seslendi:

- Niyazi Bey, sizi telefondan çağırıyorlar.

Niyazi telefona gitti, karşısındaki Handan'dı. Gülen, çınlayan bir sesle:

- Niyazi nerdesin, benim sana öyle bir oyunum, öyle bir oyunum var ki sorma. İki yönlü bir oyun, bir yönü senin, bir yönü benim.

- Peki söylesene ne oyunu bu?

- Bak akşam seninle bizim bir komşuya gitmede sözleştik, seninle gideceğiz, bu kesin, ben senin adına söz verdim. O komşumuz senin hayranlarından ulan. Kim olduğunu sonra anlarsın, şimdi sözü uzatma. Sen şimdi akşama bize gel, yemekten önce gel, anca rakı makı yok. Gel emi, bekliyorum, annem de, anneannem de biliyor olayı, yemeğe geleceğini demek istiyorum. Sana sormadan, yemeğe gelecek dedim, beni yalancı çıkarma ulan.

Telefon kapanınca Niyazi şaşırdı, yerine gidip oturdu. Bu ne olabilirdi? Handan yine bir oyun sergiliyordu belli. Niyazi bunları düşünürken birden pastahanenin kapısından Halil Bahar göründü, arkasından Abdullah Öztemiz, Celal Sılay, Said Maden içeri girdiler, sağ köşede ayrı bir masaya gittiler. Celal Sılay başının bütün çıplaklığını sergileyen babacan tutumuyla, Niyazi'ye seslendi:

- Ulan gelsene buraya, merhaba, merhaba.

Celal Sılay, öyle kırk kuş görmediği dala taş atanlardan değildi. Oturur kahve, çay, kakao, pasta ne varsa ısmarlar, sonra parasını yanındaki hayranlarından birine ödetirdi. Bu tutumuyla Necip Fazıl'ı andırırdı. Ancak onun gibi din-iman satışı yapmazdı. Az çok tanınmış sanatçılarla konuşmayı, onlara okumayı, onların yanında oturmayı seven, bununla övünen Abdullah Öztemiz varlıklı bir ailenin çocuğuydu, bir yanıyla Mes'ud'a benzerdi. Celal Sılay'a istediğini ısmarlamak Abdullah Öztemiz için yükseklik aşamalarının en yücesiydi. Bunu Celal Sılay da çok iyi bilirdi. Bundan dolayı onu yanından eksik etmezdi. Abdullah Öztemiz'in çok güçlü bir belleği vardı, sayısız şiir yığılmıştı bu belleğe. Ancak çok kıskançtı, başkalarının en ufak bir başarısı karşısında tedirgin olur, onu küçük düşürmek için birtakım uygunsuz yollar aramaktan çekinmezdi. Bir gözü eğriydi, bu da onda bir eziklik yaratıyordu. Bu ezikliğini gidermek için eline geçen her olanağı başarıyla kullanırdı. Çevresinde, hepsine üstün olmak, üstün görünmek gibi bir eğilimi vardı. Eski türde şiirler yazardı. Ancak şiirleri içerikten, yenilikten yoksun, birer ayakuyak temeline dayanırdı. Özellikle Niyazi'yi çok kıskanır, ona sataşır, ağzının payını alınca ezilir, büzülür kalkar giderdi. Halil Bahar ise Celal Sılay'ın şiirini severdi, yakınlıklarının temeli de

buydu. Niyazi oturduğu yerden kalkıp Kiryako'nun yanına, buzdolabının arkasındaki masaya oturdu, yan döndü. Niyazi'nin bu durumunu gören Celal Sılay dayanamadı:

- Ulan gelsene yanımıza, orada ne oturuyorsun yalnız başına ööööö.

Celal Sılay'ın mutluluğu yerindeydi, bütün istedikleri yerine getirilecekti besbelli. Niyazi yanlarına gitmedi.

- Benim orada işim yok, biz patron değiliz.

Bunun üzerine Celal Sılay taşın kime atıldığını anlamış, işi şöyle bir alayla geçiştirmek istemişti:

- Ulan biz de patron değiliz, biz katranız, gel beee ööööö.

Bu sözlerin arkasında Celal Sılay'ın tinsel yapısı gizleniyordu. Said Maden güldü, yan gözle Abdullah'a baktı, Halil Bahar hepsinden çok güldü, ensesine değin dökülen uzun saçlarını şöyle düzeltir gibi sıvazladı. Karşıdan bakan Kiryako, Niyazi'ye seslenerek:

- Sen niçin uymazsın onlara, Abdallah Bey her zaman paraları verir, sever o para vermeyi. Yoksa o başı büyük adamı tanımaz mısın (bu son sözleri çok yavaş bir sesle söyledi) tanırsın tanırsın. O büyük şairdir büyüklüğü kel başından da belli değil mi?

Celal Sılay, çevresinde toplananları çok ölçer tartardı. Kimden ne çıkaracağını bilmekte üstüne yoktu. Öte yandan Ziyad Nemli de Abdullah Öztemiz'in canına okumakta birebirdi. Abdullah Öztemiz'in bir gözü eğriydi. Bunu bilen Ziyad Nemli, onunla konuşurken:

- Bak Abdullah kardeşim, benimle konuşurken, bundan sonra, bana bak başkalarına değil. Oturuyoruz bize bir pasta ısmarlıyorsun, sonra biri çıkıp parasını verse diye boyuna öteye bakıyorsun, bu olmaz, böyle yaparsan bir daha senin oturduğun masaya gelmem.

Ziyad Nemli'nin bu sözleri onu ezerdi, karşılık vermekte de çok güçlük çekerdi. Bir gün Niyazi, Celal Sılay'a biraz söyletmek, güldürmek için, Abdullah Öztemiz'in şiirlerini sevmemesine karşın neden okutup dinlediğini sordu. Celal Sılay o ünlü gülüşüyle:

- Ulan o kadar pastayı sen de yesen dinlersin. Abdullah Öztemiz'in okuduğu şiirleri dinlemiyorum, ısmarladığı pastaları yiyorum, o da dinliyorum sanıyor ööööö.

Celal Sılay ile arkadaşları, Abdullah Öztemiz'in çağrılısı olarak Beyoğlu'nda üstün nitelikli bir yere gitmek, orada yemek-içmek için kalktılar. Celal Sılay önde bir Kral Faruk görkemiyle yürüyüp pastahaneden çıktı gitti. Bunların çoğunu biraraya toplayan sanat sevgisi değil, Abdullah Öztemiz'in cüzdanıydı. Said Maden, Halil Bahar sanatı severdi yalnız.

Niyazi bu kişilerin çoğunu sevmezdi. Özellikle Abdullah Öztemiz'in konuşmalarını, şiirlerini yavan, niteliksiz, içeriksiz bulur eleştirirdi. Daha sonraları Abdullah Öztemiz'in içyüzü anlaşıldı. Peygamber soyundan geldiğini ileri sürerek dinciler-gericiler arasına katıldı, başından epey üzücü olaylar, suçlamalar geçti, soyadını değiştirdi. Onlar gittikten sonra Celal Algan pastahaneye geldi, birlikte Çarşıkapı'da alçakgönüllü bir meyhaneye gittiler. Sanata karşı içten bağlı olan Celal Algan'ın iyi, içli şiirleri de vardı. Onun nerdeyse bütün şiirlerinde "Sürmeneli"sinin etkilerini görmek kolaydır. "Sürmeneli" ona çok duygulu şiirler esinlemiştir. Bahar Pastahanesi'nde toplanan belli bir topluluğun sanata, özellikle şiire karşı yakınlığı vardı, hepsi şiir yazardı. Öte yandan Said Maden ressamdı da. Ozanların esin perisi olan bu sevgililer arasında Necmi Duman'ın özel, gizli bir yeri vardı. Şiirlerini pek kimseye okumaz, gizler, ancak arada bir ağzından kaçırınca bu gizli "sevgili"nin kim olduğu sezilirdi. Bu sevgili bir "baldız"dı.

Celal Algan'la Niyazi, Gedikpaşa'da alçakgönüllü, yoksul işi bir meyhaneye gittiler. Rakı kadehleri tokuştukça Celal Algan şiirlerini, ince bir duyarlıkla okuyor, Niyazi de başından geçenleri anlatıyordu. Gerçekte ikisinin durumu da pek parlak değildi, gönül işleri oldukça karışık, çözümü güç bir nitelikteydi. Sevgi, şiir sorunların çözümüne yetmiyor umulanı vermiyordu. Bu iki arkadaş, ne gün bir araya gelseler, ilkokul çağından başlayan bir anılar dizisi açılırdı. Niyazi, çok topraklı ancak dar gelirli bir ailenin çocuğuydu, geçim sıkıntısı çekerdi. Sonradan durum düzelince de işi içkiye, sanata vermişti. Celal Algan bir iki kadeh çektikten sonra içini döker, geleceğe duyduğu güvensizliği vurguladı:

- Ben çok pişmanım doktor olacağıma. Ne olacak bunun sonu pek bilmiyorum. Doktor çıktık, uzman olduk ne olacak. Kim bilir yurdun hangi karanlık, ışıksız, susuz, yolsuz bucağında hastalara bakacağım. Elimden de bir iş çıkmayacak. Sen İstanbul'a

yerleştin, geniş bir aile çevren, yakınların var Niyazi. Oysa benim için İstanbul'a yerleşmek, bir doktor olarak tutunmak çok güç. Bak şu Babıali Caddesi'ne baştan aşağı adı duyulmuş, ünlü doktorların simsarlarıyla dolu, hepsi hasta kandırıyor, hasta çalıyor, hasta soyuyor. Haydarpaşa İstasyonu en ünlü doktorların durak yeridir, hasta avlama yeridir. Burada kalabilsem, uzman olabilsem, fakültede asistan olsam, benim için birer düş bunlar. Doktor simsarlarının kazandığının yarısını bile kazanamam ben burada. Doktorluk hasta soymaktır, acısını gidermek değil burada. Bizim hocaların hep simsarları vardır. Özel muayenehanesinden geçmeyen hastaya hastahanede yer yoktur. Bize de onların soyup soğana çevirdiği hastalara hizmet etmek düşüyor. Benim durumum kötü, Halil Bahar şimdilik işini yoluna koydu. Bize de Allah acısın, atalım birer kadeh daha.

Celal Algan'ın bütün söyledikleri doğruydu. Babaıali Caddesi'nden geçen bir kimse başını kaşısa yanında bir simsar biter, "ne oldun ben de öyle oldum şu doktor birden kesti acımı" türünden sözler söyler, hasta olmayanı bile kandırır, hasta diye üniversitenin ünlü bir hocasına, simsarlık ettiği bir dolandırıcıya, götürürdü. Bu doktorlarının çoğunun kapısında "Ord. Prf. Dr....." yazılıydı, ellerine düşen hastalar arasında düzelecek yerde sağlığı büsbütün bozulanlar az değildi. Sığırını, tarlasını satar simsarlı doktara yedirir, parası bitince devlet hastahanelerinden birinin önemsiz bir köşesinde sağıltım altına alınırdı. Celal Algan'ı düşündüren, üzen bunlardı. Niyazi ise, yakın büyüğü Rahmi Bey'in koruyuculuğu altındaydı, en azından İstanbul'da duracak bir yeri vardı. Rahmi Bey'in evinde dönemin en ünlü, ileri görüşlü aydınlarıyla tanışıyordu.

Bedri Rahmi'nin Beyoğlu'nda bir atölyesi vardı, Niyazi sık sık oraya gider, sergi açıldığında gözcülük ederdi. Orada Osmanlı soyundan gelen Prenses Nilüfer'i bile tanımıştı Niyazi. Haydarabad Nizami'nin gelini olan Prenses Nilüfer bir aralık İstanbul'a gelmişti. Bu geziden yararlanarak Bedri Rahmi'nin sergisini de gezmişti. Prenses'i yakın arkadaşı Adalet Cimcoz gezdiriyordu. Onun isteği üzerine sergi düzenlendi, tablolar yerli yerine konmuştu, daha önce. Bedri Rahmi, bir gün önceden Niyazi'yi çağırdı. Ertesi gün, öğleden sonra, Prenses Nilüfer ile ya-

nındakiler geldiler. Kılavuzu yine Adalet Cimcoz'du. Sergide Bedri Rahmi, Eren, Sabahaddin Ali, Fikret Adil, Akademi fotoğrafçısı ile daha başkaları vardır. Prenses oldukça uzun boylu, uzun kirpikli, geniş tüylü şapkalı, siyah süet derili, çok yüksek ökçeli bir ayakkabı giymiş, altınlı, elmaslı, alımlı bir kadındı. Bacakları biçimli, uzun, ne iri ne de inceydi. Bedri Rahmi, bir aralık, "muharrir Fikret Adil" diyerek Prenses'e tanıttı, Fikret Adil kadının elini saygıyla öptü. Kadın öyle şişirildiği gibi güzel değildi, gösterişliydi, uzun yüzüne uygun uzun bir burnu vardı, davranışları biraz yapmacıktı. Çıplak bir tablonun karşısında başını çevirmesinden sanat alanında görgüsüz olduğu anlaşılıyordu.. Bütün güzelliği, alımı çalımı prenses oluştan kaynaklanıyordu. Fotoğrafını çeken Akademi fotoğrafçısının bir aralık elleri titredi. Oysa, Bedri Rahmi'nin sergisine ondan bin kat güzel kadınlar geliyorlardı.

Prenses, şöyle hızla sergiyi gezip gitti, bir odadan ötekine geçerken Sabahattin Ali, Niyazi'ye göz kırparak Prenses'le eğlenircesine dudak büktü. Sonra yavaşça:

- Yakında Prenses düttürü Leyla gelecek onu da ben gezdireceğim, kılavuzu ben olacağım, Adalet Cimcoz değil.

Niyazi bu olayı, Celal Algan'a ballandıra ballandıra anlatır eğlenirlerdi. Niyazi'nin birkaç yıl önce geçen, bir anıya dönüşen bu olayı anlatışı Celal Algan'ı nedense düşündürürdü. Sonra da:

- Buna şaşmamalı, bize saraylılar güzel gelir, ancak bir de saraylıların seçme kimseler olduğunu, iyi beslendiklerini, özellikle devlet adamlarıyla evlenenlerin seçilmiş kadınlar olduklarını da unutmamalı, derdi.

Celal'le Niyazi ceplerindeki parayı tüketinceye değin içtiler. Bu iki yoksul ozanın cebinde kaç para olabilirdi ki? Onların giydikleri giysileri bile, onlara bulunmaz bir ağabeyi, kardeş gibi davranan terzi Hasan Bahçekapılı veresiye dikerdi. Veresiye olmasına karşın dikiş parasının ne zaman verileceği bile bilinmezdi. Terzi Hasan Şefik Bahçekapılı pek okumamıştı, küçük yaşta terziliğe başlamış, ancak çok iyi, anlayışlı, tutarlı, tokgözlü bir insandı. Paraya değer vermez, para için kimseyi kırmazdı. Nice Maçkalı'ya terzilik öğretmiş, yanında yetiştirmiş, ekmek kapısı açmış, sonra birçoğu kendisine düşman kesilmişti. Onun parasını yemeyen, dolandırmayan köylüsü pek azdı.

Artık karanlık bastırmıştı, Niyazi'nin Handan'a verilmiş sözü vardı, gitmesi gerekiyordu. İkisi ceplerinde olanı ortaya koyup inceden inceye hesapladıktan sonra borcu ödeyip meyhaneden çıktılar. Sarhoş olmamışlardı, konuşa konuşa Bayazıt'a çıktılar. Niyazi, durumu Celal'e anlatarak ayrılacağını söyleyince Celal Algan:

- Peki git bakalım, ancak yarın akşam size gidelim. Şakire neneyi (Niyazi'nin annesine böyle derdi) göreceğim geldi. Hastalığı nasıl, birkaç iğne daha yaparız belki, eyvallah eyvallah.

İstanbul'un bu iki dar gelirli, sıkıntılı çocuğu en kötü koşullar altında okuyordu denebilir. Buna karşılık yürekleri geniş, geleceğe biraz sıkıntılı da olsa güvenleri vardı sayılır. Niyazi, yavaş yavaş Handan'ın evinin yolunu tuttu. Yürüyor hep Mes'ud'u düşünüyor, onun geleceğinden kuşku duyuyor, üzülüyor, sıkılıyordu. Bir aralık kendi kendine:

- Mes'ud bu durumda Handan'la ne anlaşabilir, ne de geçinebilir. Handan düşüncelerinde düzen olmayan, kolay değişen, dışadönük, biraz çapkın bir kızdır. Güzelliğine güveni çok, bu güzellikle kendi geleceğine yukardan bakıyor. Mes'ud ise yalnız paraya güvenen, şimdilik özel durumu iyi olmasa bile, yarın babasından kalacağını umduğu büyük gelir kaynağına yaslanan bir insandır. Birinin dünyası güzellikten, ötekinin ki paradan kurulmuş. Bu iki çelişik düşünce birbiriyle bağdaşamaz. Ben de Mes'ud'la geçinemem, onun düşüncelerine karşıyım. Peki niye onu tutuyorum? Demek bu ona acıdığımdandır. Mes'ud okuyamaz artık, Handan da ev kadını olamaz. Mihrünnisa ile Handan'ı ayrı tanrılar yaratmış gibi.

***

Niyazi, böyle düşüne düşüne, Handan'ın kapısına vardı. Zile basıp biraz durdu, bekledi, kapı açıldı. Kapıyı açan Handan gülerek, gözlerini sağa sola kaydırarak, "ooo buyurun" dedi. Niyazi içeri girdikten sonra Handan'ı süzdü, bir değişiklik, başkalık vardı ortada.

- Kız bu süslenme, ne oluyoruz, neler var yoksa? Söyle bakalım yoksa girmem içeri (çok yavaş bir sesle).

Handan elini ağzına götürerek:

- Sus be, sonra anlarsın, ne koşar gibi konuşuyorsun, dur dedim dur biraz. İvedilemenin gereği yok şimdi.

- Peki peki ne yana, hangi odaya gideceğiz, neymiş bana oynayacağın oyunu söyle bakalım. Yoksa yeni bir film mi çevriliyor, yeni bir anlaşma mı yaptın?

- Sus, gideceğin yeri şimdi söylemem, gir içeri de sonra anlarsın. Bak senin Handan'ının ne cici kız olduğunu gör. Sonra anlarsın bu iş bir oyun yoksa koyun mu? Hadi yürü içeri, bu yana benim odama değil, seni açıkgöz seni.

Handan'ın annesi konuk odasının kapısını açmış, bir yandan ikisinin konuşmalarını anlamak istiyor, bir yandan da içeri gelmelerini bekliyordu. Niyazi'yi görünce gülümsedi:

- Ooo buyurun şair-i azam bey, buyurun bakalım. Size bu akşam benim de bir oyunum var, ancak şimdi söylemem, sormayın.

Handan atılarak:

- Aaa anne sus, onu sonra söyleriz, şimdi dur söyleme.

Niyazi içeri girdikten sonra önce anneannenin elini öptü, sonra divanın üstünde arkaya yaslanırcasına oturuverdi. Anneanne biraz burnundan çıkar gibi bir sesle; "hoş geldin evladım" dedi. Niyazi de bir derviş alışkanlığıyla, "eyvallah" karşılığını verdi. Hikmet Hanım, Niyazi'nin karşısında oturmuş, öne doğru eğilip dirseklerini dizlerine koymuş, bacakları biraz açık duruyordu, Handan ise öteki odada, mutfakta uğraşıyor, kimi işler görüyordu. Hikmet Hanım epeyce kıvançlıydı, konuşurken gözleri ışıyor, biraz dışarı taşmış göğüsleri oynuyor, belli bir devinim içinde çalkanıyordu. Konuştukça göğüslerinin kökleri daha çok dışa taşıyor, ince giysisinin altından uçları iyice beliriyordu. Kıvrak seslerle, öne doğru biraz daha eğilerek:

- Niyazi Bey, bu akşam birlikte komşumuz Rezzan Hanım'a gideceğiz. Geçenlerde Handan sizi çok övmüş, ballandıra ballandıra anlatmış, onlar da sizi görmek, sizinle bir daha görüşmek istiyor. Evet görmek istiyor, ne gözle onu sormayın. Bir de kolejde okuyan oğlu var, adı Orhan, sizi görmeden sevmiş. Sonra bir kez görüştünüz.

Hikmet Hanım bunları söylüyor, avuçlarının içine aldığı yanaklarını okşuyor, kızartıyor, göğüslerini elden geldiğince dışa taşırarak bütün çıplaklığını sergilemek ister gibi davranıyordu.

Göğüslerinin uçları giysilerini deler gibiydi, gözlerinde derin bir erkeğe susamışlık, dudaklarında pembeleşen bir azgınlığın bütün titreşimleri sözcüğe dönüşüyordu. Yaşlı bir felsefe öğretmeninin eşi olmasına karşın, bilgelikten en ufak bir iz alamamış, yalnız dişi olarak kalmıştı. Çok dar bir giysisi vardı. Budları, kalçaları, bacakları bütün kıvrımlarıyla dışa taşıyor, giysinin tutsaklığından kurtulmak için uçuruma atılır gibi fışkırıyordu. Yirmi yaşlarına yaklaşan kızı, ondan bir yaş küçük delikanlı oğlu olmasına karşın, onlardan daha hızlı yaşamak isteyen, bir kadın için pek de erken sayılmayan bir yaş döneminin eksiklerini ne olursa olsun gidermek, geçmişin dolduramadığı boşluğu şimdi vargücüyle doldurmak amacındaydı, öyle görünüyordu. Susamış bakışlarında, erkeğin başını döndüren, kanının dolaşımını hızlandıran bir etki seziliyordu. Dişiliğinin örtüsü altında yoğunlaşan sıcaklığı kızgın bir buğu gibi gövdesinin dışına dökülerek, çevreye yayılarak daha genişlemek, daha derinleşmek, daha çok erkeği etkilemek gibi şaşırtıcı taşkınlık içindeydi. Annesi ise bir kıyıya çekilmiş, yorgun sesiyle kur'an okurken Handan odaya girdi, dosdoğru anneannesinin yanına oturdu. Kadıncağız okuyor, iki yana salınıyordu.

"Elif lam mim zalikel kitabı lareybe fi hudellilmüttekım," derken Handan atıldı, anneannesinin sesini boğar gibi:

- Niyazi ne bu elif lam mim, bunların Türkçesi yok mu bee? Hani tanrı bütün insanlarındı? Ben tanrının ne buyurduğunu anlamak için hep böyle "elif lam mim" mi diyeceğim?

Evet, Hikmet Hanım'ın bu akşamki giyinişi, bakışları, davranışları, Handan'ın gözlerinden akan gizemli duygular karşısında "elif lam mim" ne demekti, ne anlama gelebilirdi onların dünyasında?

Niyazi: - Olmaz olar mu, hepsinin anlamı vardır. Ancak bu elif, lam, mim birer simgedir, bu okunan bölümün başlangıcı niteliğindedir, onlarda anlam aranmaz. Öteki Arapça sözcükler ise: "Bu, inananlar için kuşkudan uzak kesin kitaptır, ona ancak doğrular, kuşkulanmayanlar uyar" gibi anlamı içerir.

Niyazi, daha sözünü bitirmeden, anneanne, kızım sana diyorum, gelinim sen işit türünden, yüksek sesle konuşmaya başladı:

- Yavrum, kızım bunlara anlam verilmez, bunlar tanrı sözü-

dür, feylesof kitabı değil. Bunları açıklamak hocaların işidir, derin hocaların, sen böyle konuşursan başımıza taş yağar kızım.

Hikmet Hanım, Niyazi'ye bakarak, "aldırma" der gibi güldü, Handan kızdı, Niyazi biraz sıkılır gibi olduysa da üzerinde durmadı. Anneannenin din duygusallığına saygı gösterdi, yapılması gerekeni yaptı.

Handan, yüksek sesle, konuyu değiştirdi, annesine yan gözle bakarak:

- Niyazi sana yapılacak oyunu hiç düşündün mü?

Hikmet Hanım atıldı: - O senin gibi mi? Anladı Rezzan Hanım'a gideceğimizi.

- Yok anne, onu sen söyledin. Öyleyse kalk bakalım, ceza olarak yemeği hazırla, sofrayı kur, ben ölsem yerimden kımıldamam. Niyazi için rakımız da var ama, o biraz içmişe benziyor. Niyazi, biz seyrek de olsa biliyorsun, birer kadeh atarız. Bu gelenek bize babamdan kaldı. İçtin biraz değil mi Niyazi, gözlerinden belli senin.

Hikmet Hanım, kızının buyruğuna uyarak, kıvrak bir genç kız oynaklığıyla mutfağa gitti. Anneanne ise Kur'an okumayı bırakıp namaz için yandaki büyük odaya çekildi. Handan, Niyazi'nin yanına sokulurcasına oturdu. İçini dökmeye başladı, yavaş, duygulu, biraz da dokunaklı bir sesle:

- Niyazi, annem beni bir İzmirli delikanlıya vermiş, ne dersin? Geçen gün gelenler vardı ya görücülermiş. Ben sana İzmirli mizmirli yok demiştim, ancak bu da kesin değil, neyse söyle ne diyorsun?

- Seni pek beğenmiş, sevmiş, sevinmişlerdir beselli. Bunu, sen söylemeden sezmiştim, daha önceden bile.

- Peki Niyazi, Mes'ud mektubu alınca ne yaptı? Hadi söylesene. Benim bilmediğin nem kaldıki senin, şimdi söyleyiver, ne yaptı?

- Evet mektubunu okudu, ancak düşünceleri değişmedi sanıyorum. Sonra mektubun biraz kaçamaklı, yine kapıyı biraz aralıklı bırakmışsın. İyi ettin aralık bıraktığına, ilerde senin kaçışın daha kolay olur. Peki, Handan, onun da annesi gelir seni isterse ne olacak?

- Açık arttırma belki de bu be Niyazi. Mes'ud'un annesi gelir

beni ister mi, böyle bir eğilim var mı? Sonra zamanı değiştirmek, yazgıya egemen olmak insanların elinde değil. Ancak, Niyazi benden ev kadını olur mu?

- Peki Handan, neden ona önce söz verdin, umut verdin de sonra döndün?

- Bak Niyazi, ben ona kesin söz vermedim. Evet açıldım, yapmam gerekeni yaptım. Ancak o kendi kendine gelin güveyi oluyor. Nereye gitmişsek evlenelim, evlenelim diye tutturmuş, benim geleceğimi, eğilimlerimi, yaşama anlayışımı, duygularımı düşünmek şöyle dursun dinlemek bile istemiyor. Yalnız babanın parasıyla iş olur mu? Beşbin liraya alınacak diploma ile gelecek güven altına konabilir mi? Sen de bilirsin, dünyada sevenler güler, ağlar, ancak bu durumlar yaşamın akışını değiştirmez, kişiye sağlıklı bir gelecek sağlamaz. Evet sevmiş de sevilmemiş, ben ne yapabilirim. Ben ona, seni sevmiyorum demedim, seninle evlenemem dedim. Bunu baştan söyledim. Ona bir sanatçı değil, uysal bir dişi gerek. Niyazi, seni severim, ancak kimsenin elinde kadının tadını çıkarmak için bir araç olmak istemem. Ben bu İzmirli'ye de kesin söz vermedim, annem vermiş, anlaşabilirsem evlenirim, ancak anlaşacağımı da sanmıyorum. Ben film çevirmek, öyle bir sanat alanına girmek istiyorum. İzmirli bunu anlarsa anlar, anlamazsa İzmir'e değin yolu açık olsun. Bende bir ün kazanma, yükselme tutkusu var. Ben kocadan, evlilikten, çocuktan çok şimdi bunu seviyorum. Niyazi, beni sen anlarsın, bana gülme, ben dişiliğimden çok sinemada ün kazanmayı seviyorum. Fatih Halkevi'nde oynadık, beni en çok beğenen, tiyatroya gidebilirsen ne iyi olur diyen sen değil misin? Söyle Niyazi. Sinema dedimse, sanatçı sinema demek istiyorum, o tür kadınlardan olmak değil. Bunları Mes'ud'un kafası alır mı?

- Peki Handan, başaramazsan, umduğunu bulamazsan, birtakım kızlar gibi sinema derken karanlık bir oyluma gidersen, götürülürsen ne yapacaksın? Artık Fatih Halkevi'ndeki "Çakır Ayşe" değil de "Cingöz Ayşe" olacaksın.

- Onu sen affetmişsin, oğlum, affetmişsin. Bir gün, hanımlarla kolkola sinemaya girer de karşında beni görürsen anlarsın. O zaman senin yanına gelir, "ooo merhaba Niyazi yine .... tiyatrosuna mı gidiyorsun?" Bak Niyazi, ben sinema dedimse tiyatroyu

anla sen. Tiyatro sanatçılarının çevirdikleri filmleri, sergiledikleri oyunları anla. Yanlış söylemiş olabilirim. Tiyatroyu seviyorum, tiyatroyu, öfkemden şaşırıp ikide bir sinema diyorum. Bak Gülistan Güzey nedir? Niyazi biraz duraladıktan sonra:

- Tiyatro sanatçısıydı, Muhsin Ertuğrul'un yanında bulundu, şimdi film de çeviriyormuş, ben görmedim, bilmiyorum.

- Niyaziciğim, benim olmak istediğim de öyle, o tür sinemacı, o türden tiyatrocu, Ben gerçek, önemli, sanat değeri olan bir tiyatroya gideceğim. Bundan sonra sinema sözünü bırakalım, yanlış anlaşılıyor artık.

- Peki Handan, bu İzmirli varlıklı mı?

- Büyük bir tüccar diyorlar.

- Ooo desene yine işin iş. Paraların içinde boğulup gideceksin. Bana da varlıklı bir kız bulsan da ben de biraz ayaklansam.

- Ah şekerim, şimdiye değin öyle işleri denemedim, bundan sonra elim varırsa senin için yapmaya çalışırım, beyefendimiz.

- Handan, senin geleceğin, mutluluğun, başarın beni sevindirir. Ancak içimdeki kuşkuyu, kaygıyı bir türlü gideremiyorum. Tiyatro övülesi bir sanat alanı, bizde çok yeni olmasına karşın, yardım görür başarı da sağlar, gelişir. Ancak, bu düşüncelerini gerçekleştirmek için, seni annenin verdiğini söylediğin, genç de senin gibi sanatsever midir?

- Niyazi, sen evlenirken alacağın kızı böyle ince eleyip sık dokuyor musun? Sözgelişi sana Prenses Nilüfer boşansa da, aracılar sizi evlendirmeye kalkışsa, bunda başarı olanağı bulunsa böyle düşünür müsün?

- Handan sen keçileri kaçırdın. Prenses Nilüfer de nerden çıktı, daha uygun, olabilecek birini bulamadın mı?

- Hani bir gün ballandıra ballandıra onu bize anlatmıştın ya, onu söylüyorum. Beğenmesen, ağzının sularını akıtarak anlatır mıydın? Epey oluyor. Biz o zaman onuncu sınıftaydık, yeniydik. Sen ya liseyi bitirmiştin ya bir dersten bekliyordun, unutturn gitti. İşte o zamanlar anlatmıştın sanırım. Bak belleğim güçlü, tiyatroda da o gerekli.

- Handan, sana bir sorum daha var, annen yemeği getirmeden, masaya çağırmadan bu konuşmayı bitirelim, çok uzadı sanırım. Şu Rezzan Hanım dediğiniz nasıldı? Beni nerden tanıyor,

bana ilgisi nerden geliyor, biraz bilgi ver bu konuda. Bir kez görüştük sanırım.

- Birkaç gün önce ona gitmiştik, söz senden açıldı, benimle arkadaşlığın gündeme geldi. Biz de anlattık, seni yerden alıp göklere çıkardık, dolaştırdık, sonra bizim eve getirdik. O da dinledikçe ilglendi.. İşte bu akşam sözleştik, sana bir oyun, bana oyun içinde oyun düşündük. Seni görmek istiyor. Sen de nazlanma, gösterişli, çekici, oturduğu yeri dolduran bir hanım işte.

- Demek burada en büyük oyun senin evlenmen, benim için. Onu söylemek de önemli Handan.

- Yok be Niyazi, daha evlenme mevlenme yok ortada, büyükler kendi aralarında söz verip almışlar, hepsi o işte.

- Peki sen evleneceğin genci gördün mü Handan?

- Niyazi yine evlenme tutturdun. Ben görmedim, annemle anneannem görmüşler, onu senin de çok iyi tanıdığını söylüyorlar. Onunla içli dışlı değilsen de tanıyormuşsun.

Niyazi epey düşündü. Tabak sesleri duyulmaya başladığına göre yemeğe az kalmıştı. Sonra anlamlı anlamlı Handan'a bakarak:

- Tanımıyorum, dedi. Tanıyorsam da şimdi anımsamıyorum, nerde, ne zaman görmüşüm bilmiyorum. Sana evlenme sözünü açacak yakınlığı nereden buldu. Tanımadığın, görmediğin bir gençle annenin, anneannenin sözüyle nasıl evleneceksin bilmiyorum. Doğrusunu ararsan ben bu işte olumsuz bir yan, senin az önce söylediğin "oyun"un gerçeğini düşünüyorum. Rezzan Hanım gibi.

- Niyazi, senin onu tanıdığından kuşkum yok. O yıllar sen de Fatih Halkevi'nde Mösyö Antoine adlı Fransız'dan Fransızca öğreniyordun. Bana bunları Müjgan söyledi, hani kıvırcık-lüle saçlı, uzun boylu kız. Senin o zaman çok uzun saçların varmış. Kızlar sana hep "şair" derlermiş. Önceleri seni bir serseri sanmış kızlar, uzaktan bakar gülerlermiş. Sonra ne olduğunu öğrenince seninle tatlı tatlı konuşmaya başlamışlar. Sen Müjgan'a biraz da çapkınca bakarmışsın. Müjgan şimdi evli, çocukları bile var. Çok erken evlenmiş. Fatih'te sık sık karşılaşıyormuşsunuz. O seni tanıyor, hep görüştüğümüzde bana anlatıyor seni. Rezzan kapısı açılıyor bak.

- Şimdi, anlattıklarına göre, tanıyabileceğimi sanıyorum. Bu

genç olsa olsa oyunlarda görev alan, özellikle de çoksesli çalgılardan birini çalan birisidir. Fatih'te mi oturuyor?

- Evet. İzmirli'dir, ancak uzun yıllardan beri İstanbul'a yerleşmiş, Fatih'te oturuyorlar. Doğrusunu ararsan annemle bu işi Bursa'da konuşmuşlar, çocuk beni yıllardır seviyormuş. Sonunda annesi dayanamayıp gelmiş istemiş.

- Peki seni sevdiğini biliyor muydun? Şimdi beni oyuna getirmeye kalkma, iki yönlü davranma. Bu çocuk, senin Fatih Halkevi'nde "Çakır Ayşe" rolünü aldığında oyun arkadaşın olan o uzun boylu oğlandır. Bir gün Halkevi'nde sen, o, bir de kardeşin Özer bir hasır masada oturmuş birbirinizin ağzına girercesine konuşuyordunuz. Az önce sözünü ettiğin Müjgan da oralardaydı. Bu doğru ise ondan başkası olamaz. Senin de geleceğin karanlıktır, söz aramızda. Rezzan Hanım öyküsü beliriyor.

Niyazi'nin bunları söylemesi üzerine Handan kızardı, güldü sonunda, "evet odur" diyerek epey bir süredir gizli kalan bir olayı açıkladı.

- Peki Niyazi, sen bunu nerden anladın, ben sana bunlardan sözetmemiştim?

Bu durum karşısında Handan sarsıldı, çöker, yıkılır gibi oldu, birdenbire değişti, korkak, ürkek oluverdi.

- Niyazi beni seviyorsan söyle bunları nerden öğrendin? Söylemezsen bana büyük bir kötülük etmiş olursun. Ben bunları beklemiyordum.

- Kimseden öğrenmedim, bu konuyu kimseyle de konuşmadım, bilmiyordum ki konuşayım. Geçen günü evinizin durumundan evlenecek olduğunu, eve gelenlerin ne amaçla geldiklerini sezdim. Şimdi de sen açıklayınca anladım. Bunun şaşılacak bir yanı yoktur. Sen bana "onu tanırsın" dedin Handan, gördün, bir de "Halkevi" demesen anlamayacaktım. İş şimdi aydınlığa kavuştu.

Bu sırada Hikmet Hanım içeri girerek, sofrayı kurmada yardım etmesi için, Handan'ı çağırdı. Yorulduğunu, bir kızın böyle uyuşukluğa alışmamasını, ilerde bu işleri başkalarının değil hep kendisinin yapma gereğinde kalacağını söyledi. Sonra annesini sordu. Namaz kılmaya gitmişti. Niyazi yalnız sıkılmasın diye onu da yemek odasına götürdüler. Üçü birden konuşuyor, bir yandan da masa düzenleniyordu. Biraz sonra anneanne de gelip

masadaki alışılmış yerine oturdu. Hikmet Hanım'ın yaptığı akşam yemeğini Handan gülerek, kahkaha atarak:

- Aferin anne, bak ne cici hanım oldun, yemekler yaptın, bundan sonra her akşam bu görev senin. Böyle yaparsan her akşam benden bol keseden okkalı bir aferin alırsın. Hikmet Hanım gülerek, annesine bakarak:

- Doğrudur kızım, şimdiki zaman öyle oldu. Bundan sonra görücülerin karşısında da seninn yerine ben çıkayım, olmaz mı? Dünya tersine döndü, sen kızım değil, yeniden kaynanam oldun artık.

Anneanne sağına soluna bakındı, derin bir "offf" çektikten sonra Hikmet Hanım'a yüksek sesle:

- Alındın mı kızım? Sen de annene ettiğini buldun. Kocaman kızdın çoraplarını bile bana giydirtiyordun okula giderken. Divanın üstüne uzanır, bacaklarını duvara dayar boyuna roman okurdun unuttun mu? Hüseyin Rahmi'nin romanlarını. Utanmazdın roman okumaya Allahın kitabı dururken. Ayaklarını bile nazlana nazlana yıkatırdın bana.

Handan yerinde hoplayarak, yüksek sesle:

- Yaşa anneanne. Gördün mü anne, ettiğini buluyorsun. Kimsenin hakkı kimseye kalmazmış.

- Evet kızım biz de bulduk, hem de püsküllüsünü bulduk

Konuşmalar bu yol üzre sürüp gidiyordu. Handan, bir aralık birkaç köfte daha Niyazi'nin tabağına koydu, anlamlı anlamlı kaşlarını çattıktan sonra gözlerini süzdü. Hikmet Hanım pilavı getirmek için mutfağa gitti. Niyazi pilavı köftenin üstüne koyup şöyle bir kardı. Hikmet Hanım yemeğinin etkisini anlamak için, kızından kaçamaklı biçimde, göz kaydırarak Niyazi'yi süzdü, sonra yemeğin nasıl olduğunu sordu. Niyazi, böyle güzel bir pilavı ancak yengesi Lütfiye Hanım'ın elinden sık sık yediğini söyledi. Gerçekte, Rahmi Bey'in Bayazıt'taki evi yakınlarının uğrağı durumundaydı. Bu ev, uzun süre, dönemin en seçkin Türk aydınlarının toplantı yeri olmuştu. Daha önce de anlatıldığı üzre, o eve gelenler arasında: Hilmi Ziya Ülken, Orhan Veli, Melih Cevdet Anday, Mazhar Şevket İpşiroğlu, Sabri Esat Siyavuşgil, Fuad Ömer, Ahmed Hamdi Tanpınar, Abdülbaki Gölpınarlı, Enver Ziya Karal, Adalet Cimcoz, Mehmed Ali Cimcoz, Pertev

Naili Boratav bg. niceleri. Bunların hepsi yemeğe oturur, içer, gece yarılarına değin sanat konuşmalarını sürdürürdü. Çağdaş Türk devriminin düşünce-sanat alanındaki başlıca kişileri bu evde toplanır, tartışırlardı. Lütfiye Hanım, Niyazi'nin yalnız yengesi değil ikinci bir annesi durumundaydı. Niyazi'ye hep "buyukli" derdi. Onun çorbası, pilavı, köftesi ünlüydü. Rahmi Bey ise ailesinin yüreği niteliğindeydi. Ailesinden, yakınlarından yardım etmediği, elinden tutmadığı kimse yoktu. Niyazi, Hikmet Hanım'ın sorusunu yanıtlarken:

- Çok güzel, Lütfiye yengemin pilavı gibi.

Hikmet Hanım, onu tanımadığı için:

- Çok mu güzeldir onun pilavı? dedi.

- Evet sizin yaptığınız bu pilav gibi.

Bu yanıt üzerine gülen, kollarını yanlara genişletir gibi açan Hikmet Hanım yumuşak bir sesle:

- Yok ben öyle güzel pilav yapamam. Ben bu tür plavı Trabzon'da bulunduğumuz yıllarda öğrendim, Akçaabatlı bir hanımdan. Biliyorsunuz ayrıldığım eşim Trabzon'da Öğretmen Okulu Müdürü, felsefe öğretmeniydi. Biz, sizin ailenizden birçoğunu da orada tanıdık. Sizinle Akçaabatlı eski bir aile arasında kız alışverişi nedeniyle yakınlık vardır, biliriz.

Niyazi, bir ara Hikmet Hanım'a, sonra da Handan'a baktı. Bu bakış, "Handan'ın işi ne oldu?" der gibiydi. Hikmet Hanım bunu anlamış olacak ki şu karşılığı verdi:

- Biz de tanrının izniyle Handan'ı evlendiriyoruz. Sözleri kestik. Bir uğursuzluk çıkmazsa yakında yüzükleri takıp nişanlıyoruz.

- Uğurlu, mutlu olsun. Ancak damat adayını daha önceden tanıyor muydunuz? Bu işler Bursa gezisinde olmuş sanıyorum.

- Aşağı yukarı öyle Niyazi Bey. Ancak onun ailesini önceden de tanırdık. Fatih'te otururken tanışmıştık.

***

Yemekten sonra, hepsi birden, komşuları Rezzan Hanım'a gitmek üzere kalktılar. Niyazi, bu durumdan biraz sıkılıyordu. Ne de olsa Rezzan Hanım görmediği, bilmediği bir kimseydi? Niyazi'nin sıkıldığı Hikmet Hanım'ın gözünden kaçmadı. Han-

dan tabakları mutfağa götürürken, bu boşluktan yararlanarak, Niyazi'nin kulağına fısıldar gibi, "çok mu çok beğeneceksiniz gördünüz" dedi. Elleriyle göğüslerini yukarı kaldırır gibi sıvazladı. Rezzan Hanım'ın eşi uzun bir Akdeniz yolculuğuna çıkmıştı, sık sık evinden uzak kalırdı. Bu nedenle Rezzan Hanım'ın çekinecek, korkacak bir yanı yoktu. Yemek yendikten sonra da Handan'ın annesine, "şekerim gidelim artık şimdi onlar da yemişlerdir, konuşacak çok işlerimiz var değil mi? Kahveleri de orda içeriz." demesi epeyce anlamlıydı. Hikmet Hanım, üstünü değiştirmiş, süslenmiş, kızından daha alımlı-çalımlı, göz doyurucu bir kadın olmuştu. Evden çıktılar, yavaş yavaş, salına salına yürürken Hikmet Hanım, bir daha Niyazi'ye, yakında Handan'ı evlendireceklerini, onun ise ne zaman evleneceğini sormaktan kendini alamadı. Artık siz de evlenin, yaşamın tadı gençlikte çıkar, mutluluk ordadır. Özellikle olgun bir hanım erkeğine bambaşka bir dünya sunar, türünden sözler söyledi. Niyazi bunlara gülüşle karşılık verdi, söz söylemedi.. Ancak bu "olgun hanım"ın kim olması gerektiğini anlamada da gecikmedi. Bu hanım kendisinden başkası değildi. Orada on üç yaş ayrımı vardı, ondan da ne çıkardı, böylesi hanımlar için. Hikmet Hanım, Çamlıca Lisesi'ni bitirir bitirmez hocası Hamdi Kayalı'yla evlenmişti. Handan'ı doğurduğunda on dokuz yaşındaydı, şimdi kızı yirminin içinde, olay kendiliğinden anlaşılıyor.

Bir aralık, annesinin yanına sokulan Handan, gizli bir söz söyleyecekmiş gibi yaparak:

- Anne o evlenecek de ne olacak. Ben erkek olsam evlenmem, evlenmek gerekince de kırk yaşından sonra olmalı bu iş. Kırkımı geçtikten sonra onbeş yaşında bir kız alırım.

Handan'ın bu sözlerine annesi göbeğini oynatan bir gülüşle karşılık verdi. Bu gülüşün altında neler yoktu neler. Kırklık erkek, onbeşlik kız. Bir de bunun karşıtını düşünmeli, kırklık kadın yirmibeşlik erkek, işte dünyanın tadı burda. Hikmet Hanım'ın gülüşlerine başka bir anlam vermek, durumdan uzaklaşmak demekti. Niyazi içinden: "Evet senin gibi kocasının arkasından tanrı seni bırakıp gidenden razı olsun" dedirtecek bir kadın için yapacak başka iş yoktur. Öyle düşünenler öyle yapmalı" diye geçirdi. Hikmet Hanım, Trabzon'da Öğretmen Okulu'nun

bahçesinde öğrenciler karşısında ayak ayaküstü atıp otururken çömelen öğrencilerin arasından ayrılmak istemez, yaşlı kocası onu bir türlü içeri alamazdı. Hamdi Bey, genç eşinin bu durumu karşısında, hep geçmişe döner, Çamlıca tepelerinde ardından koştuğu kızda kendini bulduğunu sayıklardı. Evet, o hep: "Ben Çamlıca tepelerinde Hikmet'in ardından giderken ondaki ben'i arıyordum. O, benim benliğimi benden almıştı, içimi yağmaya vermişti" diye felsefe derslerinde öğrencilerine anlatır dururdu. Oysa bu Hikmet gerçek hikmet (felsefe) değil bir sanrıydı, yanılsamaydı, düşlemdi. Hikmet Hanım için yaşamak, sevişmekti, sürekli bir devinim içinde bulunmak, soluğu kesilircesine, boğulurcasına sevgi dolmaktı. Onun, Trabzon'da bulunduğu yıllar en yakın, en içli dışlı arkadaşı ailesi Batum'dan gelmiş bir Gürcü olan Nazmiye Hanım'dı. Bu kadının babası Gürcü Osman Efendi adında iyi yürekli, sessiz bir kimseydi. Nazmiye Hanım'ın bir subay olan kocası, karısının çapkınlığı yüzünden ölmüştü. Trabzonun bu kara kaşlı, ipek çarşaflı, çapkın Nazmiye'si o yıllarda dilden dile, elden ele gezerdi, söylenirdi. Nazmiye Hanım, yaşlanınca yeni bir iş bulmuştu, o da delikanlılara uygun bir gelir karşılığı kadın sağlamaktı. Bu Nazmiye Hanım'ın başka becerileri de vardı. Eli uzundu, en yakınını bile güç duruma düşürmekten çekinmezdi. Bunun en yaygın örneği de, en küçük kızkardeşinin eşi, Maçkalı varlıklı bir adamın dükkânını soymak olmuştu. Eniştesini soyar, haftalık geçimini dükkânından çaldığı yiyeceklerle sağlar, suçu başkalarına yüklerdi. Bunlar ailece sömürücü, eli uzun kimselerdi. O yıllarda Nazmiye için söylenen türküler Trabzonlu hanımların toplantılarında dilden dile yayılırdı:

Nazmiye'me simli fistan yaptırdım
Nazmiye'mi fırıncıya kaptırdım
Üç o yandan beş bu yandan Nazmiye'm aman
Gündüz uyu gel akşamdan Nazmiye'm aman

aman aman Nazmiye'm
Gürcü kızı Nazmiye'm

İşte Hikmet Hanım, eşinin Trabzon'da görevli bulunduğu yıllarda, bu Nazmiye ile arkadaş olmuştu. Niyazi, yol boyunca

bunları düşünüyor, Hikmet Hanım'ın nasıl bir uçuruma doğru gittiğini görüyordu.

***

Kapı çalınır çalınmaz, Rezzan Hanım bekliyormuş gibi, birden açıverdi. Önde Hikmet Hanım, arkasından kızı, sonra da Niyazi içeri girdi. Handan yüksek bir sesle:

- İşte bizim filosofumuz, şair Niyazi budur, dedi. Rezzan Hanım önce önüne, sonra Niyazi'nin yüzüne bakarak: aa tanıdım.

- Hoşgeldiniz, buyurun, teşekkür ederiz, nasılsınız efendim? Handan'la annesi sizi çok övdüler bize. Biz de sizi görmek istiyorduk, ne iyi ettiniz, buyurun buyurun, soldaki odaya efendim.

İçeri girilip oturulunca, Niyazi eski bir alışkanlığın etkisiyle, önce evin görülebilen yerlerni gözleriyle hızla taradı. Köşelere, duvarlara, serili halılara, koltuk, masa, iskemle, örtü, tablo bg. ne varsa incelemeye koyuldu. Bu çok hızlı bir gözden geçirmeydi. Duvarlarda değersiz, kartpostallar, Holivud ünlülerinin dergierden kesilmiş resimleri, genellikle yarı-soyunmuş kadınlar başlıca süslerdi. Ev çok düzenli, derli topluydu.

Rezzan Hanım uzun yıllar Trabzon'da kalmış, gençlik çağını orada geçirmişti. Bu nedenle Niyazi'nin birçok tanıdığını o da tanıyordu. Bir aralık Rezzan Hanım, Niyazi'ye dönerek:

- Trabzonlu olduğunuzu öğrenince büsbütün ilgim çoğaldı. Handan bize sizin oradaki yakınlarınızdan, ailenizden, tanıdıklarınızdan söz açınca bunların birçoğunu tanıdığımı anladım. Babam uzun yıllar Trabzon'da kalmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Trabzon'da da bir kolu açılan şu Fethi Bey'in "Terakkiperver Fırkası"nda babam üye idi, üstelik de kurucu üye. Sonra Maçka'da bu parti yüzünden birtakım tatsız olaylar çıkmıştı. Bunlar evimizde konuşulurdu. Birçok kimse, Terakkiperver olduğundan, Ankara'ya kötü diye bildirilmiş, dahası asılmaları bile istenmişti. Siz bunları yaşamadığınız için bilemezsiniz, ben o zaman genç bir kızdım.

- Evet yaşamadım, ancak sizin anımsadıklarınızı ben de büyüklerimden dinledim, öğrendim. Benim ailemin bir bölümü de o olayların içinde idi. Üstelik babamın adı da bu karışıklıklardan

ayrı tutulmamıştı. Sonra bu parti devletçe kapatılmış, babamla (Maçka'da Belediye Başkanı idi) arkadaşları sorguya çekilmişti. Rezzan Hanım, Niyazi'den bu karşılığı alınca konuşmasını şöyle sürdürdü:

- Biz bu olayları daha canlı olarak yaşadık. Babam o topluluktan olmasına karşın, etliye sütlüye pek karışmadı, bir söylentiye göre de Trabzon'daki durumu öğrenmek için kurucu üye olmuştu (bunu kesinlikle bilmiyorum, ancak babam sorguya çekilmedi, görevi gereği). Daha sonra onu da, şöyle gösteriş olsun diye, sorguya çektiler. Ben öyle anımsıyorum. Peki sizin babanız kimdir, babamın anlattıkları arasında geçerse de adı nedir bilemiyorum.

Niyazi babasının adının Abdullah olduğunu söyleyince, Rezzan Hanım'ın ağzı açık kaldı, birden ileri atılırcasına:

- Siz, İzzet Bey'in yakınlarından mısınız? Şimdi anladım, babam bütün Maçka'da olup bitenleri, bizim evde, büyük odaya çekilir arkadaşlarıyla tartışırdı. İzzet Bey, köken olarak Maçkalı'ydı, Eyuboğlu ailesindendi. Erzurum Kongresi'ne katılmış, Atatürk'e pek yaklaşmamış, hep Padişah'tan yana kalmıştı, yenilik yanlısı değildi, eskiye bağlıydı. Sıvas Kongresi'nden sonra da tutumunu değiştirmedi, Ankara Hükümeti'ne, özellikle de Kurtuluş Savaşı'na pek inanmadı, bir de çevresini etkileyerek güç toplamak istedi. Onun arkadaşı Servet Bey vardı, gericinin gericisiydi. Atatürk onu İstanbul'a gidip Padişah'tan para alarak Trabzon'da Kurtuluş Savaşı yanlılarına karşı bir olay başlatmak istediği için İnebolu'da tutuklatmış, Ankara'ya getirtmiş, sonra işe yaramaz diye başıboş bırakmıştı. O dönemde Trabzon'da Kurtuluş Savaşı'na inanan azdı. Bütün çalışmalar önce padişahlığı kurtarmak içindi. Atatürk'ün gerçek amacı anlaşılınca ondan yüzçevirdiler. O günler babam anlatırdı, daha doğrusu arkadaşlarıyla konuşur, biz de dinlerdik. Sizin Eyuboğlu ailesi ikiye ayrılmış durumdaydı. Bu aile eskiden beri de birbirini çekemezmiş. Osman Ağa Kolu, İzzet Ağa Kolu diye çekişir durumuş. Osman Ağa Kolu'ndan gelenler arasında okumuş, ilerlemiş, açık düşünceli kimseler varmış. İzzet Ağa Kolu ise varlıklı olmasına karşın "ağa" olmaktan öteye geçememiş. İşte onların en okumuşu da bu İzzet Bey'miş, padişahçı İzzet Bey. Bunları söylerken ailenizi

yermek, kötülemek istediğimi sanmayın, anılarımı, duyduklarımı anlatıyorum, isterseniz konuyu değiştirelim.

Niyazi: - Konuyu sürdürmeniz, anılarınızı anlatmanız benim için çok yararlı oluyor, bilmediğim olaylara ışık tutuyorsunuz, duyduklarımı doğruluyorsunuz, ben de sizi severek dinliyorum.

Rezzan Hanım: Evet bu Terakkiperver olayını Maçka'da ilk çıkaran İzzet Ağa koluymuş, öyle duydum, bilmiyorum. Sonra bir de dilekçe vermişler Ankara'ya, "Otuz İki Cühela" başlıklı bir çizelge de varmış bu dilekçeye ekli. Sizin babanız olan Abdullah Efendi, bu çizelgede adı yazılı "Abdullah Efendi" midir? Öyle olsa gerek, değil mi Niyazi Bey? Ben size, babamın anlattıklarından belleğimde kalan birkaç kişinin adını söyleyebilirim, hepsini bilmiyorum. Bakın: Besim Efendi, Rasim Efendi, Ömer Efendi, Abdi Efendi, Rifat Efendi, bir de babanız olduğunu söylediğiniz Abdullah Efendi.

Rezzan Hanım belleğini karıştırırken Niyazi, pek de sevmediği bir yola giren konuşmayı değiştirip değiştirmemenin gereğini düşünüyor, bir yandan da dinliyordu. Evet bu kimseler arasında Rahmi Bey, Fehmi Efendi gibiler de vardı. Dilekçeyi verenler, çizelgeyi düzenleyenler de Salim Efendi, Numan Efendi gibi kimselerdi, bunlar da Eyuboğlu ailesindendi. Rezzan Hanım, babasının da o çizelgeye yazıldığını söylerken ağlamaklı bir durumdaydı. Bu çizelgeye yazılanları epeyce aşağı yukarı çekip çekelemişler, sonra vazgeçilmiş, parti kapatılınca soruşturmalar da durdurulmuştu. Rezzan Hanım, Osmanlı Maliye Nazırı Cavit Bey'in Maçka'ya geldiğini, ona Eyuboğlu ailesinden bir gencin uzun bir şiir okuduğunu da anılarına ekledi (bu genç sonradan yüksek mühendis olan Ertuğrul Kemal Eyuboğlu idi).

Rezzan Hanım anlattıkça anlatıyordu, konuşmasının sonu geleceğe benzemiyordu. Bu arada oğlu Orhan söze karıştı, daha doğrusu onun sözünü kesiverdi.

- Anne evimize ilk gelen bir kimseye bunlar anlatılır mı? Niyazi ağabey siz anneme bakmayın, onda geçmişi anlatmak, yaşadıklarını canlandırmak gibi bir alışkanlık vardır.

- Niyazi, genç öğrencinin bu sözlerine karşılık verirken bir yandan Handan'a, bir yandan da Rezzan Hanım'a baktı.

- Geçmişi yaşamak, günlük olayların içine sokmak, kimi za-

man insanı avutur, onu gelecek için daha uyanık tutar. Geçmişte yapılan yanlışlardan bugün de, gelecekte de kaçınmayı öğretir. Kötü olan geçmişi anımsamak değil, bir dokunulmazlık içinde yaşamaya çalışmak, olduğu gibi geleceğe aktarmaktır. Yurdumuzda toplum düzeninde çok partili dönemin ortaya çıktığı ilk çağdır, bu anlatılanların geçtiği yıllar. Ondan önce Türk tarihinde böyle yönetimsel tartışmalar, değişik yönetim kurumları yoktu. Tarihte çok partili yaşamın ilk örneğini veren Yunan-Latin toplumlarıdır, doğu uluslarında böyle bir gelişme görülmemiştir. Doğu uluslarında, belli bir görüşe dayalı, toplum düzeni oluşmamıştır (Çin dışında). Özellikle islam ülkelerinde, inanç dolayısıyla konan sınırlamalar insanı bilinçsiz bir doğa varlığına indirgemiştir.

Rezzan Hanım, birden ileri atıldı, bütün göğüsleri, göbeği sarsılarak konuşmaya başladı:

- Ayy yapmayın, söylemeden duramayacağım, sonra unuturum, dinleyin ne olur biraz. İslam toplumunda kadın insan mı değil mi? Sorum biraz biçimsiz gelecekse de içimde iri bir düğüm gibidir. Bakın siz bunun karşılığını düşünün, ben de size kahve pişireyim. Çok geç oldu, tatlı tatlı konuşmaya dalınca kahveler unutuldu, kınamayın beni ne olur...

Hikmet Hanım da, Handan da birden atıldı, ikisi bir ağızdan konuşmaya başladılar:

- Biz yemekten kalkar kalkmaz geldik ki Rezzancığımın o güzel, o tombul ellerinden birer kahve içelim diye. Sen tuttun bize Maçka'da, Trabzon'da ne olmuş, ne bitmiş onu anlatıyorsun. Trabzonlu damat mı edineceğiz, ne oluyorsun öyle kızım?

Rezzan Hanım: - Ne biliyorsun, oğlum büyüyünce bir Trabzonlu gelinim olamaz mı? Neyse ben kahveleri pişireyim, Niyazi Bey'den sorularımın karşılığını beklerim.

Rezzan Hanım kahveleri getirdikten sonra, önce sorduklarının yanıtını beklemeden, kimseye konuşma sırası tanımadan sözlerine şunları da ekleyiverdi:

- Niyazi Bey, sizin aile çok ağa imiş. Trabzon valisi Hüseyin Kadri Bey bile sizin ailenin yasa dinlemeyişinden, yola gelmezliğinden bıkmış da saraya dilekçe yazmışmış. Babam öyle anlatırdı. Babam bu Numan Efendi ile Salim Efendi'ye çok kızardı. İkisi de sonradan CHP yanlısıydı, onda üyeydi de aile içinde

sürtüşmelerin nedeni olmayı da severlermiş. Neyse, önce sorduklarımı açıklayın, islamda kadın.

- Rezzan Hanım, islam dininde kadının ne olduğunu Kur'an söylüyor, bu konuda türlü hadisler de (peygamber sözleri) vardır. Kadın erkeğin tarlasıdır. Mirastan eşit üleş alamaz, toplumda yasal görev üstlenemez, seçemez-seçilemez, yargıç olamaz, imam olamaz, müezzin olamaz, müftü olamaz..

Rezzan Hanım birden atıldı:

- Peki kadın ne olur? Siz söylemeden ben anlıyorum ne olduğunu. Ben buna karşıyım, önce insanım, sonra kadınım. Erkeğin tarlası, çayırı değilim.

Rezzan Hanım'ın sözleri Handan'la annesini etkiledi, onlar daha açığını söylemekten çekinmediler. Yanlarında genç bir erkek olan Orhan'ın konuşmaları ilgiyle izlemesine karşın, ağızlarına geleni dışarı atmakta duraksamadılar.

- Peki bunları söyleyen adamın anası da tarla mıydı? Tanrı bu tarlayı yaratırken onu kimin ekeceğini, kimin biçeceğini de söylemiş mi? Sonra tarla yalnız ekilip biçilmez ki, sulanmak, bellenmek, bakım ister. Tarlanın suyu nerden gelecek? Oraya ark mı bağlanacak? Yağmur mu yağdırılacak yoksa tenekeyle-kovayla mı sulanacak? Bunları da söylüyor mu Tanrı? Sonra tarlanın ekilmesi de ayrı bir konu. Tarla nasıl kazılacak, nasıl sürülecek? Öküzle mi? Atla mı? Traktörle mi? Pullukla mı? Bak Rezzancığım bunların hepsi açıklığa kavuşturulması gereken önemli konular.

Bu konuşmalar sürerken Orhan kulak kesilmişse de, başka konu düşünüyormuş gibi yapıyor, söylenenlerle ilgilenmiyor görünüyordu.

İmdi, biraz, Rezzan Hanım'ı anlamaya çalışalım. Rezzan Hanım, Hikmet Hanım'dan daha gençti. Oğlu Orhan kolej öğrencisiydi, on altısını bile daha bitirmemiş, çok anlayışlı, gösterişli, yaşına göre uzun boylu bir gençti. Rezzan Hanım'ın ilk çocuğu olduğunda, onu doğurduğunda onsekiz yirmi yaşında bulunduğunu söylediğine bakılırsa otuzaltı-otuzyedi dolaylarındaydı. Ancak daha genç gösteriyordu. Dokuz yaşında sevimli, gözleri ışıl ışıl bir kızı da vardı. Rezzan Hanım Fransızca biliyordu, o da bir kız kolejini bitirdiğine göre az çok okumuş bir kadındı. Öğre-

nimini İstanbul'da büyük dayısının yanında (kolej öğrenimini) bitirmiş. Büyük dayısının kim olduğunu söylemiyordu. Hikmet Hanım'ın anlattığına göre (o da bir sanı niteliğinde) adı bir yolsuzluğa karışmış, yargılama sonucu aklanmışsa da bir daha ne Trabzon'a gitmiş ne İstanbul'da oturmuş. Rezzan Hanım bu konuda açıklama yapmayınca olayı karıştırmanın gereği de kalmamıştı. Rezzan Hanım uzun boylu, iri göğüslü, geniş-yuvarlak omuzlu, omuzlarına değin dökülen gür saçlı, düzgün kalçalı, uyumlu bacaklı, kar aklığında derisiyle değişik bir uyum sağlayan açık mavi gözlü, ince çekik kaşlı, uzun kirpikli, güzel sesli, bütün davranışları ilgi çekici, güzel konuşan bir kadındı. Çokluk ayak ayak üstüne atar oturur, düzgün-dolgun bacaklarını göstermekten pek çekinmez, konuşurken devingen olmaya çalışır, insanı sürekli etkilerdi. Bakışları tutkuluydu, insanı süzerek bakar, ağzından çıkan sözcüklerin dinleyen üzerindeki etkisini tartar gibi bir tutumu vardı. Niyazi, bu buluşmadan birkaç gün sonra, başlayan sıcak ilişkilerini yıllarca sürdürdü. Bu ilişkiler, Niyazi'nin yedek subay olarak Kırıkkale'ye atandığı yıla değin sürdü, sonra yeniden başladı. Bunlar, bir hanımla bir erkeğin özel ilişkilerinden öte daha derin bir anlam, bir önem taşır. Niyazi ondan sevginin en etkilisini, en arınmışını görmüş, dahası insana bağlılığın ne olduğunu ondan öğrenmiştir. Rezzan Hanım, Terakkiperver Fırka'nın kuruluşunu, eylemlerini, yaşı gereği, ancak babasından dinleyerek, sonradan öğrenebilir. O yıllarda ancak on onbir-oniki yaşlarında olabilirdi. Anlattığı olayları 1929 dolaylarında (onbeş yaşlarında) dinledikleriyle pekiştirmiş, daha açık bir duruma getirmiştir. Babasının 1949'da yetmiş bir yetmiş iki yaşında öldüğünü söylediğine bakılırsa, 1878 doğumludur. Rezzan Hanım annesinin-babasının ikinci çocuğu olduğunu, kendisinden küçük iki kardeşinin (biri kız) bulunduğunu söylediğine bakılırsa, öte yandan kardeşlerin birer yaş arayla doğduklarını ileri sürmesi gözönünde tutulursa, bütün kardeşler babasının otuz beş yaşlarından önce doğmuş demektir. Rezzan Hanım, Niyazi ile bütün buluşmalarında, bu konuyla ilgili en ufak bir açıklama yapmamış, ailesinin geçmişini gizli tutmuştur. Niyazi onun, ablasıyla oturan, Rezzan Hanım'ı arasıra görmeye gelen annesini bile önceleri tanımamıştır. Bu olayın içinde, daha

önemli bir olay gizlenmiştir, o da Rezzan Hanım'ın geçmişinde önemli görevlerde bulunan iki kişinin 1923'ten sonra yurdumuzdan kaçtığı ya da kovulduğudur.

***

Orhan, başka konuların konuşulmasını, çok ilgi çkici olayların anlatılmasını istiyordu. Bütün amacı çok yabancı dil öğrenmek, bütün yabancılarla kendi dillerinde konuşmak, yüzmek, tenis oynamak bir de koşmak. Öteki sporları sevmiyordu. Güreş, boks, ayaktopu ona göre ilkellikti, uygarlığa, insanlığa aykırıydı. İspanya'da yapılan boğa güreşlerini de "hayvanlık" diye niteliyordu. Yaşından beklenmeyen bir gelişmişliği vardı. Ona göre yapılan bir eylem düşünme gücünü geliştirmeli, insanı olgunlaştırmalı, bu arada gövdesini de güzelleştirip daha sağlıklı kılmalıydı. İngilizceyi öğreniyordu (öğrenim İngilizceydi), yardımcı dil olarak da Fransızca çalışıyordu. Ona sorulsa bütün Avrupa dillerini üç yılda öğrenecekti. Annesinin inançlarına katılmıyordu, anıları, özellikle de üzücü olanları sevmiyor, tarihten nerdeyse tiksiniyordu. Kardeşlerini, çocuklarını öldürten Osmanlı padişahları onun gözünde insana yakışır bir davranış içinde değildi. Taht için baba, kardeş, oğul öldürülmezdi. Osmanlı devletinin yıkılışını da bu olaya bağlıyordu. Yönetimde öldürmek, gelecekten korkmak, güvensiz olmak, uçuruma yuvarlanmaktı. Rezzan Hanım oğlunun bu düşüncelerinin kimini benimsiyor, seviniyor, kiminden de ürküyordu. Orhan ise bütün düşündüklerini çekinmeden söylemenin doğruluğunu savunuyordu, yetişkin bir kimse gibi. Niyazi, bu durumun iyi bir gelişmeye yönelik olduğunu söyleyince Rezzan Hanım'ın gözleri ışıdı, derin bir soluk alarak göğüslerini oynattı.

***

Rezzan Hanım, bu arada yine Trabzon anılarına dönerek, Niyazi'den sorular sormaya, kendi de birtakım geçmiş olayları anlatmaya koyuldu. Bir aralık, Trabzon'da tanıdığı ya da ününü duyduğu kimseleri sordu.

- Bir Hamdi Efendi vardı, dedi, yaşlıydı, güzel yazı yazardı.

Dedemin en yakın arkadaşlarındandı. Babamı her gördüğünde okşar, "sen... beyin oğlusun, ondan seni severim" derdi.

Niyazi, o Hamdi Efendi'nin babasının amcası olduğunu söyledi. Hamdi Efendi bundan onbeş yıl önce ölmüştü. Babamı İstanbul'a getirip işe yerleştiren, benim de okumama olanak sağlayan onun oğlu Rahmi Bey'dir. Sizin adlarını duyduğunuz iki sanatçı o Rahmi Bey'in oğullarıdır, dedi. Handan, Orhan bu konuşmalardan sıkılıyordu besbelli. Söze karıştı:

Handan: - Yahu biz ne umduk ne bulduk. Nerdeyse Niyazi ile akraba çıkacaksınız, ne de kolay kaynaşmışsınız, şimdiye değin nerdeydiniz?

- Şekerim biz Niyazi Bey'i ikinci kez görüyoruz, adını senden, annenden duyduk. Bir aralık, onun ailesinden Çarşıkapı'da bir yakınımız da, bana sözetmişti, ancak şimdi görüşüyoruz işte.

- Yooo şekerim, biz buraya parti kurmaya gelmedik, eğlenmeye, söyleşmeye geldik, anladın mı Rezzan teyzeciğim, şekerim anladın mı? Niyazi oğlum, şu değerli anılarını sonra yazarsın, bize eğlenceli işler anlat, şiir oku, hadi şıpşak...

- Onları dinlemeyi ben de çok severim de, nedense işi eskilere döktük, Terakkiperver Fırkası'nı kurmaya kalktık. Hadi Niyazi Bey, şiir okuyun da Handan kızımızın içi açılsın biraz. Onun bugünler tatlı düşleri var. O yaşlarda insanın ayakları yere değmez.

Orhan da epey sıkılmışa benziyordu, ancak sesini çıkarmıyordu. Annesinin bu sözleri üzerine gözleri ışıdı, sevindi çocuk. Bir aralık yeni ozanların şiirlerini sevdiğini, eskilerin dilini anlamadığını, bu nedenle de onları sevemediğini söyledi. Niyazi ise yeni dönem şiirinin dil bakımından bizim gerçek şiirimiz olduğunu, buna karşın eski şiir dedikleri "Divan Şiiri"nin de gerçekten güzel dizelerinin bulunduğunu söyledi. Şiirde yeni ile eskinin dil bakımından değil, içerik yönünden sözkonusu olabileceğini açıkladı. Çağımızda yaşamasına, dilinin konuşan Türkçe olmadığını, "yeni" sayılmaması gereken ozanların bulunduğunu anlattı. Bu konuda eski İran, Yunan, Latin ozanlarından örnekler getirdi. Ona göre Firdevsi, Sadi, Hafız, Hayyam gibi İran ozanları, Yunus Emre, Dadaloğlu, Karacaoğlan insana yaklaşma bakımından yeniydi. Divan ozanlarından Fuzuli, Nesimi, Baki, Nedim, Nef'i, Naili, Neşati, Şeyh Galip gibilerinde yeni buluşlar, öz-

lü dizeler vardı. Ancak dilleri onları anlamamıza olanak bırakmadı. Homeros, Vergilius, Ovidius, Safo gibi Yunan-Latin ozanlarının işledikleri konular, her zaman "yeni" sayılmalarına olanak sağlamıştır. Bugün Yahya Kemal'e yeni diyenler, özellikle eski şiire özenip "gazel"lerini özgün sayanlar vardır, oysa bunlar içerik bakımından sanıldığı gibi değildir. Artık günümüzde kimse:

Atladı dâmen tutup üç çifte bir zevrakçeye

dizesinden eski tadı çıkaramaz. Eski Kâğıthane eğlenceleri, gezileri, söyleşmeleri kalmadı. Bu şiirin insana verdiği tat geçmişe özlem duyuşun bir anlatımı olmakla sınırlıdır. Ancak gelişigüzel kavramların insanda uyandırdığı eğlence duygusu da şiirde yeni sayılmaz. Yeni olan kalıcı olandır, insan sorununu, insan gerçeğini içerendir, insanla birlikte yaşayandır. Nazım Hikmet'te yenilik ağır basar, ancak bütün şiirleri de yeni değildir, onda da bir "Osmanlılık özlemi" sezilmektedir. Sözgelişi Dede Korkud'ta geçen şiirler, içerik bakımından, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Enis Behiç, Celal Sahir gibi ozanlarınkinden çok mu çok özgündür, insancıldır.

Bu konuşmalar da Handanm'ın, Rezzan Hanım'ın Orhan'ın içini pek açmamıştı, Hikmet Hanım sessiz duruyor, gözlerinden, bakışlarından "aşk şiirleri"nin okunmasını istediği anlaşılıyordu. Handan birden atıldı:

- Şimdi de edebiyat profesörlüğüne başladın. Oğlum burası fakülte değil, konferans salonu değil, parti değil, bir aile toplantısıdır. Ona göre konuş, şöyle gülelim, hoplayalım. Bak Orhan da ilgiyle dinliyor, arkasından eskiler çıkıyor. Yeniyi sevdiğini söylüyorsun, eskiyi de bırakamıyorsun.

Bir aralık Rezzan Hanım söze karıştı, şiiri sevdiğini, ancak "yeni şiiri" sevdiğini söyledi. Niyazi'den özellikle kendi şiirlerini okumasını istedi. Bu isteğin arkasında, Niyazi'yi daha ayrıntılı tanımaya yönelik bir eğilim seziliyordu. Rezzan Hanım duygulu, anlayışlı bir kadındı, insanı yalnız anlatılanlarla değil, gizlenen gerçeğiyle anlamak istiyordu. Onun bu özelliği ilerde açıklığa kavuşacaktı.

Niyazi bu istekler karşısında, biraz da isteksizce, kendi şiirlerinden birini okudu:

Senin güzelliğin üstünde
Benim de erkekliğim
Sen aynaya bakar
Böbürlenirsin
Ben de rakı içer
Nara atarım..

Şiir okunurken Handan'ın, Rezzan Hanım'ın gözleri gülüyordu, Hikmet Hanım oyun içinde oyun arayan bir ilgiyle dinliyordu. Şiir bitince Rezzan Hanım:

- Bu kadarcık mı? Çok kısa değil mi? Biraz daha uzunu yok mu? Böyle şiirleri seviyorum işte. İnsanın duygularına sesleniyor, güncel yaşamla ilgili bir tutumunu açıklıyor.

Orhan çok sevinçliydi, Handan bu kısacık şiirden bambaşka bir anlam çıkarmışa benziyor, Hikmet Hanım ise daha soğukkanlı görünmeye çalışıyordu. Evet Hikmet Hanım aynanın karşısına geçince uzun saçlarının omuzlarına döküldüğünü başını hızla sağa sola sallar, atar, kendini süzer, gözden geçirirdi. Niyazi daha birçok şiir okudu. Özellikle halk ozanlarının aşk şiirleri hepsini büyüledi. Rezzan Hanım okunan halk şiirlerinin çoğuna yabancı değildi. Orhan, gözlerini sağa sola kaydırıyor, sık sık Handan'ın konuşurken açılan bacaklarına, hoplayan göğüslerine bakıyor, kimseye de sezdirmek istemiyordu. Hikmet Hanım'ın oturuş bakımından her günkü özgürlüğü üzerindeydi, kimseden gizleyecek yeri olmadığını söyler gibi bir davranışı vardı. Rezzan Hanım, kendini ortaya koymak isteyen, ancak daha ölçülü davranan, geleceğe daha çok ilgi çekecek bir ortam bırakmak amacını güden bir tutum içindeydi. Buna karşın, durum elverdikçe kahkahaları atarken üzerlerinde eteği kayan bacaklarını açıyor, derinlere varan sisli bir görünüme bürünmüş yerlerini sergiliyordu. Düzgün, uyumlu bacakları kalçalarına yükseldikçe kalınlaşıyor, daha etkileyici bir biçim alıyordu. Bu durumlar uzun sürmüyor, bir görünüp bir yokoluyordu. Hikmet Hanım, konuyu değiştirdi.

- Eee Rezzancığım, biz Handan'ı nişanlıyoruz artık. Siz bu işe ne dersiniz?

- Mutluluklar dilerim, bir yastıkta kocasınlar. Ancak böyle sessiz, birdenbire neden? Evleneceği genci daha önceden iyi ta-

nıyor mu? Nasıl olsa bu iş günün birinde olacaktı, bir gün önce olması daha iyi, ancak evleneceği kimseyi de iyi tanıması gerekli sanıyorum.

Handan, hem gülüyor, hem de yüzü kızarıyor, yan gözle Niyazi'ye bakıyordu. Sevindiği, bu işin bir gün önce bitmesini istediği belliydi. Annesi sözü alarak:

- Şimdilik kesin bir yakınlığımız yok, onlar çok önceden birbirini tanıyordu, biz de tanıyoruz. Oldukça varlıklı bir ailenin çocuğudur. Öyle sanıyorum ki Niyazi Bey de onu tanıyacak. Daha önceden pek yakın arkadaş olduklarını sanmıyorum, ancak görse anımsar kanısındayım.

Gerçekte Niyazi o genci iyi tanımıyordu, onunla pek arkadaşlığı olmamıştı. O, şimdi yalnız Mes'ud'un durumunu, ne gibi bir tutumu benimseyeceğini, ne yapacağını düşünüyordu. Mes'ud olayı öğrendikten sonra iş kötüye gidecekti, istenmeyen, üzücü olaylar ortaya çıkacaktı. Bu kaçınılmaz bir durumdu. Özellikle Handan'ın ona yazdığı mektubun etkisi daha silinmemişti, izleri belirgindi. Mes'ud için bu olayın iki yönü vardı. Biri Handan'a duyduğu derin, sarsılmaz sevgi, öteki itildiği eziklik uçurumu, yararlanan benliğiydi. Boyuna "Handan" diye sayıklıyordu. Rezzan Hanım bu durumu bilmiyordu, onun için ayak ayak üstü atmış, bacaklarının bütün güzelliğini sergilemiş, oturuyor, gülüyor, kahkahalar atarak göğüslerini hoplatıyordu. Orhan, işlerin bilincine varmamış, annesinin gülüşlerine katılmakla yetiniyordu. Hikmet Hanım sevinçliydi, ancak durumdan, bakışlarından içinde bir kaygının bulunduğu da anlaşılıyordu. Bacaklarını göstermekte Rezzan Hanım'dan aşağı kalmak istemediği belliydi. Handan, içini saklamayı, kaygılarını gizlemeyi çok iyi biliyordu. Hikmet Hanım boyuna Niyazi'ye bakıyor, onun duygularını, bu yeni tanıştığı hanımdan edindiği izlenimleri anlamak ister gibi gözlerini sağa sola kaydırıyor Nedense Rezzan Hanım, birden bir "Serbest Fırka" sözünü ortaya attı. Hikmet Hanım ürker gibi kendine geldi. Ancak Rezzan Hanım'ın söze başlamasıyla, oda kapısının açılışı bir oldu. Hizmetçi kız elinde büyük, içi dolu bir tabakla içeri girdi. Tabağın içinde meyva vardı, büyük masanın üstünde renkli bir tablo oluşturuyordu. Orhan dışarı çıkmıştı. Rezzan Hanım iri bir portakalı alıp Hikmet Hanım'ın dışarı taşan

göğüslerinden birine vurdu. Sonra bir ona, bir de Niyazi'ye bakarak güldü. Olay, bu iki hanımın de düşündüklerini iyice açığa vuruyordu. Handan elindeki elmayı soyarken anlamlı anlamlı gülüyordu. Orhan içeri girince Rezzan Hanım ona bir armut uzatıp "al benim canım oğlum" deyince Handan güldü, Hikmet Hanım ondan geri kalmadı. Orhan, armudu almak için uzattığı elini birden geri çekti, kızardı. Annesinin, "oğlum anlayışlı ol, benim, annenin, bu çapkın ablanın düşündüğünü düşünmedim" diyerek Handan'ı gösterdi. Hepsi birbirine baktı, bakıştı gülüştüler. Orhan kendisine verilen armudu yemeye başladı. Konu tatsızlaşmaya yönelince, Rezzan Hanım, birden Handan'ın nişanlanma işini ortaya attı. Handan, nedense, bu konuya sevinmedi önceki gibi. Orhan, yaşlı bir kimse gibi, Handan'ın durumu üzerinde açıklamalara girişti, evlenmenin öyle kolay olmayacağını, birbirini çok iyi tanımanın gerektiğini öne sürdü. Bu konuşma Hikmet Hanım'a taş atmaktı. Olayın yabancısı olmadığını, bu konuda birtakım söylentilerin kendi kulağına da geldiğini sezdirmekti.

Gecenin tadı yer yer inişler çıkışlar gösteriyordu. Bu üç hanımdan iki büyüğü arasında bölüşülemeyen bir av var gibiydi. Bunu o söyleşmede sezmek kolaydı da, bölüşülemeyenin kim olduğunu anlamak güçtü. Sözler döndürüldü, dolaştırıldı, nişandüğün üzerinde yoğunlaştırıldı. Büyük bir eğlence düzenlenecek, çok varlıklı güveyi elinden geleni yapacak, su gibi paralar akacak, oyunlar oynanacak, çalgılar çalınacak. Düğüne gelenlerin beğenisine göre zeybek, kaşık havası, horon, halay bg. bilinen ne varsa sergilenecekti. Orhan, bu halk oyunlarını bilmiyordu, bilmediğinden de sevmiyordu, onlara karşı çıktı. Niyazi, halk oyunlarının yerel olduğunu, ulusların özgün buluşları, gelenekleri arasında yeraldığını, dahası yöresel ıralar oluşturduğunu söyledi. Orhan'ın bu konudaki tedirginliğini gidermeye çalıştı. Çağımızın, bizim için, yeni sayılan müziği de toplumumuza girdi, benimsendi bile. Ancak halk müziği denen, yerli bir müzik de vardır. Bizim ülkemizin müziği de halkımızın benimsediği, koruduğu, geliştirdiğidir. Bu çağdaş batı müziğine karşı çıkma anlamına gelmez. Bugün Amerika'dan, Afrika'dan, Avrupa'nın değişik yörelerinden gelen yöresel müzikler vardır. Bunlarla bizim halk müziği karşılaştırılırsa, yöreselliğin anlamı daha kolay

kavranır. Mozart, Bethoven, Schubert evrenseldir, onlarla yöresel müziği karıştırmamak gerek.

Rezzan Hanım, Hikmet Hanım can kulağıyla dinledikleri bu sözler karşısında birbirine bakıp güldüler, Handan göğüslerini hoplatan kahkahalarından birini atmakla yetindi. Bu arada Rezzan Hanım başka bir odaya gitti. Hikmet Hanım, önce kızına, sonra Niyazi'ye baktı. Bu bakış "gidelim" demekti. Handan direndi, Rezzan Hanım'ın dönmesini beklemeyi, biraz daha gülüp eğlenmeyi, özellikle de Orhan'ın yatmasını yeğledi. Orhan'dan neden kaçındığı belliydi, daha özgür konuşmak istiyordu. Rezzan Hanım elinde bir kutuyla döndü, gözleri gülüyor, göğsü biraz daha açıktı. Handan, annesinin kalkıp gitmek istediğini söyleyince, Rezzan Hanım karşı çıktı. Niyazi'den şiir okumasını istedi. Rezzan Hanım, şiir okunmasını isterken tutkulu, devingen bir tutumdaydı. Niyazi onun buyruğuna uyarak epeyce şiir okudu. Rezzan Hanım kapağını açtığı kutuyu konuklarının önünde gezdirdi. Bu kutuda yalnız çikolata vardı. Niyazi, uzunca bir çikolatayı alırken, Rezzan Hanım yayvan, baklava dilimi biçiminde olanını gösterip almasını istedi. Niyazi, gösterilen çikolatayı daha ağzına götürmeden kapının hızlı hızlı vurulduğu duyuldu, Rezzan Hanım ürktü, sağına soluna baktı. Hikmet Hanım şaşırdı, Handan güldü, Orhan öteki odadan, "anne kapı vuruluyor" diye bağırdı. Bu beklenmedik bir olaydı, evdekiler birbirlerinin yüzüne bakarlarken, Orhan'ın sesi duyuldu kapıdan:

- Anne, birileri geldi, polis geldi, gelsene, polis geldi.

Rezzan Hanım yerinden fırladı, kapıya koştu, sonra: "Niyazi Bey gelir misiniz?" diye seslendi.

- Af buyrun, polis geldi, korkulacak bir olay değil, Niyazi Bey burda mı? Zamansız geldik, onun bir arkadaşı için.

Rezzan Hanım, oğluna Niyazi'yi çağırmasını söylerken, sesleri duyan Niyazi kapıya gitti, kendini polise tanıttı. Orhan, iyice şaşırmış, biraz da korkmuştu. Gelen polisti, onu öteden gören Rezzan Hanım biraz ürkmüş gibi bakıyordu. Handan içerden bakıp "Mes'ud'la iki polis" dedi. Niyazi, durumu öğrenmek için, dışarı çıktı, polisle konuştu, bir "kefillik için merkeze gelmesi" gerektiğini, korkulacak bir durumun olmadığını öğrendikten sonra,

durumu eve bildirip geleceğini söyledi. Birkaç dakika sonra polisle gitti.

Olay pek içaçıcı değildi, Mes'ud'un aşırı duygusallığı yüzünden yarattığı, gelecekte daha kötülerinin doğabileceğini sezdiren nitelikteydi, yasal olarak sarsıcı yanı yoktu. Handan'ın kaygılanması yerindeydi, kesin değilse de, böyle bir olayın ortaya çıkabileceğini kestirebilirdi.

Üzerinde önemle durulacak bir konu yoktu, Mes'ud içmiş, duygulanmış, parasının verdiği güçle taşkınlık etmişti. İçtiği meyhanede çıkan olaydan yararlanan polis, sık sık olageldiği gibi, işin üzerinde "önemle" durmuş; bu sırada "daha kazançlı olduğu" söylenen bir girişimin gerçekleşmesine olanak sağlamak için, ağırlığını bu yana vermişti. Bu durum sonradan, Niyazi'nin yakından tanıdığı bir yetkilice açıklanmıştı (özel olarak). Bu yetkili, o dönemin İstanbul valisiyle Boğaz'da "Necib Bey" adıyla ünlü yerde özel ilişkiler içinde bulunan bir kişiydi. Orası ne güzel, ne görkemli yerdi. "Yumrukçu Emniyet Müdürü" o yıllarda bir pamuk yumağına dönüşmüştü. Nerde 1944 yılının dünyaya sığmayan erkişisi, nerde "Edirne valisi".

Gelenler polisti, Mes'ud Bahar Pastahanesi'ne telefon edip Niyazi'nin Handan'ın evinde olduğunu öğrenmiş, oraya gitmiş. Anneanne de Rezzan Hanım'ın evinde olduklarını söylemiş, evin yerini bildirmiş. Handan gelenler arasında Mes'ud'u görünce büsbütün şaşırdı, korktu. Rezzan Hanım, kuşkulandı. Evde herkes birbirinin yüzüne bakıyor, olayın ne olduğunu öğrenmek istiyordu. Niyazi evden ayrılırken işin önemli olmadığını, bir arkadaşını karakoldan almak için kefil aradıklarını, olayın kendisiyle ilgisi bulunmadığını polisten öğrenip Rezzan Hanım'la ötekilere anlatınca biraz yatışma oldu. Niyazi'yle el sıkışan Rezzan Hanım'ın gözleri gülüyor, "yine bekleriz" der gibi bir anlam taşıyordu. Niyazi yolda polisle yanyana yürüyor, Mes'ud ise öteki polisle önde gidiyordu. Niyazi, Mes'ud'la konuşmadan önce olayı polisten öğrenmeye çalışıyordu. Merkeze varıncaya değin, Niyazi'yi eskiden de tanıyan Rizeli polis işin içyüzünü açıklamadı. Olay pek önemli değildi. İçkili olan Mes'ud, Handan'ın evi çevresinde dolaşırken, durumundan kuşkulanan bekçiler onu karakola götürmüş, komiser durumu soruşturunca Mes'ud kaçamaklı

yanıtlar vermeye başlamış. Bunun üzerine büsbütün kuşkulanan komiser onu gözaltında tutmak, salıverilmesi için de güvenilir bir kişiyi aracı göstermesini istemiş. Mes'ud'un durumu, görünümü gerçekten kötüydü. Saçı sakalı birbirine karışmış, üstü tozlu topraklı, kılığı dağınık, ilk bakışta insan üzerinde olumsuz bir etki bırakıyordu. Niyazi araya girerek, polisin istediği güvenceyi verdikten sonra Mes'ud karakoldan çıktı. Polislerden birinin Rizeli olması, Niyazi'yi daha önceden tanıması olayın üzerinde durulmamasını sağladı. Gecenin epeyce ileri bir saatinde, ikisi de Bahar Pastahanesi'ne gittiler. Mes'ud bir pasta yeyip bir çay içtikten sonra evine döndü. Niyazi, durumu telefonla Rezzan Hanım'ın evine, Handan'a bildirdi. Mes'ud, giderken Niyazi'ye ertesi günü Handan'a uğramasını, ona yazdığı mektubun sonucunu öğrenip kendisine bildirmesini söylemişti. Mes'ud'tan ayrıldıktan sonra Niyazi karşı masada oturan, tartışan Ziyad Nemli, Said Maden, Halil Bahar, Celal Algan, Necmi Duman topluluğunun yanına gitti. Ziyad Nemli her zamanki alaycı, güldürücü tutumuyla Niyazi'ye sataşmaya, geceye bir renk katmaya başladı.

- Gel be, nerdesin kaç gündür? Senin şu oğlanla çok sıkı fıkı olmandan ben kuşkulanıyorum. Bu oğlanda bir delilik var. Çok varlıklı olduğunu söylüyorsun, ancak davranışları dengesiz; ilerde senin başına bir iş açabilir bu oğlan. Ben onun tutumunu pek beğenmiyorum.

- Evet son günlerde tutumu bani de sarmıyor, ancak yıllardır arkadaşız. Bugünlerde başında kavak yelleri esiyor, acınacak bir durumdadır. Benim de tanıdığım bir kızı seviyor, bu işte ikisi de epeyce ileri gitmişler, şimdi kız yançiziyor, annesi onu başka birisiyle evlendirmek istiyor. Kızı sen değil de senden daha yaşlılar, babası dolayısıyla, tanıyabilir. Sözgelişi senin baban onun babasını tanıyabilir. Kızın babası Trabzon Öğretmen Okulu'nda müdür, felsefe öğretmeniydi eskiden, adı Hamdi'dir.

Ziyad Nemli biraz düşündükten sonra, başını kaşıdı, durdu, birden:

- Ben o adı çok duydum, onun çok genç, güzel bir karısı varmış, hep okulun bahçesinde dolaşırmış. Yalnız babam değil, o yıllar Trabzon'da okuyan, şimdiki öğretmenlerin hepsi tanır Hamdi Bey'i.

Hepsi de Trabzonlu olan, yalnız Said Maden Çorumlu olduğundan, "sürüye karışmış" sayılan, bu topluluk gecenin geç saatlerine değin oturdu, şiirler okudu, tartışıldı, Necmi Duman'ın gün ışığına çıkmasını pek istemediği sevgilisinin, dolaylı olarak, özellikleri sayıldı. Bundan Halil Bahar'ın pek de hoşlanmadığı anlaşılıyordu. Ziyad Nemli'nin diline düşenin kendini kurtarması kolay değildi pek. Said Maden için yaşamak biraz da Baudelaire'i bilmekti, okumaktı. Bu Fransız ozanının şiirlerini belleğine doldurmuş, onları noktasına, virgülüne dokunmadan Türçeye çevirmeye çalışıyordu. Necmi Duman, elinde tuttuğu Varlık dergisini göstererek, içinde yeralan Subutay Hikmet'in bir şiirini okudu. Ziyad Nemli şiiri beğenmemekle kalmadı, bir de "öööö" dedi, Niyazi kahkahayı bastı. Halil Bahar ensesine dökülen yumuşak, uzun saçlarını düzeltirken pastahanenin kapısına baktı, Kiryako gülüyordu, bu kalkıp gidin, kapatacağız demekti. Hepsi birlikte kalktılar.

***

Artık bahar gelmiş, ortalık ısınmaya başlamıştı. Bütün öğrencilerde bir çalışma, kitapların üstüne eğilme görülüyordu. Fakültelerde öğrenci karnelerinin onaylanıp denetlendiği günlerdi. Niyazi, Fatih'teki evinden çıkmış, yavaş yavaş Fatih Camiine çıkan yokuşta ilerliyordu. Nevşehirli İbrahim Paşa Caddesi'nin bitim yerine gelince, karşıdan Handan'ın hızlı adımlarla kendisine doğru yürüdüğünü gördü, biraz yavaşladı, "bu kız buralarda ne arıyordu, bu mahalleden çıkmış, çevreyle ilgisini kesmişti. Yoksa bir tanıdıklarına mı gidiyordu?" diye geçirdi içinden. Niyazi, böyle düşünüp dururken Handan yanına geldi:

- Nerdesin, ben de seni arıyorum. Geçen akşam sen evden çıkınca ne oldu diye çok üzüldük. Telefonda olayı kısa kesince Rezzan Hanım da kuşkulandı. Dün akşam üstü de postacı eve şu mektubu bıraktı. Bu çocuk deli mi? İnsan sevdiğini söylediği, evlenmek istediği bir kıza böyle bir mektup yazar mı? Şimdi doğru bize gidelim, annem de seninle konuşacak bir iş üzerinde. Mektup annemin eline geçmiş, dünyamız karardı.

Handan, bunları söylerken dudakları titriyor, sözcüklerin ki-

mini yanıda kesiyor, gözleri doluyordu. Korktuğu, sarsıldığı besbelliydi. İkisi birlikte Bayazıt'a gittiler, Niyazi, o sırada Handan'ın evine gitmek istemedi. Doğruca Bahar Pastahanesi'ne varıp, kıyı masalardan birine oturdular. Çay, pasta ısmarladılar. Handan, öfkeli, kaygılı bir davranışla mektubu çıkardı, Niyazi'ye uzattı. Niyazi bir yandan mektubu okuyor, bir yandan da Handan'ı süzüyordu. Mektupta yergiler, küçümsemeler, ağır suçlamalar, yakışıksız sözler sıralanmıştı. Özellikle şu sözler Handan'ı çok öfkelendirmişti:

"... karıcığım, evlenmeden karıcığım benim. Sen bu evlenmeyi bir yana atacaksan sıcak etten başka ne olabilirsin? Üstelik ben o sıcak etin tadına da vardım... Seni kollarımın arasında ezdiğim, sıktığım, dudaklarını morartıncaya değin emdiğim günler, göğüslerini ezdiğim, seni bağırttığını, ağzını para ile tıkabasa doldurduğum, boynunu dişlediğim geceler unutuldu mu? Beyoğlu'ndaki evimde kıvrandığın saatlerin üzerinden daha çok geçmedi. Kucağımı kalçalarının doldurduğu günlerin sıcaklığını duymuyor musun?"

Mektup bu tür uygunsuz biçimde uzayıp gidiyor, kimi yerde ağza alınmayacak sözcüklerle iğrenç bir nitelik gösteriyordu. Handan çok üzgündü. Bu üzgünlük Mes'ud'la olan ilişkisinden değil, kendisiyle evlenmek istemediği bir kimsenin, kızınca neler söyleyebileceğini gündeme getiren tutumundan kaynaklanıyordu. Handan ağlıyordu. "İnsan evlenmek istediği bir arkadaşına böyle yazar mı?" diyerek gözlerini mavi, işlemeli mendiliyle sildi. "Demek ilerde bana bir terlik alsa, bir ayakkabı alsa, kızınca yüzüme vuracak, en özel işlerimizi pencereyi açıp bütün komşulara duyuracaktır. Bu ne biçim erkek, Niyazi?"

Niyazi onu yatıştırmaya, bu yazılanlardan öyle bir sonucun çıkarılmaması gerektiğini anlatmaya çalıştıysa da Handan bir türlü yatışmadı, daha çok üzüntüye kapıldı. Niyazi, bu iki sevgili arasında geçen olayları, daha önce de Mes'ud'tan dinlemiş, onu böyle söylememesi için sık sık uyarmıştı. O dinlemedi, öfkesini yenemedi. Şimdi de öcünü acı bir biçimde almaya çalışıyordu. Handan ise "bunları bir deli bile yazmaz" deyip duruyordu. Handan, hem yerinde duramıyor hem de çantasından çıkardığı aynaya bakıyor, kaşını gözünü oynatıyor, öfkesini açığa vuruyordu.

Pencereden Marmara'ya baktı, sonra derin bir "offf" çekti. Daha söyleyecekleri vardı, ancak onları belli bir sıraya koyup açıklayacak durumda değildi. Niyazi'den bir sigara istedi, derin derin çekmeye, dumanını sağa sola üfürmeye başladı. Bir aralık:

- Niyazi, sen benim yerimde olsan ne yaparsın? Böyle bir kızla sen evlenir misin? Sana böyle mektup yazan bir kızla; dünya güzeli olsa bile? Aramızda geçenleri sen de biliyorsun. Ancak, bunların Mes'ud'un anlattığı gibi aşırı olduğuna inanma. Bu mektuptan onun sana çok daha aşırı olayları anlattığı sonucu çıkıyor. Ben onu gerçekten çok seviyordum, onunla evlenmeyi kesin olarak düşünüyordum. Ancak, kimi davranışları beni ürküttü, gelecekte çok kötü sonuçlar doğabileceğini bana sezdirdi. Onları şimdi söylemek istemiyorum. Buna biraz da ben yolaçtım, onu çok umutlandırdım belli. Şimdi bile onu sevmiyorum diyemem, ancak ona, bir erkek olarak güvenemiyorum. O, bende, şu mektupta yazdığı gibi bir sıcak et tadı arıyor. Beni korkutan budur. Ben yalnızca bir sıcak et olmak istemiyorum artık. Yarın büsbütün değişebilirim, bambaşka bir insan olabilirim. Bugün ondan kopmuş gibiysem yalnız ben suçlu değilim. Beni ondan kopmaya iten nedenlerin yaratıcısı odur sanıyorum. Beni ona bağlayan, biraz da, başlangıçtaki bunalımlı durumumdu. Annemle babam ayrılmış, evin tadı tuzu kalmamış boşlukta çalkanır gibiydi. Ailesi varlıklıdır, babasından büyük bir gelir kaynağı kalacak ona. Beyoğlu'ndaki küçük ev de annesinindir, kiraladım demesine bakma. Kira mira verdiği yok. Annesiyle babasının arası açılmış, annesi bir aralık ayrılıp o küçük evine taşınmak istemiş, sonra vazgeçmişler. İşin doğrusunu ararsan, babası o küçük evi özel işleri için kullanmaya kalkışır. Ev gerçekten anneannesinindir, babası karışmıyor bile. Bak işte, Niyazi sen bunları da bilmiyorsun, yanlış biliyorsun. O, bana, evlenirsek bu evde oturacağımızı söyledi, annesini de öyle kandırdı. Neyse bunların şimdi önemi kalmadı. Niyazi, şimdi sen bana bir yol göster, onun bu mektubuna nasıl bir karşılık vereyim? Onunla evlenmem, şimdiki düşünceme göre, sözkonusu değil artık.

- Sizin aranızda geçen özel işlere, anlaşmalara karışmam doğru değil, Handan. İkiniz de arkadaşımsınız, aranıza girmek istemiyorum. İkinizi de seviyorum. Ancak, sen ona açılmada bi-

raz ileri gittin gibime geliyor. Şimdi bağları koparmak, başka bir yaşama ortamına girmek istiyorsun.

- Yok öyle deme, seninle arkadaşız, bir ailenin bireyleri gibiyiz. İnsan arkadaşına içini dökmez mi? Olaylara aykırı bir gözle bakma.

- Peki, başlangıçta bana mı danıştınız da işleri bu karışık duruma getirdiniz? Ben seden yana olsam, Mes'ud kuşkulu bir çocuk, seninle özel bir ilişki içindeyim sanacak, bana da gücenecek. Onda böyle bir kuşkunun olduğunu da biliyorum.

- Ne demek bu, seninle de gizli işlerimiz mi var sanıyor? Öyleyse arkadaşlığınızın temeli çürük demektir.

- Bak Handan, benimle çok açık, kesin konuş. Evlenmek istiyor musun? Bu İzmirli gençle kesin bir anlaşmaya vardın mı?

- Niyazi, inan bana, ben yine deneme aşamasındayım. Annemi kıramıyorum. Ben kesinlikle tiyatroya dönecğim, İzmirli de benim için bir basamaktır, tiyatronun basamaklarından biri. Şunu kesinlikle bilmeni isterim, ben İzmirli'ye Mes'ud'a açıldığım gibi açılmayacağım, bu kesindir, ilerde bunu daha iyi anlayacaksın, şekerim.

- Ben ikinizin arasına girecek üçüncü bir kimse olmak istemiyorum. İkinizin de durumunu biliyorum. Sana açığını söyleyeyim, seni daha çok seviyorum Handan, ancak bu sınırlı bir sevgidir. Mes'ud'unki gibi değildir, buna inan.

- Ben de seni seviyorum, sen de buna inan. Onu benim başıma saran sensin, açıkçası budur işte. Ben, bir bunalım insanı oldum ikinizin arasında. Davranışlarımda bilinçli değilim, onu da biliyorum. Önce seviyordum, şimdi sevmiyorum, sevemiyorum, yarın ne olacağını bilemem. Şimdiki duruma göre Mus'ud işi bitmiştir benim için.

- Handan, istersen bekle, Mes'ud gelecek, onunla açık açık bir daha konuş, son sözünü söyle.

- Mes'ud mu gelecek? Sen deli misin? Ben gidiyorum, beni onunla bir daha yüzyüze getirme. Seni evde bekliyorum, bugün olmazsa yarın gel, Rezzan Hanım'lara yine gideceğiz. Ben şimdi gidiyorum, gücenme bana, seni evde bekleyeceğim, annemin de seninle konuşacakları var. Benim duygularımı anla, öyle katı ol-

ma. İçimde duygular karışıp kaynaşıyor, birbirini boğuyor. Evde beklerim, allahaısmarladık.

Handan bunları söyledikten sonra, ayağa kalktı, Niyazi'ye bir daha baktı, hızla yürüyüp gitti.

***

Niyazi, daha önceden verilen bir söz üzerine, ertesi günü Mes'ud'la buluşup görüştükten sonra Rezzan Hanım'a gitmek amacıyla Handan'a uğradı. Mes'ud'la aralarında geçen konuşmayı, onun bu işin arkasını bırakmayacağını, birtakım suç sayılacak girişimleri bile göze alacağını, dahası Handan'ı öldürmeyi bile düşünecek nitelikte sinirlerinin gergin olduğunu anlatmadı. Mes'ud, artık denge diye bir ölçü tanımaz duruma gelmiş, bir yandan Handan'a olan tutkunluğu, bir yandan babasından istediği parayı alamayışı onu iki aşırı uç arasında öteye beriye koşan bir insan yapmıştı. Handan onun için bir yaşama odağı olmuştu. Onu başkasına veremezdi, onsuz yaşayamazdı. Yaşamak sevmek, sevmek ise Handan'la birlikte olmak demekti. O hep böyle düşünüyor, böyle kuruyordu. Onun benliğini, varlığını Handan kuşatmış, dünyasını kalın duvarlarla çevirmişti. Onun anadüşünceleri bunlardı, onu bunlardan vazgeçirmek şimdilik olanaksızdı. Handan'a gelince, o da güzelliğinin verdiği güçle çevresini görmeyen, serüvenlere atılmayı seven, eskiyi unutmaya çalışan, yeni girişimler ardında koşan bir kız olmuştu. Gerçekte, İzmirli gençle evlenmesi de bir serüven olacaktı, onu da sevmiyordu, sevemezdi. Bu evlilik gerçekleşirse, Handan geleneksel bir bağdan çözülmüş, daha "özgür" bir "kadın" olacaktı. Evlilik ona yasal kapıyı açacaktı, hepsi bu. Mes'ud'u düşlüyor, İzmirli'yi düşünüyor, Niyazi'ye yakınlık duyuyor, daldan dala sıçrıyordu.

***

Akşamın alacakaranlığı içinde, Bayazıt'tan Fatih'e doğru başını öne eğmiş, elleri pantolonunun ceplerinde, orta boylu, gür dalgalı saçlı, sağ omuzu biraz düşük, sol omuzunun kürek kemiği çıkık, pek besili olmayan, burnu biraz eğrice, yaratılıştan içe-

dönük bir genç ağır adımlarla yürüyordu. Kendi içdünyasına dalmış, dışdünya ile ilgisini kesmiş, gövdesiyle tini arasında bağlantı yokmuş gibi, yürüyen gövdesinden bile uzaklaşmış bir durumu vardı. Gözlerinin dışa açılmış birer ufak pencere olmaktan öte anlamı yoktu. Gözleri çevresini değil içini görür gibiydi. Onun yüreğinde bütün insanların acıları, kaygıları, düşünceleri, tedirginlikleri vardı. Kendinden sıyrılmış, benliğinin içinde başka bir ben olarak kalmıştı. Mahmur mahmur bakan, kestane rengine çalan gözleri dışdünyaya bakarken bile içdünyasını görüyordu. Bütün varlık türlerinden bir ayrıntı varmış onda sanılırdı. Thales'ten Hartmann'a, Homeros'tan Aragon'a, Phidias'tan Rodin'e, Giotto'dan Bedri Rahmi'ye, Firdevsi'den Orhan Veli'ye, Musa'dan Muhammed'e değin herkesten bir kırıntı vardı onda, kendini öyle görüyordu. Kendini dağınıklıklardan oluşmuş bir bütün sanıyordu. Tini yorgunluklar içinde çırpınıyordu. Bütün güzel sanatlara karşı önüne geçilmez bir sevgisi, sınırsız saygısı vardı. Felsefe, yazın, resim, yontu, kabartma, mozaik, halk türküleri gibi değişik dallara dağılan ilgisi yüzünden belli bir alanda yoğunlaşan çalışma gücü yoktu. Bu ince yapılı genç adam bağnazlığın en koyu, en katı basamaklarından geçmiş, Nakşbendi, Bektaşi, Mevlevi, Halveti olmuş, meyhanelerin her türlüsüne girmiş çıkmış, esrar tekkelerine dadanmış, sonunda en aşırı dinsiz bir inanca varmıştı, tanrıtanımazdı. Bir aralık, Fatih Camii yanında, Hacı Süleyman Efendi'nin gizlice yönettiği Nakşbendi Tekkesi'ne girmiş, orada yıllarca derviş olarak kalmıştı. Okulu bırakmış, kendini tarikata vermişti. Bu olay tekkenin polislerce basılıp dağıtıldığı yıla değin sürdü. Şehzadebaşı Karakolu'na götürülmüş sidik, pislik kokulu, ıslak, karanlık bodrumuna atılmış, epeyce dayak da yemişti. Bir aralık Süleymaniye Kütüphanesi'nde Tahirülmevlevi ile arkadaşlarının düzenledikleri toplantıları dinlemiş, sonunda soluğu meyhanede almıştı. Başıboşluğun her basamağından geçen, yoksulluğun, sıkıntının, dayağın en ezicisini yaşayan, gören bu kişi birbirini yemekle, kötülemekle, birbirinin kuyusunu kazmakla uğraşan Maçka'nın en eski, en tanınmış ailesinin Osman Ağa kolundandır. Anasının da bağlı bulunduğu kol İzzet Ağa koludur. Bir ailenin bu iki kolu da birbirinin kuyusunu kazma yarışında epeyce başarı sağlamıştır. Bu kol

kıskançtır, eziktir, bilgisiz, becerisiz, vurguncu, geri kalmış kimselerden oluşmuş, birbirinin hakkını yemede eşsizdir. Dinine, geleneklerine bağlı görünmesine karşın, kardeşler birbirinin yasal haklarını yemede önüne geçilmez bir tutkunun tutsağıdır. Erkek kardeş, kızkardeşlerinin babadan kalma tarlalarını ele geçirmeye çalışırken camide imamın yanında namaz kılmayı da bir gösteriş sayar. Bu aile "Eyuboğlu"dur.

Bu içekapalı, yalnız, çevreden kopmuş genç yolda değişik düşüncelerin ağında yuvarlana yuvarlana yürüyordu. Kendi kendine konuşur, tartışır, çekişir. Babası da öyledir, onu görmeyen birkaç kişiyle konuşup tartışıyor sanır. Bu gencin parası yoktur, para onun cebinde en çok bir gün konuk olarak durabilir. Alçakgönüllüdür, eliaçıktır, korkusuzdur, benliğine düşkündür. Şiir yazar, öykü yazar, okur, gezer. Dört kardeşin, büyükten küçüğe üçüncüsü, küçükten büyüğe ikincisidir. Yolda giderken şunları düşünüyordu:

Bu dünya ister bir tanrının, ister mekanik bir gelişigüzelliğin ürünü olsun, iyi değildir. Kendi içinde uyumludur, ancak insan için mutluluk sağlayıcı değildir. İnsan gücünün yeni buluşları karşısında ortaya çıkan yeni gereksinmeler, yeni istekler bu dünyanın doğal düzenine aykırı bir yaşama dizgesi getirmiştir. Dünyanın gerçek güzelliği bozulmuş, doğal tadına ağı katılmıştır. İnsan bir Stoalı gibi yaşamalı, onun gibi ölmeli, ölümün gelmesini beklememeli. Dünyaya karşı, yaşadığım yeter, diyebilmeli. İnsan dünyayı kendine uyduramaz, kendini dünyaya uydurmayı başardığı oranda mutlu olabilir. Yaşamın doğal akışını değiştirmeye kalkmanın gereği yoktur, aldanmadır. Bu gerçek akışın içinde yolumuzu sürdürmeliyiz. Ölümü istemek onu beklemek değildir. Yaşama gücü tükenmeye, kişi kendi kendine yetmemeye başlayınca, yolunu seçmeli, başkalarına dayanarak yaşamı "sürüklemek"ten vazgeçmelidir. Evren düzeni insan gücünün üstündedir, insan doğa düzenine uymakla başarılı olabilir. Doğaya yeni bir düzen vermeye kalkışmakla değil. Doğaya karşı gelmek insanın kendini öldürüp kalıntılarından yeni bir insan oluşturmaya çalışması demektir, bu da olanaksızdır. İnsan doğayı tanıdığı ölçüde onunla uyum sağlayabilir. Bu uyum yaşamdır, yaşamak doğayla uyum sağlamaktır. İnsanı gülünç duruma düşüren, ezikliğe, ba-

şarısızlığa sürükleyen doğa karşısında kendine duyduğu aşırı güvendir. İnsan bir şaşkındır dünyasında bile. Önce tanrıyı yaratır, sonra yarattığına tapar, kendi yarattığının kulu olur, uşağı olur. Kendi elinden çıkan, kendi anlığından fışkıran varlığa bakınca şaşar kalır. İşte bu yüzden insan şaşkındır. Binyıllar öncesi, insanın bir buluşu olan tanrı bugün bütün evrene üstten bakıyor, baktırılıyor. İnsana "ey insan sen beni yarattın, ancak şimdi ben senin canına okuyorum, koca şaşkın" diyor tanrı. İnsan salaktır, yarattığının kendisinden üstün olduğuna inandığından dolayı salaktır. İnsan dangalaktır, yarattığına taptığından beri dangalaktır.

Erkek, bir dişiyi sever, ona önem verir, değer verir. Kendi gibi bir insanken onu överek yüceltir, hepsinden üstün sayar, daha ileri giderek tanrılaştırır. O zaman dişi de kendi kabına sığmaz, olduğundan daha büyük bir değer taşıdığına inanıverir. Bu durum insanın kendi dışına çıkması, kendini yabansamasıdır. İnsan "dişileşince" çevresini de beğenmez olur. Yetişmemiş, eğitilmemiş, erkeğin elinde bir araç olduğuna inanan kadının her hangi bir dişiden ayrılır yanı yoktur, bir "sıcak et" olma bakımından. İşte, Mes'ud, dünyaya böyle bakamayan bir insandır. Onun deliliği Handan'ı değil, Handan'ın dişiliğinde tanrılaştırdığı dişi yüzündendir. Bu yüzden kendi kendini yiyor, kemiriyor. Onu gerçek ölçüleri içinde anlasa, değerlendirse bu durum başına gelmezdi. Kadını önce bir insan, sonra, sevgili olarak görmeli. Kadın, bilinçsizce tanrılaştırıldığı yerde, önce kendisini sevenin başını yer. Kadınların en okumuşu, en ağır başlı geçineni bile, olduğundan çok görünmeyi sever, çevresinin ilgi odağı olmaya bayılır. Kadın için yükselmek, çevresinde toplananların başına basmakla olursa, kolaydır, hızlıdır. Kadını doğa güzel görünsün diye yaratmadı, insan diye yarattı. Görünmeyi seven, kendini böyle bir yaratık diye görmeye alışan kadın özünden uzaklaşır. Kadın, gerçekten tanrıça olduğu gün bile kendisini kucaklayacak, yatağına götürecek bir erkek aramadan edemez. Bu onun doğasındadır, etinin sıcaklığındadır. Bir erkek, kadını kendisi için en elverişli gününde ele geçirmeye kalkar, bunu bir alışkanlık edinirse, ummadığı bir yerde tepe taklak yuvarlanır. Mes'ud böyle yuvarlandı, kendi kendine yaptı. Ona, kimse kendine yaptığının binde birini bile yapamazdı. Babası istediği parayı ona vermek

istemiyordu, ancak Mes'ud başka yoldan bunu sağlayabilirdi, babasına böyle saygısızca açılmamalıydı. Üstelik parasız da kalmıyordu, Mes'ud. Onun gerçek düşüncesi babasının bütün parasını, varlığını birden ele geçirmek, yalnız kendisi yemek, içmek, esip savurmaktı. İstediği parayı alsa, dahasını isteyecekti. Sonunda bu para da Handan'a yetmeyecekti. Babasının böyle bir tutkuya karşı çıkması doğaldır, doğrudur. Mes'ud babasını öldürse ne çıkar, Handan'ı öldürse ne çıkar, kendi canına kıysa ne çıkar? Bütün bu olaylar, kısa bir süre içinde silinir gider. Ölüm amaca ulaşmaya değil, amaçtan kopmaya yarar. Başarıya ulaşamayınca öldürmeye, ölmeye başvurmak kişinin güçsüzlüğünü, yetersizliğini belgeler.

İşte bunları düşünüyordu, yolda, elleri pantolonunun ceplerinde yürüyen, başı önünde eğik genç adam. Düşünceden düşünceye atlıyor, evlenmeyi düşünüyor, geçimsizlikleri, aile içindeki Osman Ağa-İzzet Ağa kolu çekişmelerini düşünüyor, başkalarının işlerine burunlarını sokmayı alışkanlık edinmiş yakınlarını gözlerinin önüne getiriyor, bu tiksindirici, iç bulandırıcı, ikiyüzlü insanlardan iğreniyordu. Bir aralık, kendi ailesinden, yakınlarından uzaklaştı, eski yıllara, 1946'lara geri gitti. Evine gelenlerin Maçka'ya döndükten sonra yaptıklarını düşündü, iğrendi, onlardan büsbütün sıyrılmak istedi. Lise yıllarının şair arkadaşı Turhan Açıkel'i, annesi Rasime Teyze'yi anımsadı. O evdeki toplantıları, söyleşmeleri, Rasime Teyze'nin yakınlığını, sevecenliğini, açık yürekliliğini, oğlunun arkadaşlarını kendi çocukları gibi sevdiğini düşündü. Turhan Açıkel, o yıllarda, Florya Belediye Plaj'ında görevliydi, iyi kazancı vardı. Akşam dönüşünde, Yenikapı İstasyonu'nun yanındaki merdivenlere bitişik meyhanede buluşur, Niyazi'yle içerlerdi. Turhan Açıkel gelir, belli masaya otururlar, şiirden, yazından, biraz da toplum işlerinden konuşur, sonra evlerine giderlerdi. İşte, bu düşünceli kişi, evine gelirken hep bu geçmiş günleri anımsıyor, onların özlemini çekiyordu. Turhan Açıkel'in akşam dönüşü, Yenikapı'da içmek, gecenin ıssızlığında konuşa söyleşe Fatih'teki evlerine gitmek. Onlar mutlu günlerdi, mutlu gecelerdi şimdi. Bu anılar Maçka'yı anımsatıyordu artık. Bu dönemin arkadaşları arasında Azmi Gülahmedoğlu (Güleç) apayrı bir varlıktı. Onu kızdırmak, söyletip gülmek, şiir-

lerini dinlemek, biraz içtikten sonra söylediği gazellere kulak vermek ayrı bir yaşama tadıydı. O yıllar Turhan Açıkel, Niyazi, Azmi Gülahmedoğlu, Halim Bulgurlu, Abdurrahman Akpınar ile daha başka arkadaşlarının oluşturdukları ayrı bir topluluk vardı. Azmi Gülahmedoğlu'nun Fatih'te Camii'in az ilerisindeki evlerinin girişinde babasının kasap dükkânı vardı. Orada bir süre durur, çekmeceden o geceye yetecek parayı gizlice alır, meyhaneye gelirdi. Genellikle Yenikapı'da deniz kıyısında "Çakır Gazinosu"na gidilirdi. Orada Hamiyet Yüceses, Suzan Yakar, Zehra Bilir, Mustafa Çağlar, Ahmed Üstün başlıca okuyuculardı. Salahaddin Pınar çalar-içerdi. Çakır Gazinosu o yıllar İstanbul'un en ünlü içkili-çalgılı yerlerinden biriydi. Arada bir kanlı olaylar da geçerdi orda. Gazino'yu işleten "M. Çakır" gelen yetkilileri, girişteki odasına alır, gönüllerini yapar, kavgacıları barıştırır-öpüştürür, işini sürdürürdü. Komiser, "M. Çakır"a hep "ağabeyi" der, önünde yerlere değin eğilirdi. Garsonlardan Niyazi'nin, öteki arkadaşlarının tanıdıkları kimseler de vardı. Onlardan öğrenildiğine göre "M. Çakır" çevre karakollara yardım eter, özellikle hepsinin "günlük gelir"ini öderdi. İşte bu "ağabeyi"lik böyle bir giderle sağlanırdı.

Niyazi, bunları düşünerek yürüyordu evine doğru, bilinmeyen, birbirini izleyerek sürüklenen adımlarla. Fatih Camii'nin avlusuna gelinceye değin başının içinde bu tür anılar, düşünceler yuvarlanıyordu. İçinde bir dengesizlik, çözülme vardı. Olaylar belli bir sırayı izlemiyor, önceki arkaya, sonraki öne geçiyordu. 1945 turancılık olayları, 1950 yılının anlamsızlığı, seçimler, gericilikler, Tan Matbaası'nın yıkılışı, Maçka yaylaları, özellikle Ağralaksa yaylası, ilk çocukluk yılları, ortaokul dönemi bütün bir geçmişin yarattığı karışıklık içinde anılar, birbirini izleyen, belli bir düzen içinde belleğin yüzeyine çıkmayan bu anıların ardından birtakım kırgınlıklar sökün ediyordu. Bunları düşünen genç adam dünyaya küsmüş, yaşamaktan tat alamaz olmuştu. İçtiği günler sevinçli, içmediği günler yüzünün kırışıkları çoğalmış, beş on yıl daha yaşlı görünüyordu. Yeryüzünde kendisine selam verecek tek kişi kalmasa bile üzüntü duymayacaktı. Gençliğinin nerdeyse yarısı sıkıntılar içinde geçmiş, yoksulluğun baskısı onu toplum dışına itmiş gibiydi. Çok sevmiş, sevilmemiş,

çocuk denecek bir yaşta Cibali'deki Tekel Kutu Fabrikası'nda, Kabataş Tekel Müdürlüğü'nde çalışmıştı. Cibali Tekel Kutu Fabrikası müdürü Cevat Bey'in yolsuzluklarını, Kabataş Tekel Müdürlüğü'nde görevli Ahmed Bey'in çalıp çırpmalarını görmüş, görevden soğumuş, toplum düzenine karşı tiksinti duymuştu. Vefa Erkek Lisesi müdürü Rifat Necdet Bey'in öğrencilere karşı anlamsız tutumu, dillere düşmüş yolsuzlukları, beceriksizlikleri onun üzerinde olumsuz etkiler yapmıştı. O dönemde Vefa Lise-si'nde sınıfta namaz kılmak, sigara, rakı, şarap içmek işten bile değildi. Çok yetkili, yetenekli öğretmenlerin bulunmasına karşın düzen temelden bozuktu. Rifat Necdet, öğrenciler arasında birtakım yakışıksız araştırmalar yaptırır, sapık sevgiye yönelik olup olmadıklarını saptamaya çalışırdı. Varlıklı aile çocukları bütün sınavları kazanır, yoksullar başarısızlığa uğrardı.

Öğrencinin giysisinin yeniliği, eskiliği önemliydi. Bu yüzden kimi öğrenciler bile bile sınavlara eski giysiler giyerek gelirlerdi. Niyazi bu düşünceler içinde yuvarlanarak evine geldi, biraz kitaplarını karıştırdıktan sonra ışığı söndürüp yatağa uzandı. Bir türlü gözüne uyku girmiyor, içini dolduran yoğun sıkıntıdan kurtulamıyordu. Bir aralık, yine kendi kendine, "amaçsız insan yuvarlanan taş gibidir" dedi, mırıldandı. Turancılar'la birlikte Tan Matbaası'nın yakılışını, attığı taşları gözlerinin önüne getirdi. Üniversite gençliğinin anlamsız taşkınlığını, ona öncülük, kışkırtıcılık ederek ortalığın altüst olmasına yolaçanları düşündü, bu elebaşıların çoğunu yakından tanıyordu halkevlerinden. "Tan" sözcüğü sakıncalı bir nesne olmuş, nerede görülse kazınıyor, camlar kırılıyor, vitrinler indiriliyordu. Özellikle Hüseyin Cahit Yalçın'ın, Necip Fazıl Kısakürek'in kışkırtıcı yazıları bu utanç verici olayda etkili olmuştu. Babıali'de ABC Kitabevi yıkılmış, kitaplar yerlere atılmış, dağıtılmıştı. Necip Fazıl Kısakürek, "Büyük Doğu" dergisinin bulunduğu yapının penceresinden gençlere sesleniyor, onları "Tan"a saldırtmak için durmadan kışkırtıyor, dinden, imandan sözedip duruyordu. Uzandığı yatağında bu olayları yeniden yaşıyor, ürperiyor, sıkılıyor, yaptıklarından utanç duyuyor, kendi kendine kızıyordu Niyazi. Neden onlara uymuştu, neden Necip Fazıl gibi bir adamın sözlerine kananlar arasına katılmıştı. Bütün yaşamı boyunca, dini araç edinerek

önüne geleni dolandırmış bir kimseyi tutanlarla neden ilişki kurmuştu? Bu soruların yanıtını bulamıyordu, bulmasına da olanak yoktu. Kimilerine göre Türkiye'de bu tür olayları başlatanlar Alman yandaşlarıdır. Hitler'in gerçekleştirmek istediği baskı yönetimini ülkemizde uygulamak isteyen Almanya yararına Rusya'ya karşı savaşa girmeyi yeğleyenlerdir. Bütün Turancılar'ın Alman yanlısı olduğu biliniyordu. Bunlar arasında Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan, Hüseyin Namık Orkun, Hasan Ferid, Fethi Tevetoğlu, Arif Nihat, Nejdet Sancar gibiler elebaşı durumundaydı. Bunların ordu içinde de yandaşları vardı. Özellikle Alparslan Türkeş ordu içinde Turancı bir örgüt kurmaya çalışıyordu. Bunların çoğu tutuklandı, içerde kaldı. Okullarda Türkçülük-Turancılık akımı çok ilgi görmüş, bütün Türkler'i bir bayrak altında toplayıp evrensel bir Türk devleti kurma gibi gerçekleşmesi değil, düşünülmesi bile olanaksız bir görüş ortaya atılmıştı. Bu görüşü yaymaya çalışan dergiler yerden ot biter gibi çıkıyor, yayılıyordu. O dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e karşı olumsuz bir tutum yaratılmış, Turancılığa karşı çıkanların hepsi "kökü dışarda", "satılmış", "Rus uşağı" diye niteleniyordu. Sonunda kökü dışarda olanın Turancılık olduğu aydınlığa çıktı. İşte Niyazi, yatağında hep bunları düşünüyor bir türlü uyuyamıyordu.

***

Mes'ud, günlerce ortalıkta görünmedi, ne pastahaneye geldi, ne okulla ilgilendi, ne de sık sık buluştuğu arkadaşlarıyla görüştü. Onun birdenbire ortalıktan çekilişi Handan'ın da düşüncelerini altüst etti. Bir cuma günü akşam üzeri Niyazi Tünel'den Taksim'e doğru yürürken, Galatasaray önünde birdenbire karşısına bir Gümrük Teğmeni çıkıverdi. Niyazi'nin omuzlarından tutarak:

- Merhaba şair, dedi.

Niyazi birden ürktü, sonra bunun Vefa Erkek Lisesi'ndeki arkadaşlarından Bülend Gürkanlı olduğunu anladı. Necati Çakır, Pehlivan Ali, Bülend Gürkanlı, Niyazi birbiriyle bütünleşen arkadaşlardı, bir de Nihat Altınkum vardı. Niyazi, daha önce Pertevniyal Lisesi'nde okuyordu. Sonra psikoloji öğretmeniyle arasında geçen bir çekişme yüzünden Vefa Lisesi'ne gönderildi. Bu

yeni öğrenim kurumunda ilk kaynaştığı yeni arkadaşları bunlardı. Psikoloji öğretmeni Şevket Bey bilgisiz, beceriksiz, ders kitabı dışında kitap adı bilmeyen, boyuna "dimi ya" diyerek öğrencileri güldüren, alay konusu olan bir kimseydi. Üstelik çok da kıskançtı, öğrenci yeni bir bilgi edinse kızar, elindeki ders kitabına bakar, orda bulamazsa onu bilgi bile saymazdı. Ders kitabının dışına çıkan, daha geniş bilgi edinme eğilimi duyan bir öğrenci Şevket Bey'in gözünde kötü bir kimseydi. Gerekli bütün bilgiler ders kitabında vardı, onun dışına çıkmak gereksizdi. İşte bu anlayışta bir öğretmenle çelişkiye düşen Niyazi için okul değiştirmekten başka yapılacak iş kalmamıştı. Sonunda biyoloji öğretmeniyle tarih öğretmeninin araya girmesi, Niyazi'nin Vefa Erkek Lisesi'ne gönderilmesine olanak sağladı. Onun burda ilk arkadaşlarından olan Bülend Gürkanlı, Gümrük Koruma Bölümü'ne geçerek, subay olup orduda kaldı. Niyazi ile Bülend kolkola girip İstiklal Caddesi üzerindeki "Orman" meyhanesine gittiler, orada birer ikişer kadeh içtikten sonra Çiçek Pasajı'na geçtiler. Bülend, bir aralık lise arkadaşlarını anımsadı, Koska Muzaffer, Ayı Mehmed, Necati Çakır, Niyazi aracılığıyla tanıştığı Mes'ud gibi öğrencileri sordu. Öğrencilik yıllarının lise bölümünde geçen acı-tatlı anılar yaşandı yeniden. Bir gece, Niyazi'nin Fatih'te Hacıhasan Mahallesi'ndeki evinin küçük odasında toplanmışlar, günaçımına değin ders çalışmışlardı. Necati Çakır divanın üzerine uzanmış uyumaya çalışıyor, "siz çalışın yine ben geçeceğim" diyerek arkadaşlarına takılıyordu. Sonunda, haziran dönemi sınavlarında öyle de olmuştu. Niyazi, arkadaşının bu sözlerine kızardı. Bu günler geçti gözlerinin önünden. Bülend, Mes'ud'u sordu. Niyazi, onun üzücü durumunu anlattı. Felsefeci Hamdi Bey'in kızına tutulduğunu, belge aldığını, şimdi ondan kurtulmaya çalıştığını, kızın ise İzmirli bir gençle evlenmek için annesinin girişimde bulunduğunu anlattı. İkisi de üzüldü.

- Ben evlerine girer çıkarım, ailesini çok yakından tanırım, annesi Hamdi Bey'den boşanmış, kendi annesiyle birlikte oturuyor. Sözün kısası olay karanlık, Mes'ud çok acıklı bir durumda, babasından istediği parayı alamayınca evi kırıp geçiriyor, babasını öldürmeyi bile düşünüyor. Böyle kötü, korkunç bir çıkmazın

içine yuvarlanmış. Bu yakınlarda onu görmedim, kötü bir durumuyla karşılaşırım diye görmek istemiyorum.

Bülend Gürkanlı, Niyazi'nin bu konuşmasını dinledikten sonra,, konuyu başka bir oyluma aktardı:

- Benim, en çok, Koska Muzaffer'i göreceğim geldi, bu toplumun uçuruma sürüklediği insanlardan biri de odur. Onu andıkça içim burkuluyor. Sonu ne olacak onun, çok düşündürüyor beni. Ben şimdi Güneydoğu yöresinde görevliyim. Oraların insanları çağımızın ötesinde, bambaşka bir dünyada yaşıyorlar. Hepsi birer Koska Muzaffer gibidir. Birçok köy bir ağanın avucu içinde, yasa ağa, son söz ağanın, kimsenin bir diyeceği yok. Çalışmak yalnız ağayı daha varlıklı kılmak, günlük geçimini sağlamak için. Köylünün geleceği yok, bugünü de ağanın iki dudağı arasından çıkacak bir söze bağlı. İnsanlar birer canlı araçtan öte anlam taşımıyor. Orada insanlar birer bilinçsiz sürüdür, birey ağanın elinde bozuk para gibidir. Uygarlık oraların uzağından bile geçememiş daha. Kaçakçılık en çıkarlı iş. Bu iş de ölümle yüzyüze. Benim görev bölgemde ağa beni de avucunun içine almak istedi, tepki görünce şaşırdı, birtakım girişimlerde bulundu. Pek sonuç alamadıysa da katılığı yumuşamış değil. Karakola gelince bumunu kırdım, şimdilik başka bir yerde görevliyim, Niyazi sen oralarda olsan elini kana bularsın. Neyse bu acı, üzücü anıları bırakalım da sen Hayyam'dan bir şiir oku.

Niyazi yıllardır göremediği Bülend Gürkanlı'nın isteğine uyarak Hayyam'dan dörtlükler okudu:

İçip eğlen ki budur saltanatı Mahmud'un
Çal oyna ki Davud'un yaptığı da budur
Aldırma sakın geleceğe gideceğe
Gününü gün et yaşamanın amacı budur

Bülend Gürkanlı okunan dörtlüğü dinledikten sonra derin bir "offf" çekti:

- Herifler yaşamışlar kardeşim, bize de onları anmak, onların kıvançlarıyla oyalanmak düştü. Bizim yaşayışımıza köpeklerin bile gülesi geliyor. Ben yakında görev yerime döneceğim, arkadaşlara mektup yazdığında, onlarla görüştüğünde benden de se-

lam söyle, yaz. Ben İskenderun, Hamam, Nallıhan gibi yörelerde bulundum, arkadaşlara onları da yaz.

Gece epey ilerlemişti, son kadehlerini yudumlayıp kalktılar. Bülend Gürkanlı Büyükdre'ye, Niyazi de Bayazıt'a, oradan Fatih'e gitmek üzere ayrıldılar.

***

Ertesi günü öğleden sonra Niyazi, Bahar Pastahanesi'ne gitti. Kapıdan içeri girer girmez, daha oturmadan, Kiryako Efendi, Niyazi'ye telefondan arandığını bir hanımı görmesi istendiğini söyledi. Daha sonra da:

- İnce, güzel sesli bir bayandı, Niyazi bizim eve gelsin dedi. Çok önemli işler konuşacakmışsınız. Ben bilirim, siz hep önemli işler konuşursunuz, ahh seni aah. Ayrıca Celal Algan ile Necmi Duman da aradı seni, Hafız Yahya Bey de aradı. Daha sonra seni Adanalı olduğunu söyleyen uzun boylu bir arkadaşın aradı, kız çok yalvardı, onu görmeye git git...

Niyazi biraz düşündü, onu arayan kız kim olabilirdi? Evine çağırdığına göre bu kesinlikle Handan'dı. Sonra Kiryako'ya telefon eden hanımın adını söyleyip söylemediğini sordu. Söylemediğini öğrenince yine düşündü. Kiryako o hanımı görmeye gitmesinin önemini vurguladığına göre, çok önemli bir olay var, diye düşündü Niyazi. Kiryako, Niyazi'nin pastahaneye gelen bütün arkadaşlarını tanıyordu, Handan'ı da görse tanırdı besbelli. Kiryako çok sevimli bir insandı, onu Bayazıt'ın ünlü Küllük Kahvesi'nde de sevmeyen yoktu. Özellikle öğretmen Halid Sarakıya ondan övgülerle sözeder, iyi bir pastacı olduğunu söylerdi. Niyazi, bu olayı öğrendikten sonra doğru Handan'ın evine gitti. Kapıya vardığında içerden yüksek sesli konuşmalar geliyor, bir tartışmanın sürdüğü anlaşılıyordu. Özellikle "istemiyorum" diye çıkan etkili bir ses vardı. Biraz durduktan sonra yavaşça kapıyı çaldı. Kapıyı Handan'ın anneannesi açtı, içeri buyuretti.

- Baksana evin içi dışına döndü, ana-kız evi yıkıyorlar nerdeyse. Bu kızla başımız sıkıntıda, gittikçe daha da çekilmez oluyor artık.

Evin içi gerçekten allak bullak olmuştu sesten, ana-kız bir ba-

ğırma yarışına girmişlerdi nerdeyse. Sağa sola atılmış öteberi bile görülüyordu. Hikmet Hanım'ın kızaran gözlerinden ağladığı belliydi. Handan ise küplere binmiş gidiyordu. Niyazi içeri girince sesler biraz yavaşladı. Handan, divanın üzerinde uzanmış, sere-serpe oturmuş, kimseden sakınmıyordu. Niyazi içeri girdiğinde bile durumunu değiştirmedi. Bir dişi olarak, erkeğin kanını hızlandıracak ilginç yerlerinin önemli bir bölümü kolayca görünüyordu. Niyazi'yi yanında oturması için çağırdı, birazcık doğruldu. Sonra yastığın altından kalınca bir mektup çıkarıp Niyazi'ye uzattı:

- Bak beyimizin yazdıklarına, insan bunları evlenmek istediği kız şöyle dursun, bir sokak kadınına bile yazmaya utanırdı. Erkek olan yapacağını yapar da konuşur. Bir kızla arasında geçenleri söylemek, yaymak yalnız erkeğe değil bir insana yakışmaz. Sonra insanın canına okuyan bulunur. Benimle birtakım ilişkileri olmuş diye bunları dünyaya yayarak mı beni kendine bağlayacak. Ben yanlış bir iş yapmış olabilirim, bunun onarılması, düzeltilmesi yapılmamış işleri yapılmış gibi göstererek kendini baskı altına almaya çalışmakla olmaz. Burası dağ başı mı? Beni korkutmaya ne hakkı var bu haydutun? Haydutlukla gönül alınır mı?

Hikmet Hanım birden kızının sözünü keserek, daha etkili, daha duygulu konuşmaya başladı:

- Ben kızımı bilirim, Niyazi Bey. Ona kesin söz vermiştir, o da onun gibi gençtir. Gençler arasında bu gibi ilişkiler olur, olabilir. Ancak bunlar uluorta söylenmez, yayılmaz, yazılmaz. Mektubu önce benden sakladı Handan, sonra öfkelendiğini, hıçkırıp ağladığını görünce elinden alıp okudum. Orada yazdıklarının hepsini yapmışsa, arada nişan-nikâh olmadan bu işleri yapmaya elverişli bir kızla evlenmek olur mu? Bu nasıl erkektir? Sonra bir erkek evleneceği kıza bunları yapar mı? Yapsa da böyle dünyaya duyurur mu? Böyle korkutmalarla, gözdağı vermelerle evlilik olur mu? Bir söz vardır hani, yılan bile deliğinden iyilikle çıkarılabilir.

Handan'ın, ondan sonra Hikmet Hanım'ın ağız birliği etmişçesine konuşmaları karşısında Niyazi duraladı, şaşırdı. İşin mektuptan kaynaklandığını anladı. Ancak bir mektupta böyle bir taşkınlığa yolaçacak ne yazılabilir diye düşündü. Handan, o zaman,

daha önce Niyazi'ye uzattığı mektubu açtı, "bak oku da gör" dedi. Niyazi mektubu okumak için eline aldığında, Handan konuşmaya başladı:

- Baksana, adını benim gönlüme paslı çivilerle çakacakmış. Yaşa be oğlum. Benim gönlüm döşeme tahtası mıdır? Çiviler sökülürken yüreğim de birlikte sökülecek'miş. Kiliseye kapanarak kendimi, Meryem-Ana gibi İsa'ya adamalıymışım. Rahibe olmalıymışım. Onun bütün istekleri karşısında boyun eğmeli'ymişim. Peki Niyazi, bir erkek bunları yazar mı? Sevdiği kimseyi kendine bağlamanın yolu bu mudur? Yaşam dediğin kısa süreli bir deniz gezisi midir? Baskıyla, korkutmakla kadın alınır mı? Alınsa bile kaç gün durur seninle?

Ana-kızın, birinin bırakıp ötekinin alarak sürdürdükleri konuşma öfkeli bir biçimdeydi. Niyazi, mektubu okumadığından ne diyeceğini bilemiyordu. Öfkeler yatışınca mektubu okumaya başladı:

"Handan, çağımız kadınların birer Neron kesildikleri çağ değildir, bunu bil, sözlerimi dinle, söylediklerime karşı çıkmadan, ben de bir insanım demeden boyun eğ, eğmelisin, bu senin geleceğin için önemlidir. Sen bir hanımsın biliyorum, sen de biliyorsun. Ancak Peygamber Muhammed'in 'tarla' dediği bir hanımsın. Seni ekip biçecek olan ben'im. Size hanımlığı yakıştırmak, hanım demek, hanımlar adına bir aşırılıktır. İnsan, olduğundan çok değer görünce, kendini açık arttırmaya çıkarılmış önemli bir nesne sanır. Özellikle siz karılar böylesiniz. Sizin için erkeğin önce cebi, sonra ötesi önemlidir. Siz, karılar, kafa denen varlığa inanamazsınız. Sizin için kafa, yalnız erkeğin iki bacağı arasında sarkar. Peygamber bile, sizin soyunuzu önce yatakta tavladı, sonra tarlaya çevirdi. Sen, benim ekilmek üzere olan, şimdilik otları, çalıları ayıklanmış tarlamsın. Kadına değer verdikçe, kendini daha değerli sanır. Neron'un yatağında hep genç, sıcak kalmak için eşek südüyle yıkanmak bile sizin soyun buluşudur. Siz kadınlar böylesiniz. Yalnız şunu bilinki bütün değeriniz etinizin sıcak, düzgün, kırışıksız bulunduğu sürecedir. Onun dışında, kasap dükkânında asılan bir dana budundan ayrılır yönünüz yoktur.

Siz bir Oflu hocanın büyü yaparak sattığı, bunu da Allah adına yaptığını söylediği, birer sıcak etsiniz. Beyoğlu'nun üstün

yerlerinde paralarımı yerken hangi düşünceyle yüzüme güldüğünü şimdi anlıyorum. Kıyısına bak bezini al, anasına bak kızını al, atasözü sizin gibiler için söylenmiştir. O atasözü bugün de senden daha geçerlidir. Ben senin ananın da, babanın da ne olduğunu çok iyi bilirim. Trabzon'da Gürcü kızı Nazmiye hanımın arkadaşı senin annen değil mi? O Nazmiye ki, kocası bile kendisine yapılan kötülüklere, takılan boynuzlara dayanamayıp ölmüş, o kadının yüzünden Trabzon sokaklarında üstüne türküler söylenmiş bir kadındır. Onun arkadaşından doğmuş bir kızdan ne beklenir? Ben bekledim deliliğimden. Evet kara kaşlı, kara gözlü, Gürcü kızı Nazmiye. Onun bir kardeşi de, İstanbul'da öz kızını, Ekrem adlı bir ite bağışlamış, üstelik evine almış, sonunda boynuzlarının etkisiyle çatısı akmaya başlamış. Sen öyle bir karının arkadaşının kızısın. Of, Sürmene, Çaykara denen yerlerde kadın alınır-satılır. Sonra dernek kurulur, yapı yapılır, kadınlar ortalığa salınır, para toplanır, islam dini geliştirilmek istenir, daha sonra da senin annen gibi önemli kadınlar ortaya çıkarılır. Evet Handan, o Nazmiye Hanım'ın oğlu, başkasının iki yıllık karısını kız diye almış, kadının daha önceki çocuğunu da yolda bulunmuş bir yoksul diye üzerine yazdırarak büyütmektedir. Senin annen de onun candan arkadışıdır. O Nazmiye'nin en küçük kızkardeşinin, köyünde, oynamadığı çoban kalmamış. Onlardan edindiği çocukları da kocası 'bunlar benden değil' diye önüne gelene söyleme büyüklüğünü göstermiştir. Nazmiye Hanım'ın çapkınlık ettiği günlerden kalma anıları arasında bir de tahta burunlu oğlu vardır. Kadıköyü'nde bir Oflu'nun evine kadın kandırıp getiren Nazmiye Hanım'ın arkadaşından ne beklenir? Aldanmışım, yanmışım ben. Bütün bunlara karşın, ben, adımı senin gönlüne paslı çivilerle çakmışım, onları çekersen yüreğin de birlikte kopacak, Handan kopacak. Sizi kandıran, kazıktan kazık beğendiren işte o Nazmiye'dir. Anasına ettiğini kızına da etmektedir. Ne demek istediğimi, ne söylemek istediğimi anlıyorsun sanırım.

Seni benden ayırıp varlıklı bir İzmirli'ye verecekmiş, versin de görelim. Annenizin ne olduğunu babanız, Trabzon'da görevli bulunduğu yıllarda, önüne gelene söylerdi. Dahası, senin için 'benden böyle güzel bir kız olurmu?' diye ortalığa yayardı. Bunu

bilmeyen, duymayan kalmamıştı. Babanla annenin arasını açan, boşanmayla sonuçlanan olayın kaynaklarından biri de budur. Babanla annen arasında büyük bir yaş ayrılığının bulunduğunu başka bir uzman araştırsın, dengenin hangi ölçülerle kurulacağını o bilir ancak. Bunu gözönüne getirirsen babanın senden kuşkulanmasının boşuna olmadığını da anlarsın. Ben, bunu seninle kurduğum sınırsız ilişkilerden sonra, anladım.

Sen de, annen gibi, güzelliğinden başka gerçek tanımayan acınası bir kimsesin, aşağılık bir dişisin. Benim senden istediğim de bu durumunu gidermekti. Sen iki ruhlu bir dişisin. Paraya değer vermez görünürsün, sonra para için ne varsa verirsin, elaltından varlıklı koca bulmak için komşularından yardım dilenirsin, onları birer sıcak araç olarak kullanırsın. Bunları o çok sıkı fıkı olduğun Niyazi de biliyor sanma, o da seni anlamamıştır.

Kadın için düşünce özgürlüğü, uçkurunu istediğine çözdürmekten öte bir anlam taşımaz. Kadının başını iki bacağının arası çalıştırır. Bunu bana gönderdiğin o mektuplardan, o ağır yazılardan anladım. Sen öyle yetiştirilmiş, şımartılmış, satılmaya elverişli duruma getirilmiş bir dişisin. Bana o mektupları değil, boynuzlu babanızı gönderseniz daha gerçekçi bir iş yapardınız, sıcak et olarak değerinizi ona öderdim. Paramı yerken düşünce özgürlüğü, kadın ruhu, kadın değeri gibi sorun tanımıyordunuz, bunların şimdi ortaya konmasının nedenlerini de yeterince anlayamadım. Bu parlak düşünceler nerden çıktı? Ben sizin o et, kemikten başka bir nesne olmayan başınızdan böyle ince düşüncelerin fışkıracağını sanmıyorum, sizin işbilir, becerikli bir kılavuzunuz olsa gerek.

Annenizin arkasında ayakkabı eskiten çapkınların sayısını ancak bir hesap makinesi ortaya koyabilir, insan gücü yetmez ona. Ey sıcak et, en biçimli, güzel, uyumlu bacakların, kalçaların, göğüslerin, göbeğin taşıyıcısı dişi, ey başı olup içini doğanın doldurmayı unuttuğu yaratık, ey babasının gücü yetmediğinden mahalle çapkınlarına bırakmaktan başka elinden iş çıkmayan, bir ananın kendine denk kızı, seni benim elimden kurtaracak güç yoktur, bunu iyi bilesin. Seni, günün birinde, karnın dolu olarak ananın yanına göndereceğim. Sen, günün birinde, bütün becerisi haklıyı haksız çıkarmak olan avukatlara koşacaksın. Ancak, kar-

nın dolu olduğundan, onlara gelecekteki umutlardan başka bir vereceğin olmayacak. Evet avukat demek, yargıç önünde kendi çıkarını savunan kişi demektir, savunduğu kimse onun elinde bir örtüdür. Bu bakımdan sen de onlar gibi çıkar örtüsü altında başkalarının hakkını korumak için kendini yıpratır görünen iki yönlülerdensin. Bunun başka bir açıklanışı yoktur.

Bütün bunlara karşılık, yine beni unatamayacak, yaşamının yakın geleceğinde gözlerin dolacak, aldatmanın ne olduğu, ne ezici bir iş gördüğünü yaşayarak anlayacaksın. Sen gerçeği değil, kuruntularını yaşayan bir zavallısın. Kendini olduğundan çok görmenin başı dönmüşlüğü içinde çırpınan bir varlıksın. Varlığınla yokluğun arasında ancak bir arı kanadı kalınlığında uzaklık bulunmaktadır. Siz etinizle övünen, yüzünün bir gelişigüzellik sonucu olarak düzgün çekilen çizgileri dolayısıyla kendini yüksek gören bir hastasınız. Ne olursa olsun sonunda yine bana döneceksiniz.

Ben, artık, evlenmek bile istemiyorum. Erkeğim, cebimde param oldukça kadın bulmak iş değil benim için. Siz de bu güzelliğinizle, bundan sonra koca değil ancak geçici süre sizinle gönül eğlendiren bir çapkın bulabilirsiniz. Siz, Anadolu'da kızını satan, başlık alan, tarla, sığır, keçi karşılığı kızını veren, düşünmeyen, aradaki yaş ayrılığını bile alacağı para ile değerlendiren, çocuğunu kolundan tutup parayı verenin kolları arasına atan bir babaya yaraşırsınız. Sizin için sevmek, yalnızca iyi gün geçirmek, eğlenmek, başkalarının parasını yemek, kucaktan kucağa atılmak, atlatmak, oyalamak, yüze gülmekten başka bir anlam taşımaz. Anası Nazmiye gibi tinsel bakımdan çökmüş bir kadının yetiştirdiği bir kız ancak sizin gibi olabilir. Trabzon'un Uzun Sokak satıcıları bile Nazmiye denen yıpranmış dulun eski çapkınlıklarını saymakla bitiremiyor, sizin annenizin durumu da gelecekte öyle olacaktır.

Handan, bu mektubu alır almaz, anlayışsızlığın yüzünden Niyazi'yi yardıma çağıracak, ona okutacak, benim ne kötü bir arkadaşı olduğumu ona söyleyeceksin. Bunu yapacaksın biliyorum, seni senden daha iyi tanıyorum. Neden başkalarını işe karıştırdığımı, başka kadınların adlarından sözettiğimi ileri süreceksin.

Bunları, seni ne denli iyi anladığımı, çevreni bildiğimi açıklamak için, öğrenmen için yazıyorum.

Son olarak şunları da söyleyeyim ki mektubum uzun olmuşsa seninle ilgili düşüncelerim kısadır burada, onların sonu gelmez. Şimdi senin de, evlenmek üzere olduğunu duyduğum İzmirli'nin de sonunu göreceğiz. Mektubumun altına adımı yazmayacağım, bu senden korktuğumdan değil, ilerisi için uygulamayı düşündüklerimin açığa çıkmasını istemediğimdendir, bunu böyle bilesin. Doğrusu aranırsa gerçeklerin altına adımın yazılması gerekmez, değişecek bir durum yoktur.

X-9"

Niyazi, bu uzun mektubu kızara bozara okudu, üzüldü, sıkıldı, utandı. O, mektubu okurkan Handan da onu gözleriyle izliyor, sesini çıkarmadan soluyup duruyordu. Mektup gerçekten suçlamalarla dolu, yakışıksız, saygı sınırlarının dışına taşmış, kolay kolay unutulur nitelikte değildi. Önüne gelene çamur atması, birine kızıp bütün insanlara kara çalması çok iğrençti. Özellikle mektubun altındaki "X-9" Amerikan filmlerinde görülen belirtileri taşıması anlamlıydı. Mektubu yazanın Mes'ud olduğunu anlamada kimse güçlük çekmezdi. Ancak, o bunları yazarken, ilerde işe başkasının karıştığını, kendi adına birinin bu mektubu yazdığını ileri sürmek için bir çıkış kapısı bırakmışa benziyordu. Bu da, bir açıkgözlülük denemesiydi, kimse yutmazdı bunu. Niyazi epeyce düşündü, Handan'la konuşurken bile düşünüyordu. Bu durum, onun arkadaşı adına duyduğu üzüntüden, utançtan kaynaklanıyordu.

Handan kendini tutamadı, annesinden önce söze girişti.

- Peki, Mes'ud bu Trabzonlu kadını diline dolamakla ne demek istiyordu? Annemin, Trabzon'da bulunduğu yıllarda onu tanımasıyla bu olayın ne ilgisi vardı? Sonra o bu Nazmiye Hanım'ı, böyle bütün özellikleriyle, nerden tanıyordu? Bu olayları yaşamış bir kimse bile unutur. Sen buna ne dersin Niyazi?

- Benim bir diyeceğim yok. O kadını ben de tanırım, ancak Mes'ud gibi ayrıntılı değil. Kadın, benim yakınlarımdan birinin ailesindendir. Sonra, görüyorsun mektup büyük bir bunalım içinde yazılmış, tutarlı değil. Sana bir yerde "siz", başka bir yerde

"sen" diye sesleniyor. Düşüncelerde, anlatımlarda ölçü, bağlantı pek yoktur. Belliki öfke, bunalım olayları birbirine karıştırmış. Ben mektubu biraz da öyle bir içerikte görüyorum.

- Yoksa arkadaşının bağışlanacak bir yanını mı arıyorsun? Onu açıkça söylesene.

- Kesinlikle öyle düşünmüyorum. Bu mektubun bağışlanacak bir yanı yoktur. Bütün kapılar kapanmış, yalnızca şu "X-9" ilerde bir geriye dönüş için mektubun sonuna eklenmiş, ben öyle sanıyorum.

- Dönülse bile, bunları yazan bir kimseyle, bir daha yüz yüze gelinir mi?

- Orasını sen bilirsin, ben kesin bir söz söyleyemem. Ancak senin için de açık bir kapı görmüyorum. Ben, bunu düşünmemiştim, beni daha önemli bir iş için çağırdığını sanmıştım. Oysa karşılaştığım olay, düşünemeyeceğim nitelikte kötü, utanç verici.

- Bundan daha önemlisi olur mu Niyazi? Oğlanın yazdıklarını olduğu gibi götürüp savcıya versem ne olur? Utanmazsam yaparım bunu.

- Peki sizin ölümünüz-diriminiz böyle pamuk ipliğiyle mi bağlıydı? Birbiriyle evlenecek durumda içli-dışlı olmuş kimseler arasında böyle mektup alışverişi olur mu? Sen ona ne yazdın daha önce, onu söyle bakalım. Ben bütün mektuplarını görmedim.

- Niyazi inanki kötü bir söz söylemedim, yalnız tutarsızlıklarının aşırılığa vardığını, onunla evlenme olanağımın kalmadığını, bu işe son vermesini, parasına göre bir kız bulmasını yazmıştım. Bu mektup benim yazdıklarımın karşılığı olamaz.

Sonra, ben yazdıklarımla ölçüsüz olsam, saygısızca davransam bile, onun karşılığı böyle mi olur? Saygısızlığın karşılığı yine saygısızlık olur diye bir kural yoktur sanırım.

Niyazi biraz durduktan sonra, Handan'ın gözlerinin içine bakarak, biraz da gülümseyerek şunları söyledi:

- Handan sözlerime kızma, gücenme. Bu olayda, bana kalırsa, ikinizde de suç vardır. İşi böylesine aşırılığa vardırmayacaktınız. Sen, ona, gereksizce açılmayacaktın. Annen, içerde diye söylüyorum, oğlanı bu duruma getiren biraz da sensin. Ona umduğundan daha çok umut verdin, ardınca koşturdun. Ben, onun bütün söylediklerine inanmadım, onun seni sevmesi gibi senden

soğuması da ölçüsüzlüktür, aşırılıktır. Bu sevgi kimseyi evliliğe götürmez.

- Niyazi sen benimle şimdi tatlı tatlı dalga geçmeye başladın, Ben, ona, onun dediği, ortalığa yaydığı gibi açılmadım. Ona gelecek için sınırsız umut vermedim, söz vermedim. O, dergilerde gördüğü çıplak kadın resimlerini benimle karıştırdı, onları görünce beni gördüğünü sanıyor. Buna inan. Ben onun dediği, seni inandırdığı gibi açılsaydım şimdi böyle mi kalırdım? Sesimi bile çıkaramaz, yazgıma boyun eğer, ardınca giderdim. Ölçüsüzlüklerim olmadı değil, ancak karısı olacak nitelikte bir yakınlık da geçmemiştir aramızda. Sen buna nasıl inanabilirsin? Sana neler söylediğini, yine senin sözlerinden anlıyorum, ancak bütün söyledikleri gerçek değil, onlar birer uyur-gezer kuruntusudur. Suçladığı kadınlar da öyle değildir, biliyorsun.

Handan bunları söylerken, annesi salına salına içeri girdi, önce kızına, sonra Niyazi'ye bakarak:

- İkiniz de arkadaşınıza söyleyin benim ailemle namusumla oynamasın. Bana yüklediği suçların on katını onun anasının yaptığını söyleyen çıkarsa ne diyeceksiniz? Gizli kalması gereken bir olay, gerçekten geçmeyebilir de. Gizlilik insana daha kolay yalan söyletir, çünkü gizlidir, kanıtlanması güçtür, dahası olanaksızdır. Beni işe karıştırıyor, kocamı karıştırıyor, kocamla aramda geçmiş olayların en yakın tanığıymış gibi davranıyor, Nazmiye Hanım'ı ileri sürüyor. Onları benim kızım, oğlum bile bilmez. Bu adam da onların yaşında nerdeyse, o nereden öğrenmiş? Kimden öğrenmiş? Bunun başka işi yok muydu? Hep kocamla benim yanımda mı bulunuyordu? Besbelli utanmaz, yüzsüzün biri. İnsan, gerçekten sevdiği kıza, evlenmek istediği bir kıza bunları yazmaz, yazamaz. Sonra Nazmiye Hanım'dan ne istiyor, onu işe niye karıştırıyor? Bütün söyledikleri yalan, saygısızlık....

Niyazi, bu sözleri içi burkularak dinledi, söyleyecek söz bulamıyor gibiydi. Biraz sonra da:

- Söylediklerinizin hepsi doğrudur, ancak bu işlere başlangıçta yolaçmamak gerekirdi. Bu da kimsenin elinden gelmezdi. Bu gerginlik çok uzun süren bir içli-dışlılığın doğal sonucudur. Bunda da Handan'ı suçlu bulmuyorum doğrusu. Ancak, birbirlerini iyi tanıyamadılar, anlayamadılar. Sizin, ana-kız olarak, aranızda

geçen olayları bilemem, bilsem de karışamam. Ancak, mektupta çok özel olaylara değinilmiş. Mes'ud bunları nereden öğrenmiş? Bu soru ilginçtir. O bunları, uzun süre Trabzon'da kalmış ailesinden, onun yakınlarından, bir de Nazmiye denen kadının yeğenlerinden öğrenmiştir. Onların çoğu buradadır, hepsi de Mes'ud'un arkadaşıdır. Öğrendiklerine biraz da kendisi katmış, yakıştırmıştır. Bir de düşününki Hamdi Bey, uzun yıllar İstanbul'da felsefe okutmuş, birçok kimseyi tanımış, bu son yıllarda da özel yaşamını uluorta anlatır olmuştur. Bunları, bir daha anmamak üzere, burada bırakalım. Öte yandan bu gönül işlerinde de aracı olmak doğru değildir. Araya giren sonunda kötü olur çıkar.

- Evet, ancak Niyazi Bey o sizin için değil. Siz, kızımın en çok sevdiği bir insansınız, ben onu sizden ayıramıyorum. Sonra, siz burada yıkıcı, bozucu bir davranışta bulunmuyorsunuz, kimseyi suçlamıyorsunuz.

- Bulunmak da istemem, elimden gelmez bile, suçlayamam da...

- Peki o Mes'ud denen arkadaşınız bizden ne istiyor şimdi? Handan'la arkadaşlık etmiş diye bize böyle mi yazmalıydı, bilemem.

- Handan da benim arkadaşımdır.

- Demek o adama bu yaptıklarından dolayı söyleyecek sözünüz yok onu mu demek istiyorsunuz?

- Öyle değil, arkadaşlar arasına girmek istemiyorum. İnanın ben Handan'ı çok severim, ancak Mes'ud bu durumda acınacak bir insandır. Ona kızarken acımak da gerek.

- İki kişi arasında geçen özel ilişkileri sergileyen, kızınca ortaya atan bir arkadaşın, ilerde başka arkadaşlarına böyle davranmayacağına güvenebilir misiniz?

- Güvenemem, ancak şimdi de kesin bir söz söyleyemem. Onun durumunu şimdi iyi bilemiyorum, çıldırdı mı, sapıttı mı nedir bilmiyorum.

- Siz, sevdiğiniz, evlenmeyi düşündüğünüz bir kimseye böyle mektup yazar mısınız? Yaptıklarınızı ortaya döker misiniz?

- Bunları yapmak, yazmak değil düşünmek bile istemem.

- Bu çocuğun böylesine yüzsüzleşmesi önlenemez mi?

- Bir insan yüzsüz olduktan sonra ona yeni bir yüz bulma ola-

nağı yoktur sanırın. Yüz denilen nesne alınıp satılmaz ki. Burada şunu çok iyi anladım ki Mes'ud dengesini yitirmiştir, ne yaptığını bilmiyor. Dolayısıyla Handan'la değil, başka bir kızla da evlenemez artık. İlerde düzelirse onu bilemem. Ancak, bu mektubu yazmadan önce bana içini dökse, yapmak istediğini anlatsa engel olabilirdim sanıyorum. Ben de onu epeydir görmedim.

- Peki bunları başkalarına yazar mı? Handan'ı küçük düşürmek için daha etkili girişimlerde bulunur mu?

- Şimdilik bilemem. Bulunsa bile etkisi uzun sürmez. Yapsa yapsa Handan'ın İzmirli dediğiniz gençle evlenme işini bozar. Onu da kesinlikle bilemem, şimdilik söylüyorum. Yalnız, Handan'ın onunla evlenmesi kesin mi? Son söz söylendi mi?

- Bir konuşma, bir söz anlaşması yaptık. Şimdilik kesin diyebileceğimiz budur. Gelecek olaylar ne gösterir, ne gibi bir sonuç doğurur bilemiyoruz. Yalnız Handan'la bir daha karşılaşmamasını isterim.

- Onu ben de isterim, elimden gelse önlerim. Mektuptan anladığıma göre o da pek karşılaşma yanlısı değil artık. Duygulu, biraz da öcalmayı seven bir çocuktur. Handan'la siz isteseniz de evleneceğini sanmıyorum. Onun açısından bakılırsa bu kapı kapanmıştır artık.

Niyazi bunları söylerken, bir aralık, Handan dışarı çıkmıştı. Hikmet Hanım, Niyazi'yi iki yanağından öptü, başını okşadı. Handan içeri girdi, eski yerine oturup arkaya yaslandı. Açılan eteğini annesi aşağı çekti. Handan gülümsedi, önüne, duvara, sonra Niyazi'ye, annesine baktı. Hikmet Hanım konuşmasını sürdürdü:

- Benim özel yaşamım beni ilgilendirir, başkalarını değil. Bana şimdi annem bakıyor, yarın da o bakacak. Kimseden bir isteğim, bir dileğim yoktur, geçinip gidiyoruz. Kızımın da kimseden beklediği yoktur. Oğlum babasını yeğlemiş, ona o bakıyor, yanıma uğramıyor. Ancak ben çok kötü bir insan olsam da yine anayım, oğlumu arıyorum, özlüyorum. O da baba, karısı ana olduğu zaman beni anlar. Şimdi sağ olsun da beni görmeye gelmesin. Benim yazgım budur, değiştirip yenisini almak elimde değil.

- Size saygım, sevgim var. Yazgıyı değiştirmek, yenisini aramak yeni bir insan olmaktır, o da elden gelecek iş değil.

- Peki o mektupta adı geçen kimseleri, özellikle Nazmiye Hanım'ı tanıyor musunuz?

- Dana önce tanıdığımı söylemiştim. Ancak, onları Mes'ud benden öğrenmedi. Ben sizin yaşamınızı pek bilmiyorum. Ancak o hanımı sizin benden iyi tanımanız gerek. Ben onu çok sonraları tanıdım. Sizin onu tanıdığınız yıllar ben ilkokula bile gidecek yaşta değildim.

- Onu bilmiyorum, aramızdaki yaş ayırımını da biliyorum. O başka bir konudur. O hanımı tanımanız yaşınızla ilgili değil besbelli. Ben onu gençliğimde tanıdığımda orta yaşlara yakın bir kadındı. Kendisi için epey söylentiler vardı. Ben onunla arkadaş değil komşu olmuştum. Biliyorsunuz ben liseyi bitirdim, okuyan bir kimseydim. Nazmiye Hanım ise ilkokulu bile bitirmiştir denemez. Bizim Özer, sevimli bir çocuktu. Nazmiye Hanım onu deli gibi severdi, kucağına alır öper, ısırır, çimdiklerdi. Kocam Trabzon'da müdürken bize sık sık gider gelirdi başka arkadaşlarıyla. Özel yaşamını bilmiyorum, ancak konu komşudan duyduklarımız çoktu. Sonra bunlardan bana ne deyip geçerdim. Beni düşündüren Mes'ud'un bunları nereden duyduğu, kimden öğrendiğidir.

Bu sırada Handan'ı anneanne çağırdı, öteki odaya gitti. Hikmet Hanım, öne doğru eğilerek, daha doğrusu göğüslerini açarak, Niyazi'ye "bunları kızımın yanında konuşmayalım" dedi. Niyazi'yi yine iki yanağından öptü, çenesini okşadı. Duyguları belliydi, ancak kızının büyük bir sorun yarattığı, onu da tedirgin, bunalımlı duruma getirdiği anlaşılıyordu. Bu arada, alçak bir sesle: "Kızımdan korkmuyorum, sapasağlamdır, evlenince yüzü kararmayacaktır" demekten de kendini alamadı. Handan, birkaç dakika sonra içeri girdi, biraz öfkeliydi. Bu öfkesi de, Niyazi'nin akşam yemeğine kalıp kalmayacağını soran anneannesiydi. Niyazi'yi o gün bırakmayacaklardı. Akşam yemeği değil geceyarısına değin kalabilirdi. Hikmet Hanım kızına dönerek:

- Bu akşam birer kadeh atacağız, ben çok yorgunum, biraz bu yorgunluğu, sıkıntıyı unutmak istiyorum. Ona göre gerekeni yapalım, kızım. İki gün sonra da Rezzan Hanım'a gideceğiz. Gelecek hafta eşi geziden dönecek, dönmeden önce biraz daha söyleşelim birlikte. Niyazi Bey de gelecek. Niyazi Bey, şimdi sizden, bütün gönlümle dileğim şudur: O arkadaşınızı biraz yatıştırmaya

bakın. Olumsuz, suç sayılacak bir işe girişmesin. Biz, bu mektubu üzüntülü bir gençlik olayı diye yok sayacağız, yakacağız. Siz de elinizden geleni bizden esirgemeyin. Handan sen de biraz doğru otur kızım. Ona kızdın diye başımıza dünyayı yıkmaya kalkma. Biraz toplu otursana, denize mi giriyoruz kızım? Hadi sen şimdi kendini göster bakalım, akşama konuğumuza yedireceklerimizi sen yap.

- Anne, konuğumuz benden akşama güzel bir dayak yer, yaşadığı sürece tadını bir daha unutamaz. Ben seninle yemek pişirme yarışına çıkmadım. Bana öğrettiğini yaparım ancak.

- Aaaa şu kıza bak şimdi. Ben sana konuklarımıza kahve yerine bacaklarını göstermeyi mi öğrettim? Patlasan da çatlasan da gençliğimde senden güzeldim. Sen benim yarım bile değilsin. Seni yemek diye tencerede pişirrim anladın mı? Eskiden kız bakmaya gelenler, kızın ev işleriyle olan ilgisini, becerisini öğrenmek için onlara kahveyi kız sunar, yemeğe kalırlarsa yemekleri kız yapardı. Şimdiki kızlar da gelen görücülere bacaklarını göstermekle yetiniyorlar.

- Öyle mi annceciğim, öyle mi? Eskiden kızları gider de hamamda seçerlermiş, görürlermiş. Kendileri evlenecekmiş gibi. Şimdi ise evlenecek kız görücülerin karşısında, önce oturmayı bilmeli. Görücülere çıkmak hamama gitmek değil artık. Burası da kahve ocağı değil. Kız bakmaya gelen içeceği kahveyi değil, gelin edeceği kızı görsün. Kızlar kahveci olmaktan çıkmıştır artık. Eski günler geçti. Peki istenecek kızları hamamda görmeye gidiyorlar da, kızını verecek erkekler damat adayını neden hamamda görmeye gitmiyorlardı? Söyler misin anneciğim? Geçenlerde Turgut Bey'in kızına görücü gelmiş, Hümeyra anlattı bana. Evde bakmışlar, beğenmişler, bir resmini istemişler, oğullarına göstereceklermiş. Onlar da Hümeyra'nın geçen yıl ki resmini vermişler. Oğlanın büyük halası, gelin adayını bir hamamda görmek itemiş Hümeyra'ya söylemeden, birkaç gün sonra hamama gitmişler. Ancak Hümeyra işini anlamış, hamamda peştamallarını çıkarmamış, hepsinden ayrı bir yerde yıkanmaya başlamış, büyük hala hanım onu istediği gibi görememiş. Dinle bak olaya. Bunlar eski kafalı kadınların işleri işte. Oysa Hümeyra o çocukla iki yıldır arkadaştır, ben tanıyorum. Evlenmek için epey önce

anlaşmışlar, kesin söz vermişler birbirlerine. Hümeyra'nın parmağındaki taşlı yüzük, babasının verdiği parayla değil, oğlanın parasıyla alınmış. Hümeyra babasının verdiği parayı bankaya yatırmış. Hümeyra bu hamam olayına çok kızmış. Geçen ağustosta Büyükdere'de, kıyıda denize girerken kolkola çekilmiş bir resimleri vardı, onun bir örneğini çıkarttırıp büyük hala hanıma göndermiş. Al demiş, sizin hamamda görmek istediğiniz kızı, sizden önce oğlunuz görmüş beğenmiş. Sonra ortalık allak bullak olmuş. Bu ne biçim kız, bu ne biçim evlenme sözleşmesi, böyle kız alınır mı? Hep böyle tutturmuşlar. Turgut Bey duyunca kızmış, üzülmüş, "bu kızın yüzüne bakmam bir daha" demişmiş. Biliyorsun anneciğim, Turgut Bey'in eşi, şu Hümeyra'nın annesi Fransız'dır. Turgut Bey'le Fransa'da tanışmış, sonra müslüman olmuş, evlenmişler, şimdi de anneanne gibi beş vakit namaz kılar. İşte onların İtalya'da deniz kıyısında, kumlar üzerinde başbaşa çekilmiş bir resimleri var. Turgut Bey'in ablası, Nermin Teyze, Turgut Bey'in Hümeyra'ya kızdığını görünce, albümden o eski resmi çıkarıp, "Turgut kızına ne kızıyorsun, sen de karını denizde beğenip almadın mı?" diyerek göstermiş. Turgut Bey'in sesi çıkmamış bir daha.

Handan'ın bu sözleri evi kahkahalarla, gülüşmelerle doldurdu. Hikmet Hanım'ın daha diyecek sözü kalmadı nerdeyse. Hikmet Hanım, gerçekte eski geleneklere bağlı değildi. Yeniyi seviyor, ancak yaşama biçimi bakımından öyle uluortu yenilik yanlısı görünemiyordu. Buna, hepsinden önce, kocasıyla olan ilişkileri, dedikodular, ileri geri söylenenler engeldi. Bilgisiz değildi, biraz ataktı. Durulması gereken yerde bulanırdı. Onun bütün mutsuzluğu da bu tutumundan geliyordu, denebilir. Niyazi'den en büyük isteği de, Mes'ud denen korkulu engeli gidermesi, sakıncasız bir duruma getirmesiydi. O günün akşamı yemek birlikte yendi. Yemekten yeni kalkılmıştı ki Rezzan Hanım'la kızı geldiler. Orhan'la, Rezzan Hanım'ın annesi, bir arkadaşı evde kalmışlardı. Rezzan Hanım, Niyazi'nin orada olduğunu, içki içildiğini bilmiyordu. O, kızıyla gelince, ona da bir bardak şarap sunuldu. Ötekiler rakı içiyorlardı. Rezzan Hanım, bu eski, içtenlikle komşusuna akşamları geldiğinde, çokluk ev kılığındaydı, bir

konuk giysisine bürünüp süslenmezdi. Niyazi'yi görünce, önce biraz çekinir gibi oldu, sonra açıldı.

Rezzan Hanım, arkadaşı Hikmet Hanım'a oranla daha gösterişli, daha albenili bir yapıdaydı. Konuşmaları ölçülü, etkili, yerli yerindeydi. Evli olmasına karşın, yaşamdan umduğunu bulamamış, yeterince doyuma ulaşmamış bir kişi izlenimi bırakıyordu. Niyazi'yle konuşmayı, ona şiir okutup dinlemeyi, onunla daha yakından görüşmeyi ister bir tutumu vardı. Bu tutum Hikmet Hanım'ın gözünden kaçmadı. Bu nedenle, Niyazi'siz buluşmalardan yana olma eğilimi beliriyordu. Ancak bunu da sezdirmek, Rezzan Hanım'ın içine kuşku doldurmak istemiyordu. Oysa Rezzan Hanım, onun davranışlarından, gözlerinden işin içinde iş olduğunu seziyordu. Konuşmalar genellikle Handan'ın evlenme sorunu çevresinde sürdürüldü, etliye sütlüye dokunmayan konular üzerinde duruldu, yeni bir nesne ortaya atılmadı. Rezzan Hanım'ın kızı küçük olmasına karşın kavrayışlı, öyle gizli saklı dinlemeyen, sezgili bir çocuktu. Onun yanında, üstü kapalı da olsa, duymaması gereken sorunları konuşmak sakıncalıydı. Rezzan Hanım, çocuğunun bu özelliğini bildiğinden, çok ölçülü davranıyordu. Gece epey ilerlemiş kalkma zamanı gelmişti. Hikmet Hanım, Rezzan Hanım'ın yalnız gitmemesini söyledi. O gitmek istedi. Sonunda Hikmet Hanım'la Niyazi onu evine bırakacak, Niyazi yeniden Hikmet Hanım'ı eve götürecek, ayrılacaktı. Böylece dördü birlikte kalktılar. Rezzan Hanım'ın gözlerinde bir ışıma oldu. Bu ışıma, Hikmet Hanım'ın, gece kısa bir süre de olsa, Niyazi'yle kalmasını sezdiği anlamına geliyordu. Ancak sesini çıkarmadı. Onun evine değin geldiler, içeri girinceye değin beklediler, sonra döndüler. Arada önemli bir uzaklık yoktu, ancak yol ıssızdı, karanlıktı. Dönerken Hikmet Hanım iyice Niyazi'ye sokuldu, kızından yakınırken yanak yanağa dayayıp konuşmaya başladılar. Sonra birden, tutkuyla sarmaş dolaş oldular. Handan'ın ilgisini uyandıracak nitelikte dışarda kaldılar. Eve döndüklerinde ikisi de yorgundu. Hikmet Hanım içeri girip, Rezzan Hanım'a gidecekleri gün buluşmak üzere, ayrıldılar.

***

Ertesi günü Niyazi, Bedri Rahmi'nin Tünel'deki atölyesine gitti. Orada bir süre oturdular. Atölyede birkaç öğrenci kız vardı, tablolara bakıyor, kendi aralarında tartışıyorlardı. Onlardan önce gelip giden, giyinişlerinden çok varlıklı kimseler oldukları anlaşılan, birkaç hanım, ressam İvi'yi kızdırmıştı. İvi, onların resimden anlamadıkları gibi saygısız insanlar olduklarını, yeni resmi beğenmediklerini, bu yüzden onlara karşı kovar gibi davrandığını söyledi. Bir süre sonra İvi işi olduğunu söyleyerek gitti, sergide Niyazi kaldı. Öğrenci kızlar aralarında tartışıyor, birbirini eleştiriyor, resimle ilgili düşüncelerini söylüyorlardı. Bu kızlar arasında, resimle ilgisi olmayan bir kolej öğrencisi de vardı. Uzun boylu, dalgın yapılı, oldukça güzel olan bu kızı Niyazi Kalamış'ta, denize girerken tanımış, onunla karşılaştıklarında biraz çene çalacak nitelikte yakınlık sağlamıştı. Alçak hasır iskemleye oturmuş, bacaklarını biraz açmış, kısa eteklerinin arasından bütün çekiciliğini sergilemişti. Niyazi karşısında, biraz sağda oturuyordu. kız ona dönerek, bacaklarının güzelliğini göstermek istercesine bir durum takınmış, bu davranışı arkadaşlarının gözünden kaçmamıştı. Hepsi birbirine bakıp gülüşüyor, şakalaşıyor, birbirini okşuyordu. Akademi öğrencileri, öteki okullara göre, daha bağımsız, daha özgür düşünceli, davranışlı kimselerdi. Yabancı dille öğrenimini sürdüren kolej öğrencileri daha da özgürdü. İşte bu kız onlardan biriydi, kaçınmayı-sakınmayı gereksiz bulduğu için, kendince güzel saydığı her yerini, belli kurallar içinde kalma koşuluyla, göstermekten çekinmezdi. Evleninceye değin Niyazi'yle arkadaşlığını sürdürdü, güzelliğinin verilerinden onu az çok yararlandırdı. O yıllar, bu güzel kız on sekiz yaşlarındaydı, bir yıl sonra İngiliz Filolojisi öğrencisi olmuştu. Niyazi'yle fakülte arkadaşlığı iki yıldan çok sürdü, Niyazi daha önce öğrenimini bitirmişti.

Bu sergiye, dönemin en ünlü kişileri gelir giderdi. Asmalımescit'teki sergiye alışanların hepsi burada toplanırdı. Bedri Rahmi'nin Asmalımescit'teki atölyesine gelenler arasında Ahmed Hamdi Tanpınar, M. Şekib Tunç, M. Şevket İpşiroğlu gibi üniversite öğretim üyeleri, Burhan Toprak ile çevresi, ozanlar, yazarlar, arada bir Aşık Veysel (söyleşmeye gelir, saz çalar, şiir okurdu. Gözleri görmediğinden resimle ilgisi yoktu) gibi nice

ünlüler gelir giderdi. Onların birçoğu bu yeni Atölyeye de alışmıştı. Bedri Rahmi'nin atölyeleri sanat sorunlarının tartışıldığı, konuşulduğu, açıklandığı bir okul niteliğindeydi. Dönemin en gözde ressamları, sanatçıları, ozanları, yazarları oraya gelir, Avrupa'da ortaya konan yeniliklerden, sanat olaylarından bilgiler verir, toplananları aydınlatırdı.

Bir gün, öğleden epeyce sonraları, Asmalımescit'teki atölyenin kapısında bir "off" duyuldu. Niyazi kapıya vardığında, Prof. M. Şekib Tunç, yanında asistanlarından biriyle karşılaştı. Hemen hocasının elini öptü. M. Tunç elini öptürdükten sonra "Çok yaşa. Seni epeydir derslerde görmüyorum, nerelerdesin?" deyince, Niyazi derslere geldiğini, ancak arka sıralarda oturduğunu söyledi. Hoca güldü. Oysa, hoca derslerde uyumaya başlar, kimin gelip kimin gelmediğini anlamazdı. Derslerini, daha önceden yazdığı kâğıtlardan, asistanları okur, hoca kendisine bir soru sorulduğunda, uyanır, kısaca karşılığını verir, yine sayıklamaya başlardı. Atölyeye girince, damı camlı bölüme geçerek, yaylı koltuğa oturdu. Karşı duvarda, Eren Eyuboğlu'nun "Eşek" adlı tablosu asılıydı. M. Şekib Tunç, Niyazi'ye bakarak:

- Bedri nerde?
- Daha gelmedi hocam, biraz sonra gelir.
- Eren gelmedi mi?
- Gelmedi hocam.
- Bu eşek kimindir?
- Eren yengenin hocam?
- Söyle ona bu eşeğin kulakları küçük.
- O akıllı eşektir de ondan hocam.

Hoca, Niyazi'nin bu yanıtı üzerine gülmeye başladı. Sonra tablolarla ilgili düşüncelerini söyledi:

- Eren'le Bedri bu sergide birbirine daha çok yaklaştı, Bedri'de istikrar (kararlı olma), Eren'de de onu takibetme (izleme) görülüyor. Bedri tablolarına kendinden çok şeyler katıyor. Eren öyle değildi, gördüğünü olduğu gibi sanat alanına aktarırdı. Bu sergide ikisi de birbirini buldu.

Nitekim, bir yıl önce, yine bu sergiye gelen yazar-ozan Yusuf Ziya Ortaç da, ona benzer sözler söylemişti. O da Bedri Rah-

mi'yi resmi şiirleştiren, şiiri resimleştiren bir sanatçı diye nitelemişti.

- Bakın şu renkleri başkası kullanınca pek kaba oluyor, oysa Bedri Rahmi'de bu renkler bir sanat örtüsüne bürünüyor.

Yusuf Ziya Ortaç yüzüne çok ince pudra, krem sürer, genç bir kadın yüzü gibi görünürdü. Sakal traşı olduğunu anlamak güçtü. Tombul, pembe yüzünde, ilerlemiş yaşına karşın kırışık görülmüyordu. İnce duygulu, saygılı, boğazına düşkün bir kişiydi. Yahya Kemal'i sevmezdi. Özellikle Yahya Kemal'in yağları dudaklarından çenesine doğru akıtarak, ağzını şaplatarak, lokmaları ağzına tıka basa doldurarak yemek yiyişinden iğrenirdi. Arada bir gittiği Tokatlıyan'da Yahya Kemal'i yemek yerken görmemek için özenle yer seçerdi.

Yeri gelmişken, Yahya Kemal Beyatlı'nın başka bir özelliği üzerinde duralım. Yusuf Ziya Ortaç, Kurtuluş Savaşı'na inanan, saygı duyan, yeni yönetimi benimseyen, Atatürk'e bağlı bir kimse olarak bilinirdi. Yahya Kemal Bayatlı ise, Kurtuluş Savaşı'na inamadığı gibi Atatürk'ün başlattığı, gerçekleştirdiği devrimlerden yana da olmamıştı. Hep "Osmanlı" kalmayı yeğlemiş, padişahlara sundukları övgülere verilen bağışlarla geçimini sağlayan, özgün bir dilenci niteliği taşıyan, "saray ozanları" gibi yaşamayı, başkalarının yardımlarıyla geçinmeyi severdi. Bir kişinin yedi günde yediğini, Yahya Kemal bir oturuşta yer, daha var mı diye sağa sola bakardı. Kurtuluş Savaşı kazanılmış, devrimler gerekleştirilmişti. Falih Rıfkı Atay'ın anlattığına göre, Atatürk Yalova'ya dinlenmeye gittiğinde, birden Yahya Kemal'le karşılaşmış, eskiyi unutmuş gibi görünmüş. Yahya Kemal Bayatlı, ağır gövdesinden beklenmeyen bir davranışla, Atatürk'ün ayaklarına kapanmış, çizmelerini öpmüş. Atatürk, üzülerek geri çekilmiş. Falih Rıfkı Atay'ın anlattığı bu olayı, o dönemin ozanları bilirdi, Yusuf Ziya Ortaç da bilirdi. Onun, bir ozana yakışmayan, dahası insanlıkla bağdaşmayan bu davranışını "yüzsüzlük" diye nitelerdi. Yahya Kemal Bayatlı şundan bundan yardım istemeyi bir alışkanlık edinmişti. Sabahattin Eyuboğlu'yu araya koyarak Nuri Demirağ'dan yardım istediğini kanıtlayan bir mektubu Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun sakladığı mektuplar arasındadır. Yahya Kemal, önceleri Sabahattin Eyuboğlu'yu çok sever,

şiirlerini yayımlamadan ona okurdu. Bir mektubunda: "Aziz Sabahattin, şiire olan derin vukufunun hayranıyım, seninle konuştukça düşünce ufkumun genişlediğini hissediyorumm" diye yazdığını anımsıyorum. Sonradan bu yazdıklarını unutur görünmüş, özellikle 1950'den sonra gericilerin yanında yeralmış, Atatürk'ün getirdiği yeniliklere karşı çıkmaya başlamıştı. Celal Bayar'ın cumhurbaşkanı seçildiği gün, ona çektiği telyazısı şuydu: "Türkiye'nin ilk meşru cumhurbaşkanını saygıyla selamlarım-Yahya Kemal." Bu telyazısı, Atatürk'ü yasal bir cumhurbaşkanı saymadığının açık kanıtıdır. Onun gericilerce tutunmasının nedeni de buydu. Birkaç kuruş kazanmak için "Kavaklıdere Şarapları"na yazdığı şu dizeler de hangi tinsel eğilimde olduğunu gösterir:

Biz vedâ etmek üzreyiz kedere
Getir ahbaba bir Kavaklıdere

Yahya Kemal'in bulunduğu toplantılarda yanına sokulan, söylediği her sözcüğü yazıya geçirmeye çalışan, eski yazıyı bırakamayan bir kişi vardı. Kısa boylu, saçsız başlı, ince uzun burunlu, sevimsiz bir adamdı. Ozanın yanından ayrılmazdı. Bir gün arkadaşlarından biri, neden bu kişinin yanından ayrılmadığını sorunca, Yahya Kemal'in göğsünü gererek:

- Her padişahın yanında böyle bir kimsenin bulunması atalarımızın güzel bir geleneği değil mi? diye karşılık verdiği birçok kimseden duyulmuştur. Bir kimsenin kendisine bağlı kalan kişiyi "padişahın yanında durup onu eğlendiren, güldüren maskara"ya benzetmesi pek saygılı bir tutum sayılmamıştı. Buna karşın o kişi, yine ondan ayrılmazdı. Liselerde edebiyat öğretmenliği de yapan bu kişinin adı Nihad Sami Banarlı idi. Yardım istemekte, üstelik bu yardımları "islama hizmet" örtüsü altında kumarda tüketen Necib Fazıl Kısakürek, Yahya Kemal için, "şarap reklamcısı" der, bizi güldürürdü.

Ataları arasında Üsküplü kimselerin bulunduğunu söyleyen Rezzan Hanım (bu atalarından kimlerin Üsküp'ten geldiğini söylemezdi) Yahya Kemal'in şiirlerini sevmezdi, sevenlerin karşısında da sesini çıkarmaz, sever görünerek kimseyi gücendirmek istemezdi. Rezzan Hanım'ın annesi, onu çok eskiden, Ada'dan tanır, "yaşadığı sürece kadının yalnız adını duymuştur" derdi. İşte

Park Otel'de kaldığı sürece, Yahya Kemal'in geçimini sağlayanlardan biri de bu Rezzan Hanım'ın büyük dayısıydı, onun da adını öğrenemedik. Bunu Rezzan Hanım'dan da, annesinden de birkaç kez sormuş, çok ince bir davranışla, "öğrenmezseniz daha iyi olur" karşılığını almıştım. Bu karanlık kalınması istenen ilginç olayı aydınlığa çıkarma olanağını bir türlü bulamadım.

***

Şekib Tunç hoca, epey oturdu, Bedri Rahmi'nin gelmesi gecikince kalktı, "Bedri'ye selam söyle" diyerek, bastonuna dayana dayana, arkadaşıyla çıkıp gitti. Hocanın gidişinden sonra Said Faik, Orhan Veli, Orhon Murad Arıburun üçü birden içeri girdiler. Orhan Veli, Niyazi'yle selamlaştıktan sonra Bedri Rahmi'yi sordu. Sonra öteyi beriyi karıştırıp rakı, votka aradı. Masanın üstündeki "Varlık" dergilerini karıştırdı. İçkisini doldurduğu bardaktan, ilk yudumu aldıktan sonra:

- Çok tuhaf adam şu Yaşar Nabi, dergiye verilen yazıları istediği gibi kesip biçiyor, kısaltıyor. Bir korkudur tutturmuş gidiyor. Bu yüzden onun dergisinde yazı yazmak alışkanlığını bıraktık artık.

Said Faik de içkisini yudumlayarak:

- Ulan Niyazi bee, senin yazılar da onbeş papel etmiyor mu? Etse Yaşar Nabi bizden yazı alır mı daha? Bizim gibi enayiler varken, Yaşar Nabi daha yüzyıl dergi çıkarır.

Onlar, bunları söylerken Orhon Arıburun gülüyordu. Biraz sonra Orhan Veli, yine Bedri Rahmi'yi sordu, çevresine bakındı:

- Gelmedi be, dedi. Biraz daha içki arıyordu besbelli. Niyazi, içerdeki odada dolabın alt gözünden yarım kalmış bir votka şişesi bulup getirdi, biraz da çikolata vardı. Orhan Veli, yarım şişeyi görünce, "eksik olma" dedi Niyazi'ye. Üçü de, daha önceden biraz içmişlerdi, Bedri Rahmi'nin dolabında ne buldularsa onu da bitirdiler. Orhan Veli, ceketinin ceblerini karıştırdı, ezik kâğıtlar arasından birini çıkarıp üzerindeki dörtlüğü okumaya başladı:

Mey kâsemi kırdın yere vurdun tanrım
Zevkimden edip sanki ne buldun tanrım

Gül rengi şarabım yere döktün tekmil
Zannım bu ki sen de sarhoş oldum tanrım.

Bu dörtlüğü Ömer Hayyam'dan çevirmiş, daha önce, Ankara'da çıkardığı "Yaprak" adlı dergisinde yayımlamıştı sanıyorum. Orhan Veli, sessizdi, öyle etliye sütlüye karışmaz, konuşmalarında çok "efendice" davranırdı. O içkisini yudumlarken, Said Faik'le Orhon Arıburun karşısında başbaşa vermiş birini çekiştiriyorlardı. Orhan Veli, onları dinlemiyordu bile. Bir aralık yine Niyazi'ye dönerek:

- Ömer Hayyam, bugünün ozanı gibi yeni, yarını bizden daha iyi biliyor, onun dünyagörüşüne ulaşmak kolay değil.

Bunları söyledikten sonra, biraz da alay edercesine:

Kudemanın görüb âsârını biz eğlendik
Kudema görmedi hayfa bizim âsârımızı

dizelerini okudu. Orhon Aruburun duramadı, Orhan Veli'nin sözüne karıştı:

- Yine ne döktürüyorsun Orhan?

Yüzünü buruşturup, gözlerini açan Said Faik de:

- Orhan hep döktürür, baksana üstünde veliliği bile var. Hepimiz birden gülüştük.

Yeni Türk şiirinin öncülerinden olan Orhan Veli, eski Türk şiirini de sever, okurdu. Özellikle Divan Şiiri'nin özlü dizelerini belleğinde saklardı. Kimilerinin ileri sürdükleri gibi eski şiire yabancı değildi. Orhan Veli'nin arkadaşları arasında pek sevmediği, davranışlarını, tutumunu beğenmediği bir kişi varsa o da Melih Cevdet'ti. Onun konuşmalarını sevmediği gibi şiirini de sevmezdi. Bir aralık Said Faik, içmek için, Orhan Veli'ye dönerek:

- Yahu bitirdin herifin içkisini beee, demekten kendini alamamıştı. Orhan Veli sesini çıkarmadı, elinde tuttuğu buruşuk-kırışık kâğıtlardan birini çıkarıp Bâkî'nin,

Ey pây-bend-i dâmgeh-i kayd-i nâm-ü neng
Ta key hava-yi meşgale-i dehr-i bîdireng

dizelerini okudu. Çok güzel, uyumlu bir eski yazıydı bu, Niyazi yazıyı görünce:

- Ben sizin eski yazıyı böyle güzel yazdığınızı bilmiyordum, dedi. Bunun üzerine Orhan Veli:

- Bilirim, ancak sizin gibi tekkelerden öğrenmedim. Bizim hocamız Faruk Nafiz Çamlıbel'di. Bir gün bizi denemek için kim yanlış yapmadan yazabilir diye, uzun, karışık bir cümle söyledi. Ben de yazarım deyince tahtaya kaldırdı. Söylediği cümleyi yazdım. O da bana sizin söylediklerinizi söylemişti. Ben de Faruk Nafiz'in bunları doğru bilip bilmediğinden kuşkuluydum. Bir gün de Hadi Eyuboğlu, bana: "Ben divan yazınından kimin şiiri okunursa tanırım" demişti. Kendisine eski yazıyı bilip bilmediğini sorduğumda bilmediği yanıtını vermişti. Ben bu işin temelsiz olduğunu anlayınca sustum. Biliyorum deseydi, kendi şiirlerimden birini okuyup onu şaşırtmaya çalışacaktım. Bunu bir gün sizin için de yapacaktım. Sabahattin Eyuboğlu, sizin divan şiirini çok iyi bildiğinizi, böyle bir denemeye girmemin doğru olmayacağını söylemişti. Sonra Hayyam'ı, Hafız'ı, Mevlana'yı Farsçadan okuduğunuzu görünce, Sabahattin Eyuboğlu'nun haklı olduğunu anladım.

- Peki, Divan ozanları gazellerinin sonunda adlarını söyler.

- Ben o dizelere gelince duracaktım.

Said Faik, yüksek sesle, alay edercesine:

- Ulan Orhan Veli, sen bayağı akıllı adamsın bee.

Çok geçmeden Bedri Rahmi, Erol Güney, Abidin Dino ile başka sanatçılar sergiye doluverdi. Onların geldiğini gören Said Faik:

- Ulan Bedri burada içecek yok mu? Orhan Veli kuruttu ortalığı.

Bedri Rahmi, Orhan Veli'nin önünde boş votka şişesini görünce:

- Vay namussuzlar bütün içkileri içmişler.

Said Faik ise:

- Şişeyi boş bırakmış ya daha ne istiyorsun enayi? karşılığını verdi, gülümseyerek elini başının üstünde döndürdü.

***

Gün kararmaya başlamıştı, Niyazi sergiden çıkıp Taksim'e

doğru yürüdü. Boyuna Mes'ud ile Handan'ı, onların sonlarını düşünmeye koyuldu. Birinden geçip ötekini tutamazdı, ikisini birden bırakamazdı, ikisini birlikte göremezdi artık. İnsan elinde olsa da, olmasa da sevdikleriyle, tanıdıklarıyla bütünleşiyor, kendini onlarla dolu buluyor. Önce sevdiği, sonra soğuduğu bir kimseden bile kopmak kolay olmuyor, insanın içinde birtakım tortular kalıyordu besbelli. Yaşamımızın yarısını, kesinlikle, tanıdıklarımızın yaşadığı bir gerçektir. Bir söğüt ağacının suya duyduğu yakınlık neyse bizim de tanıdıklarımız karşısındaki durumumuz odur. İnsanın günlük yaşamı tanıdıklarının, tanımadıklarının yaşamlarıyla sınırlıdır. Tanıdıklarının çoğalması yaşamın sınırlarını genişletir. Kişinin bir toplum varlığı olması da bu durumundan kaynaklanmaktadır. Başkalarıyla kurulan ilişki yaşama anlam kazandırır. İlgiler, davranışlar, karşılıklı ilişkiler yaşamı kişisel bir ortama yerleştirir. Bu ortamın kişisel olmasına karşılık, bireysel olduğu söylenemez. Kişinin gerçeği ilgileriyle, davranışlarından örülmüştür. Sevilen bir kimse ölünce çevresinde bir boşluk bırakır, bunu zaman dolduramaz. Zamanın doldurduğu boşluk ise insanda bir ilgi yaratmaz. Bir tanıdığımız ölür, göçer. Bir başka tanıdığımızın evinden bir yakını evlenir, başka bir ülkeye göçer, çocuğu olur, yaşamla ilgili bir olay başından geçer. Bunun karşısında duygusuz kalamayız, kendimizde bir ilginin uyandığını sezeriz. Bu ilgiyi kızdığımız kimselere karşı da duyabiliriz. İşte insanın gerçeği bu ilgidedir.

Handan, Mes'ud, Rezzan Hanım, Hikmet Hanım, öteki tanıdıklar, arkadaşlar hep bu ilginin birbirine bağladığı bir bütündür. Bu ilgi, ilgisizlik biçiminde ortaya çıksa bile, tabanında bir söğütağacının suya değen kökleri gibi bir yaşama eğilimi vardır. Tek başına yaşadığını, kendi kendine yettiğini söyleyen nice kimseler biliriz. Manastıra kapanmış, toplumdan uzaklaşmış, kimseyle görüşmek istemediğini ortalığa yayan insanlar tanırız. Bunların bir teki bile "ilgisiz" değildir, olamaz da. Toplumdan uzaklaşmak, bir yerde, topluma daha çok yaklaşmaktır, toplumun ilgisini kendi üzerine çekmektir. Bir Robinson Crousse bile, yaşamak için çekildiği ıssız adada, daha önce yaşadıklarını tasarladığı kimselerle derin bir ilgi kurmuştur. Kişi kendi yaşamını, biraz da, başkalarınınkine borçludur. İnsanda düşünce gücünün

gelişmesi, onu ister istemez, başkalarıyla ilişkili kılar, onda yeni bir ilgi alanı oluşturur. İnsan, düşünmeye başlayınca, başkalarıyla sınırlandığını anlar. Bu "başkaları"nın hep diri, bilinçli nesneler olması gerekmez. Nitekim ölümü düşünmek bile kişiye dinci olmanın tek çıkar yolunu gösterir. Oysa, ölümü düşünen, ölünce ölümsüzlüğe kavuşacağını sanan bir kimse bile, geleceğe yönelik derin bir ilgi içindedir. Bu ilgi ölümlünün ölümsüzlüğe yönelişi biçiminde görülür. Kişiye tanrıyı aratan da ölümün karşısında duyduğu yokluk korkusudur. Geleceğin bilinemeyişi, kişiyi bilinenden yola çıkararak, bilinmeyeni bilmeye doğru iter. Bu da bir ilgidir besbelli. Bunun mutlu bir korku olduğunu söyleyenler de vardır, ancak bu mutluluk içi boş, oyalayıcı bir kavramdır. Bilinmeyeni düşünmek mutluluk değil ilgi yaratır. Başkalarını sevmek, onlara saygı göstermek, onlarla yakınlık-uzaklık sağlamak bir ilgi sonucudur. Çoktanrıcı dinlerden tektanrıcı dinlere değin gelen düşünsel ilerleme kişiyi, dinci olma, kendi varlığını başkalarıyla bütünleşerek sürme gereğinde bırakmıştır. İsa'nın dünyayı kurtarmaya gelişi bu yüzdendir. Yeryüzünde bütün kişilerin, gelecek korkusundan sıyrıldığı bir dönemde, uygarlığın yapacağı iş kalmamıştır. Ancak, bu korku, Varoluşçuluk öğretisiyle gündeme getirilen korku değildir.

Bilgini, bilgeyi ölüm karşısında sorunlara eğilme gereğinde bırakan, bu bilinmeyeni bilme isteğidir. Ölümün yaşamla, kişi varlığıyla ilgili, gerçek bir olay diye ele alınıp incelenmesine yolaçan geleceğe yönelik bilme tutkusudur. Geleceği bilmek, olanaksız olsa bile, insanın özünde düğümlenen bir sorundur. Yazgı diye nitelenen durum da bilinmeyenle ilgilidir. Bilinen konularda yazgının yeri yoktur. Ekmeği dilimlerken elinin kesildiğini yazgıya bağlayan bir kimse, bıçağın doğru kullanılmazsa elini keseceğini düşünmemesi yüzündendir. Eline bıçak almayan bir kimsenin bıçakla elini kesmesi sözkonusu değildir, bunu yazgıya bağlayan da olamaz. Yazgı kişinin eline bıçağı verirken usunu da başından alır. Buna inanan kimsede düşünme yetkisi işlemez durumdadır. Yazgının önüne geçilemeyeceği yargısı, kişinin davranışlarını, eylemlerini usun denetimi altına verememesinden kaynaklanır.

Niyazi bu düşüncelere dalmış giderken, İstiklal Caddesi'nde Saray Pastahanesi önünde, güçlü bir elin omuzunu sarsmasıyla

uyandı. İlkin sağına soluna bakındı, sonra eski arkadaşlarından Necati Çakır'ı gördü.

- Ne o filosof yine derin düşüncelere daldın?

- Yahu sen nerdesin çoktandır? Yazıhaneye telefon ediyorum kimse çıkmıyor, eve ediyorum dışarı çıktı daha gelmedi diyorlar.

- Babamın işlerinde ona yardım ediyorum, onun için yazıhanede bulunamıyorum. Geçen gün babam da seni sordu, o şair arkadaşın nerelerde, görünmüyor, dedi.

Bu iki arkadaş gülüşe gülüşe, meyhaneye gitmek üzere geri dönüp Galatasaray'a doğru yürüdüler. Az sonra karşılarına Bülend Gürkanlı çıktı. Yine görevle İstanbul'a dönmüştü. Üçü birden Çiçek Pazarı'nın yanındaki "Pasaj"a gittiler.

***

Mes'ud'un mektubunu aldığı günden beri Handan'ın gözüne uyku girmiyordu, derin bir sarsıntı, derin bir korku içindeydi. Mes'ud'un durumu da başka değildi. O da tutarsızlıklar, tedirginlikler içinde kıvranıyor, bir sincap gibi bir delikten çıkıp ötekine giriyordu. Bunlar sıkıntının yarattığı boşluklardı. Temmuz ayının oldukça sıcak bir gününde, nereden esinlenmişse bilinmez, Nazmiye Hanım'a bir mektup yazmayı düşündü. Üzüntüsünü yazıya geçirmek, birine sataşarak biraz durulmak istiyordu. Bayazıt'taki "Küllük"e gitti, camiin duvarına yakın masalardan birine oturarak tasarladığı mektubu yazdı. Bu mektup gerekli değildi, onunla Handan arasında geçen olayların Nazmiye Hanım'la en küçük bir ilgisi yoktu, o bunları bilmezdi de.

"Nazmiye Hanım

Sizin ne durumda bir kadın olduğunuzu, ne becerikli bir randevucu niteliği taşıdığınızı babamdan duyardım. Trabzon'daki gönül oyunlarınız, para karşılığında şunu bunu kandırıp sattığınız, en yakınınızın bile evini soyduğunuz, kocanızı yine kocanızın arkadaşlarıyla aldatarak ölüme sürüklediğiniz bilinmektedir. Siz, her namuslu kimsenin kaçması gereken korkunç bir alçaksınız. Önce kendi etinizi okka ile sattınız, sonra Hikmet Hanım'ı baştan çıkardınız, tanıdığınız çevrelerde namus sözcüğünü korkulur duruma getirdiniz. Kendi kardeşinizin kızını baştan çıkarıp

yuvasını yıktınız. Eniştenizin evini barkını, dükkânını kızkardeşinizin dangalaklığı yüzünden hovardalarınıza yedirdiniz. Gençliğinizde kendi etinizden para kazanırken, şimdi yaşlılığınızda başkalarının sıcak etini satışa çıkararak geçinmenin yolunu buldunuz. Trabzon'da sokak çocuklarının ağzında destanlarınız okunurken namusu da kimseye bırakmak istemiyorsunuz, onu da buyruğunuz altına aldınız. Başkaları için namus sözünü yasak edip bu isteğinize başeğmeyenleri ipe çekmek istediniz. Kardeşlerinizin eşlerini randevu evine, kızlarını da tüccar yataklarına gönderdiniz. Bunlarla da doymadınız, en sonunda benim namusumla oynadınız. Handan'ın annesini kandırıp sevgilimi başkasının kolları arasına attınız, eski bir hovardanızın oğluna verdiniz, sattınız.

Etinizin para etmediğini anlayınca para edecek sıcak et celepliğine çıktınız. Yaratılışınızın gerektirdiklerini yapmakta gecikmediniz. Bunu kutsal bir görev diye anladınız. Ancak başkalarının sıcak etiyle kazandığınız para ilerde kefeninize bile yetmeyecek. Böylesine ucuzcu bir alçaksınız. Sizin ne olduğunuzu bilmeyen kaldı mı?

Üç o yandan
Beş bu yandan
Nazmiye'm amaaan

diye söylenen türküler Uzun Sokak çocuklarının bile dillerinde dolaşmaktadır. Baştan çıkardığınız kızların, kadınların sayısını hovardalarınız bile bilmez. Bu yaptıklarınızın yanınıza kalacağını unutmayın. Başkalarına kuyu kazanların o kuyuya düştükleri çok görülmüştür. Daha yazacak başka bir kötü söz bulamıyorum. X-9".

Mektubu bitirdikten sonra zarfa koyup, yavaş yavaş Bayazıt Postahanesi'ne gitti, Trabzon'a gönderdi. Yaptığına seviniyor, içi açılıyordu. Bu mektubun içindekiler doğru olsa bile, Handan'la ilgisi yoktu, olamazdı.

***

Handan'ın evlilik sorunu, gün geçtikçe çözüme yaklaşıyor, yeni tanıdıklar, göz alıcı armağanlarla evine gidip geliyordu. Bir

gün, öğleden sonra birkaç kişi, en süslü, en göz alıcı giysilerini giyerek Hikmet Hanım'ın kapısını çaldı. Bu beklenen bir olaydı. Hikmet Hanım kapıyı açınca konuklarını içeri buyur etti. Öpüşmeler, gülüşmeler, birbirini kucaklamalar, kucaklaşmalar sürüp gitti. Handan'ın içi içine sığmıyordu. O da, gövdesinin bütün güzelliğini, uyumunu sergileyecek nitelikte giyinmiş, süslenmiş, ilgi çekici yerlerini konukların gözlerine sunarcasına karşılarına çıkmıştı. Bu çıkış, onların ilgisi çoğalsın diye, bilerek biraz geciktirilmişti. Önce kendi odasına çekilmiş, divanın üzerinde sere serpe uzanmış, elindeki aynayla, görebileceği yerlerini gözden geçirmişti. Artık evlenecek, ünlü bir sanatçı olacak, dergiler, gazeteler ondan sözedecek, resimleri yayımlanacak, yolda yürürken arkasından bakacaklar, birbirlerine gösterecekler.

Sonunda, konukların bulunduğu odaya gitti. Bir sevinç, bir kıvanç, tatlı tatlı gülüşmeler, öpüşmeler, okşayıp okşanmalar yeniden sürüp gitti. Konuk kadınlar, büyük bir ilgiyle Handan'ın yüzüne, gözlerine, kaşlarına, burnuna, kirpikerine, göğüslerine, kalçalarına, eteklerinin açılmasıyla sonuna değin görünen bacaklarına doya doya, genç bir erkek ilgisiyle bakıyorlardı. Handan, bütün bu bakışların etkisi altında, kendini daha geniş anlamda sergilemek için, sık sık ayak ayak üstüne atıyor, ayak değiştiriyor, başını arkaya atıp boynunu gösteriyor, gülerken öne doğru eğilerek iri göğüslerinin daha kolay görülebilmesini sağlıyordu. Bunları, konuşmalara, gülüşmelere uygun biçimde, doğal bir davranış olarak yapıyor, çok becerili, görmüş geçirmiş bir kadın tutumuyla ortaya koyuyordu. Davranışlarında yapmacık sözkonusu değildi. Bir kahkaha atarken kollarını hızla yanlara açması, biraz da öne doğru eğilmesi göğüslerinin görkemini sergilemeye yetiyordu. Attığı kahkaha dolgun kalçalarını, oturduğu yerde yuvarlanır gibi oynatıyordu.

Konuklar arasında, en yaşlısı besbelli en deneyimli hanımdı, Handan'ın nerelerine bakılması gerektiğini hepsinden iyi biliyordu. Bu nedenle sık sık, göz ucuyla ona bakılıyor, edindiği izlenim öğrenilmek isteniyordu. Handan, konuklara kahve sunmak için mutfağa gidince, deneyimle hanım kaş göz ederek, elleriyle göstererek, anlatmak istediğini sözsüz söylemek eğilimindeydi. Sonra ne demek istediği anlaşıldı. Handan'ın koltukaltları çok

kıllıydı, görücü karşısına çıkarken onların kazınması gerekirmiş. Bu ilk bakışta iyi bir etki bırakmazmış, kim bilir başka yerleri ne durumdaymış. Konuklardan oldukça güzel, alımlı, genç olanı söze karışarak, bunun sağlıklılık belirtisi olduğunu, şimdi erkeklerin böylesini daha çok beğendiklerini ortaya atınca, yaşlı hanımın yüzü buruştu. Karşısında, ellerini ensesine koyarak oturan Hikmet Hanım'a baktı. Hikmet Hanım'ın koltukaltları kızınınkinden aşağı kalmazdı, üstelik kılları daha da uzundu. Konu üzerinde pek durulmadı, ancak bütün ilgi, Handan'ın başka yerlerinin de böyle olup olmadığı sorunu üzerinde yoğunlaştı. Yaşlı kadın için, Handan'ın güzelliğine diyecek yoktu, eşini yatağında mutlu kılacak, isteneni yeterince verebilecek bir kızdı. Ancak bu koltukaltı kıllarının başka yerlere uzantısı var mıydı? Bu soru önemliydi. Bu sorun ne yolla çözülebilirdi? Genç hanımlardan biri onun da kolayını buluverdi. Handan'a alınacak armağan giysinin ona iyice yakıştırılması için kalça, göğüs, bel ölçülerinin bilinmesi gerekirdi. Şimdi iş bu ölçüleri öğrenmeye kalıyordu. Genç, alımlı kadın bu işi istenildiğinden daha iyi başaracaktı. Hikmet Hanım'a bu koltukaltı, başka yer sorunu pek sezdirilmek istenmedi. Kahveler içilip fincanlar geri götürüldükten sonra epeyce söyleşildi, gülüşüldü. sıra istenen ölçülere gelince, genç kadın Handan'a durumu anlattı, ölçüleri kendisinin alacağını, bu nedenle başka bir odaya gitmek gerekip gerekmediğini sordu. Handan biraz duraladı, Hikmet Hanım ise burada erkek olmadığını, kızının ölçülerinin bilindiğini, ancak yeniden almak gerekirse burada da olabileceğini söyledi. Handan önce kızardı, yeniden duraladı, kaşlarını çattı, güldü. Konuklardan başka birisi, işe karıştı. Kimseye sormadan ayağa kalkıp Handan'ın iki göğsünü sıvazladı, dışarı çıkarırcasına yukarı kaldırdı, kahkahayı bastı.

Bu bir gelenekti, eskiden görücülük hamamda uygulanırdı, şimdi dünya değişti, denize girerken de görücülüğe çıkılabiliyordu. Sözün kısası gülüşmeler, konuşmalar, okşamalar bütün direnişleri önledi, Handan bir güzellik yarışmasına çıkmış gibi, görgülü-deneyimli hanımlar önünde, istenildiği gibi soyundu. Gerçekten de ölçüler umulduğundan daha uygun çıktı. Gövde güzelliğine, uyumuna diyecek yoktu. Ancak yaşlı konuğun yüzü değişti, koltukaltına baskın çıkan bir görünümle karşılaştı. Gençli-

ğin, sağlıklılığın bütün gücü, bu görülmek istenen yerde yoğunlaşmıştı. Genç konuklar gülüşüyor, bir delikanlı gibi Handan'ın ötesini berisini okşuyorlardı. Handan okşandıkça bir kahkaha atıp gülüyor, bütün alımlılığını, çekiciliğini sergiliyordu. Hikmet Hanım'ın sevincine diyecek yoktu. Yaşlı kadın kendini tutamadı, Handan'a şöyle bir baktıktan sonra:

- Kızım şunları yastık yaptırmak için mi saklıyorsun? Bu sıcakta bunlar seni tedirgin etmiyor mu?

Hikmet Hanım, iki kolunu yanlara açarak, öne doğru eğilip iri göğüslerini ortaya dökerek:

- Hepimiz gençliğimizde öyle değil miydik? Şimdi gençler hep böyle, zamanla onlar da giderilir.

Öteki hanımlardan ikisi birden söze karışarak:

- O, evleneceği gençle kendi aralarındaki bir iş, canları nasıl severse öyle yaparlar, şimdi üzerinde durmanın anlamı yok. Ben de, çok seyrek dökerim onları, kocam sesini bile çıkarmaz.

Yaşlı kadın büsbütün şaşırdı, buna karşın güldü, sonra yine kaşlarını çattı, başını biraz sağa eğerek:

- Söylesenize kocalarınız birer koyun postu ile yatmayı seviyormuş. Hey gidi zaman hey.

Yeniden gülüşmeler, kahkahalar, söyleşmeler uzayıp gitti. Konuklar durumu beğenmiş, Handan'ın güzelliğine, davranışlarına, konuşmalarına diyecek söz bulamamışlardı. Yaşlı kadını üzen de yalnız, ilgisini çeken konuydu. Onu da evlenince gelin-güveyi bir sonuca bağlardı. Konuklar biraz daha oturduktan sonra ardı arkası gelmeyen öpüşmelerle, okşayıp okşanmalarla, birbirini karşılıklı yemeğe çağırmalarla kalkıp gittiler. Onlar gittikten sonra Handan'la annesi bir süre daha bu kıl sorununu tartıştılar. Ana-kızın birbirini suçlayacak durumu yoktu, tartışma tatlıya bağlandı.

Handan odasına çekildi, soyundu, divanın üstüne uzandı, kendi kendini okşamaya başladı, derin düşüncelere daldı. Divanın üstünde çırıl çıplaktı, düşler içinde yuvarlanıyordu. Yıllar önce Tünel'de geçen kavgalı olayı, Kirkor Dayı'yı, Mehmed Efendi'yi, karakolu, Bulaşıcı Hastalıklar yazılı kapıdan girenleri, Lö-Bon, Markiz gibi pastahaneleri, Mes'ud'u, Niyazi'nin ona tanıştırdığı kız arkadaşlarını, öğrencilik yıllarını, Çamlıca-Ada gezilerini, öğretmenlerini, Niyazi'ye duyduğu duygusal yakınlığı anımsadı. Ço-

cukluktan erginliğe geçtiği günleri, duyduğu ürpertiyi, bir daha geri getirme olanağı bulunmayan geçmiş günleri, babasını, kardeşini düşündü. Trabzon'da geçen çocukluk günlerini, Soğuksu'yu, Kisarna'yı, Fatih Halkevi'ni, "Çakır Ayşe" adıyla sahneye çıktığı geceyi, topladığı alkışları bir bir gözlerinin önüne getirdi.

Bir süre böyle daldı, kendinden uzaklaşmış, başka ülkelerde geziniyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Niyazi beni böyle görse, yanımda olsa, onunla yaşasam, şimdi evlenmekten vazgeçsem, hep kız kalsam. Yok yok evlensem, evim olsa, çocuklarım olsa, yine hep genç kalsam, kız kalsam. Yok yok ünlü bir sanatçı olsam, bütün insanlar benden sözetse, adım dünyaya yayılsa. Yok yok, içime çekilsem, yalnız yaşasam, erkeklerden uzak dursam.

Said Faik güzel değildi, oysa öyküleri güzel. Peki neden evlenmemiş, neden hep balıkçılardan arkadaşlar edinmiş? Niyazi neden bana yaklaşmıyor, beni sevdiğini söylemiyor, benimle evlenmek istediğini açıklamıyor? Mes'ud niçin ardımdan koşuyor, beni para ile satın alır gibi davranıyor, öyle ağır mektuplar yazıyor? Neden bana karısıymışım gibi davranıyor? Ben onunla karı-koca olmadım ki, bütün söyledikleri yalan. Bütün erkekler öyle midir? Evleneceğim adam da bana öyle davranır mı? Kızlığımı aldıktan sonra beni bırakır gider mi? Bilmemesi gereken olayları öğrenirse benden vazgeçer mi? Kalçalarım, göğüslerim hep böyle düzgün, yürek oynatıcı kalır mı? Bu görücü hanımlar beni neden çırıl çıplak soydular? Neden koltukaltlarımı, öteki yerlerimi yiyecekmiş gibi baktılar? Yoksa evleneceğim genç onlara öyle mi söyledi? Her erkek öyle mi düşünür kadın için? Erkekler de birbirinin o durumları, özellikleri üzerinde dururlar mı?

Handan bu karışık, tedirgin edici, dengesiz, bunalımlı düşünceler, düşler içinde kıvranıyordu. Sonun ne olacağını, işlerin nereye varacağını, anneannesi ölünce annesinin ne yapacağını, babasını, kardeşini, çevresini bir ölüm-kalım savaşı içinde görüyordu. Onu sarsan, kemiren iki etkili düşünce vardı. Biri kız olarak kalmak, öyle ölmek, öteki en kısa süre içinde "kızlık" denen bu yükten, bu bağdan, bu tutsaklıktan kurtulmak. Birinin yolu yalnızlığa, ötekininki de sonu ne olacağı bilinmeyen evliliğe götürüyordu.

Handan, böyle düşüncelere gömülmüş, çırıl çıplak divanın

üstünde uzanmışken annesi birden içeri girdi. Kızını sere serpe görünce şaşırdı. Handan oralı bile olmadı:

- Kızım bu ne? Şimdiye değin böyle yattığın var mıydı? Sen delirdin mi? Şuna bak, kalk giyin, biliyorsun akşama Niyazi gelecek, Rezzan Hanım'a yemeğe gidilecek.

- Gideriz, şimdi gitmiyoruz ya. Niyazi de gelsin beni böyle görsün, bana ne? Anne ben o kocakarıya kızdım. O beni mi görmeye geldi, şuramı buramı mı? Ona ne koltukaltımla a..n kıllarından?

- Tuuu utanmaz. Böyle konuşulur mu? Yaşlı kadın, öyle görmüş, onun dünyası öyle.

- Onun dünyası öyleymiş. Onun dünyasında yaşayan kadınlarda kıl olmaz mı? Bu ne utanmazlık. Görücülüğe çıkmış, seçtiği kızın kıllarına bakıyor. Utanmadan bana, onlardan yastık mı yapacaksın? diyor. Evet yastık yapacağım, oğlunun başının altına koyacağım, bir de sabunluk öreceğim ağzını silsin diye, hem de yemekten sonra.

- Kızım sen çıldırdın, sen evlenemezsin. Kızları hamamda görücü önüne çıkan aileleri düşün de ona göre konuş.

- Ben o kızlardan değilim, hamamda da gerdeğe girmeyeceğim. İster beğensin ister beğenmesin, nasılsa öyle kalacak, daha da büyüyecek onlar, anladın mı? Sonra o kocakarı kızlığında benim gibi değil miydi, yoksa köse miydi?

- Sus kızım sus, kalk giyin artık, sonra böyle yalnız da kalma, yüzünden belli düşlere kapıldığın.

Ana-kız böyle konuşur dururken anneanne de onların yanına geldi. Torununu öyle görünce, birden şaşırdı, geri çekildi, ellerini yüzüne getirerek "vay başıma gelenler bu da nesi?" diye bir çığlık attı. Handan gülüyor, bir eliyle göğüslerini, ötekiyle göbeğinin altını okşuyordu. Yaşlı kadın kendini tutamıyor, torununa baktıkça daha da şaşıyordu:

- Tövbe tövbe, böylesini de görmedim. Kızım utan biraz, git hamama ot tutun, be yüzsüz utanmaz. Hikmet kızım, bunu böyle yapan sensin. Ana-kız bir olduğunuz besbelli. Tövbe tövbe şu utanmaza bakın, tövbe tanrım tövbeler olsun. Hikmet, bu kıza ne oldu? Bunu götürüp hocaya okutalım, bu evde namaz kılınmaz artık, sürüm sürüm sürüneceğiz, bir dilim ekmeği bile dilenece-

ğiz. Bu kız kocaya böyle varırsa, görücüler onun böyle olduğunu anlarsa, bunun yüzüne kim bakar, bir kız kocanın yatağına böyle girebilir mi? Tövbe tövbe, sen bizi bağışla yüce tanrım, tövbe tövbe. Kalk giyin utanmaz kızım kalk giyin, kalk.

Handan aldırmıyor, gülmekten katılıyor, bacaklarını açıp kapayarak anneanneyi büsbütün çıldırtıyordu. Hikmet Hanım da kendini tutamıyor, o da gülüyor, iki eliyle kalçalarını sıvazlıyordu. Gün epey ilerlemişti. Niyazi'nin gelmesine daha vardı, ancak Handan bir türlü durumunu değiştirmiyordu. Onun bu davranışı annesini de kuşkulandırdı, bir sinir bunalımı geçirdiği kanısını uyandırdı. Kaygıları yersiz değilse de büsbütün doğru da sayılmazdı. Handan'ı üzen biraz da görücülerin onu tatlı sözlerle, öpüp okşamalarla soyması, öyle görmeleriydi. Bu olay sonradan ona dokundu, yüreğini sızlattı, daha önce düşünemedi, karşılarında öyle soyunmazdı, yanıldı, aldandı. Kendi kendine böyle kurdu kısa bir süre. Annesine, anneannesine kalkıp giyineceğini, Niyazi'nin gelmesine daha çok zaman olduğunu, odadan çıkmalarını söyledi. Onlar odadan çıkınca, bir süre daha öyle uzandı. Niyazi ile denize girdik, bir yerimin dışında, bütün gövdemi gördü, biliyor diye geçirdi içinden. Sonra yine, bu evlenme işini bozsam, Niyazi'yi seviyorum, onunla evlensem, okuyan, bilgili, sanatçı çocuk. O beni, hepsinden daha iyi anlar, sanatımın ilerlemesinde bana yardımcı olur. Ancak, bu Mes'ud'la olan ilişkilerimi de biliyor. Oysa ben Mes'ud'a onun mektupta yazdığı gibi açılmadım. Kimi girişimlerini aşırı bulup önledim. Neyse, ben evleneceğim evimin egemeni, hanımı olacağım, sözlüm beni anlamazsa yolu açık olsun.

Handan, divan ucunda duran çekmeceyi çekti, içinden okul günlerinde çekilmiş fotoğrafları çıkardı, uzun uzun inceledi. Bunlar birer düş olmuştu, bir daha yaşanamayacak günlerdi. Bu arkadaşların çoğunu bir daha görme olanağı kalmamıştı. O güzel günlere selam olsun, o candan arkadaşlara selam olsun, o sıcak ilişkilere selam olsun. İşte Niyazi, Mes'ud, Handan, üçlü bir fotoğraf. Ortada Niyazi, bir eli Mes'ud'un, öteki Handan'ın omuzunda, çekildiği yer Bahar Pastahanesi. Fotoğrafta başka bir görünüm daha var. Karşı masada birkaç kişi. Niyazi'nin Trabzonlu arkadaşları, bizimle ilgileri yok, kendi aralarında konuşuyorlar. Bu uzun saçlı-

sı Halil Bahar, yanındaki öykücü Ziyad Nemli, öteki ince yüzlüsü Celal Algan, en kıyıdaki Necmi Duman, ötekiler biraz silik, tanınmıyor. Bunların kim olduklarını Niyazi fotoğrafın arkasına, kendi eliyle yazmış. Böyle fotoğraflar bir daha çekilmeyecek, yaşamına girmeyecek. Ben Niyazi'yi seviyorum, ancak duygumu bugüne değin anlayamadım, Mes'ud'un kişiliğinde Niyazi'yi sevdim, evleneceğim gencin kişiliğinde de onu sevecek miyim? Bu duygum sönecek mi? Bu arkadaşlık bitecek mi?

***

Akşam, saat sekize doğru, Niyazi'nin geldiğini bildiren zil hızlı hızlı çaldı. Handan giyinmiş, yine divanın üzerinde uzanmış, Reşat Nuri'nin *"Dudaktan Kalbe"* adlı romanını okuyordu. Zili duyunca Niyazi'nin geldiğini anlayıp kapıya koştu. Onu görünce yüzü kızardı, duygulandı, annesinin oda kapısından baktığını görünce, ona elini uzatmakla yetindi, yoksa öpmeyi, öpüşmeyi düşünmüştü. Annesi Rezzan Hanım'a gitmek üzere öteki odada giyinirken, o gün olup bitenleri bütün ayrıntılarıyla, Niyazi'ye anlattı. Koltukaltı, başka yerler hepsi bu konuşmada sergilendi. Niyazi, önüne bakıyordu, Handan çenesini tutup başını yukarı kaldırdı, gözlerinin içine bakarak "işte böyle tepeden tırnağa göründük" dedi. Handan'ın gözleri dolmuş, boğazı tıkanmış, ağlar gibiydi. Evlenecek diye seviniyor, sonra bilinmeyen bir duygunun etkisiyle kaygılanıyor, bunalıma sürüklenir gibi oluyor, sarsılıyordu. Özellikle, görücüler arasında bulunan yaşlı kadının davranışı, onun üzerinde ağırlığı sonradan duyulan bir etki yapmıştı. Handan kızıyor, üzülüyor, gülüyor, seviniyor sonra birden bambaşka bir insan oluyordu.

Onun evlenmesi, kendisini ilgilendiren, doğal bir olaydı. Ancak neden, tüy örtüsüne değer verilen bir varlık diye görülmüştü? Handan'ın başında bu sorunun yanıtı yoktu. Bir aralık, kendinden geçercesine:

- Niyazi, şekerim; ben kurbanlık koyun muyum? Evlenmem için önemli olan insanlığım mı, tüylerim mi? Neden kızları, kurbanlık koyunun kuyruğunu tutar, butlarına bakar, yağlısını yağsızını ayırır gibi seçerler? Benim etimin etkisi sonsuz değildir, in-

sanın belli bir yaşama süresi vardır. O süre bitip, yaşlılık dönemi denen çöküntü çağı başlayınca ben insanlıktan çıkacak mıyım? Annem neden buna karşı durmadı, direnmedi? Niyaziciğim, yakışıksız konuşuyorum ancak bana söyle, evlenecek kızda aranması gereken ya da istenmeyen kıl mıdır? Biliyorum, bu sözler bir erkek arkadaşla konuşulmaz, biliyorum biliyorum. Ben konuşuyorum işte.

Handan, söyleyeceklerini daha bitirmemişti, annesi içeri girdi, "gidiyoruz, Handan anneanneni kızdırdın, git gönlünü al" dedi. Handan anneannenin odasına giderken, Niyazi ile Hikmet Hanım kapıda onu bekliyordu. Hikmet Hanım kapıdan çıkarken, Handan, çok yavaş bir sesle, "Niyazi yarın saat üçte durakta bekle" dedi. Bu "durak" belliydi.

Üçü birlikte, yanyana, yürüdüler. Rezzan Hanım'ın kapısına gelince zili Handan çaldı. İçerde Rezzan Hanım'ın sesi duyuldu, "geliyorum, geliyorum kapıyı kırma kız" diyordu. Kapı açıldı, Rezzan Hanım görkemli bir sevecenlikle konuklarını içeri aldı, biraz sonra yemeğe oturulmak üzere, bitişik odaya gidildi. Orhan evde yoktu, birkaç günlüğüne bir yakınının evine gitmiş, orada annesi, kızkardeşi, anneannesi ile başka yakınlarını bekleyecek, babasının dönmesine bir gün kala evlerine geleceklerdi.

Rezzan Hanım'ın annesi de yaşlı, geleneklerine bağlı, saygıdeğer bir "Osmanlı hanımefendisi"ydi. Yemekte çok kalmadı, içki kullanmazdı, kullananı da pek sevmezdi, yüzüne de vurmazdı. Yemek, önce geleneğe göre yendi, Rezzan Hanım'ın annesi namaz kılmak için odasına çekildi. O gidince, oldukça eski bir iki şişe şarap ortaya getirildi. Birer, ikişer bardak içildikten sonra diller çözüldü. Rezzan Hanım'ın sevimli, tatlı kızı, bir süre konuşmaları dinledi, sonra "anneciğim uykum geldi" diyerek kalkınca annesi onu öperek odasına götürdü, "kızım uyanınca yanımıza gel" dedi...

Hikmet Hanım biraz düşünceliydi, çok az konuşuyordu. Handan ise söyleyeceklerini erteler gibi bir durum takınmıştı. Rezzan Hanım ise için, sızın da ben içimi dökeyim, der gibiydi. Birdenbire Hikmet Hanım söze başladı, öfkesini sese dönüştürdü:

- Rezzancığım, bu kızın yaptığını bilsen çıldırırsın, bugün.

Kızım sen sus, ben konuşuyorum, sen Niyazi Bey'le konuş, bırak beni, yeter bee.

Handan gülmeye başladı, sesini çıkarmadı, Niyazi'ye baktı, sustu.

- Rezzancığım, kızım bugün dünyayı başıma yıktı. Görücüler arasında, ailenin büyüğü olarak sevilen, sayılan yaşlı bir kadın vardı. Kızımızı daha iyi görmek istedi, evim başıma yıkıldı. Bu da ne demekmiş, burası hamammıymış, ben satılık sıcak etmiymişim? Anlamadığım sözler. Ben kızımın yaptığına, alındığına değil, konuklar gittikten sonraki durumuna üzüldüm. Yaşlı kadınlar, hep gördüklerini yaşatmak, geleneklere uymak ister. Bunu tatlılıkla karşılamalı. Evlenmek, beğenilmek kolay değildir. Kafeste kuşu bile sesini dinleyerek alırlar. Evet, kadıncağız çağımıza aykırı gelen bir alışkanlığı uygulamak istedi. Bunu onun yaşına vermek, küplere binmemek gerekirdi. Kızımız bütün hıncını benden aldı.

Handan öfkelendi, oturduğu yerde, sağa sola döndü, önündeki şarap bardağını sonuna değin içti:

- Anneciğim, ben o yaşlı teyzenin geleneğine kızmadım, senin yaşından daha küçük olan, benim kalçalarımı ölçmeye kalkan hanımın tutumuna içerledim. Kadın, aşağıdan yukarı, göğüslerimi tartar gibi kaldırdı, bana saldırır gibi davrandı, bir erkek özlemi, erkek girişimi vardı onda. İşte kızdığım oydu. Neyse, o da bana içini döktü, sen uyu bakalım.

Niyazi, sesini çıkarmıyor, önüne bakıyor, hepsinden az içmeye çalışıyordu. Ana-kız tartışıyor, Rezzan Hanım gülüyor, onları barıştırıyor, birbirlerine takıyor, eğlendiriyor, güldürüyor. Sonunda "bana bakın" dedi:

- Toplumumuzda kadın bir araç gibi görülmektedir. Bunun nedeni de yine kadındır. Kadın kendini, bir insan olarak değil, erkeğin karşısında bir gönül oyalayıcı, güzel gün geçirici, bir nesne, dahası bir içki gibi görmektedir. Kadın sevildiğini anladığı yerde, insan olduğunu unutmakta, kendini erkeğin denetimi altına sokmakta, benliğinden uzaklaşmaktadır. Bir koca, karısını yalnız belli günlerin eğlence aracı diye görmeye alışır da kadın bunu benimserse, kendini kuyuya atmış demektir. Hikmetçiğim,

kocası karşısında, kendini insan olarak ortaya koymuş, bir "zevk aracı" olmamış kaç arkadaşımız vardır?

Hikmet Hanım:

- Uygarlık tarihinde, kadının insan olarak saygı gördüğü kaç yıl biliyoruz şekerim? Erkek, tarihi boyunca, kadının karşısına bir sömürge valisi olarak dikilmiş, dinimiz kadını erkeğin tarlası diye görmüş.

Rezzan Hanım: - Peki şekerim benim, senin söylediğin uygarlık tarihinde kaç kadın, ben insanım diye ortaya çıkmış? Kadının en büyük kıvancı, sevinci, sözüm ona "İsa'nın anası", "Muhammed'in anası" olmasında değil mi? "Ana" olnanın dışında kadına değer veren din var mıdır? Ana olmayan kadınları insan yerine koyan bir din biliyor musun? Bilmiyorsun, bilmiyoruz, bilmiyorlar. Kızımız Handan, görücüler arasındaki yaşlı teyzeye öfkelenmiş. O yaşlı teyzenin bir suçu yokki. Onun büyükleri de onu, erkeğin önüne bir "keyif maddesi" diye sürmüşler. Bak şekerim, "keyif maddesi" diyorum, "insan" demiyorum. Erkek gelecek, yemeğini yiyecek, kahvesini, rakısını, şarabını neyse içecek, yumuşak yatağı bulacak, sonrası hepimizin bildiği gibi... tadını çıkaracak. Buna bir söyleyeceğin var mı, cancağızım?

Handan birden adıldı, Niyazi'nin orada bulunduğunu önemsemeden, bağırdı:

- Kesinlikle değil, değil, karşı çıkıyorum. Ne demek o "keyif maddesi"? Kadın bir meyhane midir? Esrar tekkesi midir? Evlenmek meyhaneye, esrar tekkesine gitmek demek midir?

Hikmet Hanım, biraz susturucu bir sesle, ancak, kızına dinlemesini öneren bir seslenişle:

- Sen bizim sözümüze karışma, Niyazi Bey seni dinliyor, kırk yere karşılık vermeye kalkma, işine bak.

- Peki, peki anneciğim, sen şu bardağımı bir daha dolduruversene o güzel, o yumuşak ellerinle.

- Rezzancığım görüyorsun, kızım değil meyhane müşterisi gibi sesleniyor bana, şuna bak, şuna. Sus kızım sus.

Niyazi, bu konuşmaları dinlemek istemiyordu, o nedenle yalnız elinde tuttuğu şarap bardağına bakıyor, kendince birtakım sorunlar üzerinde duruyordu. Hikmet Hanım ise, içkinin etkisini gizler bir tutumla, gerçekleri açıklamak, sözkonusu olayı istenen

doğrultuda geliştirmek yanlısı olduğunu gösterme çabasındaydı. Odanın sıcaklığı, konuşmaların, şarabın etkisi onlara biraz daha "açılma" olanağı sağlamıştı. Önce Hikmet Hanım, sonra Rezzan Hanım, omuzlarına adıkları ince örtüleri oturdukları koltukların arkasına koydular. Kollar, omuzlar, göğüsler iyice açılmış, yaz sıcağının eliaçıklığı gerçekleşmişti. Handan ise bambaşka sulara dalmıştı. Oturduğu koltuktan dışarı taşmak, yaşama yeniden başlamak, geçmişten kopmak, belleğini bütün izlenimlerden arındırmak ister gibiydi. Rezzan Hanım, konuyu eline almak, konuşmaları daha başka, daha önemli bir odakta toplamak istiyordu. Kısa bir sessizlikten yararlanarak:

- Ben, size, bir başka şarap getireyim de görün. Yarın akşamın bile nasıl olduğunu anlamazsınız.

Hikmet Hanım: - Aman şekerim, yarın akşama bırak, bundan sonra nasıl yaşayacağımızı unutturacak bir şarabın varsa onu da getir, hadi şekerim benim.

Rezzan Hanım, şarap getirmek üzere odadan çıkınca, Hikmet Hanım kızına kaş-göz ederek biraz kendini toplamasını, daha "uslu" durmasını sezdirmek istedi. Handan oralı bile değildi, annesini kızdırmak için, Niyazi'nin elindeki şarap bardağına bakmasından yararlanarak, kısa eteklerini yukarı çekti, bacaklarını kalçalarına değin gösterdi. Bununla, daha önceki görücü olayına değinmek istemişti besbelli. Annesi, yavaşça:

- Utanmaz kızım, demekle yetindi.

Rezzan Hanım, kocasının Avrupa gezisiden getirdiği, birkaç şişe gül rengi şarabı masaya koydu. Sonra söze başladı:

- Bak Hikmetçiğim, biz az önce dediğim gibi, önce insanız, kadınlığımız sonra gelir. Dinimiz bize, erkeklerin elinde, "tarla" dedi, bir araç değeri verdi. Dişi olmak önemli değil, insan olabilmek önemli. Bir kadının, erkeğini yalnız dişiliğini kullanarak elinde tutması uzun süreli bir egemenlik sağlamaz. Kadın, kendini, erkeğine bir insan olarak tanıtırsa, erkeğini buna inandırırsa gerçek değerini ortaya koyar. Önemli görevlerde, işlerde bulunarak erkeğin ilgisini çekmek bir başarı değildir. Kadın kalçasıyla, göğsüyle, şurasıyla burasıyla erkeğe egemen olmaya çalışırsa başarısı uzun sürmez. Daha genç, daha etkileyici bir kadın ortaya çıkar, kocayı kadının elinden alır. Biliyorsun, nice arkadaşla-

rımız vardar. Yüksek görevlere çıkınca, çevrelerinde toplanan gazetecileri kendilerine büyük değer biçen uzmanlar sanmışlar. O yüksek görevlerden düşünce de yalnız unutulmakla kalmamış, yerlerini bar kadınlarına, pavyon kadınlarına kaptırmışlar. Beni, bir kadın olarak, üzen budur işte. Gazeteci günün insanıdır, günlük olayın izleyicisidir. Onun amacı güncel bir olay bulup ilgi çekmek, sürüm sağlamak, gazete patronunun gözüne girmektir. Kadın buna araç olduğu sürece "insan" değildir.

Rezzan Hanım bu son sözleri söyleyince, Handan yüksek sesle, yerinden fırlayarak:

- O zaman kadın bir kıldır, dedi. Hikmet Hanım'ın yüzü kızardı, "sus utanmaz kızım seni" demekle yetindi.

Rezzan Hanım konuşmasını sürdürerek:

- Hikmetçiğim kızma, Handancığım Peyami Safa'nın romanlarını okumuş gibi konuşuyor. Bir romanında *"Maçka Dulları"*nın kendisine saldırdığını anlatır sanırın, ya da onları konu edinip yerdiğini. Bu doğru değildir. O yazarın romanlarını aydın çevreler, okumuş kimseler okumaz. Onda anadan-atadan gelme bir ezilmişlik, aşağılık duygusu vardır. Romanlarında yaratmak istediği kişiler, genellikle ezik, çökmüş insanlardır. Bir de, kendisine göre derin incelemelere, çözümsel açıklamalara girişir, bilgince bir tutumu benimser, insanların bilinçaltını gün ışığına çıkarmaya çalışır. Avrupa romancılarına öykünür. Nerde Avrupa romancısı, nerde Peyami Safa. Romancının gücü benimsediği düşünce öğretisinden, dünyagörüşünden kaynaklanır, güncel olayların izlenimlerine dayalı yüzeysel etkilenmelerden değil. Güçlü romancı, bir öğretinin savunucusu olmalı, bir duygusal olayın çıkar sağlayıcısı durumuna düşmekten kaçınmalıdır. Bunlar neden böyle oluyor? Biz kadınlar, erkeklerin karşısına çıkamıyoruz, dişiden önce insanız diyemiyoruz da ondan. Toplum, yönetimler, yasalar bize bunları söyleme gücünü vermemiş bu doğru. Ancak hangi çağda, kadın kendini savunma gereğini duymuş, erkeğin elinde bir "keyif maddesi" olmak istemediğini söyleyebilmiş? Erkek, kendisine karşı gelen kadını döver, aç bırakır, boşar. Kadın ise sesini çıkarmaz, üstelik bunu "kocaya saygı" diye anlar. Kadın bir araç olduktan sonra, ona saygı bilinci uyanır mı? Uyansa bile bu bir "bilinç" sayılır mı? Kadının bütün mut-

suzluğu, tanrının bir kadın peygamber göndermeyişiyle açıklık kazanıyor. Ardıç ağacı dayanıklıdır, sağlamdır denir de, o ağacı kimse yetiştirmez, yalnız bulduğu yerde keser, kullanır. Kadın da öyledir işte.

- Peki Rezzancığım, sen kocana karşı çıkar da "ben de insanım, benim de yetkilerim var toplumda, ben senin elinde bir araç değilim" dersen yanında savunucu olarak kimi bulabilirsin? Önce annen sana karşı çıkar, seni kocaya saygısızlıkla suçlar. Hangi din var, kadına erkeklere tanınan bütün yetkileri vermiş? Bizi, insan diye, yalnız buramızla (eliyle orasını göstererek) değerlendirmeyen bir din biliyor musun?

Rezzan Hanım, gözleriyle Niyazi'yi imleyerek daha yavaş konuşmasını sezdirdi. Sonra, yarım sağına dönüp:

- Biz öyle istedik, öyle işimize geldi. Evet o dediğin anlamda kadınız, erkek olamayız ya. Sonra ben, kadınların çağlar boyunca erkeğin tutsağı olduğundan gelişemediklerine de inanmıyorum. Bugün, erkeklerden çok daha üstün görevlere yükselmiş kadınlarımız vardır. Hangisi, bir kadın olarak, ortaya insan diye çıkmıştır? Kadın, "ben insanım" demeyi öğrenmedikten sonra, ona "insan" diyeceklerin sayısı çoğalmayacaktır. Bak, Hikmetçiğim, ülkemizde Atatürk devrimleri olmuş, kadın birçok yetkiler elde etmiş, seçme, seçilme, toplumun bütün görev ortamlarında yer alma hakkı kazanmış. Böyle olmasına karşın, birçok gerici kuruluşlarda, derneklerde önemli işler gören, üstlenen okumuş, yükseköğrenim görmüş kadınlar yok mudur? Daha açık söyleyeyim sana. Demokrat Parti kuruldu, bunun tutumu, ereği, benimsediği toplum anlayışı besbelliydi. Öyle olmasına karşın, o partiyi tutan yükseköğrenim görmüş kadınlarımız azdır denebilir mi? Kocası Demokrat Pardi'dedir diye, Halk Partisi'ne verip veriştiren, İsmet Paşa'ya söven sözde arkadaşlarımız az mı? Halk Partisi hırsızmış, insan hakkı tanımazmış, halkı ezmişmiş, soymuşmuş. Peki, şimdi bunları ileri sürenler, daha önce Halk Partisi'nde yüksek görevler üstlenmiş kimseler değiller mi? Bu yolsuzluklar, alçaklıklar yapılırken neden sesleri çıkmamış? Söylesene şekerim, susma. Bugün, Celal Bayar'a "Türkiye'nin ilk meşru Cumhurbaşkanı" diye telyazısı gönderen sözde büyük ozan Yayha Kemal, Yalova'da Atatürk'ün ayaklarına kapanıp tozlu

çizmelerini yalamadı mı? Bunu sana kocan da anlatmadı mı? Anlattı, bunu bana sen de söylememiş miydin? Yine o partinin adamları Atatürk'ü, Nazım Hikmet'i kötüler, Yayha Kemal'i yüceltirken, çocukların bile diline düşmüş birtakım yakışıksız işler (Rezzan Hanım, iki elinin başparmaklarını başının iki yanında boynuz gibi göstererek) yapmadılar mı? Kocanın arkadaşı olan, Sultanahmed kahvelerinde, çınarların altında nargile içen Fuad Köprülü şimdi eskiye dönüş girişimindedir. Oysa, 1934'te yayımladığı *"Türk Dili ve Edebiyatı"* adlı yapıtında, Atatürk'ü tanrılaştırır gibi bir önsöz yazmadı mı?

Hikmet Hanım bu sözleri dinlerken, göz ucuyla Handan'a, Niyazi'ye bakıyor, içkinin etkisiyle kendinden geçer gibi olan, gerçekte ne yaptığını çok iyi bilen kızını denetliyordu. Onlar da bu konuşmalara karşı ilgisiz değildi, söylenenleri duyuyor, kendi konuşmalarını da sürdürüyorlardı. Hikmet Hanım, bardağından uzun bir yudum daha çekerek:

- Söylediklerinin hepsini biliyorum. Bunları bilmek neyi değiştirir onu kestiremiyorum. Sen, o Fuad Köprülü'nün Kabasakal'daki kitaplığına kapatılmış yazma yapıtların nereden alındığını, üstüne oturulduğunu, bir akasya çiçeği gibi kısa bir süre gün ışığına çıkarıldığını biliyor musun? Sen, o ünlü profesörün, ilk kitaplarının, babasının yazdıklarından alındığını, sonra kendi elinden çıkmış gibi yayımlandığını duydun mu? Duymadın, duymadın, oysa ben duydum.

- Aaaa duymaz olur muyum? Bilmez olur muyum? Sen ne diyorsun kızım? Günaydın şekerim, sana bir sabah kahvesi pişireyim mi?

Handan, bütün konuşmaların sıkıcı olduğunu, buraya söyleşip gülmek, eğlenmek için geldiğini söyledi. Annesine dönerek:

- Anne be, bırak o eski dedikoduları. Onları, hep babamın arkadaşları içer içer anlatırlardı, sen de onlara sesini çıkarmaz yemek, meze yapardın. Şimdi bilgin kesildin burada. Ne dediklerinizin hepsini duyduk, dinledik anneciğim, şekerim, tatlım benim. Anne, hani evimize bir adam gelirdi, Arapça-Farsça karışımı şiirler okurdu, onu anımsadın mı? O kimdi? Hani hamsicinin biriydi.

- Bak şu yılışığa. Hamamizade İhsan Bey'di kızım. Nerden çıkardın onu şimdi? Şurda tatlı tatlı konuşuyorduk...

Handan, Niyazi'ye dönerek:

- Arkadaşım, sen ondan şiir bilir misin?

- Bilirim, eski türden şiirler, onların çağı geçti artık. Öyle bir şiiri kime yazıp gönderebilir insan? Dil değişmiş, yaşam değişmiş, dünya değişmiş artık.

- Öyleyse sen de neden eski dilde şiirler yazdın? Şimdi niye onlara karşı çıkıyorsun? Sen de ne kolay değişiyorsun be arkadaşım.

- Benden önce, benden hızlı dünya değişiyor da ondan.

- Niyazi, sen Rezzan Teyze'nin ne güzel bir sesi olduğunu, ne içli şarkılar söylediğini bilmezsin. Anneme söyle de ikisi birden o eski günleri yaşatan şarkılardan söylesinler.

- Hikmet Hanım kahkahayı bastı, Rezzan Hanım'a göz kırparak, "söyleyelim" anlamında:

- Biz buraya seni eğlendirmek için mi geldik Handan, kızım? Rezzan Hanım şarkı söylemek isterse söyler, benim sesim onunki gibi güzel değil ki. Rezzancığım söyleyelim mi?

Rezzan Hanım sesini çıkarmadı, bardağını yarıya değin yudumladı, yutkundu, Niyazi'ye, Handan'a baktı. Kızı uyanır mı uyanmaz mı diye düşündü, annesini uyandırmak istemediğini sezdirir gibi davrandı. Öteki odalara gitti, uyuyanların durumlarına baktı, sonra içeri girip yerine oturdu. Artık, şarabın güzelliği, etkisi kendini gösteriyordu. Handan'ın üstelemesi üzerine Rezzan Hanım şu şarkıyı okudu:

Bir gün olur elbette beni sen de anarsın
Ateş dökülür gönlüne yıllarca yanarsın
Ey sevgili zannetme unuttum seni bir gün
Ömrüm boyu ruhumda da kalbimde de varsın

Rezzan Hanım'ın sesi beklenmedik bir güzellikteydi, dokunaklı, içliydi. Söylediği şarkıyı kimin yazdığı, ezgiye dönüştürdüğü bilinmiyordu. Bunu annesinden öğrendiğini, lise öğrencisiyken evlerinde düzenlenen hanımlar toplantısında sık sık okunduğunu, kimi hanımların ağladığını anlattı. Özellikle eşi Sakarya Savaşı'nda ölen bir yüzbaşının dul hanımı, bu şarkıyı söyler, ağlar, iki

çocuğuna sarılır hıçkırırmış. O hanım çok iyi ud çalarmış, her cuma gecesi, eşinin anısına helva yapar, komşularına dağıtırmış.

Rezzan Hanım söylerken, ona eşlik eden Hikmet Hanım da şarkı bitince ağlamaya başladı. Niyazi sarsılır gibi oldu, Handan boşalan bardağını yeniden doldurup yarısını içiverdi. Gerek Hikmet Hanım, gerekse Handan iyice duygulanmış, içkinin etkisiyle daha çok açılıp saçılmaya başlamıştı. Bu açılıp saçılmada bir arddüşünce yoktu. Rezzan Hanım, nerdeyse, içkiye yeni başlamış gibiydi. Niyazi daha ikinci bardağı bitirmemişti. Hikmet Hanım, onun bu az içmesine göz kırparak anlam vermeye çalıştı. Bu sırada Handan, kaşlarını çatarak Niyazi'ye:

- İçsene bee, içmeye doymazken bu akşam içesin yok. Böyle yaparsan bir daha sana "merhaba" demem bak. Hadi bu bardağı benim için bitiriver. Boşalsın ben doldurayım.

- İçerim, hızlanmanın gereği yok, bak şişeler arslan gibi duruyor karşımızda.

- Onlara arslan denmez, "arslan kanı" denir. Hani sen söylemiştin ya, unuttun mu? Yoksa sarhoş mu oldun? Niyazi rakıya "arslan südü", şaraba "arslan kanı" diyor. Tekkede öyleymiş. Ben Niyazi'nin tutumunu çok seviyorum. Gizlisi-saklısı yok. Sonra, güncel olanaklardan, elverişli durumlardan yararlanmak, insanı kötü duruma düşürmek istemez. Kızdığım yanı da var. Duygularını gizliyor, açık konuşmuyor, hep yumuşak davranıyor. Kendisini seveni, sevdiğini söylemiyor. Onun gözünde kadın-erkek ayrımı yok. Olmaz bu, kadın kadındır, erkek erkektir.

Rezzan Hanım: - İnsan, önce insandır, sonra kadın-erkek. Doğada yalnız insan, hayvan, bitki vardır. Dişilik-erkeklik ayrımı sonradan gelir.

Handan, beklenmeyen bir çıkış yaptı, yüreğinde düğümlenen, ancak kesin bir "olmaz" anlamına gelmeyen kaygısını ortaya attı:

- Öyle mi, peki "kıl" sözkonusu değil demek.

Rezzan Hanım, şaşırdı, bu "kıl" sözünü anlamadı, Hikmet Hanım'a baktı, başını önüne eğdi, sustu. Hikmet Hanım kızına kaş-göz etti. Ancak, Handan öyle kaş-gözden anlayacak durumda olmak istemiyordu. Bir aralık, Hikmet Hanım kızını elinden tutup, çıkışır gibi öteki odaya götürdü, oradan yalnız sesler geliyor, sözcükler anlaşılmıyordu. Rezzan Hanım, elindeki bardağı

Niyazi'ye uzattı, bir yudum içirdi, sonra bardağı başına dikip bitirdi. "Kıl" ne diye? sordu. Niyazi, sesini çıkarmadan, eliyle koltuğunun altını gösterdi, sonra midesinin çevresinde dolaştırdı. Hikmet Hanım'a sormasını söyledi. Rezzan Hanım durumu anlamış, ancak neden ortaya atıldığını kestiremememişti. İçerden ana-kızın sesleri duyuluyordu. Rezzan Hanım, kapıya bakındı, Niyazi'ye doğru eğildi, öpüştüler, göğüslerinden birinden taşan bal yudumlandı, ikincisine sıra gelmeden ana-kızın ayak sesleri duyuldu. İnsan, duygularını doyuracağı yerde, beklenmeyen bir sesle yıkılır.

Hikmet Hanım kızının içtiğinden değil, Rezzan Hanım'ın bile duymasını istemediği bir olayın, bir gizemin açıklanmasından ürküyordu. Kızının yeni bir tutarsızlık içine sürüklendiğini anlamıştı. Kızı, söz kesilen gençle evlenecekti, bu kesindi. Ancak Niyazi'nin bilmediği bir duyguyla Niyazi'ye eğilim duyduğu da günden güne açıklığa kavuşuyordu. Bir düşünün, anasının sevdiği, en elverişli durumda birlikte yaşamak istediği bir insan var. Öte yandan kızı, evlenmek üzere olmasına karşılık, anasının yakınlık gösterdiği arkadaşına (Handan'ın arkadaşı Niyazi) eğilim duyuyor. Niyazi'nin ise eğilimi belli. Ortalıkta Mes'ud diye korkulur bir engel var. Bu engel de Niyazi'nin yıllanmış arkadaşı. Rezzan Hanım'ın bunları duyması, evinde böyle bir karışıklığın sergilenmesi olacak iş değil. Bir de anneanneler var. Eski geleneklere bağlı kadınlar. Şimdi de, beklenmedik bir "kıl sorunu". Önemi olmayan, ancak gülünüp geçilen, geçilmesi gereken bu sorunu, bir aile olayı diye gündeme getirmek, iki komşu için de yıkıcı olacaktır. Handan ise, içkinin etkisini örtü edinerek ne varsa otaya dökme eğiliminde. Aralarında erkek olarak Niyazi'nin bulunması iyi kaşılanmayacak. Niyazi kalkıp gitse, Rezzan Hanım onları yemeğe çağırdığı için üzülecek, hepsine kırılacak, gitmese "kıl sorunu" önemli bir olay gibi hepsini uğraştıracak. bu durumda ne yapılabilir? Niyazi, bir aralık, Hikmet Hanım'a, Handan'la özel bir konu üzerinde konuşması için yan ödeye geçmelerine olanak bulunup bulunmadığnı Rezzan Hanım'a söylemesini bildirdi. Rezzan Hanım, sezgi gücüne dayanarak, bu öneriyi olumlu karyşıladı, Niyazi'yle gözgöze geldi. Handan'ın evlenme işinde Niyazi'nin duruma yabancı olmadığını düşünerek, ikisini yan odaya götürdü.

Niyazi, odanın kapısını açık bıraktı. Rezzan Hanım bundan sevinç duyduğunu belirterek güldü. Handan, koltuğa oturur oturmaz, arkaya yaslandı. Ayak ayak üstü attı, kollarını ensesi üzerinde birleştirdi. Başını Niyazi'ye doğru eğdi. "Ben bu işi bozacağım" deyip dudaklarını uzattı, Niyazi kıpırdamadı, kapı açıktı, ikili-üçlü oynamak da istemiyordu. Sonra, "git şarap bardağımı getir" dedi. Niyazi, dediğini yaptı, parmaklarıyla birkaç dakika sonra gel anlamında Hikmet Hanım'a durumu sezdirdi. Handan, kafasına taktığı "kıl" sözcüğünü ulu orta söylemek istiyordu. Bu sözcük, aile içinde pek tartışılacak önemde değildi. Niyazi, Handan'ı bundan vazgeçmesi, kendisinin bile bir daha duymak duyurmak istememesi için kandırmaya çalıştı, Handan'ı arkadaşça öptükten sonra "yarın görüşeceğiz" dedi, Hikmet Hanım odaya girince Rezzan Hanım'ın yanına gitti. Hikmet Hanım, bu arada konuyu Rezzan Hanımm'a kısaca anlatmış, o da Niyazi içeri girince kıpkırmızı kesilmişti. Rezzan Hanım, sağa sola bakınıp ürkek bir devinimle Niyazi'ye eğilerek:

- Önemli bir konu değil, gelenektir, ancak ortalığa yaymamalı. Evlenecek bir kız da, annesi de bunu bir yerde kesip atmalı. Kız da, erkek de isteğe göre yaratılmadı. Beğenilmeyen yanlar, uygun duruma getirilebilir, getirilemezse vazgeçilir. Evlilik, yalnız dişi-erkek yakınlaşması değil düşünce birliğini de gerektirir. Ben öyle düşünüyorum. Bu kız, bir bunalım geçiriyor, evlenecek, evleneceği kimseyi seçmiş durumda, ancak gönlünde başkaları da var. Sizi seviyor, ancak açığa vuramıyor, üç erkek arasında gidip geliyor. Üstelik sizin, kız arkadaşınızı da tanıyor. Sizin, şimdilik "bağlı" bir genç olduğunuzu biliyor. Bu "bağ"ın gevşeme durumunda olduğunu da. Bu kızı kurtarmak gerek. Siz, kesin olarak bu yakın yıllarda evlenecek misiniz?

- Şimdilik söyleyecek sözüm yok, sözlüm var. Ancak gelecek yıllar ne gösterir bilemem. Önce fakülteyi bitireceğim, yakında bitiyor da. Sonra askere gideceğim. Toplam önümde iki yıl var, en kısası. Benim de birtakım çıkmazlarım vardır, bu konular kesin bir sonuca bağlayacak durumda değilim.

- Niyazi Bey, insan bir direniş varlığıdır, çelişkiler içindedir. Bu çelişkilerden kurtulduğu sürece dengeli olur, tedirginlikten sıyrılır çıkar. Ben Handan'da bunu göremiyorum. Annesini de

yıkıyor, sarsıyor. Onlara çok üzülüyorum. Yıllardır tanıdığım, kendi ailemin bireyleri diye benimsediğim bu ana-kız birbiriyle sürekli anlaşmazlık içinde. Handan, bir iki yıldır bambaşka bir kız oldu. Evlenmek istiyor, istemiyor, seviyor, sevmiyor, birini bırakıp ötekini alıyor, belli bir durakta kalamıyor. Bu görücülerin onu soyması da üzerinde çok ezici bir etki yaptı. Özellikle yaşlı kadının sözleri onu büsbütün sarstı. Az önce annesi içerde anlattı bana, ben de üzüldüm. Şimdi göreceksiniz, Handan o kadının sözlerini dilinden düşürmeyecek, yeni baskın bir eğilim ortaya çıkıncaya değin sürdürecek. Bizim toplumumuzda bu yaygın, kötü bir gelenektir. Kızı almak isteyen kimse koyun seçer gibi seçiyor. Buna kızın annesi de, oğlanın annesi de boyun eğiyor, ses çıkarmıyor. Oysa ikisi için de kötü bir olay. Erkek eşini koyun gibi seçmenin insana yakışmaz bir eylem olduğunu düşünmek bile istemiyor. Anne kızını satılık bir nesne gibi alıcının önüne çıkarmaktan çekinmiyor. Bir kadın olarak bundan iğreniyorum. Kızımın öyle olmasını istemem, varsın okusun, arkadaşlarıyla anlaşsın, kendi yuvasını kendi isteğiyle kursun. Anaya, babaya düşen görev çocuğuna yuva kurmakta gereken yardımı yapmaktır, onu satışa çıkarmak ya da satış yerinden öteberi olmaya göndermek değil. Bakın içerden gelen sesleri duyuyorsunuz, ana-kız boyuna o sözcüğü söyleyip duruyor. Ben bundan utanıyorum. Sonra bu öyle üzerinde durulacak önemli bir konu değil. Bir kadın, önce insan olarak eşinin yanında, sonra onunla yaşamı bölüşen bir kimse olarak da dünyasında bulunmalıdır. Oysa kadınlar bunu yapamıyor, yapmayı düşünenleri bile, "aa onlar erkek, bizimle bir mi?" diyerek yadırgamaktan kendilerini alamıyorlar. Kadın kendini evinde çamaşırcı, bulaşıkçı, çocuk bakıcısı olarak gördüğü sürece toplumda ezilecek, bütün eşitlikler ona verilse onları kullanma bilincine varamayacaktır. Nitekim, şimdi kızlarımız okuyor, yükseköğrenim görüyor, yabancı dille öğretimi sürdüren okullarda başarılı oluyorlar da, evlilik işine gelince geleneklerin tutsağı olmaktan kurtulamıyorlar.

Niyazi burada, söze karışarak:

- Bence bu durum kadının kendini bir sorun olarak görememesinden kaynaklanıyor. Anne-baba, kızımız evde kalmasın diye bir korku duyuyor. Toplumumuzda bir de "kızlık" geleneği

vardır. Bu da bir baskı aracı olsa gerek. Evet evlenecek erkeklerin çoğu, alacağı eşinin kız olmasını, dünyayı yalnız kendisiyle tanımasını ister. Bu da iyi bir gelenek değil. Evde kız olarak kocalmış nice hanımlar biliriz, tanırız. Bu da kadının kendini, erkeğin karşısında beğenilen, aranan bir "sıcak et" diye görmesinden dolayıdır sanıyorum. Anneler, oğullarının çapkınlıklarıyla övünürler iş kızlarına gelince ortaya bir "namus sorunu" çıkar. Peki bu oğlanlar çapkınlıkları kimlerle yapıyorlar, yine o annelerin kızlarıyla değil mi? Bakın buraya geldik geleli "kıl sorunu" gündemde (bu sözler söylenince Rezzan Hanım'ın yüzü kızardı, gözleri güldü, dizlerini sağa sola açıp kapadı. Niyazi'nin gözlerinin içine baktı, sonra birbirini yer gibi öpüştüler. Rezzan Hanım "aman gelirler" diyerek kapıya bakıp Niyazi'yi yavaşça itti). Bu erkek için de, kadın için de küçültücü bir durumdur. İnsanların inançlarına karşı çıkmıyorum, ancak kadını belli bir geleneğin tutsağı olarak görmeyi de içime sığdıramıyorum. Kadın, başkalarından aktarılan inançların değil, kendi özgün düşüncelerinin aydınlattığı yolda yürümeli. Toplumumuz erkeğe verdiği yetkiyi kadından esirgiyor.

Rezzan Hanım, birden atıldı, söz sırasının kendisine gelmesi için Niyazi'nin ağzından çıkacak son sözü bekler gibiydi.

- Ahhh, evet şekerim. Erkeğin çapkınlığıyla övünülür, iş kadına gelince bir utanç konusu çıkarılır ortaya. Dediğin gibi, erkek bu çapkınlığı kimlerle yapar? Bak, ben evliliğimizin üstünden bir ay geçmeden kocamla tartıştım, annesi onu tuttu. Nedeni de, denizci olması dolayısıyla, tanıştığı bir Avrupalı kadınla beni aldattı. Bunu bir daha yüzüne vurmadım, her uzun yolculuğa çıkınca ne yapacağını az çok kestiriyordum. İki çocuğumuz oldu, kaynanam daha çok istiyordu. Karşı çıktım. Birgün yüzüme karşı, "oğluma doğurucu kadın gerek, bir daha evlense de çok torun görsem" demesin mi? Sesimi çıkarmadım. Oysa başka çocuklarımız da olabilirdi. Kızımdan sonra aradan dokuz yıl geçti. Kaynanam benimle durmuyor, bayramdan bayrama görüşüyoruz ancak. Annem de çok çocuğumuz olsun diye tutturdu, karşılığını alınca sesini kesti. Eşimi sevmiyor değilim, ancak kendimi onun yanında bir "gönül eğlencesi", "sıcak et" gibi görüyor oldum. Elimde değil bu. Ben evimde daha çok "çocuklarımın annesi-

yim", eşimin de "ev arkadaşı", hepsi bu işte. Hikmet Hanım, daha bağımsız yaşadı, eşinin anlamsızlığına, başka arkadaşlar edinerek anlam kazandırma yolunu seçti. Bu söylediklerim aramızda kalsın. Handan, gittikçe tutarsızlaşıyor. Daha açıkçası seni seviyor, bunu bana bir yıldır anlatır durur. Hikmet Hanım ise o da öyle. Ana-kız seni seviyorlar, birbirinden gizli olarak. Şaştım kaldım.

- Peki bunlar deli mi? Kızın benim arkadaşımla yıllardır süren ilişkisini anası biliyor. Handan ise, yine annesinin böyle içtiğimiz bir gece bana söylediğine göre, o eğilimde. Ana-kız bir insanı sever mi? Bunların ikisi de dengesiz sayılmaz mı?

- Peki sen onları ya da onlardan birini sevmiyor musun?

- Yok, yok, kesinlikle yok. Evlerine böyle bir duyguyla gittiğimi, gideceğimi sanmıyorum. İçkinin etkisiyle, arada bir yakınlaşma olmuşsa da bu sevmek değildir. İçki dışında böyle bir duygu uyanmadı içimde.

- Öyle mi? Bu duyguyu uyandıran içki mi yalnızca?

- Onlar için böyle bir duygu varsa öyle, başkaları için değil.

- Başkaları, öyle mi? "Başkaları" demek.

- Başkaları gelişigüzel söylenmiştir, "başkası", yoruma gerek yok.

- İnanalım mı? Yoksa da "gelişigüzel söylenmiş" bir söz mü? Hani bir de sözlün varmış ya.

- O da başka. Sözlü demek sevgili demek değildir.

- Evet, az önce söylediğin gibi, toplumda erkeğe tanınan yetkiler kadından esirgenmiştir. Kadın için "başkası" ya da "başkaları" bir suçlama olur, oldukça ağır, "namusa dokunan" bir suçlama.

- Sözü gereğinden çok yorumlamak güven verici bir davranış değildir. İnsan, gerçekten severse, kendini sevdiğiyle bütünleşmiş görürse, bunu bir yaşama öğesi durumuna getirirse "başkası", "başkaları" tartışma konusu olmaz.

- Evet eşim de, benden önce bir "başkası"yla bütünleşmişti, benimle evlenince ben o "bütünleşme"nin dışında kaldım. Sana şunu açıkça söyleyeyim ki, bende çok güçlü bir sezgi vardır. Bu sezgi bana, senin sözlünün karşısında, bir "başkası"nın bulunacağını bildiriyor, ne dersin?

- Ben, şimdilik bağımsız bir insanım. Bağımlı olsam bile, ya-

şamayı kadın üzerinde baskı diye anlamıyorum. Kadını da yalnız çocuk doğuran bir varlık diye görmüyorum. Eşim beni, erkeğin kadını gördüğü gibi, yalnız doğal gereksinmelerini gideren, eve ekmek getirip geçimi sağlayan bir "araç" diye görür, benim dünyamı doldurmazsa, doldurmayı düşünemezse, öteki kadınlar gibi yalnızca bir "ev varlığı" niteliğinde kalmayı yeğlerse benim için bir "başkası"yla bütünleşme kaçınılmazdır. Az önce söylemek istediğim buydu.

- Teşekkür ederim, ilerde belli olur bu söylediğinin anlamı, şimdi biraz erken gibime geliyor. Şunu da söyleyeyim ki, bu gece, benim yaşamımda bir "başkası"nın yeri olabileceğini ortaya koydu. Bunda kendimi "suçlu" göremiyorum, suç varsa o da böyle bir olaya itilmemdedir. Ancak ben Hikmet Hanım değilim.

- Suç sözcüğü biraz gereksiz, olaya itilmek de pek yerinde değil. Hikmet Hanım olmadığın ise apaçık. Az önce söylediğim gibi, ben onların evinde bir "başkası" vardır diye gitmiyorum. Bu eve gelişimdeyse iş değişti, bir "başkası"nın varlığı kesinleşti. Gelecekte aldanırsam, yanılırsam, ben de kendimi "suçlu" saymayacağım.

- Benim için de öyle. Bundan sonra "suç", "suçlu" sözcüklerini bir benden duymayacaksın. Bak, ayak sesleri geliyor, birer yudum daha alalım. (Birer yudum, birer öpücük). Hikmetçiğim nerde kaldınız öyle ana-kız. Yarım saati geçti, kavganız bitti mi?

- Bitecek gibi de değil. Sevgili kızım serçeler gibi belli bir yerde durmuyor, o dal senin, bu dal benim deyip uçuyor boyuna. Eeee, sizler neler konuştunuz, ne dedikodular ettiniz, kimleri çekiştirdiniz bakalım?

- İkinizi şekerim, sizden daha verimli konu olur mu?

Kanaryam güzel kuşum
Ben sana vurulmuşum
Ben sana vurulmuşum
Benim de sarı kanaryam

Rezzan Hanım, güzel, uyumlu, duygulu sesiyle bu şarkıyı söylemeye başlayınca Handan ile annesi de ona uydular. Odanın içinde bambaşka duygular uçuşmaya başladı. Rezzan Hanım oldukça duyguluydu. Sesinin etkisi yüreğin derinlerine işliyordu,

Handan ise dengeli değildi pek, açılmak-saçılmak isteyen bir durumu vardı. Annesi oralı olmuyor, yalnızca Rezzan Hanım, onun bu davranışından kaygılanıyor, biraz da sıkılıyordu. Konu Hikmet Hanım'ın birkaç gün sonra, annesinin Küçükyalı'daki evine taşınacağına dönüştürüldü, Niyazi bunu bilmiyordu, Hikmet Hanım bu olayı, nedense, ondan gizliyordu. Rezzan Hanım gerçeği açıklayınca, Hikmet Hanım:

- Evet, ev boşalmadan söylemek istemedik. Bu mahalleden gitmemiz gerekiyor, bundan sonra orada toplanacağız. Sen de taşınacak mısın? Okullar açılmadan biraz yer değiştirmek iyidir.

- Eşim birkaç gün sonra dönüyor, bu evi satmayı düşünüyorduk. Biliyorsun bu ev de, Ada'daki ev de annemin. Eşimin evi kirada, o da evini satıp Kadıköy'de ev almak istiyor. Alacağı ev de kendi ailesinden Avrupa'ya gidip yerleşmek isteyen birisinin, ben ilgilenmiyorum artık. Yalnız çocuklarımın okulu için burası daha iyi bence. Orhan koleje denizden geçip ne diye gelsin çocuk. Orada da kolej varsa da buraya alıştı. Bakalım ilerde ne olur.

Gece ilerlemiş, saat üçü geçmişti. Yavaşça kalktılar, Niyazi, Hikmet Hanım'la kızını evlerine götürdü. Onun orada kalmasını, gecenin çok yoğun olduğunu söyledilerse de Niyazi kalmak istemedi. Kalsa bile kimsenin konuşacak gücü kalmamıştı. İçeri girer girmez Handan kendini sere serpe divanın üzerine attı, gizlisi saklısı kalmamıştı. Hikmet Hanım, onun bu durumundan yararlanarak, Niyazi'yi kapıya değin götürdü, bütün gücüyle boynuna sarıldı, gitmesini istemedi. Niyazi ise, yüreğini kimin doldurduğunu, Hikmet Hanım'dan uzaklaşmak gereğini içinde duymasına karşın, direnemedi. Anneannenin odasına bitişik odada Hikmet Hanımm'la bir süre daha kalarak, evden çıkıp gitti.

Ertesi günü, ikindileyin Handan, Bahar Pastahanesi'ne gelerek Niyazi'yi buldu, birlikte Gümüşsuyu'ndaki Park Pastahanesi'ne gittiler. Handan'ın içi içine sığmıyordu. Evlenmenin, bağımsızlığa bir adımdan başka bir anlam taşımadığını, bunu yasal bir yol olarak gördüğünü, uzun sürmeyeceğini, ancak bu düşüncesinin kimseye duyurulmaması gerektiğini yeniden vurguladı. Birkaç gün sonra sözlüsüyle bir otomobil gezisine çıkacağını, konuyu bütün ayrıntılarıyla ona anlatacağını, yalnız bu "bağım-

sızlık" sorununu gizli tutacağını söyledi. Bir aralık Niyazi'ye, yavaş, yumuşak bir sesle:

- Bağımsızlığa kavuşunca arkadaşlığımız kesilmeyecek, bunu anla. Burası Türkiye, Avrupa değil. Benim duygularımı biliyorsun, Mes'ud bir araçtır bence. Artık onun önemi kalmadı, şimdi ondan korkuyorum, sevginin yerini anlamsız bir korku aldı. Seni seviyorum, seviyorum, anla beni. Akşamın karanlığı yayılmaya başlayınca, ikisi birlikte, evlerinin yolayrımına değin gittiler, ayrıldılar. Niyazi, çelişkiler, sarsıntılar içinde kalmıştı. Ancak, Handan'ın gelecekle ilgili düşlerinin gerçekleşmesine yardımcı olmayacaktı...

***

Handan'la sözlüsü Ekrem'in nişanlanmaları için gereken işlemler hızla yürütülürken, onlar da başbaşa gezmeye, dolaşmaya başladılar. Artık olay iyice gündeme getirilmiş, sonuca kesin gözüyle bakılıyordu. Güneşin kızgınlığı azalıp ortalık serinlemeye dönünce Ekrem otomobiliyle Handan'ı gezmeye götürdü. Hikmet Hanım, Küçükyalı'daki evine taşınmış, iyice yerleşmişti. Bu nedenle sözlülerin gezmeleri de kolaylaşmıştı. İki sevgili (böyle söylemek gerekirse) Üsküdar-Bağlarbaşı-Ümraniye yolunu tuttular. Bağlarbaşı'nı geçtikten sonra, Ekrem otomobili yavaşlatıp Handan'ın bacaklarını, dışarı taşmış iri göğüslerini okşuyor, Handan ise fıkır fıkır oynuyordu. İkisinin de duyguları kabarmış, solumaları hızlanmıştı. Bir aralık otomobili yolun kıyısına, ıssız bir yere çeken Ekrem, bütün gücüyle Handan'a sarıldı kaldı. Artık elini atmadığı, öpmediği yeri kalmamıştı nerdeyse. İkisi de kendinden geçmişti. Birden korkutucu bir sesle, arabaya inen bir yumruğun etkisiyle ürktüler, çevreye bakındılar. İçlerinde birkaç köylü kadının da bulunduğu beş on kişilik bir topluluk arabanın çevresinde toplanmış onlara bakmaya başlamıştı. Kadınlar biraz uzakta durmuş:

- Utanmaz reziller, burasını, bizim köyümüzün yolunu ne sandılar, tuuu yüzlerine, şu o..ya bak, arabada dölleşiyorlar, tövbe tövbe başımıza taş yağacak.

Arabanın kapı camından içeri bakan bir erkek de:

- Ulan ...., anan seni böyle mi kazandı, bizim köy yolundan başka bok yiyecek yer bulamadın mı? O o.. da kim oluyor? Nerden kaldırdın onu, bize de var mı?

İkisi de ne yapacaklarını şaşırmış, dilleri tutulmuş, önlerine bakıyorlardı. Handan toparlanmayı bile düşünecek durumda değildi. Erkekler iri göğüslerine, bacaklarına bakıyor, gülüyor, "iyi mal buldu oğlan" diye söyleniyorlardı. İçlerinden biri arabanın kapısına vurarak:

- Ulan ... al şu o...yu da çek git burdan, bir daha buralarda görünme seni ...

Ekrem elleri titreyerek arabayı çalıştırdı, ne yana gideceğini bile şaşırmıştı. Handan biraz toparlanmış, ancak korkusu gitmemişti daha. Epey yol aldıktan sonra, biraz kendilerine geldiler. Küçükyalı'ya yaklaşınca bir kır kahvesinin önünde durup birer gazoz içtiler. Arabaya binip evlerine dönerken, az önceki olayı unutmuş gibi, alacakaranlıktan yararlananak yine öpüşmeye, birbirini gıdıklamaya koyuldular. Handan'ın dudağı morarmıştı. Ekrem, onu evinin önünde bırakıp döndü. Handan içeri girince anneanne oldukça öfkeli bir sesle:

- Nerde kaldın gene? Anneni öldüreceksin sen. Bir evlensen de kurtulsak. Ne yaptınız bakalım?

- Üsküdar, Bağlarbaşı, Ümraniye gezdik tozduk, eğlendik, başka ne yapacaktık? Peki dudağına ne oldu mosmor?

- Konuşurken ısırdım.

Bu gezileri, burada uzun boylu anlatmanın, ayrıntılara girmenin gereği yok, hepsi bir tekdüzelilik içinde, belli eylemlerle geçmiş, göze batar bir değişiklik olmamıştı. Handan, yolda geçen olayı annesinden de saklamış, bir daha Ekrem'le gezmeye çıkmasına engel olunacağından korkmuştu. Anneanne ise boyuna namaz kılıyor, tesbihini çekip duruyor, torununun mutluluğu için tanrıya yakarıyordu. Gezi dönüşlerinden birinde Hikmet Hanım epey geciken kızına çıkıştı:

- Bu zamana değin nerdeydiniz?

- Nerde olacağız, gezdik, tozduk, Derince'ye doğru gittik.

- Hımmm..

- Zımmm..

- Ne utanmaz insansın be kızım? Ne demek o?

- Hımmm ne demekse zımmm da onun karşılığı.

Anneanne bu konuşmaları duyunca büsbütün şaşırdı:

- Ey gidi günler ey, anaya bak, kızına bak. Zaman ne çok değişti. Şimdiki kızlar kocayı bile kendileri buluyor, daha evlenmeden ne olsa yapıyorlar. Dünya değişti, dünya tuuu.

- Eskiden kızlara kocayı başkaları mı buluyordu anneanneciğim? Evlenmeden yapılan işler, o zaman hep evlendikten sonra mı yapılıyordu? Demek senin gençliğinde kızlar çok beceriksizmiş?

- Utanmazlığın böylesi görülmemiş. Hikmet, kızım bunu böyle yapan sensin. Sen o yaşta iken benim karşımda sesin çıkabiliyor muydu? Söylesene ona, nedir bu başımıza gelenler?

Handan, annesinin, anneannesinin bütün çıkışmalarını, öğütlerini, bağırıp çağırmalarını geçersiz bıraktı, bildiğinden geri kalmadı. Epeydir Niyazi ile de görüşemiyordu. Ekrem'e Niyazi'den sözediyor, onun içine bile kuşku düşürüyordu. Sonunda, Ekrem'in Niyazi'yi Fatih Halkevi'nde tanıdığı anlaşıldı. İkisi de birbirini sevmezdi. Handan'ın biriyle sözlü, ötekiyle arkadaş olması, ikisini bir araya getirmeye yetmeyecekti. Aradan epeyce bir süre geçtikten sonra, Hikmet Hanım'la Niyazi görüşmeye başladılar, Ekrem'le karşılaşmamak üzere, Niyazi onların Küçükyalı'daki evlerine gidip gelirdi. Hikmet Hanım, kızının bütün işlerini, daha evlenmeden yaptıklarını, işi iyice azıttığını, ele avuca sığmaz olduğunu Niyazi'ye anlattı. Özellikle de kızının aşırılıklarından büyük bir üzüntü duyduğunu yineleyip durdu. O da, kızının geleceğinden korkmaya, bu işin mutlu bir sonuca varmayacağını sezmeye başlamıştı. Anneanne Niyazi'yi sevmiyordu, onun dinsizliğine, tanrıtanımazlığına kızıyor, Handan'ı bile onun "yoldan çıkardığını" söyleyip duruyordu. Oysa, Handan'ın davranışlarında, aşırılıklarında Niyazi'nin etkisi pek de sözkonusu değildi. Handan, sözlüsüne Niyazi'nin bütün özelliklerini, Trabzonlu olduğunu, nerede okuduğunu, neler yaptığını bir bir anlatmıştı. Ancak, Mes'ud'un adını bile anmamıştı. Bir gün, Niyazi Küçükyalı'daki evlerine gitti, yemeğe kaldı, içildi, söyleşildi. Hikmet Hanım'ın komşusuna yeni doğan bebeğini kutlamak üzere bir iki saatliğine gitmesinden yararlanan Handan, bütün içini Niyazi'ye döktü yeniden. Yine eskisi gibi sere serpe oturuyor, kendini elden geldiğince kolay sergiliyordu. İçkinin etkisiy-

le Niyazi'yi öptü, boynunu ısırdı, ancak pek yakın bir karşılık görmedi, bunu da içki yüzünden anlayamadı. Bu görünüm Niyazi'yi üzdü, Handan'a karşı eskisi gibi ilgi duymadı, yakınlık göstermek istemedi. Biraz şaşırmıştı. Dik dik Handan'ın yüzüne baktı, Handan oralı bile olmadı:

- Ben kızım, kolay kolay ele geçmem, Ekrem'e karşı da soğukluk duyduğum oluyor. Varlıklı çocuk, oysa olgun değil, yetersiz, yalnızca atılgan bir delikanlı. Atılganlığının başarılı olacağını da sanmıyorum.

- Peki bunları bana niye anlatıyorsun?

- Seni seviyorum da ondan. Ben sana daha açığını söyleyim mi? Beni evlenmeye iten sensin. İçimin boşluğunu dolduracak birini bulmak, senden kurtulmak, seni unutmak için evleniyorum, anladın mı? Bunları sarhoşluğuma verme, gerçeği söylüyorum. Bunu sonradan daha iyi anlarsın, iş işten geçer, bütün kapılar kapanır.

- Ben sana öyle bir söz vermedim ki. Seni tanıdığımdan kısa bir süre sonra Mes'ud'u sevdin. Bunu söyleyen, onsuz yaşayamayacağını yineleyip duran sen değil misin? Ben bir arkadaşımın sevgilisini nasıl elinden almaya kalkabilirim? Bunu düşündün mü?

- Arkadaşının anasını almada böyle davranmıyorsun da, sevgilisini almada mı işler değişti? Ben kimsenin sevgilisi olmadım. Öyle sanıyorum Ekrem'in bile olmayacağım. Ben sevemiyorum, sevilmem bana sevecek bir güç vermiyor, ben seviyorsam seni seviyorum. Ancak bunu açıklayacak gücü kendimde bulamıyorum. Ben şimdi sarhoş değilim.

- Bu konuşmaları burada keselim, çok geciktim, gideceğim. Biliyorsun Fatih'e gideceğim, son vapuru bile kaçırabilirim.

- Araba vapuru var, o çok geç kalkıyor. Gidemezsin ki, annem şimdi gelir, seni bırakmaz gecenin bu saatinde.

Handan, gündüz de içmişti demek, şimdi kendinde değildi. Söyledikleri birbirini tutmuyordu. Bir tekinin bile gerçek olduğuna inanılamazdı. Ancak, Niyazi'yi ürküten şu: "Arkadaşının anasını almada böyle davranmıyorsun da, sevgilisini almada mı işler değişti?" gibi sözlerdi. Handan, bundan ne anlamış, ne anlatmak istemişti? Yoksa Hikmet Hanım olup biteni ona açıkla-

mış mıydı? Bu sözler Rezzan Hanım için de olamazdı. Niyazi onun oğluyla arkadaş değildi, o yeni tanıdığı bir çocuktu.

Birden Hikmet Hanım'ın sesi duyuldu, evi kahkahalarla doldurdu. O gelince Niyazi gitmeye kalktı. Hikmet Hanım saatin onikiyi geçtiğini, gitmenin çok güç olacağını söyleyip, içerden bir küçük rakı getirdi, yanına peynir, söğüş et, salatalık, domates ekledi. Handan sızar gibiydi. Hikmet Hanım ona:

- Kızım git yat, öğleden beri içiyorsun, bak ne oldun.
- Yatayım anne, anneanne de yatsın mı?
- O çoktan yatmış, bu saate değin oturur mu?
- Sen yatır beni anne, Niyazi de gitmesin, sabah oluyor, bak ışıklara.

Handan'ı annesi yatırdı, Niyazi'yle ikisi kaldı ayaktı. Niyazi'ye de Adalar'a bakan genişçe bir odada duran divanı yatak olarak düzenledi. Kendi yatak odası kızınınkine bitişikti. Çok kısa, yakasız, açık bir gecelik giyip, üstüne ince, mavi bir atkı atıp Niyazi'yle söyleşmeye, içmeye başladı. Niyazi, az içmeye çalışıyor, sarhoş olmama yolunu tutuyordu. Hikmet Hanım, bütün dişiliğini ortaya koymuş, çekinecek bir nesne bırakmamıştı. Niyazi, Handan'ın: "Arkadaşının anasını almada böyle davranmıyorsun" sözlerini ona aktardı. Hikmet Hanım gözlerini süzerek güldü, iri göğüslerinden birini dışarı çıkarıp ona doğru uzatmakla karşılık verdi. Hikmet Hanım'ın o gece anlattığına göre olay şöyle olmuş:

Anneanne, Handan'ın hoppalıklarından, aykırı davranışlarından, okulu bırakmasından, içkiye başlamasından, evlenme diye tutturmasından Niyazi'yi sorumlu saymış. Onun dinsiz olduğunu, bu eve gelmeye başlayınca da eve uğursuzluk girdiğini söylemiş, bir daha gelmesin, gelirse kovarım, demiş. Handan karşı koymuş, onu kovarsan ben de çıkar giderim demiş. Anneanne ise, nereye gideceksin, yoksa onunla mı kaçacaksın, ne utanmaz oldun karşılığını verince, Hikmet Hanım araya girip nine ile torunu barıştırmaya çalışmış. Annesine de, sen üzülme, Handan'ı yakında evlendiriyoruz, o çocukla ilgisi olmadığını, ona bir kardeş gibi davrandığını anlarsın, deyince, anneanne daha da kızmış, Hikmet Hanım'a, sen onu ne çok savunuyorsun diye çıkışmış. Hikmet Hanım da Handan'ı evlendirdikten sonra onu da ben alırım deyince, evde böyle bir sonuca varıldığı kanısına kapıl-

mış. Buna Handan da inanıvermiş. Anneanne bunun üzerine, ana-kız bir dinsiz domuzu bölüşemiyor diye ikisine çıkışıp odasına çekilmiş, namaz kılmış, tesbih çekmiş tanrısına yakarmış, yatmış uyumuş.

Niyazi o geceyi mutluluk içinde geçirdi. Sabah ezanı okunacağı sırada kalkan anneanne'nin kızını yatağında görmek alışkanlığı gözönünde tutularak, Hikmet Hanım, daha önce kendi yatağına gitmiş, anneanne namazını kılıp, yeniden kuşluğa değin uyuyacağı odasına çekilince, Hikmet Hanım yine konuğunun yanına geldi. Saat sekizi geçtikten sonra, Handan uyanmadan, Niyazi evden ayrıldı.

***

Niyazi, öğleye doğru terzi Hasan Bahçekapılı'nın yanında oturmuş, Celal Algan, Halil Bahar, Necmi Duman ile kahve içiyorlardı. Hasan Bahçekapılı, Trabzon Maçkası'nın Mağura (sonra Örnekalan) köyünden gelip İstanbul'a yerleşmiş, içi dışından sevimli bir insandı. Yaşamı boyunca paradan çok insan kazanmayı yeğlemiş, yanında birçok kimseyi yetiştirmiş, terzi olarak çalışmasını, ilerlemesini sağlamış, iyiliksever, kötülükten ürker bir kimse olarak bilinir. *Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti* adlı öğrenci yurdunda kalanların çoğuna giysi diker, paralarını bile bilinmeyen bir geleceğe ısmarlar, kimseyi incitmez, kendisini incitenlere karşı da güleryüzlü davranır. Yalnız Trabzonlular değil, Trabzonlu öğrencilerin arkadaşları da onu dolandırmayı öğrenciliğin yanında sürdürülmesi gereken bir iş diye benimsemişlerdi. Hasan Bahçekapılı'nın en büyük düşmanı ekmeğini yiyenler, onun yanında yetişerek kendini "adam oldum" sayanlardı. Kendinden küçüklerinin dilinde onun adı "Hasan ağabeyi"ydi. Kumaşı, geniş masasının üzerine serer, eline aldığı düz, eğri, dikaçılı özel ölçütlerle ölçer, özel sabunla çizgiler çeker, sonra makasını o çizgilerin üzerinden kaydırır, keser biçerdi. Onun terziliği insanseverlikti denebilir. Buna karşın, yanında yetişenler onu çekemez, özellikle Maçka'nın büyük burunlu bir ailesinden gelen yetiştirmeleri, onun için "ben Hasan'ı kumaş diye masaya serer biçerim" demekten çekinmez, utanmazdı. Böyle

konuşan bir kimse, günün birinde, Celal Algan'a şunları söylemişti:

- Sen beni de Niyazi'nin yazısında övdür, sana en iyi kumaştan bir ceket dikerim, para istemem, ben para kazanmak için bu dükkânı açmadım. Sen bunu yap, adımı gazeteye yazdır, gerisini düşünme.

Celal Algan bunları Niyazi'ye aktardığı zaman aldığı karşılık şöyle olmuştu:

- Benim yazımda ceket-pantolon dikenlerin değil, adam olanların adı geçer ancak. Karısının giydiği şalvarın nasıl biçildiğini bile Hasan Bahçekapılı'dan öğrenen terzilerin yazılarımda yeri yoktur.

Hasan Bahçekapılı'nın terzihanesi, Maçkalılar'ın, üniversite öğrencilerinin, ünlü futbolcuların, politikacıların uğrağıydı. İstanbul'da Maçka kökenli terzi denince, ilk anılan oydu. Niyazi, Trabzon'a gitmiş, aylardır İstanbul'da görünmez olmuştu. Durumunu, kimi olaylardan dolayı, kuşkuyla izleyen Hasan Bahçekapılı, bir gün Celal Algan'a:

- Bizim Niyazi görünürlerde yok, ne oldu ona? Sen Trabzon'a gittin, Maçka'da kaldın, onunla ilgili bildiğin var mı?

- Var Hasan ağabey, Maçka'da bir kilise açılıyor, Niyazi de orda humonos (kilise görevlisi) olacak.

Birkaç gün sonra, Niyazi İstanbul'a dönünce, Hasan Bahçekapılı bu konuşmayı ona aktardı. Halil Bahar, Adnan Günay, Necmi Duman, Celal Algan gibi arkadaşlarının bulunduğu bu günde, Niyazi:

- Yok ağabey, kilise Vakfıkebir'de kuruldu, Halil Bahar oraya yüksek görevle atandı.

Halil Bahar iyice kızarak:

- Bu herifi ne söyletiyorsun?

Necmi Duman: - Bana ne kızıyorsun serseri, atama belgesini ben göndermedim ya, kiliseler birliğinden çıkmıştır.

Niyazi: - O ne diye karşılık verecek, onun şimdi başında kavak yelleri esiyor. Kim bilir hangi tranvay durağında, hangi ortaokul öğrencisi bekliyor? Bana baksana Necmi Duman, sen Halil Bahar'a başlık parası veriyor musun? Çok tatlı söylentiler dolaşı-

yor ortalıkta. Elinde başkta, göze gelir kızlar varsa, biz de borç morç buluruz.

Hasan Ağabey: - Ne o çocuklar, ne pazarlık ediyorsunuz? (H. Bahçekapılı ne konuşulduğunu bilmiyordu).

Celal Algan: - Halil Bahar birtakım hayırlı uğurlu işlere başladı da, ortak arıyor.

Konuşmalar böyle sürüp gidiyordu. Halil Bahar iyice kızmış, Necmi Duman'a, Celal Algan'a dik dik bakıyordu. Bu konuşmaların hepsi de Bahar Pastahanesi'nde güncel iğnelemelerle ilgiliydi. Her gencin bir sevgilisi, Halil Bahar'ın, bir teki bile gerçek olmayan, pek çok sevgilisi vardı. Bu gençler, genellikle, Bahar Pastahanesi'nde, Bayazıt'taki öğrenci kahvelerinde toplanır, sanat sorunlarını, ülkenin toplumsal durumunu, geleceğini konuşur, tartışırlardı. Terzi Hasan Bahçekapılı'nın işyeri, çoğunlukla Maçkalılar'ın buluşmalarını, birbirleriyle tanışmalarını, köyde olup bitenleri öğrenmelerini sağlayan bir odak niteliğindeydi. Halil Bahar'la Necmi Duman arasında bambaşka yakınlık vardı. O dönemin duygusal ortamında, bu iki genç "bacanak" olma olayıyla karşı karşıyaydı. Bu duygusal olay sonuç vermedi. Ancak arkadaşlık, sevecenlikten kaynaklanan yakınlık, özellikle de hamsinin sağladığı Karadenizlilik yaklaşımı sürüp gitti.

***

Akşamın alacakaranlığı, tepelerden denize doğru örtüsünü sererken, Küçükyalı'ya giden yolun iki yanında, güçsüz ışıklar yanıyor. Ekrem'le Handan, öğleden beri yörede araba gezintisine çıkmışlardı. Ortalık kararmaya başlayınca eve dönüyorlardı. Yolun denize en çok yaklaştığı yörede, Ekrem arabayı yavaşlatıp kolunu Handan'ın boynuna doladı, onu öptü, alıştığı biçimde okşadı. Parmak uçlarıyla, Handan'ın bacaklarını gıdıklamayı sürdürdü, kendinden geçer gibi oldu. Handan "yapma, çevre kalabalık, biri görür" derken arabanın ön camına büyük bir taş indi, cam kırıldı, ikisi de neye uğradığını şaşırdı, Handan çığlığı bastı. Yolun ıssız bir dönemeciydi. Ekrem, ne oldu, diye arabayı durdurdu. İşte olan şimdi oldu. İkisi birbirine bakındı. Arabanın ka-

pısını açan güçlü bir el, Ekrem'i yakasından tutup dışarı çekmeye başladı. Handan:

- Ne oluyorsun eşşek, sana ne, bırak bizi, terbiyesiz, burası dağbaşı mı? Beni korkutup kendine çekemezsin, o iş bitmiş artık. Bırak diyorum sana, bırak ayı.

Handan böyle söylenedursun, güçlü el Ekrem'i dışarı çekiyor:

- İn ulan ...., senin ananı ..., bacını ..... Erkeksen in aşağı.

- Sen kimsin, bırak yakamı, sonu iyi olmaz, ben senin ananı ...

- Gel ulan, gel, sen de gel o... gel, dışarı gel seni ...

- Mes'ud eşşek, bırak onu, seni gebertirim şimdi, alçak, bırak onu diyorum sana. Oyy anneciğim polis.. polis.. yok mu be, yok mu?

Ekrem yakasını kurtarmaya çalışıyor, bir yandan da bağırıyor:

- İnmiyorum işte, erkeksen indir de görelim, ulan hıyar.

- Gel ... gel, sana indirmeyi kaldırmayı gösteririm şimdi, gel.

- Bırak diyorum inmiyorum, bırak...

- Mes'ud bırak diyorum sana, o benim nişanlım, onunla evleneceğim, sen yoksun artık, çekil git, git be it, git.

- Sen sus o... sen sus, sana da göstereceklerim var, biraz dur.

- Oyyy anneciğim, alçak herif, yüzsüz, rezil herif bırak onu.

Mes'ud bütün gücüyle Ekrem'in yüzüne, gözüne, burnuna yumruklarını indirdi, ensesine yediği son yumrukla Ekrem direksiyonun üstüne yığıldı. Mes'ud, bir tüy yeğnikliğiyle, ortalıkta görünmez oldu. Halk toplandı, bir polis çıkageldi. Toplananlar, Handan, ağlayarak, Mes'ud için, "alçak, serseri, it, namussuz" diye dursun, Ekrem davacı olmadığını, kimseyi tanımadığını söyleyince polis, "ne bok yerseniz yeyin, davacı değilsen bana ne?" diyerek oradan uzaklaştı.

Halk yavaş yavaş dağıldı, Ekrem biraz kendine gelince mendiliyle yüzünü sildi, mendil kana boyandı, Ekrem büsbütün şaşırdı. Başı, şakakları zonkluyordu. Biraz durdu, Handan'a baktı, başını öne eğdi, ağladı, gözlerini, yüzünü sildi, kendini kolay kolay toparlayacak gibi değildi. Sonra arabayı çalıştırdı, yaya yürüyüşü hızıyla, ilerlemeye başladı. Handan:

- Niye davacı olmadın? Neden o eli kanlı, ipsiz serseriyi yakalatmadın? Ahh anneciğim ölüyorum, ölüyorum. Ulan Mes'ud

geberir gidersin günün birinde, alçak, yüzsüz, utanmaz oğlan, it, köpek.

Ekrem sesini çıkarmıyor, boyuna ağlıyor, direksiyonu bilinçsizce kullanıyor, araba Handan'ın evine doğru, yürür gibi yavaş yavaş ilerliyordu. Yüzü gözü kan içindeydi. Bir aralık kendini tutamadı, öfkeyle Handan'a:

- İnsan iyi düşünüp taşınmalı, iyi seçmeli. Kimi kime dava edeceğim, kimden kime yakınacağım? Bunu yapan o değil sensin. Ben onu ne tanırım, ne bilirim. Demek yerle gök arasında gizli kalacak iş olmazmış. Yapan sensin, senin yaptığından bulan ben'im, söyleyecek başka sözüm yok.

- Neden suçu bana yüklüyorsun? Bunda benim suçum ne? Seninle çıktık, seninle dönüyoruz işte.

- Yok yok, sen yola başkalarıyla çıktın, benimle dönüyorsun. İnsan yuva kuracağı kimseyi iyi seçmeli, geçmişini geleceğini iyi öğrenmeli. Ben, yanlış bir yolda olduğumu, yanlış bir seçim yaptığımı şimdi anlıyorum kızım. Ekrem, yavaş bir sesle, ağlayarak bunları söyleyip, Handan'ı evinin kapısında bıraktı, gaza bastı, uzaklaştı. Handan, biraz kapıda durdu, sonra ağlaya ağlaya zile bastı. İçeri girdiğinde, Hikmet Hanım, bir çığlık attı, kızına sarıldı, kolları arasında, yanaklarından öptü öptü öptü. Bunlar kızının mutluluğunu isteyen bir ananın, mutsuzluğa sürüklediği kızının durumu karşısında, suçlu olmanın öpücüklere dönüşmüş görünümleriydi. Hikmet Hanım büyük bir kaygıyla kızına sokulmuş, olayı öğrenmeye çalışıyordu:

- Ne oldu kızım, Ekrem niye gelmedi, bu durumun nedir, neden ağlamaktan gözlerin şişmiş öyle? Yoksa umulmadık bir olay mı oldu?

- Ne olacak, o Mes'ud iti ıssız bir yerde yolumuza çıktı, iri bir taş atıp otomobilin camını kırdı, araba durunca da bize saldırdı, Ekrem'in yüzünü gözünü kan içinde bıraktı, başını yardı. Anneciğim ben yıkıldım, yıkıldım artık. Yaşamak benim için ölümden kötü, kimseye görünecek sokağa çıkacak yüzüm kalmadı.

Handan, bunları söylerken boğazı tıkanıyor, boğulur gibi oluyor, hıçkırıyor, ağlıyordu. Hıçkırıkları duyan anneanne de kızının, torununun yanına koştu, durumu öğrenince o da ağlamaya, Mes'ud'u kargışlamaya, Niyazi'yi kötülemeye, bu işlerin hep o

dinsiz, uğursuz yüzünden başlarına geldiğini söylemeye, bağırmaya başladı. Evin içi durulacak gibi değildi, kızı, anası, anneannesi birbirine bakıp bakıp ağlıyor, ofluyor, pufluyor, suçu yükleyecek birini arıyorlardı. Handan, biraz yatıştıktan sonra, olayı ayrıntılarıyla, belleğinde kaldığı gibi anlattı. Ekrem'in son sözlerini aktardı. Artık bu iş de bitmiş gibiydi, yapılacak başka bir nesne kalmamıştı. Hikmet Hanım seziyor, kızını daha çok üzmemek için sesini çıkarmıyordu. Ağlamaktan, yakınmaktan başka bir iş gelmiyordu ellerinden. Handan, birkaç gün sonra, Niyazi'yi aradı, Bahar Pastahanesi'nde bulunca, Kadıköy'e gelmesini, orada bir pastacıda buluşmalarını istedi. Niyazi, onun isteğine uyarak, Kadıköy'e gitti, Hikmet Hanım'la Handan'ı bir masada otururken gördü. Niyazi oturmadan, kalktılar, doğru Küçükyalı'ya eve gittiler. Hikmet Hanım, nedense, Handan'ı konuşturmak istemedi, öteki odaya göndererek, çağırıncaya değin anneannesinin yanında durmasını, onu oyalamasını söyledi.

Hikmet Hanım, olayı kızından duyduğu gibi, bütün ayrıntılarıyla anlattı, kızının çürük içinde olduğunu, ancak bunları kimin yaptığını, Handan'ın söylemediğini anlattı. Niyazi'den ne olabileceğini sordu. Niyazi olayı bilmediğini, bir açıklama yapma olanağı olmadığını söyledi. Akşam yemeğini orada yedi, yine biraz içki içildi. Niyazi, bir aralık, Hikmet Hanım'a kendisini Handan'la yalnız bırakmasını, olayı bir de ondan öğrenmeye çalışacağını, Handan'ın birtakım gizemleri ondan saklamayacağını söyledi. Gerçekten de Handan, o çürüklerin dayaktan değil, Ekrem'le olan ilişkisinden kaynaklandığını (içkinin etkisiyle) açıkladığı gibi "kız" olduğunu söylemekten de geri kalmadı. Bu "kız" sözcüğü biraz düşündürücüydü. Niyazi, neden bunu söylediğini, Handan'a sorunca:

- Bana güven demek istiyorum, Ekrem arabada biraz ileri gitti, olay da onun bu dengesizliği yüzünden çıktı. Yoksa, Mes'ud taş atıp camı kıramaz, kırsa bile arabanın durması gerekmezdi. Niyazi, annem duymadan bır daha buluşalım, sana ikiden ikiye söyleyecek başka sözlerim var. Üç gün sonra Beşiktaş iskelesinde buluşup Emirgan'a gidelim, saat 13'te...

***

Necmi Duman gelince, bir süre Terzi Hasan Bahçekapılı'nın işyerinde, Maçka'dan, Trabzon'dan sözaçıldı. Amacı arkadaşlarıyla buluşmak, birtakım sorunları görüşmekti. Kimse gelmeyince Bayazıt'a, Bahar Pastahanesi'ne gitti. Yine kimseyi bulamadı, canı sıkılmış, içi daralmıştı. Biraz bekledi, Halil Bahar içeri girince, kıyı masalardan birine oturdular.

- Ne düşünüyorsun Necmi, niye öyle dalgın, öyle kaygılısın? Yoksa Karadeniz'de gemilerin mi battı?

- Gemim yokki batsın. Bir geminin battığını gazetelerde okuduk, ancak o da biliyorsun ki Karadeniz'de değil.

- Gazetelerde gemi battığını bildiren bir yazı görmedim, bunu nerden çıkarıyorsun? Dilinin altındakini açık söylesene.

- Sen söze gemiden başlayınca başka ne söyleyecektim? Bilmiyor musun gemiyi yanlış limana girerken batırdığımızı?

- Sen de bilmediğin limanlara ne sokulursun? Deniz kıyısında gördüğün bütün koyları liman mı sandın? Köyden çıkan kaptan senin gibi olur, gemi değil kayık bile yönetemez. Dünyada düzelmeyecek iş yoktur, senin dünya işlerinden böyle yersiz sıkıntılar çıkarmana şaşarım. Sen kesin sözü söyle, ne yapacağını açıkla, ötesini bana bırak.

- Ben berisini de sana bırakıyorum artık. Beni bugün hoş gör. Önemli bir işim var.

- Yine aileniz içinde olsa gerek, yoksa senin o benim bildiğimden daha önemli işin yoktu bugüne değin.

- Evet, bizimki aile değil, dışardan öyle görünüyor. Bakırcılar Çarşısı'na gitmek üzere, Bayazıt Meydanı'na çıktı, Üniversite'nin önünde biraz dolaştı, Bakırcılar'a uğradı, sonra tranvay durağında buluştuğu uzun boylu kızla başka bir tranvaya atlayıp gittiler. Pek de güzel olmayan bu kızcağız bilgili geçinmenin yolunu çok iyi bilirdi. Bebek gazinolarında içer, gecenin geç saatlerinde evine döner, biraz kitap okur, sonra fakülteye gider, bol para yerdi. Eminönü'nde bir taksiye binerek Bebek'e giden bu iki arkadaş bir gazinoya girip içki, meze ısmarladılar.

Necmi Duman, Trabzon Maçkası'nın Çeşmeler köyünden, bir öğretmenin, oldukça kalabalık, çocuklarının en küçüğüydü. Babaları Mustafa Bey, Maçka'nın en eski öğretmenlerinden biri, en iyilikseveriydi. Bütün çocuklarını okutmuş, birer görev edinme-

lerini sağlamış, saygınlık kazanmıştı. Hepsi de varlıklıydı. Mustafa Bey, çocuklarını okuttuktan sonra bütün gelirini, emeklilik aylığını hayır işlerine yatırmış, cami, çeşme, yol, okul gibi kamu yararına varlıklar ortaya koymuştu. Ancak çocukları birbirine tutkun değildi pek. Babası, en küçüğü olması dolayısıyla, en çok Necmi'yi severdi.

İki arkadaş bir yandan içiyor, yiyor, söyleşiyor, bir yandan da gelecekle ilgili tasarılar öne sürüyordu. Kızın gözü yükseklerde, yükselmelerde, toplumun önemli bir kesiminde yer aramadaydı. Necmi'nin de ondan geri kalır yanı yoktu, ünlü bir avukat olmak, duruşmalarda yargıçlara kök söktürmek gibi özlemleri vardı. Bir aralık:

- Yaşamak, gençlik ne güzel, ancak insan hep böyle kalmıyor, belli süreden sonra yıpranıyor, yerini imrendiklerine, başka gençlere bırakıyor.

- Evet öyle olduğu için biz de tadını çıkarmaya çalışıyoruz ya. Biliyoruz, bu günler, bu yıllar bir daha gelmeyecek, bugün ne yaparsan yanına kalacak olan odur, gerisi boş, avuntu.

- Yaşamın tadı yalnız sözlerde değildir, sözle söylenenin diri olarak yaşanması da gerekli.

Kız bu sözleri anlamaz gibi göründü, oysa çok iyi anlamış, ancak arkadaşlığın o aşamaya varması için belli bir sürenin geçmesi gerektiğini vurgulayarak:

- Sözün yaşama uygulanması için, karşılıklı güvence vermek, yalnızca geçici, güncel isteklerin arkasına saklanmamak gerek. İnsan olduğu gibi kalmıyor ki, ağzından çıkan sözcüğü geciktirmeden yaşama uygulasın.

Necmi Duman, bu yanıtta beklediğini bulamadı, arkadaşını ister istemez onaylar göründü:

- Doğru. Ancak insan düşündüklerini bir yaşam boyu uygulayayım diye bekleyemez. Kimi dönemler olur, sözle-uygulama arasında geçecek uzun bir süre insanı olanaksızlığa sürükler. Yaşamın gerçeğine uymak gerekir, sen beklerken yaşam akıp gidiyor, akışın gerisinde kalanı, yine o akış kıyıya atar.

- Evet ben de o akışın içinde yaşamak isterim, ancak akışa birlikte uyduğum kimse, akıştan açıkgöz çıkar da, beni yine akıştan önce kıyıya atarsa durum ne olur? Sonra insanın yaşamak istediği

her olayı yaşama olanağı da yoktur. Toplumlarda birtakım gelenekler, görenekler, alışkanlıklar vardır. Bunlara bir de aile denen kurumun yapısını, düzenini, inançlarını eklemek gerekir. Toplum insana istediği gibi davranma olanağı vermez, birtakım sınırlar koyar, onların dışına çıkıldığında "ahlaksızlık" denen niteleme başlar. Dahası insanın karşısına yasalar dikilir. Yasa iyi mi, kötü mü bilemem, ancak büyük engellerden kaynaklandığı açıktır. İnsan düşündüğünü gerçekleştirmek ister, yaşamın tadını çıkarmak biraz da böyledir. Ancak toplumun koyduğu engelleri, yasaların çektiği telörgüleri aşmak kolay değildir.

Necmi Duman, uzun uzun düşündü, sonra avucunda tuttuğu eli iyice sıktı. Bu sıkış, gelecek için bir güvence anlamı da taşıyordu, ancak uygulamak için yeterli bir ortam yaratma gücünden yoksundu. Buna karşın:

- Toplumun çıkardığı engeller, yasaların çektiği telörgüler insanın özgürlüğünü, toplum yararına ortadan kaldırmak içindir. Toplum onlar olmadan varlığını sürdüremez, birey de yaşamının en kısa sürelerinde onları atlatabilir, senin "ahlaksızlık" dediğin nitelemeyi, toplumun gözünden uzak tutarak, bir kötülemeden kurtulmanın yollarını arayabilir. Kötülemek toplumun, kötülenmek bireyin yazgısıdır gibi geliyor bana. Toplum gibi düşünme, toplum gibi davranma gereğinde değiliz. Bireyin yaşamı kısa, toplumunki uzundur.

- Bunlar doğru. Ancak bu kısa yaşamda, toplumu istediğimiz gibi değiştirmek, kendimize uydurmak da elimizde değil. Sözgelişi dinsiz, tanrıtanımaz bir insan düşün. Bütün yaşamı boyunca topluma başkaldırmış, inançların gereğini yerine getirmemiş. Öldüğünde, toplumun koyduğu düzenin dışında, toprağa verilebilir mi? Cenaze töreni yapılmadan, hacıya, hocaya para yedirmeden ölü kaldırılır mı? Birey, sağlığında bunu istese bile, ölünce ailesi bu isteğini yerine getirebilir mi? Ölünün ardından evinde toplananlara helva, şerbet yerine rakı dağıtılabilir mi? Mezarının başında Kur'an yerine türkü çığırılıp halay çekilebilir mi? Birisi böyle yapmaya kalkışsa Mezarlıklar Müdürlüğü buna gözyumabilir mi? Yasal işlemin yapılması için gerekli girişimde bulunmaz mı?

- Belli ölçülere değin bu dediklerin yapılabilir, ancak toplu-

mun ilgisini çekecek, kuralların uygulanmasını gerektirecek nitelikte olamaz. Ben evimde bu dediklerinin kimini yapabilirim. Sözgelişi ölünün ardından rakı dağıtabilirim, evimde türkü söyleyip çalgı çaldırabilirim.

- İşte sözde kalmak buna derler. Bu dediklerini yapamazsın, yapmaya kalksan bile, ölünün ardından evine gelecek, dağıtacağın rakıyı içecek, söyleteceğin türküyü dinleyecek kaç kişi bulabilirsin? Bu senin dediğini hepsinden önce, çalgıcı yapmak istemez.

- Evet, biraz da öyle, ancak bunun hep böyle kalacağını söyleyebilir misin?

- Bunu söyleyemeyeceğim bir dönem, bir toplum aşaması gelir de, bireysel özgürlüklerin önüne konan bütün toplumsal engeller ortadan kaldırılırsa, az önce değindiğin düşünceleri uygulama alanına koymada, ben de seninleyim. Ancak toplumun o olgunluk, uygarlık aşamasına yükselmesi de kaçınılmazdır. Sonra bu söylediklerin, senin sık sık adını ettiğin bir arkadaşının düşüncelerine benziyor. Hani, bundan birkaç yıl önce, bir ramazan gecesi, teravih namazından sonra arkadaşlarıyla Şehzadebaşı Camii'inde şarap içip bir kadınla sevişmişlerdi. Sen anlatmıştın, unuttun mu?

- Evet, biliyorum. O arkadaşım tanrıtanımazdır, daha ataktır, yalnız kendi düşündüğünü yaşamak ister. Üstelik o yalnız da değildir. Halil Bahar'ı tanırsın, o da öyledir. Bu iki aradaş kural, yasal, gelenek, inanç diye bir varlık tanımaz.

- Peki o camide kadınla sevişen arkadaşın, yarın evleneceği zaman, alacağı hanımın "kız" olmasını ister mi istemez mi?

- İster, hepimizden daha çok ister. O yaşamanın tadını öyle billir de ondan.

- Bak, iş dönüp dolaşıp toplumunun sürdürdüğü bir geleneğe, bir aile inancına dayanıyor. Bütün sorun, sıcak etin "el değmemiş" olmasında. Bu gelenek sürdükçe, bu aile anlayışı egemen oldukça, düşünceyi uygulama da sözkonusu değildir, yasal engelleri aşmaya kalkmanın anlamı yoktur bence.

- Ben de senin gibi düşünüyorum, ancak insanın yaşayış süresini düşünürsen, bunun kaçta kaçı yaşamın tadını çıkarmaya yeter?

- Bu da doğru, çocukluk-yaşlılık dönemini çıkarınca üçte biri bile kalmıyor. Buna bir de çok genç yaşta ölenleri, sağlığı büsbütün bozulanları ekleyelim. O zaman yaşamak, belleğe "anı" adı altında birtakım birikimler yığmaktan öteye geçemiyor. Yaşamın tadını çıkarmak bellekteki birikimlerin niceliğiyle bağlantılı kalıyor. Bu ise bir avunmadır. Uygulanamayan bir düşünce, gerektiğinde yeterince yerine getirilemeyen, doyuma ulaşamayan bir istek, bir eğilim belleğe yığılınca ne anlamı kalır? Anıların çokluğu kişiyi diri kılar mı? Ona yaşamın tadını çıkarma gücü kazandırır mı? Güçlü bir bellek büyük bir kitaplık gibidir, yalnız araştırıcıların işine yarar. Kimi kişiler vardır, üşenmeden anılarını yazıya geçirir, büyük bir birikim sağlar, sonra onların çokluğuyla övünür. Bu anılar yaşanmamışsa, sıcaklığı insanın etinde etkisini göstermemişse, gerçekleştirilmemişse birer yük olmaktan öte anlamı yoktur bence. Anının değeri uygulanmasıyla bağımlıdır. Ben görülen, duyulan değil, kişisel olarak uygulanan anıyı severim, bence öğretici, yolgösterici odur. Selamlaştığı kızların adlarını yazıp uzun bir çizelge oluşturmak yaşamın tadını çıkarmanın somut kanıtı değildir.

- Peki, sen bu dediklerini uygulamak ister misin? Yoksa hep başkalarını eleştirmek mi istiyorsun?

- Ben, anı yazmıyorum, anılarım uygulayarak yaşadıklarım olabilir, başkalarından dinlediklerim değil. Toplum kuralları, bir türlü baskısından kurtulamadığım geleneklerle çizilmiş ortamda, bir "ahlaksızlık" sayılmama koşuluyla, geleceğimi güvence altına aldıktan sonra, düşüncemi uygulamada güçlük çekeceğimi sanmıyorum. Ancak başkaları için bir "anı" olmak istemem. Anı, kişinin kendi anlayışına, görüşüne göre anlam taşır. Anı, bir eğlence, güzel gün geçirme öğesi değildir, yaşanan bir olayın bellekte kalan bölümüdür, diriliğini sürdürenidir, ben bunu bilirim.

Necmi Duman, bu konuşmalarla, yeni bir anlayış ortamına girmiş, ailesinin sımsıkı bağlandığı geleneklerin gerekliliğine inandığı gibi, insan tutsaklığının ne denli köksüz olduğunu da kavramıştı. O, eskiden beri bu geleneklerden yakınırdı. Arkadaşı Niyazi'yle tartışırdı. İşte bu düşüncelerin etkisiyle:

- Anıların diriliğinde ben de senden yanayım. Ancak elden gelmeyen, engelleri aşılamayan bir toplum düzenini benimseme-

de bireyin yapabileceği ne vardır? Toplumu birey, kendi istencine göre kurmadı, o bireyin elinden çıkmamış ki, yeniden düzenlensin. Büyük değişmeler, devrimler gerekir. Bu da uygarlığın gelişmesine, etkinliğine bağlıdır. Az önce "kızlık" dedin. Bu bir gelenek, üstelik tektanrıcı dinlerin hepsi de bunu değişmez bir kural olduğu kanısında. Ben onu değiştiremem.

- Evlenirken "kız" olarak alınan bir gelin, beklendiği gibi çıkmayınca, eşi onu kısa sürede boşayabiliyor. Erkek evlenirken, erkek görmemiş, erkek eli değmemiş bir "kız" arıyor. Oysa kız evlenirken, kadın görmemiş, kadına el sürmemiş bir "erkek" arayamıyor, bulduğunu sansa bile, bu sanısının karşıtı çıkınca boşanamıyor. Bu durum, kız için, bir boşanma nedeni olamıyor. Daha açığını söyleyeyim. Toplumun, geleneklerin erkeğe tanıdığı yetkilerin onda biri bile kızlara tanınmıyor. Kızlığın, evlilik dışı, giderilmesi bir utanmazlık, yüzsüzlük, namussuzluk sayılıyor. Kızlık, hanımlar için çözülmez bir bağ, aşılmaz bir engel, değişmez bir baskı yasası niteliği taşıyor. Oysa kızın bu niteliğini gideren erkekler için böyle bir durum sözkonusu değil. Demekki toplum, gelenekler kadının tutsaklığından, bu konularda erkeğin özgürlüğünden yanadır. Dahası var, evlilikte kızın düşünceleri önemsenmez. Erkek ne dünüşürse eşi de öyle düşünmeli diye anlaşılır. Kadının başı önem taşımaz, yalnız belli yerinin korunması gündeme getirilir. Erkek için böyle bir sorun yoktur. Kadının evliliği erkeğe tutsak olmasıdır. Erkeğin evliliği ise kadını egemenliği altına alarak bir eğlence öğesi yapmasıdır.

- Bu dediklerin genel geçerlik taşımaz, erkekten erkeğe göre değişir. Karısının egemenliği altında kıvranan nice tutsak erkekler vardır. Nitekim anının önemi de insanın kendi anlayışına göredir. Anı insana başkalarının tinsel varlığını da yaşatır. İnsan, kendini anılarla, başkalarının varlık alanında bulur. Anı insanı başkasının tinsel varlığıyla bütünleştirir.

- Ben, başkalarının değil, yalnız kendi tinsel varlığımla bütünleşmek istiyorum. Beni, başkasının belleğinde bir "sıcak et" olarak saklayan anıdan tiksiniyorum. Ben, başkasının belleğinde bir "sıcak et", aranıp "özlenen et" diye değil, insan olarak kalmak isterim. Ben, arkadaşımın belleğinde bir "kız" olarak kaldığım sürece insan değilim, özlenen bir nesneyim. Kızlığım evlili-

ğimle bitecek, ondan sonra ne olacağım? Kızlığımın gölgesinde kalan, bir sıcak et olarak değerlendirilen, "yıpranmış" bir nesne, bir anı öyle mi?

Bak şurda oturduk içiyoruz. Konuştuğumuz konular, bizim elimizden gelmeyen birtakım girişimlere yönelik. İşte bu bile bir tutsaklıktır. Böyle iki arkadaş karşı karşıya gelir de yalnız kızlık-kadınlık sorunu üzerinde durursa, toplumda bir bunalım var demektir. Neden "kızlık", neden erkeğin bütün ilgisi bu sözcük üzerinde yoğunlaşıyor? Bir toplumda, geleneklerin odağı bu "kızlık" sözcüğü olursa orada gerilik, katılık var demektir. Bunun karşıtı da düşünülebilir. Bir başıboşluk mu olsun? Kızlık yasaklansın mı? Artık her kız, belli bir yaş dönemine girince ne yapıp yapsın bu "kızlık"tan kurtulmanın yolunu mu arasın? O da değil, insan bunu bir temel sorun yapmasın. Kızlık bir övünme olanağı olmadığı gibi, onun giderilmişliği de suç sayılmasın. Çok sevdiğim, çok varlıklı bir ailenin kızı olan, bir arkadaşım var, koleji bitirdi, iki yabancı dil biliyor. Sık sık evine giderim, birlikte yemek yer, sonra odsına çekilir çene çalarız, arasıra ders çalıştığımız da olur. Bir gün bana şunları söyledi:

"İlk evleneceğim erkek kocam değil, kurtarıcım olacak, gerçek kocamı, yaşamımı bölüşeceğim, sürdüreceğim, kendimi vereceğim erkeği daha sonra bulacağım. İlk evlilikler birer denemedir, anlamsız engelleri aşma girişimidir."

Onun bu sözlerine önce şaşırdım, onu yadırgadım, sonra çok doğru düşünüyor gibime geldi. Öyle bir düşüncem yok, ancak onun sözlerindeki kişisel görüşü de büsbütün yadsıyamaz insan. Kız arkadaşlar bir araya geldiğimizde en önemli konularımızdan biri de bu oluyor. Evlilik bize ne getirecek, geleceğimiz ne olacak, evleneceğimiz erkek nasıl çıkacak, kadından ne anlayacak, ne bekleyecek, ne isteyecek? Başka bir kız arkadaşım, yaşlıca bir erkekle evlenme savında. Ben karnımda bebek taşırken kocam yalnız "baba" olma düşlerine dalacak, üstelik benden bir "oğlan" bekleyecek. Yaşamına başka kadınlar girecek, ben yalnız "evin kadını" olarak kalacağım, bir "insan" değil. Oysa kocam benden epey yaşlı olursa, beni daha başka bir gözle görür, yaşamının bir aracı değil, odağı diye anlar.

- Peki bunların yaşamda uygulanma olanağı nedir? Düşün-

mek, düşündüklerini söylemek kolay. Ancak bütün bu düşünülüp söylenenler birer dilek olarak, yaşamda gerçekleştirme olanağı bulunmazsa neye yarar? Kızlar kendi kendilerini avutmuş, oyalamış, aldatmış olmazlar mı? Bir kızın "ben böyle yapacağım" demesi yeterli değildir. Yapacağı işi bölüşeceği bir kişinin, kendisiyle eksiksiz uyum sağlayan bir erkeğin bulunması gerekir. Oysa insanlar birbirlerine uygun ölçülere göre yaratılmamıştır. Her kişide ayrı, kendine özgü bir "benlik" vardır, "bencillik" demiyorum. Bencillik gerçekten iyi bir tutum değil. Biz böyle düşünüyoruz, yaşımız ilerleyip çocuklarımız bizim şimdiki çağımıza gelince, bizim burada düşündüklerimiz gibi davranmaya kalkışsalar, onları çılgınlıkla, saygısızlıkla, sapkınlıkla suçlamakta gecikeceğimizi sanmıyorum. Demek yaşam koşulları düşünceleri değiştiriyor, yönlendiriyor, kimi yerde geçerli, kimi yerde geçersiz kılıyor..

***

Niyazi, Bahar Pastahanesi'ne gidince Adnan Günay'ı bir masada tek başına oturur buldu, doğruca yanına gitti. Onun da, epeydir süren çekişmeli, tartışmalı gönül oyunları vardı. Bir yanda gelenekler, bir yanda duygular, eğilimler. Bütün bunların yarattığı bir çelişkiler çıkmazı, bir tutarsızlıklar çevrintisi. Biraz sonra Celal Algan, Halil Bahar, daha sonra da Necmi Duman çıkageldi. Hep birlikte Çarşıkapı'da bir meyhaneye gitmek istediler. Necmi'nin pek içesi yoktu. Niyazi yüzüne baktıktan sonra:

- Nedir o, yüzün gözün boya içinde, bu saatte nerden böyle? Yoksa yine Bebek'ten mi geliyorsun? Kim bilir ne büyük savlar ileri sürmüş, ne büyük ilkeler ortaya koymuşsundur.

Niyazi, Necmi Duman'ın nereden geldiğini, kiminle birlikte olduğunu biliyordu. O yüzden tatlı tatlı sataştı ona.

- Senin de ağzında bakla ıslanmaz ki, kaç gözün, kaç yüzün var bilinmez, her nesneyi görür, her yana dönersin. Biz senin, o bilinmediğini sandığın, işlerini bilmiyor muyuz? Sen yine Küçükyalı'ya Ada'ya git. Yemekler, içkiler, masalar ortada, seni bekliyor. Yaşadığın sürece kelepire konarsın, imamlara dua yazar geçimin yolunu bulursun, tekkede edindiğin bilgi kırıntıla-

rıyla imamları yolarsın, sonra bize çatarsın. Ağzında bakla ıslanmaz dedik ya.

- Islanmaz besbelli, benim ağzım çorba kazanı değil, senin ağzın gibi çifte kilitli kocakarı sandığı olmasını da istemem.

Niyazi daha sözünü bitirmeden, kapıdan Said Maden görünüverdi. Hepsi birlikte, çıktılar. Necmi Duman, "bir iki kadeh daha içerim" demekle yetindi. Bu sözler, o topluluk içinde bulunma isteğinin açıklanışıydı. Niyazi, çok sevdiği, duygularına yer yer katıldığı Said Maden'i görünce daha da sevindi. Ona takılmayı, kendi geçimsel durumunun yansımalarını onda görmeyi, severdi. İkisi de birbirine kızmaz, aruz ölçüsüyle karşılıklı yergileşir, sövüşür, belli yalakta yalaşırlardı. Bu duyguyla Niyazi:

- Oooo Said yine bir yeni ceket buldun, bir poğaça kıvırdın sanırım, pek dik yürüyorsun. Bir yerde görünür, başka bir yerde batarsın, nesin sen be kardeşim?

- Besbelli oğlum, bizim amacımız karnımızı doyurmaktır; senin gibi tekkelerde imam dolandırmak, üfürükçülük yapmak değil. Evlenme çağımız gelince Halil Bahar'a yanaşır, uygun bir eş buluruz.

- Halil Bahar'ın öyle becerikli işleri var mı?

- Olmaz olur mu? O, senin gibi ağzı bozuklardan değil, iş bilenlerdendir. Sen, gizli kalması gereken bir konuyu, dile düşürmeyi seviyor, bu yolla başarı sağlamak istiyorsun. Sen, Abdullah Öztemiz'in başka kılığa girerek ortalıkta dolaşan bir örneğisin. Ancak sende kıskançlık, kendini beğenmişlik, övünme yok. Sen sövmeyi seven, sevmediğinin yeteneğini sövgüyle yoketmeye çalışan bir kimsesin. Arapça bildiğini söylersin, Arabı sevmezsin, Farsça bilir geçinirsin İran'ı sevmezsin. Peki sen nesin be kardeşim? Yalnız hamsi yemekle aydın olunmaz.

- Ne delice konuşuyorsun bee. Sen Kör Abdullah'ın takımından değil misin? Nihad Sami Banarlı'nın dergisinde şiir yayımlamakla övünmek isteyenler arasında adın geçmiyor mu?

- Ben Kör Abdullah değilim, Nihad Sami Banarlı'yı da sevmiyorum. Onun dergisinde şiir yayımlamak bir gençlik isteği, duygusal bir eğilim. Şimdi o şiirlerimden utanıyorum. Onları ortaya koymakla beni yıkamazsın, senin daha aşağılık işlerin olmadı mı?

- Olmadı mı, dediğim söz mü be kardeşim? Oldu, çok daha kötüleri oldu. Buna kızman değil, gülmen gerekir. Ben seni kızdırmak için değil, inandığını, bağlandığını söylemen için böyle konuşuyorum.

- Öyle konuşman benim içimi dökmemi gerektirmez. Sen, şunu çok iyi bil ki ben, senin "tabut" dediğin "aruz" ölçüsünü bir öz değil, bir biçim olarak görüyorum. Biçim ise öz değildir, özün ortaya konuşunu sağlayan bir araçtır. Sonra, senin birtakım sataşmaların, beğenmediğin düşünceleri yermelerin vardır. Sen kulağı boynuz göstermeyi seven bir adamsın. Sen, eşeğe bile boynuz takarsın.

- Çok güzel. Peki bunları söylerken neden sağa sola bakıyorsun kardeşim? Bir düşünce ileri sürülürken sağa sola değil öne bakılır. Yoksa, seni onaylayacak bir kütük mü arıyorsun?

- Kütük, ağacın kesildikten sonra geriye kalan toprağa yakın, gövdesine derler. Burada "kütük" kim olabilir?

Halil Bahar: - Büyük ormanlar Maçka'da olduğuna göre, yine oradan bir "kütük" bulabilirsin. Bana ne bakıyorsun, Celal Algan'a baksana.

Celal Algan, gülerek; Niyazi'yi göstererek:

- Bana sorma Bahar, Maçka'da en büyük orman bunların elindedir. Biz, bunların yerinden geçerken, bize taş atar, fırında kurutulmuş armut almadan yol vermezdi. Biz de çocuktuk korkar, hep ona armut kurusu verirdik. Şimdi, bak, kendi de o armut kurularına benzedi. Yüzüne bak, bu ne kırışıklık, buruştun ulan. Sonra sizin konak sık sık yapılır, onarılırdı. Onun keresteleri, tahtaları, kirişleri, dökmeleri hep bizim ormanlardan "çalınmış" ağaçlar, şu senin "haram" dediğin nesneler değil miydi?

Halil Bahar: - Beyefendinin ailesi yapmışsa ona "haram" denmez, onun adı "gaza"dır. Bunlar öyle bir ailedir.

Necmi Duman: - Bakın, neler konuşuyoruz şimdi. Oysa bizim yaşımızda olan kimseler, bambaşka bir dünyanın insanları, şimdi bizim gibi soluk tüketmiyorlar. Dünyanın, yaşamın tadını çıkarıyorlar. İşte Anadolu çocuğu İstanbul'a gelince böyle oluyor. Kendini değil de başkalarının yaşamını, eylemlerini, işlerini düşünüyor, tartışıyor. Bizi düşünen, tartışan kimse yoktur bu toplumda. Yarının Türkiyesi'nde bir Said Maden, Halil Bahar,

bir Niyazi, bir Necmi Duman, bir Celal Algan, bir Adnan Günay varsa, olacaksa bu umulmadık bir olaydır, gelişigüzel bir mutluluktur. Biz burda, bu konuları, konuşurken geleceğin Türkiye-si'nde egemen olacaklar bambaşka işlerle uğraşıyor, şimdi can verip can alıyorlar, Nedim'in söylediği gibi. Sevgililer dudak dudağa, kadeh kadehe, can cana, başbaşa. Bize düşen, Bahar Pastahanesi'nde gevezeliktir. Tarih insanı düşündükleriyle değil, yaptıklarıyla, başarılarıyla anıyor. Büyük başarı sağlayan insanlar da bizim yaşımızı geçmiş, ilerlemiş kimseler. Biz, yobazların, bağnazların, katılıkların çevrelediği bir ortamda, babamızdan gelecek okul "harçlığı" ile ne yapabiliriz? sevgilimize bir küpe bile alamayız.

Said Maden, buruk bir gülümseyişle:

- Küpe mi? Bir simit almak bile büyük bir kahramanlıktır.

- Öyle mi? Ben ressam değilim, insanları tabloda değil, yaşarken anlamak istiyorum.

- Senin dediğin ressamlık değil, kahramanlıktır. Ressam yaşadığını ortaya koyan insandır, senin gibi elinden gelmeyenleri değil.

Halil Bahar: - Yahu, hemen konuyu soysuzlaştırıyorsunuz. Ne gereği var bunun, biraz gerçekçi olun. Şimdi ortada ne var, ne istiyoruz, neyi bulamadık? İşte yaşamın gerçeği budur. İnsanı göklere çıkarmayın, olduğu yerde görmeyi öğrenin.

Celal Algan: - Bahar bunların dediği insan, bizim "kadavra"da gördüğümüz değil, başka insan. Biz, şimdi neysek oyuz, "kadavra"da gördüğümüz gibi davranabiliyor muyuz?

Halil Bahar, öfkesini Niyazi'den almak ister gibi:

- B adamın tekkesi bir "kadavra" değil mi? Herife bak, Allah der, peygamber der, döner hepsine söver, sonra imamlara getir rakıyı, al duayı der. Bunun başka "kadavra" neresinde, işte "kadavra" burda.

Meyhaneden sonra, gecenin epey geçmiş bir kesiminde, yine Bahar Pastahanesi'ne geldiler. Kiryako Efendi, şaşırdı, bu saatte burda ne işiniz var gibi, hepsine ayrı ayrı baktı. Sonra, pastahanenin ön bölümündeki ışıkları söndürerek, gelenleri arka bölüme aldı. Yeniden pasta, yeni demlediği çayları getirdi. Bu beklenmedik saatte, Mes'ud içeri girdi, Kiryako şaşırdı, Niyazi'yi aradı-

ğını söyleyince onların yanına götürdü. Niyazi, bu beklenmedik konuğu karşısında görünce epey şaşırdıysa da, kendini toparladı, ayrı bir masada oturmak için, arkadaşlarına gözkırptı. Necmi Duman, özellikle Celal Algan kuşkulandı; Niyazi önemli bir olay değil anlamında onlara bakarak, uzakta bir masaya gitti.

***

İstanbul büyük, ünlü bir ildi. Ancak onun ünü tarihte geçen olaylardan, özellikle Bizans çağındaki karışık işlerden kaynaklanıyordu. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u alışıyla değişen yalnızca dedikoduların, tuzağa düşürmelerin boyasıydı. Eski düzen yeni boyaya bürünerek etkinliğini sürdürüyordu. Batakhaneler, sevişme evleri, kadın satışları, dolandırıcılık, vurgun-soygun, ahlakın-dinin, yasaların kötü saydığı ne varsa yine sürüp gidiyordu. Değişen yalnız kurumların adı, işlerin düzeniydi. İstanbul, kimi gericilerin ileri sürdükleri gibi "islambol" değil, tersine "islam-az"dı, bolluk yine karşıt inanç taşıyanlardaydı. Bu ünlü, bu eski ile gelen, ne denli geleneklerine bağlı da olsa, bir süre sonra değişiyor, yaptıklarının iğrenç denecek nitelikte karşıtını yapıyordu. İstanbul'un sokakları tozlu-topraklı, yollara çamur, suları söylenmeyecek nitelikte sızıntılarla karışmış, kuyumcuları-antikacıları eski Osmanlı saraylılarının, yine saraydan, çalıp sattıklarıyla dolup taşan bir kimliği vardı. Kapalıçarşı kuyumcularında, sarraflarında, antikacılarında İkinci Abdülhamid, Vahdeddin döneminden kalma hırsızlıkların artıkları sayılmakla bitmezdi. Alınış-satılış yılları 1920'den önceki yılları gösteren bu değerli saray varlıklarının, 1923'ten sonra satıldığını ileri süren, yazarlardan birkaçı satın aldıkları antikalarının 1917 damgasını taşıdığını görünce şaşırmış, sonunda "demek Sultan çok sıkışmış da yanındakiler çalıp satmış" diyecek nitelikte alçalmışlardı. Sultanın bu değerli ulus nesnelerini satışını, ulusun ona bakmayışına, aç bırakışına, halifeliğe karşı saygısız davranışına yoran yazarlar, ozanlar da az değildi. Refi Cevad Ulunay, Burhan Felek, Necib Fazıl, Yahya Kemal, Fuad Köprülü, Raif Ogan, Eşref Edib ile Mehmed Akif'i savunanlar gibi. Onlara göre "Cumhuriyet yönetimi" padişahını Avrupa'da aç bırakmış, islam dinine ge-

reken saygıyı, bağlılığı göstermemişti. Padişah ülkeyi satabilirdi, tanrı yeryüzünü ona vermişti, önemli olan onun mutluluk içinde yaşaması, varlığını sürdürmesiydi. İşte Mes'ud da bu karmakarışıklık içinde yüzen başıbozuk, gelenekleri kabuklaşmış, engerek yılanı gibi kıvrımlaşan eski ilin içinde yolunu şaşırmış kurbanlık koyunlardan biriydi. Onu tanrısına, dileklerine adayacak olanlar da, bilmeden ellerine düştüğü, sevdiği, aldandığı hanımlardı. Babasının parası annesinin direnci bu bilinçsiz kurbanın kesilmesini önleyemeyecekti. Şimdi bu durumu, Mes'ud ile Handan'ın serüvenlerine dayanarak açıklamaya çalışalım. Söz olaylarındır.

***

Az önce, Mes'ud'un Bahar Pastahanesi'ne gittiğini, Niyazi'nin yanında oturduğunu söylemiştik. Şimdi, onun neden oraya geldiğini, kendinden değil de, başka bir tanığın ağzından aktaralım.

Handan'la Ekrem'in arası epeyce aaçılmıştı. Bu açılış, oldukça genişti, kapatılması güçtü. Mes'ud'un, yolunu kesip Ekrem'i evire çevire dövmesi, Handan'a ağıza alınmayacak sözler söylemesi, beklenmeyen bir olay değilse de zamanı, sırası, yeri kestirilemezdi. Oysa Handan'la Ekrem arasındaki sözlülüğün bir yıla yaklaşan bir süresi vardı. Evlenme olayına kesinleşmiş gözüyle bakılıyordu. Hikmet Hanım birtakım kuşkular içindeydi, ancak bu kuşkular analık duygusundan da kaynaklanabilirdi. Üstelik Handan'da başka bir değişiklik de görülüyordu. Neden Niyazi'yle sık sık görüşmek, onunla annesinin olmadığı yerde konuşmak istiyordu? Sonra, Niyazi neden Handan'a katı davranıyor, ona acır gibi bakıyordu? Handan neden Niyazi'nin karşısında sakınmıyor, sere serpe oturuyor, içinden geldiği gibi konuşuyordu? Peki bu Niyazi neden ana-kız arasında kesin bir durum takınmıyor, Handan'dan ya da annesinden yana olduğunu açıkça göstermiyordu? Bunlar önemli sorunlardı.

Ekrem, yediği dayaktan sonra yüzündeki izler geçinceye değin evinden çıkmadı, Handan'ı aramadı, bir yerde görünmedi, arabasıyla evin önünden geçmedi. Evinden çıkınca, komşuların dediklerine göre, neden yüzünü örter gibi davrandı, arabasına bindiği gibi hızla mahalleden uzaklaştı?

Ekrem, düşündü taşındı, olayları sordu soruşturdu, Handan'ın kendisiyle tanışmadan önceki serüvenlerini öğrendi, yediği dayağın gerekliliğini, evlenme işinin sakıncalı olduğunu, bu kapının kapandığını anladı. Onun yapacağı tek iş durumu, açık bir anlatımla, Handan'a bidirmekti. Bunu da birkaç satırlık bir yazıyla Handan'a ulaştırdı. Postacı, üzerinde "Handan" yazılı mektubu kapıdan içeri atınca kuşkunun ilk düğümü çözüldü.

Handan, Beşiktaş iskelesinde Niyazi'yle buluştuktan sonra Emirgan'a gitmek istedi. Onun bu isteği üzerine, Ortaköy'e doğru biraz yürüdüler, önce Bebek'e gitmek üzere tranvaya bindiler, amaçları bu sıcak günde uzun bir yürüyüşe çıkmak, yolda istedikleri gibi konuşmaktı. Öyle de oldu. Handan'ın buluşmayı istemesinin tek nedeni içini olduğu gibi Niyazi'ye açmak, onu da kendi gibi düşündürmeye zorlamaktı. Artık Ekrem'le evlenmek, bir daha Mes'ud'a dönmek sözkonusu edilemezdi. Onları sevse bile, bu acı olaylardan sonra doyuma ulaşmak, mutlu bir gelecek sağlamak olanaksızdı. Handan, gözünün önünde başkasından dayak yiyen, karşı koyamayan, ezilip büzülen bir insanla evlenmenin anlamsız olduğunu, Ekrem'i bir aralık çok sevmesine, onunla evlenmeye kesin gözüyle bakmasına karşın birdenbire soğumuş, adını anmak bile istemiyordu. O, olaydan sonra Mes'ud adı ona acı veriyordu. Ancak, bütün bunları bilen, yıllardır evine girip çıkan Niyazi'yle evlenmeyi düşünmesi de şaşırtıcıydı. Sık sık, Niyazi'nin koluna giriyor, başını omuzuna dayıyor, boynunu ısırıyor, "ben kızım, ben senin olacağım, bunu sonradan anladım, ben seni seviyorum.." türünden sözler söylüyor, bunalımlar geçiriyordu. Bunlar, ne denli severse sevsin, bir genç kızın yıllardır evine girip çıkan bir arkadaşına kolaylıkla söyleyebileceği sözler değildi. Üstelik Niyazi'nin başka bir arkadaşı olduğunu, onunla ilgili tek söz ağzından kaçırmadığını, kendi özel yaşamıyla ilgili açıklamalardan özenle kaçındığını biliyordu. Handan, çok güçlü bir tinsel sarsıntı geçiriyordu, bu bütün ayrıntılarıyla ortadaydı. Neden sık sık "ben kızım" diyor, buna neden gerek duyuyordu? Niyazi'yi düşündüren konulardan biri de buydu. Biraz içince içini döküyor, bu erkek arkadaşa gereğinden çok açılıyor, sokuluyor, gövdesinin gizli kalmış bir yerini bırakmak istemiyordu.

Niyazi'ye gelince, o da gençti, birtakım duyguları, doğal eği-

limleri vardı. Üstelik köyünde bir yakınıyla sözlüydü. Ancak bu sözlülükten tedirgindi, mutlu bir sonuca varmayacağını biliyordu. Onun Hikmet Hanım'la, Rezzan Hanım'la kurduğu ilişkiler gel-geç türündendi, onlara karşı içinde güçlü bir sevgi, özlü bir eğilim yoktu. İlişkileri doğal bir gereksinmenin giderilmesinden öte anlam taşımıyordu. Rezzan Hanım'a karşı buruk bir sevgi duyuyordu, ancak bu da temelsizdi. Biri evli, biri dul olan bu iki kadın onu etkilemişti, ancak bu etki daha önce söylendiği gibi doğal bir olaydı besbelli.

Bu hanımlarla sık sık buluşması, gerçek sevgilisiyle seyrek görüşmesi, günün birinde onu da sarsacaktı. Sevgilisi, onun bu hanımlarla olan ilişkisini bilmiyor değildi, ancak bunun komşuluk, aile yakınlığı olduğunu sanıyordu. Günün birinde gerçeğin yüzü görünürse sonuç bambaşka olacaktı, O, Handan'la dolaşırken bunları düşünüyor, sık sık Handan'ın "niye daldın yine?" sorularına yolaçıyordu. Handan'ın dilinde üç sözcük vardı: *Kızlık, kıl, evlenmek*. Bu sözcüklerin ikisi, onun geçirdiği bunalımların değişik yansımalarıydı, üçüncüsü ise her genç kızın gönlünde beliren doğal-toplumsal eğilimdi. Niyazi içine sürüklendiği çıkmazı biliyor, fakülteyi bitirdikten sonra askere gidip bunlardan uzaklaşmak, gerektiğinde bir daha görüşmemek, o elden gelmezse çok sayrek görüşmek istiyordu. Oysa Rezzan Hanım'a karşı öyle değildi nedense. Bunun da iyi olmadığının bilincindeydi.

O gün akşama değin Emirgan Korusu'nda, kıyı yolunda dolaştılar, Handan, ikide bir çevrenin ıssızlığından yararlanarak ona sokuluyor, gıdıklıyor, çimdikliyor, öpüyordu. Niyazi hepsine karşılık vermiyorsa da, arada bir o da kendini tutamıyordu. Sonra kendini toparlamaya çalışıyor, bu üç hanım arasındaki olaydan tedirgin oluyordu. Handan onun tedirginliğini anlıyor, ancak kaynağını bilemiyordu pek.

Akşamüstü vapurla Kadıköy'e, oradan Küçükyalı'ya Handan'ın evine gittiler. Anneanne bir gün önce evine gelen Niyazi'nin bu gelişinden de tedirgin oldu, tedirginliğini sezdirmekte de gecikmedi. Niyazi, biraz oturduktan sonra kalkıp gitmeye, yemeğe kalmamaya davrandı. Ana-kız bırakmadılar, Hikmet Hanım annesinin odasına gidip ona neler söyledi bilinmez, ancak, yaşlı kadın, onlarla biraz oturduktan sonra "namazımı kılacağım,

Kur'an okuyacağım" diyerek odasına çekildi, yemeğe de gelmedi, odasında yedi. Hikmet Hanım yemek işlerini görürken, Handan bir bardak votka getirdi Niyazi'ye verdi, bir de kendisi aldı. Daha ikinci yudumda sevinmeye, gülmeye başladı. Sonra gidip üstünü değiştirdi, evde giydiği günlük giysilerini giydi. Niyazi'nin karşısına oturdu. Gülmesinde, davranışlarında bir başkalık vardı, her gününe benzemiyordu pek. Bir aralık bardağını küçük masanın üstüne bırakıp kollarını geniş bir soluk almak istercesine yanlara açtı, önce arkaya, sonra öne doğru eğildi. İki göğsü de dışarı taşmış, pembe uçları dikilmişti. Toparlanır gibi yaptı, ayak ayaküstü atıp açık eteklerini daha açtı, sonra birden ayağını indirdi. Bacakları kalçalarına değin göründü, içinde giysi yoktu gibi. Niyazi durumu anladı, duygulandı. Bu sırada Hikmet Hanım içeri girdi, onun gelişini gören kızı, daha kapıdan girmeden iyice toparlandı, uslu bir ev kızı durumuna girdi. Hikmet Hanım'ın giyinişi de kızından ayrı değildi pek, ancak onun gibi kendini sergilememişti. Yemeğe oturuldu, yeniyor, içiliyor, daldan dala sıçrar gibi konuşuluyordu. Bir aralık Handan'ın göğüsleri, daha önceki gibi açıldı, toparlanır gibi davrandı, annesi iki yakasını tutup, gülerek birleştirdi, oysa kendi yakaları da epeyce açıktı. Geç saatlere değin oturuldu, içildi, Handan önceki gibi iyice sızınca Niyazi'yle annesi onu tutup odasına götürdüler, annesi onu yatağına uzatıp üstüne incecik bir yorgan çekerken Niyazi, yemek masasına döndü.

Hikmet Hanım, kızına bugün bir mektubun geldiğini, şimdi vermek istemediğini, yarın vereceğini, onun için Niyazi'yi bu gece alakoyması gerektiğini söyledi. Gerçekte Niyazi'nin geleceğini beklemiyordu, ancak Handan'la buluştuğunu biliyordu. Mektup, Handan evden çıktıktan sonra gelmişti. Hikmet Hanım'ın üzüntüsü çoktu, kızının durumundan korkuyor, ilerde başına bir iş açabileceğinden kaygılanıyordu. Anneanne ise, bütün suçu Niyazi'ye yüklüyor, onun evine gelmesini iyi karşılamıyordu. O gece Niyazi, yine orada kaldı, daha önceki odada yatırıldı.

Sabahleyin, anneanne namaza kalkmadan önce, Hikmet Hanım kendi odasına çekildi, kızını denetledi, sonra yine Niyazi'nin yanına geldi, günaçımına değin ikisi de uyanıktı. Sabah kahvaltısından sonra, Handan'la Niyazi'yi; Hikmet Hanım, öteki odaya

götürdü, oturulduktan sonra koynundan çıkardığı mektub Handan'a uzattı. Mektup, Ekrem'den gelmişti. Handan mektubu elleri, dudakları titreyerek açtı, okudu, okudu, Niyazi'ye uzatıp "al bir de sen oku, annem de duysun" dedi. Handan'ı sarsan, mektubun içindeki: "Bir daha seninle yüzyüze gelmekten iğreniyorum" sözleri olmuştu. Mektupta başka önemli bir nesne yoktu. Handan ağlamaya, öfkelenmeye başladı. Annesi ona sarılıp "aldırma, ağlama yavrum, yazgımız böyleymiş, üzülme, gün doğmadan neler doğar" türünden öğütler veriyor, bir yandan da sımsıkı sarılıp kucakladığı kızını öpüyordu.

Handan'da bunalım son sınırına varmıştı, iki eliyle yakalarını tutup yırtarcasına yanlara çekti:

- Ben "yalnızca bir sıcak et" miyim alçak çocuk, yüzsüz, soysuz oğlan. Ben sana yastık yapacağım utanmaz adam. Sus anne sus, sözle avunmanın sırası değil, sıcak et sözden anlamaz.

Bu sözler, Handan'ın yüreğine işlemişti, daha önceki konuşmalardan kalmış kırıntılardı. Bilinçaltına yerleşen birer ağır yergi gibi benliğini sarsıyor, buna karşın davranışlarıyla, dengesizlikleriyle, gerçekten bir "sıcak et" olarak kendini sergilemekten kurtulamıyordu. Handan sanıldığı gibi bir "sıcak et" değildi, gençliğin yarattığı birtakım isteklerin, eğilimlerin doyuma ulaşmaması, içinde yaşadığı toplumun bütün genç kızlar gibi, onun karşısına da çıkardığı aşılması güç engeller onu bu bunalımlı duruma düşürmüştü. Araya başkaları girmese, Niyazi onunla evlenebilir, ikisi de mutlu olabilirdi. Olaya soğukkanlı bir tutumla yaklaşılırsa şu açık gerçek ortaya çıkar:

Handan'ı bunalımlara iten nedenlerin başlıcası annesiyle babası arasındaki soğukluk, geçimsizlik, büyük yaş ayrımından doğan dengesizlikti. Mutlu, sıcak bir ana-baba kucağı görmemiş, aile sevgisinden yoksun bir ortamda büyümüş, çevresinin olumsuz etkilerinden kurtulamamıştı. Bu durum, onu dengesiz bir arkadaşlık alanına itmiş, evin yarattığı soğukluğu arkadaş sıcaklığıyla giderme yoluna girmişti. Bunu da, gençliğinin, güzelliğinin verdiği bilinçsiz ataklıkla yapmıştı. Annesi Hikmet Hanım'a gelince, o da bunalım içindeydi, kızını evlendirmek, onun denetiminden sıyrılmak, bağımsız yaşamak istiyordu. Genç bir kadındı, daha kırkına bile varmamıştı. Handan'la annesini yanyana gö-

renler, onlara ana-kız diyemezlerdi kolaylıkla. Niyazi'nin durumu da onlarınkinden başka değildi. O da çocuk denecek yaşta tekkeye girmiş, çağdışı bir düşünce ortamından gereksiz sayılabilecek birikimler edinmiş, kız arkadaşları arasında hangisini sevdiğini kesinlikle bilememenin kargaşası içine sürüklenmişti. Öte yandan, aile geleneğine uyularak bir yakınıyla "sözlü" olması da olumsuz bir olaydı. Sözlüsü onun dengi değildi, bir evkızı olmaktan, güzel olmaktan öte bir özelliği yoktu. Fakültede sevdiğini sandığı arkadaşları varsa da bunlar bir evlilik için yeterli değildi. Bu sevgiler, doğal bir gereksinme eksikliğinden, doyumsuzluktan kaynaklanıyordu. Bu nedenle de derin değil yüzeyseldi. Hikmet Hanım'la kurduğu ilişki, Handan'ın dilinden düşürmediği şu "sıcak et" sözlerinden öte bir anlam taşımıyordu. Bu ilişki olmasa, Mes'ud'u da tanımasa, Handan'la kurulan özel ilişkinin tanığı olmasa, durum bambaşka bir ortamda geçecek, Handan-Niyazi ikilisinin yaşamı birlikte geçebilecekti. Niyazi, ne denli gizlese, saklasa da Handan'ı seviyordu. Handan, güzellik bakımından eşi az bulunur bir kızdı, boyu posu, gövdesinin biçimi, uyumu Niyazi'yi ardından koşturmaya, kendine bağlamaya yeterdi. Handan-Niyazi arkadaşlığı böyle çizgi üzerinde yürüse Handan okulu kolaylıkla bitirir, gönül verdiği tiyatro yolunda başarılı, saygıdeğer bir sanatçı olabilirdi. Onda bu yetenek umulduğundan daha çoktu.

Rezzan Hanım ise, hepsinden olgun, ölçülü, dengeli, aydın, bilgili bir kadındı, çocuklarını, evini seviyordu. Ancak, kocası karşısında beklediği olgunluğu, doyumu bulamamış, yalnızca bir "evkadını" olarak kalmanın ezikliğini çekiyordu. O da çok güzeldi, boyu posu, gövde yapısı uyumlu, üstelik davranışları, konuşmaları, sesinin güzelliği, gördüğü müzik eğitimi doyurucu, güven vericiydi. Niyazi, bu kadını ilk gördüğü gün sevmişti, ancak onun eşi, çocukları bu sevginin birliğe dönüşmesini olanaksız kılıyordu, bu engel aşılamayacaktı. Bu olumsuz durumlara karşın, Niyazi bir süre sonra Handan'dan da, annesinden de, fakültedeki arkadaşından da kopacak, anlamsız evliliğini, Rezzan Hanım'ın sıcaklığında, anlamlı bir yakınlığa dönüştürecek, bunun yarattığı büyük acıyı yaşamı boyunca çekecekti. Rezzan Hanım, Niyazi'nin yaşamında insan sevgisinin odağı durumuna ge-

lecektir. Nitekim onun yazdığı birçok şiirden birinin içerdiği şu dizeler duygularını açıklıyor:

Vuslat sevinci aşk ile candan dolar gelir
Bir kâsedir gönül ki zamandan dolar gelir
Sevmek doyunca içmedir aşkıyla bir mehin
Şevk akşamında dest-i Rezan'dan dolar gelir
Zerrin kadehle içmeye Fatih'te her gece
Titrer havâ-yi aşk ile Handan dolar gelir

Rezzan Hanım'ın evinde, dedesinden kalma altın kulplu kadehler vardı. Birinin üstünde eski yazıyla "m" harfi görülürdü. Handan oraya gittiğinde bunu "Mes'ud" sözcüğünün ilk harfi diye kimseye vermez, onunla içerdi.

***

Niyazi, Bahar Pastahanesi'nde arkadaşlarıyla otururken, daha önce söylendiği gibi birdenbire Mes'ud çıkageldi. Niyazi onu görünce yerinden kalkıp, kıyı masalardan birine götürdü. Kendine göre, önemli bir iş için, geldiğini anlamıştı.

- Ne oldu sana Mes'ud, aylardır görünmez oldun, yoksa aramızdan karakedi mi geçti?

- Seninle aramızdan kedinin karası değil akı bile geçemez. Öyle yapacak kedinin bacaklarını tutar ayırırız. Seninle burada değil de, başka bir yere gidip biraz içelim, konuşalım. Sana anlatacak çok önemli olaylar var. Bunları sen de duymuşsundur biliyorum, ancak gerçeği benden dinlemen daha iyi olur. Seni birkaç kez geldim aradım, Kiryako Efendi içerde arkadaşlarınla gizlice konuştuğunu söyleyince geri döndüm.

İkisi birlikte, Çarşıkapı'da bir meyhaneye gittiler. İçki, meze geldikten sonra söyleşmeye başladılar. Mes'ud üzgün görünüyor, ancak tedirginliğinden anlaşıldığına göre suçluluğu üstlenmiş gibi davranıyordu. Sık sık derinden "off" çekiyor, sonra "boş ver" diyordu. Daha sonra, olayı anlatmaya başladı:

- Geçen gün tasarladığımı uyguladım, onları günlerce bekledikten sonra, izledikten sonra arabada yakaladım. Seninkiler atlamışlar bir özel arabaya, Küçükyalı'ya doğru gidiyorlardı. Ara-

banın içinde elleşiyor, söyleşiyor, kırıştırıyorlar, arabada olduklarını bile düşünemiyorlardı. Önce bir taşla arabanın ön camını indirdim, durunca oğlanı çektim dışarı, çıkmadı, bastım yumruğu, Handan'a vurmadım, sövdüm saydım. Oğlanı hastahenelik ettim, davacı olmadı. Birden çevremde sövüp sayan kadınların toplandığını görünce kaçtım. Ben onları epeydir izliyordum. Küçükyalı'ya, yine Trabzonlu bir albay emeklisinin evi var, oynak bir kızı var. Geniş kalçalı, orta boylu, gözlüklü bitirim bir kız. Bir de yakınları var, uzun boylu, parlak yüzlü, kadınlaşmış bir oğlan. Handan'ın evi onlara yakın, ancak komşuluk edip etmediklerini, yakınlık kurup kurmadıklarını öğrenemedim. O albay emeklisinin babamın arkadaşı olduğunu öğrendim. Düşündüm adamla görüşeyim, içimi dökeyim, aracılık etsin, babamı biraz yola getirsin. Sonra vazgeçtim, evimin sorunlarını ne diye başkalarının diline düşüreyim. Babamın yola geleceği, bana gerçek bir baba olacağı yok. Anneme iyi bir koca olamayan, onu yalnız evin işlerini görmekle yükümlü bir kadın diye gören bir adamdan iyi bir baba da olmaz anlaşıldı bu. Benim de yapacaklarım var ona, onun bana yaptıkları gibi.

Benim için dünya gittikçe kararıyor, geleceğimin anlamı kalmadı. Babam geçen akşam annemi dövmüş. Bu yaştan sonra insan karısını döver mi? Geceleri eve sarhoş gelip olay çıkarmaya başladı, anneme "bayat karı" diye bağırıyor. Parasını hep "taze karılarla" yemeyi iş edinmiş. Geçen günü, Kadıköy'e gittim. Orada, sizin Trabzon'dan bir Rum arkadaşı var babamın, onu gördüm babamı sordu, sonra "çapkındır kerata" dedi. Niyazi, beni bu duruma düşüren yalnızca Handan'dır, beni uçuruma sürükleyen, liseyi bitirmemi engelleyen, geleceğimi karartan yalnız odur. Onun yüzünden evi bıraktım, babamla kanlı bıçaklı oldum, anamın geceleri gözüne uyku girmiyor, bana üzülüyor. Duyduğuma göre Nazmiye Hanım'ın yeğenleri yoldan çıkmış, dişisi erkek, erkeği dişi olmuş. Benim Handan'dan başka sevebileceğim kız yoktur. O benim yaşamam için tek dayanaktır, tek varlıktır. Bütün solumalarımda Handan var, damarlarımda kan Handan diye dolaşıyor, yüreğim Handan diye çarpıyor. Sevmek kişinin yalnızca doğal bir gereksinmesini gidermek değildir. Ben Handan'ı sevdikçe yaşadığımı sanıyorum. Onu unutmak benim için

ölmek demektir. Bu da benim elimde değildir. Bunu sen de bilirsin, senin de başından geçti, geçiyor da. Sen niçin unutamıyorsun, bir düşünsene.

- Mes'ud sen kısa süre içinde yine değiştin, işi filosofluğa çevirdin de ben bilmiyordum. Sana şunu söyleyeyim ki her yaşın kendine göre bırakılmaz tutkuları vardır, öyle sanılır. Bunlarla ilgili kesin yargı gelecek yıllarda verilebilir. Şimdi bütün sözlerin, bütün düşüncelerin yaşının gereğidir. Bütün yaşdaşların bu konuda senin gibi düşünürler. Ancak aradan geçen zaman hepsini altüst eder, çıplaklığını ortaya koyar. Bugün, geçmişte yaşanmış öyle sevgiler biliriz ki, bizi iliklerimize değin ürpertir. Oysa hepsi de değişti, birer anı olarak kalıverdi. Dante'nin, Goethe'nin sevgileri öyleydi, kendi yaşamlarında unuttular bu sevgileri, gönüllerine gömdüler. Sözgelişi Paul ile Virgini'nin sevgileri insanı ağlatır, üzüntülere boğar, sonra silinir gider. Bunlar zamanı aşıp geleceğe uzanan sevgilerdir, insanı yıkıma değil yaratıcılığa sürükler. Oysa senin sevgin seni yemekten, yıpratmaktan başka bir işe yaramıyor. Bence bu iyi bir sevgi değil, geçici bir tutkudur.

- Niyazi, yanlış düşünüyorsun, her insan bir Dante, bir Goethe olamaz. Onlar bile yaratıcı güçlerini geliştirsin diye sevmiştir sanmıyorum. Ancak büyük yapıtlarını sevdikten sonra yazmışlardır. Yoksa seveyim, şiir yazayım diye sevdiklerini söyleyemezsin. Kişi başına gelenle yaşar, onunla gelişir. Bu bakımdan sevgi de insan için etkili bir olaydır. Bu, başımızda tanrının eksik etmemesi gereken bir sıkıntıdır. Kişi denen varlık çekmeli ki başkalarının çektiklerini anlasın.

- Doğru diyorsun Mes'ud, ancak ben sana sen sevme, gereksiz işlere, böyle olaylara karışma demek istemedim. Sen kendine geliştirici, yaratıcı bir sevgi arıyorsan o bugünkü sevgin değil. Handan senin için, parayla elde edilebilen bir nesne gibidir, sen hep öyle söylemiyor muydun? Kıza böyle mektup bile yazmadın mı? Sevmek kendini uçuruma atmak değildir. Handan'ı sevdin, ancak bu sevgide dişiye susamışlıktan öte bir eğilim göremedim. Sonra insan yaratılış bakımından da bu eğilimlere elverişlidir. Gerek tinsel olgunluk, gerekse kendini böyle gelip geçici olaylar karşısında küçülmekten kurtarma gücü, insanı bir yerde dengeli olmaya iter. Sen ise dengeden kaçıyorsun. Yaratıcı olmanın yolu bu değil. Gö-

rüyorum, Handan güzel kız, ancak onun güzelliği de geçici, o da senin gibi tinsel gelişmeye yönelmekten kaçınır gibi. Biz olaya dıştan bakıyoruz, onun görünüşüne kapılmışız. Yanılmamızın bir nedeni de bu. Evet olayı iyice kavrayabilmek için yaşamak gerekir, ancak olayı yaşamak uçuruma sürüklenmek değil.

Konuşmalar böyle sürüp gidiyordu. Bir süre sonra kalktılar, Marmara Gazinosu'na gittiler, orda da birer bira içmek için oturdular. Gazino genellikle yükseköğrenim öğrencileriyle doluydu. Kızlar ellerinde sigaralar, bira bardakları tartışıyor, konuşuyor, söyleşiyorlardı. Birçoğu gelişi-güzel oturmuş, kalça köklerine değin bacakları, öte yandan göğüs köklerine değin kaltuk altları görülüyor, kendi aralarında eğleniyorlardı. Mes'ud gözleriyle Niyazi'ye karşı masada oturan kızları gösterdi. Kızların oturuşları, davranışları biraz çekici, gıdıklayıcıydı. Birbirleriyle sereserpe oturma yarışına girmiş gibi davranan bu öğrenci kızların çevrelerine aldırdıkları yoktu. Mes'ud, benliğinden kopmuş, düşlere dalmış, baktığı kızları bile görmüyor gibiydi artık.

Öğrenci kızlar, bir toplumun hangi uygarlık düzeyinde olduğunu göstermeye yarayan, birer simge gibidir. Bunlar düşünsel olarak gelişmek için değil, çok kazanmak, elinde yükseköğrenim belgesi bulundurmak için okuyorlardı. Elindeki ders kitapları dışında kitap okuyan çok mu çok azdı. Bu yükseköğrenim gören kızlar arasında, Kurtuluş Savaşı'nın hangi yıllarda yapıldığını, Cumhuriyet'in hangı yılda kurulduğunu bilmeyenlerin sayısı az değildi. Böbreklerin nerede olduğunu bilmeyen, karaciğerin ne işgördüğünü daha anlayamamış nice tıp fakültesi öğrencisi kızlar vardı. Mes'ud, biraz sonra daldığı düşlerden sıyrılır gibi oldu, yine karşı masadaki kızların bacaklarına baktı. Bu kızlar arasında, kendilerine bakıldığını, ancak hangisinin beğenildiğini anlamaya çalışan, sarışın, gür saçlı, dolgun göğüslü, kalçalı olanı yan gözle Mes'ud'la Niyazi'ye baktıktan sonra aldırmıyormuş gibi davranarak, masanın altına doğru uzattığı ayaklarını alabildiğine açıyor, oynatıyor, görülebilecek nesi varsa göstermeye çalışıyordu. (Bu kız, sonradan Niyazi'yle arkadaş oldu, bir güzellik yarışmasına katıldı, ilk seçilen on kişi arasında yeraldı, birkaç yıl içinde silinip gitti, doktor olarak Cerrahpaşa Hastahanesi'nde görev yapıyordu). Mes'ud derin bir "off" çekti, yeni bir sigara yak-

tı. Gözleri dolmuş, acıdan yüzü kırışmaya başlamıştı. Boyuna kızların bacaklarına bakıyor, bilinçsiz davranışlara yöneliyor, onların parayla her zaman elde edilebileceğini vurguluyordu. Bir aralık:

- İnsan istediği gibi yaşamalı, dilediğini ele geçirmeli, böyle bir dünya kurulmalı. Yüreği yanarak, başkalarına uzaktan bakarak, özellikle şu güzel bacaklar karşısında ezilip büzülerek, kıvranarak yaşamanın sürünmekle, köpekleşmekle ayrıldığı yer neresidir?

- Doğru söylüyorsun, bunlar senin duygularının sözcüklere dönüşmüş biçimi. Ancak, insan dünyada bütün istediklerini elde edemez ki. Böyle bir dünya olmadığı gibi kuralamaz da. Bir düşün, her kişinin istediği gibi bir dünya kurulsa, evrendeki insan sayısınca dünya olacak. Buna olanak yoktur besbelli. Kızların bacakları, kalçaları, göğüsleri insanın yaşamını doldurmaya, mutlu kılmaya yetmez. Şimdi sana çok güzel gelen o sarışın kızın bacakları, kalçaları, göğüsleri birkaç yıl sonra senin bakmak bile istemeyeceğin bir duruma gelecek. Fransız ozanı Alfred de Musset'nin bir sözü vardır: "Yaşam bir uyku, sevmek onun düşüdür, yaşamışsanız sevmişsinizdir." Bu sözlerin arkasında duygusal bir eğilim vardır. Yalnız sevmekle yaşanılmaz. Yaşamda acı çekmek, sıkıntılara düşmek de vardır. Yaşamak, gönül eğlendirmek değildir, dirimsel bir olguyu sürdürmektir. Biri ağlarken başkası güler, bunların ikisi de yaşıyor demektir.

- Başkasının gülmesinden bana ne? Başkası gülerken benim acım azalmıyor ki. Öyle bir dünya olmalı ki, bütün kişiler gülmeli. Birinin üzüntüsü ötekinin gülme nedeni olmamalı. Kişilerin yüreklerinde darlık, yüzlerinde kırışıklık belirmemeli. Düşlediğim bu dünyada kişi istediğine güçlük çekmeden ulaşmalı, konuşulan tek dil olmalı, şu gördüğüm sarışın kızın bacakları benim için yakıcı bir eğilim nedenine dönüşmemeli. Yürek oyan istekler, elde edilemeyen nesneler bulunmamalı.

- Senin düşündüğün bir dünya değil, bir cennettir. Ben oraya da gitmek istemem. O gördüğün güzel bacakların, kalçaların, göğüslerin ancak bu dünyada etkisi, anlamı vardır. İnsan onları ancak bu dünyada gerekser, özler, senin düşlediğin cennette değil. O baktığın kız, göğüslerini, kalçalarını, bacaklarını bir tuzak gibi

kullanarak istediklerine kavuşmaya çalışacaktır, bu yadsınamaz. Bunu sezdirmeden, açığa vurmadan, çok kurnazca yapacak, dişiliğinin etkisini anlayış yetisinin başarısı diye gösterme girişiminde bulunacak belli. Ancak son sözü yine kalçalarına, göğüslerine söyletecek, kesin yargıyı onlara verdirtecek. Böylesi kızlar, kadınlar düşünce bakımından kısırdır, verimsizdir. Bir kadını omuzlarının üzerinde taşıdığı başı değil de, bacaklarının arasında sakladığı yeri yönetir, yönlendirirse onun çevredeki etkisi pek uzun sürmez, süremez. Doğa, ona öyle uzun yılların ağırlığını çekebilecek bir güç vermemiştir. Kadının en güzeli bile para olarak değerinin en yüksek düzeyde olduğunu görebilir. Bir kadına karşı ilgi duymayın, onu övmeyin, duygularını kımıldatmayın, evinden dışarı çıkmaz daha, kendi kendini yer. Aydınlanmamış kadın, bir hayvan gibi, çevresinin sınırlarını aşamaz, kendi özdeksel varlığının dışında bir nesne düşünemez. Tinsel dünyasını genişletemez. En yapay, en önemsiz işlerde bile büyük armağanlar, büyük övgüler bekler. Kadının yaşaması, giyinmesi, süslenip püslenmesi, kendiini göstermesi yalnızca ilgi toplamak, kendini beğendirmek içindir. Kadının elinden, erkeğin ilgisini çeken dişilik oltalarını alın, erkeğin duygularını kamçılayan yerlerini örtün, düşünmeye bile gerek duymadan kendini öldürür. Kadın ölünce, başucunda ağlayacak kimsenin bulunmadığını bilse, hortlar. Onun benlik tutkusu ölümü bile ürkütür.

Bugünkü bilim dünyası, kadına toplum kesimlerinin tümünde gereken yeri veriyor, kimi yasalar bunu sınırlandırıyorsa da uygar görüşler kadının insan olarak değerini açıklamada gecikmiyor. Kadından bakan, saylav, öğretmen, yönetici, yargıç, başbakan, işçi olabiliyor. İslam dinine göre yönetilen ülkelerde bu olmasa bile, uygar uluslarda kadınla erkek eşitliği yasaldır. Oysa kadın bütün bu önemli aşamalar karşısında bir altın bileziğin tutsağı olarak kalmayı yeğledi. Bunun dışında kalan, kendini sanata, bilime, düşünce ürünlerine veren, gelişigüzel gösterişlerin tutsağı olmayan kadınların sayısı çok mu çok azdır. Kadınların büyük bir çoğunluğu geçinmek için değil, süslenmek, olduğundan başka görünmek, ilgi toplamak için çalışır. Tiksindiği, yadırgadığı erkekle günün birinde yağ-bal olan kadın çoktur. Kadının yaratılışında kendisine ilgi duyana karşı sınırsız bir yönelme var-

dır. Kadına düşünülebilen dünyaların en özgürü ile tutsaklığın en değerli altın zincirini gösterin, ikincisini seçmekte duraksamaz. Süstakısı onun gözünde bütün tutsaklıkları geçersiz kılar. O, bunun dışına çıkamaz, süslenmenin göterdiği tutsaklığı düşüncenin özgürlüğüne yeğler. Olgun bir kadına, öldürürcesine tiksinti duyduğu bir erkeğe karşı benimsediği tutumun nedenini sorun, orta durumda anlayış yetisi bulunan bir erkeğin vereceği yanıttan daha iyisini alamazsınız. Mahkemeler sürüp boşanma davalarının nedenlerini araştırın, kadınların ortaya attıkları tutarsız, yüzeysel nedenler dışında bir kanıt bulamazsınız (çoğunlukla). Kadın, yanıtını düşünerek değil, karşısındakine doğal tepki olarak verir. En aydın kadın bile, kimi yerde dedikodu konusunda, sıradan kadından ayrılmaz. Dedikodu kadının yaşama ilkesidir. Kadın ardından koştukça kaçar, kovalanmadığını görünce de döner arkasına bakar, ilgi çekmenin yollarını arar. Bu düşkünlük, bu ikiyüzlülük onların yaratılışındadır. Sözgelişi kızı koca bulamamış bir kadın, günün birinde, kızını evlendirme olanağı bulunca bir yandan sevinir, bir yandan ağlar. Çocuğunu kargışlar, yerer, kötüler, çocuğunun başına kötü bir olay gelse (kargışlarken söylediği sözler gerçekleşse) ağlamaya başlar, kargışları yön değiştirir.

İşte kadın budur Mes'ud, bunları biraz da Handan'dan öğrenmeliydin. Buna karşın kadın da bir insandır, olumsuzlukları yanında övülesi başarıları, becerileri, yücelikleri vardır. Onu gelişigüzel bir eğlence aracı görmenin gereği yoktur. Kadının ezilmişliği, çağlar boyunca kıyıya atılmışlığı onda yeni bir ıra yaratmıştır denebilir mi bilmem? Diyen aydınlar, düşünürler vardır. Ancak gerçek olan şudur ki, bütün tektanrıcı dinler, kadını olumsuz bir varlık olarak görmüşler, bizim onlar karşısında olumsuz düşünmemize olanak sağlamışlardır. Az önceki sözlerimin hepsini tektanrıcı din kitaplarında, kadınla ilgili yargılarda bulabilirsin. Bunlar benim kişisel düşüncelerim değildir, başkalarından aktarılmış, belleğimde kalmış sözlerdir.

Mes'ud bira bardağını sonuna değin boşaltıp dudaklarını sildikten sonra:

- Peki, bunları biliyorsun da, neden benimkilerden daha az olmayan birtakım sıkıntılara gereksiz yere katlanıyorsun?

- Onlara neden katlandığımı anlatmak için böyle uzun boylu

konuştum ya. Söylediklerim tutarlı olmayabilir, onların kaynağı benim kişisel görüşlerim değil.

- Konuşmak kolay, ancak yaşananla düşünüleni bağdaştırmak çok güçtür. Öğüt vermek de kolay, verilen öğüdü verenin kendi yaşamında uygulaması güçtür.

Yine konuşmayı bırakıp içmeye koyuldular. Mes'ud durmadan bira içiyor, Niyazi sigara tüttürüyordu. Niyazi, son bira şişesi boşalırken garsondan hesap istedi. Mes'ud ileri atılarak, engel oldu, parayı ödedi. Gazinonun merdivenlerini yavaş yavaş indiler. Mes'ud Bayazıt Meydanı'na, Niyazi Bahar Pastahanesi'ne doğru yürüdü.

***

Niyazi, Bahar Pastahanesi'ne uğradı, Kiryako'dan başka kimseyi bulamayınca, evine gitmek üzere Fatih'e yöneldi. Ortalık kararmış, ışıklar yanmıştı. Niyazi, bu yaz Maçka'ya gidememiş, bütün günlerini kütüphanelerde çalışarak, arasıra da arkadaşlarıyla buluşarak geçiriyordu. Yolda düşüncelere daldı, yıllarca önce geçtiği bu yollardan, bir daha her gün değil, seyrek geçecekti. Bu yıl fakülte bitiyor, ondan sonra askere gidecekti. Bu nedenle, birkaç günlüğüne de olsa Maçka'ya gitmesi, Askerlik Şubesi'nde işlerini yoluna koyup İstanbul'a dönerek sınavlara girmesi gerekiyordu. Bu düşüncelerle yürürken, Atatürk Bulvarı'nın Saraçhane bölümünde bir elin omuzundan tutup sarstığını duydu. Bu Adnan Günay'dı.

- Ne o Niyazi, yine kara kara düşüncelere daldın, boş ver bu gelip geçici işleri. Erkeklerin yazgısıdır böyle "uçkur sıkıntılarını" çekmek. Bugünlerde Celal Algan'ı gördün mü? Durumu pek iyiye benzemiyor. Yine başında eski kavak yelleri esmeye başladı. Evde de annem hasta, boyuna canı sıkılıyor. Benim evlenme işimin olmaması için kadıncağızı kandırmışlar, şimdi "olmaz" diye direnip duruyor. Bize kötülük yabancıdan değil kendi yakınlarımızdan geliyor. Senin durumun gibi. Ne utanmaz insanlar var çevremizde bilemezsin. Görünüşte iyi, bir de olayın içine girdiler mi dünya yıkılıyor.

- Desene senin işler de benimkiler gibi. Çevremizde öyle in-

sanlar, soyadımı taşıyan öyle yakınlarım olan kızlar var ki dedikoduya sıra gelince kırk yıl benimle yaşamış gibi bütün özelliklerimi biliyorlar, ortaya öyle çıkıyorlar. İnsan onların sözlerini duyunca kendini bile tanımaz oluyor.

- Ona üzülecek ne var, kızların işi güçü bu, başka türlü koca bulma olanakları yok. Bir gün bakarsın kötülediği, başkasıyla evlenmesini istemediği erkeği koca diye, göklere çıkarır, bütün söylediklerini unutur. Onun için evlenmeye kalkan erkeğin kulakları her sesi duymamalı, gözleri her nesneyi görmemeli.

- Evleneceğiz diye bir de kör-sağır mı olalım? O zaman da bakın işte kulağı sağır, gözü kör onunla evlenmek olur mu diyecekler.

Böyle konuşa konuşa Bahar Pastahanesi'ne geldiler. Az önce kimsenin bulunmadığı pastahane şimdi dolmuştu. Celal Algan bir kıyıda oturmuş, Adnan Günay'la Niyazi'yi görünce onlara "gelin" diye el salladı.

Niyazi, bir saat önce buraya geldiğini, kimsenin olmadığını söyleyince Celal Algan:

- Senin şerrinden kimse kalmamış demek, sen geldin ya şimdi birer birer hepsi gider.

Adnan Günay: - Bugün epey sıkıntılı, kızdırma onu, o da benim gibi.

- Onun sıkıntısı var diye ağzımızı dikelim mi be Adnan? O sövecek kimse bulamayınca sıkılır, istediği gibi birine sövünce de açılır.

- Niye açılıyor, kabak çiçeği mi bu adam? Biraz içmişe benziyor. Ağzı rakı kokmadığına göre bira içmiştir.

Niyazi, parmağıyla Celal Algan'ı göstererek:

- Bırak onu Adnan, o yüzsüzün biridir.

Biraz sonra Halil Bahar, Necmi Duman yanlarında iki bayanla içeri girdiler. Adnan Günay, onları görmeyelim, der gibi yaptı. Karşı masalardan birinde oturup birbirlerinin ağızlarına girercesine konuşmaya başlamışlardı. Ne konuştukları duyulmuyordu. Necmi Duman'da, karşısındakine yanmaktan çok onu kendine yakmak isteyen bir durum vardı. Halil Bahar ise güncel tutumunu sürdürüyordu. Celal Algan, onlarla ilgilenmeyerek Niyazi'ye döndü:

- Sende epeydir başka bir davranış var. Bu değişikliğin kaynağı Maçka değil, İstanbul'dur, o evlerine gidip geldiğin, bizim yakından tanımadığımız kimselerdir. Sen bu sıkıntıların içinden sıyrılmaya bak, değmez, günün birinde bunları anımsadıkça kendi kendine güleceksin.

- Onu ben de biliyorum, ancak içine düştüğüm çevrintiden kendimi kurtaramıyorum. Sınavları verip bu güz askere gideceğim, böylece çevreden kopar, yeni bir çevrede biraz kendime gelirim sanıyorum.

Adnan Günay: - Bırakın bu sıkıcı işleri. Sıkıntıdan kurtulmanın en kolay yolu, gittiğin çevrede daha önceki yaşamını kimsenin bilmemesidir. Bunu sağladın mı kurtuldun demektir. Sen işin üstüne çok düşüyorsun, ancak bu üstüne düştüğün işlerde tek olmadığını, bizim bilmediğimiz birtakım kimselerin de burada olaya karıştıklarını sanıyorum. Senin bir "Üsküdarlı"n vardı, o yetmiyormuş gibi bir de "Müjde"n oldu, ne yapacaksın bu kızları, bir "takıntın" da Maçka'da var.

- Adnan onların hepsini bırak, hepsi de birer inek.

Celal Algan: - Ulan deli misin sen? Öyle genç ineklerin varsa ne yapacaksın okumayı, sütçülük yapsana.

- Onlar sağılmıyor Celal.

- Yoksa hepsi de mozika mıdır? (Mozika, Karadeniz Rumcasında sağılmayan, ancak doğurduktan sonra süt veren ineğe denir).

- Yok öyle değiller, şimdilik boğa görmemiş, oğura gelmemiş danadırlar (oğura gelmek, bogayla döllenecek belirtiler göstermek).

Biz, bu Trabzonlu gençlerin konuşmalarını, eğlenmelerini bir yana bırakarak, yine Handan olayına dönelim, daha sonra da yeniden bu arkadaşların arasına katılacağız.

***

Handan'ın da, annesinin de son dayak olayı dolayısıyla durumları sarsılmış, sıkıntıları son sınıra varmıştı. Handan, bir gece annesinin yatağına girerek, o güne değin kimseyi sevmediğini, sevgisinin bir yanılma olduğunu, nedenini iyice bilemediğini anlatmış, yalnızca Niyazi'yi sevdiğini, onunla evlenmek istediğini,

ancak ondan yeterli karşılık bulamadığını, Niyazi'nin ona çok soğuk davrandığını açıklamıştı. Bu açıklama Hikmet Hanım'ın dünyasını yıkar gibiydi. Ancak kızıyla Niyazi'nin yakınlık aşamasını öğrenmeden kesin bir söz söylemek istememişti. Kızını avutmuş, üzülme yavrum, insanın başına yazılan gelir, kimse yazgının yargısını bozamaz, türünden öğütler vermekle yetinmişti. Handan ise:

- Bundan sonra ben yazgı mazgı dinlemem, istediğim gibi yaşayacağım, kimsenin buyruğuna boyun eğmem. Kendi geleceğimi kendim düşüneceğim, ben bir daha "kıl" sergisine çıkmayacağım. Beni görücü değil, bana koca olacak kimse seçebilir, görebilir. Erkeklerin en iyisi bile belli, çok kısa süreli bir sevinç için kadınların önünde eğilir, bükülür, kıvrılır, yumuşar, istediğini bulunca da arkasını döner gider. Erkek kadına vermez, ondan bekler, beklediğini sağlamak için de işi yılışıklığa, armağan göndermeye, para dökmeye çevirir. Erkekte gönül değil, çıkar tutkusu vardır. Ben de bundan sonra erkekleri arkamı dönüp güdeceğim. Dünyada tek erkek kalsa bile Ekrem'le, Mes'ud'la ya da senin bulacağın birisiyle evlenmem. Erkeğin güler yüzü arkasında korkunç bir tuzak gizlidir. Bu tuzağa sen de düştün anne, Rezzan Hanım da düştü (evlilikleriniz dolayısıyla) ben ise düşmekten kurtuldum. Erkek kadının karşısında, geçici bir sevincin, tadın kuyusuna düşmek için yuvarlanan bir kayadır. Ben o kayanın düşeceği kuyu olmayacağım, bunu bilesin anne.

Hikmet Hanım, kızının bu bitmez tükenmez açıklamalarından ürkmeye başlamıştı. Onun içini kemiren tek sorun, Şimdi Handan'ın "kız" olup olmadığı, son günlerde biraz göbeklenmesiydi. Bir anne olarak bunu kolaylıkla anlayabilirdi. Ancak, sonuç olumsuz çıkarsa, olayı Niyazi, Mes'ud, Ekrem üçlüsünden hangisine yükleyecek, bu sınırsız yakınlaşmanın kiminle olduğunu nasıl saptayacaktı. En iyisi, kızının "dokunulmazlık"ına başvurmaktı. Hikmet Hanım, bunu bir anne kurnazlığıyla, bir anne becerisiyle kolları arasında uyuyuncaya değin ısıttı kızını ona sezdirmeden yoklayıp öğrenmişti. Ancak, bu yeterli değildi, karnın büyümesinde, sınırlı bir yakınlaşma da etkili olabilirdi. Bu sınırlı yakınlaşma kiminleydi? İşte bu sorunun yanıtını yetkili uzman bile veremezdi kolayca. Olayın bu düğümünü çözmek

gerekliydi, kaçınılmazdı. Hikmet Hanım bunu, kızıyla başbaşa içerek, onu erken sızdırarak öğrenmenin yolunu bulmuştu. Handan, bütün gönlüyle Niyazi'yi seviyordu, ona istediğini vermekte kesinlikle duraksamayacaktı, ancak ondan beklediğini bulamamıştı. Mes'ud'la arkadaşlıkları çok sınırlı olmuştu, böyle bir durum yaratacak yakınlık sağlanmamıştı. Ekrem'le de durum başka türlü değildi. Peki bu büyümenin arkasında ne vardı? Hikmet Hanım, bu kaygısını kızına açıklayıp onu da, içkili olduğu günlerin, gecelerin bilinçsiz bir eylemiyle bağlantılı kılmakta gecikmedi. O zaman bütün kuşku yine Niyazi'nin üzerinde toplandı. Handan'ın karşı çıkışı kesindi, ancak Hikmet Hanım'ı inandırmak kolay değildi. Ana-kız, bu tatlı-tatsız tartışmalarla geçen içkili yemeklerden, koyun koyuna uyumalardan sonra, o dönemin çok ün yapmış bir doğum uzmanına, Ortaköy'de, Asım Bey'e gitmekte anlaştılar. Handan, anasının kaygılarını daha sonra anladı, kendinden kuşkulanmaya, çelişkili durumlara düşmeye başladı. Bu ne olabilirdi? Niyazi, Mes'ud, Ekrem. Bu üç erkekten, böyle bir olayın sorumlusu olarak, seçilecek kimse yoktu. Peki annesinin yıkandığı yerde yıkanmadan böyle bir sonuç doğsa bile, annesi kiminle sevişiyordu? Sevişebilirdi? Bu olayı, Asım Bey'den önce kesinlikle öğrenmenin bir yolu, bir kolayı yok muydu? Vardı besbelli. Hikmet Hanım, kendi evlilik yüzüğünü kızının parmağına takarak, onu evli diye göstererek, komşularının, tanıdıklarının bilmedikleri bir ebeye göstermek. Bu sorunun çözümü uzun sürmedi. Handan'ın el sürülmemiş bir kız olduğu ortaya kondu, ancak karnında bir canlının bulunabileceği sonucuna varıldı. İş birkaç aylık olsa sorun yoktu, ancak yeniydi, beklemek gerekirdi. Bu da sakıncalıydı.

Handan artık aldırmıyor, içiyor, eğleniyor, göbeğini hoplata hoplata gülüyordu. Anneannenin bildiği bir konu yoktu, o namazını kılıyor, Kur'an okuyor, kızıyla-torunuyla çekişiyor, onlara gelirini yediriyor, günlerini öyle geçiriyordu.

***

Niyazi, Adnan Günay ile Celal Algan'dan ayrıldıktan sonra evine gelip yattı, ertesi gün öğleye doğru kalktı. Biraz okudu,

öğle yemeğini yedikten sonra evden çıktı. Unkapanı Köprüsü üzerinden Kasımpaşa'ya, Maçkalı kalaycıların bulundukları Uzunyol'a vardı. Bir iki Maçkalı tanıdığıyla Kasımpaşa'dan, Uzunyol'dan yavaş yavaş Yenişehir'e gitti. Kır kahvelerinden birinde, alçak hasır iskemlelere oturtular. Buraya gelenlerin çoğu Karadenizli, özellikle Rizeli "gurbetçiler"di. Az ileride yörenin ünlü "Genelev"i vardı. Niyazi o tür yerlere pek sokulmaz, sıkılır, utanırdı. Kahveci onu tanıyordu, Maçkalılar'ın biraz önce kalktıklarını, içmeye gittiklerini söyledi, Niyazi'ye bir "süzme çay" getirdi, arkadaşları gazoz istediler. Ardına değin açılan bir gramofondan Karadeniz türküleri yayılıyordu ortalığa. Bu türkülerin kimi, Rize'nin ünlü kemençecisi Sadık'ındı (Rizeli Sadık).

Bir beş liram varidi
Samsona bekâr idim
Oni de Nermin aldi
Sançi ben abdal idim
Aldi Sarı Kız
Bahçede Mari Kız
Ben duramam yaliniz...

Bunun arkasından, başka bir ezgiyle söylenen, yine Rizeli Sadık'ın bir türküsü:

Evun altina tarla
Parla Nazmiye parla
Sen böyuk gocan kuçuk
Goy beşuğe de salla.

Sonra derin bir sessizlik, derin bir soluk, başka bir ezgiyle söyleyiş, kemençenin yayını tahtasına vurmaktan doğan ince bir sesin arkasından Maçka türküleri, Trabzon dolayları türküleri. Köyden, çocuklardan, çevrelerinden ayrı kalmanın yarattığı özlemi türkülerle gidermeye çalışan bu Doğu Karadeniz yöresi insanları "gurbet"in ağırlığı altında ezilmiş kimselerdi. Türküler yüreklerine su serpiyordu.

Sevdaluk ede ede
Kaldum habu hallara

Şimdi ben akıllandum
Basmam guri dallara

Dinleyenler birbirine bakışıyor, gülüyor, yeniden çay, gazoz istiyor, ayaklarını yere vuruyor, "offf" çekiyor, birinin adını anarak gelişigüzel sövüyor, sonra yine kulaklarını kemençenin sesine veriyordu.

Oy ne idun ne idun
Ufağidun beyudun
Derler ki adam yenmez
Sen yeyilur şey idun

Gel gidelum ormana
Odun edelum odun
Odun değil meramun
Gız galbuna ne kodun

türkü bittiğinde, kemençeden "gooooduuunn" uzatması duyuldu, bu türkü bitmiş demektir. Daha sonra, plağın bitmesini bekleyen bir Karadenizli, yanında duran ceviz kabı açtı, kemençesini çıkardı, özenle evirdi çevirdi, sağa sola bakındı, çevresinden çalmasını isteyenlerin bakışları arasında, gramofonda söylenenlere benzer, ancak daha duygulu türküler söyleyip çalmaya başladı. Biraz ötedeki evlerin birinden, sonuna değin açılmış radyo ya da gramofondan:

Çıktım vişne dalına
Dalı kırılıverdi
Bir öptüm bir de sevdim
Güzel kız darılıverdi
Darılma kız

dizelerinin saçıldığı bir türkü duyulmaya başladı. Karadenizliler kızdılar, içlerinden biri, tatlı bir Doğu Karadeniz ağzıyla:

- Habunları seven da var midur? Habu İstanbol insanları bizum sığırlardan bile kafasuz. Sığir bile kemençeyi dinler. O gari madem gırılacağıdı, ne deye çikdi fişnenun dalina? Benum gucağum dururkân fişnenun dalina ne arardi a.... goduğumun garisi..

Onu dinleyenlerden bir başkası, arkadaşı olduğundan, ona sataşırcasına:

- Ula ee kepçe ağızli, dişi eşek midur ki senun gucağuna duşecek, senun gucağuna ancak Askarozlu Fadime duşer (Askaroz, Rize'nin kuzeydoğu yöresinde bir akarsudur, Fadime de o dönemde o yörede ünlü, Beyaz Rus iken müslüman olmuş bir kadının adıydı).

Karşılıklı atışmalar, sataşmalar, birbirini güldürmek, kızdırmak için eğlenceli sözler arasında kemençenin sesi daha etkili bir anlam kazanıyor, bunu sezen kemençeci yayı daha hızlı vuruyordu tellere. Kemençecinin isteği üzerine, türkü söyleyenler çoğaldı, kemençe bu söylenen türküleri tele aktarıyordu. Söylenen türkülerden birkaçı:

Allahum ne edeyim
Göğnum başkalaşuyi
Bir garinun yüzinden
Uşaklar dalaşuyi.

bu türkü, komşu evin penceresinden gelen, az önce aktarılan, şarkı nedeniyle çıkan tartışma sonucu söylenmişti.

Ay vuruyi vuruyi
Vuruyi da duruyi
He gız senunlan beni
Bi gıran ayiruyi
***
Bir azacuk dar oldu
Zipkamun bacaklari
Bize sebep olanun
Yıkılsun ocaklari.
***
Ben okuya okuya
Bilemedum heceyi
Herkes aldi yarini
Ben aldum kemençeyi.
***
Kemencemun istine
Meni sürerum meni

Ya sen güzel olmasan
Ya ben görmesem seni.
***
Kemencemun istine
Aldi bi gara çise
Galdum kapilarunda
Yeyecek beni bi şe.
***
Ağacun doruğunda
Sari sari budaklar
Alişti da durmayi
Sene epen dudaklar.

Bu türküler, karşılıklı olarak, sürüp gidiyordu. Kahvede bulunan bütün Karadenizliler, türkü söylemek için sıraya girmiş gibiydi. Kemençeci yorulmuş, yayını, kemençesini ceviz kutusuna koymuştu. Karşıda, altı yedi kişilik topluluk arasında ağız döğüşüne varan bir çekişme başladı. Bunlar; sonradan öğrenildiğine göre, Trabzon'un Çaykara bucağındandı. Birbirlerini hırsızlıkla, kaçakçılıkla, dönmelikle suçluyorlardı. Durum pek iyi değildi. İçlerinden, yanındakilerin "aga" dedikleri, yaşlıca birisi oturduğu yerde biraz sağına düşen kalabalığa döner, biraz da, daha önceki içmişliğinin etkisiyle, çevresine egemen olmak ister bir sesle:

- Arkadaşlar beni tinleyin, ben da Trabzanliyim. Bu bizum Çaykaralilar var da, ben da içlerinde, utanmaz insanlaruk. Bize efendiluk yakışmaz. Biz dayak yemeyi, dilenmeyi, hırsuzluk etmeyi bilüruk. Bakun burda bile, adam gibi bir kemençe dinleyemeduk. Bizum okimişumuz da bizum gibidur, haburda konuştuğumuz gibidur. Biz, Allahun cebinden peygamberi çalar imama sataruk, imamun garisini müftiye verur, onun gızini kiralaruk. Biz, boyleyik, ben de Çaykaraliyim. Bubam Zonguldak'ta kömürde eldiğu zaman emicem, anami zorla aldi, gardaşinun garisini. Bana da, ula ya oğlum olursun, ya s...turur gidersun dedi. Habu yanumdaki enüklerun (köpek yavrularının) en beyuğu benim, onlarun hepsine yardum etdum, ederum, soylesunler yalanum var mi?

Bunları söyleyenin yanında oturanlardan, yaşça ona yakın olanlardan biri, ayağa kalkarak, daha düzgün bir dille:

- Ona bakmayın, ağabeyimizdir, büyüğümüzdür, biraz çok içti, kızdığı da doğrudur, yanlış anlamayın, sıkıntılıdır. Onun suçu yoktur, bütün suç kemençededir, yaralarımızı deşti.

- Kemençenun ne suçi var? Sen yağırli (sırtı yaralı at) değil miydin? Niye biz sizin gibi dalaşmayıruk?

- Ulan Arakli enüğü sen ne karışiysun, sen git de Santa'dan furun taşı çal. Senun adamluk nerende?

- Ulan Santa kilisesini soğan senun buban değil miydi? Mustafa Kemal'un şapkasini başuma goyacağuma içine s..rum diyen senun buban değil miydi? Şimdi bana akıl mi veruysun, enük?

- Şimdi onlari ne karişturursun? O zaman geçti, bak şimdi ben gravat da takayrum.

Olay gittikçe büyüyor, tatsız tuzsuz, sakıncalı bir niteliğe bürünüyordu. Çaykara, Arakli, Of yörelerinden "gurbet"e çıkan, yıllardır bu kahveye gelen, bu Sürmeneli yurttaşın işlettiği kahvede barınan kimseler neredeyse bir senlik-benlik savaşına girişmek üzereydi. Bir çoğunda tabanca, bıçak olduğunu kahveci biliyordu. Onlara söz geçiremiyor, onları yatıştıramıyordu. Gizlice, çok iyi tanıdığı, birlikte işgördüğü karakola durumu bildirdi. İki polis, bir bekçi karşıdan görününce, bağırıp çağırmalar öfkeli, azgın bakışlara dönüştü. Güvenlik görevlileri kahvenin bahçesine girince, birbiriyle çekişen, sövüşen Çaykaralılar'ın bulundukları masadakiler hep birden ayağa kalktılar, "buyurun ağabey" sözleriyle onları yanlarına çağırdılar. Görevliler kahveye, sonra kahve ocağının arkasındaki odaya girdiler, sonuç tatlıya bağlandı, arama-tarama yapılmadı.

***

Mes'ud'un işleri iyice bozulmuş, yürekler acısı bir durum ortaya çıkmıştı. Bir sabah kahvaltıdan sonra sokağa çıkınca içinde bir burukluk sezdi. Ayakları daha ileri gitmek istemiyor, bilincinin denetiminden çıkıyor gibiydi. Şöyle biraz yürüdü, karşıdan tanıdığı bir polisin kendine yaklaştığını gördü, durdu. Bu gelen, Niyazi'nin de Zeyrek Ortaokulu'ndan arkadaşı olan Yaşar'dı. Ortaokulu güçlükle bitirdikten sonra polis olmuştu. Polis Yaşar, Mes'ud'a iyice yaklaştıktan sonra, "merhaba" dedi, kendisine As-

kerlik Şubesi'nden çağırdıklarını, birlikte gitmeleri gerektiğini söyledi. Mes'ud'un içi burkuldu, bu çağrıyı epeydir beklemiyor da değildi. Artık geri dönülemeyecek bir yola girmişti, yapacak başka iş yoktu. Yaşar'la birlikte, doğruca şubeye gittiler. Yaşar, Fatih Askerlik Şubesi Başkanlığı'nın kapısında bekledi, Mes'ud içeri girdi. Şube Başkanı, Albay Faik Kırdar, ona karşı güler yüzle davrandı, neden böyle geç kaldığını, zamanında Şube'ye başvurmadığını, öğrencilikle ilgisinin kesildiğini, durumun şubeye bildirildiğini söyledi. Şube Başkanı'nın onu uzun boylu dinlemek istemediği besbelliydi. Oysa Mes'ud konuşmak, içinden geçenleri anlatarak, bu işi ertelemenin yollarını aramak isteğindeydi. Başkan, "yan odaya gidin" diyerek elindeki belgeyi bir erle gönderince sular kesildi. Mes'ud'u gittiği "yan oda"da konuşturmadılar, yalnızca; "şimdi gidin çağırdığımız zaman gelin" dediler. Mes'ud, odadan çıktığında epey sarsılmıştı, arkadaşı Yaşar'la birlikte bir süre konuşmadan yürüdüler. Sonra, birer sigara yakarak, ayrıldılar. Yaşar, sigara içmezdi, Mes'ud'u kırmamak için verdiği sigarayı aldı, birkaç adım attıktan sonra, ona göstermeden yere bıraktı, iyi günler dileyip ayrıldı. Mes'ud, Şehzadebaşı'nda "Ege Kıraathanesi"ne gitti, arka masalardan birine çekilerek Handan'a göndereceği mektubu yazdı:

"Handancığım;

Bugüne değin, aramızda birçok kötü olaylar geçti, biçimsiz konuşmalar, atışmalar oldu. Sen, her mektubunda beni unuttuğunu, adını etmememi söylüyordun. Artık bundan sonra, ben de senin, dediğini yapıyorum. Seni değil, seninle birlikte belleğimde yeŕeden ne varsa topunu birden unutmaya çalışıyorum. Bundan iyi sonuçlar da alıyorum. Yalnız, senin bunları bir çırpıda unutacağını sanmıyorum. Son günlerde, başından birtakım üzücü olayların geçtiğini duydum, senin eski, sıkı fıkı olduğun kız arkadaşlarından biri söyledi. Asım Bey'den yardım ummaya çalıştığını, bu yüzden evi kırıp geçirdiğini, sen gizlesen de ben öğrendim. Her gencin başından, böyle değilse de, benzeri olaylar geçebilir. Ben paramın, sen güzelliğinin tutsağı olduk. Bunlar ne denli acı olsa da yine tatlı bir yanları vardır. Evet, çok acı anıların bile kendine göre bir tatlılığı, bir güzelliği vardır. Asım

Bey'den beklenen yardımın iyi sonuçlar vermesini ben de yürekten dilerim. Böyle bir sonuca sürüklenmende benim etkim olmadığını düşündükçe seviniyorum. Sana yazdığım bir iki mektupta çok ağır sözler kullandım, senin yaşamını sarsacak biçimde savlar ileri sürdüm. Bunların doğru olmadığını, en yakın ilişkilerimizde bile, ikimizin de çok sınırlı kaldığını, bunu da seni gelecekte kendime bir eş olarak seçtiğimden yaptığımı, en içkili günlerinde bile sana saygılı davrandığımı, yalnız kızınca yalan söylediğimi biliyorsun. Dünyada kişi ettiğini bulur. Buna karşın senin korktuğun gibi bir sonuçla karşılaşacağını da sanmıyorum. Şimdi ben askere gidiyorum. İkimizin de sonunu tanrı iyi-uğurlu kılsın. Ben aldatmadım aldandım, allahaısmarladık.. *Mes'ud.*"

Mektubu zarflayıp Bayazıt Postahanesi'nden Handan'a gönderdi. Sultanahmet'e doğru başı önüne düşük, yavaş adımlarla yürümeye başladı. Bütün geçmiş günleri, en ince ayrıntılarına değin, bir bir gözünün önüne getiriyordu. Bir dönem böyle bitmiş, yeni bir dönemin ilk basamağına ayak basmıştı artık. Düşünüyor, dalıyor, boğazı tıkanır gibi oluyor, sarsılıyor, kendini toparlamaya çalışıyor, bir daha geri gelmeyecek olan öğrencilik yıllarını, sınavları, öğretmenleri, sınıf arkadaşlarını anımsıyor, burkuluyor, içi daralıyordu. Divanyolu'na geldiğinde "Adiliye Kıraathanesi"ne uğradı, orada Hasib-Edib Aşıkına kardeşlerden (kıraathaneyi işleten iki kardeş) Niyazi'yi sordu, gelmediğini öğrenince yine içi burkuldu, kendi kendine: "Ah Niyazi, ah. Filosof, ozan, derviş arkadaşım. Sen de benim gibi olurdun, işini düzenli tuttun, çok çalıştın, kendini yalnız sevgiye değil, kitaba vermesini de bildin. Günün birinde bu kahveyi anacaksın, anılarının arasında buruk bir tadı olacak bunun. Kahveci Hasib, Kahveci Edib kardeşler birer anı olarak kalacak, bu yollar, bu insanlar değişecek." gibi düşüncelere dalıyor, düşten düşe, üzüntüden üzüntüye kapılıyordu. Böyle bir sarsıntı içinde, Sultanahmed meydanına indi, "Alman Çeşmesi"nin yakınında, büyük çınarın altındaki boş kanapelerden birine oturup sigarasını yaktı.

***

Hikmet Hanım'ın içi içine sığmıyordu. Kocasının eski arka-

daşlarından, birinin Bayazıt'ta Marmara lokali'nde tıp öğrencilerine yaptığı öğüt niteliğindeki bir konuşmayı dinlemişti. Prof. Dr. Remzi Kazancıgil'in bu konuşmasında işlenen konu, onun öğrenciliği döneminde, İtalya'da anlatılan bir olaydı. İtalya'da, tıp öğrencileriyle yapılan bu konuşmada, İtalyan tıp bilgini, döllenmenin birleşme gerçekleşmeden de olabileceği gerçeğini açıklıyordu. Bir anne, eşiyle görüştükten sonra, sabahleyin kızıyla birlikte yıkanmış, onun dölyatağından (gebe kalmamak için eliyle) boşalttığı erkek tohumlarından kızının çocuğa kaldığı anlaşılmış, olay İtalyan soyluları arasında bir yüzkarası olmasın diye, yine tıb yoluyla giderilmişti. Bu olay, Hikmet Hanım'ın yüreğine işlemiş, kızının böyle bir mutsuzluğa uğrayabileceğini, bunun da olsa olsa Niyazi'yle ilişkili bulunabileceğini yüreğine yerleştirmişti. Oysa Hikmet Hanım'ı, daha acı, giderilmesi daha güç bir mutsuzluk bekliyordu. Asım Bey'in, Ortaköy'deki muayenehanesine gittiğinde, onu; daha önce geleceğini bilen, Asım Bey merdivende karşıladı. "Oooo buyursunlar, epeydir görüşemedik, eşinizden ayrıldıktan sonra görüşmelerimize de ara verdik." sözleriyle karşıladı.

Asım Bey, İstanbul'un varlıklı ailelerinin, özellikle doğumdan önce, gizlice çocuk aldırmayı alışkanlık edinen yüksek düzeydekilerin; çok yakın dostu, gizli işlerinin kapalı kutu denen uzmanıydı. Becerili elleri, bu tür olaylarda en güç sayılan işi bile, beşyüz liraya birkaç dakika içinde başarıyla sonuçlandırır, çocuğunu aldığı kadını, yeniden "kız" olarak "Şifa Yurdu"nda sağlığa kavuşturarak çıkarırdı. Bu becerisi yüzünden, varlıklı kişilerin, Boğazdaki yalılarından çağrılarak dayak yediği de olmuştu, öyle bir söylenti de vardı.

Hikmet Hanım'la kızı içeri girince, özel bir odaya alındılar, bilinen olaylar, ayrıntılarına değin anlatıldı, açıklandı. Asım Bey, durumdan iyice kuşkulandı, ikisini de "muayene odası"na götürdü. Handan'ın yanaklarını okşadı, "korkma güzel kızım" dedi. Soyunmasını istedi. Onun da ilk tepkisi, gereğinden çok "kıllı" görünümü olmuştu. Sonra, birden toparlandı, bunlar sağlıklılığın belirtileridir, şimdi gençler böyle istiyor, türünden sözler söylemekle yetindi. Sonunda ellerini iki yana açarak, "kötü bir durum yok, kızdır, gebelik de sözkonusu değil. Hızla bir yağ-

lanma var, bu da hormon bozukluğu olabilir, bir ruh hekimine görünme gereği doğdu." deyince Hikmet Hanım kanatlanır gibi oldu. Handan yine öfkelendi, bu "kıl" sözcüğü onun bütün benliğini yıkar gibiydi. Asım Bey, Handan giyindikten sonra, onu yine okşadı, "üzülme kızım" diyerek odadan çıkarıp birkaç dakika annesiyle yalnız kaldı. Annesine anlattıkları üzücüydü, kızında bir "erken bunama" belirtileri gördüğünü, ancak bunun önüne geçilebileceğini, aşırı bir evlenme isteği duyduğunu, bu tür olaylarda bunun da doğal bir eğilim olduğunu söyledi. (Burada okuyucuyu sıkmamak için gereksiz ayrıntılara girmek istemiyoruz. Handan'ın sanıldığı gibi bir kız olmadığını, evlenmek istemesine karşın erkeklerden ürktüğünü ileri sürdü.)

Hikmet Hanım, Asım Bey'e beşyüz lirayı verdikten sonra (bu çok önemli bir paraydı, ancak Asım Bey, onlarla bir saate yakın ilgilenmiş, çocuğu alacakmış gibi gerekeni yapmış, sonra kendisinin de beklemediğini söylediği, özel bir durumla karşılaşınca, tutulacak yolu göstermekle yetinmişti). Evet, Asım Bey'in önerileri, aracılığı üzerine Handan, Şişli'de "Fransız Hastahanesi"nde sağıltım altına alındı. Gecikme acı sonuçlar verebilirdi. Handan da hızla ilerleyen, erkeğe susama görünümünde nitelenen (öyle söylüyordu uzmanlar) bir erken bunama başlamıştı. Handan, gün geçirilmeden adı geçen hastahanede yirmibeş gün yatırıldı. Bu süre içinde, Niyazi onu dört kez görmeye gitti, Hikmet Hanım'ın isteği üzerine (Hikmet Hanım da) onu yalnız bırakmadı, anneannenin bütün yüzasmalarına karşın Küçükyalı'daki evlerinde birkaç gece, aralıklı olarak, kaldı. Mes'ud'un mektubu eve gelmişti, ancak Hikmet Hanım, onu Handan'a sağlığa kavuştuktan sonra verdi, birlikte okudular (mektubu daha önce, Hikmet Hanım, Niyazi ile de gizlice okumuş, Handan'a iyileştikten sonra verilmesinde bir sakınca görülmemişti). Handan, hastahanede yattığı sürece yapılan bütün muayenelerde, yoklamalarda başından geçenleri, en ince ayrıntılarına değin anlatmış, bilinçaltını boşaltmıştı. Burada en üzücü olay Niyazi'yi sevdiğini, onunla evlenmek istediğini, onu başkalarından, özellikle Rezzan Hanım'dan kıskandığını, annesiyle konuşmasından da tedirginlik duyduğunu söylemesiydi. Hastahanede yattığı sürece uygulanan beslenme yöntemiyle karnının şişkinliği inmiş, yağlar epeyce erimiş, beş yıl önceki güzelliği-

ne yeniden kavuşmuştu. Bütün öğütlere, direnmelere, önerilere karşın, onu bu "kıl"dan arındırma olanağı bulunamamıştı. Annesi, onu bayıltarak, bu arındırma işini yapmayı önerince doktor (nedense bilinemiyor) karşı çıkmış, kendiliğinden (düzeleceğini, bunu evleneceği erkeğin isteği üzerine uysallıkla yapabileceğini) söylemişti. Artık bu olay üzerinde bir daha durulmadı.

Handan eve döndükten sonra, sık sık Niyazi'nin kendisini aramasını, yalnız bırakmamasını annesine öğütledi. Hikmet Hanım, hastahanede geçen açıklamaları bildiği, Handan ise anımsamadığı için, tedirgindi. Ancak kızının, yeniden bunalıma girmesinden korkarak, dediğine karşı çıkmıyordu, isteğini yerine getiriyordu. Niyazi, bunları duyunca, Hikmet Hanım'a kesin sözvermiş, kendisine güvenilmesini, kuşkuya kapılınmamasını istemişti.

Bir gün Handan, odasında yalnız başına yatağında otururken yerinden fırladı, dolabın kapısını açıp boyaynasının karşısında geçti, çırıl çıplak soyundu. Saçlarından ayak bileklerine, tırnaklarına değin kendini iyice inceledi, elinde tuttuğu küçük ayna ile, göremediği yerlerini ilgiyle gözden geçirdi. Göğüsleri, kalçaları, budları, dizkapakları, baldırları, beli, ensesi, omuzları, sırtı, koltukaltları, kolları, dirsekleri, bilekleri, avuçları, elleri "eşsiz güzellikte"ydi. Kendini öyle görüyordu. Parmak uçlarıyla kendi kendini gıdıklıyor, göğüslerini okşuyor, sıkıyor, saçlarını arkaya atıyor, başını hızla sağa sola çeviriyor, boynuna, yanaklarına bakıyor, kendinde bir eksiklik göremiyordu. Kendi kendine: "Belim ince, kalçalarım dolgun, göğüslerim dik, iri, sarkan bir yanım yok, güzel denen bir kız için söylenecek, aranacak ne varsa bende de var. Artık tiyatroya gider aranan, özlenen bir oyuncu olur, film çevirir, toplumun beğencini kazanırım. Evlenme işine gelince şimdilik biraz daha ölçülü olayım. Eskileri unutmalıyım artık, yaşamın göstereceği yolda gitmeliyim. Niyazi'yle evlenme olanağı ortadan kalkmış değil. Ey gidi Niyazi, beni ilerde arayacaksın da bulamayacaksın, senin olmak istediğim günleri düşündükçe kıvranacaksın, seni de mutsuz, yıkıcı bir gelecek bekliyor. Yok yok evlenmemeliyim. Evlilik tutsaklıktır, bir erkeğin buyruğu altına girerek eğlence aracı olmaktır. Erkek, kızı yatak için arar, onu bir insan olarak göremez. Erkeğin başını yönlendiren bacaklarının arasında taşıdığıdır. Oysa hep kadınları suçlarlar,

kendileri nedir ki? Toplum bizi ikinci, üçüncü sırada birer varlık olarak görüyor, bizi erkeğin elinde bir oyuncak sayıyor. Biz erkeğin tarlasıyız. Oysa ben kimsenin tarlası olmayacağım. Derin bir göl olup içime düşeni boğacağım. Yüksek bir uçurum olup benden düşeni paramparça edeceğim. Bir sıcak et olarak kimse benim tadıma bakamayacak."

Handan bu düşünceler içinde eski günlerini, öğrencilik yıllarını, eski arkadaşlarını anımsadı. Bir aralık, olgun bir kadın gibi, geçmişin girintilerinde, çıkıntılarında dolaştı, yaşamın bütün acılarını çeker gibi oldu, kızlığını unuttu. Sonra kendini toparladı. Bu sessizlikten kuşkulanan annesi bir süre bekledi, ağladı. Anneanneyi de bir kuşku sardı. İkisi birden Handan'ın odasının kapısına kulak dayadılar, içerden ince fısıltılar geliyordu. Biri mi vardı? Birbirine bakıştılar, sonra Hikmet Hanım ona seslendi, kapıyı açtı. Handan aynanın karşısında çırıl çıplak duruyordu. Annesiyle anneannesini görünce kahkahayı bastı. Onlara dönerek, kendilerinin mi yoksa kızlarının mı daha güzel olduğunu sordu. Hepsi birden gülüştüler. Handan anneanneye dönerek:

- Cici anneciğim sen misin güzel ben mi? Yoksa kızın mı? (Hikmet Hanım'ı göstererek). Kızlığında da sen böyle miydin? (göğüslerini avuçlayıp yukarı kaldırarak), sen de böyle bel, böyle kalçalar, böyle göbek var mıydı?

- Ananın kızısın yavrum. Kıyısına bak bezini al, anasına bak kızını al, diye senin için söylemişler. Ben senin gibi yüzsüz olabilir miydim? Ben anneme böyle görünebilir miydim? Beni rahmetli büyükbaban bile böyle görememiştir? Giyinsene kızım. Nedir öyle nen var nen yok döktün ortaya. Hani kendi kendine sevişen kadınlar var derler, sen de öyle mi olacaksın yavrum? Hikmet bu kızı böyle yapan sensin. Ona tanrının değil de cehennemin yolunu gösterdin Tövbe tövbe. Baksana nedir o tüyler? Koyun musun be kızım? Sen böyle mi evleneceksin? İnsanın yüzüne tükürürler yavrum. Hikmet yediğin naneyi beğeniyor musun?

Handan anneannenin sözlerini duydukça kahkahalar atıyor, annesini öpüyor, kucaklıyor, sıkıyor, gıdıklıyordu. Annesi ona takılıyor, bugün bile ondan daha genç, daha alımlı olduğunu söylüyordu. Bir aralık Handan:

- Anneciğim giyinelim, kahvaltımızı yapalım, sonra Rezzan Hanım'ı arayalım. Çoktandır görüşemedik.

Bu sözler üzerine anneanne, kendini tutamadı, öfkeyle:

- Görüşün, görüşün de yeni işlerinizi ona da anlatın. Öyle ya yıllarca komşuluk ettiniz. Birbirinize yol gösterdiniz, güç verdiniz. Bir gün bile tanrının adını anmadınız, evi meyhaneye çevirdiniz. Rakı kokusu giren yere melek girmez. İkinizin de yeri cehennemdir. Rezzan Hanım dediğin de kadın mı? O da oynak mı oynak.

Handan yüksek sesle, yarı öfkeli, yarı güler yüzle:

- Sen git namazını kıl, tesbihini çek, cennete girmemiz için tanrıya yakar. Ancak ben cennete yalnız gitmem, bir de yakışıklı delikanlı isterim. Şöyle karşımda dört dönecek, rakı dediğim yerde rakı getirecek, kucak dediğim yerde bana kucak olacak.

Anneanne bu sözler üzerine ağlamaya başladı, ellerini açıp yukarı kaldırarak:

- Ey tanrım, benim için yaşamanın ne anlamı var? Bu günleri gördükten sonra yaşamışım ne çıkar? Sözüm geçmiyor, dediğim yapılmaz, kurtar beni bunlardan ulu tanrım. Ele güne görünecek yüzüm kalmadı, sana sığındım tanrım.

Anneannenin bu sözleri ok gibi ana-kızın yüreğine saplandı. Onlara bakan, evi geçindiren oydu. İkisi birden ona sarıldılar, ellerini, yanaklarını öpmeye, okşamaya başladılar. Anneannenin bankada birikmiş parası, kocasından kalan emekli aylığı, evlerinden gelen kiralar geçimlerini yeterince sağlıyordu. Evlerden biri Hikmet Hanım'ın üzerine yazılıydı, onun da babasından kalma epeyce parası vardı. Ancak, bütün bu gelirler, belli bir emeğin karşılığı değil, atadan kalmaydı. Onların bıraktığını yiyorlardı. Buna karşın anneannenin sözleri ikisine de dokundu, kendilerini, onun sırtından geçinen birer asalak gibi gördüler. Oysa asalak sözcüğü yalnız Handan için geçerli olabilirdi. Onu ne olursa olsun geçimini sağlamaya, evlenmeye, tiyatroya iten nedenlerden biri de bu olabilirdi.

Bu sözlerden sonra tatsız bir kahvaltıya oturuldu. Anneanne küskün, kızıyla torunu dargındı. Bir süre böyle geçti, sonra yine yavaş yavaş gülüşmeler, eğlenceli sataşmalar başladı. Handan, kendisi için yeni bir kapının açılmasını bekliyordu. Ancak bu

kapı nereden, ne zaman açılabilirdi? Bu sorunun yanıtını vermek, şimdilik, kolay değildi.

***

Rezzan Hanım'ın eşi Tahsin Bey, uzun süren deniz yolculuğundan dönmüş, bir aya yakın evinde kaldıktan sonra, yeni bir görevle denize açılmıştı. Bu gidişinde oğlu Orhan'ı da götürmüştü. Orhan kısa süre içinde eskiden, geleneklerden kopmuş, ortada dolaşan bir genç durumuna gelmişti. Onun için, şimdilik, aile diye bir kavram yoktu. Tahsin Bey'in de oğlundan arta kalır yanı yok dense yeriydi. Sık sık Rezzan Hanım'a takılır, "gönül kocamaz, can gövdede kaldığı sürece yenilik ister" derdi. Rezzan Hanım, bunların yanıtını vermekte gecikmez, arada bir kocasına bunun karşılıklı olması gerektiğini söyler, üstü kapalı olarak ondan "yetki" ister gibi davranır, işin kötüye yorulmaması için de kahkahayı basar, onun bıyıklarını okşardı.

Tahsin Bey yeni görevle evinden uzaklaştıktan birkaç gün sonra Rezzan Hanım, bir iki ay göremediği komşusu Hikmet Hanım'ı özledi. Yeni taşındığı evde onu görmeye gitmeyi düşündü. Bu yaz, Ada'ya taşınmamışlardı nedense. Arada bir gidip geliyor, sürekli oturmuyorlardı. Evde kızı bir de anne vardı artık. Yaşlı kadın da Hikmet Hanım'ın annesi gibi namaz kılar, Kur'an okur, yemek dışında evdeki toplantılara katılmaz, odasına çekilirdi. Rezzan Hanım, bir kuşluk üzeri, Hikmet Hanım'a gitmek üzere, giyindi kuşandı, kızını da yanına aldı. Çok güzel giyinirdi. Sırtında ince, etekleri geniş, beli sıkmalı, ek uçları işlemeli, mavi-beyaz karışımı, açık yakalı, kolsuz oldukça ağır bir giysi vardı. Ayaklarında yüksek ökçeli, yine mavi-beyaz karışımı, parmak uçları açık güzel bir ayakkabı, gür-uzun saçlarını ensesinin üzerinde topuz oluşturacak biçimde toplamış, alımlı bir görünümdeydi. Nerdeyse kendi boyuna yaklaşan sevimli, güler yüzlü kızını da süslemiş, pembeli, mavili giysilere bürünmüş, düz ayakkabı, uzun saçlar arkasından dökülmüş, boynunda ince altın zincirli, pırlantalı küçük bir takı, beli gümüş kemerli, bu kızcağız, insanda derin bir sevgi uyandırıyor, çocuk duygularının en arınmışıyla donanmış, göksel bir varlık izlenimi bırakıyordu. Annesinin

yanında az bulunur, görkemli bir süstakısı gibiydi. Ağabeyi Orhan'a oranla daha soylu, daha anlayışlı, daha güven verici bir davranış biçimi vardı. Rezzan Hanım, Kadıköy iskelesine indi, oradan Küçükyalı'ya Hikmet Hanım'a gidecek yöre araçlarının olduğu yere doğru yürüdü. Gösterişli, alımlı, çevresinde ilgi uyandıran, çekici bir durumdaydı. İlk bakışta iki çocuklu bir kadın olduğunu kestirmek bile kolay değildi. Giydiğini kendine, boyuna posuna yakıştırmada eşsizdi denebilir. Geneş kalçalarını taşıyan, uzun, uyumlu, görkemli bacakları, yetişkin bir kız gibi dolgun, dik göğüsleri, eşsiz güzellikteki gözleri, bakışları, ölçülü yürüyüşü kadın soyluluğunun az bulunur bir örneği gibiydi.

Rezzan Hanım, bütün yol boyunca kızının elinden tutmuş, koluna taktığı çantasının kapağıyla oynuyor, Tahsin Bey'le evlilik günlerini, gelinlik dönemini, ilk gebelik çağını, doğumu, sonra kızının doğumunu, eski arkadaşlarını, Hikmet Hanım'ın pek de onaylamadığı kimi davranışlarını, Handan'ın karanlık geleceğini düşünüyor, Niyazi'ye duyduğu eğilimin nereye varacağını ölçüp biçiyordu. Onun Niyazi'ye karşı beslediği duyguları gizlemek için yaptığı en olumlu iş, başkalarıyla konuşurken onu pek tanımıyor gibi görünmek, ona değer vermemek, ilgilenmemek türündendi. Bu düşüncelerle Hikmet Hanım'ın kapısına geldi, zili bastıra bastıra, hızlı hızlı çaldı. Handan, odasında giyinik durumda, yatağına uzanmış fotoğraflara bakıyor, eski günleri yeniden yaşamaya çalışıyor, gelecekle ilgili taslaklar çizmekle uğraşıyordu. Kapının hızlı çalınan zili onu ürküttü. Annesine, kapıyı açması için seslendi. Sesini duyan anneanne, "peki sultan hanım" diyerek Hikmet Hanım'a seslendi, kızının buyruğunu iletti. Elinde tuttuğu Kur'an'a bakarak: "Seni bile okutmayacak bana bu utanmaz kız" dedi. Hikmet hanım kapıyı açınca Rezzan Hanım'ın tatlı yüzüyle karşılaştı, sevimli kızını görünce güzelliğine, süslenmesine şaşmış gibi davrandı. Ev kahkahalarla, gülüşmelerle, tatlı çığlıklarla doldu. Sarılmalar, öpüşmeler, kucaklaşmalar, birbirini okşamalar, anlamlı bakışlar, birbirini süzmeler uzayıp gidiyordu. Handan, bu sesler üzerine yerinden fırladı, odadan çıkınca Rezzan Hanım'la karşılaştı. Yeniden öpüşmeler, sarılmalar, okşayıp okşanmalar başladı. Hepsi birden konuk odasına gittiler. Rezzan Hanım, yol yorgunluğunu gidermek istercesi-

ne kendini divanın üzerine attı, sere serpe uzandı, kızı karşısındaki tek kişilik koltuğa kuruldu. Handan, annesi, Rezzan Hanım birbirinin gövde güzelliğini sergiler gibi oturdulàr, uzandılar, açılıp saçıldılar. Anneanne Rezzan Hanım'ı, kızını kucaklayıp öptükten sonra, bu güzel bacakların alabildiğine sergilendiği odada çok durmadı, kendi odasına çekilip Kur'an okumayı yeğledi. Bütün konuşmalar çok özledik, görüşemedik, bugüne değin nerdeydiniz, ne var ne yok türünden sorulu-yanıtlı sözlerle sürüp gitti. Kahveler içildi, sigaralar tüttürüldü, sonunda dedikodunun en ilginç, en yoğun yerine gelindi. Bir aralık Hikmet Hanım, Handan bir ağızdan:

- Peki nerdeydin bakalım, senin ayağına şimdi ne vuralım? Kazan mı, tencere mi, tava mı? Yoksa yoksa (kalçalarını göstererek) süpürge mi? Bir maşa mı?

- Başıma vurmayın da nereme vurursanız vurun, yalnız iz kalmasın. Peki ben sizin nerenize ne vurayım bakalım? Sizin işler ne oldu bakalım? Handan nişanlandı, evlilik, düğün ne zaman? (Rezzan Hanım, görüşemedikleri süre içinde olup bitenleri bilmiyordu. Handan, sen biraz değiştin, yağları biraz erittin gibime geliyor?

Hikmet Hanım, söz sırasını kızına kaptırmadan, atıldı:

- Bizim başımıza gelenleri sormayın. Nişan, evlilik, sözlülük işleri bitti, bakalım tanrı ne gösterecek. O Mes'ud serserisi Handan'la nişanlasının yolunu kesti, arabanın camını taşla kırıp onlara saldırdı, oğlanı hastahanelik etti, Handan'a yüzsüzce mektuplar yazdı, şimdi de askere gidiyormuş. Son mektubu da ayrılık acılarıyla dolu, üzülüyormuş, bu işten vazgeçmişmiş, hep görgüsüzlük, saygısızlık, yılışıklık.

- Peki kim bu Mes'ud, hani bize de gelen genç mi? Ondan öyle işler beklenmez görünüyor. İnsan bu, görünüşe aldanmamalı, olabilirmiş demek.

- Hayır, yok yok, o Niyazi, ondan öyle tatsız tuzsuz işler çıkmaz. Öteki serseri var. Ne oldum delisi, parayla açılamayacak kapı yokmuş ona göre. Handan'ı da paranın açabileceği eğreti kapılardan sanmış, saygısız. Niyazi'nin başka bir sıkıntısı var. Bir yakınıyla nikâhlı, aile arasında büyük bir geçimsizlik, anlaşmazlık var. Bu işi yapanlar da büyükler. Şimdi nikahlısı yan çizi-

yormuş. Ben onların ailesini tanıyorum, Trabzon'da komşumuzdu. Kız kendini beğenmişlerdenmiş. Kızın teyzeleri de, dayıları da iyi insanlar değil, hepsi yiyici, başlık isterlerse şaşılmasın. Niyazi, Handan'ın eski bir arkadaşı, çok güvendiğimiz, sevdiğimiz bir çocuk, öyle dengesiz değil, biraz içine kapalı, duygusaldur. Kocamın öğretmen olduğu okulda öğrenciydi, şimdi askere gidecek sanıyorum.

Rezzan Hanım, Niyazi'yi pek tanımazmış gibi davranarak:

- Peki fakülteyi bitirmiş mi? O da, öyle anlaşamayacağı bir kızla ne diye evlenmeye kalkmış, kız mı, kadın mı eksik yeryüzünde? O da bıraksın o kızı, yüzüne bakmasın gitsin.

Handan yerinden doğrularak:

- Doğru, yalnızca, işin içinde iş varmış. Kızın babası, Niyazi'nin yakını, arada tarla, çayır ortaklığı varmış, kızın babası kızına karşılık onları istiyormuş. Üstelik bunu bir mektup yazarak açıklamış. Niyazi bu olaya biraz üzülüyor. Bu yakınlarda da Yedek Subay Okulu'na gidecek. Niyazi, o kızı bırakır, ancak epeyce yıprattıktan sonra.

Rezzan Hanım, Handan'a, annesine göz süzerek, gülümseyerek:

- Şekerim bıraksın o kızı, biz evlendirelim Niyazi'yi (bu sözleri söylerken, Handan'a gözkırptı, Niyazi'yle evlenmesini önerir gibi davrandı). Gitsin askere, bitirsin işini, boşasın onu, mutlu bir gelecek sağlasın kendisine. Ne yapacak anlaşamadığı kızı, başını sıkıntıya sokacak. Bıraksın, bıraksın da biz evlendirelim onu.

Bu sözler Hikmet Hanım'ı tedirgin etmiş, ancak açığa vurmak da işine gelmedi. Niyazi'nin fakülteden arkadaşları olduğunu, onlarla da evlenebileceğini, evlenmese bile mutlu olabileceğini ileri sürdü. Rezzan Hanım, bu sözlerden, Hikmet Hanım'ın gizli eğilimlerini sezmekte gecikmedi. Ancak içinden, sen avucunu yala, senden önce gelen var, diye geçirdi. Sonra yumuşak bir sesle:

- Okumuş bir gencin, öyle kendini beğenmiş, ne oldum delisi, bilgisiz, görgüsüz bir kızla evlenmesi, geçinmesi kolay değildir, ikisinin de dünyaları ayrıdır. En iyisi, daha yolun başındayken geri dönmek, bundan vazgeçmektir. Böyle özel işlere karışma yanlısı değilim, ancak insan böyle az da olsa tanıdığı bir kimse-

nin gereksiz yere sıkıntıya düşmesini, mutsuz olmasını da istemez.

- Rezzancığım doğru söylüyorsun, ancak onların aileleri arasında bizim anlamadığımız ilişkiler var. Ne de olsa bir ağa ailesi, belli gelenekleri, alışkanlıkları benimsemiş onların dışına çıkamıyorlar. Kızlara başka gözle bakıyorlar. Tarlalar bölünmesin, toprak yabancıya gitmesin, kıza toprak verilmesin, ne varsa oğlana kalsın. Taşınmazlar da kızlara ayrılmasın gibi anlamsız sayılabilecek, çocuk sevgisiyle bağdaşmayacak düşünceler.

- Peki bunlar arasında, daha önce bir anlaşma, bir görüşme olmamış mı? Bu gençler başıboş bırakılmış kimseler miydi?

- Sen kimin köyünü soruyorsun kuzum? Anadolu'da evlenecek gençlerin karşılıklı konuşup anlaşmaları sözkonusu edilebilir mi? Anadolu insanı koyun gibidir, ne yana sürsen gider. Çocuklar doğsun, nasıl büyürse büyüsün, dinine bağlı kalsın, Kur'an okusun, büyüklerin dediklerini yapsın, hepsi bu.

- Evet. Ancak bütün Anadolu insanları öyle değil, hepsi koyun olmaz. Yüzyılların baskısını düşünün. Anadolu insanı Saraya, paşalara, sadrazamlara, devlet büyüklerine geçim sağlar, kendisi boğaz tokluğuna çalışır. Bugün önemli bir değişme olmamıştır. Özellikle iki üç yıldır ülkenin durumunu görüyoruz. Nedir Celal Bayar, bastonuna "DP" kazdırmış geziyor sıkılmadan? Aylığını yalnız kendi partisinden olanlar mı ödüyor? Oturduğu köşkün giderleri bütün ulusun vergilerinden sağlanmıyor mu? Sonra nedir senin Menderes dediğin yaratık? Baksana yürürken ben onun gibi kırıtamıyorum, onun gibi dişice sırıtamıyorum. Adam camiye yardım ediyor, öte yandan da onun yaşında, onun görevinde olan bir kişiye yakışmayanı yapıyor. O gidecek yerine onun izini sürenler gelecek, bu böyle sürer şekerim. Halkımız düşünerek değil çıkarının nerde olduğunu gözönünde tutarak oyunu veriyor. Şu Celal Bayar, Atatürk'ün oturduğu koltuğa yakışıyor mu? Sonra bu adam ne yaptı? Kurtuluş Savaşı'nda hangi başarıyı sağladı? Hangi birlikte savaştı? Uyduruk bir adam. Yarın ölse, onu Atatürk'ün yerine gömmeye bile kalkarlar. İnanmazsan günü gelince görürsün.

- Ben, senin gibi, o işlerden anlamam. Ancak halkımızın onları tutmasına, sevmesine şaşıyorum. Hırsızlık almış yürümüş,

vurgun almış yürümüş. Adam boyuna sırıtıyor. Erkeğe benzer yanı yok. Dediğin gibi boyuna kırıtıyor bu Menderes. Ne oluyorsun kuzum, barda dansözlük mü ediyorsun?

Konuşma böyle sürüp gidiyordu. Handan, bu konuları bırakıp daha tatlı sözler söylemenin yararlı olacağını, bunların can sıktığını söyledi. Demokrat Parti ileri gelenlerini kimse sevmiyordu. Sevenler genellikle çıkarcılar, kazanç düşkünleri, gericiler, İkinci Abdülhanid'i özleyenler, Cumhuriyet yönetimini, Atatürk'ü istemeyen kimselerdi. Rezzan Hanım hep bu konu üzerinde duruyor, kötü bir dönemin başladığını vurguluyordu. Konuşma arada bir Niyazi'nin evlenme durumu, Handan'ın başından geçen olaylar üzerinde yoğunlaştırılıyor, sigaralar, biralar içiliyordu. Bu sırada çok üzücü bir olay oldu. Handan o günkü gazeteleri gelişigüzel karıştırıyordu. Birden gözüne, Yüksek Subay Okulu (Tuzla Piyade Okulu) öğrencilerini törende gösteren bir fotoğraf ilişti. Önce şöyle bir göz attı, sonra gözü bir gence takıldı. İlgiyle baktı, daha yakından baktı. Bu, yıllardır göremediği erkek kardeşi Özer'di. Annesine göstererek: "Bak oğlunu tanıdın mı?" dedi. Hikmet Hanım gazeteye bakınca bir ağlama tutturdu, onu anneannenin gözyaşları, daha sonra Rezzan Hanım'ınkiler izledi. Özer, liseyi güçlükle bitirdikten sonra askere alınmış, Yedek Subay öğrencisi olarak okula gönderilmişti. Güz döneminde o da yedek subay olacaktı. Hikmet Hanım artık gazetedeki fotoğrafı değil, geçmiş günleri görüyor, oğlunun küçüklüğünü, ilkokul dönemini, evde, sokakta oynamalarını, yarım yarım konuşmalarını, o çocuksu dillerini, çocuksu hırçınlıklarını gözlerinin önünde canlandırıyor ağlıyordu. Ne de olsa bir anaydı, onda da ana yüreği, analık duyguları vardı. Oğlunu bir daha görmeyecek, göremeyecekti. Anasının, babasıyla olan geçimsizliğini, son yıllardaki yaşamını anımsadıkça ondan tiksinmiş, bunamaya yüztutan babasıyla yaşamaya başlamıştı. Niyazi de Özer'i yakından tanırdı. Ona annesinin adını andığı bir gün, ağlayarak: "Ben evde anne değil babamı yiyen, üzen, ağulayan bir yılan gördüm, ablama, görürsen anneme de öyle söyle" demişti. Niyazi bu sözleri annesine de, ablasına da söylememişti. Özer sorduğunda da "söyledim" diyerek geçiştirmişti. Onun oğlunda çok umutları vardı, canından bir bölümünü taşıdığını söyleyen oğlunu görmek, ona

doya doya sarılmak, ağlamak istiyordu. Yıllardır yüzünü görmediği, sesini duymadığı, delikanlılığının ne olduğunu, nasıl geliştiğini bilemediği oğlunu özlemek onun için bir yıkımdı şimdi. Artık hepsi ağlıyordu, evin içinde bir ölü varmış gibiydi. Bu duruma Rezzan Hanım'ın sevimli kızı da şaştı, annesinin ağladığını görünce o da ağlamaya başladı. Hikmet Hanım boyuna eskiyi anımsıyor, anlatıyor, eksiklerini kızıyla annesi gidermeye, anıya anı katmaya çalışıyordu.

Bir aralık Rezzan Hanım yerinden kalktı, eteklerini düzeltti, Hikmet Hanım'ı, kızını, kendi kızını, daha sonra anneanneyi tek tek öptü. Buraya ağlamaya değil gülmeye geldiğini söyledi. Oğlunun görevini yaptığını, onunla görüşmenin olanaksız olmadığını, umulmadık bir zamanda işlerin düzeleceğini, oğlunda da günün birinde anne sevgisinin etkisini göstereceğini vurgulayıp onları avutmaya çalıştı. Radyoyu açtı. Radyoda Karadeniz türküleri söyleniyordu. Handan gülmeye başladı, bunlar Niyazi'nin türküleri, onları en çok o seviyor, diyerek Rezzan Hanım'ın yatıştırıcı sözlerine katıldı.

Derenun gıyısinda
Vur yilana yilana
Hiç emniyet olur mi
Saçi uzun olana..
***
Güzel yaylalar vardur
Bizum köyin başinda
Evlendurdiler beni
On üç on dört yaşinda..
***
Bulamadum o gizi
Ben araya araya
Haydarpaşa yolilan
Yollandum Angara'ya..

Maçkalı Hasan Tunç'un kemençe çalarak söylediği bu türküler hepsini güldürdü. Özellikle "saçı uzun olana güvenilemeyeceği", "on üç on dört yaşında evlendirme" gibi sözler Anadolu insanının yaşama biçimini dilegetiren anlatımlar diye nitelendi,

yorumlandı. Rezzan Hanım, "Laz türküleri" dediği bu türküleri sevmediğini, eşinin ise çok beğendiğini söyledi. Handan, Niyazi'nin bunları delicesine sevdiğini bildirdi. Hikmet Hanım ise, onun bunları sevmesini Niyazi'nin Karadenizli oluşuna bağladı. Babasının da Rumeli türküleri söylenince kalkıp oynadığını, türküyü sevmenin arkasında yöresel bir ilginin bulunduğunu ileri sürdü.

Rezzan Hanım: - Bu bir beğeni işidir, kişinin beğenisi yetiştiği yöreyle bağlantılıdır. Siz, o Niyazi dediğiniz genci bir akşam bize getirdiniz bir daha yüzünü görmedik. Ne yapar, neyle uğraşır şimdi?

- Handan, annesinden önce atılarak, Rezzan Hanım'ın sorusunu yanıtladı:

- Yakınlarda askere gidecek, birkaç ay sonra. Şimdi fakülte işleriyle uğraşıyor. Bu yakınlarda onu biz de göremedik pek. Pazartesi, perşembe günleri fakülteye gidiyormuş.

- Peki şimdi ders yokki, ne yapıyor fakültede?

- Arkadaşları var, başka çalışmaları var. Onun, sık sık buluştuğu Mihrünnisa adlı bir arkadaşı var ki sorma. Güzel, boylu poslu, bilgili, ağır başlı, yüksek ailelerden bir kız. Ataları arasında paşalar varmış (Osmanlı döneminden kalma). Onun evine gider, birlikte yemek yerler. Ailesi Niyazi'yi çok seviyormuş.

- Hımmmm.

- Evet hımmm. Aralarında öyle bir yakınlık yoktur. Niyazi'nin durumunu biliyor. Ben de tanıştım onunla; iki yıl önceleri sanıyorum.

- Erkeklere güvenilmez, öyle görünüşlerine aldanmamalı. Tahsin Bey de babamın arkadaşıydı, sonra kocam oldu. (Rezzan Hanım bu sözleri söylerken yan gözle kızına baktı, kızı güldü, kaşlarını çattı, sonra annesinin boynuna sarıldı).

Artık öğle yemeği zamanı geliyordu. Hikmet Hanım mutfağa gitti. Birden içinin sızladığını, burkulduğunu sezdi. Az önce resmini gazetede gördüğü oğlunu gözlerinin önüne getirdi, eski günlerini yine anımsadı. Handan, annesine yardım etmiyordu bile. Rezzan Hanım'ın kızı yetişkin bir ev hanımı gibi masayı düzenledi, tabak, kaşık, çatal, bıçak gibi yemek takımını getirdi. O böyle beceriklilik gösterdikçe annesinin gözleri gülüyor, ona

gözlerinden taşan bir sevgiyle bakıyordu. Rezzan Hanım, Handan'la konuşurken bir yandan da Niyazi'yi düşünüyordu. Demek onunla buluştuğunu, kimse bilmiyordu, Niyazi ağzından kaçırmamıştı. Ancak, kocası geleli onu görememişti. Şimdi gerçekten askere mi gidiyordu? Yedek Subay Okulu'na ne zaman öğrenci alınıyordu? Niyazi, fakülteyi bitirdiğine göre, ne zaman askere gidebilirdi? Bunu nasıl öğrenecekti? Bir yolunu bulup Handan'dan kardeşi Özer'in askere hangi ayda gittiğini, hangi ayda Yedek Subay Okulu'na öğrenci alındığını sordu. Handan epey düşündükten sonra kardeşinin şimdi Yedek Subay olacağına göre, okulun da altı ay sürdüğünü gözönüne getirerek Ekim ya da Kasım'da gidileceğini sandığını, kardeşinin Nisan'da askere gitmiş olabileceğini söyledi. Rezzan Hanım konuyu kavradı. Bu iş, en geç iki ay içinde olacaktı. Onlar böyle konuşa-düşüne dursun Hikmet Hanım hepsini yemeğe çağırdı. Birkaç bira masaya getirildi. Anneannenin yüzü ekşidiyse de sesini çıkarmadı.

***

Günlerin çok sıcak gitmesine karşın Bahar Pastahanesi tıklım tıklımdı. Yine Trabzonlu, Maçkalı öğrenciler orada toplanıyor, kendi sorunlarını tartışıyor, özellikle de gönül işlerinin nasıl yola konacağı konusunda değişik biçimleri öneriyorlardı. Niyazi, bu yaz Maçka'ya gitmeyecekti. Nedense birdenbire düşüncesini değiştirip ortalıkta görünmez oldu. Ne Bahar Pastahane'sine uğruyor, ne Handan'ın, ne de Rezzan Hanım'ın gözüne görünüyordu. Bir süre sonra Maçka'da olduğu, askere gitmek için Askerlik Şubesi'nde gerekli işlemleri yaptırdığı öğrenildi. Maçka'da uzun boylu kalmadı, kısa süre içinde işlerini bitirip İstanbul'a döndü. Bahar Pastahanesi'ne uğradığı gün, bütün arkadaşlarını orada buldu. Yazın sona ermesi nedeniyle bütün Maçkalı öğrenciler dönmüş, yüzlerinde yayla güneşinin sıcaklığı, yayla sularının diriliği açıkça görülüyordu. Yüreklerinde aile özlemi vardı, bir yandan da sınav günlerinin ağırlığı omuzlarına çökmüştü. Öğrencilerle birlikte yeni Karadeniz türküleri de İstanbul'a akın ediyordu. Bu pastahanede toplanan gençler birbirlerine köylerinde

gördüklerini, duyduklarını anlatıyor, ortalık bir öykü, bir anı bolluğuyla dolup taşıyordu.

Niyazi, Maçka'dan döndüğü günün akşamı Bahar Pastahanesi'ne uğradı. Kapıdan girince, Marmara'ya bakan pencerelerden birinin önündeki masada ikisi bayan dört kişinin oturduğunu gördü. Erkekler Halil Bahar'la Necmi Duman, bayanlar da onların arkadaşlarıydı. Niyazi onların yanına gidip gitmemekte duraksadı, sonra Necmi Duman'ın gözleriyle "buraya gel" deyip ayağa kalkması üzerine masalarına yaklaştı. Halil Bahar'la, Necmi Duman'la öpüştü. Bir süre oturup Trabzon'dan, orada gördüklerinden, Maçka'dan konuşuldu. Niyazi'nin askere gideceği öğrenilince yeni bir ayrılığın başlayacağı iyi karşılanmadı. Necmi Duman, gülümseyerek Niyazi'ye döndü:

- Duyduğumuza göre, beyimiz askere gidiyor? Neden böyle birden bire bu işe giriştin? Yine aylarca özlemini çektireceksin bize değil mi?

Kızlardan biri göğüslerini gerercesine sağa sola dündükten sonra:

- Öyleyse uğurlu olsun. Erkeklerin önünde sonunda yapacakları bir iştir. Bir gün önce olması daha iyi.

Niyazi, anlamlı anlamlı Necmi Duman'a baktı, gözleriyle ne demek istediğini ona sezdirdi. Önce Necmi Duman, sonra bütün masadakiler güldüler. Necmi Duman ile Halil Bahar'ın yaşama biçimleri değişikti. Halil Bahar bütün geleneklerden, yöresel alışkanlıklardan kopmuş, toplumun gidişine karşıt bir doğrultuda yürüyordu. Necmi Duman, biraz daha çevreye bağlıydı. Niyazi ise değişik ortamlardan geçmiş, karmakarışık bir inanç yörüngesine girmiş, sonra birdenbire bütün inançlara karşı çıkmıştı. Bu tutumunu bir "bunalım" olarak niteleyenler de vardı. Trabzonlu, Maçkalı öğrencilerin gözünde Halil Bahar'la Niyazi "birer sapıtmış" insandı. Halil Bahar din konusunda sesini çıkarmaz, böyle bir nesneyle ilgilenmezdi bile. Niyazi ise açıkça dine, dinle ilgili "kutsal" sayılan varlıklara çok ağır bir dille söverdi. Geleneklerine, yöresel alışkanlıklarına bağlı Karadenizli gençler, Halil Bahar ile Niyazi'nin bu tutumlarını sevmez, onları kınarlardı. Çoğu da tutucuydu. İstanbul'da öğrencilik yıllarında işlerine gelen her türlü yüzsüzlüğü yapar, köyüne dönünce sütle yıkanmış gibi gö-

rünürdü. (Bu gençlerin sonraki yıllarda tutucu partilerde yeraldıkları, Atatürk'le gelen bütün yeniliklere karşı çıktıkları, kimilerinin soygun, yolsuzluk işlerinde epey başarı sağladıkları, ünlendikleri görülmüş, duyulmuştur). Oysa Niyazi ile Halil Bahar, geçmişten gelen ne varsa ona karşıydı, ancak yaşamlarında o "gelenekçi" arkadaşları gibi yüz kızartıcı bir olay geçmemişti. Niyazi, bir süre oturduktan sonra pastahaneden ayrıldı, evine gitti. Ertesi günü fakülteye gitmeyi, oradaki arkadaşlarıyla görüşmeyi, özellikle epeydir görmediği Mihrünnisa'yı bulmayı düşünüyordu.

Kuşluk sıcağında evinden çıkan Niyazi, Bayazıt'a doğru yürüdü, Edebiyat Fakültesi'nin kapısından girince bir bayanın kendisine seslendiğini, adını çağırdığını duydu. Sağa sola bakındı, sonra omuzuna dokunulduğunu sezdi. Bu Mihrünnisa ile bir kız arkadaşıydı. Mihrünnisa, Niyazi'nin elini sıktı, yanındaki kız Niyazi'ye kaşlarını çatarak "beni tanımadın mı?" der gibi dik dik baktı. Bu kız, Niyazi'nin çok sevdiği Olcay Berkman adlı felsefe öğrencisiydi, Niyazi'den bir iki yıl sonra yazılmıştı fakülteye. Niyazi'nin ona karşı çok duygusal eğilimleri vardı. Ancak kız, Niyazi'nin "ayağı bağlı" olduğunu bildiği için, yapılacak bir iş yoktu. Olcay Berkman, çok sevimli, açık yürekli, cana yakın, sevecen, duyarlı bir kızdı. Kendisine güvenilebilir, gereğinde sığınılabilirdi. (Niyazi aradan yıllar geçtikten sonra bu sevecen arkadaşını aradı, bir öğle üstü Taksim'de onunla karşılaşır gibi olmuşsa da gözden kaçırdı). Üçü birlikte fakültenin kantinine gittiler, çayları söylediler, sigaralarını tüttürdüler. Mihrünnisa sevecen bir sesle:

- Eeee söyle bakalım Niyazi, aylardır nerelerdesin? İnsan arkadaşını aramaz mı, sormaz mı? Annem çoktandır seni sorup duruyor. Ne oldu, başına bir iş gelmesin, arayıp soralım deyip kaygılanıyordu. Seni, öyle sanıyorum, epey önce (iki aydan çok) Abdülbaki Gölpınarlı ile Köprü'de gördüm, içkiliydiniz, karşıya geçecektiniz sanırım. Biz de tiyatrodan dönüyorduk. Annem, babam, bir de bir kız arkadaşım vardı. Onlar seni görmediler, ben de göstermek istemedim.

Olcay Berkman duyarlı bir sesle:

- Kızım o öyledir, bir görünür, iki görünür sonra yiter gider,

ermişlere karışır. Gözlerinin içine bakarsın yine görmez karşısındakini. Bakarken görmeyenlerdendir, bu arkadaşım. Eee söyle bakalım, evleniyor musun?

- Yok askere gidiyorum, bütün işlemleri bitirdim, gerekli belgeleri aldım.

- Aaa erkeklik şimdi başlıyor desene. Peki nereye gideceksin, gideceğin yer belli mi?

- Şimdilik değil, önce Ankara'ya gidilecek, oradan seçim yapılacak, birliklere, daha doğrusu sınıflara ayrılacak, sonra her sınıfla ilgili okul var. Orada altı ay okunacak, görev yerlerine varılacak.

Mihrünnisa alaylı bir söyleyişle:

- Bak Niyazi, arkadaşım. Çok içiyorsun, ilerisi için bu kötü. Benim bir kızım olsa, senden böyle çok içmeyeceğin konusunda yazılı belge almadan, sana kızımı vermem. Sen verir misin Olcay?

- Onun yazılı belgesine uyup uymadığını araştırmadan, ben de vermem, gitsin kendi gibi bir sarhoş kız bulsun.

- Öyle olunca Niyazi kazançlı çıkar. Sarhoş bayanların sayısı erkeklerden çok kızım, sen ne diyorsun!..

- Bana belge almadan kız vermezseniz, ben size bir değil kırk belge veririm. Ancak kızlarınız da sizin gibi olursa. Ben de öyle görücü gözüyle evlenmem.

- Niyazi, ben seni çok düşünüyorum, günün birinde Mihrünnisa arkadaşım, geleceğimi önceden gördü, sezdi diyeceksin gibime geliyor. Senin bu evlenme girişimin suda el yıkamaya benziyor, üzülüyorum.

- Arkadaşım, o işten benim de olumlu bir sonuç çıkacağına inandığım yok, ben de geleceğimden kaygılıyım. Bakalım zaman ne gösterecek. Şimdilik o konuyu anımsamak bile istemiyorum, nedense. Zaman senin söylediklerinin doğruluğunu göstereceğe benziyor. Ancak ben de ipin ucunu kolay kolay bırakmayacağım. Bu işin içinde kız değil tarla, çayır önemli sayılıyor. Bu yazın Maçka'ya gidişimde onu anladım iyice. Beni istemeyeni ben de istemem, ancak ister görünüp yıpratmayı da çok iyi bilirim, başarırım. İnsanlar göründükleri gibi olamıyor, içyüzlerini önemsiz bir olay açığa vuruyor. Ben yine canımın istediği gibi

yaşarım, yaşamın tadını çıkarırım, olan bana edene olur. Neyse, Olcay, tatlı arkadaşım sen ne yapıyorsun, sınavlar iyi gidiyor mu?

- İyi gidiyor, sen askerden dönerken ben de fakülteyi bitirmiş olacağım. Öyle diyorum, sonunu şimdiden kestiremem, bakarsın bir eksiklik çıkar. Sana askerde yazarım, gider gitmez bana nerde olduğunu yaz, canın sıkıldıkça mektup yaz, adresimi biliyorsun. Öyle kendini çok özletme. Sen pek geleneklere bağlı değilsin, eskiler gibi sık sık arkadaşlarını aramazsın. Ben de eski gelenekleri, katılıkları sevmem, ancak arkadaşlarımı, sevdiklerimi aramadan, görmeden de duramam.

Mihrünnisa: - Evet, siz erkeklere, içinde yaşadığımız gelenekler birtakım kolaylıklar sağlıyor, onlara işinize geldiği zaman uyuyorsnuz. Başkalarına böyle bir yetki tanımada kılı kırk yarar gibi davranıyorsunuz. Gelenek daha çok kadınları eziyor. Bu da biraz din kokuşlu bir olaydır. Bak, sen yıllarca tekkede kaldın, kadın "şeyh", kadın "müftü", kadın "imam" biliyor musun? Kadın bir "tarla" olarak görülüyor. Erkeğinin tarlası. Ancak, bu görüş yüzünden, aktöreye aykırı da olsa, tarlayı "başkaları" da ekebiliyor.

- Bunlar doğru, Mihrünnisa, ancak olaya başka açıdan da bakmalı. Kadına, toplumda, verilen yetkileri yine kadın kendi yıkımına kullanmayı alışkanlık edinmiş. Birçok okumuş, yüksekögrenim görmüş kadını bu kötü alışkanlıktan kurtarma olanağı kalmamış nerdeyse. Bir tıp profesörü kadın, insan gövdesinin doğal yapısını en ince ayrıntılarına değin öğrenir, sonra döner, bunu tanrı böyle yarattı, bu doğal bir gelişme sonucu değildir derse, bu düşüncelerini uluorta savunursa, ona toplum, Atatürk devrimleri ne yapsın? Yine okumuş bir kadın, erkeğin doğal gücündeki üstünlüğü, kolunun gücünü, tanrının kadın üzerinde egemenlik kurmuş bir belirtisi diye görürse, bu doğal güç üstünlüğünde tanrısal bir nitelik ararsa uygarlık ona ne yapabilir? Bakın, geriye dönmeyi, Atatürk devrimlerini yıkmayı ilke edinen Demokrat Parti'ye bağlanan kadınlar arasında yükseköğretim görevlileri, yükseköğrenim görmüş kimseler az mıdır? Burada topluma, geleneğe yükletilecek suç yoktur. Gelenek onu tutarsan, sürdürürsen yaşar, bırakırsan ölür, geçersiz kalır. Kadını "tarla"

olarak gören dine bağlanan kadınların sayısı erkeklerden çoktur sanırım.

- Kadın toplumsal durumu gereği geleneğe daha sıkı bağlanıyor, ondan kapamıyor. Kopsa bile çevresini değiştiremiyor, yine evinde kalıp çevresinin etkisinden kurtulamıyor. Özellikle çocukların yetiştirilmesinde, bakımında kadına yükletilen geleneksel görev onu baskı altında tutuyor. Oysa erkek için böyle bir sorun gündeme getirilmiyor.

- Çocukların yetiştirilmesinde yalnız geleneksel değil doğal bir sorun da vardır. Erkek bu doğal sorunu büsbütün üstlenemez, ancak kadına yardımcı olarak onu biraz yumuşatabilir.

- Bu da, erkekleri savunmanın başka bir yöntemi. Kadın çocuğu doğuracak, emzirecek, birtakım doğal gereksinmeleri yerine getirecek. Burası doğru. Ancak kadına doğanın verdiği bu görev erkekten beklenmiyor, beklenemez diye, bu görevi erkeğin bir baskı aracı, kadın karşısında bir egemenlik belirtisi, üstünlük simgesi olarak anlaması da gerekmez. Kadın erkeğin işine yaradığı için övülesi, değerli değildir. Başkasından bir değer verme beklenmemeli. Başkaları kadına, onda olmayanı veremez, ancak ondan almak istediğini över, değerli gösterir. Gerçekten kadını aldatan, onda bulunmayanın varmış gibi gösterilerek övülmesdir. Bu övgü, bu değerlendirme kadını avlamak, ondan isteneni daha kolay elde etmek için erkeğin kurduğu bir tuzaktır. Kadın bu tuzağın ancak kendinden isteneni verip bırakıldıktan sonra bilincine varır. O zaman da iş işten geçer, erkek yeni bir tuzak kurmanın yollarını arar. Kadın bunları bilse, kendisine kurulan tuzağı görse kendini kurtarabilir. Okumak bu tuzağı görmeye yetmiyor.

Avrupa'da okumuş, birini çok iyi, birini az olmak üzere iki yabancı dil bilen bir komşumuz bayan var. Soylu bir ailedendir, kocası da öyledir. Yıllarca sevişerek, birbirini tanıyarak evlendiler, iki de çocukları vardır. Erkeği onu, biraz içince, dövüyor, eziyor. Sonra bu kadın ne yapıyor biliyor musun? O dayak yediği eli öpüyor, kocamdır döver de sever de diyor. Onları söylerken ben çıldırıyorum, annem gülüyor. Sonra bana, evlenince sen de alışırsın diyor. Her gece nerdeyse toplantılara gider içerler. Ramazan gelince evin durumu değişir, oruç başlar, Eyubsultan'a gidilir, adaklar sunulur. Bu varlıklı, gösterişli komşumuz dine

bağlı değildir, üstelik kadın şu acı çekmekten tadalan türden bir sayrı da değildir. Öte yandan bu komşumuz bayan, kocasının "bir erkek olarak" pek güçlü olmadığını da anneme söylemekten kaçınmadı. Övülmeyi seviyor, gösterişi seviyor, islam dininin güncel kurallarından bir tekini bile uygulamıyor, ramazan gelince melek kesiliyor.

- Övülmeyi, gösterişi, olduğundan daha alımlı görünmeyi erkeklerin çoğu da sever. Kadın karşısında üstün olmak, kadının koruyucusu durumuna gelmek, öyle görünmek kimi erkeklerin göze batar niteliğidir. Ancak, bu tutum kadının küçük görülmesi, bir "tarla" sayılması anlamına gelmez. Bütün bayan arkadaşlarım bu "tarla" sözcüğü üzerinde duruyor. Öte yandan, birçoğu, bu sözcüğü ileri süren peygamberin yolunda gitmeyi, ona uymayı toplumsal bir görev, güzel bir gelenek sayıyor. Ben de buna şaşıyorum. Kadın, ben "tarlayım" diye tutturdukça erkeğe düşen görev de o tarlayı işlemek, ekmektir. Ürün iyi olur, kötü olur, verim artar, azalır önceden kestirilemez.

- Öyle mi beyefendi? Mikrünnisa: O verimsizlik yalnız tarlada değil, tarlaya ekilende de aranmalı. Oysa bu tarlacılar, bütün eksikliği tarlada bulmayı da bir alışkanlık edinmişler. Bu yüzden bir tarlayla yetinmeyip üç d'ırt tarla alanlar bile çıkmış, verim yine yok. Bilimsel gelişmeler, verimsizliğin her zaman tarlada olmadığını ortaya koydu. Biraz önce sözünü ettiğim komşu tarlamız da verimsizliğin ekicide olduğunu söylüyor, üstelik kanıtlar da gösteriyor. (Epeyce sınırları aşmışız, cehennemde yanacağız. Niyazi sen arkadaşlarını hep böyle sorunlarla yüzyüze getirip insanın içini boşaltıyorsun. Şimdi beni kızdırmanın, böyle konuşturmanın gereği neydi? Bunları anneme anlatayım mı? Bize geldiğin zaman görürsün. Yok yok, söylemem). Olcay Berkman:

- Bak sevgili, tatlı arkadaşım, seni de göklere çıkarırcasına övsem, sen de gülersin, bana kızmaz, beni dövmeye kalkmazsın. Ancak bu, kadını avucunun içinde oynatmak için bir araç olmamalı, bir sevgi anlatımı niteliği taşımalı. Kadının kendisine duyduğu sevgiyi bir sömürü aracı yapan erkekler çoktur, ancak bu iyi, beğenilir bir davranış değildir. Sevgi, övgü tuzak olunca, insanlık bu tuzağa düşmemek için uzaklara kaçar, o yörede dolaşmaz.

- Orası öyle. Ancak övgü, olmayanı varmış gibi göstermek

bir insan için kalıcı değildir. Öven, kızdığında sövmeye başlarsa, o övgünün ne değeri olur? Önemli olan şunun bunun isteğine, beğenisine göre değişmeyen, kalıcı nitelik taşıyandır. Bir de şu var: Kadınlar, erkeklerin elinde, birer araç gibi görülüyor, daha doğrusu sanılıyor. Tanrı kadını Adem peygamberin kaburga kemiğinden yaratmış, ona eş olmasını istemiş, canı sıkılmasın, yalnız kalmasın demiş. Bütün bunlar oyalayıcı, köksüz, boşlukta sözler. Adem peygamberi yaratan tanrının gücü, ona bir eş yaratmaya yetecek toprağı bulamamış mı? Ne diye topraktan yarattığı Adem'in kaburga kemiğini gereksemiş? Siz erkeklerin ayrıcalığı, tanrının bu yanlış işinden başlıyor. Ben, kim olursa olsun, erkeğin kaburga kemiğinden değil, beyninden bile yaratılmak istemem. Ben, bir insan olarak, erkeği kuran öğelerin değişik biçimde birleştirilmesinden doğmuş, erkekle bütünleşen bir varlığım. Bu nedenle, erkeklerin övgüsü, sevgisi kadını değerlendirmede kesin ölçü olamaz. Birkaç kadın, erkeğin karşısında eğilip bükülüyor, erkeğin istediği biçime giriyor diye, bütün kadınları böyle düşünüyorsan, yanılıyorsun Niyazi, yanılıyorsun arkadaşım, yanılıyorsuuuuun şekerim.

Olcay Berkmen: - Yok yok, sanmıyorum. Niyazi kadınları öyle görmüyor, görenlere bile karşı çıkıyor. İnsanlardaki dişi-erkek ayrımı, Niyazi'nin dünyasında "insan" kavramının içerdiği anlamın dışına çıkmaz. Kadının toplumdaki yeri yalnız geleneklerle belirlenmiş değildir. Kadın, biraz da kendini, kıyıya çekmeyi seviyor, erkeğin gücüne sığınmaktan bambaşka bir tat duyuyor. Kocasının her bakımdan güçlü olmasını istemeyen kaç kadın vardır? İnsan kendi değerini hep başkası bulsun diye beklerse, istediği sonucu alamaz, sanıyorum. Bakın, erkek okulu bitiriyor, askere gidiyor, sonra iş arıyor, geçimi sağladıktan sonra evlenmeyi düşünüyor. Kızlar ise, bizi geçindirecek, mutlu yaşatacak bir evlilik düşünüyorlar. Yaşamını kendi emeğiyle kazanmak isteyen kız çok azdır.

Mihrünnisa, bir süre durdu, Niyazi'ye baktı, sonra Olcay'a:

- Bir erkek gibi konuşuyorsunuz kardeş. Kadının kendini savunması, erkeğin koruyuculuğunu gerektirmemeli. Kadın kendini, bir insan olarak, ortaya koymayı bilmeli. Ben de sizin gibi, kadının yetkisini daraltan uygulamalara karşıyım, kadını doğa

düzeninde bir "insan" olarak düşünüyorum. Ancak, kadının yetkilerini sınırlandırmakla, onun bir yetersiz insan olarak anlaşılması arasında yalnız kadını suçlayacak bir neden göremiyorum. Annemin babama duyduğu saygı, kadın olduğundan dolayı ise, benim annem olduğundan ileri geliyorsa ben buna karşıyım. Kimi toplumlarda kadın, bir araçtır. Bu düşünceyi benimseyen kadınların çoğunlukta bulunduğu, müslüman topluluklarda yaygın gelenek böyledir diye ben bunu yeterli kanıt sayamam. Menderes'i kimi ev kadınları beğeniyor, Celal Bayar'ın şu "DP" yazılı değneğini (bu değnek onu bile uzun süre ayakta tutmaya yetmeyecek biliyorum) seviyor diye ben onların uygar kimseler olduğuna inanamam. Kadınların çoğunlukla onayladığı düşünce, kadın gerçeğini yansıtmaz, kadının tutsaklığını onaylar. Bence bundan ötesi kandırmacadır.

Niyazi: - Ben yanılsam da, yanılmasam da sonuç değişmez. Kadın kendi kendini savunmalı, bir insan olarak ortaya çıkmalı, erkeği bir koruyucu, bir bekçi olarak görmemeli. Sen bir yandan bir sığınak arıyorsun, öte yandan da bu sığınak benim insanlığımla bağdaşmıyorsa bunu bir erkek çıksın bana anlatsın diyorsun. Bunun gibi bir anlam taşıyan sözler söylüyorsun. Kendini savunmayı kendin üstlenmedikçe, seni savunan kimsenin kuracağı tuzağı unutma.

Mihrünnisa: - Pek çok kadın bir koruyucu, bir bekçi arıyor diye bütün kadınlara böyle bir açıdan bakmayı sana yakıştıramam, Niyazi. Olgun, uygar bir erkek, karısını evde kapamaz, topluma açar. Karısı bu açılmaya elverişli değilse bile, ona birtakım olanaklar sağlar. Meyhaneye götüremezse de bir tiyatroya, bir baloya, bunlara benzer bir yere götürebilir. Karısını camiye gönderip kendisi meyhaneye giden ya da karısına yalnız meze yaptırıp kendisi içen bir erkek uygar değildir. Kızmazsan sana daha açığını söyleyim. Erkeğin çapkını, karısını aldatanı, bir yerde kendini de aldatır. Bu işte kadın eşinin tutumunu benimsemezse, yalnız ona bağlı kalırsa, bu durum erkeğin üstünlüğünden değil, kadının yüceliğindendir, tinsel bakımdan büyüklüğündedir. Çok konuşma benim karşımda, anladın mı?

- Peki ne kızıyorsun? Ben senin kişiliğinde, bütün kadınların senin gibi (daha doğrusu kızların) olmalarını isterim. Benim söy-

lediklerim kadınları yermek için değil, kendi değerlerini başkalarının çıkarına oyuncak gibi görmekten çekinmediklerini açıklamak içindir. Aşırı duygusallığa kapılmanın, beni bir kadın düşmanı diye görmenin gereği yok. Ancak, şurasını benden çok daha iyi bilirsin ki, kadınlar hep başkalarından bekler, kendilerini erkeklerin korumalarını ister. Bu yalnız bir eğitim sorunu değil, aşırı bir gelenekçilik olayıdır. Senin birtakım aşırı duygusallıkların var, geleceğinden korkuyorsun. Yıllardır yüreğinde bir ölüm korkusu saklı. Bunu sık sık bana söylüyorsun. Ben bu söylediklerini yazıya geçirdim, birer anı olarak saklayacağım, çok uzak da olsa, gelecekte senin yüzüne vuracağım.

Mihrünnisa'nın gözleri doluyor, ağlar gibi oluyordu. Ona göre, yakın yıllarda bu dünyadan göçecek, gençliğinin tadını çıkaramayacaktı (bu duyguyu Niyazi çok iyi biliyordu, bir anısında onu ölmüş gösterecek, daha sonra gerçeği ona açıklayacak, onunla çok uzun süren bir arkadaşlığı sağlayacaktı. Mihrünnisa torunlarını da görecek onlardan birine Niyazi adını verecektir). Niyazi onu yatıştırmaya çalışırken Olcay da ağlamaya başladı, sonra kendini toparladı. Birer çay içip, birer sigara daha tüttürdükten sonra kalktılar. Olcay Berkman evine, Mihrünnisa ile Niyazi de felsefe bölümüne çıkmak üzere ayrıldılar. Ertesi günü, öğleden önce Olcay Berkman ile Niyazi, öğleden sonra da Mihrünnisa ile yine Niyazi buluşacak söyleşeceklerdi. Kalkıp birkaç adım yürüdükten sonra, düşüncelerini değiştirip, üçü birlikte Bayazıt'taki "Küllük"e gittiler, orada da epeyce oturup söyleştikten sonra, ertesi günü, belli saatlerde buluşmak üzere ayrıldılar.

***

Olcay Berkman, sözünün eri bir kızdı, bir gün önce söylediği saatte Edebiyat Fakültesi'nin felsefe bölümüne, kütüphaneye geldi, Niyazi ile buluşup Küllük'e gittiler. Bir süre Niyazi'nin askere gitmesi, gelecekte neler yapılabileceği, hangi işlerle uğraşılacağı, öteki arkadaşların durumları üzerinde çene çaldılar, sonra yine toplumsal konularda tartıştılar. O yıllarda bir kız, bir erkek arkadaş arasında en çok tartışılan konu kadın-erkek ilişkileriydi. Menderes Hükümeti daha üçüncü yılını bile yeni bitirmişken

toplumda göze batar bir gerilik özlemi, kımıldanışı vardı. Menderes Türkiye'nin toplumsal yapısını ileriye doğru değiştirebilecek, geliştirecek bir kimse değildi. Halk Partisi'nin en yüksek görevlerinde bulunmuş kimseler Menderes'in çevresinde toplanınca eski partilerini, eski arkadaşlarını suçlama yarışı başlamıştı. Ülkede her türlü kötülüğün kaynağı, şimdi suçladıkları eski partileri diye gösteriliyordu. Yolsuzluklar, vurgunlar, soygunlar hep Halk Partisi'ne yükletiliyordu. Oysa o işleri yapanlar bugün Demokrat Parti'nin en üst görevlerinde bulunuyor, Menderes'in çevresinde toplanarak yeni yolsuzluk yarışına katılıyorlardı. Fakülte öğrencilerinin çoğuna göre Menderes bir devlet adamı olma niteliğinden yoksundu, kırıtgan, yılışık, sırıtkan, kadınsı bir ırası vardı. Tarikatçılar, şeyhler, dervişler onun döneminde yerden ot biter gibi ortaya çıktı. Dinciler ayakkabı fırçasını andıran sakallarıyla ortalığa dökülmüş, Atatürk devrimlerini yıkma eylemleri başlatılmıştı. Menderes'le çevresindekiler, kendilerinden başka kimseye konuşma, düşüncesini söyleme yetkisi tanımak istimiyor, günden güne değişik baskı yöntemleri uygulamaya çalışıyorlardı. Gerçekte Menderes çok korkak, ödlek bir kimseydi, üstelik aydın görünmesine karşın da bilgisizdi, çağdaş dünyanın nereye gittiğini görecek durumda değildi. İsmet İnönü konuşmaya başlayınca gözleri dönüyor, tepiniyor, yerinde duramıyor, kuduruyordu. Nurculuk, Süleymancılık, Ticanilik onun döneminde görkemli çağını yaşıyordu. Çevresinde toplananların çoğu dalkavuktu, Atatürk döneminin kıyıya itilmiş, başarısız, adları yolsuzluklara karışmış, Cumhuriyet yönetiminin kuruluşuna karşı çıkmış kimselerdi. Bu üzücü ortamda başka olaylar da geçiyordu. Yüksek görev kapmak, Demokrat Parti'de önemli bir yer sağlamak için, yetkililere, aracılara kadın bulmak Menderes döneminin en çok görülen işlerindendi. Onun çevresinde başkalarına kadın bulmayı, yer sağlamayı iş edinmiş, böylece ün kazanmış kimseler çoktu. Kaçakçılık bu dönemin nerdeyse yasal nitelik kazanmış bir olayıydı. Menderes ile çevresi bilgiyi, uygarlığı, insan haklarını anlamayan, kavrayamayan bir yapıdaydı. Niyazi Trabzonlu'ydu, Trabzon'da Demokrat Parti çevresinde toplananların çoğunun kaçakçı, soyguncu, bilgisiz, ağa kılıklı, vurguncu olduklarını bilirdi. Bunlar arasında kadın alıp satanlar da az değildi. Bu

partinin geleceği daha o günlerde belliydi. Soysuz çevreler, bu kadınsı başbakanı tanrılaştırıyor, bir yandan da ona sığınarak ulusu soyup soğana çeviriyordu. Onun döneminde varlıklı duruma gelenler arasında adı yolsuzluklara karışmayan yok gibiydi. Din adına, cami yaptırma adına para toplayan din görevlileri arasında, toplanan yardımlarla kendine ev yaptıran, arsa alan, İstanbul'un görkemli yerlerinde içki içen, çapkınlık eden, araba satınalan, kadın oynatan kimseler de az değildi. Din adına dilencilik almış yürümüş, sıcak et alışverişi yaygınlaşmıştı. Özellikle silah kaçakçılığı, oto parçası büyük bir gelişme göstermişti.

İşte Küllük'te oturan iki arkadaş bunları konuşuyor, tartışıyor, duyduklarını, bildiklerini birbirine anlatıyorlardı. İkisi de durumun kötüye gittiğini, günün birinde toplumun büyük bir yıkımla yüzyüze geleceğini görüyordu. Necip Fazıl, Peyami Safa, Raif Ogan, Eşref Edip, Ulunay, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz gibi ozanlar, yazarlar birkaç yıl önce, çatısı altında, karın doyurdukları Halk Partisi'ne sövüp sayıyor, bilgisiz yurttaşları din adına soyuyor, sömürüyor, yönetimi elinde tutanlara karşı dalkavukluğun en utanç vericisini yapma yarışında birbirini geçmeye çalışıyordular. Başta Fuad Köprülü olmak üzere birçok sözde bilgin, ucuzca ün sağlamış kişi de Atatürk döneminde savunduklarına şimdi veryansın ediyorlardı. Halide Edip Adıvar ile eşi şimdi suyun yüzüne çıkmış, birer özgürlük öncüsü kesilmişlerdi. Osmanlı döneminin besleme saray artıkları şimdi öne geçmiş, İkinci Abdulhamid'in, Vahdettin'in yılışık birer savunucusu olmaktan utanç duymuyordu. İşin daha üzücü yanı, İkinci Abdülhamid döneminde, Doğu Anadolu'da bölücülük etmiş, bağımsız bir devlet kurma girişimlerinde bulunarak Şeyh Said ayaklanmasında da kendini göstermiş, kimi İstiklal Mahkemeleri'nce asılarak ortadan kaldırılmış elebaşıların ailelerinden gelmiş kimseler (bunların çoğu İkinci Abdülhamid döneminde, İttihak ve Terakki çevresinden sürgün edilmiş kimselerin çocuklarıydı) bakanlık koltuklarına oturtulmuşlardı. Menderes'in, Celal Bayar'ın çevresinde toplananlar arasında 1920-1926 yılları içinde ayaklananların göze batar bir çoğunluğu vardı. Özellikle Doğu Anadolu'da, bu yıllar arasında, başgösteren ayaklanmaların elebaşıları birer ulusal kahraman gibi niteleniyor, Menemen Olayı'nı yaratanların

bağlı oldukları dinci örgütler yasal bir işlerlik kazanıyordu. Yine dönemin özelliklerinden biri de "besleme basın"ın ortaya çıkışıydı. Menderes Hükümeti bu "besleme basın"a ulusun parasını, "örtülü ödenek" adı altında yedirmekten utanç duymuyordu.

Öte yandan, bu üzücü, Cumhuriyet yönetiminin kökünü sökmeye yönelik girişimler üniversite çevrelerinde de tutunmaya, görülmeye başlamıştı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'dan para yardımı gören Türkçüler, Turancılar, bu dönemde Amerika'dan gizli yardım alarak yeni bir girişimde bulundular. Mehmed Akif'in savunduğu islamcı düşünceyi benimseyen, Cumhuriyet yönetimine karşı çıkarak, şapka giymemek için Mısır'a kaçan, sağlığı bozulunca Türkiye'ye dönen, bindiği vapurdan inerken elinde bir şapka tutan bu gerici kişiyi ulusal kahraman olarak niteleyen kimseler türediler. Bu yeni türeme gericilerin ortaya attığı görüşe "Türk-İslam Sentezi" deniyordu. Bu görüşü ortaya atanların çoğu Türkiye'ye sonradan gelen göçmenlerdi. Onlara göre, Türkler islam dinine güç kazandırmış, islam dini de Türkler'e düşünsel bir öz vermişti. Bu nedenle islam dini olmadan bir Türk varlığı, başarısı düşünülemezdi. Bunun arkasında Mehmed Akif'in yaymaya çalıştığı "Arap kulluğu" saklıydı. "Türk Arapsız olamaz, Türk Arabın sağ elidir, buna inanmayan da delidir". Her türlü ulusalcılığa karşı çıkan, ulusalcılığı bir bölücülük diye niteleyen, evrensel bir islamcılığı savunan Mehmed Akif bu dönemde "milliyetçi şair" olarak nitelendi.

Atatürk, sonraları açıkladığı gibi, Mehmed Akif'i sevmiyor, onun yazdığı "İstiklal Marşı"nı Cumhuriyet ilkelerine aykırı buluyordu. Mehmed Akif o şiirinde Türk'ün bağımsızlığını değil, islam dininin egemenliğini savunuyordu. Kurtuluş Savaşı'nın kazanıldığı, duygusal eğilimlerin ağır bastığı bir dönemde benimsenen bu şiir özü gereği çağın uygarlık anlaşıyına aykırıydı. Atatürk bunun değiştirilmesini istemiş, Falih Rıfkı Atay'a söylemiş, o da konuyu o dönemde Halk Partisi'nden yardım gören Necip Fazıl'a anlatmış, Necip Fazıl da 1944-1946 arasında yayımladığı "Büyük Doğu" dergisinde, "İstiklal Marşı" olmak üzere, 1938'de yazdığı şiiri kamu oyuna sunmuştu. Yine Necip Fazıl, 1938'de yazılan bu şiirini yayımlamayışını Atatürk'ün ölümü nedeniyle geciktirdiğini bildiriyordu. O yıllarda, Necip Fazıl da Mehmed

Akif'i sevmiyordu. Mehmed Akif'in şiiriyle ilgili başka bir söylenti daha vardı. "İstiklal Marşı" için bir yarış açılmış, 500 (beşyüz) lira ödül konmuştu. Mehmed Akif bu ödülü az bulduğu için yarışmaya katılmamıştı. Sonra istediği parayı görünce, bilinen şiiri göndermiş, Şiir Meclis'in bir oturumunda "İstiklal Marşı" olarak benimsenmişti. Necip Fazıl, özel toplantılarında, "bu herif islam için, istiklal için değil, para için şiir yazardı" demekten kendini alamazdı. Necip Fazıl'ın yazıp yayımladığı "İstiklal Marşı"nda yinelenen şu dizeler vardır:

Tanrının alnından öptüğü millet
Eğilmez başını güneşe yükselt..

Necip Fazıl, yine özel toplantılarında, "Kavaklıdere şarapları" için para ile dizeler yazan Yahya Kemal Bayatlı'ya "şarap reklamcısı" derken, Mehmed Akif için de ona benzer nitelikte sözler kullanırdı, yalnız işe "şarab"ı katmazdı. İşte Demokrat Parti'nin yönetimi elinde bulundurduğu dönemde, Atatürk devrimlerine karşı çıkanlar böyle bir anlayışla elüstü tutulmaya başlanmıştı. Yenilik, çağdaş uygarlık yanlıları; Atatürk'ün çevresinden kopanları, kaçanları, şimdi olanak bulunca yüksek görevlere getirilenleri bu nedenlerle sevmez, eleştirirlerdi. Menderes ile çevresindekiler, onları susturmak için yeni deyimler bulmuşlardı: "Komünist", "kökü dışarda" bg. Oysa kimin kökü dışarda olduğu açıklığa kavuşmuştu. "Milliyetçilik" ülküsünün besleyicisi Hitler Almanyası, sonra Amerika olmuş, Mehmed Akif'in sergilediği islamcılık inancının kaynağı da Suudi Arabistan'da bulunmuştu. Menderes'in kaynatası Dr. Nazmi Bey "İzmir suikastı"nda asılmıştı.

***

Güz aylarının bitmekte olduğu günlerden birindeydi. Niyazi Babıali'den inip Ankara Caddesi'ne geldi. Köşeyi dönerek "Remzi Kitabevi"nin önünden geçip yeni çıkan kitapların neler olduğunu anlamak için sağı solu gözetliye gözetliye aşağıya iniyordu.

Sonra kitapçı dükkânlarının camlıklarına bakmaktan vazgeçti. Kendi içine kapanarak:

"Ben niçin böyleyim? Kişi ne çeşit bir varlık olmalı ki zamanın akışı dışında kalmalı?

Kişi zamana bağlı olmamalı, zamanın dışında, etkilerden, basınçlardan sıyrılmış, kendi kendini yaşamalı, zaman, çevre, tanıdıklar kişinin özündeki gerçeği değiştiriyor, kişi kendini değil çevreden aldığı etkileri, basınçları yaşıyor. Böyle bir yaşamada kişinin gerçeği olamaz, çevrenin basınçları, sıkıştırmaları olur.

Benim kendimi yaşayabilmem için çevrenin dışına çıkmam, kendi özümle başbaşa kalmam gerekir.

Toplumlar, kişilerin varlıklarındaki gerçeğin değişmesine yolaçar. Aristoteles'in düşüncesine inanmıyorum. Aristoteles'e göre kişi bir toplumsal hayvandır.

Kişinin Aristotoles'in dediği gibi olması topluluk içinde özünü yitirmesi, kendi varlığının değil de toplumun gerektirdiği gibi yaşama zorunda kalmasıdır.

Kişi bir toplumun içinde sıkışıp kaldıkça bir gölge-varlık olmaktan öteye geçemez.

Topluluğun düzenlerine, yasalarına uyarak yaşam bizi ister istemez kendimizden uzaklaştırıyor.

Toplulukların koyduğu yasalar, düzenler, gelenekler, görenekler, töreler elimizde olmadan bizi sınırlandırıyor, yaşama alanımızı daraltıyor.

Kişi kendini ancak topluluğun dışında yaşayabilir. Topluluk içinde kişi için kesin bir bağımsızlık düşünülemez.

Kişi topluluk içinde kendini bağımsız sanarak yaşarsa da gerçekten bir tutsaktır. Topluluğun koyduğu düzenlerle bağlanmış, yapmak istedikleri bu yasalarla sınırlandırılmıştır.

Topluluk buna "özgürlük" diyor. Yasalarda da "başkalarına zarar vermemek koşuluyla kişi bütün istediklerini yapabilir." gibi bir belirleme vardır. Bu tutsaklığın en koyu bir belirtimidir.

"Başkaları" araya girince kişi gizli bir anlamla bağlanıyor.

Ben "başkalarına zarar vermeden" yolda yatıp uzanabilirim, dilenebilirim, ıslık çalabilirim, sevdiğim bir kadınla oynaşabilirim desem o gün toplumun koyduğu yasa karşıma çıkıp:

'Sen genel düzeni bozuyorsun, bütün kişiler senin gibi yaparsa ortalık karışır, bunları bu yüzden yapamazsın' diyecek. Bu yasak karşısında benim bağımsızlığım nerde dersem bana 'bağım-

sızlık başıboşluk değildir' diye karşılık verirler, 'sen topluluğun koyduğu düzenler içinde yaşayacak bir varlıksın onun dışına çıkamazsın' derler. Bunu kimsenin bulunamayacağı ıpıssız bir dağ başında bile yapmaya kalksam genel düzene nerede olursa olsun uymanın gerekliliğini söyleyenler, bana, yasalarda bunlarla ilgili konuların varlığını göstermeye uğraşanlar çıkacak.

Bir topluluk içinde yaşamaya alışan kişi kendinin sandığı bir takım düşüncelerin tutsağıdır. Onun düşünceleri kendinin olmadığı gibi, inançları, gelenekleri, günlük işleri, özel yaşayışı da başkalarınındır, çevrenindir.

Sözgelişi, dil kişinin özvarlığını gerçekleştiren, onu kişi yapan en önemli yetidir, yalnız sözler ulusun, dolayısıyla içinde doğup büyüdüğü topluluğundur.

Çocuk doğar doğmaz ana dilinden ayrı bir dilin konuşulduğu çevreye götürülüp büyütülürse görenekleri, gelenekleri, düşünce yapısı gibi iç varlıkları bambaşka olur. Bu yüzden kişi bir topluluk içinde yaşadıkça tutsaklıktan kurtulamaz.

Tutsaklık kişinin özündedir. Kadınsız, sevgisiz, arkadaşsız yaşayamamak bu tutsaklığın en kesin belirtileridir.

Kişi yaradılışından dolayı tutsaktır, kişi için kesin bir bağımsızlık düşünmek, böyle olabileceğini ileri sürmek deliliktir.

Sevgiye tutulmuş, içkiye alışmış bir kişinin bağımsızlıktan söz açması deliliğinin en seçik, en açık örneğidir. Bu bakımdan topluluklar, devletler, ulusların yönetme düzenleri, delilerin, tutsakların kurallara bağladığı çılgınlıkların gerçekleştirilmesidir.

Devlet kendilerini bağımsız sanan durumu acınacak, gülünecek tutsakların belli bir saçmalık konusunda anlaşmalardan doğar.

Ben, bütün bu saçmalıkların dışında kalıp gerçek bağımsızlığa kavuşmak için uğraşmalıyım. Doğanın bile bana verdiği, kökünde başkalarına bağlılık bulunan düşüncelerden, duygulardan, aşırı isteklerden kurtulmalıyım. Karısını, çocuğunu, kardeşini, anasını, atasını seven bir kişinin bağımsız olduğunu sanması üzerinde önemle durulacak deliliklerden, çılgınlıklardan biridir. Kişi yapısı gereğince tutsaktır.

Yaşama gücünün topluluk düzenleri ile sınırlandırılması karşısında kişi kendi çıkarına bir takım yollar aramış. Başkalarının

iyiliği uğrunda kendi bağımsızlığını unutmayı bir olgunluk saymış. Oysa başkaları da en aşağı kendi değerince tutsaktır.

Uygarlık dediğiniz nesne bizim için boş bir avunmadır.

Olgun, ileri, bilgili bir toplulukta kişileri öldürmek için araçlar yapılıyor, bütün uluslar en çok kişi öldürücü, en çok ev bark yıkıcı, aracı bulmak için birbirleriyle yarışa çıkmışlar.

Kişi oğlu kendi deliliğinin anlayışsız bir tutsağıdır. Onu bağımsızlığa ulaştırmak istediniz mi olgunluk diye çığlığı basar, korkar, kaçar. Topluluk içinde tutsak olmayı yalnız başına bağımsız kalmaktan üstün görür. Varsın bu deliliğinin yıkıntıları içinde çürüsün sana ne Niyazi, sen kendini kurtar."

Niyazi bu düşünceler yığını içinde yuvarlana yuvarlana Tünel'in yolunu tutmuş, yüksek kaldırımdan çıkmıştı.

Markiz'in önüne gelince birdenbire irkildi, içeri girecek gibi oldu. Orada geçen tatlı günlerin birer birer dirilmesi onda iç sızlatan bir acının uyanmasına yolaçtı.

Artık geri dönmeyecek olan o tatlı günleri, o ekmek elden su gölden gençlik, öğrencilik yıllarını düşündü. Neydi, ne tatlıydı o günler. Handan, Mes'ud, öteki okul arkadaşları, Bülend, Necati, Mihrünnisa, Perran, Emel, Füsun, Şükran, Müjde, sonra kantin eğlenceleri, gezintiler, bunlar yaşanmış, geçmiş olmuş günlere karışmış. Geri dönmeyecekler artık, anıldıkça yüreğe üzüntü vermekten başka işe de yaramayacaklar.

Mes'ud'un gençliğini çürüten, okumasına engel olan Handan'ın oynaklığı bile şimdi tatlı bir üzüntü veriyordu ona.

Yıllar öncesi buralarda en yakın, en sevimli arkadaşları ile gezmiş, dolaşmış, bütün yaşamında yeniden göremeyeceği güzel yüzler görmüş, tatlı sözler dinlemişti.

Geçmiş artık o eski günler. Ne Handan'da lise sıralarındaki güzellik, parlaklık, ne Mes'ud'da o biraz hırçın, gençliğin, delikanlılığın yakıcı istekleri kalmıştı. Mes'ud yakışıklı, oldukça biçimli bir delikanlıydı. Onun parası, Handan'ın da güzelliğine karşı olan aşırı güveni yemişti.

Niyazi bu yollarda şimdi yalnız başına dolaşıyor, eski günleri anıyordu.

Volkan, Edebiyat Alemi, Yeşilay gibi dergilere yazı, şiir ya-

zarken aldığı parayı Mustafa Müftüoğlu ile buralarda, az ilerdeki Nisuvaz'da yemiş, Volkan dergisine top attırmışlardı.

Şimdi asker oluyordu, Yedek Subay Okulu'na gidecekti. Son ödev olan askerlik de bittikten sonra ne olacak? Yüz yetmiş beş lira aylıkla memur.

Onsekiz yıl okuma, yüz yetmiş beş lira aylık, ne güzel yaşama! Bir de kişinin bağımsızlığından söz açarlar. Nerde o bağımsızlık?

Niyazi yavaş yavaş Taksim'e çıktı, oradan Talimhane'ye dönen geniş yola doğru kıvrıldı, çok ağır, çok düşünceli gidiyordu.

Bir aralık sağa sola baktı, sonra büyük bir apartımanın kapısından girip merdivenleri çıktı, üstkatlardan birinin önüne gelince sağdaki dairenin zilini çaldı. Kapı açıldığında bir "ayy" ile karşılaşınca kendine geldi. Karşısında duran Mihrünnisa'nın kendisi.

- Gel bakalım Niyazi ne böyle? Sen bu kapının, bu evin yolunu bilir miydin? -sonra içeri doğru dönerek- Anne bak filosof geldi filosof.

Niyazi çekingen adımlarla içeri girip konuk odasına geçti. Dalgındı, üzgündü.

Önce bu yabancısı olmadığı odayı, insanları yadırgadı.

Konuşmak için belli bir konu bulamadı. Bu onun içindeki aşırı dalgınlıktan ileri geliyordu.

Niyazi'nin bu durumunu sezen Mihrünnisa ile annesi birbirine bakıştılar. Mihrünnisa ortadaki sessizliği dağıtmak için:

- Anne artık benim filosof arkadaşım Yedek Subay'a gidiyor.

- Öyle mi ne iyi ne iyi. Üniversiteyi bitirdiniz mi?

Mihrünnisa: - Bir kez bitirdi anne, bakalım sonu ne olacak?

- Bir kez mi bitirdi, üniversite kaç kez bitirilir kızım?

- Birkaç kez bitirenler de var anneceğim.

Bu sözler üzerine karşılıklı gülüştüler. Niyazi'nin epeydir, biraz asıklaşan yüzü ancak güldü. Bunu sezen Mihrünnisa, daha da gülerek:

- Ne oluyorsun yahu, işte böyle gül biraz. Ben seni böyle asık yüzlü görmemiştim. Yüzün Mehmed Akif'in şiirlerine benzemiş. Somurtmak yakışmıyor sana. Uzun süredir gelmediğin eve böyle

yüzü asık gelinir mi? Kovarız seni sonra. Nedense bugün çok dalgınsın, kim bilir buraya da şaşırararak gelmişsindir.

Niyazi biraz kendini toparladı, yüzü kızardı. Dalgınlığının yolda kapıldığı düşüncelerden geldiğini söyledi. Bu sırada birkaç komşu kadın gelince, Niyazi, Mihrünnisa'nın çalışma odasına geçti. Burası kitaplarla dolu, sevimli bir odaydı. Niyazi, dolaptan üzerinde, Almanca, *Roma Stoası* anlamında yazı okunan bir kitabı çekti. Bu, Almanca yazılmış, bir felsefe tarihiydi. Niyazi, orada, "stoa" sözcüğünü görünce güldü, Mihrünnisa, onun neden güldüğünü anlamıştı. Roma Stoası'nın temel görüşü "doğaya uymak" anlamına gelen "naturam sequi" idi. Mihrünnisa bu görüşü seviyordu, Niyazi'yle tartışırdı.

- Peki Mihrünnisa doğa sana, öl, derse ne yapacaksın?

- Öleceksin.

- Peki gereksiz yere, durup dururken ölmek doğru mu?

- Gereksiz yere değil, gerekli yere. Doğa sana yaşamına doydun, doyuma ulaştın, bundan sonra yapacağın iş kalmadı dediği zaman ölceksin.

- Peki doğa sana öldür derse?

- Onu doğayı dinlemeden de yapmıyorlar mı? Öldüreceksin, dememi bekliyorsun değil mi? Doğa insana öl der de öldür demez. Neron çağında öldürmek bir doğa kuralı gibi gösterilmişse de ben buna inanmıyorum. Neron'un baskısı altında yapılacak en iyi iş öldürmek değil ölmekti sanırım. Niyazi, ben sana şunu diyeyim, unutma:

Ben, bugün içinde yaşadığımız toplunda, Platon'un kölesi denli özgürlük istiyorum, o bana yeter. Bak bak, içerde komşuların konuşmalarını dinlesene. Yine başbakanımızı aldılar ele, hep böyle konuşuluyor buralarda.

İçerden kahkahalar, yüksek sesle konuşmalar duyuluyordu. İçlerinden birinin alaylı, yerici bir sesle:

- Seninki dün yine epey kırıttı. Kaynanam gazetede resmini görünce "kaldırım yosmalarına iş bırakmıyor bu adam", demesin mi?

- Öyle deme şekerim, kimi kadınlar bayılıyormuş ona, toz kondurmuyormuş.

- Onun da neresine bayılıyorlar kuzum, kalçalarına mı? Bo-

yalı saçlarına mı? Kremli, çektirmeli yüzüne, alınmış kaşlarına mı? Bana baksana sen, insan kırk yıl kocasız kalsa ona bakılmaz (bunlar söylenirken sesler büsbütün yavaşlamış, iyice duyulmuyordu. Hanımların daha özel sözcüklerle konuşmayı sürdürdükleri anlaşılıyordu).

Mihrünnisa gülmeye, ağzını eliyle örtmeye başladı, sonra daha yavaş bir sesle:

- Bu yüksek sesle konuşan hanımın kocası eski bir bakandı, Menderes'in yakın arkadaşıydı, Demokrat Parti kurulduktan sonra araları açıldı. Bu hanımın ağabeyi de bir genel müdürdü, geçen yıl görevinden alınıp başka bir yere verilince emekliliğini isteyip ayrıldı. Sık sık toplanırlar, Demokrat Parti ilerigelenlerinin özel yaşamlarında olup bitenleri konuşur, kulaktan kulağa ortalığa yayarlar. Bu hanımların hepsi kolej bitirmiş, yabancı dil bilir, yükseköğrenim görmüştür. İçlerinde sık sık Avrupa'ya gidenler de vardır. Menderes'i tutan kadınlar için hep, "öyle kadınlar" diyorlar, birtakım tanıklı, belgeli olaylar anlatıyorlar.

Niyazi, konuyu daha önceki konuşmaya döndürerek:

- Sen Platon'un kölesi denli özgürlük isterim dedin ya, onu ben de isterim, şimdi daha iyi anlıyorum bunu. Gerçekte özgürlük istenmez, yaşamın kendisidir, onun kurucu temel ilkesidir. Düşünmeden yaşamak yuvarlanmaktır, kendini boşluğa, bayıra bırakmaktır. Böyle düşünmeden yaşayanların çoğunlukta olduğu bir ülkede, Menderes gibi önder yamaklarının başarı kazanması kolaydır, senin sandığından da kolaydır.

- Niyazi, sevgili, sevecen arkadaşım, senin yüzüne vuramadığım, vurmak istemediğim eksik bir yanın, bir davranışın var. Sen, gelişigüzel yaşıyorsun, akıntıya kapılmış gibisin. Birtakım gereksiz, kendini yıpratıcı saplantıların var. Çelişkiler içindesin. Bir nesneyi tutuyorsun, onu bırakıyor ötekini alıyorsun, seviyorsun, sevmiyorsun. Turancı oldun, Türkçü oldun, tarikatçı oldun, derviş oldun, dinli oldun-dinsiz oldun. Bunların hepsinin üstünde bulunmaz değerde bir arkadaş oldun. Ben felsefeyi seviyorum, o dolaptan aldığın kitabı da sana bir andaç olarak veriyorum. İlerde yine bulaşacağız, tartışacağız. Ancak seni böyle dalgın, dağınık görmek istemiyorum. Geçen akşam annemle hep seni konuştuk. Annem seni öyle çok seviyor ki, nerdeyse kendi üs-

türe yazdıracak. Babam sana, "deli oğlan" diyor, sakın gücenme, o da seni çok seviyor. Askerlikten döndükten sonra Avrupa'ya okumaya gitmek isterse, ona Almanya'daki tanıdıklarım aracılığıyla yardımcı olurum diyor. Seninle bir de Avrupa'da öğrenci arkadaş olarak yaşadığımızı düşün.

- Sen günden güne filosoflaşıyorsun, be kardeşim. Seni geç tanıdığıma üzülüyorum. Yılları geri getirme olanağı olsa da yeniden, öğrenciliğin başlangıç dönemine, en azından liseye dönebilsek.

- Ne güzel, ben sana hayran, sen bana hayran. İçerde yiyip içiyorlar, annemin konukları oturaklı. Bir gidip bakayım, bize de versinler yahu. Bak bak, yine Menderes gündemde, duyuyor musun? Sus, suuuss. (İçerden kahkahalar, Demokrat Parti öncülerinin özel yaşamlarıyla ilgili olumsuz açıklamalar, alaylar yükseliyor, sesler boğuluyor).

Birkaç dakika sonra, hizmetçi kız, pastalar, çörekler, çay fincanlarıyla dolu, bir tepsi getirdi, ortaya koydu. Karşılıklı konuşa-söyleşe çaylar içildi, pastalar, çörekler yendi, yeniden çaylar geldi. Bu iki arkadaşı birleştiren olduğu gibi, ayıran dünyalar da vardı. İkisi de toplumun değişik kesimlerinden gelmiş, bambaşka yaşama ortamlarında yetişmişlerdi. Ancak, insan konusunda düşündükleri özdeşti. Mihrünnisa, daha sonra yükseköğrenimini bitirecek, ailesinin geniş olanaklarıyla, dünyamızı yaşayarak (Niyazi gibi kitaplardan okuyarak değil) tanıyacaktı. Niyazi bu, toplumsal ayrılığı yadırgamıyor, ancak bunu başkalarını ezme, sömürme aracı diye kullananlara kızıyordu. Öte yandan Mihrünnisa da, onun duygularına katılıyor, görüşünü benimsiyor, ona her bakımdan yardımcı olmaya çalışmayı düşündüğünü, daha doğrusu çalışacağını söylüyordu. Niyazi, bu yardımı, düşünceden öte onaylayacak yaratılışta değildi. Bunu sevecen arkadaşı da çok iyi biliyordu. İşte çaylar böyle bir duygu ortamında içildi, pastalar böyle bir görüş arkadaşlığının sıcaklığı içinde yendi. Ayrılırken Mihrünnisa ile annesi onu birkaç gün sonra, askere gitmeden önce, yemeğe çağırdılar, bekleyeceklerini, gelmezse güceneceklerini söyleyerek uğurladılar, Niyazi, bu çağrıya uyacak, sonra Ankara'ya gidecekti.

***

Haydarpaşa garında iğne atsan yere düşmezdi. Arkalarında beyaz torbaları, ellerinde bavulları yığınlarca delikanlı. Kucaklaşanlar, öpüşenler, ağlaşanlar, gülenler, birkaç kişilik öbekler oluşturarak dolaşanlar yığın yığındı. Ortalık karardıkça yüz çizgileri daha kalınlaşıyor, gözler daha çok kızarıyor, sesler daha boğuk çıkıyordu.

Bu sayısız insan yığını içinde elektrik direğinin dibinde iki üç arkadaşı ile üzüntülü üzüntülü konuşan, elinde bavulu, sırtında beyaz torbası bile bulunmayan, yüzünün kemikleri çıkmış, rengi uçmuş, göz kapakları morarmış bir delikanlı vardı.

Yanında kimsesi yoktu. Uğurlayanı, çamaşırını, torbasını hazırlayanı yoktu.

Yerle gök arasındaki boşluğa bilinmeyen bir yönden, gizli ellerle atılmış gibiydi orada. Herkesin yanında bir kadın, bir genç kız ya da yaşlı bir erkek, ailesinden, yakınlarından, tanıdıklarından olduğu davranışlarından anlaşılan kimseler varken, onun yanında yoktu.

Kimsesizliğin verdiği yalnızlık, acı, üzüntü içinde trenin kalkmasını bekliyor, eski çocukluk, öğrencilik yıllarının tatlı anılarına kapılmış gidiyordu. Ellerini pantolonunun ceplerine sokarak ileriye doğru yürüdü, ceketinin iç ceplerinden bir fotoğraf çıkarıp nemli gözlerle ona baktı.

Kendi kendine "sevmek kişiyi ölüme de götürse güzel iş, güzel nesne, insan severken ölümün gelebileceğini düşünmez bile."

Bu kimsesiz, bu yalnız, bu kendi başına bırakılmış delikanlı yıllarca önce Vefa Lisesi'nde, Özel ..... Lisesi'nde parasını ceplerine sığdıramayan Mes'ud'tur.

Artık bugün o Mes'ud değildir.

Yeni bir geleceğin içine doğru yuvarlanıyordu. Cebinden çıkarıp sık sık, nemli gözlerle baktığı fotoğraf Handan'dı. Onu unutmaya çalışıyor bir türlü unutamıyordu. Bu gidişle unutamayacaktı da.

Handan onun ilk göz ağrısı, ilk duygularını uyandıran yakıcı soluk olmuştu.

Trenin yürüyüşünü bildiren çan çalınca kalabalık arasında bir

kaynaşma, ivedilik alıp yürüdü. Son kucaklaşmalar, el, mendil sallamalar, el sıkışmalar başlamıştı.

Mes'ud yavaş yavaş kompartımanın basamaklarını çıktı. Tren son düdüğünü çalıp ağır, boğucu uğultularla gardan çıktı. Ortalık iyice kararmış, yol boyu ışıklar yanmıştı. Mes'ud'un üçüncü mevkide belli bir yeri bile yoktu. Koridorun penceresine dayandı.

Artık dış dünya ile bütün bağlarını koparmış, kendi iç dünyasına kapanmıştı. Cebindeki fotoğrafları gene çıkarıp baktı.

Fotoğraf öğrenci iken birlikte çekilmişti. Niyazi, Handan, Mes'ud.

Bu fotoğraf yıllarca önce bir Markiz dönüşünde çektirilmişti.

O günler Mes'ud'un ekmek elden su gölden geçindiği günlerdi. Handan'dan başka bir nesne düşünmek istemezdi.

Giyimi güzel, yakışıklı, parası bol, yüzünde tatlı günlerin verdiği parlaklık, yüreğinde Handan'la bir olmanın yarattığı ölçüsüz, sınırsız sevinç.

- Handan, şimdi kimin gönlünü eğlendiriyor, kimin yanını süslüyordu. Ona yine kavuşacak mıyım? deyip duruyordu Mes'ud. Birden dudaklarında, kendiliğinden dizelerin kıpırdadığını, anlamsız sözcüklerin döküldüğünü sezer gibi oldu.

Bir garib ölmüş diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garib bencileyin.

Bu dizeleri, öğrencilik yıllarının delişmenliği içinde, Niyazi'den duymuş, bilmeden, düşünmeden belleğinin bir kıyıcına yerleştirmişti. Onları şimdi anlıyor, yaşamın katı ellerinden dökülen acımasız serpintilerin ağırlığı altında eziliyordu.

İyice yolalan tren Tuzla'ya doğru ilerliyordu. Mes'ud yine içine kapandı. Kendi kendine, işini bozanları, Handan'la arasını açanları düşünmeye koyuldu. Oysa, bu olayda kendisinden başka, kimsenin suçu yoktu. O, bunu anlayamıyor boyuna: "- Benim işimi bozan Trabzonlu Nazmiye'dir, onu şimdi yakalasam tırnaklarımla paramparça etsem, sonra ölsem" diye geçiriyordu içinden. Mes'ud'un uğurlayanı, arkasından bakanı yoktu. Cebinde annesinin verdiği 500 liradan başka para da yoktu. Babasının

yanına bile uğramamış, ona askere gittiğini söylememişti. Gitse de ne çıkacaktı babasının yanına. "O, şimdi kim bilir hangi bar kadınının yanında, kaçıncı kadehini boşaltmış, kendinden geçmiş, yapmacıklara kapılarak paralarını yediriyordu, yalancı bir sevginin ısıttığı kucağa atılmıştı." Bu düşüncelerin ağırlığı altında ezildi, sonra kompartımana gidip gelişigüzel oturduğu bir yerde uykuya daldı.

***

Mes'ud'un askere gidişini duyan Handan'la annesinin etekleri zil çalıyordu, geçici bir süre için de olsa korkuları dağılmıştı. Onların kanısına göre Mes'ud her kötülüğü yapabilir, yollarını kesebilir, onları öldürmeyi bile göze alabilirdi. Evet ona yapılanlara karşı böyle bir girişim beklenebilirdi, ancak bunun gerçekleştirilmesi de pek kolay değildi. Sonra Mes'ud ne de olsa Handan'ı yine seviyordu. Onlar için böyle düşünmüyordu. Bu duygularını açığa vurmuyordu, ancak içinde taşıyor, gün geçtikçe pekiştiriyordu.

***

Handan yeni bir girişimin başlangıcındaydı, yine evlenme sorunu gündeme gelmişti. Bu kez seçtiği genç bir yakınıydı, annesinin ailesindendi. Hikmet Hanım, bu evliliğin mutlulukla sonuçlanacağına kesin gözle bakıyordu. Bu gencin ailesini Rezzan Hanım çok iyi tanıyordu. Onun sezgisine göre bu evlilik değil bir yıkım olabilir. Mes'ud askere giderken Taksim yakınındaki küçük evi, gelinceye değin Niyazi'ye bırakmış, bunu annesiyle konuşup anlaşarak yapmış, askerliğini bitirdikten sonra bir daha babaevine dönmemek üzere orada oturması için anlaşmışlardı. Mes'ud bütün ötesini berisini oraya taşımış, romanlarını, dergilerini yerleştirmişti. Niyazi de askere gidinceye değin bu evden yararlandı, Rezzan Hanım'la hep orada buluştu, görüştü. Yedek Subaylığı süresince, bayram günlerinde, izinli günlerinde bu evde kaldı. Mes'ud'un gidişinden birkaç gün sonra Niyazi annesine uğradı, oğlundan dolayı onu avutmaya çalıştı. Kadıncağız boyu-

na ağlıyor, Mes'ud'u düşünüyor, geleceğinden kaygılanıyor, sarsılıyordu.

Bu evde Rezzan Hanım'la Niyazi'nin buluştukları ilk gün, yine Handan'ın durumu konuşuldu. Onun yeni bir yıkıma sürüklendiği kaygısı ortaya kondu. Rezzan Hanım'ın anlattığına göre, Handan'ın yeni sevgilisi çok varlıklı bir ailenin birkaç çocuğundan biriydi, ancak evlilik durumunda kocalık görevini yerine getirecek nitelikte değildi. Doğal olmayan bir eğilimdeydi, sözün açığı kadınsı bir gençti. Birkaç kez evlenme girişiminde bulunmuş, sonuç alamamış, ilk sözlüsünü de bir arkadaşına kaptırmıştı. Bu arkadaşı ise onun sevgilisi, daha doğrusu "kocası"ymış. Rezzan Hanım, bu duruma çok üzülüyor, eski arkadaşı, komşusu Hikmet Hanım'ın ağırlığını ortaya koyarak kızını denetim altına almayışına, başıboş bırakışına kızıyordu.

İşte böyle bir gençle sözleşen Handan, yatağından kalkar kalkmaz, ivedi ivedi yıkandı, giyindi. Kahvaltıdan sonra annesini iki yanağından öperek, Kadıköy'e gitmek üzere evden ayrıldı. Karaköy'e geçtikten sonra, Beyoğlu'na çıkıp .... Tiyatrosu'nun önünde bekleyen yeni sözlüsü Muzaffer'le buluşup Şişli'ye gittiler. Handan'ın duygularına göre Muzaffer yıllarca beklediği, düşlerinde canlandırdığı tek erkek örneğiydi. Saygılı, çıtkırıldım, yumuşak, ince sesli, istediği gibi avucunun içine alabileceği, tiyatroyu seven, ufak tefek oyunlara çıkan bir gençti. Muzaffer'in kimi filimcilerle de ilişkisi vardı. Handan için yeni bir dönem başlamış, evlenmeyi gerçekleştirmek amacıyla işlemler hızlandırılmıştı. Onun Mes'ud ile Ekrem'e benzer yanı yoktu, artık mutlu olacaktı. Hikmet Hanım da bu kanıdaydı, gerçeği bilmiyordu. Filimler çevrilecek, Türk tiyatrosunun en gözde sanatçısı olacak, her gittiği yerde onu görenler selamlayacak, ayağa kalkıp yer gösterecek, gazetelerde, dergilerde onun oyunları övülecek, Türk tiyatrosunda yeni bir güneş doğacaktı. Bu duygularla elele, kolkola dolaşıyor. geziyor, yaşamın tadını çıkarmaya bakıyor, evliliğe giden yolu kısaltmaya çalışıyorlardı. Film stüdyosuna gittiklerinde, Handan birden kendini, Muzaffer'in çalıştığı masanın yanındaki koltuğa atıyor, sere serpe oturuyor, bacaklarını, göğüslerini açıyor, nerdeyse Muzaffer'e "buyur" diyordu. Muzaffer

ise bir kedi yılışıklığıyla onu sokuluyor, birlikte sarmaş dolaş oluyor, öpüşüyorlar.

Ertesi günü yine buluşup stüdyoya gittiler, küçük bir odada oturup yapılacak işleri, yeni çevrilecek bir filmde kendilerine verilecek görevi konuşmaya koyuldular. Muzaffer, yanına sokulduğu Handan'ın ötesini berisini okşarken, bir yandan da:

- Bu bir filmin deneme bölümü olabilir. Sen bu işin daha başlangıcındasın biraz yetişmen, konuyu iyice kavraman gerek. Şimdilik perdeyi, sahneyi iyi bilmiyorsun.

- Aaaa neden? Ben öğrencilik yıllarımda, lisede, Fatih Halkevi'nde oyunlarda görev aldım, başarılı oldum, alkışlandım. Bu işlerin sandığın gibi yabancısı değilim.

- Yok şekerim, bu işler Halkevi gibi dar alanda değil, çok geniş bir ortamda, doğada sürdürülür. Bir film için aylarca Anadolu'da bile gezilir. Yıllarca süren çalışmalar sonucu ortaya konan filmler vardır. Sonra, bütün yaşamı boyunca bir tek film çevirmiş, onunla büyük sanatçı sanını kazanmış oyuncular çoktur.

Muzaffer bunları söylerken bir yandan da, Handan'ın ele gelebilecek, ilgi çeken nesi varsa okşamaya çalışıyor, yumuşak, tombul bir kadın elini andıran ellerini derisinin üzerinde kaydırıyordu. Handan kendinden geçercesine serpilmiş, derin solumaların ötesinde ne bir ses çıkarıyor, ne de kımıldanıyordu. Kendini olduğu gibi Muzaffer'in eline, isteğine bırakmasına karşın, gerçeği bir türlü anlayamıyordu. Daha nice buluşmalar, başbaşa kalmalar olmuş, Muzaffer'in ellerinden başka becerili bir gücünün bulunmadığı sergilenmişti. Oysa Handan'ın bunları da anladığı yoktu. Soyunup yattıkları günler de oldu, sonuç pek değişmedi. Handan'a, Muzaffer'den daha çok, çevresinde toplanan, çevrilecek filmlerde görev sırası bekleyen gençler yakınlık gösteriyor, Muzaffer'i dışlamak istiyorlardı. Handan'a ilk çevrilecek filmde üçüncü, ikinci filmde de yeteneğine göre birinci sıradan bir görev verilecek, böylece öne geçirilmiş olacaktı. Ancak bu ilk oyun arkadaşı Muzaffer olmayacaktı. Handan bunu sezdi, evlenme işini annesiyle konuşup hızlandırdılar. Artık bütün günler Beyoğlu'nda, sözde film stüdyolarında geçiyordu. Güz anlarının serinliği başlayınca, Küçükyalı'dan yine eski eve dönme gereği

yoktu. Bu pek de istenmeyerek yapılan bir değişiklikti, ancak kaçınılmazdı da.

***

Bu arada anlamsız, gereksiz sayılabilecek bir gelişme oldu. Beklenmedik bir günde, Handan, Bahar Pastahanesi'ne telefon ederek Niyazi'nin en kısa zamanda evlerine gelmesini, çok önemli bir konunun görüşüleceğini bildirdi. Niyazi bildiriyi alır almaz eve gitmedi. Bu önemli konunun ne olabileceğini düşündü. Önce Rezzan Hanım'la buluşacağı günü bekledi, aradan üç gün geçti, bir daha pastahaneye uğramadı. Arayan olursa orada bulunmadığı öğrenilsin diye yapmıştı bunu. Rezzan Hanım, buluştukları günü, olayı çok iyi bildiğini söyleyerek Niyazi'ye bütün ayrıntılarıyla anlattı. Handan ile annesi, yanlarına Rezzan Hanım'ı da alarak Beyoğlu'nda, Muzaffer'in aracılığıyla birtakım toplantılara katılmaya başlamışlar, bu toplantılarda alışılmadık konuşmalar, eğlenceler oluyormuş. Bu eğlencelere katılanlardan biri de Niyazi'nin Pertevniyal Lisesi'nden arkadaşıymış, adı da "Aksaraylı Nadir"miş. Bu genç, biraz kadınsı bir erkekmiş. Onun toplantılara birtakım güzel, genç kızlarla katılması kuşku uyandırmışmış, bunun ne olduğu Niyazi'den öğrenilecekmiş. Rezzan Hanım bunları söyleyince Niyazi kızardı, öfkelendi, ancak yakışıksız bir karşılık da vermedi. İşi Handan ile annesini gördükten sonraya bıraktı. Yalnızca Rezzan Hanım'la buluştukları eve gidince, bildiklerini söyleyeceğini açıkladı, bu nedenle de erteledi.

Rezzan Hanım'la Niyazi belli günü buluşup gittikleri eve varınca ilk iş bu olayın açıklanışı oldu. Niyazi, adı geçen "Aksaraylı Nadir"in arkadaşı olmadığı gibi, onu Pertevniyal Lisesi'nden de tanımıyordu, Aksaray Parkı'nda görürdü, bütün yöredekiler gibi o genci o da tanırdı. Bu genç, bütün Aksaray yöresinde söylendiği gibi, kadınsı bir erkekti, sapıktı. Birçok arkadaşı vardı, bunların hepsi de kız değildi, kadın kılığında gençlerdi. Öte yandan, bu kadınsı gençler, kızları birer yem olarak kullanırlardı. Beyoğlu'nun ara sokaklarında, belli evlerde toplantılar düzenler, yanlarına güzel kızları alırlar (bunları ne yolla buldukları

bilinmiyor), onlar aracılığıyla beğendikleri delikanlıları elde etmeye çalışırlardı. Yaygın söylenti böyleydi. İşin içyüzünü Niyazi'nin bilmesi olanaksızdı. Ancak Rezzan Hanım bu topluluğa nasıl katılmıştı? Niyazi bu kuşkusunu, Rezzan Hanım'a açıkça söyledi. Rezzan Hanım olayın içyüzünü öğrenince ürktü, ağladı, bir daha kesinlikle böyle yerlere gitmeyeceğini, birkaç kez gittiğini, durumun yabancısı olduğundan olayı önce doğal karşıladığını, ancak toplantılarda, özellikle biraz içildikten sonra alışılmadık şakalaşmalar yapıldığını, bunları pek beğenmediğini sözlerine ekledi. Bu toplantılara katılan gençler arasında çok ünlü, varlıklı ailelerden gelenlerin bulunduğunu anlattı. Handan'ın yeni sözlüsünün ailesini de eskiden tanıdığını, ancak bu toplantılara kimin aracılığıyla, nasıl katıldığını bilmediğini ileri sürdü.

Handan'ın evlenmesi yakındı, gerekli başvurular yapılmıştı. Rezzan Hanım'la Niyazi, bu evlenme işini bozmamak için bildiklerini onlara söylemeyeceklerini, işin sonunu beklemenin daha uygun olduğu konusunda anlaştılar, birbirine sözverdiler. Sonra, Handan'ın evine, gidilecek gün orada buluşmalarını, bunu birbiriyle görüşmeden, bilmeden, gelişigüzel bir olay gibi göstereceklerini sonuca bağladılar. O gün, Hikmet Hanım'ın evinde yemek yenecek, biraz içki alınacak, olay ayrıntılı olarak görüşülecek, bir aralık Handan'la Niyazi, öteki konuları (Mes'ud olayını) görüşmek üzere yalnız bırakılacak, başka bir odaya götürüleceklerdi.

Beklenen gün geldi, Hikmet Hanım'ın evinde toplanıldı, yemek yenildi, içkiler yudumlandı. Bu arada çok önemli olaylar konuşuldu (Handan'la annesine göre önemli; gerçekte anlamsız tutarsız olaylar, düşüklükler). Handan, bu yeni sözlüsüyle eksiksiz bir anlaşma içinde bulunduğunu, kendisine karşı çok saygılı, yumuşak, okşayıcı davrandığını, aşırılığa kaçmadığını, birçok arkadaşla tanıştırdığını sevinerek, kıvranarak söylüyordu. Annesi de ondan çok seviniyor, mutlu; sonu bekliyordu. Bir süre sonra, Niyazi ile Handan, önceki olayları (Mes'ud'la olan ilişkilerinin duyulmamasını) konuşmak üzere öteki odaya çekildiler. Handan, içkinin etkisiyle, yine eski davranışıyla kendinden geçer gibiydi, duygularını gizleyemiyor, kendisine oynanan oyunların karşılığını vermek üzere, o da oyun oynamaya çalıştığını söylüyordu. Bir aralık, çok ince bir sesle:

- Niyazi, benim için evlilik uzun süreli olmayacak, bağımsızlığa atılan ilk yasal adım olacaktır. Ben "kızım", benden kuşkulanma, çevremin etkisinde değilim. Ben eskisi gibi yine seni seviyorum, benim geleceğim kararırsa, mutsuz olursam suçlu sensin. Bunları içkinin etkisiyle söylemiyorum, kendimi de, ne söylediğimi de biliyorum. Sen benim duygularımı anlamıyorsun.

- Bak, dinle Handan. Sen benim çok yakın bir arkadaşımla yıllarca süren bir ilişki içine girdin. Sonra ondan ayrılıp bir başkasıyla nişanlandın, gezdin tozdun. Benim de, istemesem bile, ayağımda anlamsız bir bağın olduğunu, onun dışında başka yakın kız arkadaşlarımın bulunduğunu biliyorsun. Çoktandır da beni sevdiğini söylüyorsun. Ben sana karşı ilgisiz, duygusuz değilim. Ancak, birtakım engellerin varlığı da yadsınamaz. Şimdi, çok karışık bir yolayrımına geldik. Seninle arkadaş olduğumuz, tanıştığımız günler böyle kesin bir anlaşmaya varsaydık, sonuç böyle olmayacaktı. İnan ki ben de seni seviyorum, ancak bu sevgi geçmişi ortadan kaldırıp yeni, güvenli bir gelecek kurmaya yetmez. Sen, düzenli bir yaşam istemiyorsun, daha çok gelişigüzel olaylara kapılıyorsun. Karşına çıkan, sana eğilim duyan bir gencin hep öyle kalacağını, dilinin altında ne sakladığını bilmenin yararsız olduğunu sanıyorsun. Sana, biraz kabaca, şunu söyleyeyim ki mutluluk yalnız yatakta sağlanmaz (Niyazi bunları gülerek, yavaş bir sesle söyledi).

- Peki şekerim, bu yeni evlenme girişimim konusunda ne düşünüyorsun, onu söyle açıkça (Handan bunları söylerken, arkaya yaslandı, alışkanlığı üzre bacaklarını, göğüslerini olabildiğine sergiledi, sonra biraz toparlandı, yine sere serpe oturdu, yaslandı).

- Sana yalnızca mutluluklar, iyi, aydın gelecekler dilemekle yetineceğim, seninle hep arkadaş olarak kalacağım, kalmaya çalışacağım. Mes'ud'u unutmadığım sürece eski tutumumu sürdüreceğim (Niyazi, bu sözcükleri söylerken, Handan birden atılıp onu öptü, boynunu ısırdı, sonra istemeyerek de olsa, saniyeler süren bir dudak dudağa yapıştırma gerçekleşti. Handan, göğsünü dışarı çıkardı, Niyazi öpmekle yetindi. Handan, içkinin etkisiyle zaman zaman kendinden geçiyor, duygularının doyuma ulaşmasını ister gibi davranıyordu. Niyazi, onun istekleri karşısında ürkekti, korkaktı. İsteklerine büsbütün karşı çıksa, Handan işi azı-

tır, başka bir yöne çevirir, kendini saldırıya uğramış gibi gösterebilirdi. Bu pek olmazdı, ancak Niyazi bundan kaçınıyordu).

Onlar içerde konuşadursun, Rezzan Hanım'ın sesi yükseldi, onları, yanlarına çağırdı, Handan, toparlanma, kaçınma gereği duymadan kalktı, Niyazi, ona biraz toparlanmasını söylemese, yadırganacak bir kılıkla yanlarına gidecekti. Bu da kötü bir etki yapacak, Niyazi'yi ikiyüzlü, çıkarcı bir kimse durumuna düşürecekti.

Niyazi, bir gün sonra, bu olayı bütün ayrıntılarıyla Rezzan Hanım'a anlattı, bir daha Handan'la yalnız kalmak istemediğini söyledi. Rezzan Hanım gülerek:

- Handan'ın seninle evlenmek istediğini, ancak senin durumunun buna elverişli olmadığını, biz daha yıllarca önce biliyorduk, Hikmet Hanım'la konuşuyorduk. Ben o zaman seni tanımıyordum. Öyle sanıyorum, bu konuyu konuştuğumuz süre iki yıla yakındır. Senin de evleneceğin mevleneceğin yok sanıyorum. Senin işin karanlıktır, öyle seziyorum. Sonra sana şunu söyleyeyim. Handan istedikten sonra, böylesine direndikten sonra, sen de gereğini yap. Nasıl olsa başka birisi yapacak bu işi. Sözlerim biraz yakışıksız kaçıyor, biliyorum. Ancak, işin içinde bir iş daha var. Handan'ın anneannesi hep seni suçluyor, torununu bu bunalımlı duruma düşürenin sen olduğunu söylüyor, senin yüzüne vurmuyorsa da evine gitmeni istemiyor. Bir de senin Hikmet Hanım'la çok içli dışlı olmaya başladığını söylüyor. Senin için "kızılbaş" diyor. Handan'ı senden kurtarmak için, bir gün önce evlendirmek istiyor. Handan da içince seni sevdiğini açıklamaktan kaçınmıyor. Bu kız evlenemez, evlilik onun için bir uçuruma sürüklenmedir. Biliyorsun, bunalım geçirdi, bir süre yattı. Evlilik onun düşlediği doyumu sağlayamaz. O, bir kız evlenince bütün geceleri sınırsız bir sevişme, sonsuz bir mutluluk içinde geçer sanıyor. Bu mutlu sürelerin ne denli kısa olduğunu düşünemiyor. Bir gün, Hikmet Hanım'ın annesi bana: "Bu Niyazi denen adamı evine pek çok koyma kızım, kocan duyar, ocağın yıkılır. İnsanın yüzüne pek bakmaz gibi davranıyor, oysa ilk bakışta gözleri karşısındakini büyülüyor, kendine çekiyor. Onu sakın kocanla içki sofrasına oturtma. Kızım, bu ipsiz oğlan Handan'ı baştan çıkardı. Benim, kızından geri kalmayan, kızım Hikmet de ona çok yüz-verdi. Yakında onun başına gelecek var." gibi kötüleyici sözler

söyledi. Ben, bundan sonra, Handan'ın, annesinin katıldıkları toplantılara gitmeyeceğim. Bir gün Handan süslenip püslenip evime geldi: "Nerdesin cicim, şekerim, hadi giyin kuşan, toplantıya gidiyoruz" dedi. Bir yandan kendi, bir yandan annesi bırakmadılar, toplantıya gittik. Kocaman bir salon, ortasında kocaman bir masa, masanın çevresinde kadınlı-erkekli gençler toplanmış. İçkiler, şarkılar, türküler, oyunlar, kucaklaşmalar, öpüşmeler, sarmaş dolaş olmalar. Herkes birbirinin kucağında. Kızma sakın, ben de iz bırakmayan epey çimdik yedim, o yanımdaki kızlardan; bir daha gitmem oraya. Mavili-kırmızılı ışıklar, içmiş açılıp saçılmış kızlar. Birbirine sarılıyor, öpüyor, öpüşüyor, gıdıklıyor, gıdıklanıyor, boynuma sarılıyor, şuramı buramı elliyor, okşuyor. Kızlar bile birer delikanlı görünümünde. İçlerinde bir Rezzan daha var. Bana sokuldu, "ah yavrum adaşım" diyerek beni azgın bir erkek gibi öpmeye başladı. Önce şaşırdım, sonra kendimi toparladım. Handan'ın yeni sözlüsü de, kızların Handan'ı öpmelerine ses çıkarmıyor.

- Peki böyle toplantılara gidiyorsunuz, oraya gelenlerin davranışlarından durumun nereye gittiğini sezemiyor musunuz? Kadınla erkeği, üstelik de öyle bir toplantıda, gövde özellikleri anlaşılmaz mı? Sonra, birbirinizin şurasını burasını okşuyormuşsunuz, sen evli, iki çocuklu bir hanımsın, daha erkekle kadını seçemiyor musun?

- Şimdi ne söylesem inanmayacaksın, biliyorum. Ancak, ben aşırılığa vardırmadım işi. Beni öpenin kadın olduğunu biliyorum, hangi duyguları taşıdığını da anlamakta gecikmedim. Daha doğrusu pek de aldırmadım, ben de iş olsun diye biraz onu okşadım. Bir aralık ürktüm, korktum. Beni en çok korkutan da, adımı taşıyan kadının, biraz sonra yanımdan kalkıp bir delikanlıya sarılması, kollarını boynuna dolaması, onunla tutkulu bir atılışla öpüşmesi, elleşmesi oldu. Renkli ışıkların yarattığı değişik, iç gıdıklayıcı, içkili bir toplantıda insan kendini dengeye alamıyor pek. Sen denge sağlarken öteki gelip dengeyi bozuyor. Handan, bir gün seni de oraya götüreceğini söyledi. Gider misin?

- Bilmiyorum, benim de ilgimi çekti. Öğrenmek için gidebilirim. Ancak, o "Aksaraylı Nadir"i yine Aksaray Parkı'nda, başkaları gibi ben de tanıdım, oraya gelirse bir tatsızlık olabilir. İster-

sen, bir gün seçin, hep birlikte gidelim, yalnız Handan'la sözlüsünün ardına takılıp gitmem.

***

Birkaç gün sonra, Rezzan Hanım işi düzenledi, aralarına Niyazi'yi de alarak, o ünlü toplantı yerine gittiler. Niyazi, orada, hep Rezzan Hanım'la Hikmet Hanım'ın arasına oturdu. Toplantı yeri Ağa Camii'nin karşısında İstiklal Caddesi'ne dik inen, Parmakkapı'ya yönelik bir sokağın sağında, büyük bir yapının ikinci katında düzenleniyordu. Çok büyük bir salon, girişten başlayan, birkaç oda, kiminin kapısı kapalı, kiminin açık. Odalardan görülenleri küçük, renkli ışıklarla aydınlatılmış, içerde birer ipek örtülü, süslü yatak. Büyük salonun karşısına düşen odanın yanında bir büyük salon daha, mavi ışıklarla aydınlatılmış, ortada büyük bir masa, çevresinde kadife örtülü iskemleler. Aşağı yukarı yirmi beş dolayında kadınlı-erkekli bir topluluk. Salondaki masa, değişik türde içkilerle, yemişlerle, çerezlerle donatılmış. İskemleler mavi kadife kaplı, masanın üstüne ipek-kadife niteliğinde oldukça güzel bir örtü çekilmiş. İçki bardakları kristal, çatal, kaşık, bıçak ne varsa gümüş izlenimi veriyor. Gerçekten kadın-kız olanlar olabildiğine açık, göğüsler, bacaklar çok eliaçıkça sergilenmiş. İç gıcıklayıcı bir görünüm. Erkekler de süslü, yüzleri kremlenmiş gibi, davranışlar kırıtkan, yılışık, kadınsı, kiminin tırnakları uzun, koltukaltlarında tüy yok. Kadınların çoğunun koltukaltları kıllı. İçkiler içiliyor, türküler, şarkılar hep iç bulandırıcı, düşük, tatsız. Konuşmalar genellikle sokak ağzıyla. Rezzan denen kadın, gerçekten alımlı, güzel, çekici, umulduğundan daha oynak. Kadınlarla erkek gibi kırıştırıyor, şakalaşıyor. Dolgun kalçalı, iri göğüslü. Göğüslerinin kökleri, kıllı koltukaltları kolaylıkla görülüyor. Beli ince, yürürken uyumlu bir oynaklığı, kıvraklığı var. Söylediği şarkının kötü olmasına karşın sesi çok güzel, duygulu. Parmakları çok düzgün, uzun. Boynu uzun, pırıl pırıl, yumuşak, ilk bakışta ilgi çekiyor. Dudakları ne çok ince, ne çok etli, dizleri düzgün, konuşması düzenli, etkili. Sözcükleri söylerken sesi değişik aşamalarda yükselip alçalıyor. Sözleriyle kaş-göz, el-kol, baş-boyun eşliğinde uyumlu bir devinim sezili-

yor, görülüyor. Kaşlar kendiliğinden kara, pek alınmamış, çok uyumlu bir yay gibi, uzunca. Gözler mavi-yeşil arası, kirpikler uzun, sık, saçlar sarıyla kumral arası, biraz bulanık renkli, boyanmış izlenimi vermiyor pek. Ancak kaşların, kirpiklerin karalığı, gözlerin mavi-yeşil yakınlığı, saçlarının biraz boyandığını düşündürebiliyor. Bütün bunlara karşın, aşırı bir süslenme yok, giysiler gövdenin doğal biçimine beceriyle uydurulmuş. Sözün kısası kolay kolay bulunmaz güzellikte bir kadın. Adaşı Rezzan Hanım'ı aratmaz, Hikmet Hanım'ı bastırır. Söylendiğine göre Şişli'de oturan, Nişantaşı'nda iki evi bulunan, soylu bir ailenin varlıklı, dul bireyi. Fransızca bildiği, okuduğunu söylediği romanları özetleyişinden anlaşılıyor. Yerli romanları, romancıları, öykücüleri sevmiyor, yetersiz-yavan buluyor. Türk ozanlarından Yunus Emre, Karacaoğlan, Nazım Hikmet, Bedri Rahmi bir de Orhan Veli'yi seviyor, Yahya Kemal'den "o da bizden" diyerek tiksinti duyduğunu açıklıyor, Mehmed Akif ile Necip Fazıl'ı alaya alıyor, "yiyicilikle" suçluyor.

Bu görkemli kadının yaşı otuz beşin üstünde göstermiyor, davranışları pek aşırı değilse de özgürce, daha çok kadınlarla ilgileniyor. Kollarını boynuna doladığı delikanlı nerdeyse ondan ürküyor (bu delikanlının kadınsı olduğu sonradan öğrenilmiştir. Rezzan denen, bu anlatılan hanımın komşularından, varlıklı bir ailenin mutsuz oğluymuş). Böylesine güzel, alımlı bir kadının, bile bile böyle bir erkekle yakınlık kurması, içince şakalaşması kolay kolay anlaşılıp anlatılacak gibi değildir.

Niyazi, ilk geldiği toplantının içeriğini anlamakta pek güçlük çekmedi, bunun soysuzlaşmış kimselerden (Rezzan adlı kadının dışında) oluştuğunu, sonradan Rezzan Hanım'a açıkladı. Bir daha da böyle içkili eğlencelere katılmadı. Askere gidinceye değin, Rezzan Hanım'la, Mes'ud'un evinde birkaç kez daha arkadaşlık etti.

İkinci Bölüm

Kasım ayının ilk günleri, İstanbul'da sağukların sezilmeye, sıcakların gittikçe azalmaya başladığı günlerdir artık. Geniş yapraklı ağaçlarda sararmış görünümlerin son belirtileri kalmış, dallar yeşil giysilerinden soyunmuş, yeryüzü yeni bir yaş dönemine girmiş gibidir. İstanbul'da yeni bir gönül ortamı açılmış, gençler için geçmişten koparak geleceğe yönelme dönemi başlamıştır. Güz aylarında bambaşka bir tadı vardır İstanbul'un. İşte bu evrede, Niyazi yasal bir görevin yerine getirilmesi için, evinden ayrılmış, babasının verdiği elli lira harçlıkla Haydarpaşa'dan kalkan Ankara trenine binmiş, yeni bir duygunun etkisiyle, yeni bir yaşama alanına doğru yola çıkmıştır. Onun uğurlayanı, el sallayanı yok denecek gibiydi. Elinde Mihrünnisa'nın verdiği iri bir gül, yemek çantasında Rezzan Hanım'ın yaptığı birkaç börek, pasta vardı. Handan, iki üç gün önceden ucu işlenmiş, bir mendil vermiş, okul arkadaşları birkaç kilo tutarında çikolata getirmişti. Bunlar, belli bir anlamda, birer dünyaydı. Ancak, çevresinden kopan, kalabalık bir uğurlayıcı topluluğu içinde üzücüydü.

Niyazi, bu tükenici armağanların tükenmeyen anıları içinde yerine oturmuş, trenin kalkışına değin bir daha kalkmamıştı. O, hep Maçka yaylalarında geçen çocukluğunu, gençliğini, ele avuca sığmazlığını, yaramazlığını, taşkınlığını anımsıyordu. Her yaşın büyüklere verdiği bir etkinlik, bir güçlülük vardı. İlkokul, ortaokul, lise yılları, iyi öğretmenler, kötü öğretmenler, tatlı insanlar, tatsız insanlar yılların örgüsü içinde belli yerlerini almış, belleğin süzgecinden dökülüyor, süzülüyor. Geniş toprakların (daha doğrusu çalılıkların) ortasında üç buçuk dönümlük bir konak (doğrusu üçyüzaltmış metre karelik bir ev-konut alanı) içinde

yirmibeş kişilik bir aile. 1916 yılının Rus saldırısı, Niksar'a göçüş, 1919'dan sonra yakılmış yıkılmış, ot bile bitmeyen bu büyük ata ocağına dönüş, onbeş yıl süren yoksulluk, geçim sıkıntısı, yağ-peynir bolluğu, para yokluğu. Maçka derelerinde balık tutmalar, göllerde yüzmeler, derelerin taştığı dönemlerde kıyılara vuran insan kafaları, kemikler, büyük ceviz kütükleri, gürgenler, belirsiz yıkıntı artıkları.

Yaramaz, söz dinlemez bir çocuktu. Özellikle ortaokul, lise öğrenciliği döneminde annesine, babasına çok acı çektirmiş, karşı gelmiş, şimdi anımsadıkça derin üzüntülere yolaçan davranışlarda bulunmuştu. Şimdi, anasının, babasının aklaşmış saçlarını, kırışmış yüzlerini anımsadıkça, onarımı olmayan incitmelerin, gücendirmelerin acısını çekiyor, geçmişin ağırlığı altında eziliyor, yıpranıyordu. Anne de, baba da birer kutsal varlıktı, bütün dinlerde ahlakın temeli anaya, babaya duyulan saygı üzerine kurulmuş gibiydi, ancak bunu anlamak, uygulamak kolay değildi. Niyazi'nin anımsadığı geçmiş, en yakın yıllarına değin, içaçıcı değildi, gözlerinin önünde yalnız kötü, üzücü olaylar canlanıyor, bu uzun yolculukta avutucu, sevindirici bir iz bile belirmiyordu belleğin yaylımında. Anasının yakınları ikiyüzlü davranan insanlardı, çok iyilerinin yanında çok kötüleri de vardı. Birbirini çekemez, çeker çekiştirir, dedikoduyla birbirine düşüşür, sonra tereyağından kıl çeker gibi işin içinden sıyrılmaya bakardı. Maçka'da, evlerinde düzenlenen yoksul sofralarında karınlarını doyuran, İstanbul'da Fatih'teki evlerinde aylarca konuklananlar arasında Maçka'ya dönünce ortalığı karıştıranlar, aile bireylerini birbirine düşürenler az değildi. Bu insanlar yaratılıştan kötü değildir, yetiştikleri çevrenin dünyaya kapalılığı yüzünden birtakım tutarsız alışkanlıkları, konuşacak başka konularının bulunmayışı nedeniyle edinilmiş tutarsızlıkları vardı.

Niyazi'nin bu yolculukta içdünyası bir diken yığını gibiydi; öyle karmakarışık, birbirine batan, birbirini kanatan anılar üstüste yığılmıştı. İşte bu duygular içinde uyumuş, gözlerini Ankara garında açmıştı. Kasım ayının başlarında oldukça sıcak bir Ankara günü, Yedek Subay Okulu'nun önünde toplanan gençler Anadolu'nun dört bucağından gelmiş, geleceğe umutla bakan kimselerdi. Ellerinde küçük bavul, çanta, valiz bekleyen, bekle-

şen, öbek öbek toplanan, kendi aralarında tartışan, söyleşen gençler. Her birinin içinde ayrı bir özlem vardı. Kimi ailesinden ayrılmanın, kimi eşinden, sevgilisinden, yavuklusundan uzak kalmanın ezikliği altındaydı. Bu toplanan delikanlılardan en uzun boylusu içcebinden bir fotoğraf çıkarıp bakıyor, yanındakilere gösteriyor, "bakın ne idik ne olduk" diyerek acımsanıyordu. Ona göre bu dünyanın bağlanılacak, gönül verilecek bir yanı yoktu, gelip geçiciydi, yalandı. İşte bu resimde görülen kimse de bir zaman vardı, bizim gibi sever, gezer, söyler, gülerdi, konuşurdu. Şimdi yok artık. Onun yokluğuna inanamıyorum. Şimdi nerdeyse gelir, gelmezse başka bir yerde karşılaşırız diyorum. Bunlar hep benim kuruntularım, bu artık yoktur, gitmiştir, bir daha geri gelmeyecektir. Ozanın dediği gibi, dünyaya gelmeden önceki durumuna dönmüştür:

Benzer cihana gelmeden evvelki hâline

İşte yaşayan, damarlarda sıcaklığı duyulan katı gerçek budur, biz bunu anlamıyor, anlamak da istemiyoruz pek. Ben kendimi böyle bir yokluğun içinde seziyorum. Sonu ne olacak bu gidişin? Ben kendimde değilim, burda duruyor gibiyim, gerçeğimden uzaklardayım, varlığımın sınırları dışına taşmışım, kendimin ötesindeyim şimdi. Ben yeryüzünde dolaşan bir gölge gibiyim, şu gördüğünüz gerçek varlığım değil gölgemdir. Benim gerçek varlığım başka bir dünyada mutluluğun tadını çıkarıyor, ben de bir anlamsız gövde olarak şimdi burada aranızda dolaşıyorum.

Delikanlı, yukarıya aktarılan sözleri söylerken, bir yandan da sigarasını yutarcasına çekiyor, derin derin soluyor, sağına soluna bakıyor, sonra önüne eğiliyor, birbirini tutmayan davranışlarda bulunuyordu. Çvresinde toplananlar onu dinlemekle yetiniyor, kimi de ona sezdirmeden gülüyordu. Bu, Avrupa'da öğrenim görmüş, Türkiye'ye döndükten sonra birkaç ay süren bir bunalım geçirmiş, iyileşince Yedek Subay Okulu'na gönderilmişti. Onun konuşmalarını dinleyenden birisi de:

- Yok kardeşim, dünyada çekilmeyen işlerin yanında çekilmesi gerekenler de vardır. Dünya, senin dediğin gibi büsbütün boş, anlamsız değildir. Yaşamayı bilen dünyanın tadını çıkarmayı da bilir.

Bir başkası, daha yüksek bir sesle:

- Neden böyle düşünüyorsun, acılar, üzüntüler umduğumuzdan da büyük olsa zaman onları ezer, siler, yerlerine başkasını koyar. Zaman güçlüdür, onun yenemeyeceği bir nesne yoktur.

Kısık sesli, patlak gözlü, kalın dudaklı birisi:

- O söylediğin bütün olaylar için geçerli değildir. Zamanı nasıl anlarsan öyledir. Biz zamanın içinde yaşıyoruz, onun dışına çıkamayız. Toplum içinde zamanın dışına çıkmış kişiler de vardır, onlar çağlar boyunca çok az bulunan kişilerdir, Yunus Emre gibi, Muhammed gibi, İsa gibi. Avrupa'da öyle insanlar yaşamış ki zaman onlarla varolmuş derler.

Bir başkası, sözcükleri uzatarak:

- Zaman tanrının yarattığı başı sonu bilinmeyen uzun bir çizgidir, biz onun ortasındayız. Zamanı kimse bilemez ancak etkisini duyar, görür. Bakın nerdeydik nereye geldik? Bunların hepsi zaman içinde oldu.

Uzun boylu genç yine elindeki fotoğrafa daldı, sağına soluna bakındıktan sonra, daha yüksek bir sesle:

- Ben öyle düşünmüyorum, yaratılmış bir nesne yoktur, yalnızca ortaya çıkan, batan, görünmeyen, görünen vardır. Bak işte bu vardı (fotoğraftaki silik kişiyi göstererek) şimdi yokoldu, görünüyordu görünmüyor. Zaman dediğini ne Sokrates aşabildi, ne de onun yaptığını Neron yapabildi. Tanrı dediğin biz insanların yarattığı, sonra dönüp kendisine kul olduğu bir uydurmadır.

Bu sözler üzerine çevresinde mırıldanmalar, uzaklaşanlar oldu. O yine aldırmadı, "ancak insanın olduğu yerde tanrı vardır" dedi, çevresine küçümseyici, alaycı bir gülüşle bakındı. Bütün söylenenleri sessizce, ilgiyle dinleyen, orta boylu, şişmanca bir genç bir iki adım geri çekilerek:

- Ben sizin gibi düşünmüyorum. Tanrı kendiliğinden vardır, bütün evrenin, varlıkların yoktan yaratıcısıdır. Tanrı olmasaydı kimse olmazdı, bu dünya da olmazdı, siz de öyle delice konuşmazdınız. Sizi böyle konuşturan bile tanrıdır. Siz yoruldunuz, gölgede biraz dinlenseniz iyi olur. Sonra siz bu kafa ile yedek subay değil ancak çavuş çıkarsınız.

Bu konuşmaları dinleyen başka bir genç yarım sağına dönerek ileri doğru eğildi:

- Siz imam mısınız?
- Hayır, ben imam değilim, adamım.
- Biz insanı gözünden tanırız, davranışlarıyla değil düşüncelerine göre değerlendiririz.
- Neden böyle derin derin felsefe yapıyorsunuz? Şimdi bunları düşünmenin, tartışmanın sırası mı?
- Senin felsefe dediğin de bir dedikodudur. Kant böyle, Comte şöyle dedi. Bundan başka dedikodu olur mu? Benim için onlardan çok, kendi dediğim önemlidir.
- Orasını bilmem. Benim düşündüğüm bir konu varsa o da İstanbul'a kapağı atmanın yolunu bulmaktır.
- O yolu bulursan bize de göster, onu biz de istiyoruz.
- Yok kardeşim, olmaz öyle iş. Ben kendimi düşünürüm, sizin gideceğiniz yol sizin olsun. İnsan, hepsinden önce kendini düşünmeli, günün birinde bütün çevrendekiler uzaklaşır, senden kopar. Sen kendi kendinle kalırsın. Şunu bunu düşünmek benim işim değil, onunla ilgilenmem bile. Ben yokolduktan sonra çevremde toplananların bana ne yararı olur? Ben varsam çevrem de var, yoksam çevrem de yok.
- Az önce başkalarına "felsefe yapıyorsun" diye çatarken, şimdi sen kendini felsefenin odağı durumuna getirmeye çalışıyorsun. Yeryüzünde bütün insanlar yalnız kendi çıkarlarını düşününce toplum, devlet, uluslararası ilişkiler nerden oluşur? İnsan kendi gibi başkalarını da düşünmeli.
- Ben o işleri anlamam, öğrenmek de istemem. Açıkçası budur. Birtakım kimseler, başkalarını düşünme örtüsü altında yalnız kendi çıkarlarını düşünür, olduğundan başka türlü görünür. O da iyi bir tutum değil, bir kandırmacadır.
- Yok yok öyle değil. Balık için su, karada yaşayanlar için soluk neyse, benim için de "kendim" oyum, odur. Soluk alıp verişim, su içişim, kanımın damarlarımda dolaşması, yüreğimin çarpması yine "kendim" içindir. Tanrının, doğanın insana verdiği en güçlü eğilim kendini düşünmesidir, insan ancak kendini düşünendir.
- Peki, sen bir kızı sevdiğin zaman da yalnız kendini mi düşünüyorsun? Yüreğin o kız için çarpmıyor mu? Kanının damarlarında onun için dolaştığını söylediğin günler olmuyor mu?

- Ben, kızı da kendim için severim, ondan beklediklerim vardır. Kim bir kızı, kendi değil de, yine kız için severmiş? Bakın bir dilimiz vardır, bu dilde odak yer kişinin kendi "ben"idir, komşusu, arkadaşı değil. Bütün düşüncelerimiz, duygularımız, başkalarına anlatıp aktarmak istediklerimiz hep bu "ben" içindir. Kişi bütün duygularını, düşüncelerini karşısındakine dille anlatırken bile yine kendi benliğinden yola çıkar. Ancak dil, bütün duyguları, düşünceleri başkalarına aktarmaya yetmiyor. İnsan ağlar, ağlatır, ağlatamaz, hep kendi içine döner, yüreğin dili yoktur, Mehmed Akif böyle diyor.

- Nerden çıkardınız Mehmed Akif'i şimdi? Mısır'a kaçarken, Türkiye'yi bırakıp giderken bindiği gemiyi, giysilerini dokuyan makineleri, hastalandığı zaman aldığı ilaçları hep karşı çıktığı, "tek dişi kalmış canavar" diye nitelediği Avrupa uygarlığı yapmadı mı?

- Kardeşim, Mehmed Akif inanmış adam, kendini o yola vermiş.

- Evet, İngiliz altınına inanmış, kendini o yola vermiş. Ben Atatürk'ün sevmediğini sevmem arkadaş. Arap kafasıyla adam olunsa Araplar olurdu. Baksana tanrı yüzlerce peygamber göndermiş yine Araplar'ı adam edememiş. Araplar tanrının kendilerine gönderdikleri peygamber Muhammed'i bile dövmemişler mi? Savaşta dişlerini kırmamışlar mı? Geceleri yolunu kesip öldürmeye kalkmamışlar mı? Muhammed bunlardan korktuğu için, gece yatağına Ali'yi yatırıp gizlice kaçmamış mı? O zaman tanrı nerdeydi? Koca bir tanrı, sevgili peygamberini kurtaramıyor muydu?

- Sen keçileri kaçırdın kardeşim.

- Ben keçi çobanı değilim ki keçileri kaçırayım. Keçileri kaçırsam ben de "peygamberim" diye ortaya atılır, tanrı adına konuşuyorum, beni dinleyin, benim arkamdan gelin, derdim. Yalnızca öğüt vermekle iş yürümez. Bize öğüt verenler bizden değildir, onlar bize uzaktan bakıyorlar.

- Beceriklilik öğüt vermede değil, öğüt verirken olayı olduğu gibi yaşamadadır.

Kişinin duygu dünyasına giren, orada geçen bir olayı öğütle, yol göstermekle değiştiremeyiz, anlayamayız. Duygu dünyası

için anlamak olayı kendi özünde bütün gerçekliği ile yaşamakla olabilir. Bundan ötesi boş söz, boş emektir.

Beni benim gibi yaşayan, çektiğimi çeken anlayabilir, öğüt vermeye, yol göstermeye gelen kendini beğenmiş kimseler değil.

Benim kulaklarım kendi içimin sesinden başka bir sesi duymak istemiyor size uğurlar olsun. Benim gibi olun da görün. O varsa varım, yokum.

Kişi kişiyi yaşamakla, çektiğini çekmekle anlayabilir. Biz birbirimize ancak dışardan bakarız. Birbirimizin iç dünyasını bilmeden, anlamadan konuşuyoruz.

Yol göstermeye, us vermeye gelince, kendimizi evren düzeni içinde biricik sayarız.

O, bunları söylerken gözleri doluyor, elleri titriyordu.

Arkadaşlarından gövde bakımından kendine en çok benzeyeni atıldı:

- Ben de sizin dediklerinize inanıyorum. Bu çağda değil eski çağlarda bile kişi üstüne olan yargılar, kişiyi yaşamakla, içdünyasına girmekle anlayabiliriz durumundaydı.

Ünlü Grek sofisti Protagoras "Kişi bütün nesnelerin ölçüsüdür" derken kesin bir gerçek yoktur, kişilerin sayısınca gerçek vardır demek istiyordu. Kişinin gerçeği kendi yaşadığıdır.

Bir olayın verdiği acı bütün kişiler üzerinde eşit bir etki bırakamaz.

Biz kendi gerçeğimizi yaşarken başkalarını da bu gerçeklik içinde düşünürüz. Bu düşünce bizi çokluk yanlışlık yollarına döker.

Bu günün kişisi yaşayan, burada, şurada bulunan kişidir. Yalnız düşünce dünyasında bir kavram olarak kalan kişi değildir.

Kişinin en cılız, en verimsiz yönü de bu öğüt verme isteğidir.

Öğüt verenle öğüt verilen birbirinin özdeşi bir tin durumu içinde bulunmaz. Biri olayı yaşar, öteki olaya dışardan bakar. Biri olayın en kesin gerçeği içinde, öteki dışındadır.

Son çağın Varoluşçuluk felsefesi kişiyi böyle bütünlük içinde ele alıyor.

Anadolu'nun değişik liselerinden, üniversitelerden gelen bu gençlerin tartışmaları sürüyor, konudan konuya geçiliyor, her biri bildiklerini sergilemek istiyor, kendini ortaya koyuyor, düşün-

ce bakımından, bilgi yönünden daha güçlü görünmeye çalışıyordu. İçlerinde Avrupa dillerini, Arap-Fars dillerini bilenler az değildi. Kimi Avrupa ya da Amerika üniversitelerinde okumuş, bildiği dilde yazılmış şiirlerden dizeler okuyor, kimisi de felsefe, deney bilimleri konusunda belleğine yerleştirdiklerini ortaya döküyordu. Hepsinde bir özlem, bir umut vardı. Bu ortaya döküş yalnız kendini sergilemek değil, içini açığa vurarak yaşamın akışında duyduklarını anlatmak, kendine bir ortak aramak amacını güdüyordu. Bunlar birer öğüt değildi. Öğüt ancak küçük çocukların eğitiminde işe yarardı. Hangi bakımdan olursa olsun, öğüt kişinin tinsel yapısını, kişiliğini, yaradılış özelliğini değiştiremez. Bunu öğüt değil bilim, bilgi bile yapamaz. Kişi gerçek yapısı dışında edinilmiş, sonradan kazanılmış duyu verileriyle değiştirilemez, bu nedenle de öğütün kişilik üzerinde önemli bir etkisi olmaz. Kişi özünün değişmez gerçeğini yaşar, sonradan kazanılanı değil.

Bilgi, belli bir sınıra değin, olayları geciktirir, süreyi uzatır, ancak iranın yapacağını büsbütün yokedemez. Yaratılışında kötüye eğilim bulunan acımasız bir kimsenin, günün birinde istenmeyen bir işi yapacağı önlenemez, geciktirilir, olay yumuşatılır, daha az kötü duruma getirilir. İşte sonradan kazanılmış nesnelerin (bilginin) etkisi bu olabilir.

- Arkadaşım, bu konuşmanızın etkisi yoktur, biz buraya felsefe öğrenmeye değil, Yedek Subay olmaya geldik.

- Senin içinde üzüntün, başında sıkıntın yok anlaşılan. Bir de bana sor bakalım, dünya kaç bucaktır.

- Sıkıntılı, üzüntülü olabilirsiniz. Ancak buraya gelmemizin amacı sizin sıkıntılarınızı, üzüntülerinizi dağıtmak, hepimizi çevrenizde toplamak, yalnız sizinle ilgilenmek değildir.

- Öyleyse konuşulanları ne diye dinliyorsunuz, bakın uzakta boşluk var, alın başınızı gidin oralara doğru.

Gençler arasında bu tür konuşmalar sürüp giderken okulun kapısından yüksek bir ses duyuldu.

- Kayıt numarası olan öğrenciler A-B-C sırasına göre tenis alanının kuzeyinde toplansınlar.

Bu sözler üzerine öğrenciler arasında bir kaynaşma, bir devinme başladı. Her biri öteye beriye koşuşuyor, söylenen yerde

sıraya girmeye çalışıyordu. Elindeki numara sırasına göre çağrılan okulun içine giriyor, yoklamasını yaptırıyordu. Ellerinde yoklama numarası bulunmayanlar ise belirtilen günde gelmek üzere bırakıldı.

***

Okulun önündeki alandan ayrılan üç arkadaş yavaş yavaş Namık Kemal Mahallesi'ne doğru yürüdüler, oradan Ulus'a giden anayola saptılar. Kızılay'dan sola dönerek yürümeye başladılar. Ulus'a geldiklerinde, Anafartalar Caddesi'nde dönüp Kızılırmak Kıraathanesi'ne girdiler. Orada birer kahve içtikten sonra Keçiören'e doğru uzanan yolda gezintiye çıktılar. Bir süre Augustus Mabedi'nin önünde durdular, Hacı Bayram Camii'nden kıvrılıp yine Keçiören'e doğru yürüdüler. Nedense, birlikte gitmekten vazgeçerek, ertes gün buluşmak üzere ayrıldılar.

Niyazi, arkadaşlarından ayrıldıktan sonra, yeniden Anafartalar Caddesi'ne dönerek yukarı doğru yürümeye, o yörede oturan Maçkalı yakınlarını aramaya koyuldu. Uzun bir arayıştan sonra hepsini buldu. Ankara'da kaldığı onbeş gün içinde müzeleri gezdi, yakınlarıyla görüştü, uzun süre göremediği, tanımadığı yakınlarını buldu. Yedek Subay Okulu'nda son işlemler de bittikten sonra Levazım Sınıfı'na ayrılan Niyazi okulun oluşturduğu birlikle, topluca İstanbul'a döndü (trenle).

***

Günün son ışıkları da tükenmiş, İstanbul sokaklarını bir sessizlik kaplamış, güneş yerini uygarlığın ışıklarına bırakmıştı. Birkaç gün süren güz yağmurları İstanbul sokaklarını iyice yıkamış, Belediyenin yapamadığını yapmıştı. Niyazi Eyupsultan mezarlığının yarı karanlık, ıssız sokaklarında, birkaç arkadaşıyla Bahariye yöresindeki Levazım Okulu'nun kapısına gelmişti. Bir yandan arkadaşlarıyla konuşuyor, bir yandan da Karadeniz türküleri mırıldanıyordu. Öğrenciler geldiklerini okul yönetimine bildirip, birkaç gün sonra gelmek üzere evlerine gönderildi; İstanbul'da kalacak yeri olmayan öğrencilere okulda yer gösterildi.

Niyazi, Eyupsultan'ın karanlıkla ışık aydınlığının birbirine karıştığı gölgeli sokaklarında yalnız başına evine dönüyordu. Artık yanında arkadaş yoktu. Yavaş bir sesle Karadeniz türküleri söyleye söyleye yürüyordu bu sıkıntılı, gölgeli, gizemli sokaklarda.

İpek peştemalunun
Yanina bak yanina
Buban etmek batturdi
İkimuzun kanina.
***
Sevdaluk ede ede
Alişti canlarumuz
İkimuzi bir vurun
Karişsun kanlarumuz.
***
Gel otur konuşalum
Sen delisun delisun
Ederum başka sevda
Merağundan elusun.
***
Sevdaluk ede ede
Kaldım habu hallara
Şimdi ben akıllandum
Basmam kuri dallara

Bu türküleri söylerken bir yandan da geleceğini, ne gibi iş yapacağını, ilerde geçimini ne yolla sağlayacağını düşünüyor, kendi kendine birtakım tasarılar, taslaklar oluşturuyordu. Ben niçin yaşıyorum? Neden bir dünya, onu dolduran bunca insan vardır? Neden insanlar ölümlü olduklarını bilmelerine karşın birbirlerini yoketme yarışındalar? İngiliz bilgesi Hobbes insan için "insan insanın kurdudur" demiş, boşuna değil bu sözler. Kişiyi, yoluna can koyduğu yakınları, daha kolay yeyip tüketiyor, sıkıntılara salıyor, üzüntülere boğuyor. Uygarlık neden çocuklarını yiyor? Bu çocuklar neden kendilerini aydınlığa kavuşturan kaynağa karşı acımasızdır, yıkıcıdır? Mutluluk kişilerin, toplumların, devletin dışında kalmış bir kuruntudur, ne olduğu kesinlikle

bilinmeyen, özlenen, aranan bir kuruntu. Kişi kendinin mutlu olduğunu, iyi yaşadığını sanarak kendini avutur boyuna. Gerçekte mutluluk kişinin yakınından bile geçmemiştir. Bu mutluluk kuruntusu olmasa kişi delirir. Bir bakıma delilik kişi için gerçek yaşamın özüdür, aranan mutluluktur. Delilerin yaşamı daha mutludur, kim bilir. Kişinin gerçeği günün dışındadır. Oysa kişi, kendini günün içinde bulur, gününü yaşıyor sanır. Aradığını yaşadığı günün içinde bulan, umudunu günün içinde gerçekleştiren kişi çok azdır. Kişi yaşadığından bambaşkadır. Bunun kanıtı da yaşananla istenenin başka nesneler olmasıdır. Kişi severken yaşama gücünün dışına çıkar, yaşadığının ötesine geçer, kendini başka bir varlıkta bulur, kendini aşmaya başlar. Bilim, sevgi konusunda, kişiyi birtakım yaşamsal öğelerle bağlantılı görür, sevgiyi gövdesel bir doyum diye niteler. Ancak bu da pek kesin değildir. Gövdesel doyumdan sonra da sevgi sürüyor, yeni bir doyum gereksinmesi doğuyor. Kadın-erkek ilişkilerinde temel olan doyumdur deniyor. Oysa ikisi de, doyumun giderildiği yerde yeni bir doyum için girişimde bulunuyor. Gövdelerin doyuma ulaşması tinsel alanda yeterli değildir. Goethe sevmiş, sevilmiş, kendi yaşamasa bile yaşamış gibi göstermiş sevgiden, ayrılıktan, doyumsuzluktan doğan üzüntüyü, acıyı.

Sevginin birçok olaya, sanat yaratmalarına etkisi olmuştur. Bunu büsbütün bir yana atamayız, ancak bütün başarıları da gövdesel bir sevgiye bağlayamayız. Bu bakımdan, gövdesel sevgi, Freudçuluk'un dediği gibi kesin geçerlik taşımaz. Kişinin, kim ne derse desin, en kesin gerçeği günlük yaşamının dışındadır. Varoluşçular bile bu konuda kişiye topluluk içinde bir varlık olarak dışından bakma yanılgısına düşmekten kurtulamamışlardır. Kişi severken, ancak, varlığının gerçeğiyle ilgili küçük bir yanının gerektirimine boyun eğer, bütününe değil. Bundan dolayı kişiyi varlığının tek bir ilkesine, gerçeğine dayanarak açıklamaya kalkmak yanılmalarla dolu bir sonuca doğru yuvarlanmak olur. Bunların dışına çıkarak, sınırların gözle görülebilen yönlerini aşarak gerçeğe ulaşmanın kişiyi bir bütün olarak kavramanın yollarını aramalı. Yalnız, bunu yaparken, Platon, Plotinos, Augustinus gibi düşüncede değil, yanımızda yaşayan kişiyi ele almak gerekir. Gerçekte ilkçağ bilgeleri kişiyi yalnız düşüncede

geniş bir kavram olarak anlamış, onun etini, kemiğini görmek bile istememişlerdir.

Ortalığın kararması, ağırlaşması sıkıntı veriyor, sıkıntılı olanın da sıkıntısını çoğaltıyordu. Niyazi, sıkılıyor, içinde bir daralma seziyordu. Bir süre durdu, düşündü, Alman bilgesi Nietzsche'nin görüşlerini anımsamış, onun eskiden kopmayı, hep yeniye, geleceğe yönelmeyi içiren düşüncelerine dalmıştı. Ona göre eskiyi at, yıkılmakta olana bir tekme de sen vur. Ancak acıya katlanmanın, sıkıntı çekmenin belli bir sınırı olmayınca, yaşamda bir amacın gerçekleşmesi uğruna yapılmayınca anlamı da yoktur. Kişi kendi kendini yönetebilmeli, topluluğun, dış varlıkların baskısından kurtulmalıdır. Canımız isteyince hiçbir engelle karşılaşmadan, insan eli kokan yasaklara uğramadan dünyanın bir ucundan öteki ucuna değin gidebilmelidir. Topluluklar, kişilerin koyduğu yasaklar, engeller gelişmeyi önlüyor, kişinin yaratma atılımını, buluş gücünü sınırlandırıyor. Kişi kendi düşüncesinin buyruğu altında eli kolu bağlı yaşamanın baskısından kurtulmalıdır. Kişi denen varlık donmaya, olduğu gibi kalmaya elverişli değildir. Yasalar, düzenler, yönetimler dondurucudur, sınırlandırıcı, engelleyicidir. Bütün bunlar yaratıcı gücün önünde aşılması gereken birer engeldir. Sözcüklere verilen değişik anlamlar bile birer engeldir.

İki serçe kuşu oynaşırken suç olmuyar da iki kişi sevişirken niçin suç oluyor?

Bu düşünceler içinden sıyrılır gibi oldu, sonra:

- Ben delirdim mi, yasasız yaşanır mı? dedi. Evet yaşanır, ilk kişi topluluklarında bu günkü yasalar var mıydı?

Ben şimdi niçin İspanya'ya, Almanya'ya gidemiyeyim, gitmek için aylarca kapıları aşındırayım. Dünyada tek bir para, tek bir yasa olmalı. Yalnız bu para şunun bunun olmamalı, bütün kişilerin olmalı. Kişi gönlü istediği yerde yaşayabilmeli. Buna kimse engel olmamalı. Ben böyle düşünüyorum, bu doğru mudur, yoksa bende bir değişiklik mi oldu? Bu düşüncelerimi duyanlar, bana deli demezler mi? Bunlar topluluğun görüşüne aykırıdır, olsa bile ne çıkar, ben topluluk dışında yaşamak istersem suç mu olur?

Niyazi böyle düşüne düşüne Fatih'teki eski evinin bahçe ka-

pısından içeri girdi. Onu evde anası, babası, kardeşleri "ooo gene geldin mi ağa" diyerek karşıladılar.

- Geldim, gene geldim. Bundan sonra böyle canımın istediği zaman, sık sık geleceğim artık. Ankara'da kalsam duramazdım bile.

***

Mes'ud'un uzun süre izi bulunmadı, sonra gene kendi kendine ortaya çıktı. Anadolu'nun sessiz bir köşesinde kendi içine kapanmış, dışarı ile ilişiğini, bağlantısını kesmiş gibi oldu.

Geçen günler onu bir türlü Handan'dan ayıramıyor, içinin yanışını söndüremiyordu.

Pazar günü çıkar çıkmaz soluğu otelde aldı. Asker giyimini değişip köşe meyhanelerinden birine girdi. Bir küçük rakı yuvarladıktan sonra geldiği gibi gidişi de sessiz oldu. Kimseye görünmek, konuşmak istemiyordu. Oteldeki ıssız, soğuk odasına çekilip yatağının üstüne gelişi güzel uzandı.

Biraz rakının, biraz kendi sıkıntılarının verdiği üzüntü ile derin derin düşünmeye koyuldu:

- Ben bu gidişle ne olacağım? Artık babam da, annem de beni unutmalı. Şimdi unuttular bile.

Ben önünde sonunda babamı öldürüp annemi kurtarmalıyım. Beni bu duruma düşüren babamdır. Gençliğimi yıkan, beni süründüren odur. O paraları nereye götürecek?

Ben buralarda sürünürken o kimbilir ne soy bir kadının göbeği üstünde gününü gün ediyor?

Mes'ud böyle düşüne düşüne sızıp kaldı.

Babası bütün gecelerini Boğaziçi otellerinde, barlarda, gece kulüplerinde geçiriyor, anası boynu bükük, evin içinde bir guguk kuşu gibi duruyordu.

Mes'ud kimsesizliğin acısını çekiyor, arasıra annesinin gönderdiği harçlıkla eğleniyordu. Babası, onun adını bile etmiyordu. Günler geçtikçe içkinin etkisiyle daha da yıpranan babası evinden büsbütün çözülüyor, kendini bilinmeyen bir etkinin akışına kaptırıyordu. Artık evine, eşine karşı sorumluluk bile duymaz olmuştu. İstanbul ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortalığı

dolduran yeni türemelerin akınına uğramış, Neron'un Roma'sına dönmüştü. Artık eski değerlere, törelere, geleneklere aldıran yoktu, bir başıboşluk alıp yürümüş, insanlar birbirlerine karşı saygısız, sevgisiz yaratıklar oluvermişlerdi. Bu savaş türedilerinin, vurguncu, soyguncu çocuklarının ellerinde sağa sola saçılan emeksiz paralar yeni bir toplum düzensizliğinin öncüleriydi. Görünüşte eskiye, tarihe bağlı geçinen, dine dayanan çevreleri avlamak isteyen yeni türeme varlıklılar, yöneticiler, yüksek görevliler, özellikle Demokrat Parti çevresinde toplanan niydüğü belirsiz kimseler toplumu ayakta tutan direkleri devirme yarışındaydı. Gece yarılarına değin sokaklarda dolaşan, bağırıp çağıran yılışık Amerikalılar'ın nerdeyse dokunulmazlığı vardı. Bu nereye varacağı, ne gibi sonuç doğuracağı kestirilemeyen tutum içinde Mes'ud'un da kendine göre bir yeri vardı, o da kendini bir sorumsuzluk akışına kaptırmış gidiyordu. Birliğinden izinli ayrıldığı günler kendi içine kapanıyor, kıyı bucakta eski, bakımsız otellerde kalıyordu. Niyazi'nin bunları bilmesi de olanaksızdı.

Mes'ud olumsuz bir düşünce ortamına girmiş, askerden kaçıp babasının yanına gitmek, onu nerdeyse ortadan kaldırmak bile istiyordu. Ona göre babası kırkbeş yaşından sonra azmış, bu yaşına değin evinin altını üstüne getirmiş, altmışa yaklaşmasına karşın yaşına yakışmayan işleri yapıyor, evine, eşine karşı sorumluluk duymuyor, bir uçuruma doğru hızla gidiyordu. Bir aralık Handan'ı anımsadı, kendi kendine:

- Seni de sevmiyorum artık, senden önce babamla görülecek işlerim vardır. Git kiminle mutlu olursan ol, kiminle yaşamını birleştirirsen birleştir, kiminle sürünürsen sürün. Anan neydi ki senin? Başka türlü olmana olanak var mıydı? Yok yok, ben Handan'ı seviyorum, bu söylediklerim yalan, ben onsuz yaşayamam. Handan varoldukça ben de varım.

Bunları düşüne düşüne uyudu. Artık, uykunun sessizliğinde dinlenen gövdesi ona düş bile gördürmüyordu. Ancak bu durum geçiciydi, karanlık günler yine gelecekti.

***

Handan iki gündür görünürlerde yoktu. Hikmet Hanım bile

onu kimseye göstermek istemiyor, bütün işleri örtülü biçimde yürütüyor, Rezzan Hanım'dan da saklamaya çalışıyordu. Rezzan Hanım'ın gözünden kaçmayan bu davranışın arkasında yeni bir girişim vardı besbelli. İkisi buluşuyor, geziyor, eğleniyor, düğün işini pek konuşmuyorlardı. Rezzan Hanım ise oğlu Orhan'ın, kızının okula gittiği günler, Hikmet Hanım'la oturup söyleşiyor, Niyazi'nin askere gideli görünmeyişini konuşuyor, durumuyla ilgileniyordu. Handan ise evlenme sözü kestiği Muzaffer'le buluşuyor, geziyor, gönül eğlendiriyordu. Tahsin Bey yine uzak bir yolculuğa çıkmıştı. Bir cuma günü öğleden sonra Handan süslenip evden çıktı, annesine sözlüsüyle buluşacağını söyledi. Tranvay yolunda bir otomobil çevirerek Taksim'e gitti. Kristal Gazinosu'nun önünde bir iki gezindikten sonra Muzaffer'le buluştu. Kolkola Harbiye'ye doğru yürümeye başladılar. İkisi de sıcaktı, duyguluydu. Ancak Handan'ın sıcaklığı karşısında Muzaffer daha güçsüz kalıyordu. Oysa Handan, ondan atılganlık, yakıcı bir sıcaklık, ezici bir ağırlık bekliyordu. Bir aralık başını Muzaffer'in omuzuna dayayarak:

- Annemle dün akşam bizim işimizi konuştuk, uzamasından kaygı duyduğunu söyledi. Biliyorsun, ben bu işlerde mutsuz bir kızım, konu komşunun diline düşmekten de çekiniyorum.

- Neden öyle söylüyorsun, benim de annemle, babamla çözmem gereken sorunlarım vardır. Onlar da bu işin uzamasından yana değiller. Hepimiz anlaştıktan sonra kesin sonuca varmak güç değil. Şimdi doğru stüdyoya gidelim, orada biraz çalışır, biraz da işimizi konuşuruz.

Harbiye'den bir otomobile atlayarak çalışma yerine gittiler. Bir süre öteberiyle ilgilendiler, sonra ayrı bir odaya giderek çevrilecek filmdeki görevlerini tartıştılar. Bunlar birer oyalama, oyalanma olmaktan öteye geçemeyen, Handan'ın özlemini çektiği "büyük oyuncu"ya götüren yollar değildi. Ancak beklemenin de gereğine inanıyordu. Orada bir süre kaldıktan sonra yeniden sokağa çıkıp bir otomobile binerek Muzaffer'in Talimhane yakınındaki evine gittiler. Burası, Muzaffer'in babasının iyi döşenmiş, donatılmış eviydi, onu oğluna vermişti. Palto, manto, ceket gibi kalın giysilerini çıkarıp bir divanın üzerine uzandılar. Handan bütün dişiliğiyle Muzaffer'e saldırıyor, o erkek, öteki kadın-

mış gibi bir durum sergiliyordu. Muzaffer'in istenen, umulan bir erkek olmadığını bile anlayamıyordu. Bütün girişimler kendinden geliyordu. Handan, bir yandan yarı çıplak durumda, Muzaffer'le oynaşır sevişirken bir yandan da Mes'ud'un, Ekrem'in atılganlıklarını, sevecenliklerini anımsıyor, onlarla birlikteymiş gibi oluyordu. Bu duygusal, özlemli durum içinde sürdürülen sınırlı yakınlıktan ikisi de yorgun düşmüştü. Handan, biraz da hırçınlaşarak:

- Ben erkek, sen ise kız gibi davranıyorsun.

- Bu çağda kızlar erkeklerden baskındır.

- Ben çağın kızı değilim, anamın kızıyım, doğanın bana verdiği özelliklerin dışına çıkmak istemem.

- Ben senin gibi derin anlamlı konuşamam, kızım. Ben bir oyuncuyum, sanatçıyım. Seni de kendim gibi yapmak isterim, istiyorum da. İnsan kendini sanatına adadı mı birtakım özelliklerini yitirir, bilmiyor musun?

- Bana kalırsa sanat özelliklerin yitmesini değil, gelişmesini sağlar.

Bir süre, sessizce, birbirlerinin gözlerinin içine baktılar, sonra yine oynaşmaya koyuldular. Handan, umduğunu bulamayacağını sezecek durumda değildi. Muzaffer'in tutumunu kendisine duyulan derin bir saygıya, sevgiye yoruyor, bütün özlemlerinin gelecekte giderileceği düşleri içinde çalkanıyordu. Bir aralık, Muzaffer'in atılganca bir girişimine tepki gösterdi. Aşırılığa varmanın zamansız olduğunu sezdirmek istedi:

- Ben "kızım" bunu iyi bil, Muzaffer. Bir kızın en büyük, en değerli varlığı kızlığıdır. Onu öyle ucuza, gelişigüzel bir olaya veremez.

- Benim de ona ne büyük bir saygı gösterdiğimi anlamıyor musun? Sana karşı hep saygılı davranıyorum, kendimi tutuyorum, geleceğimizi düşünüyorum.

- Onu sen söylemesen de ben biliyorum. Ancak bu işi kesin bir sonuca vardıralım. Ailelerimiz ne yapacaklarsa yapsınlar, ben senin yanında bir "oynaş" olarak kalmak istemiyorum.

- Bunları nerden çıkarıyorsun? Son sözümüzü birbirimize söyledik, yapacak iş yasal işlemlerin gerçekleştirilmesidir artık.

- Yasal işlemlerin gerçekleştirilmesi böyle divanın üzerinde

uzanmakla olmaz, gerekli başvuruları yapmakla olur. Ben "kızım" biliyorsun.

- Bilmiyorum, ancak öyle olduğuna kesin inancım var.

- Terbiyesiz, seni seni, bu bir güvensizlik değil mi?

- Sözlerimi yanlış anlama, senin söylediklerini onaylıyorum. Ben kadını kuzu gibi severim. İnsan evleneceği bir kızı daha ilk günlerde yıpratmaya kalkışmamalı. Yaşamın tadı yıpratmakla, yıpranmakla değil hep yeni kalmakla çıkar.

- Bunlar daha çok fabrika kızlarının okudukları romanlarda yazılıdır. Ben ise öyle olmak istemiyorum, toplumun karşısına "büyük bir oyuncu", saygıdeğer bir sanatçı olarak çıkmak istiyorum.

- Sen fabrika kızlarını, onların okudukları romanları neden beğenmiyorsun? Onlar da bizim gibi, bu toplumun insanları, bu ülkenin kızları değiller mi? Onlar, yetişme, gelişme, yükselme olanağı bulamadılarsa suç onların mı?

- Evet, onların değil, toplum yönetiminin demek istiyorsun. Babam da felsefe derslerinde öğrencilerine öyle söyler, sonra eve gelir annemi yalnız bırakır, kendisi odasına çekilir boyuna kitap okurdu. Ne oldu sonra? Görüyorsun, ayrıldılar, yuvamız yıkıldı, şimdi anneannemin eline kaldık. İnsan, düşlerini değil, gerçekleri yaşamalı, bunları öğren oğlum. Bütün erkekler amaçlarına ulaşıncaya değil pamuk, ulaştıktan sonra da gürgen odununa dönerler.

- Bunlar senin kuruntuların. İstenen amaca tek başına ulaşılmaz, kadın-erkek birlikte ulaşır. Sen, yaşam denince kısa kısa süreleri anlıyorsun. Oysa önümüzde daha nice yıllar vardır, ivediliğe kapılmanın gereği yok.

- Neyse çok geç kaldık, gidelim artık, annem şimdi bekler. Anneannem de çatar ona. "Bu kızı baştan çıkaran sensin" deyip durur.

Birlikte kalktılar, umduklarını bulamadan, sınırlı bir yakınlığın yarattığı düşkırıklıkları içinde evden çıktılar. Ancak bu düşkırıklığının ikisi de bilincinde değildi. Geleceğin yaratacağı düşkırıklığı şimdilik görünürlerde yoksa da, yavaş yavaş kımıldamaya başlamıştı.

***

Hikmet Hanım'ın evinde köklü bir değişiklik oldu, yeni tanıdıklar, yeni yakınlar, arkadaşlar çoğaldı birdenbire. Anneannenin bile içi içine sığmıyor, torununun bir gün önce evlenmesini, şu Niyazi denen aşağılık dinsizin bir daha evine gelmemesi için, Handan'ın mutlu bir olayla evden çıkmasını istiyordu. Muzaffer'in ailesi de bütün varlığını ortaya koymuş, oğlunun mutluluğu için, gelin adayına elden gelen ilgiyi gösteriyor, takı üstüne takı, giysi üstüne giysi ısmarlanıyor, görkemli bir düğün yapma çabası içinde bulunuyordu. Erkek ailesi de, kız ailesi de terzilere, kuyumculara taşınıp duruyordu. Bir cumartesi akşamı, Handan'la Muzaffer oldukça güzel bir otomobille Hikmet Hanım'ın kapısında durdular. İkisi de en alımlı giysilerini giymiş, süslenmiş, onu alıp gezmeye gitmek istiyorlardı. Handan, oynaya oynaya kapının ziini çaldı, Hikmet Hanım kapıyı açar açmaz Muzaffer'le gözgöze gelince gülümsedi, gözleri parladı. Handan, elinden tuttuğu Muzaffer'i içeri çekiyordu. İkisi birlikte içeri girip kapıyı kapadılar.

Evde yalnızca düğün işleri konuşulmuş, sonra üçü birden arabaya binip gezmeye çıkmışlardı. Düğün için elden gelen esirgenmeyecekti. Beyoğlu'nda Konak Salonu düğün yeri olarak seçilmiş, gün alınmış, gereken yapılmıştı. Handan'a en ağır, en gözalıcı giysiler diktirilmiş, oldukça seçkin bir konuk topluluğu düğüne çağrılmıştı. Evlendirme Dairesi'nden çıkılıp önce Hikmet Hanım'ın evine gidilmiş, oradan düğün yerine varılmıştı. Bu işlem biraz tutarsız görüldü. Özellikle kadınlar arasında tartışıldı. Evlendirme Dairesi'nden çıkıldıktan sonra Sarıyer'deki "Telli Baba"ya gidilecek, bir süre gezilecek, sonra yemek düğün salonunda topluca yenecek, tören sürdürülecekti. Oysa böyle yapılmamış, Telli Baba'ya gidilmemişti. Bu doğru değildi, ilerde bir mutsuz olay ortaya çıkabilirdi. Handan, böyle bir geziyi istemediğine göre, güveyiyi daha şimdiden avucunun içine almış, inançlara karşı vurdumduymaz bir tutum takınmıştı. Bu arada Tahsin Bey de uzun süren yolculuğundan dönmüş, eşi Rezzan Hanım, oğlu Orhan, kızı, kaynanalar (ikisinin de anneleri), Hikmet Hanım'ın Niyazi dışında bütün tanıdıkları (Niyazi askerdi) düğüne çağrılmıştı. Öte yandan Muzaffer de arkadaşlarını çağırmış, düğün çok süslü, görkemli, rekli bir nitelikte düzenlenmişti.

Hanımlar birbirleriyle yarışırcasına süslenmişler, takıp takıştırmışlar, beylerin de onlardan geri kalır yanı yoktu. Salon tıklım tıklım dolmuştu. İçkiler, çalgılar, oyunlar birbirini izliyor, birbirini pekiştiriyordu. Özellikle genç hanımlarla kızlarda bir göğüslerini, bacaklarını sergileme yarışı başlamış gibiydi. Omuzlar sırtın ortasına değin açık, göğüsler büyük bir eliaçıklıkla dışarı taşırılmış, kalçalar birbirine tokuşur gibi salınıyor, oturanlar da oynayanlar da çalgının sesiyle uyum içine girmişlerdi. Bu düğünde kıvanmayan, gönlünün uyarınca gülüp eğlenmeyen yoktu denebilir.

Bu düğünün ayrıntılarına dalmanın, okuycuyu birtakım sıkıcı olaylarla karşı karşıya getirmenin gereği yoktur. Handan'la Muzaffer düğünden sonra, birkaç günlüğüne geziye çıktılar. Geleneklere göre "balayı" denen bu gezinin gerçekten bir "üzüntü ayı" olduğunu okuyucu daha sonra öğrenecektir. Şimdilik, bu yeni evlilerle ilgili, stüdyoda düzenlenen bir anlaşma gereğince filme alınan, ilerde çekilecek bir filmde kullanılmak için saklanan, belgelerin bulunduğunu söylemekle yetinelim.

Balayı gezisi nerdeyse bir aya yakın sürmüştü, Handan daha annesinin, kaynanasının, kaynatasının yanına gelmemiş, geleneğe göre yapılması gereken işleri yerine getirmemişti. Aile çevrelerinde birtakım söylentiler dolaşıyor, yakışıklı yakışıksız sözler söyleniyor, dedikodular yayılıyordu. Günün birinde yeni evliler çıkageldiler. Muzaffer yıkılmış, çökmüş, sarsılmış bir durumdaydı, çevreye öyle görünüyordu. Handan'ın yüzü asık, düşkırıklığına uğramanın ağırlığından kurtulamamış gibiydi. Ancak, kimseye bir söz söylemiyor, olayın içyüzünü açıklamıyordu. Gelin-güveyi ağız birliği etmişti besbelli. Yalnızca film çalışmaları hızlanmış, bu iki genç evlenmemiş de bir film için, kısa süreli birlikte bulunma anlaşması yapmışa benziyorlardı. Rezzan Hanım, ilerde ortaya çıkacak olan, üzücü durumu biraz kestirir gibiydi. Hikmet Hanım ise, olayı oluruna bırakmış, sonucu bekliyordu. Beklenen sonuç, çevrilecek filmden daha önce, açıklığa kavuşacaktı.

***

Aradan birkaç ay geçmesine karşın, yaşlı kadın komşular

Handan'da bir değişiklik görmüyorlardı. Konuşurken de birbirine hep "hımmm" demekle yetiniyorlardı.

Orta Anadolu'nun sessiz bir bucağında, dağbaşında, ulusal görevini sürdüren Mes'ud, izinli çıktığı cumartesi günü doğruca, yeni anlaştığı otele gitti. Burada, nerdeyse "gizli" kalıyor, başka bir adla iki gece yatıyordu. Annesinin gönderdiği para da bu otele geliyordu. Bu yasaktı, ancak duruma göz yumuluyor, otelci ona bir baba gibi davranıyordu. Ona bu olanağı sağlayan da, otelcinin oğlu olan, onunla komşu birlikte görev yapan bir arkadaşıydı. Sonradan evci belgesi çıkardı. Mes'ud, üstünü değiştikten sonra dışarı çıktı, kahvede bekleyen arkadaşının yanına giderken bir Cumhuriyet Gazetesi aldı. Öğrenciliğinden beri hep onu okurdu. Gazeteyi karıştırırken, resimli ilanlardan birine gözü takıldı, daldı. Evet bu bayanı tanıyacak gibi oluyordu. Kadın kadına benzerdi, ancak bu benzemeden çok "o idi", evet yıllarca arkadaşlık ettiği, sevdiği, yoluna bin can koyduğu kız arkadaşıydı, sevgilisi "Handan"dı. Ancak adı değişmiş "Ayten Ç." olmuştu (Kızın soyadının Ç. ile başladığını belirtmekle yetinme gereğindeyiz). İlk filmini oynuyordu. Filmi çeviren kuruluşun adı da pek duyulmamıştı, oyuncular içinde ünlü yoktu. Mes'ud daldı, kahvede bekleyen arkadaşına giderek, otelde annesine mektup yazacağını, akşama buluşmalarının daha uygun olacağını söyleyip döndü. Odasına çekildi, düşüncelere daldı:

- Evet bu Handan'dı, sonunda dileği oldu, film çevirmeye başladı, ancak onun gözü tiyatrodaydı, sinemaya tiyatrodan geçmeyi düşünüyordu. Neden böyle oldu? Böyle birkaç ay içinde bir film çevrilebilirdi. Demek bu işin içinde başka bir iş var. Bakalım zaman ne gösterecek. Artık Handan'ın bir daha bana dönmesine en ufak bir olanak kalmamıştır. Ben uçurumun yakınında değil başındayım. İlk adımda yuvarlanabilirim. Geri dönme olasılığı da pek az, yok gibi. Ben neden yaşıyorum. İnsan bir bitki gibi, bir böcek gibi yaşıyorsa ona yaşıyor denmez, bu yaşama değildir. Babam milyonların içinde yüzüyor, genç kadınlarla gönül eğlendiriyor, anneme bakmıyor, beni bir kıyıya atmış; kendi oğlu saymıyor. Öteki kardeşlerime de yaptığı başka türlü değildir. Ben, bu duruma onun yüzünden düştüm, beni uçuruma iten odur. Babanın attığı bir kimseyi yurt ne yapsın? Onun başında

dalgalanan bayrağın biçimi, boyası ne olursa olsun, ona yabancıdır, ağırlıktır. Peki ben niye böyle düşünüyorum, niye sapıtıyorum? Atalarım yurdumuz için, bayrağımız için severek ölüme gitmediler mi? Bende bu değişiklik, bu kopukluk nedendir? Handan gitmişse gitmiş, daha kız mı yok? Neden birkaç Handan daha bulmayayım? Babamın parası da başını yesin. Kendim çalışmalıyım, kendim kazanmalıyım. Annemin bana verdiği bir küçük ev var, babam ona karışmıyor. Üstelik annemin, ilerde bana verebileceği altınları, süstakıları da var. Onları bozdurur, bir iş tutarım. Annemi yanıma alır, gerekirse kardeşlerimi de kurtarırım. Yok yok, babanın görevi yalnız çocuklarının anasıyla yatmak, kadını doğurtup yüzüstü bırakmak değildir. Babama, karısına, çocuklarına karşı görevinin ne olduğunu öğretmeliyim. Bunu benden başka yapacak kimse yoktur. İnsan kendi emeğiyle yaşamalı, babanın eline bakmamalı. Peki, ben dünyaya kendim istedim de mi geldim? Beni dünyaya getiren babamın, annemin birleşmeleri değil mi? Babam evlenirken çocukları olacağını, onlara bakmakla yükümlü kılınacağını düşünmedi mi? Ben bu düşüncelere neden sapıyorum? Bunları istemiyorum. Dünyamız savaştan, insan kanından gelir sağlayanların, vurguncuların, soyguncuların, kaçakçıların yönetimi altındadır, Handan'ın evlendiği söylenen Muzaffer de bir vurguncunun oğludur. Üstelik erkek değil kadındır, kadınlaşmıştır. Onun için evlenmek ölümdür, utanmazlıktır. Onu yıllar öncesinden tanırım, bütün derslerden kırık alır babasının parasıyla yine geçerdi. Handan bu oğlanı nerden buldu? Kimler aracı oldu. Eski aile yakınlığı dolayısıyla... Bu oğlan Handan'ı arkadaşlarına satacak, onu bir yem olarak kullanıp, arkadaşlarının "oğlanı" olacak. Handan delidir, bir yem olduğunu bilmeyecek nitelikte delidir. Ona arkadaşları "dişi Muzaffer" derlerdi. Kaç yıldır benden kaçar. Yoksa bu işte Niyazi bana oyun mu oynuyor? Yapmaz böyle işleri biliyorum. Sonra bu devlet de neymiş? Bir düşünür demiş ki "devlet birçok yetenekli kimsenin gömüldüğü geniş bir mezarlıktır". İşte ben de bu mezarlıkta yatan diri gömülmüşlerden biriyim. Ne düşündüğümü yapabiliyorum, ne yaptığımı düşünebiliyorum.

Mes'ud bu çapraşık, ezici, kemirici düşüncelerin kılçıkları arasında sarsıla sarsıla dolaştıktan sonra otelden çıkıp kahvede buluşacağı arkadaşının yanına gitti. Ortalık kararmaya başlamıştı bile.

***

Niyazi, okuldan çıkıp eve gelince üstünü değişip Kasımpaşa'ya gitmek üzere çıktı.

Unkapanı Köprüsü üzerinden Kasımpaşa'ya, oradan Yenişehir'deki Karadenizliler'in toplandıkları küçük bahçeli meyhaneye gitti.

Meyhane, küçük olmasına karşılık, dopdoluydu. Kapının karşısına düşen masada türkü söyleyip çalan, sarışın pala bıyıklı bir kemençeci vardı. Çalıyor, türkü söylüyordu. Konuşmasından Rizeli olduğu anlaşılan kemençeci ikide bir yanındaki arkadaşının ağzına uzattığı rakı kadehini yayı bırakmadan boşaltıyordu.

Sevdalık köti maraz
Yürek yakar can almaz
Sevda halinden bilen
Gızindan para almaz
***
Kemencemun istine
Meni çekerum meni
Ye sen güzel olmasan
Ye ben görmesem seni
***
Evun altina tarla
Parla Nazmiye parla
Sen böyuk gocan kuçuk
Goy beşuğe de salla
***
Kemencemun istine
Yayi vururum yayi yayi
Gız sana vurulali
Kayıb ettum dünyayı

Kemençeci bir yandan çalıyor, bir yandan da yayı kemençenin kapağına vurarak "tık, tık" diye bir ses çıkarıyordu. İçenlerin çoğu üstü başı eski, yamalı, gurbete para kazanmaya çıkmış kimselerdi. İçlerinde yeni giyenler de lâciverti seçmiş, bunun dı-

şında güzel bir rengin bulunacağına inanmamış takımından erkeklerdi.

İstanbul'a, Ankara'ya, başka illere giden Karadenizliler'in toplandıkları, sıla özlemini giderdikleri belli kahveleri, meyhaneleri vardır. Giyimleri, kuşamları, eğlenceleri bellidir. Çalıştıkları yerin geleneğine, töresine kolayca alışamazlar, gittikleri yere kendi yaşama çevrelerini de götürürler. Dilleri köydeki dildir, türküleri, çalgıları, oyunları köyde edindikleridir. Bir Doğu Karadenizli için ekmeğini kazandığı yerin geleneği, göreneği, toplumsal düzeni eğreltiotu gibidir, belli bir süre yeşerir, doğal ortamı dışında varlığını sürdüremez. İstanbul'a gelen Karadenizliler'in belli yerleri vardır. Bunlar da Kasımpaşa, Küçükmustafapaşa, Balat, Edirnekapı, Fener, Kocamustafapaşa, Yenikapı dolaylarıdır. Öteki bucaklarda Karadenizli varsa da yoğunlaşma bu adı geçen yörelerdedir.

Niyazi, öğrenciliğinden beri bu gibi yerlere gider, oturur, türkü, kemençe dinler, eğlenirdi. İstanbul'un Beyoğlu, Şişli, Kadıköy, Boğaz, Adalar gibi varlıklı ailelerin oturdukları yerlerini gezdiği gibi, bu yoksul yörelerde dolaşmayı, insanları tanımayı da severdi. Bu yoksul yörelerde toplanan insanların ortak kaygıları, ortak üzüntüleri-acıları vardı. Hepsi ekmeğini kazanmak, biraz para biriktirmek, köyüne dönünce önemli gereksinmelerini gidermek amacını güderdi. İstanbul'da bir kadına, kıza tutulup köyünü, ailesini, yakınlarını unutanlar da vardı. Ancak bunlar azınlıktaydı, toprağından kopmuş gibiydi. Bu insanların uğraşları da belliydi: Maçkalılar'ın çoğu kalaycı, yorgancı, bakırcı olurdu. Sürmene, Of, Rize dolaylarından gelenlerin çoğu balıkçı, kayıkçı, manavcı gibi deniz işleriyle uğraşırdı. Doğu Anadolu'dan gelenler kasap, kömürcü, oduncu, hamal, kebabçı, köfteci olur, geçimini sağlardı. Son yıllarda kapıcılık, bekçilik de onların eline geçmişti. Tokat-Sıvas dolaylarından gelenler hamamlarda çalışırlardı. Bitlis, Siirt illerinden gelenlerin çoğu da kahveci, yemişçi, manav, kumarcı olmayı severdi. Çankırı'dan leblebici, Kastamonu'dan oduncu çok çıkardı. Yugoslavya, Bulgaristan göçmenlerinin önemli bir bölümü dokumacıydı, Arnavutlar genellikle bahçıvanlık eder, Bulgar azınlıklar sütçülüğü yeğlerlerdi.

Doğu Karadeniz insanlarının çalışma yerlerinden biri de Zon-

guldak kömür ocaklarıydı. İşte bu insanların kahveleri de ayrıydı, içki içtikleri yerler de. Ufak ufak topluluklar oluşturan Karadeniz insanları kendi aralarında eğlenir, yaz sıcakları yaklaşınca köylerine dönerlerdi. Genellikle rakı içer, kemençe dinler, türkü söyler, horon oynarlar. Erkeği de kızı da çok erken yaşta evlenir, kırkına varınca torunlarını bile görürdü. Karadeniz yörelerinde, yaşı yetmişi bulmadan torununun torununu görenler az değildir. Genellikle kızlar ondört, onbeş yaşlarında evlendirildiği için torununun torununu görmek yadırganacak bir olay sayılmazdı.

Doğu Karadenizliler, genellikle, bağıra bağıra konuşur, bu özelliklerini bilmeyen onları çekişiyor, döğüşüyor sanabilirdi. Bu insanların başka bir özelliği de geleneklerine bağlı olmalarına karşın içkiye düşkünlükleridir. Onlardan tarikata giren yok denecek oranda azdır. Görünüşte dine çok bağlı kalan, ancak çıkarı, yararı sözkonusu olunca uygun bir yol bulunur. Dini kendine bağlayanlar arasında Oflular'a diyecek yoktur. Kasımpaşa'nın Yenişehir yöresinde toplanan içip eğlenenlerden, köyde yapılacak cami için yardım toplamaya gelen bir Oflu hoca (sözde hoca, gerçekte Kur'an okumayı bile beceremezler) onların hepsini suçlamaya kalkıştı, ölümden sonrasını düşünmemekle, tanrının yolundan ayrılmakla, dinin buyruklarını yerine getirmemekle yerdi. Onun bu tutumu hepsini kırmış, üzmüştü. Bütün kahvedekilerin duyabileceği nitelikte, yüksek bir sesle, bağıran hoca:

- Siz burada ekmeğinizi kazanmaya, çoluk çocuğunuzun geçimini sağlamaya mı geldiniz rakı içip orospuların ardında koşmaya mı? Utanmanız, sıkılmanız yok mu? Yarın tanrının karşısına ne yüzle çıkacaksınız? Camiye biraz yardım edin de biraz kendinizi kurtarmaya çalışın. Tanrının evinde bir tuğlanız da sizin olsun.

Onu dinleyenlerin yaşlılarından Kayıkçı İlyas Dayı:

- Bana baksana Kerim Hoca, tanrının evine tuğla konacak da senden başka iş verilecek kimse kalmadı mı? Sana ne şunun bunun rakısından, kemençesinden? Sen camiye yardım istiyorsan başka türlü konuşmayı bilmez misin? Sonra tanrının bana yapacağı senden mi sorulur? Sen, komşunun tarlasını, çayırını çalarken, gece sınır taşlarını değiştirirken tanrıyı niye düşünmedin? Dahası ben Çanakkale'de, Kuva-yi Milliye'de (Kurtuluş Sava-

şı'nda demek istiyor) vuruşurken sen niye askerden kaçtın da, beş yıl dağlarda soygunculuk ettin? Arakli'nin Santa çetelerine uyarak, Rumlar'la işbirliği yaparak şunu bunu soydun? Köydeki üç evinin üçü de Rumlar'dan kalma değil mi? Sen köye Mustafa Kemal af çıkardıktan sonra gelmedin mi? Senin köyün bugün bile Rumca konuşmuyor mu? Sen ne zamandan beri müslüman oldun?

Ali adında orta yaşlı, uzun boylu, Oflu bir kayıkçı:

- Sen Kerim'in ne olduğunu bilmezsin, onu bir de benim babama sor. Onun müslümanlığı başkadır. Üç yetimli dul Asiye'nin yaylada sığırlarını çalıp satan bunun oğullarıdır. Gitsin de müslümanlığı onlara öğretsin, bize değil. Bu hoca iki yıl önce de Beykoz'da, Sarıyer'de camiye yardım için para topladı, sonra o parayla kendine yaylada büyük bir ev yaptırdı. Bunun köyünde kiliseden dönme bir cami var. "Gavurun yaptığı yapıda namaz kılınmaz" diyerek orayı koyun ağılı yaptı, bir asma kat çekip ot doldurdu. Köyünde camiye giden olsa, öyle yapar mıydı?

- Sizde utanma, iman yok. Ben camiye koyun, ot koymadım, kullanılmıyor, yıkılmasın diye korudum. Sonra ben yayladaki evimi yardım parasıyla yapmadım, babamdan kalan paramla yaptırdım. Beykoz'da, Sarıyer'de topladığım camiye yardım paralarını da yemedim, beni yolda soydular. O soyanlar arasında tanrı bilir sen de vardın.

Bıyıklarını burarak gülümseyen bir başkası:

- Cenabıallah ev yaptıracak da bizim gibi yoksulların parasına mı kaldı? Biz bir kurban bile kesemiyoruz, çoluğumuzdan çocuğumuzdan ayrıldık, buralara düştük. Yedi kişi tek gözlü bir evde oturuyoruz köyde. Ulu tanrıya nasıl yardım edelim? O büyüktür, bizim suçumuzu görmez, bizi yarattığı gibi öldüğümüz zaman yapacağını da bilir.

- İnsanın dinine, imanına karışmak doğru değil. Başkalarına doğruluk öğretmeye kalkan kimsenin önce kendisi doğru olmalı. Ben rakı içiyorum suç sayılıyor. Peki rakı içenin parasıyla cami yapılır mı?

Konuşmalar, birer yergiye dönüşmüştü. Bu kahvede oturanların nerdeyse hepsi de Sürmeneli, Oflu, Maçkalı gibi komşu ilçelerden, bucaklardan gelmiş köylü kimselerdi. İçlerinde Oflu az-

dı, onlar da camiye yardım toplayan sakallı gibi düşünmüyor, onun geçmişini, ailesini biliyordu. Ona iyi bir insan gözüyle bakılmıyordu. Sakallı öfkeyle kalkıp gitti, içtiği çayların bile parasını ödemedi.

Bu sakallı bu kahveye niçin gelmişti, gerçek amacı para toplamak, köye cami yaptırmak mıydı? O gittikten sonra, özellikle Sürmeneliler bu konuyu aralarında uzun uzun tartıştılar. Kayıkçı İlyas Dayı, olayın içyüzünü anlattı. Otuz beş yıldır İstanbul'da kayıkçılık ettiğini, köyünde pek az toprağı olduğunu, kalabalık bir ailesinin bulunduğunu, kendisinin yılda birkaç kez, kısa süreyle, köyüne gidip geldiğini söyledi. Dinç görünmesine karşın, yetmiş üç yaşına vardığını sözlerine ekledi. Beş yıl askerlik etmiş, birkaç savaşa girmiş, yaralar almıştı. Onun anlattığına göre, bu sakallının ailesi Çaykaralı'dır, kendi aralarında Rumca konuşur, yaşlılarının çoğu Türkçe bilmez. Çaykara köylerinde cami yoktur, böyle bir nesneye gereksinme de duymazlar. Bu adam muska, büyü yapar, okur, üfürür köylüleri kandırır dururmuş. Bunların hepsi de Demokrat Parti'denmiş. Mustafa Kemal'i sevmezler, onu dinsiz sayarlar, halifeliğin kaldırılmasından dolayı onun adını bile anmak istemezler. Bunlar birkaç kadın alır, kızlarını daha on iki, on üç yaşlarında bol başlık alıp evlendirir, evlendirmeden başlığı alınca söz keserler, kızın evlilik yapabilecek belirtileri görülünce birkaç gün içinde ere verirler. Çoğu nikahsızdır. Bunlar peyniri de kokutarak, kurtlatarak yerler.

Gelelim İlyas Dayı'nın serüvenlerine. Orada oturanlardan, onu tanıyanların anlattıklarına, görüp işittiklerine göre, İlyas Dayı on üç yaşında İstanbul'a gelmiş, asker oluncaya değin kayıkçılık etmiş, askerden ilk dönüşünde evlenmiş, yeniden askere alınmış. İkinci askerliğine gittiğinde, ölüm söylentisi çıkmış, köyünde Çulsuzun Süleyman adlı bir Oflu karısına söz atmaya, sarkıntılık etmeye yeltenmiş, gece evinin çevresinde dolaşmaya, çoluğunu çocuğunu, yaşlı babasını tedirgin etmeye başlamış. O da, askerliğini bitirip köye döndükten sonra, olayı duymuş, sormuş soruşturmuş, sesini çıkarmamış, gününü beklemiş. Sonunda, yaylada uygun bulduğu bir yerde, Çulsuzun Süleyman'ı bir kurşunla öldürmüş, on üç yıl içerde yattıktan sonra aftan yararlanarak çıkmış. İlyas Dayı çok doğru, sevecen, iyiliksever, sözünün

eri, tokgözlü, eliaçık bir kimse olarak bilinir kendisini tanıyanlar arasında. Birçok Karadenizli gibi o da çok kolay öfkelenir, sinirlenir, ağzına geleni söyler, sözünü esirgemez, gözünü budaktan sakınmaz, sonra yaptığına üzülür, utanır, sıkılır "yine uyduk şeytana Allah belasını versin" der dururmuş. İlyas Dayı türküleri çok sever, kemençeye bayılır, ilerlemiş yaşına karşın rakıyı bırakmaz, içip kıvanınca şu türküyü söyler dururmuş:

Gitma sevduğum gitma
Olayim o gidişe
Geldun da gideyusun
Ne anladum bu işe.

Kahvede toplananların ortak sorunları arasında önemli sayılanlardan biri de toprak, tarla işleriydi. Dede toprağından kızlara verilmez, erkek kardeşler arasında, babanın isteğine göre üleşme yapılırdı. Dede ölmeden toprağını oğullarına, torunlarına üleştirmemişse, ailede gerginliğin kapısı açık bırakılmış demektir. En açıkgöz kardeş, ötekilerin köyde bulunmayışından yararlanarak, kimseye duyurmadan, sezdirmeden dava açar, bütün tarlaları, çayırları üzerine yazdırır, kardeşlerine, yeğenlerine bir karış yer bırakmaz. Bu olay yalnız Karadeniz kıyılarında değil, Anadolu'nun birçok yöresinde yaygındır, uygulanagelmektedir, sürdürülmektedir. İlyas Dayı, gençliğinde Rusya'da da çalışmış, kayıkçılık etmiş, Kurtuluş Savaşı'ndan önce yine Rusya'ya gitmiş, ancak uzun boylu kalmamış, döndükten iki yıl sonra savaşa katılmış. Bütün bu olaylar onun yaşamına nasıl sığmış, sığdırılmış bilinmiyor. Ancak anlatılanların doğru olduğunu onu tanıyanlar, onunla birlikte bulunanlar onaylıyor. İlyas Dayı önce mahalle mektebinde okumuş, sonra birkaç yıl da özel olarak öğrenim görmüş, dedesi bilgin bir kişiymiş, üstelik de varlıklıymış. Böyle bir kimsenin torunu neden kayıkçılık etsin bilemeyiz. Bilinen bir yan varsa o da İlyas Dayı'nın yaşamında kimi olayların, aile içinde, gizli kaldığıdır. Onun çevresinde toplananların çoğu, İstanbul'a geçimini sağlamak için gelen, yoksul köylü çocuklarıdır. Bunların toprakları, kendilerinden daha güçlü, etkili yakınlarınca ellerinden alınmış, yerinden yurdundan edilmiş, geçimini ancak uzak yerlerde çalışmakla sağlayabilecek duruma getiril-

miş kimselerdir. Türküleri hep özlem üzerinedir, sevgi konusundadır. Hepsinin yüreğinde buruk bir acı, yoksulluğun baskısından doğan gizli bir başkaldırma özlemi vardır.

Sonunda hepsi birlikte kalktılar, Kasımpaşa'nın yarı karanlık, ıssız sokaklarından geçerek odalarının yolunu tuttular. Yolların sessizliği insanın üzüntüsünü, köy özlemini çoğaltıyor, gün doğmadan önce, serinde çıkılan yayla yollarını anımsatıyordu. Köylerde, yazın, yaylalara genellikle gün doğmadan önce gidilir, dağların, ormanların serinliği kişinin diriliğine dirilik katar. Bunların kahveye gidişiyle meyhaneye gidişi arasında göze batar bir ayrım aramak boşunadır. İşte bu gece de öyle oldu. İlyas Dayı gençliğini anımsamış gibi, inceden bir türkü tutturdu:

Karayemişin dali
Yilda bir çiçek açar
Güzellerun eyisi
Bir görunur bir kaçar.

Onun arkasından Ali de, kendince bir türkü tutturdu, yüksekçe bir sesle:

Yaylalar otli olur
Bekârlar dertli olur
Bekâr kızun memesi
Kaymaktan tatli olur.

Ali'nin üzüntüsü bambaşkaydı. Amcası bütün topraklarını elinden almış, babasından kalan tek gözlü evi bile ona vermemişti. Ali'nin babası erken ölmüş, Zonguldak'ta kömür ocaklarında çalışırken ince hastalığa (vereme) yakalanmış, bir daha kendini toparlayamamış. Öldüğü zaman Ali ile daha üç kardeşi öksüz kalmış. Amcası da onların elinde toprak adına ne varsa, "bir yolunu bulup" almış. Sık sık:

- Bu amcamın bize ettiğini gavur bile etmemiştir. Anam bir dul kadındı, onu koruması gerekirken, babamın evinden kovdu, dövdü, tarlamızı aldı, öküzümüzü bile utanmadan sattı yedi. Böyle adama ne yapılır? En iyisi alnına basarsın kurşunu, o da ettiğini bulur, der durur, düşünürdü.

Öteki arkadaşlarının durumları da ondan pek parlak değildi,

onların da başka türlü acıları, kaygıları vardı. Hepsinin yakındığı yakınının kendilerini boğaz tokluğuna çalıştırması, ellerindekini alması, baba ocağından yoksun bırakması, yüzüstü koymasıydı.

Kasımpaşa'nın Yenişehir yöresinde, Niyazi'yle arkadaş olan, onunla anlaşan tek adam Gâvur Ali denen, Sürmene'nin yüksek dağ köylerinden gelmiş, Yemiş İskelesi'yle Karaköy arasında kayıkçılık eden otuz yaşlarında bir gençti. Söylediğine göre sekiz yıllık evliydi, dört çocuğu vardı. En büyük çocuğuyla en küçüğü oğlan, ortancaları kızdı. Gâvur Ali, babasının da kayıkçılık ettiği Kasımpaşa'da ilkokulu bitirmiş, ortaokulun ikisinden, babasının iki kolunun birden kırılması nedeniyle, ayrılmış evi geçindirmeye başlamıştı. Askere gitmeden evlenmiş, üç yıla yakın bir süre Edirne sınırında askerlik görevini bitirmiş, sonra kendini kayıkçılığa vermişti. Yılda birkaç kez köyüne gider, bir süre kalır, yine İstanbul'a dönerdi. Kendinden üç yaş küçük kardeşiyle işbirliği ederek üç kayık sağlamışlar, köye gittiklerinde kayıkları yakınlarına verir, ufak bir gelir alırlarmış. Köye sırayla giderlermiş. Niyazi bunları onlardan dinleyerek öğrenmiş. Onların da İstanbul'a gelmelerinin nedeni topraklarının yetersizliğiymiş.

Gâvur Ali, uyanık, eliaçık, sözünü bilir, erkek güzeli, uzun boylu, gösterişli, güven verici bir kimsedir. Genellikle öykü, roman okumayı severdi. Okuduğu romanlar, öyküler de daha çok çevirilerdi. Yerli romanları, öyküleri pek sevmez, onlar için: "Yaşamın içinden çıkmamış, olaylara evlerinin pencerelerinden bakan yalancılar" derdi. Ona neden "gâvur" dendiğini de şöyle anlatırdı:

- Köyde bir okul yapılacaktı, bütün köylüden yardım istedi kaymakam. Paramız yok, gelir çalışırız, elimizden geleni iş olarak yaparız, dedik. Kaymakam bizi beğendi, olur, ben de yardım toplar, biraz da devletten alır, okulu bitiririz, demişti. Bizim, birbirine komşu beş köyümüz vardı. Hepsi birlikte, hepsine yakın yerde, okul alanı seçildi, düzeltildi, ayrıldı. Kiliseden bozma üç de cami vardı (bu beş köyde), ancak köylü yalnızca ramazanlarda para toplar, camilere birer hoca tutardı. Başka günler, namazı köyün yaşlıları kıldırırdı. Namaz kıldıran yaşlıların hepsi de okur yazardı, biraz da Arapça bilirlerdi. Köyümüze Of'tan bir gelin geldi, biraz varlıklı bir ailenin (köy ailesinin) kızıydı. Dü-

ğün yapıldı, çalgı çalındı, isteyen gençler de büyüklerden biraz uzakta bir harmanda rakı içtiler. Bir süre sonra bu gelinin babası da bizim köye geldi, kızının evinin yanındaki Rum'dan kalma boş eve yerleşti. Ev gelinin kaynatasının elinde olduğundan kimse sesini çıkarmadı, kimsenin de o evde gözü yoktu. Hepimizin birer evi, samanlığı, ahırı vardı. Kimsede yetecek nitelikte geniş toprak da yoktu. Bu Of'lu, bir ramazan boyunca namaz kıldırdı, parasını, yağını, yiyeceğini hep köylü gücü yettiğince verdi. Adam, gizliden gizliye ortalığı karıştırmaya başladı. Köye okul değil cami gerekli deyip durdu. Amacı, köyde okulun parasıyla, yine kızının gelin olduğu eve yakın bir Rum harmanında cami yaptırmak, kendini de orada sürekli bir göreve getirtmek. Biz buna karşı çıktık. Beş köyün çocuklarının okuma yazma öğrenmek için günde beş saatlik yol yürüyemeyeceklerini kaymakama söyledik, durumu anlattık. Kaymakam bizden yana çıktı. Okulun temeli atılırken, yine bu Of'lu, gelenektir, yeni yapılan yapının temeline kurban kanı dökülür, diye tutturdu. Buna kimse karşı çıkmadı, koyun aradı, Of'lu bir gün ortalıkta görünmez oldu. Gitmeş köyünden mi, başka yerden mi bilinmiyor, iri bir koç getirdi, kesti, okulun temeline kanını serpti. Okulun duvarları iki üç arşın yükselince, kurban denilen koçun parasını vermediniz, diye tutturdu. Oysa, önceden koçu okula adak olarak verilmiş diye gösterdi. Yaşlılar araya girdiler, dil döktüler olmadı. Okulun parasından alınıp Of'luya verildi. Bir süre sesi çıkmadı, sık sık Of'a gitti geldi. Okulun üstü örtülüp dört sınıfı, öğretmen odası, öteki birimler bitince, yanına bir de cami yapalım diye eski sözlerini yinelemeye başladı. "Allahın adı dururken Mustafa Kemal'in adını anacak okul yapılıyor, cami yapılmıyor. Bu köyde tanrının, peygamberin adını anmak yasak oldu" gibi sözleri beş köyde de yaymaya başladı. Kimseyi kandıramadı. Öteki köyler, kiliseden dönme camilerini yeniden düzenlediler, donattılar, kilimle, hasırla döşediler. Okul bitmiş, kaymakam oraya öğretmen de, başka görevli de bulumuştu, atanmaları bekleniyordu. Of'lu yine ortaya atıldı, oraya başka bir öğretmenin getirilmesi için fır fır dönmeye, dolaşmaya başladı. Sonradan, onun istediği öğretmenin, kendi oğlu olduğu anlaşıldı. Ancak, kaymakam öğretmenleri köye getirdi. Öğretmen daha bütün eşyasını taşımadan,

okulun yanındaki yerine (tek odalı evine) biraz öteberi attıktan sonra, bir olay çıktı. İki köyün camiinden kilimler çalınmış. Arandı, tarandı, kilimler yeni yapılan okulun, öğretmen odasındaki dolapların üstüne, arkaya atılmış olarak bulundu. Of'lu bunları yeni gelen öğretmenin çaldığını ileri sürdü. Oysa öğretmen daha oraya gelmemiş, o camileri bile bilmiyordu. Muhtarın oğlu, ben, iki arkadaş daha gizlice işi araştırmaya koyulduk. O köylerde hırsızlık diye bir olay gören, duyan olmamıştı, işin içinde iş vardı. Öğretmen daha taşınmadığı için okul boştu. Dört beş gün sonra, bir gece yarısı, ay ışığının büyülttüğü kocaman bir gölgenin okula doğru yürüdüğünü, armut ağaçlarının arkasından gördük, gözetlemeye başladık. Ben, yavaşça tabancamı elime aldım, okulun kapısının yanındaki ayakyolu duvarının arkasına saklandım. Arkadaşlarım da okul çevresinde saklandılar. Adam geldi geldi omuzunda taşıdığı orta boyda bir dengi kapının önüne bırakıp kapıyı açarken onu arkadan kıskıvrak yakaladım, arkadaşları çağırdım. Hırsızı yakalamıştık. Okulun yapılmasına karşı çıkan, oğlunu okula öğretmen yapmak isteyen, köye okul değil cami gerekli diyen Of'ludan başkası değildi. Onu orada biraz okşadık, köye getirdik, muhtarı, bekçiyi, üyeleri hep uyandırdık, durumu gözler önüne serdik. Soysuz köpek ne yapsa beğenirsin? "Ben bunları kolladım, kilimleri çalarken yakaladım, bunlar genç delikanlı olduğundan beni tuttular, dövdüler, hırsız diye buraya getirdiler. Gerçek hırsız işte bu Ali'dir, o gâvurdur." İşte o günden beri benim adım da "Gâvur Ali" kaldı. Of'lu daha köyde duramadı, kendi köyüne de gidemedi. Şimdi Adapazarı'nda, bir camide imamlık yapıyor, Demokrat Parti'nin adamıdır. Köyü bir hırsızdan kurtardıksa da kendimizi "gâvurluk"tan kurtaramadık. Of'lu peygamberin çantasından tanrıyı çalar, sonra döner, peygamberin hırsızlık ediyor diye tanrıya dilekçe verir, bunu unutma, böyle bil arkadaşım.

***

Bahar Pastahanesi'nde iğne atsan yere düşmezdi. Aşağı yukarı Trabzonlu sanatsever gençlerin çoğu orada toplanmış, kendi sorunlarını tartışıyor, konuşuyorlardı. Celal Algan, Halil Bahar,

Adnan Günay, Necmi Duman, Ziyad Nemli, Said Maden, arasıra onlara katılan Tarık Buğra ile başka arkadaşlar özel bir topluluk oluşturuyordu. Çoğu öğrencilik yıllarının birbirine yaklaştırdığı, sanatın ışığında birbiriyle kaynaştırdığı bu gençler İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanat ortamına çıkan kimselerdi. Bunlar bir dönemin simgesiydi ayrıca. Üzerinde durdukları sorunların çoğu toplumun yapısından, ulus yönetiminin düzensizliğinden kaynaklanıyordu. O dönemin İstanbulu Türk sanatında özel bir evrenin doğuş yeridir. Konuşmalar, tartışmalar belli bir odak çevresinde toplanır, dünyagörüşleri ayrı olsa bile, sanatın sıcaklığı bütün çelişkileri bir yerde toplamaya yeterdi. Dargınlık, kırgınlık sözkonusu değildi. O dönemde, en aşırı görüşleri benimsediği, savunduğu sanılan kimseler bile rakının ılık buğusunda kaynaşır, şiirin, öykünün dumanında sarmaş dolaş olurdu. Niyazi, bir yanıyla eskiden geliyordu, ancak eskiye karşıydı, özellikle inançlara, kutsallıklara saygısızdı. Halil Bahar yalnız yeniyi düşünen, geçmişi olmayan, geleceğe yönelik bir sanat görüşünü benimsemişti. Onun günlük yaşamında da eskinin, geleneğin yeri yoktu. Celal Algan bir duygu ozanıydı, şiirlerinde doyuma varmamış bir sevginin üzüntü kokuşlu izlenimleri ağır basardı. Said Maden, Çorumlu olmasına karşın, geleneklerinden kopuktu, düşündüğünü uygulayarak yaşamak isteyen bir kimseydi, topluma karşı saygısı yoktu denebilir. Adnan Günay da sevgiyle özlem karışımı bir tutum içinde sanata bağlıydı. Necmi Duman, gösterişi severdi, ancak şiirde içekapanıktı, Ziyad Nemli öykü yazar, daha çok güncel olandan, yaşanan gerçeklerden yola çıkardı, onda da yaşamaya karşı tomuran buruk bir özlem vardı. Tarık Buğra ise eskiyle yeni arasında gider gelirdi. Kimi yerde yeni, kimi yerde eskiydi. Ağırlığı yeniden yanaydı ancak eskiyi bırakamıyordu. Gelecekte, bugünkü tutumuna karşıt bir çizgiyi benimseyebilirdi.

Okuyucu, bu anlatılanların yabancısı değildir, daha önceleri de buna benzer sözler söylenmişti. Ancak, olayların akışı bizi yer yer geçmişe dönme gereğinde bırakıyor, birtakım anımsatmaların yararını vurguluyor. Niyazi'nin dilinde sövgüyle sevgi, yergiyle övgü birbirine karışır, dinleyeni şaşırtır, özellikle yeni tanıştığı kimseler üzerinde olumsuz bir etki bırakırdı. Onun kimi

konuşmalarından alınan, kızan, masadan kalkacak gibi olan Halil Bahar, sık sık:

- Biraz utan be. Sen sövmeden, yermeden konuşma nedir bilmez misin?

- Said Maden: - Onda utanma, saygı öğrenecek yüz, yetenek var mı? O da sizin Karadeniz'in doğu kesiminden, Trabzon'un dağ ilçelerindendir, sen ona niye kızıyorsun? Hamsiyle beslenen adamdan başka ne olabilir daha? Onun başka türlü olmasına olanak var mı? Üstelik sen akıl doktorusun bee.

Niyazi: - Besbelli o da senin gibi ne olduğunu gizleyecek, başka bir yatak örtüsüyle yollarda gezinecek. Bize olduğundan başka türlü görünmek onun yaşama ilkesidir. Delilerle uğraşmayı iş edinmiş, gelmiş uslu kimseler arasında yer arıyor. Nasıl bütün kadınlar başkaları için süslenir, takar takıştırırsa Halil Bahar da hep şuna buna iyi görünmek için çaba tüketir.

Halil Bahar: - Sen kadınlık yaptınmı ki onların başkaları için süslendiğini, takıp takıştırdığını söylüyorsun?

Niyazi: - Kadının ne olduğunu anlamak için kadın olmak gerekmez. Nitekim senin de bir deli olduğunu anlamak için doktor olmalı diye bir kural yoktur. İnsanın ne olduğunu, günün birinde ufak, önemsiz sayılan bir olay ortaya koyar. Çevrenin ilgisi her zaman gerekli değildir, insan bilmeden de kendini sergiler. Bak Said Maden de, gizlese bile, şiirlerine vurulduğu ünlü Baudelaire gibi yaşamak için toplumun içinde toplumun dışına çıkmış görünme çabasında.

Said Maden: - Peki sen tekkede şeyhin eteklerini yalarken Mevlânâ olmak mı istiyordun? Bir düşünceyi, bir sanat anlayışını benimsemek başka, kılığını, giyimini ona uydurmak başka. Ben Van Gogh'u severim de kulağımı kesip bir kadına göndermek istemem, öyle bir iş yapmayı da düşünmem.

Celal Algan: - Günün birinde kulağını değil başını kesecek bir bunalım içine girebilirsin. Bu bunalımı bir sanat akımı diye anlamak ya da sanatı onunla açıklamaya kalkışmak yanlıştır. Nitekim insan da yalnız gövde ile gövdenin içindeki elle tutulur nesneler değildir. Önemli olan bu tür olayları sanatın bütünlüğü içinde eritip yeni bir ürün olarak ortaya koymaktır. Ozan, gerçek dünyasını ancak şiirlerinde duyurabiliyor. Kişinin görünen yanı-

nın arkasında saklı başka gerçekleri vardır. Dışdünya insanı etkiler, ancak insan bu etkilerin hepsini açık bir dille söyleyemez, birtakım yasaklarla karşı karşıya gelir. Bu durumda da kendini yasakların ötesinde kalan bir dille açıklamayı yeğler. Yenilikte başarılı olmak da buradadır. Yoksa ben yeni olacağım demekle yenilik olmaz. İnsan değişik durumlar içinde bulunur. Bunlardan kiminin etkisi ağır, yaratıcı olur, kiminin etkisi de gelip geçicidir. Güçlü ozan bu etkilerden kalıcı, geliştirici bir ürün çıkarandır. Baudelaire, Mallarmée bu gerçekleri yaşamış, onları kendi içlerinde yoğurarak yeni biçimde, yeni bir söyleyişle ortaya koymuş kimselerdir.

Said Maden: - Peki sanatçı yalnız dışdünyadan aldığı izlenim etkisi altında mı kalır? Onlara kendinden yeni bir öğe, daha doğrusu yaşamayıp yalnızca düşündüğünü katmaz mı? Bana kalırsa katar, bu katmada ne denli başarılı olursa ürünü de o oranda özlü, yeni olur. Van Gogh'un kulağını kesmesi önemli değil, ona kulağını kestiren içsel etkiyi sanata dönüştürerek yeni bir öz ortaya koymasını sağlayan izlenim önemlidir. O, dıştan aldığı etkiyle değil, o etkiyi yeni bir biçime sokan gücüyle sanatçıdır. Yoksa kulağını kestikten sonra gider fotoğrafını çektirirdi.

Necmi Duman: - Van Gogh kulağını kestiği için ressam olmadı, ona resmindeki yaratıcı gücü kazandıran eğilim, bunalım kulağını kestirdi. Bana kalırsa o şiir yazsa kulağını kesmez, başka bir iş yapardı. Kulağını kesmesi, sonra kesik kulaklılığını gösteren resmini yapması sanatçı eyleminin sonucudur. Neden kesik kulaklı resmini yaptı da kulağını keserken kullandığı aracın öyle görkemli bir resmini yapmadı?

Halil Bahar: - Van Gogh'un kulağını kesmesi, sonra onu resme geçirmesi yalnız sanatçı tutumuyla açıklanamaz. Olayda bunalımı yaratan etkenler vardır. Nitekim kendini asan, bıçakla yaran, ötesini berisini kesen ozanlar, öykücüler, romancılar gibi başka sanatçılar, bilginler de vardır. Bu olaylarda önemli olan bunalımı yaratıcı bir eyleme dönüştürmektir. Van Gogh'un bunalımı kulağını kesmekle bitmedi, en aşırı uca vardı. Onu, kulağını kestiğinden dolayı büyük sanatçı sayamayız, dediniz ya orda kalın.

Ziyad Nemli: - Ne demek orda kalın, tramvay mı bekliyoruz? Bu konuyu elimizden geldiğince konuşalım, kimin deli kimin

uslu olduğu ortaya çıksın. Yoksa büyük ressam olacağım diye yarın Said Maden de kalkar iki kulağını birden keser, sen durup dururken parmağını kesersin, Niyazi de ün kazanayım diye hepimizi kesmeye kalkar, delilik kolay değil.

Adnan Günay: - Olayları hep kendi açınızdan görüyorsunuz. İnsan sanata yönelirken şurasını burasını kesmeyi düşünmez, yalnızca ortaya koyacağı yapıtı düşünür. Öyle kesmek biçmek sanatın değil, sanat adamında görülen büyük bunalımların sonucudur. Buna bir de içinde yaşanan toplumun olumlu-olumsuz etkilerini katmak gerek. İnsan bunalıma girince ne yapacağını, neresini keseceğini önceden tasarlayamaz. Tasarlasa kendini biliyor demektir ki o zaman da bunalım gider, tasarlayamıyorsa bunalım içine düşmüştür ne yapacağını pek kestiremez. Bu tür işler birdenbire olur.

Celal Algan: - Sürekli bunalımlar vardır, bir gelir geçer, bir süre sonra yeniden etkisini gösterir. Bunların kimi önlenebilir, daha ucuz kurtulmakla atlatılabilir. Kimi bunalımlar ise gelir gelmez insanı giderilmez bir yıkımla yüzyüze getirir. O zaman insan bir yerini kesmekle kalmaz, kendini öldürür.

Adnan Günay: - Önlenen bunalımların yaratıcılığı ya da yaratıcılıkta büyük başarı sağladığı tartışmalıdır. Sanat ürünü bunalım sırasında değil, bunalımdan ya sonra ya da önce ortaya konur. Bunalım burada itici, hızlandırıcı bir etken olabilir. Bunu şundan anlıyoruz: bunalımlar, genellikle, kısa sürelidir. Sanat ürünü ortaya konurken tüketilen çabanın dışındadır. Sanat ürününün ortaya konması kısa süreli değildir. Bir şiir üzerinde günlerce, aylarca çalışan ozanların varlığı ileri sürülüyor. Bir tablonun ortaya konuşu daha uzun bir süreyi gerektiriyor. Müzikte de öyle değil mi? Siz sanatı yalnız resimle şiir türünde elealdınız, alanını genişletin, daha çetin sorunlarla karşılaşırsınız. Sözgelişi mimarlıkta, yontuda, mozaikte, oyunlarda daha nice sanat türlerinde bunalım geçiren insanlar biliniyor.

Necmi Duman: - Söylemeyeyim dedim, oysa duramıyorum. Niyazi'nin eline ipucu vermek istemedim. Ne olursa olsun söyleyeyim. Peygamberlerin de büyük bunalımlar içinde yuvarlandıkları söyleniyor. Sözgelişi bizim peygamberin sık sık bunalım geçirdiği, ıssız bir dağa çekildiği, bir mağaraya kapandığı konu-

sunda birçok yazılı kaynak vardır. Demek bunalım yalnız sanatçının başına gelen, yaratıcılıkla ilgili bir olay değildir.

Adnan Günay: - Pek kesin konuşamam, ancak, peygamberin sözlerinin çoğunda büyük bir derinlik, sanat öğesi olduğu, Kur'an'ın kimi bölümlerinin şiir özü bakımından yüklü bulunduğu söyleniyor. Burada da bunalımın yapıcı bir etkisi olsa gerek.

Ziyad Nemli: - Onunkine bunalım değil, tutarık (sara) diyorlar. İkisinin birleştiği, ayrıldığı yerler vardır. İkisinde de insan kendinden geçiyor, çok kısa bir süre de olsa ne yapacağını, ne yaptığını bilemiyor.

Halil Bahar: - Bunalım içine düşen, tutarığa kapılan bir insan, o sırada bilinç dağınıklığı içindedir, söylediklerinde bütünlüğe varan bir uyum bulmak güçtür. Sözgelişi tutarığa kapılmış kimse, tutarığı sürerken on sayfalık düzgün, çelişkisiz, kesintisiz bir ürün ortaya koyamaz. Yine tutarığı sürdükçe bir kitap yazamaz. Yazsa bile kavramlar arasında kopukluk olur, yapıtın bütününe egemen bir uyum, bir tutarlılık sözkonusu değildir. Onların yaptıkları resimlerde bile, uzmanların gözünden kaçmayan, tutarsız sıçramalar görülür.

Ziyad Nemli: - Peki Dostoyevski için tutarıklı derler, yapıtlarında tutarsızlık anlamına gelebilecek büyük kopukluklar var mıdır?

Halil Bahar: - Onları bunalım içine düştüğü zaman değil, kendine geldiği, dengesini bulduğu süre içinde yazmıştır. Uzmanlar Dostoyevski'nin sık sık bunalım geçirdiğini söylüyor, ancak bütün romanlarını bunalım içindeyken yazdığını ileri süren, belgeleyen bir kaynak bilmiyoruz.

Adnan Günay: - Dostoyevski'nin romanlarında bunalımlı, tutarıklı kimseler geniş bir yer tutar. Dostoyevski onların durumlarını anlatırken kendinden de birtakım eklemeler yapar. Ancak ortaya konan roman bir bunalım geçiren kimsenin, bunalımı bilen yazar elinden çıktığını gösterir. Yoksa romanı bunalımlılara yazdırmıyor. Çok iyi bildiği bunalımı romanlarında, insanları örnek vererek, sergiliyor.

Necmi Duman: - Said Maden'le konuşurken araya söz girdi de sustum. Peki, bu büyük sanatçılarda geçirdikleri bunalımlar-

dan dolayı, beyin dokularının düzeninde, doğal yapısında bir başkalık görülüyor mu?

Celal Algan: - Çok ağır sayrılıkların dışında; onlar da sayılıdır, beyin dokularında göze batar bir başkalık görülmüyor. Sözgelişi bir tutarıklının beyin dokularıyla bir başka ruh hastasınınkiler arasında doğal bir aykırılık yoktur. Yalnız kimi geri zekalılarda (sayrılıklardan doğan), doğal olandan küçük ya da büyük başlı çocuklarda beyin dokularının yeterli bir düzen içinde bulunmadığı biliniyor. Sözgelişi bir "mikrosefal" ile "makrosefal" arasında (ikisi de hasta ise) birtakım başkalıklar vardır. Ancak bu dokunun doğasındadır. Bir insanın beyin dokuları incelenerek (ölümünden sonra) bunun tinsel sayrılıklardan hangi bölüme girdiği, ne gibi doğal değişikliklere uğradığı saptanamaz. Yalnızca beyin dokularını bozan, somut izler bırakan sayrılıklar ayrıdır. Öte yandan, yine ölmüş bir kimsenin beyin dokuları incelenerek bunun hangi sanat alanında başarı gösterdiği, hangi bilim dalında çalıştığı saptanamaz (daha önceden bilinmiyorsa).

Halil Bahar: - Birtakım uyuşturucu nesnelerin beyin dokularını yıprattığı biliniyor. İncelemelerde, bu uyuşturucuları aşırı nicelikte alanların beyin dokularında çok ince belirtiler görülebiliyor. Sözgelişi beyin dokularını ilgilendiren kimi sayrılıklarda, ölünün beyni incelenince neden öldüğü anlaşılır (beyin kanaması, beyin kanseri, beyin urları gibi somut izler bırakan olaylar sözkonusudur burada).

Niyazi: - Beyin dokularının incelenmesinden anlaşılmayan birtakım olaylar, sanatçının yapıtlarının, düşünürlerin, ozanların, bilgelerin yazılarının incelenmesinden anlaşılabiliyor artık. Bunda yüzde yüz kesinlik yoksa da inandırıcı buluntular sergileniyor. Bu olaylarda yapıt somut bir belge niteliği taşıyor. Ancak, konu bütün sayrılıklar için geçerli değildir sanırım. Bir yazar kendi sayrılığını anlatır, adını koyamazsa, onun yapıtlarını inceleyen bir uzman başından geçenin ne olduğunu açıklayabiliyor. Peki bir kimsenin yapıtlarını, yazılarını inceleyerek onun, tıb bakımından, bilimsel eğilimindeki başarı aşamasını, yaratıcı gücünü saptayabilir misin?

Halil Bahar: - Ancak somut varlıklara mı, yoksa soyut varlıklara mı eğilim duyduğunu, ırasını açıklama olanağı vardır. Tıp, ken-

di alanı dışında kalıyorsa, başarı gücünü, yaratıcılığın hangi aşamalara varmaya elverişli olduğunu saptayamaz. Sözgelişi, bir tıp uzmanı ne denli üstün yetenekli olursa olsun, Aristoteles'in yapıtlarını inceleyerek, onun felsefeyle değil de yontuyla ya da tarihle ilgilense daha başarılı olacağını kesinlikle kanıtlayamaz. Birtakım varsayımlar ileri sürebilirse de bunlar kanıt niteliği taşımaz.

Celal Algan: - Tıp bir deney bilimidir, gözlem bilimidir. Onun sorunlara bakış biçimini önünde sergilenen olaylar oluşturur. Onun elealdığı insan, karşısında duran insandır, yalnız düşüncede yaşayan soyut insan değil.

Ziyad Nemli: - Niyazi'nin belli bir alışkanlığıdır, konuşmada konuyu felsefeye kaydırmak, ondan sonra kendi söyleyip karşısındakileri dinletmek ister. Kes sesini, bırak şu felsefeyi şimdi. Celal'e, Bahar'a, Necmi'ye, Adnan'a yutturursun, bana yutturamazsın.

Said Maden: - Peki bana yutturabilir mi? Neden beni onlardan ayırıyorsun?

Niyazi: - Ben kimin ne yutacağını çok iyi bilirim, Ziyad. Burada yutmaya sıra gelince seninle kimse başedemez.

Necmi Duman: - Konuşmamızın konusu yutmak, yutturmak değil, işi yozlaştırmayın. Ziyad'ın da böyle kötü bir alışkanlığı var. Onunla hep boş işler konuşacaksın, sonra belleğinde uğultudan başka bir nesne kalmayacak. En iyisi bir yere gidip birer kadeh içelim, benim içim daralıyor.

Hepsi birlikte kalkacakları sırada, Kiryako Efendi, Niyazi'yi elini sallayarak yanına çağırdı. Niyazi, Mihrünnisa'nın geldiğini görünce arkadaşlarından ayrıldı.

***

Daha oturacak epeyce zaman vardı, Mihrünnisa ile Niyazi başka bir yere gitmek üzere pastahaneden çıktılar, biraz oturup konuşmak, sonra akşam yemeğini birlikte yemek üzere Mihrünnisa'nın evine gittiler. Niyazi iki gün sonra yine okula dönecekti, bu nedenle uzun süre gezecek zamanı olmuyordu. Mihrünnisa onu görünce epeydir nerelerde kaldığını, neden görünmediğini, oysa fakültedeki arkadaşlarından buradaki bir Yedek Subay Okulu'nda olduğunu öğrendiğini söyledi. Okul komutanı, evleri

yakın olanları kimi günler, sabahtan erken okula gelmek koşuluyla akşamdan evlerine gönderiyordu. Niyazi de bundan yararlanıyor, sık sık evine, annesinin, babasının yanına gelebiliyor, pazar günlerini okul dışında geçiriyordu. Bunları anlatınca Mihrünnisa onunla daha sık görüşmesi gerektiğini, birtakım tatsız olayların geçtiğini söyledi. Mihrünnisa üzgündü, ancak neden üzüldüğünü birdenbire söylemek istemiyordu. Olay sonradan aydınlandı.

Mihrünnisa, birkaç yıl önce sarsılmış, sağlığı biraz bozulmuştu. Akciğerlerinden korkuluyordu. Ailesinden, çok önceleri, üç kişi veremden ölmüştü. Aile onda da böyle bir izlenim bulunduğu kanısına varmıştı. Doktorlar da, nedense, kesin konuşmuyordu. Öte yandan, daha kötü bir olaydan, kanser denen yıkımdan kuşkulanılıyordu. Evet iki ciğerinde de birer kabarcığın bulunduğu görüntüsü ortaya çıkmıştı. Bu nedenle üzülüyor, yemek yemiyor, Avrupa'ya giderek kesin bir sonuç almak, durumunu bütün açıklığıyla öğrenmek istiyordu. Niyazi'yle konuşurken, arada bir, gözleri yaşarıyordu. Niyazi, onun bu durumuna çok üzülmüş, ancak belli ettirmemeye çalışmıştı. Olayı annesine açmış, iyi bir röntgenin alınması, işinin pek dallandırılmaması üzerinde durulmuştu. Niyazi'nin ilk anımsadığı yetkili uzman, onun gibi bir Trabzonlu olan aile dostu Dr. Tarık Temel'di. Bir gün, Niyazi okuldan yarım günlük izin alarak, Mihrünnisa'yı Dr. Tarık Temel'e götürdü. Tarık Temel, bu güzel kızı onun sözlüsü, sevgilisi sanarak gülümsedi, sonra odasına götürüp birkaç kez ciğerlerinin filmini çıkardı, bir cumartesi öğleden sonra Niyazi'nin yine arkadaşıyla birlikte gelmelerini söyledi. Gerçekten ikisi de üzülmüştü. Ancak filmler alınıp Tarık Temel'in açıklaması dinlenildikten sonra bütün üzüntüler sevince dönüştü. Durum korku şöyle dursun önemli bile değildi, kısa bir bakımı gerektiriyordu. Şimdi bu tatsız olayı bırakıp bu iki arkadaş arasındaki konuşmalara geçelim.

***

O akşam, Niyazi, Mihrünnisa'nın evinde, ailesiyle birlikte unutulmaz bir yemek yedi, biraz viski içip eğlendi. Mihrünnisa ile gece yarısına değin süren tartışmalara koyuldu.

Mihrünnisa: - İçimde bitmeyen, kemirici bir sıkıntı var, öyleki sınavlara bile yeterince kendimi veremiyorum. Arkadaşlarımın aldırdığı bile yok. Bütün işleri oluruna bırakmışlar. Bir aralık öleceğimi sanıyordum, sonra bu korkudan kurtuldum. Yaşı benden küçük kız arkadaşlarım var, kendilerini bir vurdumduymazlığa kaptırmışlar, roman bile okumuyorlar. Ben geçenlerde Dostoyevski'nin *Karamazof Kardeşleri*'ni Fransızca çevirisinden okudum. Çevirinin başarılı, başarısız olduğunu bilemem. Ancak roman insanı sarsıyor. Yazarın bütün anlattıkları gerçekse onları nasıl saptayabilmiş? Çok önceden o aileyi tanırken bir roman yazmayı düşünmüş gibi bir tutumu var. Sonra bir ailenin içinde böylesine değişik, birbiriyle çelişen-çatışan ıralar nasıl bulunabiliyor?

Niyazi: - Onların gerçek kişiler olup olmaması önemli değil bence. Önemli olan romancının sergilediği ıraların toplumda bulunup bulunmayışıdır. Romancı onları seçerken, toplumsal olaylardan esinleniyor besbelli, hepsi düşsel birer varlık değildir. Nitekim, 19. yüzyılın Rus toplumunun böyle bireylerle dolup taştığını gösteren belgeler, kaynaklar vardır. Dostoyevski bir ıra romancısıdır. Seçtiği kişiler belli davranışları simgeleyen varlıklardır.

Mihrünnisa: - Peki, Niyazi, neden onda yoğun bir acıma duygusu var? Bütün bireysel davranışların arkasında yazarın acıma duygusu kendini gösteriyor. Bu acıma duygusunun karşısında kişinin yıpranması, ölüm korkusu, dengesizlik, tutarsızlık, çelişki gibi karşıt durumlar görülüyor, romanın kurucu öğeleri hep bu nitelikte. Rus toplumunda, o çağda, denge kavramı yokmuş gibi. Öte yandan, yine bu toplumda, acıma duygusundan uzak bir kargaşa kendini gösteriyor. İnsanın üzüntüden, ölümden, sıkıntıdan başka bir eylemi yokmuş gibi. Bende ölüm korkusunu, geleceğe karşı umutsuzluğu yaratan böyle romanlardır sanıyorum. İnsanların başka sorunları yok mu?

- İnsanların sayısız sorunları vardır. Dostoyevski bu sayısız sorundan, kendi anlayışına uygun gelenleri, en çok göze batanları seçmiş. Biliyorsun kendisi de tutarıklı, dengesiz, sarsıntılı bir yazardı. Bütün yaşamı çelişkiler, çevrintiler içinde geçmiş, kumardan pek başını alamazmış.

- Öyleyse onun anlattıkları, sergilediği ıralar toplumdan çok kendi içinde yaşamıştır. Bu tür çelişkileri bütün toplumlarda bul-

ma olanağı vardır, ancak Rus toplumunda bambaşka bir nitelik gösteriliyor. Bakıyorsun, ölümün düşünülmemesi gereken bir yaşta başlıca sorun ölüm oluyor. Oysa yirmi yaşındaki bir genç için ölüm, yıllarca üzerinde durulması gereken bir sorun değildir, onun düşünüldüğü yaşlar çok daha ileri yaşlardır.

- Doğru söylüyorsun. Ancak ölümü düşünmenin iki yolu vardır. Biri, kişinin kendi ölümünü düşünmesi, geleceğine karşı kaygılanmasıdır. Bu bireysel bir tutumdur. Genç bir insanın ölümünü düşünmesi, kaygılara kapılması, geleceğinden çözülmesidir. Ölüm yaşlıların sorunudur. Nitekim insan yaşlandıkça dine daha çok bağlanır, eski aldırmazlığını yavaş yavaş bırakır. İkincisi de ölümü bir insan sorunu olarak görmektir. Bu da felsefenin işidir. Bu sorun kişinin bireysel sorunu değil, bilgi bakımından üzerinde durduğu, insanı anlamak için elealdığı bir konudur. Sen ölümden korkuyorsun, geleceğinden kopar gibi davranıyorsun. İşte gereksiz, yersiz olan budur. Senin yaşın, benim yaşım ölümü düşünmek, ondan korkmak için çok erken yaşlardır. Bu yaşlar sevgi çağlarıdır, dünyayı aydınlık görme yaşlarıdır, karamsarlığa kapılmanın gereği yoktur.

Mihrünnisa: - Sevgi daha ileri yaşlarda da vardır, onu belli bir yaşın sınırları içinde görmek doğru değildir. Ancak senin dilinin altında başka eylemler saklı, bunları sevgi sözcüğüyle gizlemeye çalışıyorsun. İlerde evlendiğin zaman bu konuları yine görüşeceğiz. Sana şimdiden şunu söyleyeyim ki sen bir çıkmazın içindesin, sevgiyi diline dolamanın nedeni de budur. Şunu da iyi bilesin ki, sevgi yaşamın içinden çıkar, evliliğin değil. Evliliği gerçekleştiren sevgidir, evlilik sevgi yaratmaz. Ben böyle düşünüyorum. Evlilik doğal bir olaydır, iki insanın birbirini bütünlemesidir, bir oyunculuk değildir. Evliliğin dışında da büyük sevgiler vardır. Sevgiyi yalnız evlilikte arayan kimsenin önünde sislerle kaplanmış bir uçurum duruyor. Onun görünmesi için sevginin gözlere çektiği sis örtüsünün kalkması gerekir. Bana kalırsa, siz erkekler için evlilik doğal bir gereksinmenin yasal yollarla, geleneklere uygun olarak, giderilmesidir. Bunu sevgi sanıyorsunuz. Gereksinmenizin hızı azalınca, yoğunluğu gevşeyince sevginin de, evliliğin de anlamı değişiyor sizce. Siz erkekler kadını bir in-

san olarak değil, önce sizin için gerekli bir dişi diye görüyorsunuz, onu kandırıyor, sevgi sözcükleriyle tuzağa düşürüyorsunuz.

- Bu son sözlerine katılmıyorum. Bence sevgi de önemli bir insan sorunudur, onun evlilikle temel bağlantısı yoktur. Özellikle de erkeğin doğal gereksinmelerini giderme sevgi değildir. İster erkek, ister kadın olsun sevmediği, yalnızca tanıdığı bir kimseyle bu gereksinmeyi giderebilir. Para ile sağlanan özel ilişkilerde sevgi değil, az önce sözünü ettiğin doğal gereksinme etkilidir. Öte yandan sevginin daha geniş, daha derin bir etkisi vardır. Buna karşın insanların birbirlerini yıpratmalarını, eskitmelerini pek önleyemez sevgi. Bu sevgi de doğal gereksinmeden kaynaklanan, ancak ilk bakışta niteliği görülemeyen sevgidir. Nitekim evliliğin sözkonusu olmadığı sevgiler de vardır. Bunlara gönüldeşlik, arkadaşlık gibi adlar veriyoruz. Bir düşünün, bir çiçeği, bir hayvan yavrusunu bile geçici bir süre seviyoruz, bu eğilimimize bile sevgi demekten kendimizi alamıyoruz.

- Niyazi, senin sevgiyi böyle tanımlamanın arkasında biraz da avunma, avutma vardır. İnsan, geçici bir süre içinde de olsa, birtakım nesnelere eğilim duyar, başka sözcük bulamadığından bu eğilimi sevgi diye adlandırır. Bak sen nikâhlısın, onu sevdiğini söylüyorsun. Ben buna inanmıyorum. Sevdiğini söylediğin kimseyi, evlilik çağında gördün, daha önce çocukluğunu biliyorsun. Oysa bu sevgi değil, geçici bir tutulmadır, sonu da öyle geçici olacaktır. İnsan yalnız tutkularına, duygularına kapılır severse, düşünce alanında eksiksiz bir anlaşma, uyum sağlayamazsa bu sevgi gelip geçicidir. Bunu birkaç yıl ben de yaşadım. Oysa o genci sevmediğimi, beklenmeyen bir eğilimin etkisi altında kaldığımı, onun elini bile sıkmadığımı söyleyebilirim şimdi. Senin durumun biraz değişik görünse bile, temelde, öyledir. Kızma sözlerime, çok acıkan insan yemek seçmez.

- Evet seçmez. Ancak bu doğal bir olay diye anlaşılırsa. Oysa sevgide doğal olanın dışına çıkma, düşünsel bir nitelik kazanma da sözkonusudur. Birbirini görmemiş iki düşünür, iki sanatçı da sevebilir. Bunların biri erkek, öteki kadın olabilir. Bunda doğal bir eğilimin etkilerini arama gereksizdir.

- Az önce buna benzer sözler etmiştin, yeni bir tanım getirmiyorsun. Sonra insan sorunu denince yalnız sevgi anımsanmaz,

ölüm, ayrılık, özlem, korku, umut, kaygı, ülkü bg. olaylar da vardır. Bunlar arasında en korkuncu ölümdür. Daha önce de söylediğim gibi ben en çok ondan korkuyorum. Bu korkum, içinde bulunduğumuz toplumun düzensizliğinden, bireylere güvenilir bir gelecek sağlayamayışından da kapnaklanabilir, bilmiyorum.

- Bana kalırsa bizim toplumumuz sürekli bir kargaşa içindedir, düzelmesi için gereken bilgi birikimleri yoktur. Ben bu kargaşayı da seviyorum. Güçlü bireyler, yaratıcı başlar böyle kargaşalı dönemlerde ortaya çıkar.

- Niyazi, senin dilinin altındakini çok iyi anlıyorum. Sen hep kargaşa deyip duruyorsun, sende böyle bir eğilim vardır. Ancak senin kargaşa dediğin Anarşizm geçen yüzyılın Avrupası'nda, özellikle uzun süren savaş yıllarında ortaya çıktı, benimsendi. Ben anarşizmin güçlü birey yarattığına inanmıyorum. Bu düşüncem bir kız oluşumdan da kaynaklanabilir. Sen şimdi, kızlar, kadınlar hep esenlik içinde, tedirginliğe uğramadan yaşamak isterler, diyeceksin. Kargaşaya karşı çıkışımı da buna bağlayacaksın. Bu da olabilir. Kadın tarih boyunca baskı altında bırakılmış, ona özgür bir insan gözüyle bakılmamış, erkeğin elinde bir oyuncak durumuna getirilmiştir. Bu kargaşanın kadını, bir insan olarak, değerlendirmesi de sözkonusu değildir. Bu bir toplum sarsıntısıdır, düzenin altüst olmasıdır. Nitekim 19. yüzyıl Avrupası'nda üretim-tüketim alanlarında da etkisini gösterdi. Toplum gereksizdir, kişi kendi kendini yönetir, katılaşmış uygulamalar insanı yıpratır. Bu nedenle yasalar, toplumsal kurumlar yararsızdır. Bütün gelenekleri, töreleri ortadan kaldırdıktan sonra boşlukta kalan bireye ne vereceksiniz? Kargaşa toplumun özünden çıkmadı, bunalımlı başlardan doğdu. Bir düşünün, bütün kişileri kendi başlarına bırakırsanız, toplumun durumu ne olur? Hangi etken bireyi yaratıcı, yapıcı kılar? Birey kendini hangi görevle, hangi uğraşla, hangi güvence altında bulundurabilir? Ortaya atılan bir düşüncenin, topluma yeni bir biçim vermesi, toplumu yeniden kurması öyle kolay değildir. Savaş olmayacak, evlilik olmayacak, birey istediğini yine kendi koyduğu ölçülere göre yapacak, çocuklara toplum bakacak (topluma karşı çıkan bir düzende çocuğa toplumun bakması da bir çelişkidir), kendiliğinden bir uyum sağlanacak, bütün yönetici kurumlar, yasalar değişecek. Bunlar birer düştür.

Niyazi biraz düşündükten sonra:

- Eleştirilerinin inandırıcı yanları var. Ancak, toplumu ortadan kaldırmak bireyleri başıboşluğa itmek, bütün kurumları yoketmek anlamına gelmez. Toplumda egemen kurumların, bireyi bir araç gibi kullanan kurumların değişmesiyle yeni bir düzen doğar. Bu düzen baskı yönetimine değil bireysel eşitlik ilkesine dayanır. Birey toplumda yönetilen, yönlendirilen bir araç olmayacak, yönetimin bir öğesi durumunda bulunacak. Birey görevini toplumsal baskıyla değil bireysel özgürlükle, bireysel yetenekle sürdürecek. Evlilik olmayacak değil, olacak, ancak erkeğin egemenliği altında değil, kadın-erkek eşitliğine dayalı, karşılıklı anlayış, karşılıklı uyum içinde bulunacak. Bugün evlenmeyi sağlayan yasalar kadını erkeğin yönetimi, denetimi altına veriyor, boşanma denen olay kadının fırlatılıp atılması anlamına geliyor biraz da. Evliliği sürdüren güç şimdiki gibi, gerekimli, yasal bağlanma değil, bireysel istence dayalı anlaşma olacak. Kadın, erkekten ayrılmak istediğinde yargıca, papaza, imama değil kendi bireysel istencine başvuracak. Bugün evlenmeye kalkan bir delikanlının koyun seçer gibi, hindi seçer gibi, görücü aracılığıyla kız araması doğru mudur? Bugün oğlunun çapkınlığı ile övünen nice analar vardır, oysa kimse kızının çapkınlığını ileri süremez, sürmek istemez. Evlenecek erkeğin yakınları gelin adayını hamamda seçiyorlar, oysa kızın yakınları erkek için böyle davranamıyor. Bütün bunlar iyi değil, kötü bir toplumun uygulamalarıdır. Evlenirken ayakkabı seçer gibi kız seçmeye karşıyım ben.

Mihrünnisa bir sigara yaktı, bir de Niyazi'ye verdi, biraz durduktan sonra:

- Bu söylediklerinin çoğu doğru, ancak kargaşayı getirmeyi gerekli kılamaz. Toplumda birtakım kötü, gereksiz sayılabilecek gelenekler, töreler vardır. Özellikle evlenme olayında sürdürülen kimi uygulamalar çok yakışıksızdır. Ancak, bak işte, sen bir erkek arkadaşımsın, odamda karşı karşıya oturup tartışıyoruz. Birlikte yemek yedik, içki içtik, ailemin yanındayız, kimse ses çıkarmadığı gibi, bu arkadaşlığımızı yadırgamıyor da. Bizim toplumumuz eski geleneklere çok bağlı olmasına karşın, bizim gibi davranan aileler, bireyler de var. Sonra ailem istese bile, ben evleneceğim erkeği kendim seçerim, öyle senin söylediğin gibi

ayakkabı seçercesine kimsenin karşısına çıkmam, beni isteyen erkekle karşılıklı olarak tartışma masasına oturururum. Başkalarının yaptıkları gibi kendimi hamamda da sergilemem, sergiletmem. Senin Handan adlı arkadaşının durumuna düşmem. Benimle evlenecek erkeğe önce benim de kendisi gibi bir insan olduğumu, beni kızlığımdan önce bir insan olarak görmesini, anlamasını isterim. Onun gönül eğlencesi olmam, bunu ona anlatırım, anlarsa anlar, anlamazsa yolu açık olsun. İnsan bir toplum içinde yaşıyor diye kendini büsbütün bırakmaz, kişiliğini ortaya koyar. Bizim yurdumuzda kadınlar bunu yapamıyor, aydınlanmamış, eğitilmemiş.

- Bunda onların suçu yok demek istiyorsun, buna katılıyorum. Ancak okutulmuş, eğitilmiş kadınlar arasında kendini erkeğin tutsağı görmekten kıvanç duyan yok mu? Öyle kadınlar var ki ne denli okursa okusun kendi benliğini bulamıyor. Bunu geleneklere, törelere yüklemenin de gereği yok hep. Kadın, ben aydınlık istemem diye tutturduktan, ben tutsaklığı, erkekten dayak yemeyi seviyorum dedikten sonra, eğitim ona ne yapabilir?

- Bak Niyazi, sen yine işi alaya alıyorsun, birkaç okumuş sanılan kadının dengesizliğini, anlayışsızlığını bütün kadınlara yüklüyorsun. Yüzlerce yılın pekiştirdiği bir alışkanlıktan öyle birkaç yılda kurtulmak kolay mı? Kuşkusuz kadınlar da kurtulacak, erkeklerin yüzyıllarca süren baskısından sıyrılacak. Sen buna inanıyorsun biliyorum, ancak bütün suçu yine dine yükleyeceksin. Yüklemende de sana katılıyoıum. Bütün sorun, kadının dinini öğrenmesinde, bilerek, anlayarak inanmasındadır.

***

Günler günleri, aylar ayları kovalıyor, zaman kimseye sezdirmeden akıp gidiyordu. Yıllar nerdeyse birbirine eklenmiş gibi geçip gidiyor, Mes'ud ise geçmişi unutacak yerde ona daha sıkı tutunuyordu. Eğitimden döner dönmez ilk işi, bir kıyıya çekilip Handan'ı düşünmek, izinli çıktığı günler gazetelerde onun adını aramaktı. Handan, bir takma adla önemsiz filmler çeviriyor, özellikle puro sabunlarının yıldızı olma yolunda yürüyordu. Ancak bu onu doyuracak nitelikte bir uğraş değildi. Daha aradan bir

ay geçmişken Muzaffer'le arası açılmış, karı-koca birliğinin sağlanamadığı, Muzaffer'in "başarısız" bir erkek olduğu anlaşılmıştı. Ancak bu olay gizli tutuluyordu.

Hikmet Hanım, Rezzan Hanım arasıra buluşuyor, konuşuyor, söyleşiyor, Handan'ın geleceğinden duydukları kuşkuları ortaya dökmekte bir sakınca görmüyorlardı. Handan, yeni arkadaşlarla birlikte, kadınlı erkekli gece toplantılarına gidiyor, içiyor, eğleniyor, oynuyordu. Bu eğlencelere katılan kadınlar da, Handan'ın karşı çıktığı, kendini sergilemek, açılıp saçılmak, nerdeyse yarı çıplak oynamak bir alışkanlık durumuna gelmişti. Artık, Handan'ın Holivut'a gitme düşleri yavaş yavaş sönmeye başlamış, Türkiye'nin en ünlü sanatçısı olmakla yetinme eğilimi belirmişti.

Mes'ud ise boyuna babasından öcalmayı kuruyor, sonra üzülüyor, ondan istediği beşbin lirayı alsa şimdi yedek subay olacağını, Handan'la da evlenebileceğini düşleyip duruyordu. Elindeki yarı çıplak renkli kadın fotoğraflarının bulunduğu dergilere bakar, Handan'ın adını okur, filmle ilgili fotoğrafına bakar içgeçirirdi. Bir aralık elleri titredi, içinin yandığını, sızladığını sezdi. Dergide Handan'ın puro sabunlarını tanıtan bir fotoğrafı vardı, onu yıkanırken sabun köpükleri içinde gösteriyordu. Başka bir dergide yine Handan'ın kumların üzerine uzanmış, iç gıcıklayıcı bir fotoğrafı vardı. Bu eski, yazdan kalma bir dergiydi. Handan ortalığa daha yeni çıkmıştı. Mes'ud düşündü, bu fotoğraf nerede, ne zaman çekilmişti? Sonra yeniden düşüncelere daldı. Bir kadın ne de olsa sıcak etti, kalıcı değil geçiciydi. Günün birinde sönüp gidecek, sokaklarda bükük belini sıvazlaya sıvazlaya yürümeye çalışacaktı. Bunu bilmesine karşın neden bu kadının ardından gidiyor, onu unutamıyordu. Başka kadın mı yoktu? Bir kadın erkeğin ilgisini çektiği sürece vardır. Erkek, kadına ilgi göstermeyince kadın kendini yer, yıpratır. Erkeğin ilgisi kadının yaşama olanağıdır. Öyleyse neden kendini toparlayamıyor, şu görev sırasında bile onu düşünüyordu. Yok yok, bu işleri bu duruma getiren babamdır, benim yaşamımı karartan, beni yıpratan babamdır, kimsenin suçu yok, benim de suçum yok. Babam, evimizin içinde bir baba olarak görevini yapmadı, annemi bir canlı araç olarak kullandı, yıprattı. Ben de onun karşılığını vermeliyim. Mes'ud, böyle dalıp gitmişti, birden irkildi, sağına soluna bakın-

dı. Onun bu dalgınlığını gören arkadaşları yüksek sesle konuşuyor, onunla eğleniyorlardı. Elindeki dergiyi katladı, toparlandı...

***

Handan, araları gergin olmasına karşın, yeni bir film için her gün stüdyoya gidiyor, Muzaffer'le çalışıyordu. Gerçekte onu çalıştıran orada tanıdığı eski arkadaşlarıydı. İçinde belirsiz bir duygu vardı, ne yapacağını kesinlikle bilemiyordu. Onun bu sıkıntılı durumu Muzaffer'in gözünden kaçmıyordu, ancak ona karşı, bir erkek olarak yapabileceği bir iş de yoktu. Handan'ı bir yem olarak kullanmanın karşılığını görecekti.

Bir aralık karısının yanına sokulan Muzaffer:

- Ne oldu sana böyle kızım, bir türlü yüzün gülmüyor, içini oyan bir iş mi oldu?

Handan: - Hayır şekerim sana öyle geliyor. Biraz yoruldum da ondan dolayı üzüntülü görünüyorum. Gerçekten üzüntüm müzüntüm yoktur.

Handan bunları yalnızca kocasının ilgisini dağıtmak, düşüncelerinde bağımsız kalmak için söylemişti. Ne de olsa günün birinde bu gizledikleri bütün çıplaklığı, bütün acılığı ile ortaya çıkacak, Muzaffer de Mes'ud gibi başını taşlara çalacaktı, biraz beklemek gerekiyordu.

***

Beyoğlu'nda iğne atsan yere düşmezdi. Kışın ilerlemiş olmasına karşılık bütün İstanbullular yollara dökülmüş, caddeler, sokaklar başıboş bir insan akışı içinde gözden silinmişti.

Ağır kürklere bürünmüş kadınlar, kadınları bastıracakmış gibi süslenmiş delikanlılar, genç kızlar, çocuklar, okul öğrencileri, satıcılar, alıcılar, kızlara takılan, sözatan erkekler, erkeklere sataşan, onları baştan çıkaran kadınlar, serseriler, dolandırıcılar, savaş zenginleri, sonradan görmeler, türediler. İşte İstanbullular. Kürkten çarşafa, peştemaldan atkıya değin değişik giyimli kadınlar, bereli, takkeli, yarım sarıklı, kuşaklı, pala bıyıklı, kaytan bıyıklı, top sakallı, uzun üçgen sakallı, çember sakallı erkekler,

çingeneler, köpekler, kediler, at, eşek, yükçü gibi binbir türlü canlılar.

Satıcılar, yankesiciler, kumarcılar, Kürt, Arnavut, Arap, Gürcü, Rum, Ermeni, Yahudi, Bulgar, Yugoslav, Acem, Alman, İngiliz, Çek, İtalyan, Fransız, Beyaz Rus ne ararsan bulunur.

Bir dilim ekmeği olmayan yoksulun yanında bar kadınının ayaklarını şampanya ile yıkayan zenginler bol bol, bölük bölük.

Bu başıboş, bu bozuk düzen insan sürüsünün içinde göze batan genç erkeklerden çok kadınların bakışlarını üzerinde toplayan üç kişi Taksim'e doğru sağa sola salına salına ilerliyordu. Ortaya yakın bir yaşta olduğu sezilen kadının giyimi kalçalarının bütün taşkınlığını açığa vrmak için gereken biçime sokulmuştu. Ortadaki gencin ise yüksek ökçeli ayakkabıları kalça sallamasına yanındakilerden çok ustalık katıyor.

Onların bu göz alıcı yürüyüşlerine çevrilen bakışlar çoğaldıkça yüzleri gülüyor, birbirlerine bakışarak kırıtıp sırıtıyorlar. Onların arkalarından yürüyen, bu davranışlarına gülen, utanan üç bayan daha vardı.

Taksim çeşmesinin yanına geldikleri sırada birinin seslendiğini duydular. Bir aralık durup sağa sola bakındılar, neden sonra karşı aralıkta duran bir taksinin içinden kendilerine bir genç kadının el salladığını gördüler. Kadın el sallarken bir yandan da; "Rezzan Hanım" diye çağırdı. Rezzan Hanım, sesin geldiği yana dönünce, arabanın kapısını açıp kendilerini buyur eden Handan'ı gördü. Bundan pek sevinç duyduğu söylenemez, ancak duygularını açığa vurmamayı da başardı. Handan'la öpüştükten sonra, ayrılıp arkadaşlarıyla aile toplantılarından birine gitmek istiyordu, olmadı. Handan'ın arabasına girip arka sıraya oturdular. Arabayı Muzaffer kullanıyordu. Karşılıklı tanışmalar, tanıştırmalardan sonra, Handan'ın direnmesi üzerine yön değiştirildi, araba gerisin geri bir dönüş yaparak Beyoğlu'nun ara sokaklarından birine, Talimhane yönüne gidilip büyük bir apartımanın önünde duruldu. Oldukça geniş, iki kanatlı kapıdan girilip ikinci kata çıkıldı. Burası sanıldığından daha geniş bir salonun çevresinde sıralanan süslü kapılarla girilen odaların bulunduğu büyük yerdi. Salon çok kalabalıktı, kadınlı-erkekli bir toplantının düzenlendiği anlaşılıyordu. Kadınlar hep genç, seçme, güzel, alımlı, süslü,

takıp takıştırmış, oynak, kıvrak, göğüsler açık, dizkapaklarının yukarısına çıkan giysilere bürünmüş, güzel kokular sürünmüş, genellikle varlıklı kimselerdi. Erkekler de genç, oynaklıkta, kıvraklıkta, süslenmede kadınlardan geri kalmayan insanlardı. İçlerinde erkekle kadın arası bir yaratılışta olanlar, erkekten çok kadınsılığa yönelik davranışlarda bulunan gençler çoğunluktaydı. Salonun bütün duvarları resimlerle, seramiklerle donatılmıştı. Resimler genellikle iç gıcıklayıcı nitelikte, değersiz, ancak çerçeveleri çok süslü, işlemeli, oymalı uydurma tablolardı. Birbiriyle kesişir gibi üçgenler oluşturan masalar, onları çevreleyen sandalyeler oldukça iyi, değerli nitelikteydi. Duvarlara dayanmış uzun koltuklar ağır kumaşlarla kaplıydı. Plaklar çalınıyor, alaturka-alafranga karışımı türküler, şarkılar, çoğu Amerika yerlilerinin halk müziğinden aktarılmış devingen, oynak ezgilerdi. İçkinin, çerezin her türlüsü vardı. Burası bir toplantı yeri olmadığı gibi bir eğlence yeri de değildi. Rezzan Hanım'la arkadaşları oraya pek ısınamadılar, kuşkulu gözlerle hepsini süzüyor, bunun ne olduğunu anlamaya çalışıyorlardı.

Burası Beyoğlu'nu durak edinmiş, yerli filmcilerin toplantı yeriydi. Erkekler, kadınlar kendilerini filme, oyuna, düşük nitelikle tiyatroya adamış kimselerdi. Konuşmaları çok düşük düzeyde, tutarsız, birbiriyle şakalaşmaları, oyunları yakışıksız, yılışık bir durumdaydı. Rezzan Hanım, erkeklerin "erkek" olmadıklarını, kadınların ise birer tuzak gibi kullanıldığını anlamakta güçlük çekmedi, arkadaşlarından utandı, Handan'a kaş göz ederek gitmek istediklerini bildirdi. Handan direndi, bir süre kalınmasını sonra birlikte çıkacaklarını bildirdi. Özellikle Rezzan Hanım'ın iki arkadaşı iyice tedirgin olmuş, nerdeyse buranın polislerce basılabileceği korkusunu yaşamaya başlamışlardı. Bu olumsuz duruma karşın, bir süre kaldılar, birkaç kadeh viski içtiler. Bu arada, nerdeyse kendinden geçercesine coşmuş kadınlardan biri, kırk yıllık arkadaşıymış gibi Rezzan Hanım'a sokularak şurasını burasını, bir kadın yumuşaklığıyla okşamaya başladı. Kadın göğüslerini iyice dışarıya dökmüş, bir erkek gibi Rezzan Hanım'a yaklaşmak istiyordu. Rezzan Hanım gülümseyerek kadının elini tuttu, iter gibi yaptı. Öteki iki ardaşaşı olayı ilgiyle izliyordu. Sonunda onların yanına da çapkın kadınlardan üçü geli-

verdi. Onlar da okşanmadan, çimdiklenmeden kendilerine düşeni yeterince aldılar. Erkekler daha yılışık, daha şımarık olmalarına karşın pek girişken, pek atılgan değillerdi.

Rezzan Hanım elindeki kadehi bitirmeden, yavaşça masanın üstüne bıraktı, arkadaşlarıyla birlikte hızla yerinden kalktı. Evlerine geç kaldıklarını, daha duramayacaklarını söyleyerek kapıya yöneldiler. Salonda bulunanların birçoğu birbirine bakarak, olayın anlamını kavrayamadılar. Handan, onları bırakmak istemedi, arkalarından yürüdü. Rezzan Hanım parayı nereye, kime ödeyeceklerini sorunca Handan bir kahkaha attı, konuk olduklarını, ödeme mödeme gereğinin kalmadığını söyledi. Muzaffer, onları araba ile götürmek istemedi, istese de Rezzan Hanım buna yanaşmayacaktı. Yarı öfkeli, yarı gülümsemeli bir tutumla evden çıktılar, çıkarken de Handan'ı öpmekle yetindiler. Taksim alanına doğru hızla yürüyüp bir araba çevirerek evlerine döndüler.

Burada, okuyucuyu yormamak için, kısaca olayı açıklayıp geçelim. Burası, gerçekte başıboş bir buluşma yeriydi. Erkeklerin çoğu İstanbul'un varlıklı ailelerinden kadınsı gençlerdi, kadınlar da onlardan pek geri kalır soydan değildi. Salonu işleten de ünlü bir sinemacıydı. Kadınları da, kadınsı erkekleri de yüksek bir gelir karşılığı satmakta becerikliydi. Daha sonra buranın polisce basıldığını göreceğiz.

Rezzan Hanım, yatağından daha kalkmadan kapı hızla çalındı, ürktü, korktu. Bu gelen Tahsin Bey olamazdı, gideli daha birkaç gündü. Kim olabilirdi? Annesi kapıyı açınca karşısında, bir akşam önceki iki hanımı, kızının arkadaşlarını gördü, şaşırdı. İçeri buyur ettikten sonra Rezzan Hanım'a seslendi. O da kızının odasına gidip ne yaptığına baktıktan sonra gelen arkadaşlarının oturdukları odaya girdi. Hepsinin yüzünde bir kuşku, bir korku izi vardı. Neydi, ne olmuştu? Üçü de birbirinden kuşkulanmaya başlamıştı. Öteberileri çimdiklenmiş, morarmış, çürümüştü. Kocalarına nasıl görünecekler, ne söyleyebileceklerdi? Rezzan Hanım onların bu kaygılarına katılarak ötesini berisini yokladı, o da bu tatlı toplantıdan(!) kendine düşeni almaktan kurtulamamıştı. İçlerinden biri, öfkeyle:

- Rezzancığım, bu Handan karı neyin nesidir? Sen bunu nerden tanıyorsun? Annesi senin arkadaşınmış. Bu karının kırk oy-

naşı varmış. Bunu bizimle ne diye yanyana getirdin? O gittiğimiz yer neydi? Biz, alışageldiğimiz toplantılarımızdan birine gidecek, eğlenecektik. Onlar ne biçim erkekler? O kadınlar sevici kızım.

- Senin de söylediğin söze bak. Ben onunla komşuyum, annesiyle de komşuyum yıllardan beri. Handan kırk oynaşlı değil, bunalımlı bir kız. O bizi arabasıyla götüren gençle evlenmiş, ancak kocası gerçek bir koca değilmiş, bir yıkımın içine sürüklenmiş, O gittiğimiz yeri ben de bilmiyordum, bilsem gider miydim? Boş bulundum, siz gitmeyiz deseniz gitmezdik. Nerden bileyim, bir delilik ettim. Neyse ucuz kurtulduk. O çürükleri gidermenin yoluna bakarız. Çok mu çürüklerin şekerim?

- Vallahi bilmiyorum, çok da içmemiştim, nerden, kimden geldiğini pek anlamadım bile.

Kadın bunları söyledikten sonra çürüklerin yerini gösterdi. Üçünde de biraz çürük, morartı vardı. Bu ev hanımları Nişantaşı, Beyoğlu, Şişli yörelerinin özelliklerini, böylesi toplantılarını bilmiyorlardı. İlk denemeleri de kötü sonuç vermişti. O toplantılarda söylenen şarkılar, mırıldanır gibi okunan şiirler yozlaşmanın, ne olduğunu bilmezliğin, olduğundan başka görünmenin kanıtlarıydı. Orhan Veli'nin:

Sür sürüştür
Tak takıştır
Öyle vakti gel muhallebiciye
Dostum değil misin?

şiiri bir sanat sevgisiyle değil, yozlaşan bir yaşama biçiminin anlamsız eğilimiyle okunuyordu.

Bir gelir insan cihana durma çek

dizesiyle başlayan şarkının özüyle bağlantısı yoktu öylesi toplantılarda. İçki dünyaya bir gelmenin tadını çıkarmak için değil, yozlaşmanın anlamını vurgulamak için çekiliyordu.

***

Arkadaşları gittikten sonra, Rezzan Hanım banyoya girdi,

kendini tepeden tırnağa gözden geçirdi. Toplantıda yapılanları düşündü, anımsadıklarını gözlerinin önünde canlandırdı. Tahsin Bey duysa, onu böyle görse durum nereye varırdı? İşin sonu ne olurdu? Sonra kendi kendine:

- Duyarsa duysun, görürse görsün. Çok çok beni boşar, ben de annemle, kızımla birlikte yaşarım. Orhan benimle durmaz, o da babası gibi denizlerde gezer. Kolejde edindiği bilgiyle, benimsemeye başladığı yaşama biçimi onu ailesinden, toplumdan, benden koparacak. Ben, bir anne olarak, bunlara şimdiden gerçek gözüyle bakmalıyım, kendimi ona göre düzene koymalıyım. Kocamı, çocuklarımı seviyorum, onlara karşı görevlerim vardır. Ben de birtakım yanlış işler yapmadım değil. Ancak ben de bir kadınım, birtakım gereksinmelerim, eğilimlerim vardır. Kendimi adadığım aile yaşamım beni doyurmayınca, açlığımı giderecek girişimlerde bulunuyorum. Bu doğru mu? Bir bakıma doğru, başka bir bakıma değil. Kocam o yaşına bakmadan, Avrupa'nın kıyı illerinde canının istediği gibi yaşıyor, kendini bana karşı sorumlu saymıyor. Kadın yaratıldım diye tanrının verdiği bütün sorumlulukları ben mi yükleneceğim? Yok yok yanılıyorum, böyle düşünmemeliyim. Kocama, çocuklarıma bağlı kalmalıyım. Ben Hikmet Hanım gibi, kızı Handan gibi olamam, olmamalıyım. Peki Niyazi'yi seviyorum, onunla elverişli, uygun günlerde buluşuyorum, Beyoğlu'daki küçük evde onunla yatağa giriyorum. Bunlar ne olacak? Ben doğru bir kadın mıyım? Evet bütün yaptıklarım doğru ya da yanlış olabilir. Ancak yapılan işin özünde bir çıkar, bir yarar yok, yüreğimi dolduran sevgi vardır. Ben para karşılığı değil, Niyazi'ye duyduğum sevginin sonucu olarak onunla buluşuyorum. Başka kadınlar gibi sevgiyi bir gelir aracı görmüyorum. İnsan mutluluğu ararken, yaşamında doyuma ulaşmak isterken bir sapmalar yapabilir. Bu sapmalar geleneklerin, alışkanlıkların, törelerin dışına çıkmaktır. Bunda insan doğasına aykırılık yok, aktöre denen kurallarla çatışma vardır. Yaptıklarım kötü olabilir, ancak beni bu kötülüğe iten toplumsal durumumdur. Daha doğrusu buna kötü diyen inançlarımızdır, dinimizdir.

Rezzan Hanım bu çelişkili, kendi kendini yargılayan, suçlayan, suçtan arındıran düşünceler içinde yıkandı, giyinip kahvaltıya oturdu. İçinde bir suçluluk duygusu vardı yine. Kızıyla, annesiyle

şakalaştı, günlük işleri düzene koyduktan, evi derleyip topladıktan sonra divanın üstüne uzandı biraz roman okudu, gazeteleri karıştırdı. Öğleden sonra annesini, kızını alıp Hikmet Hanım'a gitti. Bir akşam önceki olaylardan sözetmek istemiyordu pek. Ancak Hikmet Hanım, kızının son durumunu öğrenmiş, bu evliliğin de bir yıkım olduğunu, kızının dönülmez bir yola girdiğini, kurtuluş, dönüş olanağı kalmadığını üzüntülü, biraz da üstü kapalı bir dille açıklamayı sürdürdü. Rezzan Hanım, birkaç saat bile olsa, katıldığı olaydan büyük üzüntü duyuyor, Hikmet Hanım'ın onu duymasını istemiyordu. Ancak, onun gerçekleri gizlemesi yeterli değildi. Rezzan Hanım'la iki arkadaşı o toplantıdan çıktıktan sonra olanlar olmuştu. Handan ile Muzaffer, bu olaydan iki gün sonra Şişli'de yine ötekine benzer bir apartımanda düzenlenen toplantıya gitmişti. Rezzan Hanım'ın annesi de bir iki günlüğüne İzmit'e gitmişti. Bir sabah Rezzan Hanım kızıyla kahvaltısını yapıp onu okuluna gönderdikten sonra, yatağına uzandı, uyudu. Kapı vuruluyor, zil hızlı hızlı çalınıyordu. Korkuyla uyandı, önce pencereye koşup gelenin kim olduğunu öğrenmek istedi. Evet annesi İzmit'ten dönmüştü. Birden kuşkulandı, neden böyle erken dönmüştü? Kuşkuya, korkuya gerek yoktu. Bir yakını özel otomobiliyle onu Kadıköy iskelesine götürmüş, kendisi de oradaki işine gitmişti.

Rezzan Hanım'ı korkuya, kuşkuya düşüren annesinin getirdiği gazetelerde geçen ilgniç bir olaydı. Onun gittiği yeri de, Şişli'deki yeri de polis basmış, bütün kadınları, erkekleri toplayıp götürmüştü. Rezzan Hanım gittiği yerden çıktıktan bir saat sonra ev basılmıştı. Gazetede yüzlerini kapamaya çalışan erkeklerin, kadınların hepsi tanınmıyorsa da durumun pek içaçıcı olmadığı anlaşılıyordu. Gazetelerin yazdığına göre basılan iki evde de uygunsuz toplantılar düzenlenmiş, içkiden başka uyuşturucular kullanılmış, topluca sevişme eylemleri sürdürülmüş, kimi çırılçıplak, kimi yarıçıplak durumda odalarda, yataklarda, sandalyelerin üstünde, koltuklarda kendinden geçmiş durumda uzanmış. Kadınsı erkekler, erkeksi kadınlar birbirine karışmış. İçlerinde Şişli'nin, İstanbul'un ünlü, varlıklı ailelerinin çocukları, evli kadınlar, toplumun yüksek kesiminden kimseler vardı.

***

Yatağından yarıçıplak kalkmış, yarı giyinik insanlar pencerelere dolmuş .... Apartımanının üçüncü, ikinci katlarına bakıyorlardı. Sivil polis oldukları anlaşılan kimseler kadınlı-erkekli topluluktan çıkanları arabalara dolduruyor, itişip kakışıyorlardı. Neydi, ne olmuştu bilen, anlayan yoktu. Topluluğun içinde geceliği yırtılmış, yüzü gözü kan içinde, morarmış, yatak kılığıyla sokağa çıkarılmış, yine yatak kılığında ağzı burnu kanayan, üstü başı yırtılmış genç bir erkek ilgi çekiyordu. Komşular bunları tanıyacak gibi oldular. Arabalara doldurulanların hepsi de yatak kılığıyla duruyordu. Saçlar dağılmış, şaşkın bakışlar, ürkek davranışlar ilginçti. İçlerinde polislerin tuttuğu, eğlenmeye çalıştığı saçları kesilmiş genç bir adam vardı. Hızla soluyor, göğsü inip kalkıyordu. Olayı pencereden görenlerin kimi şaşırmış, kimi "yuff be" deyip duruyor, kimi de hepsini gözden geçiriyor, tanımaya çalışıyordu.

Olay gazetelerden ayrıntılı olarak öğrenilmiş, işin içyüzü anlaşılmıştı. Götürülenler, daha önce söylendiği gibi, topluca sevişen, kadınlı-erkekli, doğadışı ilişkiler kurmuş kimselerdi. Aralarında dayak yiyen Handan'la Muzaffer de vardı. Mes'ud, birliğinden, annesinin başvurusu üzerine bir haftalık izin almış, ancak İstanbul'a gelişini annesinden başka kimseye duyurmamıştı. Olayı, o da nereden öğrenmişse öğrenmiş, Handan'la Muzaffer'i izlemeye başlamıştı. Olayı polise bildi-en, Handan'la Muzaffer'i kalabalıktan yararlanarak döven de oydu. Ancak onu da yakalayıp götürmüşlerdi, o da dövmek, yaralamak suçundan gözaltına alınmıştı. Mes'ud, bir yolunu bulup kaçmış, yalnız annesiyle görüşerek birliğine dönmüştü. Bu nedenle, bir süre kendini kurtarabildi. Rezzan Hanım, olayı gazetelerden öğrenmiş, ancak Mes'ud'un onları dövdüğünü kendisine Hikmet Hanım söylemişti. Olayın yankıları birkaç gün daha sürdü, toplantıya katılanlar birbirini gizlemeye, için için suçlamaya başlamışlardı. Kimse oraya bilerek gittiğini söylemiyor, yanıldığını, bilmeden böyle bir olaya karıştığını ileri sürüyordu. Özellikle Beyoğlu, Şişli yöreleri bu olayın yankılarıyla çalkandı.

***

Film stüdyolarında, güzelliğine dayanarak, kendine yer sağlayan Handan, bu olaydan sonra Muzaffer'e karşı kesin bir tutum takındı. Bu kısa süre içinde eski arkadaşları aracılığıyla edindiği çevrenin kendisine büyük, güvenilir bir gelecek sağlayacağı kanısına kapıldı. Artık annesinden, çevresinden gizleme gereğini bile duymadığı en önemli olay, Muzaffer'in gerçek bir koca olma niteliğinden yoksunluğu, daha doğrusu kadınsı bir kimse olduğuydu. Birgün bütün hırçınlığını ortaya dökerek Muzaffer'e:

- Bana baksana ben, kendini satman için, elinde yem değilim, seninle evleneli kaç ay oldu bilmiyor musun? Ben yine "kızım", bu nasıl evlilik? Sen kendini bilmiyor muydun? Artık ben seninle değil, bana gerçek eş olacak bir kimseyle yaşayacağım. Sen bundan sonra benim davranışlarıma karışamazsın. Ben senin çevrenle anlaşamam, arkadaşlarının kendilerine koca bulabilmeleri için tuzak olamam.

Muzaffer iyice şaşırmış, özellikle de yediği dayaktan sonra büsbütün sünepeleşmiş, yılışmıştı. Handan'a yüreklice direnmeden:

- Peki senin dediğin olsun. Ancak benim sanatımla alay edemezsin, beni çevremde küçük düşüremezsin. Toplum kızdan çok bizim sanatımıza değer veriyor, bunu da iyi bilmeni isterim.

- Sizin sanatınız toplunun yerdiği, doğaya aykırı bir eylemdir, hiçbir toplumda yaptığınız işe "sanat" denmez. Ben öyle sanata başlamak için seninle evlenmedim. Evlenmek istesem kız arkadaşlarımla yaşamayı bilirdim. Senin yaptıklarını kimi kızlar da birbirleriyle yapıyor. Ben, kendimi senin yanında bir değnek gibi göremem. Doğanın bana verdiğini yerinde kullanmak isterim. Ben odalık bile olsam dişiliğimin sınırları içinde kalmalıyım, başkalarının özel davranışları için araç olmamalıyım. Kadın senin anladığın işler için yaratılmamış.

Muzaffer, ürkek, çekingen bir sesle:

- Ancak yuvayı dişi kuş yapar, onu da bilmen gerek. Ben seni bir araç olarak değil, bir "sanat insanı" olarak seçtim, bunu biliyordun. Evlenmeden önceki günlerimiz bu durumu açıklığa kavuşturmuştu sanıyorum. Sen Niyazi diye tutturduğun arkadaşını seviyorsun. Bizi döven Mes'ud'la ilişkilerin olmuş, onun sevgi-

sine bile karşılık vermedin. Şimdi istediğini yapabilirsin, yalnız "sanatıma" karışamazsın.

- Evet Niyazi'yi seviyordum, yine seviyorum. Ancak, bundan sonra bir daha ona dönemem. Mes'ud'u sevmedim, o beni sevmedi. Onu sevmediğimi sonradan anladım. Seni de karşıma çıkaran biri sevdiğim, öteki beni seven iki genç arasındaki dengesizlikten doğan bunalımdı.

***

Handan'la Muzaffer arasında geçen bu tatsız, utanç verici tartışmalar gizli kalmadı. Önce Hikmet Hanım olayın içyüzünü öğrenince sarsıldı, kısa bir süre bunalıma girdi. Anneanne ise namazda tanrıya yakarmaktan, torununun bu duruma düşmesine yolaçtığı Niyazi'yi kargışlamaktan başka bir iş yapmadı. Rezzan Hanım olayı öğrenince pek şaşırmadı. Daha önceki güçlü sezgileri böyle bir sonucun kaçınılmaz olduğunu gösteriyordu. Handan, filmlerde aldığı görevle doyuma ulaşacak yaratılışta değildi. Daha büyük işler görmek, daha yükseklere tırmanmak istiyordu. Olayı Niyazi'ye Rezzan Hanım, bütün ayrıntılarıyla, Hikmet Hanım'dan duyduğu gibi aktarmıştı. Handan sarsıntılar içindeydi, gazetelerde çıkan fotoğrafları, özellikle "reklam" işlerinde kendini başarılı sayması aldatıcı bir olaydı. Görev aldığı filmler onu üne kavuşturuyorsa da "iyi", "nitelikli" denebilecek türden değildi. Bunu biliyordu, ancak kolay kolay dönülemeyen bir yola girdiğini de anlıyordu. Onda yine şu "kız" olarak kalma, kendini yalnız Niyazi'ye verme eğilimi ağır basmaya başlamıştı. Bu durumu bir türlü açıklığa kavuşturamıyordu. Kendi kendine düşünüyor, başından evlilik geçmiş, birkaç erkek arkadaşı olmuş bir bayan nasıl "kız" kalabilirdi? Bu sorunun çözümü yoktu onun düşünce ortamında. Olayın en üzücü yanı, Mes'ud'tan başka "erkek" denecek bir kimsenin onu sevmediğiydi. Niyazi'yi seviyordu. Ancak Niyazi'yle Mes'ud'un kardeşlik duygularına dönüşen arkadaşlığı, onun dileğini yerine getirmeye engeldi. Üstelik Niyazi'nin de ayağı bağlıydı, nikâhlıydı. Onunla evlenme, şimdilik sözkonusu değildi. Öte yandan, Niyazi'nin başka kız arkadaşları da vardı.

Handan ile Muzaffer'in boşanma işlemi pek uzun sürmedi.

Handan, yine çalışmalarını sürdürüyor, stüdyoya gidip geliyor, annesinin yanında kalıyor, ancak Rezzan Hanım'la eskisi gibi görüşemiyordu. Rezzan Hanım büsbütün ondan uzaklaşmış, arada bir Hikmet Hanım'la görüşüyor, sınırlı bir arkadaşlık, komşuluk ilişkisi sürdürmeyi yeğliyordu. Handan, artık bağımsız bir "kız"dı. Boşanmış, bağımsız bir "kız". Bu durum onu bir yandan üzüyor, bir yandan sevindiriyordu. Daha kaç gün, kaç ay, kaç yıl sürecekti, o da bilemiyordu. Çalıştığı yerde de, bütün iş arkadaşlarıyla "sınırlı" bir yaklaşım içindeydi. Özellikle gün krarmadan evine dönüyor, erkek arkadaşlarının hiç biriyle yalnız kalmıyor, geziye çıkmıyordu. Annesinin anlattığına göre, çalıştığı yerdeki erkek arkadaşlarının çoğu kadınsı kimselerdi. Annesi, arkadaşları, komşuları sık sık toplanıyor bu durumu görüşüyor, kendilerine göre birtakım çözüm yolları düşünüyorlardı. Gerçekte yapılacak iş yoktu. Handan, tiyatro derken, Beyoğlu'nun pek de doyurucu olmayan bir tiyatrosunda çalışmaya başlamıştı. Film işleri, umduğu gibi çıkmayınca, yükselme olanağını tiyatroda aramaya koyuldu. Bu da çıkar yol değildi, sonu derin bir düşkırıklığı içine yuvarlanmak, daha çok yıpranmak olacaktı.

***

Sıkı bir yaşayış, düzenli bir gün geçirmeye alışık olmayan Niyazi'yi askerlik biraz basınç altına almış, yaşamasına düzen vermişti. Ancak bu kışla düzeni Niyazi'nin dünyasında olumsuz etkiler yapmış, onu karamsar bir anlayış ortamına itmişti. Bu sıkıntıdan kurtulmak için, kışla yaşamı dışında, boş günlerini çocukluk anılarını yazmakla geçirme yolunu seçti. Dağınık yaşayışa alışan Niyazi'nin anıları da kendisi gibi düzensiz, paramparçaydı. Bu anılar çocukluk yıllarının geçtiği Maçka yaylaları, dağlar, köy yaşamı, ilkokul dönemi, ortaokul, tekke günleri, lise-fakülte öğrencilik evreleriyle sınırlıydı. Anılarını gelişigüzel kâğıtlara yazar, düzene koymaz, belli bir sıraya göre sergilemezdi.

Bir cumartesi günü, Yedek Subay Okulu'ndan çıkıp Fatih'teki evine geldiğinde, bu anıların yazılıp bırakıldığı kâğıt yığınını aldı, içinden çektiği bir yaprağı okumaya koyuldu:

"- Maçka'da, yaz gelince, annem sığırları alıp doğruca Larhan

(Akarsu) köyünün başındaki Ağralaksa yaylasına çıkardı. İlkokul döneminde, ben sonraya kalır, okul dinlenceye girince yaylaya giderdim. Daha önceki yıllarda bütün kardeşlerimle birlikte yaylaya çıkardık. Yayladan önce "mezere" denen, Samandıra'ya çıkar, bir iki ay orada oturur, sonra yaylaya varırdık. Biz çocuklar sığırlarla yaylaya çıkar, onlarla köye inerdik. Annem bizi sığırlardan ayırmazdı. Sığırlar bizim için bir ailenin bireyleri gibiydi. Benim başlıca görevim sığırları yaylıma götürmek, sağılacakları sırada eve sürmek, yeniden yaylıma çıkarmaktı. Sığırlar, komşularımızın sığırlarıyla yaylımda otlarken ben de arkadaşlarımla çelik çomak oynardım. Biz bu oyuna, yöresel ağızla "çektik oyunu" derdik. Ben ele avuca sığmaz bir çocuktum. Arkadaşlarımın başlarını yarmak, onlara vurup kaçmak, sövmek, arasıra onlardan dayak yemek başlıca işimdi. Ağabeyim ise köpekleri çok sever, kemençe çalar, komşu kızlarla gizli ilişkiler kurardı. Ne köpeğimizi yenecek köpek, ne boğamızı aledecek boğa bulunurdu. Bu şaşılası bir yayla geleneğiydi. Bizim boğalar gösterişli, güçlü, oldukça iri yapılıydı. Bu nedenle birçok yayla komşumuz bizim boğalardan döl almak için ineklerini onlara çekerlerdi. Beni en çok sevindiren olaylardan biri de buydu. İneğin çekildiği boğanın davranışını ilgiyle izler komşu kızlara, kadınlara sözatardım. Kiminin yüzü kızarır, utanır, kimi de güler geçerdi. Nedense bu olay çocuk belleğimin en güçlü anıları arasında yeretmiştir. O dönemde bunu, bu döllenmenin doğal anlamını bilecek durumda değilsem de, birtakım yaramazca sezgilerim vardı. Arkadaşlarımın başını yardığımda kendimi boğalarımızdan biri gibi görürdüm. Boğalar döğüşür, öfkelenir, iri, güçlü boynuzlarıyla yerde kocaman çukurlar açardı, buna çok sevinirdim.

En çok sevdiğim, tadına dayanamadığım eğlencelerden biri de bayırlardan aşağı iri iri taşlar yuvarlamaktı.

Annemin evden uzaklaştığını görünce koşar, süt teknelerinin üstündeki kaymağı yer kaçardım. Komşu çocuklarına çakı sokmak, değnekle, taşla başlarını yarmak işinde aşırı denecek bir becerikliliğim vardı.

Yaylada en çok Köse'nin evinde toplanır, akşamları eğlence yapar, şakalaşırdık.

Küçük tosuncukların sırtına binmek, kızdığım komşuların ineklerini ormanda kurtlar yesin diye ağaçlara bağlamak, onları arayanların gel gel anlamındaki Rumca "elayes" seslerini duymak beni çok eğlendirirdi.

Ormana odun yapmaya giden genç kadınları, kızları çamların arasına saklanarak korkutmakta becerikli idim. Bir gün yaylanın en güzel kadını saydığım bir gelinin ormanda arkasından gizlice gittim. Bir çamın dalları arasına saklanmıştım. Elimde ucu kıvrık uzun bir değnek vardı. Gelin bir kıyıya çekilip su dökmek için şalvarını dizlerine indirip çömelince uçu çengelli değnekle şalvarını çekip kaba etlerine dokundum. Gelincik çığlığı basmıştı. Beni görmedi şalvarını tuta tuta arkadaşlarının yanına doğru kaçıyordu. Ben gülmekten kendimi tutamaz olmuştum.

Yine bir gün kızlar oduna giderken gizlice arkalarına takıldım. Ormanda türkü söylerlerdi. Onları dinleyip arkadaşlarıma anlatırdım.

Gaago ne bağurursun
Beni mi yeyecesun
Yarum İstanbol'dadır
Oni mi deyecesun
***
Gar yağayi yağayi
Gubanim ne edelum
Bulduk biribirini
Hayde varu gidelum
***
Yaylaya gideyikân
Elum yandi sırğandan
Vermesa beni bubam
Kaçur beni ormandan

Kızlar karşılıklı türkü söyler birbirleriyle atışırlardı.

Ormanda birkaç kız biraraya gelince en tatlı konuşmalar evlenmemiş delikanlılar üstüne yapılırdı."

Niyazi bir iki sayfa okuduktan sonra dosyayı yine karıştırmaya, başka anıları okumaya başladı:

"Oldukça sıcak bir gündü, temmuz ayında idik. Ağabeyim

kemençesini aldı, düzenledi. Evde, komşu evlerde bir çalışma, bir ivedilik vardı. Bütün genç kızlar, gelinler en yeni giyimlerini giyiyordu. Delikanlılar bizim evin başında toplanmıştı. Önce bunun ne olduğunu pek iyi anlayamadım.

Son iş belli oldu. Meyremana manastırı bizim yayladan, kırlardan geçmek üzere dört saatlik bir uzaklıkta idi.

Yolda yenecek nesneler yapıldı, giyinildi, kuşanıldı, kemençe, türküler arasında Meyremana yollarına döküldük. Bu alışılmış, gelenekleşmiş bir dernek günüydü. Her yıl yapılırdı.

Yaylalardan geçiyoruz, soğuk suların başında bir iki lokma atıp horon oynanıyor, kemençeler çalınıyordu. Bizimle birlikte iki kemençeci vardı. Biri ağabeyimdi, güneş epeyce yükselmiş yaylalara altın sarısına çalan bir renk vermişti. Yemyeşil çimenler sarımsı bir renge bürünüyor, çiçekler çimenlere oyalar işliyordu. Meryemana manastırının oyulduğu taş gözükünce bir kaynaşma, bir sevinme başladı. Meryemana herkesin dileğini yerine getirecek, gençlerin gönlündekiler olacaktı. Böyle düşünülürdü Meryemana üstüne. O bütün hastaların, sıkıntılıların, bunalmışların, sevgi çekenlerin anasıydı.

Birliğimizin içinde Yusuf Usta'nın Nusret denen oldukça şakacı bir delikanlı oğlu vardı. Ağabeyimin:

Yıkamalan çıkardum
Mendilumun kirini
Allah alsun bubani
Bizda biribirini

demesi üzerine:

Bi gurşum atacağum
Yaylimdaki danaya
Habu deduklerunlan
Yalvar Meryemanaya

diye karşılık verdi.

Ağabeyim o zaman Köse'nin Eminesi'ni severdi. Kız bu türküleri duyunca kızardı, utandı, güldü yaşmağı ile yüzünü örttü, sonra açtı. Emine, Köse Ali'nin kızkardeşiydi.

Artık Meryemana'ya gelinmiş, dış kapının önündeki; önceden gelen, kalabalığa ulaşılmıştı.

Meryemana'da iğne atsan yere düşmezdi. Kırk elli basamaklık dar, dik bir merdivenden çıktıktan sonra küçük ancak çok sağlam kapısından içeri giriliyordu. Kapı bir sivri kayanın üzerinde, kaynama duvarla yapılmış iç bölümünün üstünde büyükçe bir delik insanın başının üstüne geliyordu. Kapıdan ancak bir kişi girebilirdi. Bu delik bekçilerin ilerde manastıra saldıracak bir kimsenin başına taş bırakmaları için yapılmıştı.

Manastıra yine kırk elli merdivenden inilince girilebilirdi. Dışardan bakılınca güzel bir konak görünüşündeydi. İçi bölümlere ayrılmıştı. Giriş kapısının karşısında ünlü tapınak vardı. Kayanın oyuğundaydı.

Dört yanı havari, ermiş resimleriyle süslenmişti. Sıvaların dökülmesinden dört kez onarıldığı anlaşılıyordu, sıva üstüne sıva çekilmişti.

Bu resimli, süslü bölüm tapınak, ötekiler ise çile hücreleri, yatak odaları, kitaplıklar, ayazma, yemek odaları, konuk odaları, okuma, görüşme odaları idi. Bir söylentiye göre yetmiş oda vardı.

Kütüphane giriş kapısının sağ yanında, yıkılmış yalnızca üzerindeki Rumca "Meryemana kütüphanesi" anlamına gelen kırmızı, sarı taş boyalı yazı kalmıştı.

Altkatı yerle bir edilmiş, mahzenlerin bulunduğu duvarlar gelişigüzel yıkılmıştı.

Bir takımları da mahzen buluruz umudu ile önüne gelen duvarı yıkıp dökmüştü.

Kayadan, otuz metre yüksekten yanyana üç su damlası dökülüyordu. Suya kutluluk veren bu "üç damla" oluşu idi. Hristiyan "teslis"i (üçlemesi - Baba-oğul-ruh) ile yakınlık gösteriyordu. Bu su kutludur, onunla yıkanılır, çocuklar yıkanır, hastalar, üzüntülüler, sevgi çekenler yıkanır, dileği olurmuş.

Suyun damladığı yer kalın duvarlarla çevrilmiş, bir hücre durumuna getirilmişti.

Çokluk, kadınlardan sıra bulamıyorduk. Hasta, tutaraklı çocuklar, sakatlar, dilsizler, körler, topallar bu suyun altına geliy-

or üstüne dökülen damlaları yüzüne, kendisine üzüntü kaynağı olan yerlerine sürüyordu.

Suyun en büyük özelliklerinden biri de içi temiz olan, iyi kimselerin üstüne damlaması, kötülerin ise altına gelince yana doğru kayması idi. Bu kayadaki hava boşluğundan, akımdan kaynaklanıyordu. Ancak bu olayı bilecek durumda okumuş kimse yoktu.

Ayazmanın altına giriş belli bir sıraya göre yapılıyordu. Kadınlar, kızlar, çocuklar ayrı, erkekler ayrı giriyordu. Kapı yıkılmış olduğundan duvarlarına bir çarşaf ya da peştemal asılıyor, çocuklar, kadınlar içerde arasıra da olsa soyunup yıkanıyordu.

Bizim birlikten Yusuf Usta'nın Nusret ayazmanın altına girince su kendiliğinden sola kaydı. Üstüne bir damla bile düşmedi. Orada bulunanlar şaşırdı. Nusret utandı, kızardı. Yine girdi yine su damlamadı. Hava akımı değişmiş, biraz beklemek gerekiyordu. Bunu ne denli yapmışsa bir türlü su damlamadı. Sonra Nusret'i sıkıştırdılar. O da yıkanması gerektiğinde yıkanmadığını, din bakımından kirli olduğunu söyleyince kızdılar.

Nusret bir iki yüz metre aşağıda akan Meryamana deresine inip suya girdi. Dince temizlendi, ancak ayazmanın altına koymadılar onu.

Oraya gelen müslümanların en çok kızdığı nesneler duvarlarda, tavanlarda görünen resimlerdi.

Resimler taşlanıyor, gözlerine kurşun sıkılıyor, bıçakla, taşla kazınıyordu.

Birtakım resimlerin altında oraya gelip gidenlerin yazıları okunuyordu. "Hüseyin 21.7.1934" gibi.

"Meryemana" günü bir hafta boyunca sürüp gidiyordu. Yalnızca gelip gidenler arasında dileği yerine geleni göremedim.

Meryemana Rumlar kovulduktan sonra yakılmıştı. Komşu köylerden bir çoğu orada yıkıntılar arasında demir çivi toplamaya gelirdi. Yapı odundan yapıldığı için yüzlerce kilo çivi tüketilmişti yapımında.

Yangından sonra yoksul köylüler o yıkıntıları eşerek torbalarla çivi bulup köylerine, yaylalarına dönerlerdi.

Meryemana haftası başlayınca sevişmeler, tüfek, tabanca atmalar, eğlenceler, horonlar alıp yürürdü.

Meryemana haftasına giden her köyün kendine göre ayrı bir giyimi, ayrı bir kılığı vardı.

Çalgılar da ona göre idi. Davul, zurna, kaval, kemençe gibi.

Her köyün kendi horonunu oynaması, gösteriş yapması, ötekileri bastırması bir gelenekti.

Horonlar da Akçaabat horonu, Sesera horonu, Soldoy horonu gibi köylerin adı ile anılırdı. Horonun türleri de üstünden aşağı, titreme, tirğona adlarını alıyordu.

Horoncular arasında en iyisini Maçka'nın Soldoy köylüleri oynardı. Yalnız onlar nedense Meryemana'ya pek gelmezlerdi.

Kadınlar da erkeklerle karışık, elele, kolkola horon oynardı arasıra. Kaçmak, sakınmak çokluk ilde, ilçede olurdu. Kaçanlar yüzlerini örtenler ya evli kadınlar ya da kocakarılardı. Kızların sıkı sıkıya erkeklerden kaçındığı pek az görülen işlerdendi.

Maçka yerlilerinde kaç-göç yoktu, kadın-erkek eşitliği vardı. Kadınların kapanması, erkekten kaçması Of, Sürmene, Çaykara, Tosya, Yomra gibi yörelerde yaygındır.

Yalnız evli genç kadınların kimlerden kaçtığı da pek kestirilemezdi. Kimi evli erkekten, kimi evlenmemiş delikanlılardan kaçınırdı.

Meryemana, dönüşü de gidişi gibi eğlenceli olurdu.

Yollarda gözümüze çarpan, bizi düşündüren olaylardan biri de sık sık gördüğümüz istihkâmlar, birkaç kişilik mezarlıklar olmuştu.

Eskilerin, yaşlıların anlattıklarına bakılırsa bunlar Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus-Türk çarpışmalarında kanını dökmüş, yurdu uğrunda ölmüş kimselerdi. İstihkâmları eştiğimizde çokluk fişekler, boş kovanlar, tüfekler bulurduk. Bunların bir teki bile işe yaramazdı, çürümüştü.

Meryemana'daki kutlu sudan, oraya gelemeyenlere götürmek için şişelere dolduranlar arasında atışmalar olurdu. Bu sularla evden çıkamayan dertliler acılarından kurtulacaklarına "inanırlardı."

Niyazi bu bölümü okuyunca derin derin düşündü. Çocukluğunu, dere kıyılarını gözlerinin önüne getirir oldu.

- Hey gidi günler hey, ekmek elden su gölden. Ne sıkıntı var, ne sıkıntılı.

Sonra birkaç yaprak daha çevirdi.

"Kuçkucura: Yaylalarda günler bozuk, yağmurlu gidince güneşin doğması, havanın düzelmesi için şenlik yapardık. Buna Rumca'dan kalma "Kuçkucura" derdik.

Geceleri "kuçkucura"yı yapacak olanlar bir evde toplanırdık. Tas, çanak, külek, küçük bakraç, tava, kaşık, bıçak alınırdı.

Toplandığımız evden birer birer çıkardık. Karanlık bastığı için bizi kimse tanıyamazdı. En önde kemençeci, çırakma denen çıra bağlı sopayı tutan giderdi. Kemençeci kemence çalar, türkü söylerdi. Türküleri çokluk başkaları da, aramızdan biri de söyleyebilirdi. Ona gaydeci (kaideci) derdik.

Birer birer komşuların kapılarını çalar öteberi isterdik. Verilecek öteberinin kapı açılmadan verilmesi, verenin tanınmaması, elinin gözükmemesi gerekirdi. Kapıyı açan, tanınan kimse evden dışarı çekilip alınırdı. Şakacıktan iyice dövülürdü.

Kuçkucura yapılırken şu türkünün söylenmesi gelenekleşmişti:

Kuçkucura ne istersin
Yağ isterim bal isterim
Allah'tan güneş isterim
Verursanız ver gidelum
Vermesanuz kov gidelum
Ey yaylaci sütana
Teknelerun şen osun
Rezil eylema bizi
Düşmanların kör olsun

Bunlar bir yandan söylenirken bir yandan da kemençe çalınırdı. Ya vermezler ya gizlice kapının aralığından öteberi verirlerdi.

Verenin görünmemesi gerektiği gibi alan da görünmemeliydi. Kapıdan içeri alıp dayak atmak da vardı işin içinde.

Verilen nesne kabına konur, bir kez türkü söylenir, kemençe çalınırdı. Bir nesne vermek istemeyenler de çokluk kapı aralığından yanmakta olan bir odunu dışarı savururdu.

Alınan vermelikler önceden ayrılmış evde pişirilir, birlikte yenir, böylece eğlenceye son verilir. Bunu erkekler gibi kızlar da yaparlardı kendi aralarında.

Bir gece kızlar kuçkucura yapmıştı. İçlerinden sesi güzel birisi şu türküyü söylüyordu:

Sevdalığı bilenler
Gece kapi kitlemez
İnsan güzel kızlardan
Canini esirgemez

Yalnız onların neler toplayabildiklerini iyice bilemiyoruz. Gizlenerek toplandıkları evde onları gözeten yayla aynacıları da yok değildi...

Yine bir gündü yaylaya ağabeyimin bir arkadaşı gelmişti. Evimizin karşısındaki çimende oturdular. Ağabeyimden kemençesini istedi. Sonradan adına Hatip Hasan dediklerini öğrendiğim bu delikanlı çok güzel kemençe çalıyordu. Ağabeyimin kemençesini eline alınca önce ötesine berisine baktı sonra kendine göre burgularını burup düzenledi. Yay vuruşunda, parmak oynatışında bambaşka bir durum vardı. Başını kemençenin üstüne eğiyor, sağa sola sallıyor, sonra kemençeyi yay çekerken yukarı doğru kaldırıyordu.

Bir aralık gırtlağını yokladı, sesini düzenledi, türküye başladı:

Ayşem Boztepe'nun başları
Kimlere da teslim etdun
Yandum Çakır Ayşem
Galem gibi kaşlari
***
Ayşem nerden geliyon gezmeden
Sen da bezdun ben da bezdum
Yandum Çakır Ayşem
Boyle bekâr gezmeden
***
Ayşem tarlan gavunluk midur
Sen da beni saramadun
Ben da seni saramadum
Yandum Çakır Ayşem
Dünya gâğurluk midur

Türkü söylerken "Ayşem" sözünü özel bir biçimde "Aaaayyşeem" diye uzatıyordu.

Kemençedeki düzenine diyecek yoktu. O gün bugün aradan yıllar geçmesine karşılık ne sesini unutabildim ne de kendini.

Hatip Hasan sonradan cinlerce çarpıldığını ileri sürerek kemençe çalmayı bırakmış.

Bir gece korkulu bir düş görmüş. Düşte dört yanını pek küçücük kimsecikler sarmış, her birinin elinde birer kemençe durmadan çalıyorlarmış. Korkudan uykusu bölünüp uyanınca terden sırılsıklam olduğunu görmüş. Ertesi günü hastalanıp yatağa düşmüş. Kulaklarında kemençe sesleri, gözlerinin önünde kemençe çalan, gece düşüne giren cinler dolaşmaya, onunla eğlenmeye, alay etmeye başlamış.

Bir hocaya danışmışlar. Durumu, düşü açıkça anlatmışlar. Hoca kemençeyi bırakması gerektiğini, cinlerin bu yüzden onu çarptığını söylemiş. Bunun üzerine Hatip Hasan da kemençe çalmayı bırakmış. O günden sonra Hatip Hasan Meryemana'ya da gitmez olmuş.

Hocaların bizim köylerde sözleri çok geçer, onları dinlemeyen gâvur olur.

Yine çocukluk günlerimin birindeydi. Yaylada ağır, korkulu bir sıtmaya tutulmuştum. Kinin minin para etmiyordu. Üç ay kendimden geçmiştim. Bir gün yatar bir gün kalkardım. Öyle olmuştum ki arkadaşlarımla gezmeye gitmek istediğimde sıtma nöbetinin gün aşırı geldiğini düşünerek günlerimi, gezmelerimi düzenlerdim.

Karnım şişmiş, bacaklarım çalıya dönmüştü. Rengim desen ayva yaprağı...

Bir gün komşularımızdan başında yağlığı ile Köse'nin Ali geldi. Evdeki eski Türkçe yazılı kitabı kendisine verirsem sıtmamı keseceğini söyledi. Ben neler vermezdim ki o çocuk düşüncemle.

Kitabı vereceğimi söyledim.

Ali bana üzerinde mor mürekkeple eski Türkçe elyazılı bir kâğıdı gösterdi. Sonra onu suda ezdi. Suyun mürekkebin rengini alıp yazıların iyice silindiğini görünce, biraz durdu. Okudu, üf-

ledi, bana içirdi. Sıtma nöbeti gelince kendisini çağırmamı söyledi.

Bir gün sonra sıtma beni sarsmaya başlayınca Ali'yi çağırdık, geldi. Beni alevlerle dolmuş ocağın başında oturttu. Yine okudu, üfledi. Birkaç küçük parça köpek kemiği, bir köpek başı kemiği ocakta yakıp tütsüsünü bana koklattı sonra yatmamı söyledi, yattım. İnanılır iş değil, inandım. İki gün içinde ne sıtma kaldı, ne mıtma. Ali'nin soluğu doktorun ilacından etkili oldu.

Güveği bağlaması: Bir delikanlı evlendiği gece onu ya da gelini bağlama diye bir büyü vardır. Tutar mı tutmaz mı pek iyi bilmiyorum.

Gelin, güvey evine gelip gerdek yapılmadan önce kınında bulunan bir bıçak çıkarılır, güvey bilmeden kınla bıçak arasından geçer. Okunur, üflenir sonra bıçakla kın alınıp içiçe koyulmadan bir yere gizlenir. Onlar öyle durdukça gelin-güvey karı koca olamazmış.

Bu, kilitle, anahtarla da yapılır. Kilit bıçakla olduğu gibi uygulandıktan sonra anahtarla kilitlenip bir yere gizlenir. Kilit o yerde kitli kaldığınca gelin-güvey de yüz göz olamazmış.

Bunların yapıldığını çok duydum. Bir de tahtaya çivi çakarak bu büyü uygulanırmış. Güvey bilmeden gerdekten önce bir yere çivi çakarsa sonunda yüzü kızarır derler. Bunları çözüp güveyin yüzünü ak etmek için de yapılan işler vardır.

Sözgelişi: Mezarlıktan baş ayağı, ölü toprağı alınır güveyinin yatağının altına okunarak konursa bağ çözülürmüş."

Niyazi yaprakları çevire çevire, anıdan anıya atladı.

Geçmişte, çocuklukta yaşanan anılar acı da olsa kişiye ayrı tat veriyor. Demek ki acılı, üzüntülü günlerin bile bize tat verecek yönleri vardır.

Kişi çok sevdiği bir yakınının, tanıdığının, arkadaşının ölümünü anınca da üzüntüler içinde tatlılıklar buluyor. Mezarlıkta yatan sevdiklerimize yılda bir de olsa uğramak, onların toprağa karışmış gövdelerini görür gibi olmak tatlıdır. Bundan dolayı acı duyduğumuz bir gerçektir. Yalnız bu tatlılık veren bir acıdır. Kişi bu bakımdan biraz da ölülerle yaşar.

Ne mutlu o kimseye içinde yaşadığı ölüleri boldur. Ölüsüz kişiden, yoksul bir varlık varsa yine kendidir, dedi.

Sonra Mes'ud'u, Handan'ı düşündü.

Handan için:

- Etinin, güzelliğinin yolunda yıpranmaya bırakılmış birkaç arşınlık diri, dolaşan, yürüyen, konuşan gülen Amerikan bezi, yargısını verdi.

Mes'ud için de:

- Koca budala, kendi kendini yiyor da bitiremiyor, diyerek elindeki yaprakları gelişi güzel derleyip dosyayı kapadı.

***

Mes'ud Beyoğlu'da o korkunç işi becerip yerine gittikten sonra bile yine içi sıkıntıdan kurtulmuş, gönlünün şişi inmiş değildi.

Bir gün önce bu görevi bitirip yeni yeni işler becermenin yollarını arıyordu.

- Bitse bu iş, kurtulsam neler başaracağım neler. Artık Handan'la bir alışverişim kalmadı. O bir sıcak etten ayrı bir varlık olmaktan çıktı. Ondan yalnız bir sıcak et olarak söz etmek gerek, deyip duruyordu.

Niyazi'ye gelince. O da Yedek Subay Okulu'nu bitirmiş, kur'alar çekilmiş Ankara'nın Elmadağ bucağına düşmüştü.

İstanbul'da kışın etkileri yerlerini baharın sıcak, tatlı sıcağına bıraktığı bir akşam üzeri Niyazi, Haydarpaşa garında eski bavuluna, küçük yatak dengine bagajda yer aramakla uğraşıyordu. Trenin kalkmasına çok az kalmıştı. İstanbul'a ne gün döneceği bilinmiyordu bile.

***

Ankara'da bir gün kalıp Elmadağ'a yollandı. Elmadağ, Ankara'nın 39 kilometre yakınında oldukça yüksek bir yerdi. Akşamları soğuk oluyordu. Sularından başka sevilecek bir nesnesi yoktu.

Günler günleri, aylar ayları kovalıyordu. Niyazi'nin canı sıkılmaya, İstanbul gözlerinde tütmeye; Rezzan Hanım'ı özlemeye başlamıştı. O, acıklı, karanlık olaydan sonra Mes'ud'tan ses çıkmıyordu. Nerde olduğunu bile annesinden başka bilen

yoktu. Birliğini değiştirmiş gibi bir durum vardı. Niyazi bir gazetede çok sevdiği arkadaşı Mihrünnisa'nın Emirgan'da araba çarpması sonucu hastahaneye kaldırıldığını okuyunca büsbütün karamsarlığa kapıldı, onun öleceğinden korkuyor, içi içine sığmıyordu. Nerdeyse ona ölmüş gözüyle bakıyor, kendi kendine:

- Ey gidi Mihrünnisa, demek sen de aramızdan ayrıldın, toprak ananın kucağında derin uykuya daldın, geldiğin yere döndün. Çok erken oldu bu dönüş. Ölüm doğal bir olaydır, cansız olarak ölümsüzlüğe kavuşmaktır, ancak bu avunma insana yetmiyor. Dünyaya, pırıl pırıl gençliğine doyamadan gittin. Platon da Sokrates'i ölümsüzlüğe kavuşturmak için, tinin ölümsüzlüğünü konu edinen *Phaidon* adlı yapıtını yazmış. Ancak bütün bunlar birer boş avuntu... diye düşünüyor, ağaçların gölgesinde ağlıyordu. Bir iki gün sonra Mihrünnisa'nın annesine olayın ayrıntılarını, son durumunu öğrenmek için uzunca bir mektup yazdı. Bir hafta geçmeden, Mihrünnisa'dan uzun, aşk mektubuna benzer bir mektup alınca bütün üzüntüleri, karamsarlığı dağıldı. Olaydan sıyrıklarla kurtulmuş, ancak yere yuvarlandığı için başı dönmüş, içi bulanmış, bir beyin kanamasından korkulduğundan birkaç gün gözetim altında tutulmuş, hastahanede. İlk elverişli durumda İstanbul'a gelip görüşmeleri, biraz eğlenmeleri için önerileri de vardı.

Niyazi kimi gün bir Stoalı gibi düşünür, kimi gün yüreğini bir karamsarlık kaplar, kimi gün de kendini sevincin akışına kaptırır, böyle inişli çıkışlı bir yaşam içinde yuvarlanırdı. Mihrünnisa, onun için bulunmaz bir arkadaş, yeri doldurulmaz bir gönüldeşti. Ona duyduğu yakınlık arınmış, salt bir sevgiden kaynaklanıyordu. Üstelik, ona karşı kızın tutumu da öyleydi. (Sonraları, bu karşılıklı ilişkileri birbirine anlatır gülerlerdi).

Niyazi'nin İstanbul'dan, arkadaşlarından uzak kaldığı bu Ankara yılları yeni sorunların gündeme gelmesine yolaçtı. Onun dünyasında acı, üzüntü, özlem, karamsarlık insan varlığının temel öğelerinden biri durumuna geldi. Ona göre kişi, doğada acının anlamını bilen, onun karşısında belli bir tutumu benimseyen, acıyı üzerinde durulması gereken bir sorun olarak gören tek varlıktı. Ancak bu sorunu gündeme getirmek için insan olmak yetmez, düşünce bakımından derinleşmek, biraz filosof ol-

mak koşulu da vardı. Acının karşısında gönüldeş (dost) kavramı bulunuyordu. Gönüldeş sözcüğüne verdiği anlam bambaşkaydı. İnsanın yaşamı boyunca birçok değil, pek az, bir bakıma bir "dost"u olabilir ya da olmayabilirdi de. Gönüldeş, bireysel varlığın, başka bir bireyle doldurulması anlamına geliyordu. Bireyin eksik, boş yanını dolduran, onu bütünlüğe kavuşturan gönüldeşti. Bu nedenle gönüldeş bireyin yaşamı boyunca edinilmesi pek güç, kimi zaman da olanaksızdı. Gönüldeşlikte gelip geçicilik, ikiyanlılık, dengesizlik yoktur. İnsan doğasında, usun gideremediği eksiklikler, dolduramadığı boşluklar vardır. Bunları gidermek, doldurmak yalnız gönüldeşliğin işidir. Gönüldeşlikte çıkar duygusu, belli bir yarar sağlama eğilimi olmadığı gibi, karşılık da beklenmez. Gönüldeşlikte "sev beni seveyim seni" kuralı geçerli değildir. Seven için sevilmek bir bekleyiş değil, sevilenin sevene gösterdiği yakınlık olabilir. Ancak seven bu yakınlığı beklemez, sevilenin kendisinden gelir. Burada görülen "karşılıklılık" birbirinden beklenen değil, birbirine bağlayan bir öğe durumundadır. Gönüldeşlikte dişi-erkek kavramlarının yeri yoktur, dişi-erkek ilişkilerinin sözü edilmez. Onda bu iki kavram olumsuzdur. Dişi-erkek ilişkisinin gündeme geldiği yerde gönüldeşlik doğal gereksinmelerin giderilmesi anlamına gelir ki bunda da yarar sözkonusudur. Bu ilişki doğal yapıdan kaynaklanır, düşünce olgunluğundan değil.

Gönüldeş bulmak, bir kimsenin gönüldeşi olmak günlük dilde biraz aldatıcı olmasa bile yanlış bir kavramdır. Gönüldeş denince, genellikle, kişiye yararlı olan, çıkar sağlayan kimse anlaşılır. Oysa, gönüldeş kişinin benliğine karışmış bir özsu niteliğindedir, onun eksikliği insanda sarsıntı doğurur. Niyazi'ye göre kişi göründüğü gibi değil de, görünmeyen yanıyla alınmalıdır. Kişi kendini gizler, olduğu gibi değil de olmak istediği gibi görünmeyi sever. Bu; kişide, nerdeyse, doğal bir eğilimdir. Oysa gönüldeşlik bu eğilimle bağdaşmaz. Bireyler, bir topluluk içinde oldukları gibi değil de toplumun olmalarını istediği gibi görünme gereğinde kalırlar. Bu, gerçekte, uygarlığa aykırı bir tutumdur. Kişi bu tutumuyla, bulunduğu topluluk içinde kendini değil, başkalarını yaşar. Topluluk bireye, kendi akışınca yön vermek ister. Özellikle yönetim biçimleri bilinçli bireylerden tedir-

gin olur. Nitekim Türk toplumunda da öyledir. Atatürk, bilinçli bireylerden oluşan bir toplum kurma özlemiyle devrimleri gerçekleştirdi. Oysa Demokrat Parti dönemiyle, bilinçli değil, bilinçsiz birey çokluğuna önem verildi. Bu dönemde bireyin tek görevi yönetimin suyunca gitmek, bir "buyruk varlığı" olarak yaşamaktır. Bu görüşün sulandırılmasında başlıca etken islam dinidir. Bu dinin insandan istediği uysallıktır, bilinçsiz kulluktur, boynundan çekilip güdülmektir. Buyruk alıp vermeye alışmış kurumlardan devrimci bir atılım beklenemez, onlarda öyle bir bilinç gelişmemiştir. Bu tür kurumlar birer devekuşu gibidir, bildiğini sanır, oysa bilmez, bilir görünmekle geçinir. Güce, baskıya dayanır, korkutur, özgürlükleri ortadan kaldırır, sonra da devrimci, Atatürkçü geçinir. Gericinin başlıca özelliği yenilikten kaçınırken kendini iyi, ileri göstermektir. Tanrı yolunda yürüdüğünü sanan gerici, tanrının sık sık peygamber göndererek toplumu geliştirmek istediğinin bilincinde bile değildir. Onun anladığı tanrı bir yerde katılaşmış, donmuş, bilinçsiz nesnedir. Onda iyi, güzel, erdem, doğruluk, ölçülülük bg. değerler sığır gütmeye yarayan değnekten öte bir anlam taşımaz. Bütün başarısızlar, bilgisizler, gericiler geçmişin değerleriyle, yüceliğiyle övünme bilinçsizliğinden kendilerini alamazlar. Onlar övündükleri, övdükleri geçmişin bir işe yaramadığını anlamsız, boş bir kap olduğunu bile kavrayamazlar. Geçmiş, gericinin başında, atın boynundaki saman torbası gibidir. Bu durumu açıklamak için sayısız örnek verilebilir, pek çok olay gösterilebilir. Bütün bu olaylarda varlığı sarsılan, özü kanayan yine bireydir, kişidir. Toplum, kişiyi bir değer değil, bir araç olarak gördüğü sürece bireyin gelişmesi sözkonusu değildir. Bireyi geri kalmışlık içinde karamsar yapan toplum yönetimidir. Toplum, geri bıraktığı bireyin eline verdiği silahla suç işlemekte, sonra utanmadan bireyi suçlu diye yargılamaktadır. Toplumu yargılayacak bir kurum olmadığından hep aklanır, en ağır suçlarda bile koruyucu örtüsü altında kendini suça karşıymış gibi gösterir. İnsanın bu tutumunu çok ilerilere genişlere götürebiliriz, varılacak sonuç değişik olmayacaktır. Önünde sonunda varlığı yaralanan, özü baltalanan yine kişidir. Topluluk denen kişi dışındaki uydurma, yapma, şımartılmış, yüz bulmuş, kendini önemli bir varlık,

eşsiz bir değer sanarak gerçeklerin özü olan kişiyi baskı altında tutmaya kalkan yığın anlamsızdır. Gerçekte toplum kişiye yükletilen anlamsız bir yüktür, kişi bu yükün altından kaçamaz, onu sırtından atamaz. Toplum kişiyi gerçeğinden kopararak bir araç, özsüz bir kabuk durumuna getirmektedir. Toplum bunları yaparken elinde din denen katı bir değnek vardır. Din insanın buluşu olmasına karşın insana egemen durumdadır. Onun tanrısallığı, gökselliği yine insanın uydurmasıdır, saçmalığıdır. Özellikle tektanrıcı dinler insanı tutsak durumuna getirmiş, onu doğada bir buyruk varlığı diye görmüştür. Kişiye çektirilen acıların, üzüntülerin kaynağı dindir. Dinin yarattığı ötedünya korkusu, yargılama, suçlama, cezaya çarptırma gibi gerçekdışı işler kişiyi anlamsız bir nesne yapmıştır. Nitekim Varoluşçuluk denen felsefe çığırının öncülerinden Sören Kierkegaard bile düşüncelerini dinden kaynaklanan korku temeline oturtmuştur.

Toplum, kişinin özünü yıpratan, kemiren, uyumsuz bir nesnedir. İnsanın sırtına basarak varlığını sürdürür, sonra döner bireyin mutluluğu için çalıştığını söyler. Özellikle toplum yöneticileri egemenlikleri altına aldıkları bireyleri birer canlı araç durumuna getirmede yarışa girmiş gibidir. Toplumun en aşağılık kimseleri yöneticilerdir. En küçüğünden en büyüğüne değin bütün yöneticiler birer kertenkeledir, birer tarla sıçanıdır. Yöneticinin yediği ekmek bireylerin eti, içtiği su da bireylerin kanıdır. Yönetici ikiyüzlüdür, kendi özel çıkarını toplumu oluşturan bireylerin yararı gibi göstermekten utanmayan bir yaratıktır. Yöneticiler kendi aralarında bile gönüldeş olamazlar, hep birbirlerine hırlar, dişlerini gösterir, birbirinin ağzındaki kemiği kapmaya çalışırlar. toplumsal çekişmeler yöneticilerin birbirleriyle dalaşmalarıdır. Yöneticiler olmasa yer yeryüzünde savaş olmaz, birbirinin kanına susamış örgütler kurulmazdı. Bugün yeryüzünün üstün orduları yöneticilerin bekçileridir, koruyucularıdır. Oysa onlar bu gerçeği gizler, ulusların yiğit bekçileriymiş gibi gösterilir. Bir ordu ne denli güçlü olursa yönetici topluluk da o oranda vurguncu, soyguncu oluverir. Yöneticinin en soysuzu, en alçağı dine bağlı görünerek ulusu soyandır, dolandırandır. Bir yönetici tapınağa gidiyorsa, kuşkusuz, ulusunu soymak için inançların örtüsü altında kendini gizlemeye çalışıyor demek-

tir. Birey, kendini toplum içinde bir araç olmaktan kurtarmalı, bütün geleneksel birikimleri sırtından atmalı, özellikle din denen katılaşmış, gerçekte anlamsız bağdan çözülmelidir. Bugün eskiyi savunanlar, sevenler arasında ikinci Abdulhamid gibi bir deliyi, ülkeyi yabana satan aşağılık yaratığı bile "büyük adam" sayanlar, ulusal bir önder diye göstermek isteyenler vardır. Osmanlı tarihinde deli padişah yalnız İkinci Abdülhamid değilse de ondan daha kötüsü yoktur. Sonunda ettiğini buldu, tepetaklak yuvarlandı, tarihin kendisi için kazdığı kuyuya dehlendi, teklendi. Din, onun elinde bir oyuncaktı, başkalarını ezme, soyma aracıydı. Gerçekte dinin bilimsel yanı, dayanağı yoktur. Özellikle islam dininde gerçek diye ortaya atılan sayısız uydurma vardır. Arap dilinde, islamlıktan önce, allah, abdullalı (tanrının kulu) sözcükleri yoktu, muhammed sözcüğü de bilinmiyordu. Muhammed, kırk yaşından sonra tanrı elçisi oldu. Peki, nasıl oluyor da babasının adı "abdullah" diye anılıyor? Sonradan uydurulan birtakım söylenceler Muhammed'in "müslüman" doğduğunu ileri sürer. Oysa böyle bir olay insanı güldürür. Nitekim "muhammed" sözcüğü de sonradan türetilmiştir. Onun gerçek adı değildir (muhammed sözcüğü tanrıya bağlanan, tanrıyı saygıyla anan, ona inanan, onu öven kimse anlamındadır). Öte yandan, Muhammed'in anasının adı olan "Amine" de sonradan türetilmiştir, islamlıktan önce böyle bir sözcük yoktu (amine sözcüğü tanrıya inanan kadın demektir). Bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Muhammed'in tutarıklı olduğunu, sık sık bunalım geçirdiğini bildiren yazılı kaynaklar elimizdedir. İnsan bu türlü saçmalıklardan kolay kolay kurtulamaz. Din kişinin iliğine işledikten sonra, onu istediği gibi evirir çevirir.

Niyazi hep böyle düşünüyor, dalıyor, bütün inançlardan, geleneklerden sıyrılıyor, onlara karşı saygı gösterme gereğini bile duymuyordu. Öldükten sonra törensiz gömülmesini, islam diniyle ilgili bir işlemin yapılmamasını, yakılmasını sağına soluna söylüyordu. Onda, böyle bir değişmenin görülmesi nedensiz değildi. Dinin toplumu sürüklediği uçurumu biliyor, islam ülkelerinin Avrupa'ya, Amerika'ya elaçmış duruma düştüğünü, kendilerini kurtaramadığını, süründüğünü görüyordu. Daha Emeviler, Abbasiler döneminde bile islam toplumu yozlaşmış,

halife sarayları birer geneleve dönüşmüştü. Kadınlar sokaklarda alınıp satılıyor, kızlar şuna buna para karşılığında odalık olarak veriliyordu. Niyazi'nin düşündükleri yazılı kaynaklara dayanıyordu. Ancak bundan ne çıkacaktı, onu bir türlü kestiremiyordu?

***

Niyazi kendini içkiye vermişti. Görevin bitmesini, akşam olmasını isterdi. Elmadağ'ın serin akşamları onun Hasan Dede Şarabı'nı içmesini kolaylaştırıyordu. Akşam olur olmaz ilk işi, arkadaşı Sakıp Özbek'le bir konserve, beyaz peynir, domates almak, Hasan Dede Şarabı'yla içkiye oturmaktı. Sakıp Özbek onun, Yedek Subay arkadaşları arasında en çok sevdiği, anlaştığı kimseydi. Sıvaslı mı, Yozgatlı mı nereli olduğunu pek bilmiyordu Sakıp Özbek'in. Yalnızca Yozgat'ta tarih öğretmeni olarak görev yaptığını, eşi Hilmiye Özbek'in de İngilizce öğretmeni olduğunu biliyordu. Niyazi ile Sakıp Özbek, çok iyi anlaşan iki gençti. Buna karşın Niyazi, ona içini açmaz, üzüntülerinin kaynağını açıklamazdı. Günün birinde, eski fakültedeki kız arkadaşlarından Olcay Berkman ile Gönül Ege, Niyazi'ye mektup yazmaya başladılar. Böylece eski öğrencilik yıllarının son bölümünü, o bölümle ilgili anılarını yineliyor, geçmişin kısa bir kesitini yaşıyordu.

Niyazi, kendini aşırı bir okumaya verdi, şarabın, Sakıp'ın yanına bir de kitap eklendi. Bir aralık Elmadağ Ortaokulu'nda, geçici olarak, Almanca öğretmenliğini üstlendi, para bile almadı, yoksul çocuklara verilmesini istedi. Öğrenciler arasında Yaşar adlı üçüncü sınıf öğrencisi bir kızdan sıcak, duygulu bir yakınlık gördü, bunu karşılıksız bırakmadı. Küçük bir yer olan Elmadağ'da olay duyuldu, gizli gizli dedikodular yayılmaya başladı. Yaşar aldırmıyor, Niyazi'nin görev yaptığı Tabur'a bile geliyordu. Niyazi, nikâhlı olmasa, bu kızla evlenmeyi bile düşünmüştü. Gözleri çok güzel olan, bu orta boylu, dolgunca gövdeli, utangaç davranışlı kız onun dünyasında kolayca unutulmayan bir yer edinmişti. O günleri anılarından birinde şöyle anlatır:

"- Ortaokulun son sınıfında Almanca okutmaya gittiğimin ilk günüydü. Sınıfta göz alacak bir nesne görmedim. İkinci gidişimde arka sırada esmer güzeli bir kız gördüm. Gözleri umulduğundan güzeldi. Sonradan 1935 doğumlu olduğunu öğrendim. Bunu da sınıfta kendisi söylemişti. Demek ondokuz yaşındaydı, epey gecikmişti. Bu esmer güzeli kıza bir öğretmen duygusuyla bakıyordum desem yalan söylemiş olurum. Babası ölmüş, anası Barut Fabrikaları'nda çalışıyordu. Yoksuldu, ağabeyi Ankara Hukuk Fakültesi'nde okuyordu. Beni yalnızca o kız ilgilendirdi. Gözlerimin içine bakıyordu. Bunu arkadaşları da anlıyorlardı. Sonra beni sevdiğini, evlenmeyi bile düşündüğünü kız arkadaşlarına açıklamıştı. Bir aralık sararmaya başlamıştı. Çok üzülüyordum, ancak elimden gelecek bir iş de yoktu. Onu sevdiğimi anlamıştım. Bir gün yine kız arkadaşlarına, açık, kesin bir dille "evlenirsem asteğmenle evlenirim, başka kimseyle evlenmem burada" dediğini bana arkadaşlarından biri açıklamıştı. Ben, Yaşar'ı gerçekten seviyormuşum, onu unutamıyorum, unutmak da istemiyorum. Yaşar sevilmeye değer, insanı mutlu edecek nitelikte bir kızdı. Okullar kapanmış, sınavlar başlamıştı. Tabur Komutanımız Binbaşı Agah Yüce olayı duyunca, sezdirmeden öğretmenliğime son verdi. Bir gün Barut Fabrikaları bekçisi, istasyonun yanında, çekingen bir davranışla yanıma sokularak elime bir çıkın tutuşturdu. Tabur'a gelip çıkını açınca içinden bir çift çorapla iki kol düğmesi çıktı. Çorapların arasına sıkıştırılmış bir kâğıdın üzerinde "Yaşar" sözcüğü yazılıydı. Sarsıldım, ellerim titredi. Kol düğmelerini severek kullanıyordum. Çoraplar ayağıma ufak gelmişti. Beni Elmadağ'dan Kırıkkale'ye, Uçaksavar Alay Karargâhı'na atadılar. Teğmen olmuştum. Çorapları da pek sevdiğim Lv. Yüzbaşısı Mustafa Öcal'a verdim. Sonra üzüldüm, ancak iş işten geçmişti. Yaşar'ı birkaç kez daha gördüm, selamlaştık, içim burkuluyor, yüreğim titriyordu. Yaşar'ı öğrenci arkadaşlarından, kendisi gibi Elmadağ'da oturan bir genç severmiş, bu yüzden de benden kıskanırmış. Bu olayı sonradan, Kırıkkale'ye atandıktan sonra duydum. Bu genç öğrencinin biri assubay, biri üsteğmen (sonradan general oldu) olmak üzere iki ağabeyi vardı. Bir ramazan gecesi Tabur'da onunla tartışmış, çalımını bozmuştum. İşi olgunluğa vurmaya çalışmışsa

da, benim asteğmenliğim karşısında kendi üsteğmenliğinin verdiği yetkiyi kullanacak gibi oldu. Kendisine görev başında olmadığımızı, şimdi yemek masasında oturup içki içtiğimi söyledim, bozuldu. Kendisinin görev yeri Ankara'da bir birlikti. Yaşar'ı sevdiğimi, onunla olan yakınlığımı o da öğrenmişti. Bu üsteğmen, sevgi işlerinde biraz sapıktı, konuşmalarında kadınlarla doğadışı ilişkiyi sevdiğini açıklamaktan çekinmezdi. Kendisine çok bağlı olduğunu söylediği islam dininde böyle bir ilişkinin yeri olup olmadığını sorunca yüzü kızardı, sesini çıkarmadı, bir daha da benimle sevgi işlerini konuşmadı (sonraları general olmuştu) Ben, Yaşar'ı neden sevmiştim? Bu sorunun yanıtını verecek durumda değilim. Ancak, bende, güzele karşı önüne geçilmez bir eğilim vardır. Güzeli nerde görsem, nerde bulsam severim.-"

Niyazi'nin yukarıya aktarılan anılarına başkaları da karıştı. Sık sık Mes'ud'u düşünür, onun durumuna üzülürdü. Onu iyice özlemişti, görevinin bitmesini iple çekiyor, izinli gittiği İstanbul'da hep onu arayıp soruyordu. Mes'ud'un annesi, günün birinde ona oğlunun bütün yaptıklarını anlattı, görev yerinin Ankara'da olduğunu söyledi.

Ankara yazları çok sıcak, bunaltıcı olur. Eli başına yetenler ya kıyı illere yazlığa çıkar ya da başka serin yörelere giderlerdi. Ankara'da kalanlar ise sık sık Barajlara giderler, ağaçlıklarda gezinirler, serinlemeye çalışırlardı. Niyazi, Ankara'ya indikçe bellediği otele gider, akşamları içkisini yudumlardı. Arasıra, Ankara'daki yakınlarına uğrar, onlarla yemek yer, aile işlerini konuşur, söyleşirdi. Ankara'da sık sık uğradığı yakınlarından biri de, dayısının oğlu İzzet Nazmi Eyuboğlu idi. Bir Tank Subayı olan İzzet Nazmi Eyuboğlu, General Fahri Özdilek'in damadıydı. General'in kızı Güner çok geçimsiz, sinirli, kendini beğenmiş bir kadındı. Son yıllarında İzzet Nazmi ile geçinemez olmuştu. Sık sık çekişirlerdi. General'in karısı da kızı gibiydi. İzzet Nazmi onlara boşverirdi. Bir gün eşini de, kaynanasını da, baldızlarını da iyice dövmüştü. Fahri Özdilek İzzet Nazmi'yi çok sever, evde hep ondan yana çıkardı.

Sıcak bir pazar günüydü, Niyazi Ankara'da Anafartalar Caddesi'nden Samanparazı'na doğru çıkıyordu. Birdenbire karşı kaldırımda yürüyen bir eri tanır gibi oldu. Durdu, iyice baktı. Dü-

şündü, karşı kaldırıma geçti. Sivil giyinmişti, ere doğru yürüdü. Evet eri tanıyordu, bu er Mes'ud'tan başkası değildi. Yanına yaklaşarak ona: "Mes'ud" diye seslendi. Mes'ud yanında Niyazi'yi görünce şaşırdı, gözleri doldu. İki arkadaş buluşmuş, eski günleri anımsamaya başlamışlardı. İki arkadaş, birlikte, Keçiören yolu üzerindeki Santral Kıraathanesi'ne gidip bir kıyıda oturdular. Mes'ud iyice çökmüş, incelmişti. Dinlenme günleri evci olarak çıkıyor, anlaştığı otelde kalıyor, otelcinin oğluyla arkadaşlığını sürdürüyordu. Mes'ud sigarasını yaktıktan sonra cebinden çıkardığı meşin kaplı defteri açtı, içinden çektiği fotoğrafı Niyazi'ye göstererek:

- Bak bakalım, bu günleri anımsar mısın? Senin sağlığın yerinde, yüzün pırıl pırıl, ben sarardım soldum, bittim artık.

Fotoğraf yıllarca önce, İstanbul'da Yıldız Parkı'nda çekilmişti. Niyazi, Handan, Mes'ud havuzun kıyısında, salkımsöğüdün altında oturuyorlardı. Üçünün de yüzünde bir mutluluk, bir canlılık vardı. Gözleri doldu, boğazı tıkanır gibi oldu.

- Bak, Niyazi bak. Unutamıyorum bu günleri. Alçak alınyazısı, alçak yaşam, alçak dünya. Hepsi birleşmiş benimle uğraşıyor. Handan'ı seviyorum, sevmiyorum, iğreniyorum ondan. Yine de bu günleri unutamıyorum. Ancak eski sevgim kalmamış, onun yerini öfke, tiksinme almış. Handan şimdi filimler çeviriyor, tiyatrolarda gönül avcılığı yapıyor. Arasıra resimlerini görüyorum gazetelerde, şu boktan gazetelerde, Puro sabunlarını tanıtıyor.

- Ne oluyorsun Mes'ud? Bu yaşlarda böyle karamsar olmanın gereği yok. Bitir görevini, işini yoluna koy, bunların hepsini unutursun. Bir gün gelecek, bunları anımsadıkça kendi kendine kızacak, güleceksin.

- Orası öyle, ancak üzülmemek elden gelmiyor. Şimdi bizim birlik taşındı, daha yakına geldim. Bundan sonra hep buralarda olacağım. Görevim de iyi, karargâhta yazıcı oldum. Komutan, istediğim zaman beni izinli gönderiyor. Kimi gün Alay'ın yazışmalarıyla ilgili belgeleri daha üst yere getirip götürüyorum. Ben senden üç ay önce göreve başladım, şimdi onaltıncı ayı bitiriyorum. Ancak, bitireceğimi de pek sanmıyorum. Özel bir düşüncem var, onu gerçekleştireceğim. Neydi o Yenikapı'ya inerken gittiğimiz esrar tekkesi? Hey gidi günler hey. Dünyada en iyi iş

meyhaneciliktir Niyazi. Boşuna geçirdim okulda yıllarımı, sonunda da böyle oldum. Ben daha yıllık iznimi de kullanmadım. Bu yakında kullanmak istiyorum, bakalım sonu ne olur?

***

Mes'ud'la Niyazi Santral Kıraathanesi'nden çıktıktan sonra ayrıldılar. Niyazi ona Kırıkkale'deki görev yerini bildirdi, aramasını söyledi. Mes'ud ayrılmadan bir daha cebinden çıkardığı fotoğrafa baktı, içini çekti, yine cebine koydu. Onun bu durumundan Handan konusunda kesin bir yargıya varamadığı anlaşılıyordu. İçi daralıyor, sıkılıyor, kendini toparlayamıyordu.

***

Sabahın çok erken saatlerinde, güneş Elmadağ sırtlarına vurunca, Niyazi kalkar Tabur'un biraz yukarısındaki tepeye çıkar, yoldaki soğuk sularla elini yüzünü yıkardı. Tabur'a et vermekle yükümlü Mustafa Seymen yörenin varlıklı bir yerlisiydi. Niyazi, Elmadağ'da bulunduğu dönemde, ondan iki kuzu satınalmış, birini Tabur'da aşıklığıyla ün salmış Assubay Çavuş'a vermişti. Bu Çavuş çok genç, uysal, biraz da durgun bir delikanlıydı. Elmadağ'ın yerlilerinden bir fabrika işçisinin kızını sevmişti. Kızın anası-babası binbir güçlük çıkardıktan sonra kızla Çavuş'u önce nişanlamış, sonra da nikâhlamışlardı. Kısa bir süre içinde, kızın anası bu iki gencin arasını açmıştı. Boşanmak için mahkemeye düşmüşler, sonra barışıp evlenmişlerdi. Niyazi'nin kuzusu kara gözlü, toparlak, güzel, sevimliydi. Niyazi ona "Yaşar" adını takmıştı. Niyazi, kızın adını bu kuzuya takınca, işler büsbütün karıştı. Akşam olup görevler bitince, Niyazi fabrikanın çevresinde gezintiye çıkar, Yaşar'ın evi önünde şöyle bir boy gösterirdi. Bu davranışından dolayı arkadaşı Sakıp ona kızar, bu işten vazgeçmesini söylerdi. Niyazi onun bu uyarılarını, "bir çiçekle bahar olmaz, güzeli bulduğun yerde seveceksin" diye karşılık verirdi. Niyazi, arasıra Sakıp Özbek'e seninle Binbaşı Agah Yüce olmasa ben bu görevi sürdürmem, bir yolunu bulup işin içinden çıkarım, derdi. Onun bulunduğu toplulukta çok aşağılık, düşük kim-

seler de vardı. Kimi yiyiciydi, saygısızdı, bütün yaşamı boyunca gazete okumayanı bile vardı. Binbaşı Agah Yüce sanatsever bir kimseydi, keman çalardı. Buyruğu altında bulunanlara bir baba, bir ağabey gibi davranırdı. Onun da gizli bir sayrılığı vardı. Söylediklerine göre ağır bir mide ülserinden dolayı üzüntü çekiyordu. Bu görevlilerin kimisinde aşırı bir Amerikan sevgisi vardı, işlerini, uğraşlarını sevmeden, baştansavma yaparlardı. İçlerinde bahçe yaptırıp taze fasulya satan bile vardı. Ne onlar Niyazi'yi sever, ne de Niyazi onlara aldırırdı, öyle ki selam bile vermezdi. Amerikalılar'a duyulan sevgi bir türlü tinsel çöküntü yaratmıştı. Amerikalılar gittikleri yerlerde, konukluklarına dayanarak, yasa-kural dinlemezler, en saygısız insanın bile öfkesini uyandıracak dengesizlikler yaparlardı. Çok paralı olduklarından, kolaylıkla kadın bulur, içer, sokaklara dökülür, sağa sola saldırır, söz atar, yılışır, ara sokaklarda sık sık dayak yerlerdi. Bu yılışık yaratıklara uygar deme olanağı yoktu. İnsanlarımıza bir uşak, bir tutsak gözüyle bakarlardı. Bayrağımızı yırttıkları, onunla ayakkabılarının tozunu sildikleri bile olmuştu. Bütün bu yüzsüzlüklerine karşın yine onlara saygılı davranan, tutarsızlıklarını geniş yürekle, güler yüzle karşılayan yetkililerimizin sayısı az değildi. Bir gün, Ankara'da Üç Nal adlı meyhanede bir arkadaşı Niyazi'ye şunları söylemişti:

- Amerikalılar'ın burada özel bir yerleri vardır. Oraya varlıklı, yüksek görevli kimselerin aileleri de gider, aralarında toplu sevişme eylemleri düzenlerler. Dahası, bir bakanın çok güzel karısının bir zenci Amerikan eriyle yakalandığı (yatakta) söyleniyordu. Bu gerçektir, bu olayı kadının kocası da biliyor, sesini çıkarmıyor. Amerikalılar, Kurtuluş Savaşı'nın başlangıç yıllarında Türkiye'yi sömürge durumuna getirmek istemişlerdi. Bu amaçla Merzifon'da, Tarsus'ta, Harput'ta okullar bile açmışlardı. Sonra Atatürk hepsini ortadan kaldırdı, şimdi onun öcünü alıyorlar. Bugün ülkemize karşı bir sömürge yönetimi uygular gibidirler. Amerikalı erler arasında doğadışı sevişmeler de çok yaygındır. Bir Amerikalı generalin yine Amerikalı bir eri kendisine koca diye seçtiğini biliyoruz. Menderes yönetimi onları şımarttı.

Niyazi'ye arkadaşının anlattıkları yalan değildi, nerdeyse devletin en yüksek yetkililerince de biliniyordu. Özellikle Menderes, onlara karşı bir uşak gibi davranıyor, önlerinde eğilip bü-

külüyordu. Amerikalı için ulusal duygu yoktur, onun yalnızca boğazı, yılışıklığı, para ile kadın satınalma alışkanlığı vardır. Niyazi bunları gördükçe, duydukça üzülüyor, ülkenin geleceğinden, Atatürk devrimlerinin elden gideceğinden kaygılanıyordu. O gün, bu düşünceler içinde, Tabur'a uğramadı, doğruca Kargalı Bağlar'a giderek büyükçe bir ağacın gölgesinde, suyun başında çimene uzandı, yine çocukluk yıllarına döndü.

- Maçka'nın, Akarsu köyünün başında, Ağralaksa yaylasında öküzlerin, sığırların ardınca yaylımlarla dolaşıyor, oynuyor, türkü söylüyor, türkü dinliyor. O gün obanın en iri, en güçlü boğaları yaylımda karşılaştılar. Birbirlerini görünce boynuzlarıyla yerleri eşmeye, böğürmeye başladılar. Öküzlerin yüzleri, boynuzları ıslak topraklara bulaşmış, daha korkunç bir durum almıştı. Bizim Bahadır adında tek boynuzlu (boynuzun biri güdük kalmıştı) iri bir boğamız vardı. Yaylalarda onunla boy ölçüşecek bir boğa yoktu. O gün ne oldu bilmiyorum, komşu yayladan yaylıma gelen iri, kara bir boğa, birden bire Bahadır'ın kaburgalarına tosladı. Bahadır yuvarlandı, çevik bir davranışla kendini toparladı, yerden kalktı. Biraz kaçar gibi yaptı, arayı açtı. Sonra böğürdü, yeri eşti, öteki boğa biraz önceki başarısından yüreklenerek yeniden Bahadır'a saldırdı. Başbaşa toslaşmaya başladılar. Biz çocuklar hep toplandık bakıyorduk. Arkadaşlar beni kızdırıyor, Bahadır gitti, yenildi, kaçacak diyorlardı. Ben çok üzülüyordum.

İşte bu sırada Bahadır beni sevindirdi. Geri çekildi. Öteki boğa da çekildi. Karşılıklı toslaştılar. Bahadır bir toslamada öküzü sırt üstü yuvarladı. Sonra tek boynuzunu kalkmakta olan boğanın karnının altına sokarak boynunun üstünde salladı. Koca boğanın durumu korkunçtu. Dört ağayı yerden kesilmişti.

Bahadır onu arkaya doğru attı. Öküz öyle bir böğürdü ki biz de korkudan şaşırdık kaldık.

Bütün bunlar birkaç saniye içinde olmuştu.

Bu sırada uzaktan birkaç boğa arkadaşlarını kurtarmaya, Bahadır'ı vurmaya geliyordu. Bahadır ilk önüne gelene çaprazlama bir boynuz takıp karnının altından kasığına değin derisini yırtıp çıkardı. O da böğürmeye, kaçmaya koyulunca bütün öteki boğalar korktu kaçtılar.

O günden sonra bizim Bahadır'ı çekemez oldular. Bir uçuru-

mun başında onu döğüştürüp sopaladılar kayadan düşerek kalcasının kırılmasına yolaçtılar.

Bunu bizden gizli yapmıştı yayla çobanları.

Ondan sonra Bahadır'ın bir öküz düğüşü, kendine saldıran bir başka öküz görünce gözlerinden yaşlar akardı. Öküz ağlar mı ağlamaz mı bilmiyorum. Yalnız bizim Bahadır döğüşen öküzleri, böğüren saldıran boğaları görünce çocuk gibi ağlardı. Buna inanmayanlar olabilir, oysa gerçektir.

Bahadır'ı ayı yiyemezdi. Sığırlar yaylımda yayılırken o en yüksek bir yere çıkar bir çoban köpeği gibi sığırları gözetlerdi. Çok otlamazdı. Sığırlar eve dönünce, kapıya gelince Bahadır yaylıma gider, arasıra geceleri bile karnını doyurmak için ormanlara değin açılırdı.

Sığırların yanına başka bir öküz gelemezdi, gelecek olursa göreceğini görür böğüre böğüre giderdi.

Yaylaların tatlı günlerinden biri de ormanda lifor, mora, hamofta denen çilek yemeğe gitmeler olurdu.

Genç gelinler, kızlar erkeklerden ayrı giderdi bunları yemeğe. Arasıra erkek sırasında sayılmadığımız için biz çocukları da alırlardı.

Kızlar birbirine takılır, adını duymamızı istemedikleri delikanlılar üzerine üstü kapalı dedikodular yaparlardı. Çokluk isparel denen dörtköşeli, köşelerinde bağları ya da düğmeleri bulunan göğüslerini dik, toplu tutmaya yarayan bir yakalık giyerlerdi.

İsparellerin bir takımı bele yakın bir yerden bağlı olurdu.

Çocukluğuma karşılık bayılırdım o isparellere. Kızlarla şakalaşırken ilk işin isparellerinin bağlarını koparmak olurdu. Kimi güler, kimi kızardı bana. Arasıra bir de türkü atardım:

İsparelun düğumi
Vurdi belcuğezuni
Uzandum memesine
Tutti elcuğezumi

Kızların bizi yanlarına almak istemeyişlerinin içyüzünü sonradan öğrendik. Sonradan ormanda kızların konuştuklarını, yaptıklarını bize soran delikanlılara anlatırdık.

Kızlar bizim bu boşboğazlığımızdan dolayı diledüşerdi. Yay-

lada bizi en çok ilgilendiren olaylardan biri de ineklerin uğura gelmesi idi.

Uğura gelme, ineklerin boğa araması, boğalarla birleşip yavruya kalması, köy deyimi ile yüklü olmasıdır.

Bir inek uğura geleceği günlerde boğaların sırtına atlar, boğalara sokulur, onları yalar.

Boğalar ise ineğin uğura gelip gelmediğini çokluk sidikleri koklamakla anlar. Boğa ineğin sidiğini koklayınca onun ardına düşer, onunla birleşir.

Bir inek kösnüyünce yaylanın bütün tosunları, boğaları onun ardından koşarlar. Boğalardan en güçlüsü ineğin yanına başkalarını sokmaz, döğüşürler. Boğanın inekle birleşmesine yaylada "katma" denir. Boğa ineği katınca inek yüklenir, gebe kalır. Buna *mayalanma* denir.

Danalar yüklenince iyesinden içine bütün yumurta konmuş mısır ekmeği istenir. Böyle yumurtalı ekmeklere "golof" denir. Bu ekmek dananın ilk buzağıya kaldığı yıl istenir. İneklerin uğura gelmeleri, ağulanmamaları için onlara bol bol tuz verilir.

İnekler ancak yılda bir kez boğayla birleşir. Bu ilk birleşmede gebe kalmayan inek yeniden boğaya gelir, uğura gelir, kösnür. Bu olayla ilgili üç deyim vardır: *uğura gelmek, öküze gelmek, kösnümek*.

Bir inek uğura geldi mi biz çocukları bir eğlence, bir sevinç alırdı. Ellerimizde değnekler öküzlerin ardısıra koşar dururduk. İnek yaylımda uğura gelirse eve bildirir bahşiş isterdik. Sığır bernek denen emanet sığır ise iyesine durumu ulaştırırdık. Bunu çokluk danaların uğura gelmesinde yapardık. Bir de öküzlerin, ineklerin bir kan damlası gördüler mi, kan kokusu aldılar mı o yeri çevreleyip bir ağızdan böğürmeleri vardı. Yerleri eşerler, sürekli sürekli, acı acı böğürüp dururlardı. Biz de elimize değnekler, odunlar, taşlar alır onları dağıtmaya, kovmaya çalışırdık.

Yazbaşı, bir de güzün son aylarında bizim yayladan parhana denilen birlikler içinde tütün kaçakçıları geçerdi. Baştan aşağı silâhlı, armalı, fişekli olan bu kimselerden biz çocuklar nedense ürkerdik.

Arasıra onlardan biraz büyüklerimiz için tütün isterdik. Tütünleri esirgemeden verirler; biz de onlara annelerimizin yolladı-

ğı ekmek, peynir gibi yiyecekler verirdik, yerlerdi. Tütünleri ince kıyılmış kehribar sarısı rengindeydi. Yiğit kişilerdi o kaçakçılar. Varsıl olmak için değil günlük ekmeğini kazanmak, çoluğunu, çocuğunu aç, çıplak bırakmamak için yapıyorlardı bu işleri.

Bunlara "kaçakçı" denirdi. Gerçekte Tekel'e çok düşük bir eder karşılığı, beğenmediği yaktığı tütünlerini götürür, Erzurum, Erzincan ovalarında satarlardı. Soyguncu, vurguncu kimseler değillerdi. Bunlar banka soymuyorlar, kadın kaldırıp yol kesmiyorlar, bir yıl boyu bütün aile bireylerinin elbirliğiyle ürettikleri tütünleri daha uygun bir gelir karşılığı satmanın yollarını arıyorlardı. İşte kişiyi suçlu duruma düşüren, onu kötülüğe itip iyinin sınırları dışına atan, onu yıkıma sürükleyen toplum yönetimidir. O yıllar Tekel tütünün kilosunu umulduğundan daha düşük bir edere alınmıştı. Bu durum karşısında bir ailenin bir yıllık kazancı on lirayı bile bulmuyordu (kişi başına).

Ulus yönetimi, başlıca suçludur. Sorumsuz, düzensiz bir yönetim karşısında bireyin yapabileceği tek eylem suç işlemektir. Bunun hepimiz üzücü örneklerini görmüşüz. 1948 dolaylarında, oğlunun işlediği ağır bir suçtan dolayı, annemin yetmişbeş yaşındaki dayısını jandarmalar karakola sürüklemiş, başına dıpçikle vurarak gözünün akmasına, bir süre sonra da ölmesine yolaçmışlardı. *Abdullah Bayrak* adındaki bu yakınımız çok iyiliksever, kimseyi incitmez, kötülükten kaçan bir insandı. Oğlunun yaptıklarını bilmez, bilse de önleyemezdi. İşte onu oğlunu bulup karakola getirsin diye döverek öldürdüler. Arayan soran olmadı, ölümünün nedeni üzerinde duran çıkmadı. Jandarma köye çıktığında ortalığı bir korku kaplardı. Dayak, yerde sürüklenmek, elinde avucunda ne varsa onlara vermek bg. yasadışı olaylar doğaldı. Karakolda tüfek mermileri satılır, sonra onları alanların evlerine baskın yapılır, hırsız diye yakalanır, yüklü bir para alındıktan sonra bırakılırdı. Yaz aylarında Maçka yaylalarında "dernek" adı altında büyük, kalabalık törenler düzenlenir, silâhlar atılırdı. Atılan mermilerin çoğunu jandarmanın, polisin görevlendirdiği bir kimse satardı. Sonra ondan mermi satınalanların kimileri, özellikle varlıklı olanları, uygun bir günde karakola çağırılır yasa adına "gereği yapılır"dı. Bu insanlara karşı neden böyle davranılıyordu? Yanıtı kolay, toplum düzenini sağlamak

için. Peki, bir toplumda düzen suçsuz insanları dövmekle, soymakla, yolsuzluklar yapmakla mı olur? Bunlar sorulduğunda, karşılığı, yine ağır bir suçlamadır.

Gençken sevecek, döğüşecek, taşkınlık gösterecek, biraz şıpsevdi, biraz oynak, biraz sözünde duramaz, yalancı olacak.

Yaşlıların istediği usluluk ellerinden gelemeyen taşkınlıklara karşı duydukları gizli özlemden dolayıdır. İleri yaşlarda yapamayan başkalarının yapmasını da istemez, çekemez olur.

Bir ağaçlığın içinde sevişen iki gencin bu durumunu ahlâksızlık diye adlandıran yaşlı o yaşlarda iken ne düşünüyordu? Sorarsanız saygısızlık kendini bilmezlik olur.

Kişi kendini bilmeyebilir. Yalnız yaşının neleri yapması gerektirdiğini kendine yol göstermeye kalkanlardan çok iyi bilir.

Yaşlı kimseler bu gibi beceriksizliklerinden dolayı gençleri doğru yoldan çıkmış sanırlar. Kendileri o yaşlarda iken gittikleri yolları düşünmek bile istemez, buna katlanamazlar.

Yaşının gerektirmelerine göre kendi çevresinde Elwis Presley bile yolundan çıkmıştır denemez. Bir hasta bir ruh çöküntüsüne uğramış kişi olabilir, yalnız bu da içinde yaşadığı toplumun kişi üzerindeki sarsıcı, gerçek yolundan çıkarıcı etkisidir.

Genç kendine gösterileni yapar, kendinden bekleneni değil. Bir takım sapıklar kişiden yaşama süresi boyunca bir düzen, bir sağa sola kaymama, bir sıralılık isterler. Kişinin yapısında olduğu gibi kalma yok ki düşüncesinde de olsun.

Dünkü ile bugünkü bir değil ki düşünceler de bir olsun. Kişiyi düşündüren evrenin ona yaptığı etkilerdir. Bu etkiler de gün şöyle dursun saniyenin bölümleri içinde bile baş döndürücü bir değişikliğe uğramaktadır.

Evreni dolaşın, gezin, ne Spinoza'nın "substans"ını ne de Kant'ın o "apriori", "aposteriori"lerini bulabilirsiniz. Evrende değişen, olan, burdan oraya, ordan buraya yer değiştiren nesneler vardır.

Herakleitos da böyle diyordu. Yalnız onun anladığı değişmede bir kendisine dönüş vardı.

Gerçek evrende ise böyle bir kendine dönüş değil sürekli akış vardı. Değişme sürekli bir akış içindeki oluştur. Anayapı diye ol-

duğu gibi kalan bir nesne varsa o da ancak evrenin düzenini sağlayan ilkelerde, değişmenin değişmesinde olabilir.

Bu bakımdan kişinin düşüncesindeki olduğu gibi kalıcılık kişiyi geriye götürür, onun ilerlemesine, gelişip serpilmesine engel olur. Kişinin gelişmesi, ilerlemesi onun sürekli olarak değişmesindedir.

Niyazi, yukarıya aktarılan çapraşık düşünceler içinde, Kargalı Bağlar'da uyur gibi oluyor, uzandığı serin suyun başında bir çocukluk günlerine, bir üniversite yıllarına dönüyor, belli bir konu üzerinde duramıyor, çelişkiden çelişkiye düşüyor, yalpalıyor, sapıyor. Ezici bir duygusallığın yarattığı bu bunalımlı durum onu düşünceden düşünceye itiyordu. Sonra yavaş yavaş kalktı, Elmadağ fabrikalarının korulukları kıyısından Tabur'a doğru yürüdü.

***

Mes'ud, eski günlerin bıraktığı tatlı, acı anılar içinde yuvarlanıp gidiyordu, görevinin biteceği günü iple çekiyordu. Birkaç gün önce istediği yıllık izni çıkınca doğruca Elmadağ'a Niyazi'yi görmeye gitti. Tabur'un giriş kapısına gelen sivil giyinmiş genci görevli içeri sokmadı. Bir er Levazım odasına gelerek teğmen Niyazi'ye kendisini kapıda birisinin görmek istediğini bildirince, o da kalkıp kapıya doğru yürüdü, görevliye gelen genci içeri bırakmasını bildirdi. Mes'ud'tu. Süslü giysilere bürünmüş, eski yakışıklılığını yeniden bulmuştu. İstanbul'a gidiyordu. Yıllık iznini almış, sevinçli, kuşkulu bir durumu vardı. Niyazi'nin de kendisiyle İstanbul'a gitmesini istedi. Niyazi, iznini kullandığı için gidemeyeceğini bildirdi. Mes'ud'un amacı Handan'ı görmek, onunla son olarak bir kez daha konuşmaktı. Handan, bir süre önce Muzaffer'den ayrılmış, eski dengesizliklerini bırakmış sanıyordu. Onun bu isteğine karşı Niyazi tepki gösterdi:

- Peki, sen, Handan'da ışığa çıkmamış iyiliklerin, güzelliklerin bulunduğunu mu sanıyorsun? Yine mi onun ardından koşacaksın? Daha önce, bana, onunla bütün ilişkilerini kestiğini söylemiştin. Şimdi ise yeniden bir çıkmaza giriyorsun. Artık onda eski durum kalmamıştır sanırım. Kaç kez sözleşmiş, nişanlaı-

mış, sonunda da evlenmiş ayrılmış. Senin için bir anlamı kalmamıştır bence.

- Bunlar doğru olabilir. Ancak, en kötü kadının bile çok iyi, benzersiz bir yanı bulunabilir. Ben Handan'da geçmiş bir gençliğin unutulmuş anılarını arıyorum. Benim Fatih Halkevi'nde sevdiğim "Çakır Ayşe" bugünkü Handan değildir artık. Benim belleğimde yaşayan Handan, bugünkü kız değil, olamaz da. Ben onda, babasının bir felsefe öğretmeni olarak, Çamlıca Kız Lisesi'nde aradığı Hikmet'i arıyorum. Ben, bu genç yaşımda uçurumlara itilmiş, yaşamın yalnız acılarını çekmiş bir insanım. Şimdi, İstanbul'a gidince, beni bu duruma düşürenlerle konuşmak istiyorum. Bana kimse engel olamaz, beni yolumdan döndüremez. Ben, yuvarlandığım uçuruma yalnız düşmek istemiyorum, yanımda birkaç kişiyi de götüreceğim.

- Peki bunları yaparken, yine kendi elinle kendi canına kıyacağını, kendine edeceğini düşünemiyor musun? Sen, her koyun kendi bacağından asılır diyen bir insansın. Ancak, insan bacağından değil boynundan asılır, bunu da iyi bil. Demek sen yatağında değil de ağaçta sallanarak ölmeyi seviyorsun. Kimseye değil kendine yaparsın, ipini çekecek Çingeneye de birkaç kuruş kazandırırsın? İstanbul'a gidiyorsun, evin anahtarı bende onu sana geri vereyim mi?

- Yok yak, o sende kalsın, bende bir tane daha var, annemdedir. Sen İstanbul'a dönünce işine yarar. Annem anahtarın sende olduğunu biliyor, yalnız babam bilmiyor, bilmeyecek de. Ev onun değil, neden bilecekmiş. Sonra, beni arama, şimdi de beni uğurlamaya gelme, ben boynumdan asılmaya, Çingeneye birkaç kuruş kazandırmaya gidiyorum.

Mes'ud iyice kızmıştı, alınmıştı. Niyazi onu bırakmadı, istasyona değin birlikte yürüdüler. Bir süre durdular, Niyazi, Kırıkkale'den Ankara'a giden bir askeri aracı durdurarak Mes'ud'u uğurladı.

***

Mes'ud, İstanbul'a varınca önce annesine uğradı, babasını görmek bile istemedi. Geceleri de bir anahtarı Niyazi'de bulunan kendi küçük evinde kaldı. Babasının, annesine karşı olan duru-

munda en ufak bir değişiklik yoktu, günler eskisi gibi geçiyordu. Birkaç gün sokaklarda başıboş dolaştı Koska Muzaffer'le buluşarak esrar tekkesine gitti. Oysa Koska Muzaffer'i onunla tanıştıran Niyazi'ydi. Buna karşın çok kolay anlaşıp kaynaşmışlardı. Aşağı yukarı her gece Yenikapı'daki tekkeye gidiyor, sabahlara yakın kalkıyorlardı. Koska Muzaffer, yıllardır bu tekkede esrar içerdi. Mes'ud'un bu işe alışmasını istemiyordu. Bu nedenle ona "çift kâğıt" verdirmiyor, durumu geçiştirmeye çalışıyordu. Mes'ud'un uçuruma gittiğini o da anlıyordu. Ancak Mes'ud'u denedim altına almak kolay değildi pek. Onun içinde bambaşka kuruntular, tasarılar vardı. Koska Muzaffer'in böyle taraklarda bezi yoktu. Mes'ud'un bütün davranışlarını ilgiyle izliyor, kuşkuya kapılıyordu. Ocakçı istenen çaylarla "duman"ı getirmek için ocağın arkasına gittiğinde Koska Muzaffer de karşı masada oturan, oldukça yakışıklı, görünüşünden, davranışlarından soylu olduğu anlaşılan, erken çökmüşe benzeyen, uzun boylu gence bakarak:

- Eyvallah imanım, hoşgeldiniz bizim tekkeye, demler kademler uğurlu ola. Niye daldınız kumlara öyle (niye üzülüyorsunuz), burası vazgeç değil gülgeç yeridir.

Adam bu sözler karşısında önce önüne baktı, sonra arkaya yaslandı, gülümsedi, durdu. Elindeki dumanı çektikten sonra düzgün bir dille konuşmaya başladı. Bu konuşmalar kendini, ailesini, geçmişini anlatan, başından geçenleri, onu buraya iten nedenleri sergileyen yaşanmış bir öyküydü. Dinleyenler içinde ağlayan bile olmuştu:

- Ben Şişli'de doğdum büyüdüm. Ailem, Osmanlı Devleti'nin son Sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa'nın yakınıdır. Aldığımız eğitim gereği babaannem ona dayı derdi. Bundan ötesini karıştırmayalım. Atatürk'e karşı çıkan büyüklerimizin çoğu bırakıp kaçmıştı. Babam, bir süre Kazım Karabekir Paşa'nın ordusunda görevini sürdürdü. Doğu ayaklanmalarında, Karabekir Paşa'nın buyruğu üzerine eyleme geçmedi, ayaklananlar nerdeyse başarı kazanacaklardı. Durumu, gizli bir mektupla Atatürk'e bildirdiler. Ondan sonra Karabekir Paşa'yı Ankara'ya çağırdılar, yetkilerini elinden aldılar. Böylece babam da gözden düştü. Ailemizin çoğu padişahçıydı, halifeciydi. Sonra hepsi dağıldı. Beni halam büyüttü, Kuleli Lisesi'ne verdirdi. Halamın kocası Muharrem Mazlum

Paşa'nın yanında görev yapmış, Sakarya Savaşı'na katılmış, verem olunca ordudan ayrılmış bir yarbaydı. Ben iyi okuyordum, büyüklerimizden bize iyi bir gelir kalmıştı. Gençlik bu ya, onun değerini bilemedik. Bu "duman"a alıştık, üsteğmenken beni de ordudan kovdular. Benim başımı yakan, beni buna alıştıran Bursalı bir kızdır. Onunla nişanlıydım. Kızın ailesi Celal Bayar'ın yakınıydı. Benim düşüncelerimi beğenmediklerinden nişanı bozdular. Benim arkadaşlarım arasında "duman"a alışanlar çoktur. Hepsi de karılarından korkarlar. Ağabeyim, Mehmed Akif'in oğlunun en yakın arkadaşıydı. Onunla Tophane'de Karabaş Mahallesi camiinin yanındaki kahvede "duman" çekerdi. O da gümrükçüyken alışmış buna. Senin o Mehmed Akif dediğin adam var ya halamın kocası onun arkadaşıydı. Onun ne olduğunu çok iyi bilirdi. Hepsini anlatamıyorum, takılıyorum şimdi. Hani bir Yahya Kaptan vardı ya, İzmit yakınlarında onu öldürmüşler, başını kesip gövdesinden ayırmışlar. İşte o birliğin komutanı teyzemin ilk kocasıydı. Evde büyükler anlatırlar biz dinllerdik. Teyzem derdi ki, günün birinde Atatürk'ün yaptığı ne varsa hepsi değiştirilecek, yine padişahımızın, halifemizin istediği olacak. İstanbul eski durumuna getirilip başkent yapılacak. Beni daha söyletmeyin, içim yanıyor. Ben Beyoğlu'nda pelerinle gezerken bütün kızlar bana bakardı. Şimdi böyle olduk..

Üsteğmen dedikleri kişi, bunları söylerken birdenbire sesi gırtlağında tıkandı, boğuldu, ağlamaya başladı. Söylediklerinin birçoğu doğruydu, Atatürk'ün "*Söylev*"inde de geçiyordu. Orada bulunanlar birbirlerine bakındılar, onun ağlayışına üzüldüler. Sonra, gizli birisince yönetiliyormuş gibi, hep bir ağızdan, oldukça yüksek bir sesle:

Esrarkeşler Taşkışla'da çekerler demi
Böyle gelmiş böyle gider dehrin dümeni
Çifte sarsın çifte gelsin dumanlar hele
Allah Allah dünyadır bu kim ağlaya kim güle...

dizelerini okumaya başladılar. Sonra çaylar geldi, içildi, dumanlar tüttürüldü. Tekkeye tek tek gelenler oluyor, bir hasır iskemle çekip boş yer bulunca oturup sırtını duvara dayıyordu. Hepsi içini döküyor, dumana arkadaş yüzünden alıştığını, istemeyerek bu

yola düştüğünü söylüyordu. İçlerinde birtakım devlet büyüklerinin, çok ünlü kimselerin esrar ya da başka uyuşturucu içtiklerini, adlarını sayarak, söyleyenler de vardı. Düzgün bir söyleyişle konuşmaya başlayanın, bir süre sonra, dengesi bozuluyor, sözcükler kopuk kopuk çıkıyordu.

Orada bulananların, çok varlıklı, soylu, yüksek bir aileden geldiğini söyledikleri sararmış, gözleri, avurtları çökmüş, uzun boylu, geniş omuzlu otuz-kırk yaşlarında birisi, yüksek sesle, şu dizeleri okudu:

Bize derler oltalı
Kayaların kartalı
Bizden çekinmeyiniz
Abanoz kovaları
***
Karyolaya girince
Kaldırbacak idince
Bir ileri bir geri
Başından gelir beli..

Son dize söylenince tekkeyi "yaşa imanım, varol canım, eyvallah ruhum" gibi sesler doldurdu. Bu kaba, yakışıksız, biraz da saygı sınırlarının ötesine geçen dizelere üsteğmenden başka tepki gösteren olmadı. "Böylesi de yüzsüzlük artık" dedi. Onun, neden tepki gösterdiği de anlaşılmadı. Dizeler bitince ona baktılar, onun aldırmazlığı, tepkisini sürdürmesi karşısında kimsenin sesi çıkmadı. Çayları dağıtan ocakçı, Koska Muzaffer'le Mes'ud'un yanına gelince:

- Bunlar buranın gediklileridir, geliş gidiş saatleri belli olmaz. Kimseye dokunmazlar, daha güzel şiirler de söylerler. Burda birbirine kızmak, sataşmak, sözatmak yakışık almaz. Demi (dumanı) içen kendini yaşar. Kimseyi kimsenin boynundan asmazlar. Arkadaşını iyi seçeceksin, dumana alışmayacaksın. Alıştıktan sonra seni Mazhar Osman da kurtaramaz. Bunların hepsi, kötü arkadaş yüzünden, buraya düşmüş büyük aile çocuklarıdır. Her çarşamba akşamı buraya üç emekli albay gelir, efendi efendi demlerini çeker giderler. Biz düştük, ancak hırsız değiliz, vurguncu değiliz, kimsenin girdisine çıktısına karışmayız. Ben bu

işi seviyorum diyemem, ancak devlet adamı olup alaya alınmaktansa burda çalışmak daha iyi. Hani lisede okumuştuk, filosofun biri, "devleti yönetmektense çocuklarla sokaklarda oynamak daha iyidir". İşte ağabey adam dediğin budur. Bizim iş sakıncalı ise de utanmazlık değil.

Bakın arkadaşım, yalan söylüyorsam alçağın biriyim. Buraya öyle kimseler düştü ki evini barkını bıraktı, çoluğunu çocuğunu sokaklara düşürüp dilendirdi, sonunda kendi de bir kıyıda ölüp kaldı. Bu duman yüzünden, burada, ekmek yiyorum. Yine de bunun kötülüğünü biliyorum. En iyisi buraya düşmemek. Yeni başlamışsan bırak, sonra dönüşü kolay değildir. Ben Bayazıt'ta Yanıksaraylar denen yerde ölüsü kokmuş nice büyük aile çocukları tanıdım. Ocakçı bunları söyledikten sonra Üsteğmen'e dönerek:

- Öyle değil mi Üsteğmenim, sözlerimde yalan var mı? Seni de buraya düşüren alışkanlık değil mi?

Üsteğmen söylenenleri duymamış, anlamamış gibi elini yukarı kaldırarak, yüksek sesle:

- Dönsün, yine dönsün. Okulda Edebiyat hocamız bize Bâkî'den öyle dizeler okurdu, dönsün dönsün. Eskiler şarap içer dönerdi, bize de dumanla dönmek düştü. Dönsün dönsün

Koska Muzaffer: - Öyleyse dönsün be, biz de okuduk senin okuduklarını, dönsün arkadaşım dönsün.

Kalın sarılmış sigaralar elden ele dolaşıyor, çaylar geliyor içiliyor, boş bardaklar gidip doluları geliyor. Mes'ud epeyce sızmaya başlamıştı. Cebinden yine eski bir fotoğraf çıkarıp Koska Muzaffer'e gösterdi. Fotoğrafta Niyazi, Handan, Mes'ud üçlüsü. "Bak işte biz böyleydik" dedi. Koska Muzaffer içini çekti, kendini tutamadı ağladı. Üsteğmen:

- Ne ağlıyorsun arkadaşım, fotoğrafta ölü mü var?

- Ölmedi, ölse daha iyi olurdu, yaşayıp sürünüyor. Sen tanırsın Niyazi, İbo (İbrahim), Vefa Lisesi'nde birlikteydik. Güzel şiirler yazardı. Edebiyatı çok iyiydi.

- Haaa öyle mi, şimdi anladım. Buraya da gelmişti seninle. Öyle değil mi Koska? Bak senin İbo arkadaşın unutmaz, bir gördüğünü kırk yıl sonra görse yine tanır. Biz de insanız bee.

- Evet üçümüz birlikte gelmiştik. Şimdi Kırıkkale'de askerliktedir. Arkadaşların söylediklerine göre birkaç ay sonra gele-

cek. Biz, böyle işlere düştükse de arkadaşlarımızı seçmeyi, sevmeyi biliriz. Bizde arkadaş satmak, onun kötülüğüne çalışmak, dalgasına taş atmak yoktur. İnsan arkadaşını iyi seçmeli, seçtikten sonra da korumalı, ona toz kondurmamalı. Arkadaş dediğin canın yarısıdır, topal değneği değildir. Bak, ben sana diyorum arkadaşım. İnsan arkadaşından anlaşılır. Arkadaşını bozuk para gibi parmaklarının arasında sayan, tüketen adamda iş yoktur. Kadından arkadaş olmaz. Kadından arkadaş edinen kimse kahvehane iskemlesine benzer, kim gelse üstüne oturur, bir çay içer gider. Benim öyle arkadaşlarım oldu ki, bir tatlı söze canını verirdi.

Koska Muzaffer, sesini çıkarmıyor, onu dinlerken Mes'ud'un gösterdiği fotoğrafa bakıyordu. Sonra ocakçıya:

- Bak bu arkadaş var ya, okulun en iyi insanıydı. Kimseyi incitmezdi, kitabını okur, etliye sütlüye karışmaz, kimseye boyun eğmezdi. Askerden gelince yine buraya getireceğim onu. Ancak ona çok duman çektirmek yok, bir iki derin çeksin yeter.

Bu sırada, karşı iskemlelerden yüksek sesle şarkılar okunmaya, el şakırdatmaya başlandı. Okunan şarkılar alaturka, biraz da sıkıcı türdendi. Özellikle:

Geceler yarim oldu anam anam garibim
Ağlamak kârim oldu anam anam garibim

dizleri çok ilgi görüyordu. Bu tekkede dine imana, tanrıya, tanrı elçilerine, o dönemin devlet büyüklerine sövenler, onlarla ilgili yakışıksız öyküler anlatanlar çoktu. Özellikle, varlıklı yörelerden, yüksek ailelerden gelenlerin anlattıkları çok ilginçti. Karısını sevgilisiyle yatakta yakalamış, sonra duyulmasın diye üstüne varmamış bir bakandan tutun da genel müdürlere değin nice kimsenin aile yaşamı sergileniyordu. Üstelik, bu tür öyküleri anlatanlar, yaşayan tanıklar da gösteriyorlardı. Görevli bulunduğu sırada, suçluları söyletmek için, tırnaklarını çektirdiğinden, kendisine "tırnakçı" denen birisi vardı, polis müdürüymüş eskiden. Onun anlattıkları insana parmak ısırtırdı. Cebinden birkaç fotoğraf çıkarıp üç eski bakanın serüvenlerini, aile yaşamıyla ilgili olayları kanıtlayarak açıklamayı severdi. Sözü bitirdikten sonra da sağına soluna döner:

- Bakın biz yalan söylemiyoruz, sözle insan dolandırmıyoruz. Erkek olan söylediğini kanıtlar, belge gösterir, diyerek gülerdi.

Yine bu tekkede Hafız Yunus adında bir esrarcı vardı. Eskiden Fatih Camii'nde görevliymiş, gerçekten hafızmış. Sesi çok güzeldi, eğitilmişti. Birkaç duman çektikten sonra Mevlud, sızmaya başlıyanca da, Kur'an okurdu, kimsenin sesi çıkmaz, ilgiyle dinlenirdi. Hafız Yunus'un ağabeyi İstanbul'da başkomisermiş. Ondan öğrendiğine göre, İstanbul'a suçluların çoğu şu adlarla anılırmış: Tırnakçılar, dızdızcılar, akordçular, dümenciler, çeşmeciler, meydancılar, üçkâğıtçılar, karmanyolacılar, ayakçılar, cepçiler bg. Bunların iş yerleri de Bayazıt Camii çevresi, Tophane, Tahtakale, Yenicami çevresi, Sirkeci, Çeşmemeydanı, Beyoğlu, Mahmudpaşa bg. kalabalık yörelerdi.

***

Gece epey ilerlemiş, tekkede pek az kimse kalmıştı. Koska Muzaffer, artık ayıklıkla sızmışlık arasında gidip gelen Mes'ud'u elinden tutup çekti, kalkıp gitmeleri gerektiğini söyledi. Birlikte çıktıktan sonra, Laleli-Bayazıt arasında kısa bir süre daha yürüdüler. Mes'ud Bayazıt'ta bir taksiye binerek evine gitti. Onun evine gitmesi annesince beklenen bir olay değildi. Öteki küçük eve gideceği sanılıyordu. Babası, alışkanlığı üzere, sevgilisiyle buluşmuş, iyice içmiş, eve gelince eşini dövmeye, ona sövmeye başlamıştı. Komşuların alıştıkları bu aile geçimsizliği nerdeyse yadırganmıyordu. Öteki çocuklar ise, babalarının bu durumuna ses çıkaramıyor ya da çıkarmıyor, annelerinin acılarına, döktüğü gözyaşlarına dayanmaya çalışıyorlardı.

Adam içiyor, eve gelince odanın ortasına, yatağa kusuyor, karısına gereksiz yere bağırıyor, saldırıyor. İşte bu sırada Mes'ud yavaşça evin giriş kapısını açıp odasına çıkmaya başlamıştı ki, sokakta duyduğu seslerin annesinin odasından dışa taşan çığlıklar olduğunu anladı. Kadın yalvarıyor, inliyor, ağlıyor, onun bu iniltilerini tokat sesleri, sövüp saymalar, iğrenç sözler bastırıyordu. Kadın, yürek doğrayan bir çığlıkla:

- Ölüyorum ölüyorum, yeter Allahım sensin, daha vurma.

Nedir senden çektiğim? Oğlumuzu bile evden soğuttuk, başıboş serseri oldu senin yüzünden, yeter vurma daha.

- Geber orospu. O puşt oğlunla mı korkutacaksın beni. Çekin gidin evimden. Al piçlerini yıkıl git. Paramla sana kulluk mu edeceğm, alçak karı.

- Ben orospu değilim, orospu seni bu duruma düşüren, bu yaştan sonra evinin tadını kaçırandır. Nedir yıllardır senden dayak yediğim. Bu ev senin değil benimdir. Sen evini kiraya verdin, şimdi evimden beni kovuyorsun. Ben çocuklarımı bu evde büyüttüm. Senden yıllardır bu evde dayak yiyorum, Allahından bulasın.

Yine tokat sesleri, yakışıksız sözler, tekmelemeler, yatağa, halının üstüne kusmalar, tükürmeler, vurmalar. Arkasından kadın iniltileri, çığlıklar, "ölüyorum, can kurtaran yok mu?" sözleri. Kadın, kapının açıldığını, birinin içeri girdiğini anlamış olacak ki:

- Bak kapı açıldı, dışarda bir tıkırtı var, olaki oğlumuz geldi yapma, vurma dayanamıyorum.

- Kimmiş o gelen, alçak karı, zamparaların mı? Kimmiş senin oğlun, o ipsiz sapsız puşt mu?

Gecenin bu geç kesiminde evin önünde birikenler, pencereleri açıp bakanlar, dinleyenler çoğalmıştı. İki gece bekçisi, sokağın başında durmuş konuşmaları dinliyor, toplananlara bakıyorlardı. Babasının son sözleri Mes'ud'u büsbütün çılgına döndürmüş, ne yapacağını bilemez duruma getirmişti. Annesinin sesi çıkmıyordu artık. Odasından yalnızca bir hırıltı geliyordu. Hızla mutfağa girdi, sokak lambasının ışığıyla aydınlanan mutfakta sağa sola bakındıktan sonra elektrik düğmesini çevirdi. Annesinin her zaman kullandığ geniş ağızlı, sivri uçlu ekmek bıçağını aldı. Hızla odanın kapısına dayandı, dinledi. Öteki odalarda yatan kardeşleri uyanmış, kapı aralığından korkulu bakışlarla Mes'ud'u izliyorlardı. Elindeki bıçağı gören yoktu daha. Mes'ud sağa sola bakınca kapıları aralayan kardeşlerini gördü, bıçağı onlara göstermeden, kapıları kapamalarını bildirircesine elini salladı. Yarı uykulu çocuklar korktular. Bunlar birkaç saniyede olup biten işlerdi. Mes'ud bütün gücüyle annesinin hırıltıları duyulan odanın kapısına yüklendi. Kapı gıcırdayarak açıldı. Babasıyla yüzyüze gel-

miş, başı dumanlı, gözleri kanlanmış, yüreği çarpıyor, tirtir titriyordu.

Bıçak elinde pırıl pırıl yanıyordu ışıkta. Annesi yatağın içinde yediği dayakların acısı ile kendinden geçmiş hıçkırıklar çıkararak ağlıyor, burnu kanamış yastık, yorgan kızarmış, babası elinde bıçağı görünce yarı korkulu, yarı kızgın bir sesle:

- Çık dışarı ulan puşt, senin bu evde yerin yoktur, paramın ortağı değilsin it, has...tir ordan puşt... oyy oyy... Mes'ud bundan sonrasını dinlememişti bile, son söz babasının ağzında yarım kalmış, onu "oyy, oyy" iniltileri, çığlıkları; "ayyy yapma oğlum annen sana kurban olsun, babandır, sonra asarlar seni" gibi yalvarmaları.

Mes'ud bunları duymamıştı bile, elindeki bıçağı bütün gücü ile gelişi güzel babasına saplamış, göğsünü, bıçağı tutmak için babasının uzanan elini doğramıştı. Kan tavana doğru bir fıskıye gibi atılıyor, yatağın içinde sese benzer bir takım hırıltılarla son soluğunu vermenin çırpınışları içinde kıvranıyordu. Yatak bir iki dakika içinde kana boyanmış, annesi korkusundan, yediği dayağın acısından çığlıkları koparak bayılmıştı.

Kapının önünde iğne atsan yere düşmezdi. Konu komşu yatak kılıkları ile birikmiş, bekçi, polisler kırmak için kapıya dayanıyordu.

Kapı keskin bir gıcırtı ile açıldı. İçeri giren polisler öteye beriye daldıktan sonra olayın geçtiği oda kapısına gelince, tüyler ürpertici bir durumdan başka bir nesne göremediler. Kanlar yataktan sızıyor. Bir kadın ağzı burnu kan içinde, gözünün biri çürümüş. Erkeğin ağzı açık rengi uçmaya, kanlı köpüklerle boğazı tıkanmaya başlamış.

Yorgan karyoladan yarı kaymış, kadının yalnız göğsü, kolları dışarda. Odada keskin, iç bulandırıcı bir rakı kokusu, halının üstünde odaya o pis kokuyu veren kusuntular.

Karşıdaki boyaynasının ortasından sonuna dek kanla çizilmiş kalın dalgalı bir çizgi. Kan sıçradığı yerde koyu al bir gül yaprağı gibi açılmış, duvarlar, halı yer yer, öbek öbek kanlarla oyalanmış.

Karyolanın biraz ötesinde elinde bıçaklı kıyıya yığılmış, gözleri yarı açık, yarı kapalı duran Mes'ud.

Kanlar damlıyor, Mes'ud horlar gibi, kendinden geçmiş soluk alıyor.

Polisler tabancalarını çıkarmış, Mes'ud'a:

- At ulan o bıçağı, yürü bakalım merkeze, bunları sen öldürdün.

Mes'ud kendinden geçmiş bir sesle:

- Annemi babam dövdü, o da öldü mü abiy?

- Ne abiysi ulan ib.. at elinden o bıçağı, seni gebertmemi mi istiyorsun, ulan?

Mes'ud boğazını dolduran, öğürür gibi çıkan bir sesle:

- Gel al abiy.

Polis yavaş yavaş bir eli ile tabancasını tutuyor, öteki eliyle de Mes'ud'tan bıçağı almak için ileriye doğru uzanıyordu. Bu sırada Mes'ud elindeki bıçağı birdenbire nasıl atmışsa polisin boynuna saplamış.

Öteki polisin tabancasından çıkan bir mermiyle Mes'ud kalçasından yaralanmış, o da:

- Oyy, ahhh! annemi babam dövdü, o da öldü mü abiy?

Ertesi günü kuşluk üstü evin önü, mahalle, yollar gürültülerle, kalabalıkla dolup taşıyor, polisler, doktor, savcı gibi böyle işlerle ilgilenmesi gereken görevliler kanlı odada konuşuyor, bakıyor, bakışıyordu.

Bu arada iç parlayan bir kadın çığlığı:

- Oğlum da vuruldu mu? Beni babası dövdü...

Sonrası yok, kadın yine bayılmıştı. Oysa Mes'ud o gece kapıya gelen bir can kurtaranın açılan arka kapısından bir sedye üstünde içeri koyulup götürülmüştü. Arabanın çalıştığı, tekerlekierin döndüğü sırada kapıda kadın çığlıkları ortalığa yayıldı.

Handan, bir aralık yarı doğrulur gibi yapıp başucundaki aynada şişmiş, morarmış gözlerine baktı. Sonra yine fotoğrafı yüzüne gözüne, dudaklarına sürdü:

- Ey gidi günler ey. İşte Mes'ud, işte Niyazi. Özel ... Lise-si'nin bahçesi burası. Şu köşeye bakan pencereli sınıfta okuduk. Şuracıkta kızlar, şuracıkta erkekler gezinirdi. Mes'ud bana en çok şu köşeden bakar, o nemli, o güzel gözlerini içinden gelen sevgi gülüşleri ile dolu olarak bana çevirirdi.

Şurada onunla omuz omuza çarpışırdık, sonra durumumuzu

okul anlamasın diye birbirimizden özür dilerdik. Ders bitip okul dağılınca kapının şu kıyısında, Şehzadebaşı'na giden yolun kıyısında buluşur, Beyoğlu'ya, Markiz'e, Lö Bon'a giderdik. Niyazi gidelim bize. Şimdi de gülüyor musun bilmem. İşte Mes'ud öldürmüş babasını. Şimdi zindanlara atılacak. Çok ettin bana Mes'ud ettiklerine mi uğradın?

Ben niçin Mes'ud'la ilgileniyorum. Beni dövdü, Ekrem'i dövdü, yuvamı yıktı, ocağıma incir dikti. İyi oldu. Yok iyi olmadı. Benim yüzümden düştü bu durumlara. Onu yıkan, ona babasını öldürten, onu yaşamaktan soğutan benim. Demek şimdi de seviyorum Mes'ud'u. Ne yapar de sevmem onu? İlk göz ağrım odur. Yaşamanın tadını bana tattıran ilk o olmuştur.

Seviyorum seni Mes'ud, seveceğim seni Mes'ud. Asarlar mı seni, keserler mi seni, bilmiyorum. Gidip hastahanede göreceğim onu. Ölmüştür şimdi. Ölmeden son olarak gidip onu bir görmeliyim. Evet el gün ne derse desin Mes'ud'u son olarak göreceğim.

Handan bunları söylerken göz yaşlarını bir türlü tutamıyor, yavaş yavaş gırtlağı tıkanır gibi oluyordu. Bir türlü erken bunamaya tutulmuş gibi olmuş, kendi kendine konuşuyor, Mes'ud'un fotoğraflarına bakıyor bakıyordu. Sonra kendini toparlar gibi yaptı.

- Bana ne eden bulur, Mes'ud'un da sonu böyle olacakmış, onun yaşama öyküsü de böyle bitecekmiş. Onunla evlensem şimdi ben de sürünecektim. Yok yok sürünmeyecektim, o babasını benim yüzümden öldürdü. O seviştiğimiz günlerde bile babasından istediği parayı alamadığı için üzülürdü. Sözün kısası benim uğruma yandı çocuk. Onu gidip ne olursa olsun görmeliyim. Onu ölmeden, asılmadan görmeliyim.

Niyazi olayı, Kırıkkale'de, İstanbul gazetelerinden öğrendi. Gazeteler, "annesini dövdüğü için babasını öldüren asker kaçağı" diye yazıyor, "babasından para koparamadığı için bu olayı gerçekleştirmiş olabilir" sözlerini de ekliyordu. Olayın gerçeğini, sonradan, Mes'ud'un annesi, bütün ayrıntılarıyla Niyazi'ye anlattı. Öldürülen eşinin, kendisini de, evdeki çocukları da kezzap döküp öldürme girişiminde bulunduğunu, kadının evini elinden almak istediğini, Mes'ud'un babasına çok kızmasına karşın, onu öldürmek gibi bir düşüncesi olmadığını söylemişti. Onun bu

sözlerini öteki çocukları da doğrulamıştı. Ancak bunlar Mes'ud'un yirmi dört yıl ceza yemesini önleyemedi.

Nizayi, gazeteleri okuduktan sonra derin bir üzüntüye kapıldı, hep Mes'ud'u düşünmeye, onunla ilgili anıları gözlerinin önünde canlandırmaya başladı. İlk işi Mes'ud'un annesine bir mektup yazmak, olaydan duyduğu acıyı bildirmek oldu. Birkaç gün sonra Mihrünnisa'dan ayrıntılı bir mektup aldı. Olaydan Niyazi'nin duyacağı üzüntüyü kestirdiği için onu avutmaya koyuldu. Handan'ın önemsiz gazetelerde çıkan fotoğraflarından, düşük, niteliksiz oyunlarda aldığı görevlerden sözetti. Ne zaman askerlik görevinin biteceğini, İstanbul'a döneceğini soruyordu. Gerçekte Niyazi'nin bu günlerde işleri epey karışıktı. Artık yazbaşı (bahar) gelmiş, ortalık ısınmaya başlamış, onun da Kırıkkale'den ayrılma, görevinin bitme günleri yaklaşmıştı. Akşam yemekten sonra odasına çekilip, anılarının gelişigüzel yazıldığı defterlerini karıştırmaya, böylece avunmaya başladı. Anıları Maçka ile, yaylalarla ilgiliydi. Maçka'nın Yeşilyurt, Atlıkilise, Eleşa gibi yörelerinden gelen kimi kadınların bu anılar arasında önemli bir yeri vardı. Kimler olduğu bilinen bu genç kadınların çoğu, sabahları daha kocaları uyanmadan, evlerinden çıkar, odun kesmek gibi uydurma bir nedenle Niyazi'nin babasının tarlaları kıyısındaki çalılıklara gider sevişirlerdi. Bunlarla başetme olanağı yoktu. Sevgililerinin çoğu da Bayburt, Kelkit, Gümüşhane yörelerinden gelip birkaç ay Maçka'da iş arayan göçmen erkeklerdi. Seviştikten sonra odun yüklenir, evlerine döner, kocalarını kandırırlardı. Niyazi, bunlardan yakaladığını, gider çarşıda kocasına söyler, adam aldırmaz, başını çevirir geçerdi. En ağır sözler bile onları etkilemezdi. Eleşa yöresinden, adı geçen yere odun kesmeye, daha doğrusu çalmaya gelen kadınların hepsinin ayrı bir sevgilisi, oynaşı vardı. Kimi gün başlarında yaşlı bir kadın bulunur, gençleri ardına takar, çalılığın içinde birbirini göremeyecek nitelikte ayırır, kendi de orak ya da "tahra" denen elbaltasıyla ağaçlara vurur, odun kesiyor gibi davranırdı. Niyazi, odasında sessizliğe gömülmüş defterlerini karıştırırken, Maçka'nın adı geçen yöreleriyle ilgili şu anılara gözgezdirdi:

"... bizim evimizin dört yanı çalılık, küçük meşe ağaçları ile

çevrili ormanlıktı. Bu yerler bize dedelerimizden kalmış, öz malımızdı.

Vergisini veririz, işleriz yeriz. Yalnız bu kendi malımızda bile dirliğimiz pek yerinde değildi. Bizim yerimize komşu olan bir iki köyün arsızlarından sık sık sıkıntıya düşerdik. Sürü sürü kadınlar, ellerinde orak, balta, korobi denen küçük balta ile gelir ormanımızı kırar, ağaçlarımızı keser, odunlarımızı çalardı. Bunları yapanlar belli, sayılı arsız utanmaz kimselerdi. Bu kadınları kendi köylüleri, komşuları da sevmezdi, öylesine yüzsüz kimselerdi.

Oysa, çoğu okumuş, öğretmen yetiştirmiş bu köyün iyi, güngörmüş, aydın insanları da az değildi.

Özellikle Yeşilyurt köyünden birkaç ev ile Altıkilise, Eleşa yörelerinden bir takımları başımızı sık sık sıkıntıya sokar, ormanlarımızı kırardı. Gneç kızlar, genç gelinler gün doğmadan kocalarının, analarının kucağından kalktığı gibi soluğu bizim ormanda alırlardı. Kendilerine sözün en kötüsü söylense bile yüzleri kızarmazdı. Birkaç genç kadının ipini, orağını aldığımız gibi kuşağı çözdüklerimiz, kestiklerini ağaçların yanıbaşında etinin sıcaklığını, soluğunu duyduklarımız da olurdu. Bizim bu sınırtanımaz çapkınlıklarımız karşısında gelişi gidişi sıklaştıranlar da olurdu.

Bir takımları da yakalanınca en çok sevdiğimiz, kardeşçe düşüp kalktığımız kimselerin adını verir elimizden kurtulurdu, önünde sonunda onların bizim sevdiğimiz, iyi düşüp kalktığımız ailelerden olmadıkları anlaşılırdı. Bunlar çokluk o komşu köylerin her bakımdan en düşük, en aşağılık kimseleri idiler. Bu genç, bu yatağının sıcağı, kocasının soluğu yüzünden gitmemiş kadınları geri etmekte çok güçlük çekerdik.

Baharda meşenin yaprağını yapar, güzünde ağacını keserdi. Bizim İstanbul'a gitmemezi dört gözle beklerlerdi. Biz ayrılınca arkamızdan bir de türkü çağırırlardı:

Gemi geluyi gemi
Denizde ize ize
Şakire bindi Karadeniz'e
Ormanlar galdi bize

Onların uydurdukları bu gibi türkülere ben de çokluk şöyle karşılık verirdim:

Gel gidelum ormana
Odun edelum odun
Odun değil meramun
Gız galbuna ne godun

Yine aldırmaz, gelirlerdi ormanlarımıza. Kocaları, anaları, babaları bu durumu duyar, bilir, sıkılmazlar, "bize hükümet orman versin" derlerdi. Bizim ormanlarımız hükümetin malı imiş de onlara vermeli imiş.

Bir gün evimizin biraz ötesinde iki genç kadının meşe fidanlarını kıyasıya kestiklerini gördüm. Bir yandan ağaç kesiyorlar bir yandan da türkü çağırıyorlardı. Bunlar konuşmalarından da anlaşılacağı üzre Yeşilyurt ile Altıkilise'den gelmişlerdi.

Eşek duşti get isti
Ezdi parincalari
Eşeğe heram osun
Civoyin yoncalari

sonra bir de "huhuhuhu" diye bir çığlık atıyorlardı.

Ormana gideyiruk
Açildi yollarımız
Gocam getti gurbete
Kesildi sularumuz

Kocası gurbete gidip suları kesillenler bizim ormanlara sulanmaya, ıslanmaya geliyorlardı.

Garadeniz istine
Gemi gideyi gemi
Hem aldi gucağına
Hem da dişledi beni

Yeşilyurt köyünden sürü sürü kadınlar oduna gelirken böyle sesler bırakıp giderlerdi.

Bu kadınların ne kendilerinde ne de kocalarında utanma vardı. Odunları kesip yüklerini yaptıktan sonra ivedice uzaklaşır, bir sınırdan dışarı çıkınca yüklerini bir kıyıya bırakır, peştemalının eteklerini yukarı kaldırır, şalvarını göstere göstere horon ederler-

di. Biz de uzaktan söver dururduk. Babamın hovardalığını bildikleri için ormanımıza gelen bütün kadınlar bize yakın olduklarını ileri sürerdi.

Bu kadınların çoğu kış yaklaşınca İstanbul'a gideceğimiz günleri sorar dururlardı.

Kiminin kocası yıllarca süren uzun bir gurbet yolculuğuna çıkmış, kimininki birkaç kadın almış, onu kıyıya atıvermiştir.

Genel olarak Maçkamız'ın göçmen köylerinde tek kadınla yaşayan erkekler azdır.

Evlenmelerde kadının, kızın isteği sorulmaz. Erkek alacağı kızı ya ormandan çeker, ya da başka uzak bir yerden. Sonra iş mahkemeye düşer, kız yönünden istenen belli bir para alınınca barışır giderler.

Maçka köylerinin pek çoğunda bu gibi işlerin, hekimliğini yapan türlü güçlüklerin çözücüleri sayılmalarına karşın, adlarının anlamını bilemeyen gür sakallı, bilgisiz, softa hocalardır.

Kadının karnı ağrımış, çocuğu olmazmış, kocası sevmezmiş, belinde sancı varmış bunu hocadan başka kim anlayabilir? Gâvurların yazısını öğrenen bir hekimin ilâcı kişinin imanını karartır. Sigara içenin yanına melekler yanaşmaz, dumandan kaçarlarmış. Evet sigara içenin yanına melekler yanaşmaz da ayağındaki çorabı yılda bir bile yıkamadığından leşten kötü kokan hocanın yanına yaklaşır.

Hocanın dediği dedikter bizim köylerde. Arasıra hocalar öyle derin işlere dalarlar ki tanrının bile yanlışlarını çıkarırlar. Sözgelişi: Kişi ile tanrı arasına kimse giremez, kişi yalnız kendi işlerinden, kendi yaptıklarından dolayı tanrı katında sorumludur.

Hoca bu tanrı sözlerini şöyle düzeltir: Bir kişi kötülük yaparsa onun bulunduğu yere taş yağar. Ali'nin suçlu olması, sigara içmesi, dolayısıyla ona günün birinde bir dilim ekmek veren Veli de Cennete giremeyecek. O ekmeği, parayı hocalara verirse cennete girebilir.

Hocaların üzerinde durdukları en önemli konulardan biri de Kur'an'ın yeni yazılarla yazılma işidr. Hocaya göre domuz eti ile koyun eti yanyana gelemeyeceği gibi yeni yazı ile eski yazı da yanyana gelemez. Getirenin cehennemde bile yeri yoktur.

Bir gün yakından tanıdığım bilgisiz bir köylü kadın evimize geldi.

Kasığında büyükçe bir şiş vardı. Doktor bunun kolayca giderilebileceğini, karın zarının delinip barsakların sarkmasından ortaya çıktığını söylemiş. Kadını bir de hocaya götürmüşler.

Hoca okuyup üfledikten sonra:

- Kuşağuni çez, uçkurlarını endur bakalum.

Kadın kuşağını çözüp şalvarını indirmiş, hoca genç kadının karşısında cenneti unutmuş olacak ki:

- Fe subhan ellah, senun garnunda şeytan yavriladi. Senun günahun büyüktu. Seni yedi sabah gün açmadan okuyacuğum. Bu ancak o zaman yiter. Niye edeysuğuz ha boyle e cahal gadunlar? Korkmayimisuğuz Allah'dan? Bize neye gelmez da gağur işlerini oğrenen dohtorlara gideysuğuz?

Hoca yavaş yavaş kadının kasıklarını, butlarını, göbeğini, ötesini, berisini elleriyle sıvazlamaya, genç kadının kadınlık duygularını oynatmaya başlayınca kadın:

- Ne edeyisun hoca efendi, benum ağrularum o senun ellerunun dolaştuğu yerlerde değildur, habu şişin olduğu yerdedur.

Hoca: - Şeytan yavrilarinun dört yanini sarup oyana buyana gaçmamalari içun çevirme yapayirum.

Kadın: - Çeviru da nedecesun olari, olar sanki garnumda çayir yeyiler. Haniya çıksalar da kurtulsam.

Hoca: - Olar oraya kuçuk girdi de orada beyüdiler. Şimdicas kolay kolay çıkamazlar e yavrim.

Kadın: - E ne zaman çikarlar hocafendi?

Hoca: - E deduk ya seni yedi sabah okuyacuğuk, sora musgani yazacağuk, o zaman hemencas geçerler. Sen da gurtulursun, ben da bin bir sevap gazanurum.

Kadın: - Gurban olayim nefesuğe hocam sen gurtaracasun beni.

Hoca: - Evel Allahu tealanun iznilan.

Hoca kadına iyice göz koymuştu.

Hoca: - Yalağuz gızum bu gibi işler açıkda olmaz. Şeydanlar bilusuğuzki yalağuzluktan gaçar.

Kadın: - Osun hocafendi sen neasi dersan oyle osun ama sen benum ağrili yerlerume hiç yanaşmayisun.

Hoca: - Senun imanun biraz zayif geluyi bağa gızum. Sora seni cehennemden ben da gurtaramam. Bu gibi işlerde birinci gelen imandur. Biz bu sagali ellahu degaddes hezretlerunun (allahu tekaddes) yolinda beyittuk. Senun da bize karşi eyleduğun kâfirluğe bak. Gur'an-i muğbinde ha boyle bir ayet vardu (Kur'an-ı Mübin):

"Hiç inananlarla inanmayanlar bir olur mi?" İşde yavrim sen da inananlardan olusan, ağrılarun gesilur. Seni eyi ederuk. Bak yavrim şeydanlar yedi çeşittur. Bunlardan birincisi dert şeydanlaridu. İnsana dert verurler. İmanini gararturler. İkincisi eğlence şeydanlaridur. İnsanlari eğlencelere duşurur dinden imandan, Gur'an'dan uzaklaştururler. Uçuncileri heram şeydanlaridur ki helâlindan ne yemek istersan olar seni yoldan çikarurler. Dördincileri yol şeydanlaridur ki dayima eğri yollarun başinde dururler. Beşincileri ibadet şeydanlaridur ki inanmiş görunur da mislimanlari şaşurturler. Aldincisi gâğur şeydanlaridur. Bunlar hep gâğurluk işlerinlan uğraşurler. Bizum kençlerumuzi yoldan çikaranlar bunlardur.

Yedincileri da şer şeydanlaridur. Bunlar kırk yerde birden görunurler. Senun derduni yapanlar yavrim dert şeydanlaridur. Emme ben seni bunlarun çümlesinden gurtaracuğum.

Kadın: - Hocafendi evel ellah sora sen. Beni gurtar da ne istersan oni verecuğum. Birkaç yıldur neler çekeyirum bu şişden. Gasuk bağı alduk olmadi, okuttuk olmadi, eliyirum derdumden. Hele biraz çabuk yurudum mi fena edeyi beni, yureklerum ağiruyi.

Hoca: - Deminda deduk ya, yayiluyi her yeruğe. Onun içun çevirecuğum olari da o şişun olduğu yerde sikıştırup eldureceğum. Ellahum misliman gullarini bunlardan gorusun.

Habu yeni yazılar cigali bu dertler de aldi yuridi. Esgiden gâbeye giderdiler, senelarca yol yururdiler da gene bişe olmazdi. O zaman Türkiya'da bu gâğur yazilari yoğidi. Bi hoca yirmi yil oğurdi da gene eyi sökemezdi. Şimdiki uşacuklar bir iki ayda başlayiler megdup yazmaya.

İmanumuzun zayiflamasi hep bu yüzdendu.

Kadın: - Çok eyi deyusun ama hocafendi yal (sığır yiyeceği) galdi ocakta, işlerumi kim edecek. Şimdilik gideyim da her sabah ben mi gelecuğum sen mi?

Hoca: - Sen gelursan daha iyi olur yavrim. Ama sen hastasun istersan ben da gelurum. Ama yok gene sen gel yavrim. Benum işlerum da vardur.

Hoca kadının gelmesini sağlamakta başka bir ululuk buluyordu. Önünde sonunda genç kadının bu durumunu görenler onu hocanın evine giderken gözetlemek bile istemezdi.

Kadının ikinci gidişinde hoca şişin üstüne bir takım yazılar karaladı. Bunların kimseye gösterilmemesini, gizli tutulmasını söyledi.

Kadıncağız hocanın okumasından da bir şeyler anlamamıştı. Soranlara:

- Ben bişe anlamayirum gardaşum. Hocafendi elini hiç ağıran yerlerume sürmeyi.

- E daha ne gideyisun oğa.

- Gitmeyim da ne yapayim e gız eluyurum daha.

- Bida tohtora gitsen ne olur?

- Gim geturecek beni herifden bir senedu ses yok.

- Osun egi hukumet tohtori barasuz da bagayi.

- E gidelum da oğa hocadan güzli osun.

- Gidelum.

- Ne zaman gidelum?

- Ebir günü hocaya gideceğum.

- Yarin gidelum...

Kadıncağızı hekime götürdüler. O da Trabzon'a gönderdi, birkaç gün içinde sapasağlam olmuştu.

Bu olaydan sonra hocafendi biraz uzaktaki köylere açılmaya, yeni yeni cennetlikler aramaya koyuldu.

Maçkamız'ın bunun gibi ne hocaları vardır ki ne saymakla biter ne sövmekle. Bunların içinde en ünlülari; Mulaga Hocası, İstama Hocası, Bilâl Hoca, Hamit Hoca, Derviş Hoca, Meral Hoca, Ya Hak hoca, Haci Hasan Hoca, Cinci Mehmet Hoca aşağı yukarı her köyün derileri bile yürüttüğüne inanılan hocaları vardı. Bunların içinde Kur'an'ı yanlışsız okuyanı değil, eski yazıların elifbasını güçlükle sökenleri bile vardır.

Çevrenin zenginlerinden biri ölmeyegörsün. Hocalar çağrılır, başında toplanır, binbir yanlışla Mevlid okunur, paralar alınır.

Bir yoksul da ölünce Mevlid'i şöyle dursan cenazesini yıkayan bile güç bulunur.

Ramazan günleri yaklaşınca hocalar yakın çevrelerden sökün eder. Maçka'ya ençok Of, Sürmene ilçelerinden hocalar gelir, köylere dağılırlar. Köy Camii'nin içinde bir yedek tabut bulundurma geleneği de vardır.

O yılki ramazanda ölüm az olursa hoca kızar, küplere biner. Bir yıl Zanoy köyünde ölüm olmamış. Hoca küplere binmiş, para kazanamayınca. Namaz kılınıp topluluk dağıldıktan sonra yalnız kaldığını sanan hoca elindeki değneyi köşede duran boş tabuta vurarak:

- Kurudun ya mübarek kurudun, demiş. Bunu duyanlar hocayı dillere destan ediverrmiş.

Sonbaharın oldukça güzel bir sabahı karanlıkta kalkıp tapulu ormanlarımızı gözetlemeye çıkmıştım. Ne göreyim bir düzine Yeşilyurtlu kadın ellerinde odun orakları, küçük kadın baltaları, ağaçları kıyasıya kesiyorlar. Entarilerinin eteklerini bellerindeki kaytanlara iliştirmişler, kırmızı basmalardan renk renk şalvarları iler ormana yayılmışlardı. Beni görünce kaçmaya davrandılar. Önüme gelen genç bir kadını yakalamak, elinden orağını almak istedim. Kendini ileriye doğru atınca boynundaki muskanın bağından tuttum. Bağ koptu muska elimde kaldı, onlar kaçıştı.

Eve gelince muskayı açtım okumaya çalıştım. Muskanın yalnız başlığı anlaşılıyordu. Çok bozuk, uydurma arapça sözcükler:

"El-musha vel muhabbet-ül Hatice min-el zevci ha ve nefret-ul gayrihi ve kahr-ul hasmihi ve alâkat-ûl zatihi mim (7 tane) cim (7), lam (7), sin (3), sat (7)" Muska böylece uzayıp gidiyordu. Muşambası yedi kat çaprazlama sarılmıştı.

Muskanın yanlış anlatımından da anlaşılıyordu ki Hatice'yi kocası pek sevmiyor, kocasının başkalarından soğuyup ona karşı ilgi duyması, onu çekemeyenlerin yok olması isteniyordu. Yedi mim, yedi cim, yedi lâm, üç sin, yedi sat'tan ben bir nesne anlamadım.

Zavallı Hatice'yi o gün bugün göremez oldum, aradan bunca yıllar geçti. Öldü mü kaldı mı bilmiyorum. Yoksa kocasına hocanın muskası etki etti mi, muska benim elime geçince Hoca'nın dediği olmayıp düzen gene bozuldu mu onu da bilmiyorum. Bilsem Hatice'ye bir muska da ben yaptırırdım.

***

Niyazi okumakta olduğu kâğıtları birdenbire yere bıraktı. Sağına bakındı, soluna bakındı, kulağına bir ses gelir gibi oldu. Yerinden kalkıp kapıya doğru biraz ilerledi. Kimsecikler yoktu. Kendi kendine söylenmeye başladı:

- Ne oluyor bana böyle? Yoksa cinler mi bağırıyor? Ben tutarıklandım mı ne oldum? Annemde tutarık var, bende de olması mı gerekir? Tutarığın kuşaktan kuşağa geçebileceği üstüne bu güne değin bir nesne duymadım.

Kulak çınlaması derlerse de benimki o değil. Sonra elini ceplerine soktu. Eline birazcık sertçe bir nesnenin takıldığını sezinledi. Kâğıtları cebinden çıkarıp çevirince Mes'ud'un yazdığı İstanbul damgalı son mektuplardan birinin içindeki fotoğrafını gördü. Fotoğrafın arkasında şunlar yazılıydı:

"Beni belki bir daha göremeyeceksin. Bütün arkadaşlıklarımız, yalnız yediklerimizin ayrı gittiği tatlı günleri anıp bakman için...

Elveda

Mes'ud"

bunları okuyunca gözleri yaşardı. Sonra mektubu çıkarıp okumaya başladı:

"Canım Kardeşim Niyazi;

Bu sözler, bu yazılar benim sana yazabileceğim son kırıntılardır. Orada, Elmadağ'da sana dediklerimi bir kılını bile değiştirmeden yapacağım. Geçen günü Muzaffer Koska'yı gördüm. Tekke'ye gideceğiz. O gidişin dönüşü olmayacak sanıyorum. Babam -baba demeye dilim bir türlü varmıyor- her gece annemi dövüyor, beni evde görünce yüzünü buruşturdu, elini öpmemi bile istemedi.

Geldiğim akşam annemin sağ gözü çürük içinde idi. Bir gün önce babam dövmüş sudan bir atışma yüzünden.

Canım Niyazi, yaşamak çekilmiyor. Kişi yaşamada bir tad, bir eğlence, bir sıkıntı çekmeye değer yön bulamazsa bu sürünmekten başka ne olabilir?

Handan'ı dün akşam Konak Oteli'ne giderken gördüm. Yanında yeni arkadaşları vardı. Bana baştan savma bir gözattı. Ne de güzelmiş bilsen. Ne cicili giyiniyor. O eski günleri düşündükçe içim doğranıyor, dilimleniyor, yanıyor, kendi kendimi yiyorum.

Handan'a karşı eskisi gibiyim, onu eskisinden de çok seviyorum. Onun yolunda bu gün ne gelse elimden yapacağım. Yalnız benim yapacaklarım onun içini değiştirmeyecek biliyorum. Ona çok etim. Nişanlısını dövdüm, evine annesine kötü mektuplar yazdım, telgraflar çektim. Bunlar kötü işler. Kötü işler biliyorum, yine onun yüzünden oldular.

Bundan sonra beni unut Niyazi, ben bu günden sonra bambaşka bir Mes'ud olacağım, senin düşünmek, adını anmak istemediğin, yaptıklarını duydukça iğreneceğin, tiksineceğim bir Mes'ud olacağım.

Bunları yapan değil, yaptıran utansın. Senin bir Karadeniz türkün vardı:

İpek peştemalının
Yanına bak yanına
Baban ekmek batırdı
İkimizin kanına

Bugün benim bütün varlığım bu küçücük türkünün içine sığmıştır. O türküdeyim ben. Fotoğrafımı sakla kıyısına şunu da yaz:

Duvarın dibinde resmim aldılar
Ak kâğıt üstünde tanıyın beni

Ne güzel değil mi? Bir mahpusane türküsü. Bu gün İtanbul öyle güzel ki, öyle tatlı ki yaşama denen nesne bütün çekicilikleriyle onda toplanmış. Öyle sanıyorum ki ona bu güzelliği veren Handan'dır.

Seninle gezip eğlendiğimiz yerleri görünce yüreğim burkuluyor, içim, dört yanım, başım karıncalanıyor, üstüme kaynamış su dökülmüş gibi oluyorum.

Bunlardan kurtulabilecek miyim Niyazi?

Handan'ı gördükten biraz sonra babamla yeni annemizi gördüm. Otuz yaşlarında var. Güzel, süslü oynak bir kadın. Annemin kanına ekmek doğrayan kaltak, o da beni gördü, başını çe-

virdi. Yanında bir yaşlı kadın, bir de kardeşi olan boynuzlu Şişli züppesi vardı. Babamın paraları ile ne de süsleniyorlar bilsen. Yalnız bu süslü giyimler pek yakında diken olup üstlerini delecek. Sakın bana mektup yazma elime geçmeyecek benim tatlı kardeşim, canım arkadaşım.

Elveda..

Mes'ud"

Niyazi yaşlı gözlerle okuduğu mektubu katlayıp cebine koydu. Kendi kendine söylendi:

- Bu çocuk giderken delirmişti. Babasını lisede iken öldürmüş saymalı onu. Demek ki kişi bir iş yapmayı kurmayagörsün, ondan kurtuluş olmuyor. Ey gidi Mes'ud, baban sana sen de kendine yaptın...

Artık bahar günleri, sıcaklar yaşamayı gitgide güçleştiriyordu. Niyazi bütün dinlenme günlerini Alay gazinosunda, uzak bataryalarda afyonlu Hasandede şarabı içmekle geçiriyordu.

Alay'da, Niyazi ile en iyi geçinen Levazım Müdürü Binbaşı Muammer Bey'di.

Muammer Bey, Alay'ın en açık gönüllü, en kalender subayı idi. Onun gülüşleri başkalarını güldürmek için yeterdi. Dünyada paraya, üne, yüksekliklere, mevkilere değer vermezdi. Kızınca ne üst tanırdı ne de ast. Onun dilinde yalnız "arkadaş" vardı. Bunların dışında ona ne olsa vız gelirdi.

Çalışma biter bitmez Alay gazinosunun bahçesinde masayı kurdurur Niyazi ile geçerdi karşı karşıya. Alay'ın karşısında Hayat adında güzel bir kız vardı. Muammer Bey şarap bardağını kaldırırken:

- Hayat'ım için içiyorum, dünyada "hayat" olmalı "hayat". Hayat'sız yaşanmaz. Bunları Hayat'ın duyabileceği yüksek sesle söylerdi.

- İçelim Niyazi oğlum içelim, biz dünyda yalnız atlara, kısraklara yem vermeye gelmedik. Savaş olursa bir nesne yapamazsak bile iki gâvur öldürürüz yeter be.

Niyazi: - Yeter olur mu onlar bitmez ki kolay kolay.

Muammer Bey: - E canım bu pez...leri yalnız ikimiz mi bitireceğiz be?..

Niyazi: - Orası da doğru, yalnız bizi Hasandede şimdiden bitirmeye başladı.

Muammer Bey: - Bitirsin oğlum o Bektaşi dedesi idi. Biz de berduşî dedeleriyiz.

Niyazi: - Öyle olunca on gâvur bile öldürürüz binbaşım.

Muammer Bey: - Sen de yüksek arpacıktan atıyorsun be..

Bak oğlum ben kırkbeş yaşındayım, kişi ne yaşarsa odur. Ben öyle filosofluktan anlamam, yalnız her kişinin kendine göre bir yaşama anlayışı, bir dümen tutturma biçimi olmalıdır, vardır da.

Bizim bir halk sözümüz vardır: her yiğidin kendine göre bir yoğurt yiyişi var. İşte bizim yaşama felsefemiz budur. Ben Farsça bilmem yalnız Türkçe parçalarını okudum da Hayyam'a bayıldım. Kişi öyle olmalı, onun gibi düşünmeli. Geldik inek gibi gitmeyelim eşek gibi. Günün, çağın gerektirdiğini yapmalı, gününe göre yaşamalı. Ne olacak çırpın çırpın çırpın?..

Üç beş kuruşun var mı ye de canını incitme. Para kişinin en korkunç düşmanıdır oğlum. Ölünce mezarını bile söker de ağzında altın dişleri çalarlar. Böyle bir çağda, böyle bir anlayışla yaşayan kimseler arasında bulunuyoruz. Bak Hayat'ım çıktı karşıdan boşalsın bardaklar.

Muammer Bey, böyle deyip bardağı sonuna değin dikti. Onun böyle cılız yapılı olmasına karşılık kendinden umulmayan yiğitliği, açık, pek yürekliliği vardı Muammer Bey'in. Ben tanıdığım kimseler arasında onun gibisi yoktur diyebilirim.

Niyazi: - Peki binbaşım her kişi istediği gibi yaşamaya kalkarsa sonumuz neye varır?

Muammer Bey: - Onu düşünmenin şimdi sırası değil oğlum. O ki sordun söyleyeyim:

Yaşama deyince kişice bir nesne düşünüyorum. Yoksa başkalarını öldürmeyi sevenler, isteyenler bile vardır. Onları içinde yaşadığımız topluluğa sormalı. Kişinin yolunu değiştiren, onu çıkmazlara götüren kim ne derse desin topluluktur. Bizim birçok konulardaki değer ölçülerimiz bile yanlıştır, uydurmadır, bizim değildir.

Topluluğun anladığı iyi kişi ile, gerçekteki iyi kişi bir değildir. Topluluk, koyduğu yasalara, buyruklara uyanlara, suç yapmayanlara iyi kişi der. Topluluğun iyilik ölçüsü işinin çıkarına

dayanır. Suç yapan, başkalarını bile bile öldüren bir kimse gerçekten kötü kişi midir? Bir erkeğin karısına saldır, kızına saldır, anasına saldır bunlar suç. Bu kötülüklere uğrayan bir kimse, ona, bunları yapanı öldürürse kötü mü olur? Diyeceksin ki yasa var, mahkeme var. Evet var. Yalnız yasa, mahkeme benim namusumun yıkılıp elden gittikten sonra bekçiliğini yapmaya kalktığını unutmamalı. Yapan görür; ya yapılan ne görür? Erkek kızı kirletti on yıl hapis yedi peki kızın namusu geri verildi mi? Anasının, babasının yıkılan kişilik yapısı yapıldı mı?

Babamı öldüreni asmışlar güzel. Babam nerde? Ben bakılması gereken bir yaşta isem ne olacağım? Yoksa il il dolaşıp, düdük çalıp yeniden baba mı ısmarlayayım, açık artırmaya, açık eksiltmeye baba mı koyayım?

Topluluk kişiye dışardan bakar oğlum. Topluluk denen nesnenin donmuş düzenleri vardır. Bütün olayları onlarla ölçer, onlarla tartar. Kişi ise senin de dediğin gibi günden güne değişir.

Niyazi: - Peki öyleyse babası ölen bir kimse ne yapmalı size göre, başkalarını öldürmek kötülüğüne o da katılmalı mı?

Bence öldürmenin kötülüğünden önce ölümün ne olduğunu bilmeden kötülüğü üstüne kesin bir sonuca varmış gibi konuşmamalı.

Muammer Bey: - Doğru, ölüye ağlanmamalı.

Niyazi: - Evet ölüm iyi, güzel bir olaydır. Evlenen bir kimsenin duyduğu sevinç gibi sevinçlidir. Bu gün kötü denen ölümün gerçeği bilinse evlenen kardeşlerimizi olduğu gibi babamızı öldüreni de bağışlar, armağanlar veririz. Bence başkalarını bile bile öldürenlere karşı uygulanan ölüm, bizim bu ölümün ne olduğunu bilmediğimizden dolayıdır.

Muammer Bey: - O zaman topluluk da iyi bir iş yapmış oluyor, o da öldüreni öldürüyor.

- Evet. Yalnız topluluk bunu kötü diye anladığı için yapıyor. Az önce de dediğiniz gibi kötülüğü kötülükle karşılıyor. Bu da topluluk denen nesnenin yapmacıklı kişiliğinden ileri geliyor. Ben de en çok şu "topluluk kişiliği" denen saçmalıklarla dolu nesneye kızıyorum. Sözgelişi şu kimse bu ulusal topluluğa, şu ulusal kişiliğe sövmüş. Bunda niçin yasalar suç arıyor?

Muammer Bey: - Orada iş değişiyor. Diyor ki, şu ulusun bir

kişiliği vardır. O da o ulusun kendi adında toplanmış bir varlık olmuştur.

Niyazi: - Peki bu da sizin önceki düşüncelerinize göre yapma değil midir?

Muammer Bey: Öyledir kaldır bardağını Hayat'ım bahçeye geldi.

Bardaklar boşaldıktan sonra yeniden dolduruldu. Muammer Bey sözüne süre verdi:

- Oğlum ben çok dolaştım, çok gezdim. Bizim köylerimizde de illerimizde de uydurmalar, yapmacıklar içindeyiz. Köyden ile geliriz. Çalışırız, para kazanırız, giysiler yaptırır, cicili boyunbağı, yakalı gömlek alırız köye giderken. Karılarımıza da gene köyde giymeye alıştıkları allı basma, çapula, çarık alırız. Oğlumuz okur kaymakam olur, bilmem ne olur, köyde karısı, anası odunu, otu sırtında taşır. Sığırlarla bir çatı altında yatarız. Biz rakı içeriz karılarımız ilâç bulamaz hocaya gider.

Çocuğumuzu okula göndeririz, hastalanınca hekimden önce hocaya baş vururuz. Evimize Gramofon koymayız gâvur işidir, İngiliz kumaşı şalvar giyeriz, camiye, minareye elektrik koyar, hoparlör takarız. Karılarımızın gizli yönlerini bizden önce hocalar öğrenir, sizin köyünüzde öyle değil mi?

Niyazi: - Evet öyledir. Kadın her şeyden önce erkeğin elinde yama, bir bez parçası gibidir. Onun insanlığına bile inanmak istemezler. Koca süslü, boyun bağlı kadınlar ise sırtlarında yük, ayaklarında yırtık çarıklar, başlarında basma peştamallar sürünür dururlar. Erkeklerimiz de kahvelerde domino, iskambil, altmışaltı oynar, rakı içer.

Benim çocukluğum köyde geçti. Bütün günlerimi bu kocaları boyunbağlı karılarla uğraşmakla geçirirdim. Kapımızın önündeki ağacı keserken, çalarken kocası da kahvede iskambil oynar. İki ağacın arasına gerdiği asma salıncakta birkaç aylık çocuğu paçavralar içinde yüzerken kendi de bacakları çizilmiş, kan içinde odun yapar.

Bu bizim köydeki yaşamamızın bir türlü bırakılmayan geleneği. Erkekler ayrı kadınlar ayrı dünyanın yerlisi gibidir. Birçok illerimizde de böyledir ya.

Muammer Bey: - Ben sana bunlardan da acısını söyleyeyim.

Bizim sığırlarımızla kızlarımız bir ölçüye vurulur. Sığırımız gibi kızımızı da satarız. Başlık almadan sen git bir Of köyünden, bir Sürmene köyünden kız al alnını öpeyim.

Yeni bir kız almak gibi bir düşüncem yok. Yalnız çok param olsa da o çevrelere gitsem epey kız alırım ya.

Niyazi: - Az para ile de alınanları yok değil. Kızların satış değeri ailelerinin topluluk içindeki yerlerine göre değişir. Erzurum'da, Doğu Anadolu'da da durum başka türlü değildir.

***

Bir gün epeyce küçüktüm. Yaylada komşu evlerdeki çocuklarla yaylıma sığırları otlatmaya gitmiştik. Evlerden kırda yemek için bize peynir, ekmek vermişlerdi. Kimimizde küçük el çantaları kimimizde de ekmek çıkınları vardı. Küçük çoban arkadaşlarımın çoğu Oflu, Sürmeneli idi. Gezdik, oynadık, yorulduk. Gün ilerlemiş, karınlarımız acıkmıştı. Büyükçe bir taşın gölgesine sığınmış yemeklerimizi yiyecektik. Alışıldığı üzere arkadaşlar arasında ayrılık, şu senin, bu benim diye bir nesne, bir bencillik duygusu olmazdı.

Çıkınlarımızı, çantalarımızı çözüp içindekileri ortaya döktük. Kimimizde peynir, kimimizde telli peynir, kimimizde de çökełek denen toz peynir vardı. Kedi gibi önümüzü görmeden yemeğe, lokmaları yutmaya başlamıştık. Mehmet Ali adındaki arkadaşımın peynirine bakınca ne göreyim kurtlanmış.

- Mehmet Ali o yenmez, bozuldu, bizimkilerden ye onu atalım, dedim.

- Sen gâvursun, seninle bir sofrada oturulmaz, dedi.

- Niçin, ne oldu? dedim.

- İnsan peynire kurtlandı, bozuldu yenmez der mi? Sonra Allah'a güç gider. Bizi kör eder, o bozulup kurtlanmadı değdi, dedi.

Ben iyice şaşırmıştım. Arkadaşım peynirli eliyle şöyle bir silkip tatlı tatlı yemekten geri durmadı. Onların geleneğince peynirin kurtlanması olgunlaşması demektir. Buna da olgunlaşma anlamında "değdi" diyorlar.

Yanımızda aşağı yukarı bizim yaşımızda bir iki de kız arkadaşımız vardı. Mehmet Ali elma yanaklı, büyük, güzel olanına:

- Büyüyünce seni ben alacağım, deyince kız:

- Ulan sen de kim oluyorsun da beni alacaksın? Babam beni sana öyle ucuza verir mi? Sen benim başlığımı ödeyebilir misin? Ey gidi, benim başlığım ne çok eder biliyor musun?

Mehmet Ali, kıza biraz üstten bakarak, büyüklenerek:

- Peki kız, senun oyle böyük isa onu kim verecek, seni daha kim alur, kalacaksun evde.

Kız bunları dinledikten sonra elma yanakları daha da kızardı, başını öne eğip yan gözle beni göstererek:

- O verur, onun bubasi ağadur. Ey gidi, senun buban onun bubasi gibi olabilur mi? Bak onun bubasine efendi deyiler, senunkine de usta.

O gün bugün o elma yanaklı küçük kızı unutmam. Aradan onbeş yıl geçtikten sonra onu yine gördüm. Onbeş lira başlık alınarak verilmiş. Çocukları olmuş. Sırtında büyük bir ot yüküyle yayladan köye iniyordu. Nerde o elma yanakların tatlı pembeliği, nerde o pırıl pırıl gökmavisi iri gözler. Yüzü katılaşmış, gözlerinde çalışıp yıpranmanın yorgunluğu, bir donukluk, gözkapaklarında, gözaltlarında morumsu kırışıklar.

Muammer Bey, şarap bardağını dikerek:

- İşte benim de anlatmak istediğim budur ya. Şimdi o kızın suçu nedir? Yaşamın katı, acımasız gerçekleri karşısında yıpranmak, ezilmek. Onbeş liraya satılmış, bu iyi bir durum değil. Kötü olmasına karşılık yasalarda suç sayılan yanı yok. Bizim, içinde yaşadığımız, toplumun yasaları geleneklerimizden doğmuş değildir. Dağdan bıçakla, tüfekle sürüye sürüye kızı kaçırırlar, günlerce dolaştırırlar, becerirler, korkuturlar. Kızın babası, anası kim varsa işi mahkemeye götürür, kız gelir: "Ben sevdim, ben aldım. Babam beni başkasına verecekti, çok başlık istedi ben de kaçtım" deyince akansular durur. Bizim toplumumuzda, insanın güvencesi yoktur, yasalar insanı korumaktan çok ezmek için uygulanır. Karakola işin düştü mü suçlu çıkarsın, paran yoksa dayak yersin, görevliyi görevi başında yerdin diye mahkemeye verilirsin, tanıklar da yine oradaki görevliler olur. Kaldırsınlar ortadan başlık almayı, yasaklasınlar, bakalım ne sürecekler ileri. Olayın gerçeğine bakılırsa kız kaçmamış, oğlan onu başlık vermemek için kaçırmış, sevmemiş, iş başından geçtikten sonra se-

ver görünmüş. Kızın başına gelenler benimkine de gelse, ben de öyle konuşurum kardeşim.

- Aman binbaşım, başınıza böyle bir iş gelmesin, tanrı korusun, gelirse de "sevdim" demeyin.

Muammer Bey, bir kahkaha atarak:

- Demem de ne yaparım, dedirtirler oğlum, dedirtirler. Benim değil Menderes'in başına bile gelse yalnızca dedirtmekle kalmaz bir de zil takıp oynatırlar. Bak, birkaç gün sonra gidiyorsun, bir daha ya görüşürüz ya görüşemeyiz. Ancak sana şunları söyleyeyim bir ağabey gibi, kulağında küpe olsun, beni andıkça bu sözlerimi de anımsa: Biz, bu toplumun içinde birer Macar atı gibiyiz. Topa koşulup çektikçe bakılırız, gücümüz azalınca bir kıyıya atılırız. Biz, bu uydurma yasaların elinde tarla sıçanından bile değersiziz. Bak, Menderes o göreve geleli beşinci yılını bitiriyor. Nerde verdiği sözler? Nerde Halk Partisi'ni eleştirirken söyledikleri? Halk Partisi'ni suçlarken, o partinin içinde değil miydi? Bütün Demokrat Partililer, daha önce suçladıkları Halk Partisi'nin içinde bulunmuyorlar mıydı? Benim birtakım sezgilerim vardır. Bugün biz geçim sıkıntısı çekiyoruz, onlar kendi adamlarını daha varlıklı kılma çabasında. Gizli soygunlar, vurgunlar almış yürümüş, onların aldırdıkları bile yok. Bunların sonu yakındır, iptir, süngüdür. Devlet yıkıma gidiyor, Kurtuluş Savaşı boşuna yapılmış gibi. Yobazlık almış yürümüş. Benim çocukluğumda yaşadığım gericilik olayları şimdi yeniden başlamış, gericilik bu partinin elinde yasal bir nitelik kazanmıştır. Demokrat Parti yoksulu eziyor, daha yoksul duruma düşürüyor. Bakıyorsun onu yine yoksullar tutuyor, dünyada görülmüş iş değil. Din uyuşturucu bir nesne gibidir, onu bir çeken bir daha kurtulamaz. Bizim halkımız koyun gibidir, kasabın uzattığı ota aldanarak mezbahaya değin gider. Atatürk ilkeleri, Atatürk devrimleri birer örtü olarak kullanılıyor. Menderes'le arkadaşları Osmanlı padişahlarına benzeme özlemi içinde kıvranıyorlar. Benim anladığım budur. Sen gençsin, ilerde göreceksin...

Muammer Bey bunları söyledikten sonra, bardağını kaldırdı, Hayat'ın baktığı pencereye doğru uzatır gibi yapıp son damlasına değin içti. Muammer Bey iyi bir insandı, dünya gerçekleri karşısında olumlu bir tutumu vardı. Yenilikten, uygarlıktan, düşünce

özgürlüğünden yanaydı. Okumayı severdi. Eşi oldukça varlıklıydı, Üsküdar'da büyük bir evi, gelir getiren dükkânları vardı. Buna karşın Muammer Bey kendi aylığıyla geçinmeyi severdi (onun söyledikleri, sonradan, hep doğru çıkmış, emekli olunca İstanbul'a dönmüş, Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, Niyazi'yle arasıra buluşup eski günleri anarlardı).

***

Niyazi, Kırıkkale'deki görevini bitirmiş, arkadaşlarıyla bir gelenek niteliği kazanan, "ayrılık yemeği"ni yemiş, hepsiyle kucaklaşmış, birlikten ayrılmıştı. Bir okul niteliği taşıyan bu asker ocağından ağlayarak ayrıldı. Arkadaşları onu, Alay'ın subaylara ayrılmış bir aracıyla Elmadağ'a değin uğurladılar. Niyazi, son geceyi, Elmadağ'daki Tabur'da geçirdi. Binbaşı Agah Yüce, öteki Tabur arkadaşlarıyla, orada da "son yemeği" birlikte yediler, son şarabı birlikte içtler. Artık yeni bir dönem başlıyordu. Eski arkadaşlarıyla başlayan, biten bu görev süresinde daha çok tatlı anılar, özlem dolu günler önemli bir yer tutar. Asker ocağının bambaşka bir tadı tuzu vardır. Yurt savunması uğruna savaşı, kan dökmeyi bir görev, bir inanç olarak benimseyen bu ocakta, insan sevgisiyle dolup taşanların, savaşı istemeyen ancak gerektiğinde kaçınılmaz bir görev sayan kişilerin sayısı az değildi. Namluya sürülen bir mermi namlunun ağzından çıkarken, tetiği çekenin yüreğinden de bir parça koparıp gidiyor. Ancak yurt savunması, yurt sevgisi, görev duygusu insanı bu istenmeyen eylemin içine atıyor. Niyazi'nin subay arkadaşlarının, üstlerinin çoğunda bu insancıl duygu ağır basıyordu. Neylersin, dünyanın azgınlaşan tutumu karşısında, bireylerin insanseverliği pek etkili olamıyordu. Savaş isteyen, yurduna saldıran, bağımsızlığını ortadan kaldırmak isteyen bir yönetime karşı yapılabilecek başka bir iş de yoktu.

Niyazi, ertesi sabah erkenden, Elmadağ'dan yine arkadaşlarıyla kucaklaşarak, ağlaşarak ayrıldı. O günü Ankara'daki yakınlarını görmekle, kimi tanıdıklarına uğramakla geçirdi. Akşam treninin kalkmasına yarım saat kala istasyona vardı. İstasyon çok kalabalıktı. Konuşanlar, gülenler, dolaşanlar, bir yere çakılıp duranlar, düşünenler ayrı ayrı görünümler oluşturuyordu. Niyazi

trene girip yerine oturdu. Tren bilinen sesleri çıkararak, bir yıllık anıları geride bırakarak İstanbul yönünde, ağır ağır yürümeye başladı. Bu ağır yürüyüş, gençlik yıllarının duygulu, özlemli bir bölümünün hızla uzaklaşmasını, belleğin derinliklerine yerleşmesini sağlayan doğal bir kımıldanıştı, bir yıllık geçmişten kopuş, yeni anılara doğru ilerleyişti. Niyazi, ne yanında oturanların konuşmalarını duyuyor, ne trenin gittikçe hızlanışından etkileniyordu. Derin düşüncelere dalmış, çocukluğundan beri belleğinde yığılan anılar bir çorabın sökülüşü gibi birbirini izleyerek belleğin yüzeyine çıkıyordu. Maçka yaylalarından geçen çocukluk yılları, ilkokul dönemi, ortaokul, lise, yükseköğrenim, askerlik, şimdi yine İstanbul'a dönüş.

Bir yanda, yoksul çocuklarına bir sıcak çorba yetiştirebilmek için şurada burada bulaşıkçılık yapan, çocuk bezleri yıkayan, ortalık silen, rengi uçmuş analar; bir yanda bir gece için istediği kadına binlerce lirayı düşünmeden veren soysuzlar, düşkün, yoksul kadınların etindeki sıcaklığa susamış sonradan görmeler.

Bir yanda Beyoğlu, Şişli, bir yanda Sulukule, Mevlânakapı. Bir yanda yaşamanın en çılgıncası bir yanda sürünmenin en iğrinci. Bir yanda yetişmiş kızını evlendirmek için ona bir yorgan bile alamayan yoksullar, düşkünler, bir yanda bilmem neredeki düğün evinde on binlerce liralık gelinlikle sözde kocası olacak sıcak et isteklisinin koynuna girme çılgınlıkları içinde kendinden geçercesine eğlenen ruhsuzlar.

Bunları birer birer göreceğim, sürüneceğim. Yoldan geçerken tanıdığım zenginlerle karşılaşınca beni görmek bile istemeyip başlarını uydurma bir dalgınlıkla öte yana çevirecekler.

Günün ışığı, gecenin karanlığı nereye sızarsa orada kişiliğinin en iğrenç, en utandırıcı yönünü yaşayan birisi ile karşılaşacağım. Konuşurken söze değil paraya, yürürken düzene değil kendini göstermeye özenen, yaşamayı yalnız gösteriş olarak anlayanlarla boğuşmak zorunda kalacağım.

Okuduğum yılların bana kazandıracağı çok azdı...

Bir kunduracı çırağı gibi bile yaşamayacağım. Bir bardak suyu bile içerken biraz düşünmem, ilerisini göze alarak durumumu ona göre düzenlemem gerekecek.

Bütün düşkünlüklerin içinde bir de “küçümseneceğim" diye

diye, tren tekerleklerinin gıcırtıları arasında başını oturduğu koltuğun arkalığına dayayarak uyudu.

***

Tren sabahın dokuzunda Haydarpaşa'ya iniyordu. Niyazi yavaş yavaş toparlandı. Akşamki düşüncelerini geçtiği yollarda unutmuş gibi yeni geleceğe, Haydarpaşa'dan Köprü'ye uzanan bir cambaz ipliğine benzeyen gerçeğe inanma yoluna döndü.

İşte bir zamanlar Vefa, Pertevniyal Liseleri'nde okuyup Mes'ud'la, Handan'la içli dışlı arkadaşlıklar yapan, yalnız yedikleri ayrı giden, sıcaklıkları bir, damarları ayrı üç yürekten biri olan Niyazi şimdi, Mes'ud'u Sultanahmed Cezaevinde, Handan'ı Konak Oteli'nin bilmem hangi odasında ipeklerle donatılmış yataklar arasında, başkalarının cana can katmak için bekler durumda görmenin acısı içinde gemiye binmiş köprüye geliyordu.

Handan gerçekten, Niyazi'nin bu sırada düşlediği gibi miydi, bilinmez. Ancak Niyazi'nin düşevreninde onu böyle bir durumda görmeden kaçınmak da kolay değildi. Kimbilir Handan nerdeydi? Konak Oteli'ne çalışma arkadaşlarıyla uğruyordu besbelli, ancak bir sevgi kadını olup kendini satıyor muydu? Bu sorunun yanıtını bir süre sonra bulacaktı.

***

Mayıs güneşinin İstanbul'u, Fatih, Sultanselim sırtlarını, Edirnekapı, Topkapı tepelerini, Mihrimahsultan Camii'nin göz kamaştırıcı kubbelerini ışıklandırdığı bir sabah Niyazi evden çıkmış dalgın, Bayazıt'a doğru ağır adımlarla yürüyordu. Bir yıllık ayrılıktan sonra İstanbul'a dönmek, eski arkadaşları, tanıdıkları görmek, yeni bir yaşama sevincinin başlaması demekti. Ancak, Niyazi'de bir burukluk, bir içdaralması vardı. Bu bir yıl içinde geçen olayların birçoğu onun belleğinde kıvandırıcı izler bırakmamıştı. Maçkalı tanıdıklar, arkadaşlar, Trabzonlu, bu ile komşu illerden gelen öğrencilerden oluşan çevre dağılmamışsa da epeyce azalmıştı. Buna bir de iş bulmanın, baba eline bakmamak, yaşamını güven altına alıp geçimi sağlamak için bulunması

gereken odak katılınca, insanın karşısında yeni bir uçurum başlamış gibiydi. Mes'ud'un acıklı durumu, Handan'ın karanlık geleceği, Mihrünnisa, Gönül, Olcay bg. arkadaşlarının okul ilişkileri birtakım değişiklikler ortaya çıkaracaktı. Üstelik bir de iş bulmak, kendi emeğiyle geçinmek gerekliliği vardı. İş bulmak için dilekçeler, kapı kapı dolaşmalar, asık yüzler, "bugün git yarın gel" gibi anlamsız savsaklamalar, atlatmalar. Ülkemizde bütün gençlerin başından geçen olaylardı. Toplum, bireyi önemsemiyor, ona gerektiğinde kullanabilir bir araç diye bakıyordu. İşin içinde bir de el-etek öpmek vardı. Demokrat Parti bütün katılığını sürdürüyor, yurttaşları öbeklere ayırıyor, bu benden-o senden gibi uygarlığa yakışmayan tutumlarla ayakta durmaya çalışıyordu. Özellikle yükseköğrenim görmüş kimseler çetin bir yaşama savaşımıyla karşı karşıya bırakılıyordu. Ülkede soygun, vurgun, yolsuzluk, hırsızlık, bir de "kara borsa" denen aşağılık bir uğraş türü yasallık kazanmıştı. Atatürk'ün getirdiği bütün yeniliklere tiksintiyle bakılıyor, tarikatçılar, şeyhler, dedeler bakanlar şöyle dursun, başbakan Menderes'e bile el-etek öptürüyorlardı. İsmet Paşa'ya karşı güdülen düşmanlık, Polatlı'ya değin gelen saldırgan yabancı ordu komutanlarında bile yoktu. İsmet Paşa'nın tarihi kişiliği karşısında ezilip büzülen Menderes ile arkadaşları yeni gericilik savaşımı başlatmıştı, Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkanları, Doğu Anadolu ayaklanmalarında elebaşı durumunda olanları "ulusal kahraman" olarak alkışlıyordu. İşçi eziliyor, başıboş serseriler, bıçkınlar, hırsızlar büyük görevlere getiriliyordu.

Bütün bu olumsuz durumlar, yükseköğrenim görmüş gençler için, yeni bir bunalım ortamı yaratmakta gecikmiyordu. Tepkiler gericilerden değil, aydın çevrelerden geliyordu. Ülkenin parlak, umut verici bir geleceği yoktu pek. Niyazi, böyle bir sallantılı düşünce ortamında, Bayazıt'taki Bahar Pastahanesi'ne gitti. Önce kendisini Kiryako Efendi karşıladı:

- Oooo paşam hoşgeldin, inşallah görev bitti. Burada arkadaşlar hep toplanıyor, seni anıyorlar. Göreceğimiz geldi seni. Bak sizin köylü arkadaşlar, doktorlar karşıda, senin geldiğini bilmiyorlar daha.

Niyazi, Halil Bahar, Celaleddin Algan, Necmi Duman, bir de tanımadığı genç bir bayanın oturdukları karşı masaya yöneldi.

Hepsi birden ayağa kalkıp kucaklaştılar, öpüştüler. Artık, yeni bir dönem başlamış, arkadaşlıklar pekiştirilmiş gibiydi. Bu gençlerin önünde aydınlığa çıkması kuşkulu, sisli puslu bir gelecek vardı. Doktor olarak yükseköğrenimi bitirmek yetmiyordu. İş bulmak, uzmanlık dönemini başarıyla bitirmek, bir yere dayanmak gerekiyordu. Özel bir işyeri açarak çalışmak büyük bir gelir istiyordu. Oysa bu gençlerin hepsi de yoksul kimselerdi. Hepsinin ortak kaygısı öğrenim dönemi bitip iş aramaya koyulunca, başvurulacak bütün kapılarda "bugün git yarın gel" sözleriyle karşılaşmaktı. Menderes yönetimi ülkeyi ikiye bölmüş, yurttaştan çok kendi partisine bağlananları düşünüyor, ufak bir iş bulmak için büyük bir para vermek gerekiyordu. Devlet kurumlarında tek geçerli belge Demokrat Parti üyelik kartıydı, bilimsel yetkinin önemi yoktu. Menderes alanlarda söylev üstüne söylev veriyor, İnönü'yü yıpratmak, gözden düşürmek, Atatürk ilkelerini, devrimleri ortadan kaldırmak için elinden geleni yapıyordu. Bir başbakandan çok güldürü oyuncusuna benzeyen Menderes konuşurken kırıtıyor, kalçalarını oynatıyor, özel işlemle gerdiği yüzünde sırıtmakla ince çizgiler oluşturuyor, İnönü karşısında duyduğu ezikliği eskiye dönmekle, Osmanlı dönemini gündeme getirecek girişimlerde bulunmakla gidermeye çalışıyordu. Öyleki, daha önce de söylendiği gibi, yabancı devlet adamlarına kadın bulmakla, satmakla görevli bakanları, danışmanları, saylavları bile vardı. Onun, bir başbakan olarak, benimsediği tutum bütün gençler arasında bir kaygı kaynağı olmuştu. Onun, yakın bir gelecekte ülkeyi uçuruma sürükleyeceği konusunda ortak kanı vardı. Saçlarını boyar, yüzünü gerdirir, özel kremler sürünür, parlak görünür, çevresinde toplanan yüksek görevlilerin kadınlarıyla ilişki içindeymiş gibi görünmeyi sever, sonra kadın karşısında başarısızlığa uğrayınca hırçınlaşır, Halk Partisi'ne, bir başbakandan çok kaldırım kabadayılarına yakışan ağızla saldırır. Bu yüzden ona gençler arasında, "Cilalı Menderes" denirdi. İkinci Abdülhamid nerdeyse Türk tarihinin en büyük padişahı durumuna getirilmişti. Nurculuk, Süleymancılık bu dönemin en yaygın, en güçlü gericilik odaklarıydı. İkinci Abdülhamid'i övmek için Necip Fazıl Kısakürek'e büyük ölçüde para yardımı yapılıyordu. Atatürk'ün fotoğrafları yırtılıyor, yontuları kırılıyor, Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkan Osmanlı artıkları büyük görevlere getiriliyor-

du. Menderes döneminde iş bulmanın iki geçer akçası vardı; biri kadın, öteki para. Menderes üniversiteyi sevmiyordu, aydınlardan, bilginlerden kaçıyor, onların yetkeleri altında eziliyor, büzülüyor, yılanın yutmaya çalıştığı bir kurbağa gibi şişiyor, şişiniyordu. Yükseköğretim üyelerine "kara cübbeliler" diyordu, gerçekten kara cübbeli olan bilgisiz, gerici hoca artıklarının, dincilerin önünde kalçalarını gererek burnunu yere değdirircesine eğiliyordu. Bütün bunlar içaçıcı olaylar değildi, Atatürk devrimleri, ulusal çıkarlar, ülkenin geleceği adına üzücüydü. Özellikle Türkiye gibi bağımsızlığını yalnız kanla, yurt çocuklarının canlarıyla kazanmış bir ülkede böyle bir kimsenin başbakan olması aydınları, düşünürleri, bilginleri, uzmanları, sanatçıları kaygılandırıyordu. Kaygılanmayan, çıkar üstüne çıkar sağlamaya çalışan yalnız gericiler, Abdülhamidçiler, vurguncular, bir de Amerika'ya sığınmaktan başka çıkar yol bilemeyenlerdi.

İşte yükseköğrenimi bitirmiş gençlerin karşısında, ulus yönetimini elinde bulunduranların yarattıkları böyle korkunç engeller vardı. Bir gün, İstanbul'un Çemberlitaş yöresinde kurulu Muallimler Birliği'nde, Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, konuşma yaptı, yandaki odada duran Atatürk büstünü imleyerek: "Burada siyasal büstlerin işi yok, onları kaldırın" dedi, konuşması bittikten birkaç dakika sonra, Atatürk büstlerinin kırılıp bir kıyıya atıldığını gördük. Kıranların kimler olduklarını bilemedik.

Menderes dönemi, "islama dönüş dönemi" olarak niteleniyordu. Özellikle ezanın Arapça okunmasına, İmam-Hatip Okullarının çoğaltılmasına, öteki öğretim kurumlarından daha etkin duruma getirilmesine büyük bir özen gösteriliyordu. Bu tutum aydınlara devlet kapısının kapanışı demekti. O yıllarda İkinci Abdulhamid yandaşlığı, devlet kurumlarında yer kapmak için yasal bir belge geçerliğindeydi. Yenilikten kaçınanlar ona "Ulu Hakan İkinci Abdulrezalet Han" diyorlardı. Niyazi'nin onun için söylediği şöyle bir dörtlük vardı:

Otuzüç yılda bütün ülkeyi satmış yabana
Bir mezarlık yer ayırmış yüce Türk milletine
Buna karşın nice bilgin nice aydın geçinen
"Ulu Hakan" diyerek gitmiş eşek cennetine.

Bu yinelenen olaylar, o dönemin aydın gençleri arasında, geleceğin kaygı bulutlarına dönüşüyordu. Ne olacaktı, yeni bir Kurtuluş Savaşı'nın öngününde (arife)miydik? Toplumda bir değerler bunalımı, yaşama karşı güvensizlikle yoğurulmuş ürküntü yaygınlaşıyordu. Niyazi ile arkadaşları böyle bir sarsıntı, güvensizlik içinde saatlerce konuşup tartıştılar. Varılacak olumlu, içaçıcı bir sonuç yoktu. Ziyad Nemli, konuşmaların böyle sıkıcı, geleceğe karşı güvensizlik içinde geçmesini sevmiyor, işi alaya alıyor, onları güldürüyordu. Niyazi, başka bir arkadaşını aramak üzere, masadan kalktı...

***

Çarşıkapı'nın yoksul meyhanelerinden birinde, Niyazi, Dr. Celal Algan, Necmi Duman, Dr. Halil Bahar buluştular. Onların bir gelenek niteliği kazandırdıkları bu meyhane buluşmalarının ortak konusu değişmiyordu. Bu ortak konu besbelli gelecek sorunuydu. Bu sıkıcı sorun onları dengesizliğe, tedirginliğe, dahası bunalıma itiyordu. Bu nedenle, Niyazi, arasıra masadan erken kalkar, eski lise arkadaşlarının toplandıkları balıkçı kahvesine, tekkeye (esrar tekkesi) giderdi. Tekkede bir iki duman alır, çok çay içer, işi aşırılığa vardırmazdı. Bu akşam da öyle yaptı, arkadaşlarından erken ayrılıp doğru balıkçı kahvesine gitmek üzere Kumkapı'ya indi. Burası gerçekten balıkçı kahvesi değil, balıkçı meyhanesiydi. Tek özelliği bitişikteki, yine meyhanecinin işlettiği bir çayocağının bulunmasıydı. Ya orada çay içilir meyhaneye geçilir ya da meyhanede içilir çayocağının bulunduğu bölüme gidilirdi. Bu balıkçı meyhanesinin başlıca özelliği duvarlarını süsleyen eski güzellerin resimleriydi. Çerkes güzelleri, Rum güzelleri, Ermeni güzelleri geçmiş bir dönemin anılarını, güzellik beğencini dilegetiren nesnelerdi. Bunlar arasında en çok ilgi uyandıran Matmazel Araski denen güzeldi. Duvarlar sisten bozarmış, sararmış, yer yer kararmış, meyhanenin ünlü gediklisi Kirkor Dayı biraz daha kocalmış, eskisi gibi oraya pek sık uğramıyormuş. Niyazi buraya gelince ilk işi Kirkor Dayı'yı sormak oldu. Onu alışılmış yerinde göremeyince öldü sandı. Orada oturmadı, şöyle çevreye bir gözattıktan sonra Yenikapı'ya, oradan da

Koska Muzaffer'in gittiği tekkeye yöneldi. Kapıdan içeri girer girmez, ilk gözüne çarpan bu Koska Muzaffer olmuştu. Muzaffer, Niyazi'nin içeri girdiğini görünce kapıya doğru ilerledi, "gel arkadaşım" diyerek oturduğu yere götürdü, iskemle verdi. İki dumanı geçmemek üzere "dem" çektirdi, çayları söyledi.

- Ne adamsın be Niyazi, aylar geçti uğramadın buraya. Asker olduğunu duymuştum, ancak izinli de çıkmadın mı? Neydi o Vefa Erkek Lisesi, hocalar, matematikçi Kürt Turan, Hüseyin Ağabey, ruhblimci Zeki Korçam, bir de edebiyatçı? Hocalar içinde en çok sevdiğim Zeki Korçam'dı. Olgun insandı, baba adamdı, bilgiliydi, okumuştu, iyi bir eğitimciydi. Şimdi burdasın, sık sık buraya çay içmeye gel, duman almaya değil. Sen ona alışma pek. Birkaç ay oldu sanırım ya da daha az, senin arkadaşın Mes'ud geldi buraya, epey oturduk, seni andık. Çok üzüntülüydü, içi buruk, başı bulanıktı. Başından bir iş geçecek diye korkuyordum. Sonra gazetede okudum, babasını öldürmüş, içeri atmışlar. Bana kalırsa bu olayda bir bit yeniği var. Mes'ud kızınca babasını öldürmekten sözederdi. Ancak bunda tasarlanmış, uygulanacak bir durum yoktu. Kızınca, üzülünce öyle söylüyordu. Babası onu çok kızdırmış, çıldırtmış, delirtmiş olsa gerek. Babasının sık sık annesini dövdüğünü, başka bir kadınla yaşadığını, çocuklarına babalık etmek istemediğini, evin altını üstüne getirdiğini söylerdi. Ancak bundan adam öldürecek sonuç çıkmazdı. Senin bir kız arkadaşını severdi, cebinden üçünüzü bir arada gösteren bir fotoğraf çıkardı, baktı ağladı, beni de ağlattı. Şimdi Sultanahmed Cezaevinde yatıyormuş. Gidersen benden de selam söyle. Hapishanede duman çok aranır, isterse yolunu buluruz. Ancak bunu çaktırmadan ona bildirmen gerek. Bir iki gardiyanı elde ettin mi hapishaneye duman değil tank bile sokarsın. Bizim ocakçının orda tanıdığı gardiyanlar var, onları buradaki arkadaşlar "görüyor", onlar da dumancıları koruyorlar. Neyse, Mes'ud'a çok acıdım, kurtulacağını pek sanmıyorum, duygulu, içli çocuktur. İşi düşerse bir iyilik ederiz ona. Ben sana başka bir olay daha anlatayım. Ben bu yıl Fransız romancısı Balzac'ın "Köy Hekimi" ile "Goriot Baba" adlı iki romanını okudum. Sen şimdi güleceksin bu işe. Öte yandan Orhan Kemal, Sait Faik gibi yenilerden de kitaplar okudum, iyi yazıyorlar. Yaşanan gerçekleri söy-

lüyorlar, düş kurmuyorlar. Öteki romancılarımızı sevmiyorum, hepsini de okudum. Esat Mahmut, Kerime Nadir, Halide Edip, Reşat Nuri iş yok onlarda. Hepsinde kız yattı, oğlan sarıldı, yaşamda başka olay yok demek. Hüseyin Rahmi iyi romancı, Ahmed Rasim'in anıları da güzel, yaşanmış olaylar. Orhan Veli'yi de seviyorum, Yahya Kemal'in şiirleri insanın çişini getiriyor. Mehmed Akif'te allahtan, peygamberden başka konu yok, bir şapka için Mısır'a kaçılır mı? Bak unutacaktım az kalsın. Menderes para vererek Necip Fazıl'a yazı, şiir yazdırıyormuş. Sen askerde olduğun için duymadın sanırım. Boyuna Atatürk'e, İnönü'ye sövüyor. O da büyük kumarcıydı, eskiden Asmalımescit'te hep duman alırlardı (esrar içerlerdi), şimdi büyük müslüman olmuş(!), bak şu dünyanın işine. Ne günlere kaldık...

Niyazi, arkadaşının bu uzun, alaycı, yerici konuşmalarını ilgiyle dinledi. Söyledikleri doğruydu, başka yerlerde de buna benzer sözler söyleniyordu. Biraz sonra ocakçı çayları getirince konuşma değişti. Ocakçı biraz düşünceliydi, içini çekerek:

- Duman yine azaldı, çok para istiyorlar, güç bulunuyor. Menderes'in kurduğu "Vatan Cepheleri" var ya, işte onlardan buluyoruz dumanı, onlar da çok para istiyorlar. Okumanın değeri kalmadı, gir Vatan Cephesine iki ay sonra kur apartımanı. Galatasaray'dan kovulduğuma üzülüyordum, şimdi üzülmüyorum artık. İlkokulu bile bitirmemiş kimseler Vatan Cephelerinde apartıman kuruyor, okusam ne olacaktım şimdi? (Ocakçı Galatasaray Lisesi'nin son sınıfından kovulmuş, Fransızca bilen, ancak biraz dengesiz bir gençti. Arkadaşlarının söylediklerine göre, Kadıköylü bir paşanın yeğeniymiş. Ailesi çok varlıklıymış. Kendine kalan kalıtı hep esrara vermiş, ailesinden kopmuş, şimdi burada ocakçılık yapıyor, uyuşturucu satıyordu. Gerçek adı İbrahim'di, tekkede ona İbo diyorlardı. Tekkede az kimse bulunduğu sıralar gelir Niyazi ile Muzaffer'in arasında oturur, Baudelaire'den Fransızca şiirler okur, Türkçeye aktarırdı).

Niyazi, ortalığın gittikçe bozulduğunu yalnız aydınların değil, kahvecilerin bile anladıklarını düşünürken, ocakçının açıklaması karşısında duraladı. Artık, yönetimi, toplumun gidişini savunma, iyi görme olanağı yok demekti. Muzaffer'e Türk romanının bugünkü durumundan, geçirdiği gelişimden, Avrupa'da orta-

ya çıkan yeni akımların Türk yazarlarını, aydınlarını hızla etkilediğinden sözaçtı. Muzaffer de, ocakçı da bunların yabancısı değilmiş gibi görünüyorlardı. Sonradan, bu tekkeye gelip gidenler arasında, Avrupa'da olup bitenleri bilenlerin, izleyenlerin bulunduklarını öğrendi. Demek tekke, eski medrese mollaları gibi büsbütün bilgisizlerin, bıçkınların, tarikatçıların pinekledikleri uyuşuk bir yer değildi. Goethe'yi, Dante'yi, Hugo'yu, Baudelaire'yi, Dostoyevski'yi tanıyan bir kimsenin, sevenin, anlayanın artık Aka Gündüz, Mahmud Yesari, Esad Mahmud, Peyami Safa gibilerini okuması, beğenmesi düşünülemezdi. Tekkede sanat tartışmaları da olurdu. Van Gogh, Cezanne, Klee, Remdrandt, Velasquez, Greco bg. büyük sanatçılarla ilgili açıklamalar insanı şaşırtıyordu. Bu olaydan anlaşıldığına göre, bu tekkeye gelenlerin çoğu, toplumun varlıklı, Avrupa görmüş kesiminden kopmuş, kendilerini uyuşturucu kullanmanın etkisine kaptırmış, yolunu şaşırmış kimselerdi. Bunlardan birisinin durumu ilginçti. Niyazi ile Koska Muzaffer kendi aralarında konuşurken saçı sakalı birbirine karışmış, uzun boylu, mavi gözlü, kırk yaşlarında görünen birisi yanlarına sokuldu, bir iskemle çekip oturdu. Önce Fransızca "affedersiniz" anlamında bir iki söz söyledikten sonra kirli olmasına karşın ağır kumaştan yapılmış ceketinin içcebinden ezilmiş, büzülmüş bir zarf çıkardı, titrek elleriyle açtı, bir fotoğraf gösterdi. Bu onaltı onyedi yaşlarında genç, güzel bir kızla bir teğmenin birlikte çekilmiş fotoğrafıydı. Adam anlatmaya başladı:

- Ben Tank Üsteğmeniydim. Ailemde, Osmanlı döneminde görev almış üç paşa ile bir sadrazam vardır. Annem, Rauf Orbay'ın yakınlarındandır. Babam Kurtuluş Savaşı'nda topçu binbaşısıydı, Kütahya'da yaralandı, birkaç ay yattıktan sonra öldü. Beni annemle dayım büyüttü, askeri okula verdiler. Önce topçu bölümüne ayrıldım, sonra tankçı oldum. Ankara'da bulunduğum yıllarda, roman okumaya başladım. Daha önce hep savaşlarla, tarihle ilgili kitaplar okurdum. Ailemde Fransızca, Almanca bilenler vardı. Ben, babaannemin etkisiyle Fransızca öğrendim. Babaannemin ailesinde Prusya'dan gelme kişiler varmış, hepsi de subaymış. Bunların içinde İkinci Abdulhamid döneminde sarayda görev alanlar bile varmış. İkinci Abdulhamid çok aşağılık bir adammış. Sarayda yabancı dil bilenleri hep Yahudi sarraflara

gönderir, değerli nesneleri sattırırmış. Bu durumu uygun görmeyenleri de "casus" ya da "mason" diye ülkeden kovar, sürermiş. Bunlar uzun öyküler arkadaşım, biz benim başımdan geçenlere dönelim. Neyse, Türk romanlarını okumaya başladım. "Son Gece" adlı romanı okuduktan sonra bende bir değişme başladı. Roman güzel değildi, iç gıcıklayıcıydı, ancak beni etkiledi. Beni en çok yıkan Goethe'nin "Genç Werter"i oldu. Başınızı ağrıtmayayım, ben bir arkadaşımın evinde, Şişli'de, bu işe (esrar içmeye) başladım. Bu resimde gördüğün kız bir lise öğrencisiydi. Onunla evlenecektik. Onun kanına girdim, bu işe başladığım duyulunca beni sorguya çektiler, kendime gelmemi söylediler. Biz, arkadaşlar yine bu işi sürdürdük. Beni, üsteğmenlikten yüzbaşılığa yükseleceğim yıl, ordudan kovdular. Bu işi arkadaşlarla sürdürdük. Sevgilim hepsinin eline düştü, ben de bu duruma geldim.

Adam, bunları anlatırken sesi kısılıyor, boğazı tıkanıyor, ağlıyordu. Durumunu anlamak kolay, çelişkilerini sergilemek güçtü. Boyuna, "işte böyle sürünüyorum" diyor, ağlıyordu. Onun bu durumu, Niyazi'ye de dokundu, onun da gözleri doldu. Adam, yine elini ceketinin içcebine sokup kirli, buruşuk bir kâğıt çıkardı, açtı, Koska Muzaffer'e uzattı, "oku" dedi:

"... işte böyle sevgilim. Günlerimiz birtakım ayıların salyalarını, ağız kokularını çekmekle geçiyor. Yine de gırtlağıma değin borç içindeyim. Bütün kazancımı mama alıyor... bu parayı izinli çıktığım gün sana gönderiyorum... çoktandır Ankara'ya gelmedin.... gel.. Mektubu içerde yazdım. Bir ay oldu ne yapayım?. Senden yediklerimin onda birini bile ödemiş değilim. Beni bağışla, burada işe yaramaz duruma geldiğimde dışardayım. Senin yanında olmayı, sana bakmayı düşünüyorum. Bu kuyuya birlikte düştük. Sen kuyunun dışında yuvarlanıyorsun, ben içinde çırpınıyorum. Sağ olsun yüce Adnan Menderes, Amerikalı konuklar gelince işler iyi gidiyor. Onlar yaşa başa... bakmıyor. Üç gün önce Emin Kalafat'ın adamları geldi. En genç kızlardan altı yedisini seçtiler, götürdüler. Beş gün dışarda kaldılar. Geldikten sonra, gördüklerini, yaptıklarını anlattılar. Büyük hamamlara götürmüşler, yarı gecelere değin güzel kokulu sularla, sabunlarla yıkanmışlar, sonra dilimizi bile bilmeyen adamlarla süslü odalarda kalmışlar. Büyük paralar almışlar. Hepsi de paralarını dışarda,

gizlice, bankaya yatırmışlar. Yanlarına çok az para alıp gelmişler. Yasal bir evlilik olursa, buradan kurtulma kolay, ondan öte... anlarsın artık... beni tanrı kurtarsın. Adını bile büyük harfle yazmak istemediğim tanrı. Yalvarırım sana içme Ne... bırak bu işi. Kimseye değil kendine yapıyorsun. Nesrin, o senin de tanıdığın, dini bütün Kayserili zenginle evlendi, buradan kurtuldu. Emin Kalafat'ın gözcüsü Nermin'i Menderes'in koruyucusu ayıyla evlendirmeye sözverdi. Yakında o da kurtulacak. Benim işim kocakarı olacağım güne kalmışa benzer. Bilmem sen Evliyazade'yi tanır mısın? Boyuna buradan 'kız' alıp götürüyor, birkaç gün sonra geri gönderiyor... Sana bir kötülük etmeyi düşünüyorum. Beni suçlama, yalvarırım sana, son iki gün içinde oldu. Kesin bir söz veremiyorum. Bir Amerikalı çavuş arkadaşım var. Beni buradan almak, benimle mutlu(!) bir yuva kurmak istiyor. Ne dersin? Adam uzun yıllar Fransa'da kalmış birisi. Ben de çat pat Fransızca biliyorum ya. Onunla sözde konuşuyorum. Bana darılma Nec...

Suç ortağın *Mürüvvet.*"

***

Koska Muzaffer mektubu elleri titreyerek, yumuşak bir sesle okudu, bitirince katlayıp geri verdi. Adam ağlıyordu. Bu yazılanları açıklamanın, deşmenin gereği yoktur. Bu mektupta yazılanların doğruluğunu, zamanın akışı içindeki yerini, sırasını saptamak da güç değildir. Mektupta geçen özel adlarla ilgili gerçeklerin yarının tarihçisi aydınlığa kavuşturacak, bütün çıplaklığıyla sergileyecektir. Bu kadın Amerikalı çavuşla evlenerek kurtulmuştu. Yazarın, burada, söylemesi gereken, bir belge olarak okuyucuya sunması uygarlık görevi olan, gerçek şudur: Bu anı roman 1958'de yazılmaya başlanmış, çizilen taslağa göre, bir yıl sürmüştür. Yazar, olayların çoğunu günlük gazete yazılarından, basına yansıtılan, ancak yayın araçlarına aktarılması yasaklanan söylentilerden, özel toplantılara katılan tanıdıklarından, yakınlarından öğrenmiştir. Mürüvvet adlı kadının mektubunun yazıldığı yıl 1955 ocağıdır. Üsteğmen, o yılda kırk yaşlarında görünüyordu. Ordudan atılışının on yılı aştığını söylediğine göre, yaşının biraz daha ileri olması gerekir. Bu durumda 1910 dolaylarında

doğduğu düşünülebilir. Öyleyse, gerçek yaşından biraz genç gösteriyordu denebilir. Yine bu Üsteğmenin söylediğine göre, kadın kendisinden sekiz, on yaş küçükmüş...

Koska Muzaffer, hepsinden çok, duygulanmaştı. Birden hızlı hızlı birkaç soluk çektiği dumanı Niyazi'ye uzattı:

- Çek arkadaşım çek, bu dünyanın tanrısı yoktur. Biz, yeteneksiz insanlar değiliz. Yeteneksizlerin yükselmesi için bir kaldırım taşı gibi üstüne basılan kimseleriz. Onlar peteğin balını emer, bize de cami kandillerinde yakılmak için eritilmiş mumunu bırakırlar.

Üsteğmen atıldı, konuşacak gibi oldu, sesi boğuldu, durdu, gerindi, öne eğildi, doğruldu, kısık bir sesle:

- Bu dünyanın tanrısı da, peygamberi de vardır. Onların adına para derler, para. Parayı ben çok gördüm, kazanmadan, emek tüketmeden gördüm, değerini bilmedim. Şimdi bir genelev kızının .... kokulu yardımıyla geçiniyorum. Öyle mi? Değil, o bana olan duygularını böyle açıklıyor. Benim, onun parasına değil, insanlığına, yüceliğine saygım var. Bugün adam olsam, annem beni paşalar gibi yaşatır. Ancak ben bitmişim, yitmişim, dökülmüşüm. Benden adam olmaz. Adam olmazsa yine onbeş Kalafat olur, yirmi Evliyazade olur. Sen bunu tarihe yaz, deftere, kitabın kıyısına değil. Ölmek iş değil, güç değil. Güç olan, eşeklerin yaşaması için, insanların yokedilmesidir.

Üsteğmenin konuşması bitmiş mi, bitmemiş mi? bilen yoktu daha. Birdenbire tekkeye üç dört kişi daha geldi. Bir kıyıya oturdular, dumanlarını çekmeye başlarken çaylar sürüldü önlerine. Bunların kılıkları biraz düzgündü, giyimleri iyiydi. Varlıklı çevrelerden gelmiş izlenimi bırakıyordu. Beklenmedik bir sırada, hepsi bir ağızdan, hangi "makam"dan olduğu kestirilemeyen, bir şarkı söylemeye koyuldular. Sonda tekkedekiler tümü onlara katıldı, kendiliğinden bir uyum sağlandı:

Esrarkeşler Taşkışla'da çekerler demi
Böyle gelmiş böyle gider ömrün dümeni
Aynasızlar sardı bizi kırın kirişi
Merkeze düşenlerin dumandır işi dumandır işi
Ense verme avellere cızz etmeye bak

Dızdızcılar gibi oğlum olma avanak
Çek mastor çek dümen kırma dalgakıranda
Dem çekilir can savrulur burda harmanda
Çek mastor çek yalpa vurma çek çek çeeekkk.

Şarkı bittikten sonra, ocakçı hepsine "güvercin kanı" diyerek çay dağıttı, "eyvallah" sesleri yükseldi...

***

Bir gün, Niyazi ile Koska Muzaffer birlikte tekkeye gittiler. Nedense içerisi çok kalabalıktı, ancak duman alan azdı. Güvercin kanı denen çaylar birbiri ardınca geliyor, bardaklar boş kalmıyordu. Akşam yakındı, kapıdan üstü başı biraz düzgünce birisi girdi, ocakçının yanına gidip kulağına fısıldadı, bir çay içtikten sonra çıkıp gitti. Ocakçı tekkedekilere dönerek, "aynasız var" dedi. Bu sözler, polis baskın yapacak anlamına geliyordu. Dumancıların kimi dışarı çıktı, ortaya gelen mangalın içinde eğilip derin bir soluk çektiği sigarasını attı. Ocakçı mangalın üstüne biraz karanfil attı, ortalığı güzel bir koku kapladı. Yeniden çaylar geldi, birkaç kişi elliiki denen kâğıt oyununu oynamaya koyuldu, kimileri tavlaya başladı, bir iki de nargile geldi ortaya. Çayların arkası kesilmiyordu. Birden içeri üç dört kişi geldi, kaşları çatılmış, yüzleri asılmış sağa sola bakıyor, içerdekileri bir bir süzüyorlardı. Sonra onlar da birer iskemle çekip ayrı bir masacığın çevresinde çöreklendiler. Epey çay içtiler. Kimsede ses yoktu. Biri ocakçının yanına gitti, kıyıdaki musluğun önünde ellerini yıkamaya koyuldu. Ocakçı çevresinde hızla döndü, ellerini sağa sola oynattı. Adam ellerini yıkadı, ocakçının verdiği ufak bir bezle kuruladı. Birkaç dakika sonra geldikleri gibi, birlikte kalktılar, kapıya varınca en yaşlıları ocakçıya dönüp yüksek sesle:

- Kulağıma birtakım sözler geliyor, ayağını denk al, yoksa sana mevlanı şaşırtırım ulan.

Ocakçı, saygıyla eğildi, gülümsedi:

- Başüstü ağabey, sen varken bize dokunan olmaz.

Adamlar gittiler. Oyun kâğıtları, tavlalar kaldırıldı, eski yerlerine kondu. Bu gelenler Küçük Langa Karakolu'nun polisleriy-

miş, haftalık denetimi yapmışlar, suç sayılacak bir nesne bulamamışlar, gitmişler. Bunlara tekkede "haftacı" deniyordu. Haftada bir gelir, "gündelik"leri alırlarmış. Ocakçının Koska Muzaffer'e söylediğine göre bunların haftalık "gündelik"lerinin tutarı yirmibeş lira imiş, ayda toplam yüz lira. Önemli bir para. Ancak, ocakçının işini sürdürebilmesi için gerekliymiş. O da onu, başka tekkeye sattığı "duman"dan çıkarıyormuş.

Görevliler gittikten sonra, tekkeye birkaç kişi daha geldi, sigaralar sarıldı, çaylar söylendi. İçlerinden biri oldukça güzel, uyumlu bir sesle:

Gelse o şûh meclise nâz ü tegafül eylese
Âşık-ı zârı gülşen-i meclise bülbül eylese

dizeleriyle başlayan gazeli okumaya başladı. Sesi duyguluydu, saygıyla, sevgiyle dinleniyordu orada bulunanlarca. Gazeli bitirince hepsi birden "yaşa, nur ol" dediler. Bu genç adam, Şişli çevresinden, oldukça varlıklı, eski bir ailedenmiş, Almanya'da yükseköğrenim görmüş, uyuşturucuya orada alışmışmış. Şimdi Nişantaşı'nda oturuyormuş. Babası Büyük Postahane'nin arkasında kumaş tüccarıymış. Kılığı pek dağınık olmadığı gibi davranışları da dengesiz değildi. Arkadaşlarının durumu da onunkine yakındı. Almanya'da tıp öğrenimi gören bir Türk kızıyla nişanlaymış, kızın babası da bir süre Demokrat Parti'de bakan olmuş, sonra saylav olarak görevini sürdürüyor, öyle etliye sütlüye pek karışmıyormuş. Uyuşturucu kullanmaya başlayınca sözlüsünden ayrılmışmış.

Bütün bu tür söylentiler, dedikodular, uyuşturucu kullanmaya alışanların, ezici bir olay nedeniyle bu işe başladıklarını gösteren sözlü belirtilerdi. Gerçeklik aşamalarını bilme olanağı yoktu. Bilinen tek gerçek, uyuşturucu kullanan gençlerin çoğunun, varlıklı çevrelerden geldikleriydi.

Ertesi günü Niyazi'yi Bahar Pastahanesi'nde bir bayanın aradığını Kiryako Efendi söyledi. Niyazi kendisini arayanın Mihrünnisa olduğunu öğrenince evine gitti. Mihrünnisa, ona görüşemedikleri süre içinde geçen olayları anlatarak, yeni bir düzenleme yapmasının gerektiğini bildirdi. Artık o da bitirme sınavlarına girecek, en geç güz döneminde bu işi sona erdirecekti. Fakül-

tede olaylar pek iyi gitmiyordu. Öğretim üyeleri arasında, gizli bir particilik, senlik-benlik çekişmesi başlamış, Demokrat Parti'den yana olanlar iyice gemi azıya almışlardı. Durum öğrencileri de etkilemiş, artık sağ-sol tartışmaları tedirgin edici bir nitelik kazanmıştı. Mihrünnisa olayları sıralıyordu:

- Hocalar, öğrencilerden daha atak, yaşlarına, görevlerine yakışmayan girişimlerde bulunuyorlar. Öğrencileri sizden-bizden diye ayırmaya başladılar. Özellikle Türkologi, Türk Tarihi, Ortaçağ Tarihi, Arap-Fars Filologisi, Sosyologi bölümlerinde bu durum iyice göze batıyordu. Türkologi bölümü, nerdeyse Demokrat Parti'nin bir ocağı durumuna getirilmişti. Öğrencilerde bilgi edinme amacı yoktu. Birtakım yakışıksız olaylar sürüp gidiyordu. Birkaç profesörle kız öğrencileri arasında gizli ilişkilerin kurulduğu, hocanın isteğine boyun eğmeyen güzel kızların sınavdan geri çevrildiği, öpülmeden dışarı bırakılmadığı gezetelere bile yansımıştır. Fakültede Nurcular, Süyleymancılar etkinlik kazanmış, sınıflarda İkinci Abdulhamid'i övmeler, Atatürk devrimlerini yermeler açıkça sergilenmiş, başörtülü kız öğrencilerin sayısı göze batacak nicelikte çoğalmaya başlamıştır. Necip Fazıl ile yandaşlarının çıkardıkları Büyük Doğu dergisi Menderes'ten para yardımı görüyor, başını örtmeyen kız öğrencilerin ayakyolunda çocuk düşürdükleri bile söyleniyor, yazılıyor. Buna karşı üniversite yetkililerinin sesleri bile çıkmıyor, kimi hocalar, namaza gitmek için dersleri yarıda kesiyor, öğrencilerin de kendileri gibi davranmalarını istiyorlar.

Mihrünnisa bunları anlatırken üzülüyor, korkar gibi bir durum takınıyordu. Olay önemsenmeyecek, azımsanacak türden değildi. Yükseköğrenim kurumlarında yozlaşma, yüzeyselleşme açığa çıkmış, hızlı bir geriye dönüş başlamıştı. Menderes'le gizli ilişkileri olduğu söylenen, yüksek bir görevlinin romancı karısı, örtülü işleri açığa vuruyor, romanları gerici kızlar arasında kapışılıyordu. Demokrat Parti ilerigelenleri yeniliği, devrimciliği "komünistlik"le suçluyordu. Ülkenin durumu, geleceği ne yandan bakılsa kaygı vericiydi.

***

Niyazi, birkaç gün sonra, Kumkapı balıkçılar kahvesine

(meyhanesine) gitti. Yine gözleri Kirkor Dayı'yı aradı. O, bir kıyıya çekilmiş rakısını yudumluyordu. Niyazi'yi görünce, tatlı bir Ermeni söyleyişiyle:

- Nerelerdesin be oğlum (evladum), gözlerim aradı seni? Üzüldüm, buralardan gitti mi diye düşündüm. Bak bizim durumumuz böyle işte. Günden güne artıyor rakının parası. İçmenin bile tadı kalmadı nerdeyse. Senin bir delişmen arkadaşın vardı ne oldu, o da görünmüyor ortalıkta?

- Onun durumuna ben de çok üzülüyorum, yarın günüdür, onu görmeye gideceğim. Babasını vurmuş, şimdi Sultanahmed Cezaevi'nde.

- Olmadı bu işte. Baba vurulur mu? İyi de olsa, kötü olsa baba babadır, ona el kaldırılmaz. Baba, ana insanın kıblesidir be oğlum. Ne yapmış da vurmuş babasını?

- İşin içyüzünü açıkça bilmiyorum. Bildiğim onun böyle bir işi kolay kolay yapmayacağıdır.

- Kolay olmaz, bilirim. Babayı öldürmek, anayı vurmak kolay olur mu? İnsanın elleri kırılır, gözleri kör olur. Hani benim de anam-babam sağ olsa da, ellerini değil ayaklarını öpsem. Zaman değişti zaman, kimsede saygı kalmadı. Gençler yolda yürürken insana omuz vurup geçiyorlar, sonra da dönüp dik dik bakıyorlar. Saygı kalmayınca dünyanın yayları da gevşer, araba gıcırdamaya başlar. İnsanlığın başı saygıdır. Şimdiki gençlerde kalmadı saygı. Bak, sana başımdan geçen bir olayı anlatayım da dinle:

- Kurtuluş Savaşı yıllarındaydı, ben de yaşı otuza yaklaşmış bir delikanlıydım, kanım kaynıyordu, gençlik bu ya. Ailece yakınımız olan bir kızı severdim. Ancak, onunla evlenmek için çok param yoktu, baba eline bakmak da istemiyordum, biriktirmeye çalışıyordum, Mustafa Kemal Anadolu'da bayrağı açmıştı. İstanbul padişahı İngilizler'e kanmış, Anadolu'da açılan bayrağı dine, islamlığa karşı ayaklanma diye anlıyordu. İstanbul Fransız, İngiliz askerleriyle dolmuştu. Bizim Ermeniler'den de kandırılmış haytalar, bıçkınlar çıkmış, onlara uymuşlardı. Neyse. Bir akşam üzeri Kumkapı'dan, evimizin önünden aşağı iniyordum. Sözlüm de karşıdan çıktı önüm sıra gidiyordu. Ona yetişmek üzereydim ki bir bıçkın çıktı kızın kolunu tutup çekti. Bizden değildi, ya İngiliz ya Fransız askeriydi ne bileyim. O zaman müslüman kadın-

lar örtünür, yaşmak, çarşaf, ferace giyinirler, Hıristiyanlar şimdiki gibi dolaşırlardı. Adamın dilini anlamazdım. Elini tutup, ne yapıyorsun ulan, demek istedim. Bana bir omuz attı, bir de yüzüme tükürdü. Yapıştım kolundan bir salladım onu çarptı duvara. Arkamdan başka bir it yumruğu indirdi belime, yıkıldım, sonra fırladım. Çektim bıçağı bir salladım boşa gitti, üzerime atılacakken ikincisini vurdum yığıldı. Kaçtım, gizlendim, sonra yakaladılar, dünyanın dayağını yedim, içeri attılar. İstanbul padişahı kimseye yardımcı olmadı. Altıbuçuk yıl yattım içerde, asmadılar. Assalar daha iyiydi. Mustafa Kemal Paşa kazanıp İstanbul'u kurtarınca biz de kurtulduk. Hapisten çıktığım zaman babamı İngilizler'in götürdüklerini, nereye gittiğini kimsenin bilmediğini öğrendim. Babam evine İngiliz bayrağı asmadı diye öldürmüşler adamı bilinmeyen bir yerde. Soymuşlar, paraları almışlar. Şimdi mezarı bile yok. Ağabeyim Londra'daydı, araştırdı, alıp götürdüklerini, bilmeden öldürdüklerini öğrendi. Bu dünya böyledir. İnsan olan düşmanlık etmez, kendinin de düşmanı olmaz. Hapiste esrara alıştım, rakı bulunmuyordu. Çıkınca esrarı bıraktım, rakıya başladım kurtuldum. Çok geç evlendim. Şimdi en büyüğü otuzunda dört çocuğum vardır. Kızım evlendi, Pariste'dir, büyük oğlum mimar, küçük oğlum ablasının yanında, Paris'te okuyor, öteki de burda kolejdedir, bakalım adam olacak mı? Bunları neden söyledim bilir misin? Oğlum beni öldürürse ben baba değilim demek. Onu büyütmek, adam etmek için gecemi gündüzüme kattım. Kuyumcu çıraklığı, dericilik, balıkçılık yaptım. Babamdan bana ...... Şimdi bir galeta fırınım var, geçinip gidiyoruz...

Kirkor Dayı bunları söyledikten sonra rakısını yudumladı, biraz sonra kalkıp gitti. Giderken, Niyazi'ye sezdirmeden onun hesabını da ödedi. Niyazi, arasıra Kirkor Dayı'yı görür, konuşur, anlattığı öyküleri, olayları, serüvenleri dinlerdi. Kirkor Dayı birkaç yıl sonra öldü...

***

Niyazi, bir sabah erkenden kalkar kalkmaz, Mes'ud'un annesini aramayı, yeni durumu öğrenmeyi, oğluyla hangi koşullar altında hapishanede ilişki kurduğunu sormayı düşündü. Ezik, bu-

ruk bir yürekle Mes'ud'un evine gitti. Kapıyı çalarken elleri titriyor, nasıl bir yüzle, ne biçim bir davranışla karşılaşacağını düşlüyordu. Kapıyı küçük oğlu açtı, evi dolduran bir sesle annesine, "anne Niyazi ağabey geldi" diye bağırdı. Niyazi, içeri adımını atar atmaz, kadın ağlayarak ona sarıldı, "oğlum, Mes'ud'umun yadigârı" diyerek sarsıldı. Niyazi, kadının elini öperken gözyaşlarını tutamadı. Onların bu durumu karşısında, öteki çocuklar da ağlamaya başladılar. Evde, Niyazi'nin ilk kez gördüğü yaşlı bir kadın vardı. O da, Mes'ud'un anneannesiydi. Hepsi birden ağladılar. Kadın, Mes'ud'un başından geçen, evde geçen, bütün olayları ayrıntılarıyla anlattı. Mes'ud'un babasını öldürmeyi düşünmediğini, arasıra ileri geri konuşursa da bunun bir taşkınlıktan öteye geçmediğini söyledi. Annesinin anlattığına göre, Mes'ud'u ele veren, yirmidört yıl ceza yemesine neden olan, babasının sevgilisiydi. Kadın, bir dilekçe ile Mes'ud'un babasını öldürmeyi yıllardır tasarladığını, birkaç kez onu izleyip elverişli durum aradığını bildirmiş, bunlara kendisinin de, başka bir arkadaşının tanık olduğunu söylemişti. Yargıç bu kadınların ikisini de dinlemiş, Mes'ud'un elyazısıyla yazılmış bir mektubu dosyaya koymuş, öldürme konusunda daha önceden düşünülüp taşınıldığına kesin kanı getirmişti.

Mektup ne zaman yazılmıştı? Kadının eline nasıl geçmişti? Bu soruların yanıtı açık değildi. Ancak içeriğinden, askere gitmeden önce, belge almakla sonuçlanan sınavdan sonra yazıldığı, Fatih'ten postaya verildiği, silik olmasına karşın zarfın üzerindeki damgadan 1952 yılını gösterdiği anlaşılıyordu. Bu yıl epeyce kuşkuluydu, zarf, o mektubun olmayabilirdi. Zarfın üstü daktilo ile yazılmıştı. Mes'ud daktiloyla yazmayı bilmediği gibi, öyle bir aracı da yoktu. Sonra Mes'ud'un yasal olarak liseyi 1949'da bitirmesi gerekirdi. Lise ikide kalmış, Niyazi bir üst sınıfa geçmişti. Niyazi, liseyi 1948'de bitirdiğine, Mes'ud da iki yıl üstüste kalmadan özel liseye geçtiğine göre, özel liseden belgelenmesi 1951 yılının eylül döneminde olabilir. 1951-1952 yılları arasındaki sürede Mes'ud askerlik için ikinci ertelemesini yaptırmış, ancak 1952 yılının sonlarına doğru, "kaçak" işlemine uğramıştı. Üstelik Niyazi'den bir dönem önce askere gitmişti. Niyazi ise 1953 yılı kasımında Yedek Subay Okulu'na girmişti. Araya giren

bu süer önemliydi. Mektubun içinde belgelenme, okuldan kovulma gibi sözcükler yoktu, yalnızca:

"... bir baba olarak, yalnız annemi ezmek için satın aldığın genç oynaşın değil, benim geleceğimi de düşünmen gerekir. Bana ayda beşyüz lira gibi büyük bir para veriyorsun, beni öyle alıştırdın, şimdi ben senden, geleceğimi kazandığım zaman ödenmek üzere, beşbin lira istiyorum, vermiyorsun. O verdiğin para da annemin gelirlerindenmiş, sonra öğrendim. Oysa sevgiline bir gecede onun birkaç katını yediriyorsun. Ben, ilerde bir serseri olarak sokağa dökülürsem ağrıyacak olan yine senin başındır. Bu baş ağrısı seni öteki dünyaya da götürebilir, bir yanın tutmaz olarak bu dünyada da süründürebilir... Sevgilinin yumuşak kollarında, sana biri ölü dört çocuk doğurmuş anamı unutmaya hakkın yoktur. İlerde bir yanın tutmaz olduğu zaman sena bakacak olan o genç oynaşın değil, yine annemdir. O genç oynaşın, paranın sağladığı başka bir kucak bulmakta güçlük çekmez. Oysa sen, annemin ellerinden başka sığınacak yer bulamayacaksın... oğlun *Mes'ud.*"

Yargıçlar kurulu burada, "ağrıyacak olan yine senin başındır. ...seni öteki dünyaya da götürebilir. ...bu dünyada da süründürebilir.." sözleri üzerinde durmuş, iki kadının tanıklığıyla bunları pekiştirmişti. Öte yandan, polisin ağır yaralanmasıyla sonuçlanan ikinci olay dolayısıyla verilen ceza da eklenince, Mes'ud yirmidört yıl yedi. Mes'ud da kalçasından, polis kurşunuyla yaralanmıştı. Yarası ağırdı, bir aya yakın bir süre sağıltım altında tutuldu. Duruşmalara görevlilerin koltuklarına girmesiyle çıkabiliyordu. Nedense duruşmalar pek uzun sürmedi, üç ayda sonuca bağlandı. Şimdilik yapılacak bir iş yoktu, bütün umut Yargıtay'a bağlanmıştı. Annesi, oğlunun geleceğinden umutlu değildi, üstelik uyuşturucuya alışmaya başladığını da biliyordu. Buna karşın oğlunu parasız bırakmıyor, yasaların elverişliliği oranında elinden geleni yapıyordu.

Kadıncağız, "Mes'ud'undan başka sözcük bilmiyordu nerdeyse. Kardeşleri de, karanlığa yuvarlanmış bir ağabeyin geleceği karşısında buruk yürekleriyle ne yapacaklarını kestiremiyorlardı. Anneannesi ise, bütün yaşlı kadınların yaptıkları gibi tanrıya yakarıyor, torununun kurtulması, yaşaması için adaklar adıyor, di-

leklerde bulunuyordu. Niyazi, bu eve sık sık uğradı, Mes'ud'un acı sonu gelinceye değin, bu ailenin içinde yeraldı.

***

Niyazi, birkaç gün sonra, Beyoğlu'na çıktı, Konak Oteli'nin kıraathanesine uğradı, pencere kıyısında oturdu. İçerde, büyük salondaki masalardan birinde, günün tanınmış, sözde sanatçı kadınları oturuyorlardı. İçlerinden biri, üzüntülü üzüntülü, Niyazi'yle selamlaştı. Başka bir masaya geçmesi için parmağıyla Niyazi'ye "şuraya gel" der gibi yaptı. Niyazi, kadının isteğine uyarak, gösterdiği masaya geçti. Kadın, Niyazi'nin yanına gelir gelmez, ilk sözü:

- Mes'ud'tan ne haber? Bütün olup bitenleri biliyorum, onu uçuruma iten benim. Bana yardımcı ol, onun için elimden gelecek ne varsa yapabilirim. Ona nasıl bir iyilikte bulunabilirim? Bende bir değişiklik yok, eskisi gibiyim. Onu, sonsuzca sevdiğimi şimdi anlıyorum. Kendimi ona adayacağım. Annem hep seni soruyor. Neden bizden böyle koptun, uzaklaştın, adımızı etmez, kapımızı açmaz oldun? Ben çalışıyorum, ancak sokakta değilim, bitmeyen isteklerimin, tutkularımın tutsağıyım. Akşamları eve gidiyorum. Şimdi Talimhane'de oturuyoruz. Öteki evlerimizi hep kiraya verdik, telefonumuz da var. Ben seni Bahar Pastahanesi'nden çok sordum, Ankara'da olduğunu söylediler, evlendin mi? Bize gelecek misin? Söz ver, yarın akşam yemeğe gel, sana söyleyeceklerim çoktur.

- Senin bana söyleyeceklerin olabilir. Ancak benim sana söyleyeceklerim içaçıcı değil, dersem, gücenir misin? Mes'ud'a yardımcı olmakta çok geç kalmadın mı? Neydi o ele avuca sığmazlıkların? Neydi o ortalığı birbirine katmaların? Dönülmez bir yola girdikten sonra "yarın görüşelim" demenin anlamı var mı? Evinize gelsem bile anneannenin değil yüzünü görmek, sesini bile duymak istemiyorum. Ben evinizde olsam bile yüreğim Mes'ud'la Sultanahmed Cezaevi'ndedir. Sen evlendin mi?

Handan bunları dinlerken mendilini gözlerine tutarak, hıçkırmamaya çalışarak ağlıyordu, konuşacak durumu, gücü yoktu. Birer fincan çay içtikten sonra, ikisi birlikte, Talimhane'yi git-

mek üzere kalktılar. Handan, arkadaşlarının yanına gidip öteberisini alarak döndü, ağlıyordu. Yolda, yaşlı gözlerle birbirine bakmaktan öte yapacak işleri kalmamıştı. Eve gittiklerinde kapıyı Hikmet Hanım açtı, Handan anneannesinin Niyazi'yle karşılaşmaması için kendi odasına gitmelerini söyledi. Hikmet Hanım çok sevinçliydi, Niyazi'nin gözlerinin içine bakıyor, kızından duyduğu kaygıyı da gizlemiyordu. Handan, akşam yemeğini birlikte yiyeceklerini, Niyazi'nin evine gidinceye değin burada kalacağını söyledi. Biraz konuşup birbirinin durumunu sorduktan sonra, Hikmet Hanım, kızının odasından çıktı, akşam yemeği için gerekenleri yapmaya koyuldu. Handan gözlerini siliyor, derin, hızlı soluyordu:

- Bak, Niyazi, ben evlenmedim, evlenmeyeceğim. Ben evlilikten, erkekten korkuyorum artık. Sen, gazetelerde gördüğün fotoğraflarıma bakarak, beni sokağa dökülmüş bir kadın sanacaksın. Oysa ben öyle değilim, ben senin bildiğin, tanıdığın eski Handan'ım, ben "kızım". Erkeklerden ürküyorum, tiksiniyorum. Sakın beni bir sapık sanma, öyle anlama. Ben, Mes'ud'u sevmiyorum, oysa bu durumda çok seviyorum. Bunu bilmiyordum, yıkıldım, sarsıldım. Benim bütün evlenme girişimlerim bir dengesizlikmiş anlayamadım. Evlendiğim, karısı olduğumu sandığım adam annemden daha kadınmış, nerden bileyim, şekerim? Şimdi bana söyle, Mes'ud ne olacak? Onu kurtarmanın yolu yok mu? İkiyüzlülük, kaypaklık ne acıymış. İnsan başına gelmeden anlayamıyor, gerçeği yaşamadan, tatmadan öğrenemiyor. Sakın evlenme, o yola girme, başını kuma gömme, yaşamaya bak. Mutluluk evlilikte değil, yaşamayı bilmektedir. Ben yine bunalıma girdim sanıyorum. Puro sabunlarının tanıtılmasında fotoğraflarım çıkıyor, ancak onlar yaşanan bir olay değil, yalnız para kazanmak için, birkaç dakikalık çalışma, o da başka yerde değil kadın arkadaşlarımın arasında, onların gözü önünde çekilmiş. Hepsi birkaç fotoğraf, onlar sık sık gazetede bastırılıyor. İnan bunlara, ben sokak kadını olmadım, olmayacağım. Yanlış bir yola girdiğimi geç de olsa anladım. Tiyatroyu seviyorum, ancak tiyatrocuların davranışlarından, eylemlerinden kendimi uzak tutuyorum, bunu bil, yanlış anlama. Görev aldığım filmlerde de öyleyim.

- Dinle Handan, bu duygulu, bilgece konuşmaların, yaşanan,

yaşanmış gerçekleri, olayları değiştiremez, olan olmuş bitmiştir. Yapılacak iş yaşama, bundan sonra, yeni bir yön vermek, yeni bir izlence uygulamaktır. Mes'ud'u sevdiğini söylüyorsun, inanıyorum, inanki inanıyorum. Bu sevgi beni üzüyor şimdi, çok mu çok üzüyor. Mes'ud'u kurtarmak için sevgi, saygı yetmez artık. Onu ancak gönlünde yaşatabilirsin. Yaptıklarından acı duyuyorsun, bunalıyorsun. Bunları bırak şimdi. Bakalım Yargıtay ne diyecek? Olumlu bir sonuç çıkarsa Mes'ud'u kurtarmanın yollarını ararız. Cezasız kurtulacağını pek sanmıyorum. Kimbilir, az bir ceza verilebilir, onu da bilemem. Ortada öldürülmüş bir insan, ağır yaralanmış bir polis var. Boyuna "ben kızım" diyorsun. Bunları diline dolamanın da gereği yoktur. Kendini kimseye vermediğine, direnişine saygı duyuyorum. Ancak bunun da öyle uzun boylu süreceğini sanmıyorum. Tuttuğun yol, seçtiğin iş alanı senin bu direnişini kıracak, bu yola girenlerin yazgısı neyse senin de başına gelecek. Yıllardır arkadaşız, içli dışlıyız, birbirimizi az çok tanıyoruz.

- Tanıyorsan, benim seçtiğim iş alanında çalışanların yaptıklarını yapmayacağıma inan. Yanıldım, aldandım, ancak büsbütün çıldırmadım, sokağa düşmedim, kimsenin elinde oyuncak olmadım, hani sık sık söylediğin "bir keyif maddesi" olmadım. Şu "madde" sözcüğünü de sevmiyorum. Kırk türlü anlamı var. Bilmem "yasanın kaçıncı maddesi", "yiyecek maddesi", "madde" ne karışık, bulanık sözcük. Benim işlerim daha açık bu senin "madde" dediğinden.

Handan, bunları söylerken, titrer gibi oldu, gözleri ışıldadı, sonra yüzü sarardı. Kollarını yanlara doğru açarak, "tanrım kurtar beni" dedi. Dizkapaklarını birbirine vurdu. Kendini sergiler gibiydi. Birdenbire Niyazi'ye doğru eğildi, gizli bir söz söyleyecekmiş gibi davrandı, geri çekildi, yavaş, yumuşak, duygulu bir sesle: "Seni seviyorum" dedi. Az önce kendini Mes'ud'a adadığını, evlenmek istemediğini, erkeklerden korktuğunu, tiksindiğini, "kız" olduğunu, öyle kalacağını söyleyen bir bayanın, biraz sonra "seni seviyorum" diyerek, göğüslerini, dizkapaklarından yukarısını, erkeği etkileyici yerlerini göstermeye çalışması kolay anlaşılacak bir davranış biçimi değildi. Niyazi şaşırdı, yeni bir bunalımın başlangıcına gelindiğini düşündü. Önceleri daha belir-

gin çizgiler içinde bulunan, ancak lisede başarısızlığın acı tadını tattıktan sonra birdenbire değişen, sonra Mes'ud'a bağlanan, ondan kaçan, yeni sözlüler edinen, evlenen bir bayanın bu çelişkileri neydi? Neden boyuna "ben kızım" diyordu? Evlenmiş-boşanmış bir bayanın, yasalar karşısında, "kızlığı" sözkonusu değildi. Olayın bilinmeyen, bilinçaltında saklanan bir nedeni vardı. Bu ne olabilir, Handan'ın tinsel dünyasına hangi yollla girebilirdi? Bu sorunun karşılığını bulmak, o gün için kolay değildi, biraz beklemek gerekiyordu. Handan'ın babası eski bir felsefe-ruhbilim öğretmeniydi. Onun gençliğinde Freud'un ortaya attığı bilinçaltı sorunu çok yaygındı. Bu sorun, özellikle gençlik dönemlerinde, çevrenin baskısıyla bilinçaltına itilen, açığa vurulmayan olayların sonradan bilinç yüzeyine çıkışıyla ilgiliydi.

Niyazi, o günün akşamına değin, Handan'ın evinde kaldı, akşam yemeğinde biraz içki içildi, anneanne yemeği kendi odasında yedi. İki gün sonra, Hikmet Hanım'la yine evinde buluşan, Handan gelinceye değin konuşan Niyazi, ondan birtakım gerçekleri öğrendi. Handan, birbuçuk yıl içinde bir aya yakın bunalıma girmiş, yine Şişli'deki Fransız Hastahanesi'ne yatmış, sağıltım altına alınmıştı. Evliliği istiyor, sonra korkuyor, kadınlığın, anneliğin ezici bir olay olduğu kanısını besliyor, bu nedenle düzelemiyordu. Geceleri Mes'ud'un adını sayıklıyor, sonra ona söverek yatağından fırlıyor, yine uykuya dalıyordu. Kadınlarda, belli dönemlerde görülen özellikler onda yok denecek nitelikte, seyrekti. Niyazi, bu açıklamayı dinledi, bilmediği bir alan olduğundan karşılık veremedi, susmakla yetindi. Bu inandırıcı bir açıklama, kesin sonuca vardırıcı bir neden değildi. Handan, gerçekte sağlıklı, tutkulu bir kızdı. Daha lisenin ikinci sınıfındayken bile evlenmeye yatkındı, en elverişli durumda bunu gerçekleştirebilirdi de.

***

Rezzan Hanım, eskisi gibi Hikmet Hanım'la sık sık buluşmuyor, gece yarılarına değin içkili yemeklere katılmıyordu. Mes'ud'un başına gelenler, Handan'ın dengesizliği araya serinlik sokmuştu. Bu iki eski arkadaş, aile gönüldeşi, buluşmaları oluruna bırakmış, epeyce seyreltmişti. Niyazi'nin İstanbul'a geldiğini

yine Hikmet Hanım'dan öğrenmiş, Bahar Pastahanesi'ne telefon ederek kendisini aramasını bildirmişti. Niyazi, dediğini yerine getirdi, Rezzan Hanım'la buluştu, Mes'ud'un küçük evine gittiler. Bu buluşma, beklenmedik bir gerçeğin aydınlığa kavuşmasını sağladı, Handan'ın özel durumu anlaşıldı. Olayın gizli bir yanı yoktu, aile içinde çözüm gerektiren, babanın dengesizliğinden kaynaklanan bir sorundu. Büyük umudların ardında koşmak, çevresinin üstüne yükselmek, kolay ün kazanmak aşağı yukarı birçok genç kızın ülküsüydü. Ancak, buna kavuşmanın yolları dolambaçlı olduğu oranda da çetindi. Bu yollarda özü sözü doğru, güvenilir bir kılavuz gerekti. Handan bunu tek başına denemeyi yeğledi. Evliliğinde umduğunu bulsaydı yeni bir bunalıma girmesi sözkonusu değildi. Onun, sık sık "ben kızım" demesi kendini koruduğunun değil, ulaşmak istediği aşamayı bulamayışının sonucuydu. Evlilik ona umduğunu, stüdyoda birlikte çalıştığı eşi ona düşlediğini verebilseydi, önemle vurguladığı "kızlık" sözcüğünün değeri kalmayacaktı. O, bu yolda, şunun bunun elinde yıpranmış bir kadın olarak ereğine varmak istemiyordu. Daha açığı "sokağa düşmüş bir sanatçı" diye nitelenmekten kaçıyordu. Rezzan Hanım, onun bütün gizemlerini öğrenmiş, Mes'ud'u gerçekten sevdiğine de inanmamıştı. Niyazi'yi sevmesine gelince, bu da aldatıcıydı, Niyazi'de yeterli bir erkek örneği görüyor, onunla ya da onun gibi birisiyle evlenmede mutluluk bulacağını sanıyordu. Bir gün, annesinden gizli olarak, Rezzan Hanım'a içini dökmüş, Niyazi'yle hangi koşullar altında da olursa olsun evlenebileceğini söylemişti. Niyazi'nin ona karşı olumsuz davranması, Mes'ud yüzünden, ona olan candan bağlılığı nedeniyle. Rezzan Hanım, ona, bunları açıkca anlatmıştı. Handan ise, bunu dinlemek bile istememiş, gözü kapalı bir evliliğe, bir bakıma Niyazi'ye olan eğiliminden kurtulmak için yanaşmıştı. Rezzan Hanım'a göre olayın içyüzü şöyleydi:

- Handan, gerçekte dengesiz değildi başlangıçta. Annesiyle babası arasında geçen olaylar, annesinin eşi karşısında doyumsuz kalışı, ondan kopuşu, susamışlığı çocukluğundan beri kızını etkilemiştir. Hikmet Hanım, kendisinden epeyce yaşlı olan eşiyle bağımsız bir kadın olmak için evlenmiş, ona iki çocuk doğurduktan sonra bu evlilik işine son vermeyi içine yerleştirmişti.

Bunu, bana çekinmeden, gizlemeden söylüyordu. Onun için evlilik, toplumun bir kural olarak tanıdığı yolda yürümek değil, yasal ortamda "kızlık" denen bağdan çözülmekti. Evlilik bir denemeydi, kadını yaşamı boyunca bir erkeğin egemenliği altında sokmak değildi. Ülkemizde kadın-erkek ilişkileri yasaların onayladığı doğrultuda, erkeğin çıkarınadır. Son yıllarda, Avrupa'nın etkisiyle, özellikle yabancı dilde öğretim yapan kurumların yaygınlaşan anlayışıyla kadınların yararına birtakım uyanmalar oldu. Handan, bu uyanmaları sezen çevrenin içindeydi. Kendini, toplumda, yalnızca bir dişi olarak görmüyordu, göremezdi de. Bir felsefe öğretmeninin kızıdır. Babasının okuttuğu ile evinde yaşadığı, toplumda gördüğü bağdaşmıyor, çelişiyor. Ne yapabilir bu ortamda biraz uyanık kız? Söylesene, niye susuyorsun? Söyleyecek sözün yok da ondan. Handan, toplumumuzda sınırlı bilgiler edinmiş bir ailenin kızı, üstelik de yetenekli. Bu yetenekler dar çizgiler içinde olabilir, buna karşın yetenek olarak var. Peki, bu kıza, arkadaş çevresi uygarlık alanında, ne verdi? Onu güzel, eti sevilir bir dişi olarak gördü. Kız, önce, bu esintiye kapıldı, sonra yavaş yavaş dengelendi. Suç kimde? Erkek aradı (bir dişi olarak doğaldı bu eğilimi) yasal ölçüler içinde bulamadı. Seni sevdi, karşılık görmedi. Sen sözlüydün, nişanlıydın, şuydun buydun. Ancak, öğrencilik yıllarının başında özlediği gençtin. Sen o yıllarda sözlü de değildin. Sonra Mes'ud'u buldu, para gördü, daha geniş bir arkadaşlık ortamı buldu. Kesin bir çizgi belirleyemedi. Çıkmazlar arasında kaldı. Senin de yapacağın bir iş yoktu. Bak Niyazi, sen mutlu olamayacaksın. Günün birinde beni anacaksın, yüreğin burkulacak. Bunu çok iyi biliyorum, anlıyorum. Olayların sonunda sen de onun gibi olacaksın. Handan, düşmedi, düşürülmedi, gelişigüzel bir akıntıya kapıldı, kendini korudu. Bu "koruma" doğal değil gelenekseldi, yasalarımıza aykırıydı, uygundu önemli sayılmamalı. Önemli sayılması gereken, bir insanın sınırlandırılması, belli bir inancın egemenliği altında tutsak kalmasıydı. Handan, yüzbinlerce kadının seyrek bir örneğidir. Handan, bana anlattıklarına göre, Mes'ud'u önceleri çok seviyordu. Ancak, Mes'ud anlayışlı değil, hırçın bir gençti. Handan'ın babası da annesine karşı öyle davranıyordu. Biliyorsun, Hikmet Hanım'ın kocası, Çamlıca Kız Lisesi'nde (şimdi öyle biliniyor)

hocasıydı. Sonra "hocası, kocası oldu", doğal doyum sağlanamadı. Kim suçlu? Susuyorsun, susma, olmaz bu. Bu duygular, sezgiler sonunda anasından kızına sıçradı.

- Bu sözlerin çok içli, duygulu, etkileyici. Bana söylemek istediğinle, Handan'ın serüveni arasında bir bağlantı kuramadım.

- Niyazi, beni sorguya çeker gibi konuşuyorsun. Ben sana, hepimizin bildiği olayları anlatmak istemiyorum, biri erkek biri dişi iki insan arasındaki karşılıklı gerginliği anlatmak istiyorum Karşılıklı ilişkilerde suç ararken, önce kadını gündeme getirmemeli, kadından beklenen özverinin kaynağında erkeğin kısa sürelik bir doyumu temel neden sayılmamalı. Kadın, ne denli yüksek bilgili olursa olsun, belli tutkusal eğilimleri vardır. Bunları erkek daha kolay giderir, iş kadına gelince "aile namusu", "din", "iman", "ahlak" gibi soyut kavramlar ortaya atılır. Kadının "namussuz" sayıldığı yerde bu "namussuz" eyleme katılan erkeğin adı söylenmez. Yeryüzünde kimse tek başına "namussuz" olamaz. Bütün "namussuzlukların" arkasında ikinci bir kişi vardır. Yasalar, toplum düzeni, gelenekler, özellikle de din bu ikinci kişiydi söyleyecek aşamada "namuslu" değildir. Peygamberi "hovarda" olan bir dinin, kadınların çapkınlığını ağır suç, ahlaksızlık sayması alçaklığa çarşaf giydirmekten öte bir anlam taşımaz. Daha açığını söyleyeyim sana padişahı hovarda olan bir toplumun kadınları da hovardadır. Sayısız kadın alan bir peygamberin yönettiği toplumda, sayısız koca arayan kadının bulunduğunu yadsıma olanağı var mı?

- Bu söylediklerinin doğruluğunu tarih olayları gösteriyor. Ancak bunlarla Handan'ın ne ilgisi var? İkimizin tanıdığı bir gönüldeş çevresinde geçmiş olaylardan buralara niye sıçradın? Ben, senin yadırgadığın inançlara, geleneklere inanmıyorum, onları biliyorsun. Neden böyle ezici, öğüt verici sözler söylüyorsun? Ben, senin karşı çıktıklarını savunmuyorum. Üstelik, seninle tanışmamı sağlayan Hikmet Hanım'ın kızına karşı benimsediği tutumu da onaylamıyorum. Mes'ud arkadaşımdır, Handan arkadaşımdır. Aralarında üzücü olaylar, kıvandırıcı yakınlaşmalar geçmiş. Sonra hepsi olumsuz bir sonuca varmış. Ben, bugün, ikisi adına da üzülüyorum, Mes'ud'u daha çok düşünüyorum, onun sonu uçurumdur, ölümdür.

- Sen şiir okuyorsun Niyazi. Yaşadığımız olaylar şiir değil, gerçektir, insanın ne olduğunu ortaya koyan elle tutulur kanıtlardır. Bir kadın için doyurucu olan, yalnızca erkekle uyumlaştığı yatak değil, yaşam boyunca onu diri tutan güçtür. Kadın bu gücü kimde bulursa ona bağlanır. Aile, toplumsal bir kurum olarak, kutsaldır; ancak kutsallık kimseye yaşama gücü sağlamamıştır. Siz erkeklerin bütün tutarsızlığı kadını bir "yatak varlığı" diye görmenizdedir.

- Ben, seni öyle görmedim, görecek yaratılışta bir insan da değilim. Doğal doyum önemli değil bence. Kadın, önce bir insandır, sonra erkeğin bütünleyicisidir, "yanında" değil. "Bütünleyicisi"dir derken de, kadını bir "yan-öğe" olarak görmüyorum, "temel-ilke" diye anlıyorum.

- Ne güzel, ne aldatıcı sözler bunlar. Bütün okumuş çapkınlar böyle söyler. Senin Platon'unun ünlü "*Devlet*"inde kadının yeri nedir söyler misin şekerim? Dahası var, dinle, sözüm bitmedi. Muhammed'in kitabında kadın nedir? Ben söyleyeyim sana, sen bilsen de: "tarla". Pek güzel, bu tarla binlerce dönüm olursa, bir ağanın iyeliğinde bulunursa, bunu kaç kişi ekebilir? Yoksa bütün kadınları, senin Maçka'daki çalılıklarında hırsızlama odun kesen, Gümüşhaneli işçilerle oyuklarda sevişen, daha önce adını ettiğin köy kadınlarından mı sanıyorsun? Böyle düşünüyorsan aldanıyorsun. Uygar kadının senin çalılığında, uygar kocanın da senin çalılığına odun çalmaya giden kadında gözü olamaz, olana diyeceğim yoktur. Ben Maçkalı değilim, biliyorsun.

- Maçka'yı, odun hırsızlarının yörelerini şimdi ortaya atmanın, beni dolaylı olarak alaya almanın gereği nedir Rezzan?

- Gereği yok, bir anı olarak aktarıyorum. Biliyorsun, yeğenim Trabzon'da Orman Bölge yöneticisiydi, eskidenberi Maçka'da geçen olayları biliyor. Kadınların birer odun taşıyıcısı, ot taşıyıcısı, kocalarının da Maçka kahvelerinde kâğıt oynamakla gün geçiren kimseler olduklarını söylüyordu. Bunları sen de dinliyordun, neden sesini çıkarmadın? İçkinin etkisiyle konuştuğumu sanma, doğruyu söyle. Maçka'nın Yeşilyurt köyünde kaç cami var, hangi yılda yapılmıştır söyler misin? Sen söylediğin Rumca türküleri Şişli'de öğrendim diyebilir misin? Maçka'da Orman Bölge Şefi olan yeğenimin anlattıklarına mı inanayım sana mı?..

- Kızıyorsun, konuyu saptırıyorsun Rezzan. Bunların bu sırada yerini bulamıyorum. Handan sözkonusuydu Maçka'ya, yaylalara, babamın çalılıklarına gittin, anlamıyorum, nedir dilinin altında sakladığın?

- Dilimin altında saklanan yok Niyazi, kadın sorunu var ortada. Handan bu sorunun içindedir. Kadın sorunu ilden köye, köyden ile gelince değişmiyor. Konu, kadının bir insan olup olmadığını açıklığa kavuşturmadır. Senin Maçka'nı ben daha önce babamdan öğrendim, senin o ünlü ailenin büyüklerini görmedim, yaşım dolayısıyla göremezdim. Annemden, babamdan dinledim, istersen annem anlatsın sana. İnsan yalnız gördüğünü değil, başkalarından dinlediğini, okuduğunu da öğrenebilir. Goethe'nin "*Werter*"ini okuyup canına kıyanlar hep anlatılan olayları yaşamıştır denemez. Bütün müslümanların Muhammed'i tanıdıkları söylenebilir mi? Kaç kişi görmüş onu? Onun sözlerini derleyenler bile, onun ölümünden en az ikiyüz yıl sonra doğmuştur.

- Ne güzel konuşuyorsun Rezzan, şaşıyorum, içkinin etkisi denmez buna. İçki insana bilgi kazandırmaz, bildiğini söyleme kolaylığı sağlar.

Gün epey ilerlemişti, Rezzan Hanım'ın evine gitmesi gerekiyordu. Birlikte çıktılar, Taksim'den ayrıldılar.

***

Handan'ın söyledikleri gerçekleştirilecek türden değild, Mes'ud için yapabileceği bir yardım da yoktu. Böyle bir yardımın Mes'ud'u sevindirmesi de sözkonusu olamazdı. Bütün umutlar Yargıtay'dan gelecek dosyadaydı. Bu dosyanın ivedilikle ele alınıp incelenmesi için birtakım girişmeler olabilirdi. Onu da yasal yoldan yetkililer yapıyordu. Mes'ud'a bir arkadaş oarak, istenmeyecek bir yardımı yapan, yine Koska Muzaffer oldu. Onun, daha önceleri uyuşturucu kullanmaktan Sultanahmed Cezaevi'nde kaldığı, orada iki gardiyanla yakın ilişkiler kurduğu, bu ilişkileri dışarda da sürdürdüğü gizli tutulmasına karşın, kimi gönüldeşlerce biliniyordu. Bu yoldan daha yararlısı düşünülemezdi şimdilik. Nitekim öyle de oldu. Bu iki gardiyana gereken bütün olanaklar sağlandı, Mes'ud'la istenen ilişkiler kuruldu.

Mes'ud istediği gibi mektup yazıyor, dışarı gönderiyor, dışardan gönderilenleri alıyordu. Bütün korku, Yargıtay'dan gelecek dosyanın onaylanması sonucu, Mes'ud'un başka illerden birindeki hapishaneye gönderilmesi üzerinde yoğunlaşıyordu. Bu olay ise Mes'ud'un ölümü demekti.

Mes'ud şimdilik iyiydi, ancak eskiden kalma bir üzüntüsü vardı, küçüklüğünden beri sağ akciğerinden tedirgindi, hapishanede bu tedirginliği yaratan sayrılık depreşebilirdi. Üstelik, az da olsa, uyuşturucu kullanıyordu artık. Niyazi'yle, annesiyle sık sık mektuplaşıyor, bu mektuplaşmayı daha çok haftalık izne çıkan iki gardiyandan biriyle sağlıyordu. Para bakımından sıkıntısı yoktu, giyecek, yiyecek darlığı çekmesi de sözkonusu değildi. Mektuplarından anlaşıldığına göre Handan'ın adını bile anmak istemiyor, ancak onu buruk bir duyguyla yine seviyordu. Bir gün, Niyazi'ye şu uzun mektubu gönderdi:

"- ....Sevgili Niyazi;

Aylardır buradayım, babasını öldüren bir insanın çekebileceği bütün acıları çekiyorum. Babamı öldürdüm, bir polisi ağır yaraladım. Bunlar benim için istenmeyen, ancak kaçınılması da olanaksız olaylardı. Eskidenberi babamı öldüreceğimi söylerdim. Bu, bende, anlamsız bir öfkenin yarattığı duygudan öteye geçmezdi. O gece annemin durumunu görsen sen de benim yaptığımı yapardın sanırım. Derin bir üzüntüye, önlenmez bir öfkeye kapılmıştım, kendimde değildim. Babam bana, o ağır sözleri söylemese onu öldüreceğimi sanmıyorum. Bana gereken babalığı yapmadı, ancak yine babaydı, ölümü gerekmezdi. Kim ne derse desin, insan yazgı denen gizli gücün etkisinden kurtulamıyor. Demek babamın benim elimden ölmesi, benim de babasını öldüren bir oğul olarak bu olayı gerçekleştirmem bir yazgının kaçınılmaz yargısıydı. İnsan, ister inansın ister inanmasın, yazgının tutsağıdır. Bilgi, bilim, us, bilinç kişiyi bu tutsaklıktan kurtaramıyor. Annemi yalnız bırakma, kardeşlerimi koru, evimizde benim yerimi sen al, annemin benden boşalan o sıcacık ana kucağını sen doldur. Annem seni çok seviyor, onu görmeye gittiğinde sevdiğini bana yazıyor. Onun mektuplarında bir ana sıcaklığının bütün tadını buluyorum, onları saklıyorum. İlerde, annemden ge-

len bütün mektupları sana göndereceğim. Sen filosof adamsın, ozansın; onlardan şimdi katı, duygusuz duvarlar arasında kalan, bir daha özgürlük yüzü görmeyecek olan bu mutsuz arkadaşınla ilgili bir kitap bile çıkarabilirsin. Anneme yazdım, o küçük evimin anahtarı hep sende kalsın, annem o evi bile sana vermek istiyor, bu dileğine karşı çıkma. Kardeşlerimin de, annemin de o evde gözü yok. O beşbin lirayı babamdan değil de annemden istesem, altınları bozdurup bana verirdi. En büyük yanılgım bu oldu. Bu yanlış davranışımın kötülüğünü, anlamsızlığını şimdi anlıyorum. Babamın bana, beşbin lira istediğim zaman söyledikleri şimdi kulağımda çınlıyor. Evet parayla okul bitirilmez, diploma alınmaz. Neden ben o zaman bunları düşünemedim bilemiyorum. Anneannem şimdi oturdukları evden çıkmak, o yöreden uzaklaşmak, başka bir yere gitmek istiyor. Ben, kan kokuşlu evde duramam diyor. Öyle sanıyorum o evi satacaklar, satsınlar da kurtulsunlar. Babamın genç oynaşı yapacağını yaptı. Ben onun yargıca gönderdiği mektubu bir türlü anımsayamadım. Onu ben yazdım, yazı benimdir dedimse de ne zaman yazdığımı bilemiyorum. Bir bunalım sırasında, öfkenin etkisiyle olsa gerek. Peki bu mektup o aşağılık kadının eline nerden, nasıl geçti? Neden onu sakladı? Neden onunla böyle ilgilendi, yırtıp atmadı bilen beri gelsin. Bizim işimiz Dostoyevski'nin Karamazof Kardeşleri adlı romanında geçen olaylara benziyor. Kimse ne yaptığını bilmiyor. Bana gönderdiğin romanlarda elinin, yüreğinin sıcaklığını duyuyorum sağol. Senin önerilerine uyarak, gönderdiğin felsefe kitaplarını durarak, düşünerek okuyorum. İlerde benim için 'babasını öldüren filosof' diye bir roman yazarsın.

Sevgili arkadaşım, anneme sık sık uğra, beni ona unuttur, benim yerimi sen al. Senden bunu beklerim. Günün birinde buradan kurtulursam, seni yerimden ayırmam, biz üç kardeşiz, sen dördüncümüz, en büyüğümüz, ağabeyimiz olursun. İstanbul'dan uzaklara, Trabzon'a, Maçka'ya gidecek misin? Gidersen mektuplarını anneme yaz, o, gardiyanla bana ulaştırır, doğrudan doğruya bana gönderme. Buraya yazarlar, ozanlar, gazeteciler girip çıkıyor. Bahçeye çıktığımızda karşılaşıyoruz. Geçen günü bir iki hırsız getirdiler, hapistekiler onlara dünyanın dayağını vurdu. Daha sonra, bir ilkokul çocuğuna dokunan otuzbeş yaşlarında bir

namussuz geldi, ölümden güç kurtuldu. Burada hırsızlar, erkek çocuklara, küçük kızlara saldıranlar en kötü insanlar olarak niteleniyor. Son günlerde birkaç kişi daha getirdiler, hepsine de "komünist" damgası vurulmuş. Bizi onlarla görüştürmek bile istemiyorlar. Burada Menderes'in işleri alay konusu. Onunla ilgili çok utanç verici öyküler anlatılıyor. Cumhuriyet Gazetesi'ne yöneticiler iyi gözle bakmıyor. Nazım Hikmet'in şiirlerini okuyan, sevenler de epeyce. Sana bunları yazarken avunuyorum. Sen, annemi yalnız bırakma, beni ona aratma. O aşağılık kızı görüyor musun? Üçümüzün birlikte çektirdiğimiz fotoğrafa bakıp bakıp geçmişi anımsıyor, üzülüyor, arasıra da gülüyorum.

Arkadaşım, içimde yaşamayacağım duygusunu uyandıran, pekiştiren bir burukluk, bir karamsarlık var. Bundan sonra uzun süre yaşasam da ne çıkar, buna yaşamak değil ipini sürümek denir. İnsan yaşamanın tadını dışarda bilemiyor, özgürlüğü elinden alınınca değerini anlıyor. Ey gidi gezip tozduğumuz, güneşin, maviliğin değerini bilemediğimiz günler. Bir daha dönmeyecek, yaşanamayacak olan güzel günler. O günlerin acılarında, üzüntülerinde bile bambaşka bir tat varmış, şimdi anlıyorum. İnsan yaşamakla tükeniyor, büyümek, yaşlanmak gerçekte bir yavaş yavaş tükenmektir, kendi kendini kemirmektir. Her geçen gün bizden bir kırıntı alıp götürüyor. Bu kırıntılar birike birike kocaman bir yığın oluyor. İşte yaşlılık dedikleri de bu güçsüz, gevşek yığındır. Elinden geldikçe Boğaz'a git, derin derin soluk al, doya doya güneşe bak, akışan dalgalara bak, beni de anımsa. Benim bir daha yaşayamayacağım günleri benim adıma sen yaşa, benim yerime sen gez, sen gör. Sevgili arkadaşım evlenme sakın, bırak o evleneceğin kızı, yakınından uzak dur. O da Handan'ın başka türlüsüdür, öyle geliyor bana. Seni anlayacak durumda değildir. Seninki gerçek bir sevgi değil, geçici bir eğilimdir, sen de benim gibi o eğilimi bir "aşk" sanıyorsun. Aldanıyorsun sevgili arkadaşım, aldanıyorsun. Ben aldandım sen aldanma, yolun yakınından dön. Bana sorarsan, o fakültedeki arkadaşınla, o bilgili, aydın kızla, Mihrünnisa ile yaşamını birleştirmeye bak, evlenmeyi düşünüyorsan. Askerliği bitirdin, şimdi ne iş yapmak istiyorsun? Sen kamu kuruluşlarında görev yapamazsın, başarılı olamazsın. Sen bağımsızlığı seven dikbaşlı bir kimsenin, buyruk-boyundu-

ruk altına giremezsin, sıkıntıya, baskıya dayanamazsın. En iyisi, bağımsız bir iş tutmaya bak. Birdenbire senin bir gazelinin ilk dizelerini anımsadım, bütün şiiri bana yaz gönder, çok seviyorum onu. Anımsadığım dizeler şunlar:

Rind-i hudâ bu âleme hayran gelir gider
Can çektiğince meclise cânân gelir gider

Bu dizeleri çok seviyorum, ancak neden sevdiğimi kestiremiyorum. İçimde öyle bir duygu var. Senin bu şiirini lisedeyken çok seviyordum. Bir gün edebiyat öğretmenine okumuştum sınıfta o da çok beğenmiş, senin arkadaşın böyle bir şiir yazamaz, birisinden çalmıştır, deyince bozulmuştum. Burada birkaç da Nurcu var. Onlara sorarsan bütün dünyayı Said Nursi düzeltecek, insanları mutluluğa kavuşturacak. Kur'an'dan sonra onun kitapları geliyormuş. İslam ülkelerinde ondan büyük bilgin yokmuş. Bütün bilimler onun kitaplarında varmış. Avrupa bilginleri onu anlayabilecek durumda değilmiş. Tanrı, Said Nursi'ye bütün bilimleri bildirmiş, ancak bugün konuşulan diller o bilimleri anlatmaya yetmiyormuş. Said Nursi bütün gece tanrıyla söyleşiyormuş. İyi bilmiyorum, yalnız bizim tarih öğretmeni onun deli olduğunu, İkinci Abdulhamid döneminde tımarhaneye atıldığını, bilgisiz bir kimse olduğunu söylemişti. Oysa buradaki Nurcular onun çok yüce, erişilmez bir kişi olduğunu ileri sürüyorlar. Burada Nacip Fazıl Kısakürek'e tapanlar da var, hepsi Atatürk düşmanı. Menderes'i seviyorlar, günün birinde İstanbul'u başkent yapacak, halifeliği kuracak, yalnızca Said Nursi'den tanrısal bir buyruk bekliyormuş. Nurcular'la, Necip Fazılcılar'la konuşulmuyor. Kendi aralarında konuşuyorlar, hep yere bakıyorlar, Cumhurbaşkanının cuma namazını kıldırması gerektiğini, yoksa dinsiz olarak öleceğini, cenaze namazının kılınamayacağını söylüyorlar. Atatürk'e "deccal" diyorlar. Onların inancına göre en geç otuz yıl içinde bütün toplum kurumları Nurcular'ın eline geçecek, okullarda dersler Kur'an okunarak başlanacak, kız-erkek birlikte değil, ayrı sınıflarda okuyacak, temel ders Kur'an olacak, pazar kaldırılıp cuma dinlenme günü olacak, nikâhları imamlar kıyacak, bütün öğretim kurumlarında Arapça okutulacak, kadınlar başörtüsüz, çarşafsız sokaklarda dolaşamayacak, isteyen dört

kadın alabilecek. Ayrıca kızlar yalnız Kur'an okuyacak. Bütün plajlar kapatılacak, bankalar faiz alıp veremeyecek, erkekler sakal bırakacak, şapka giyilmeyecek.

Arkadaşım, bunları sen daha iyi bilirsin, ancak hapishanede öyle bir inancın yayıldığını, hapisten çıkan her Nurcu'nun, Necip Fazılcı'nın gittiği yerde bu inancı yaymakla islama yardımcı olabileceğine bilgisizleri kandırmaya çalışıyorlar. Çoğunun yolgöstericisi, kılavuzu senin çok iyi tanıdığın Bekir Berk adlı avukattır. Onlara dışardan çok para geliyor. Kendilerine uyanlara bol para dağıtıyorlar. Nurcular, burada, Atatürkçüler'e hep "deccalın şeytanları" diyorlar, Atatürk'ün büyük *Söylev*'inin adı da "deccalın kitabı" ya da "küfrün kitabı"dır. Kazım Karabekir, Refet Bele, Rauf Orbay, Nurettin Paşa, Ziya Hurşid, Ayıcı Arif, Celaleddin Arif, Hüseyin Avni gibi tarihte gerici diye bilinen adamlara burada "hakkın savunucuları" deniyor. Yine onlara göre, günün birinde, Atatürk'ün bütün yontuları kırılacak, ortadan kaldırılacak, özellikle de İsmet İnönü "küfrün yolundan ayrılmadığı için" çarpılacak, başına taş yağacak. "Cihad günü" çok yakınmış, Menderes halife olacakmış, tanrısal belirtilerin görüldüğünü Said Nursi söylemişmiş.

Doğrusu ben anlamıyorum bu işleri, kimler yapacak, kimler gerçekleştirecek. Oysa onlar bu işlerin olacağına kesin gözüyle bakıyorlar. Hepsi başını ustura ile kazıtıyor, sakal bırakıyor boyuna. Sen, bana mektup yazdığında onlardan sözetme, başıma yeni bir sıkıntı açılmasın. Kendilerine Süleymancı diyen birkaç kişi daha var. Bu Süleyman kimdir bilmiyorum, öğrenmek de istemiyorum. Bu dinci toplulukların, birbiriyle arası pek iyi değil, yalnız hepsi Necip Fazıl'ı seviyor. Onun burada eski bir kumar arkadaşı var. Ona eskiden para yardımı yapmış, şimdi uyuşturucu kaçakçılığından yargılanıyor. Dinciler onu da çok seviyorlar, "baba" diyorlar. Çok paralı olduğu söylenen bir adam. Öyle sanıyorum ki Arap ya da Kürt'tür, yanına sokulmuyorum. Ne olur ne olmaz diye korkuyorum. Bunlardan şimdilik ceza gören yok, yargılanmaları sürüyor. Bu adamların kimileri geceleri çıkıyor, günaçımından önce, içeri alınıyor. Özellikle hapishane müdürünün onlara çok iyi davrandığı, güvenlik görevlilerinin başında bulunan bir eşeğin onları para karşılığı sırtında taşıdığı koğuşlar-

da fısıldaşılıyor. Ben bunları da anlamıyorum. Üç dört gün önce, genç bir tutuklunun kalçalarını okşayan bir gardiyanı öldüresiye dövdüler. Güvenlik görevlileri geldi, cezaevinde ayaklanma varmış diye birçoğunu dayaktan geçirdiler. Karnına dipçikle vurulan bir tutuklu, öne doğru eğilerek iki eliyle karnını tuttu, sonra bir kafa vuruşuyla başçavuşu sırtüstü yere yıktı, gardiyanlar kaçıştı. Bir daha kimse yanına yaklaşmadı. Adam nerdeyse yarım saat öyle kaldı. Başçavuşu yere yıkan uzun boylu, koyu esmer, geniş omuzlu, otuz yaşlarında bir kişiydi. Sonradan çük ünlü bir uyuşturucu kaçakçısı olduğu, yere yıktığı görevliye büyük paralar yedirerek, her gece dışarı çıktığı söylendi. Adam kimseyle konuşmuyor, yalnızca avukatıyla görüşüyor. Görüşürken yanında kimse bulunmuyor. Hapishane müdürü de ondan çekiniyor. Gerçeği bilmiyorum, koğuşta öyle söyleniyor.

Sana bir olay daha anlatayım. Geçen günü, evlenmek üzre kız kaçırdığı suçlamasıyla, bir tutuklu getirildi. Bakmaya kıyarsın, öyle alımlı, yakışıklı, yirmi yaşlarında bir delikanlı. Lise ikiden ayrılmış. Kaçırdığı kız on yedi yaşında, varlıklı bir Yugoslavya göçmeninin kızıymış. Kızın babası Demokrat Parti ilçe başkanıymış. Nerde ilçe başkanı olduğunu öğrenemedim. Gerçekte kızla anlaşmış, kaçırmada baskı, korkutma yokmuş. Ancak delikanlı koyu bir CHP'li. Onu karakolda epeyce dövmüşler, sol şakağında çürükler, yaralar var. Sağ ayağının üstüne basarken sendeliyor biraz. Bizim koğuşta değil, yalnız bahçeye çıkıldığında görüyorum, uzaktan. İşte ona, başgardiyan denen birisi yaklaşmış, yanağını okşamış, "iş var mı parlak oğlan?" demiş. O da, "evet iş var, belin sıkı mı?" deyip bir yumrukta başgardiyanı yıkmış. Adamı dövmüşler, daracık bir odaya (hücreye) atmışlar, yine kimseye başeğmemiş. Umulmadık bir sırada savcılar gelmiş buraya. Ne için bilmiyoruz. İşte o sırada, bu delikanlıyı o daracık odadan çıkarmışlar. Savcılardan biri, onun önünden geçerken, bakmış, "yüzüne ne oldu?" diye sormuş. Delikanlı, koğuşu dolduran yüksek gür bir sesle:

"Başgardiyan beni s...ye kalkmış, bir yumrukta yere serdim, elli kişi beni döve döve bağladı." dedi. Savcı şaşırdı, adını sordu. Adını söyleyince kolundan tutup, müdürün odasına bitişik, odaya götürdü. Savcılardan biri başgardiyanın dövülmesiyle ilgili

soruşturmayı yürütüyordu. Ancak, o delikanlıyı ona göstermek istemiyorlar, oniki yaşında bir erkek çocuğunu kirleten bir iti parayla kandırarak, başgardiyana vuran adam diye göstermişler. Başgardiyan, bizim gardiyanları sevmiyor, aşağılık işlerde görevlendiriyor. Hapishane müdürü de onunla ortak. Neyse, bu olay aydınlanınca, delikanlı bir dilekçeyle durumu savcıya bildirdi. Bundan sonra, bir hafta ortalık karıştı. Şimdi o delikanlıyı sorguya çekip bıraktılar. Kaçırdığı söylenen kızın babası, Demokrat Parti ilçe başkanı da kaçakçılıktan buraya getirildi, kimseyle görüşmüyor, bahçeye de çıkmıyor.

Seni yormuyorum sanırım. Şu yazdıklarımı anneme söyleme. İlerde daha neler yazacağım. Annem gardiyanı görürken elisıkı davranmasın, çok iyi bir insan. Dumanla pek ilgisi yoksa da, dumancıları kolluyor, onlara yardımcı oluyor, kendisi de yararlanıyor. Burada işler başka türlü yürümüyor. İlerde daha uzun yazacağım. Koska Muzaffer'e, öteki lise arkadaşlarımıza, kucak kucak sevgiler. Şunu da söyleyeyim, unutmadan: Hüseyin Cahit Yalçın da burada yatmış bir süre. Onun yattığı koğuşta, saksının içinde hep kızıl güller duruyor. Kimler koyuyor saksıya bilmiyorum. Ancak devrimciler ona alabildiğine sövüyorlar, "arkadan itimli özgürlükçü" diyorlar. Sevgiler, bütün arkadaşlara özgürlüğün tadını çıkarmalarını dileyen duygularla.. Mes'ud."...

***

Mes'ud'un annesi, kocasının öldürülmesinden, oğlunun ağır cezaya çarptırılışından sonra iki türlü acı çekmeye başladı. Bir yanda ne zaman özgürlüğe kavuşacağı bilinmeyen oğlu, bir yanda oğlunun eliyle dünyadan göçen dengesiz kocası. Geçim bir sorun değildi. Kocasının parasını, taşınmazlarını almasa bile, yasa çocuklarına veriyordu. Ancak, bu bozulan denge, bu kanla yazılı öykü nasıl belleklerde saklanabilirdi? Aşağı yukarı otuz yıla yaklaşan, dayakla, eziklikle geçen, biri ölü dört çocuk dünyaya getirmiş bir anne, bir eş. Yetmişi geçmiş, varlıklı bir anne, kocadan kalan büyük bir kalıt. Bunların hepsini iğrençleştiren, genç bir oynaşla ilgili sayısız dedikodu. Bu ailenin biri liseyi bitirmek üzere olan kızı, öteki lise ikinci sınıfa giden oğlu, evde geçen se-

rüvenlerin canlı, anlayışlı tanıkları. Ağabey içerde, sonu belli değil. Bu aile kime ağlayacak, kime yanacak. İçerde çürüyen Mes'ud'a mı, öldürülen babaya mı, yoksa evin bugünkü acıklı durumuna mı? Bu, kolay kolay çözümlenecek bir sorun değildir. Babadan kalan para, önemli gelir kaynakları kimin denetimi altına girecek? Anneannenin geliri, babadan kalanı gereksetmiyor, ancak düzenle işletilmesi de kaçınılmazdır. Böyle bir aile içinde, Mes'ud'un beşbin lira bulamaması da ilginç bir konu. Anneanne de, anne de bu parayı kolayca sağlayabilirdi. Neden sağlamadılar, neden vermediler, işe başlangıçta ilgi göstermediler? Bunlar insanı şaşırtıyor. Mes'ud neden hep babasından para istemiş, neden ona karşı böyle olumsuz bir direnişe geçmiş pek anlaşılmıyor. Söylentiye göre baba evde kimseye göz açtırmıyor. Niyazi, sık sık evlerine gidiyor, onlarla bir kardeş, bir ağabey olarak ilgileniyor, acılarına katılıyor. Ancak ne de olsa ailenin dışında kalan bir kimsedir, aile sorunlarının çözümünde etkin bir yardımcı olamaz. Üstelik, Mes'ud'un varlıklı amcaları da onlarla pek ilgilenmiyor, yaşlı halası boyuna onu kargışlıyor, "sen de ağabeyimin yolunda gidesin" kanlı oğlan diyor. Öte yandan dayılar, teyzeler de var. Onlar da kızkardeşlerinin çektiklerini, yediği dayakları biliyor, Mes'ud'u yine suçlu buluyor. Ona arka çıkan yalnız küçük dayısı. O da varlıklı, neden beşbin lira verip olayı önlemedi, Mes'ud'u liseyi bitirmiş bir genç olarak topluma kazandırmadı? İşte ailede konuşulan, tartışılan yalnız bunlar. Mes'ud'u kurtarmak, daha az bir ceza almasını sağlamak için ortaya atılan yok. Bütün yük iyi bir cezacı olan profesör avukatın sırtına yüklenmiş. Ancak ortada bir mektup, iki kadın tanık var. Hepsi Yargıtay'dan gelecek dosyaya belbağlamış. Günler böyle sıkıntılı, dengesiz, bunalımlı bir akış içinde geçiyor. Babanın genç oynaşı, büyük kalıttan önemli bir bölüm koparmak için tuzaklar kuruyor, düzmece belgeler gösteriyor, ailenin acısını, üzüntüsünü daha da arttırıyor. Bunlarla da yetinmiyor, çok yakışıksız anılar sergiliyor, ortalığa yayıyor, ailenin kulağına gelecek nitelikte bir yöntemle elinden geleni yapıyor, bu utandırıcı anılarla, sözlerle, dedikodularla. İşte evlerini değiştirmenin, satmaya kalkmanın nedenlerinden biri de buydu.

Günler, aylar, arkasından yıllar geçer, acılar unutulur, yaşam

insana yeni bir yön verir. Ancak bu yeni yön, yaşanmış anıları büsbütün ortadan kaldıramaz. İşte ailenin biricik kızını, güzel, gösterişli, anlayışla, çalışkan bireyini üzen başlıca konu bu. Küçük kardeş daha denge çağına gelememiş, üzülüyor, ağlıyor, ancak sorunların temeline inmekten uzak. Onun gönlünde öldürülmüş bir baba, eli kanlı bir ağabey, boyuna dayak yiyen, ağlayan, yerilen, küçümsenen bir anne vardır. Görüşme günleri, hapishaneye gittiklerinde, Mes'ud'u uzaktan, telörgülerin arkasından görebiliyorlar. Amcalar, halalar adını etmiyor, yanına uğramıyor. Teyzeler, dayılar öyle değilse de ilgileri sınırlı. Bu da kızı üzüyor, sık sık:

"Hep ağabeyim mi suçlu? Annemi babam öldürse amca, hala denen yakınlarımız düğün mü yapacaklardı? O gece babam annemi öldüresiye dövmese, annem ölüyorum diye bağırmasa, Mes'ud odasına çekilip yatacak, bu işler de olmayacaktı. Neden bunlar üzerinde durulmuyor? Babama, o yaştan sonra, kızı yerinde oynaşlarla gece yarılarına değin içkili yerlerde sürünmek yakışır mıydı? Annemden ne istiyordu? Eve sızmış geliyor, durup dururken bağırıyor çağırıyor, sövüyor, dövüyor, ortalığı kırıp döküyor, konu komşuyu başımıza topluyor. Varlıklı, paralı ancak duygusuz, dengesiz bir baba. Oynaşlarıyla yaptığı yetmiyormuş gibi bir de evinin içini cehenneme çeviriyordu. Neydi o gece anneme söyledikleri: Orospu, kart karı, s...git evimden. Senin piçine ne diye para verecek mişim? Git s......ol kazan, ver oğluna. Bunlar bir babaya yakışır sözler mi? Sonra o gece yine ağabeyime: Ulan i..ne, ananı da seni de s... puşt, al ananı götür k....neye, birlikte çalışın..."

İşte liseyi bitirmek üzere olan genç bir kızın belleğinde kalan, varlıklı, oynaşlı bir babanın dilinden dökülen son sözler. Oysa ev babasının değil annesinindi, babanın evleri kiradaydı. Birinde oynaşının ailesi oturuyordu. Onlardan para alınıp alınmadığı da bilinmiyordu. Kalıt sorunu ortaya çıkınca gerçek aydınlığa kavuştu. Oynaş elinde bulundurduğu bir belgeyle evin kendilerine satıldığını ileri sürüyordu. Bu belgenin düzmece olduğu, Nazif Bey denen bir avukatın aracılığıyla sağlandığı, gündeme getirildiği sonradan ortaya çıkmış, başka karanlık işler becerdiği de anlaşılan bu orta yaşlı avukat Nazif Bey yargıç yargısıyla yaptı-

ğının karşılığını bulmuştu. Bu belge, avukatın son becerisiydi. Niyazi, bu avukatı tanıyordu. Bu avukat Hüradam Gazetesi'ni çıkaran Sinan Onur adlı yayıncının yakın arkadaşıydı, Mes'ud'un babasını da okul yıllarından tanıyordu. Amcalardan biri, beklenmeyen bir savla ailenin karşısına dikildi. Elinde tuttuğu, o güne değin kimseye göstermediği, ağabeyisinin ölümünden beş yıl öncesinden noterde düzenlendiği anlaşılan bir belgeyle ortaya çıktı. Bu belgeye göre işyeri, orada bulunan satışa sunulmuş nesneler kendisine aktarılmış, parası ödenmiş, ağabeyi yalnız kazanç ortağı olarak çalışıyormuş. Bu belge, babanın bütün gelirini ailesinin, çocuklarının elinden alma anlamına geliyordu. Öteki kardeşleri de, ona katılıyor, yapılan işlemin doğruluğunu ileri sürüyorlardı. Son yıllarda ağabeyileri işle ilgilenmiyor, kendini evinin tatsızlığı yüzünden içkiye veriyor, yalnız kendine yetecek nitelikte bir gelir almakla günlerini geçiriyordu.

Aile, bu belgenin ortaya konmasıyla, ikinci bir sarsıntı geçirdi. Demek, evdeki tartışmalar, geçimsizlikler, yenen dayaklar hep bu belgeden kaynaklanıyordu. Baba parasızdı, bütün varlığını kardeşlerine kaptırmıştı. Peki böyle bir kimsenin oynaşlarına yedirdiği paraların kaynağı neydi? Bu konu üzerinde günlerce duruldu. Olayın gerçeği şöyle:

Baba, Mes'ud'un annesini sıkıştırıyor, bütün gelir kaynaklarını kendisine bırakmasını, satış gibi göstererek aktarmasını istiyordu. Bunda başarıya ulaşınca yapılacak tek iş, kadını boşamak, sokağa atmaktı. Bu yöntem uygulanmayınca evin altını üstüne getiriyordu. Kardeşleri de ona, gizlice yardımcı oluyor, arka veriyorlardı. Amaca ulaşmak için, yapılacak işler belliydi. Kadından, sınırsız yetkileri içeren bir belge almak, sonra yasal yollarla onu yürürlüğe koymak. Mes'ud'la ilgili dosya Yargıtay'dan dönmeden, onlar bu belgeleri işleme koydu, olay yargıç önüne getirildi. Buna acının içinden çıkarılmış yeni bir acı demekten başka ad verilemez. Mes'ud'un annesi bu olay karşısında uzun boylu sarsılmadı, yalnız iki çocuğunu derin bir üzüntü kapladı. Baba gitti, gelir kaynakları gitti, şimdi annenin varlığı yokoluyordu. Bu güçlük kolayca giderildi, ileri sürülen savların yasal bir dayanağı yoktu. Öldürülen babanın tatsızlıkları bu yüzdendi demek. Yaşasa, istediğini yapmak için, başka yakışıksız yollara

başvurmaktan kaçınmayacaktı, durum öyle gösteriyordu. Annenin varlığı kurtarıldı, yargıçın karşısına götürülmedi, babanınkinin ne olduğunu daha sonra göreceğiz.

***

Mes'ud hapishane yaşamına alışmış, eski sıkıntıları, tedirginlikleri geçmeye, yerini derin bir içekapanışa bırakmaya başlamıştı. Kendisiyle yakınlık kuran iki gardiyan aracılığıyla dışarı mektup gönderebiliyor, dışardan gelen "sakıncasız" mektupları kolayca okuyabiliyordu. Onun yönetimle, toplum işleriyle bir gün bile ilişkisi olmamıştı. Belli bir toplumsal görüşe de bağlanmamıştı. Bu nedenle, içerde onu kimse "sakıncalı" saymıyordu. Tek üzücü konu gittikçe sırtağrılarının artması, gücünün azalmasıydı. Birkaç kez doktora görünmüş, ciğer sayrılıklarına karşı ilaçlar almıştı. Artık eskisi gibi uyuşturucu da pek kullanmıyor, arasıra tadına bakmakla yetiniyordu. Annesine, kardeşlerine, anneannesine, Niyazi'ye sık sık mektup yazıyor, onların karşılığını alıyor, genellikle "sakıncasız" romanlar, kolay anlaşılır felsefe kitapları okuyordu. Günler eskisi gibi çok uzun gelmiyordu ona. Hapishanede bir sıkıntısı daha vardı, o da ünlü kabadayıların, uyuşturucu kaçakçılığı yapanların egemenliğiydi. Bu adamların elinde para sudan daha kolay tüketiliyordu. Bu durumu mektuplarından birinde şöyle anlatıyordu:

"...birkaç gün önce bir tutuklu getirdiler. Söylediklerine göre Çerkes imiş. İstanbul'da oturuyor, Adapazarı'nda işyeri açmış, bu iki yöre arasında özel arabasıyla gidip geliyordu. Birkaç kardeşi, babası, kalabalık bir ailesi varmış. Eskidenberi sevdiği, anlaştığı bir kızı kaçırmış. Kızın ailesi baskı yapınca, işe savcılık elkoymuş. Arada tartışma, çekişme çıkmış. Bir gün subay olan ağabeyisinin tabancasını almış İstanbul'a gidiyormuş. Kızın annesi nerden duymuşsa duymuş, bizi öldürecek, ona göre önlem alıyor diye durumu polise bildirmiş, polis arabayı araba vapurunda arayıp tabancayı bulunca, delikanlıyı gözaltına almış. Olay Eminönü'de geçtiği için tutuklayıp Sultanahmed Cezaevi'ne koymuşlar. Delikanlı, durum anlaşılana değin içerde kalmış, sonra salıverilmiş. Ancak, geldiğinin üçüncü günü başından önemli bir

olay geçmiş. Ben, bahçede gezerken gördüm. Delikanlı geniş omuzlu, oldukça uzun boylu, kemikli, anlatılamayacak nitelikte yakışıklı, durgun, öyle göbekli değil, çok çevik birisi. Sessizce bir kıyıda oturmuş, güneşleniyordu. Durgundu. Öteki tutuklular, üçer beşer kişilik topluluklar oluşturmuş hızla geziniyordu. Delikanlı önüne baka baka, oturduğu duvardan karşı duvara değin yürüdü. Hapishane'nin "kıral" dedikleri iri kıyım, uyuşturucu kaçakçısı, çok paralı adamın önünden geçti. İşte ne oduysa bundan sonra oldu. Atam tesbih tuttuğu elini sallıyor, öteki elini böbreklerinin üstüne koymuş gezinirken birdenbire durdu, yanındakiler de durdular. Delikanlıya döndü: Ulan i...ne sen benim valtamı kesecek adam mısın? Ben, seni şimdi şu duvarın dibinde s..., diyerek, ona doğru yürüdü, göğsüne bir yumruk indirdi. Bütün bahçede gezinenler durmuşlardı. Delikanlı yıldırım hızıyla geri çekildi, kendisine vuranı bir yumrukta, yanındaki iki yamağıyla birlikte yere yuvarladı. Adam yumruğu yedikten sonra iki kolu boşlukta açılıp en az beş metre geri gittikten sonra yuvarlanmıştı. Birkaç kişi birden delikanlının üstüne atıldı. En öndekini boğazından tutarak ötekilerin üzerine doğru geri itti, kimi yere yıkıldı, kimi kaçıştı. Birkaç saniye öyle kaldılar. Yere yuvarlanan kabadayı daha kalkamamıştı. Üç gardiyan delikanlının üzerine yürüdüler, çok ağır sözler söylediler, anasını, bacısını, soyunu sopunu katıp karıştırdılar. Delikanlı ilk eline geçirdiği gardiyanı topaç gibi döndürdü, ensesinden tutup eğdi, arkasına bir tekme vurup yüzükoyun yere yuvarladı. Büyük bir bağrışma oldu, kaçışmalar başladı. İlk yere yuvarladığı adamın takımından ola iki genç, hızla koğuşa koşup ellerinde birer sivriltilmiş, keskinleştirilmiş demirle üzerine atılacakken jandarma geldi, hepsi bir kıyıya çekildi. Sonra başka jandarmalar geldiler, başgardiyan geldi, başka bir sivil geldi. Bütün tutukluları koğuşlarına gönderdiler, delikanlıyı biraz hırpaladılar, alıp götürdüler. Yarım saat sonra beni, başka birkaç tutukluyu, tek tek çağırdılar. Bizi tanık olarak dinlediler. Bizi çağıran gardiyanlardan biri, bana yardımcı olandı. Gördüğünü olduğu gibi söyle, korkma, korkarsan başına iş açarsın, dedi. Ben de ne gördümse onu söyledim. Akşama doğru savcı geldi. Bizi yeniden tek tek çağırıp dinledi.

Olay, hapishanede "volta kesmek" denen eylemden çıkmış.

Delikanlıya sataşanın voltasını kesmek ölüme gitmek demekmiş, ben de yeni öğrendim, daha önce duymuştum, ancak böyle korkulur iş olduğunu sanmıyordum. Bu ünlü kabadayı, o günden sonra bir daha bahçeye çıkmadı. Söylediklerine göre üç dört gün kendine gelemedi, kusmaya, ayağa kalkarken sendelemeye başlamış. Delikanlıya saldıran gardiyanlar da epeyce ezilip büzülmüşler. Bu olaydan iki üç gün sonra delikanlının binbaşı olan ağabeyi gelmiş, kendisi gibi Adapazarlı bir Çerkes olan Hapishane Başçavuşu ile görüşmüş. O da, o kabadayıyı, yamaklarını, onlara yardım edenleri, elverişli günlerde yanına çağırtıp, bıçak, şiş gibi kesici, yaralayıcı araç arama nedeniyle, koğuşlarına girip eşek sudan gelinceye değin dövmüş. Şimdi hepsi "hücre" denen tek kişilik, daracık odalarda. Ayrıca savcılığa verilmişler.

Bizim gardiyan, bana anlattı. Bunlar, buranın tadını tuzunu kaçıran, özellikle yeni gelenleri ezen, uşak gibi çalıştıran, dışarda büyük görevlerde koruyucuları bulanan kimselermiş. Bana uyanık durmamı, etliye sütlüye karışmamamı, babamı öldürmekten ceza yediğim için göze battığımı söyledi. Etliye sütlüye karışmazsam, güzel bir izlenim bırakırsam, yöneticilerin de bana çok iyi davranacaklarını, ilerde hapishanenin kimi işleri için, görevli olarak dışarı bile çıkarılabileceğimi anlattı. Ben de onun dediğini yapıyorum. Şimdi bana "hoca" diyorlar. Kitap okuduğumdan olsa gerek. Burada, ilkokulu bile bitirdiği kuşku götüren öyle kimseler varki, kendi suçlarıyla ilgili yasaları en ince ayrıntılarına değin biliyorlar. Birbirine verilecek cezanın ne olacağını da söylüyorlar, çoğu doğru çıkıyor.

Burada duvarlara şiirler, birkaç sözcükle açıklanan anılar, ayakyolu duvarlarında sövgüler pek çok. Birkaçını yazayım:

Kandırdın aldın oylarımızı Adnan Menderes
Af çıkaracaktın nerde verdiğin söz a teres.
***
Nurcu Osman gideyim derken hak yoluna
Yüzükoyun düştü bok çukuruna.
***
Kimi milleti soyar vekil olur
Kimi beş lira rüşvet alır rezil olur

***

Devlet denen leşin değeri, üzerine konan kargaların sayısıyla anlaşılır.

***

Leş ararsan devlette, kız ararsan cennette.

***

Zenginin k...na gireni burda garibin ağzına sokuyorlar.

***

Devleti soyan devletli, devleti soyana söven töhmetli.

***

Yandan yakamadım
Sevdim saramadım
Yarimi eller aldı
Kendimi tutamadım
Sen kurtar Allah.

Daha bunlar gibi nice dizeler, özdeyişler, yazılı sağda solda. Buraya yazılamayacak nitelikte kaba sövgüler, ağır sözler, utanç verici deyimler var. Burada ilgimi çeken olaylardan biri de, ruhbilim dersinde okuduğumuza dayanarak anlamaya çalışıyorum, kimsenin suçunu yüklenmeyişi. Suç ortada, kanıtlar ortada, adam kendi yapmamış gibi davranıyor, kendi yaptığının arkasında başka bir suçlunun saklandığını ileri sürüyor. Piyango biletini bozarak ikramiye almaya çalışırken yakalanan ilginç birisini tanıdım. Adam yaptığını olduğu gibi söylüyor, sonra şunları ekliyor: Bana büyük bir ikramiye çıkmıştı, biletimi o ikramiyeyi alan arkadaşım cebimden çaldı, onun yerine bunu bıraktı. Ben de bilmeden paramı almaya gittim yakaladılar. Kendisine, biletini çalan adamın nereden arkadaşı olduğunu sordum, kızdı: "ona ne karışıyorsun, sen savcı mısın? Ben arkadaşımı utandırır mıyım, savcının görevi ne bulsun? Devlet ona aylık veriyor, başka işi yok." Üstelik, biletini çaldığını söylediği adamın gazeteden kesilmiş bir fotoğrafı da cebinde. Fotoğraf Nimet Abla ile yanyana çekilmiş. Nimet Abla adama parayı verirken gösteriliyor. Düşünce suçundan gelenlere pek iyi bakılmıyor. Görevliler onlara karşı saygılı gibi davranıyorlarsa da bunun ikiyüzlülük olduğu kolayca anlaşılıyor. Bizim koğuşta bir adam Bursalı bir dokumacı,

Yugoslav göçmenlerindenmiş. Ortağının paralarını kendi üstüne geçirmiş, yerini satmış, belgeler üzerinde değişiklik yapmış. Almanca, Sırpça biliyor, epeyce okumuşa benziyor, ne olduğunu kendi söylemiyor, koyu Demokrat Partili. Atatürk'e, İnönü'ye kızıyor, Menderes'i, Bayar'ı tutuyor, sık sık dinden imandan sözediyor, Cumhuriyetten sonra Türkiye'de ahlakın gerilediğini, ulusun dinsizliğe itildiğini söylüyor. Arkadaşlardan biri çok kızdı, nerdeyse dövecekti onu. Bir gün sonra: Sana hırsız ol, ortağını dolandır, sonra buraya düş Cumhuriyet mi dedi? diye çıkışınca, o da: "Benim suçumu Cumhuriyetin yasaları değil, Allah bilir" karşılığını verdi. Koğuşta kimse konuşmuyor onunla, Nurcular, Süleymancılar da yüzüne bakmıyor."

***

Handan, evinde yine Mes'ud'u sayıklamaya başlamış, annesine Niyazi'yi sık sık eve çağırmasını, onunla konuştukça Mes'ud'u yanında sandığını söylemişti. Oysa, anneannesi Niyazi'nin o eve gitmesini kesinlikle istemiyor, bir daha gelirse kovacağını, kendi evinde böyle bir dinsizin yeri olmadığını, bütün başlarına gelenlerin onun yüzünden olduğunu açığa vurmaktan geri kalmıyor. Hikmet Hanım ise kızının duygularını anlıyor, yeni bir bunalımın yaklaştığını görüyordu. Niyazi, o eve bir daha severek, isteyerek gelir miydi? Bu sorunun karşılığını düşünen yoktu. Hikmet Hanım, onun evine gelmesini kızından çok istiyordu, ancak açıkça söyleyemiyordu. Niyazi, uzun süre onların evine gitmeyince, Handan'la da görüşmeyince, Hikmet Hanım, Bahar Pastahanesi'ne posta ile şu mektubu gönderdi:

"- Niyazi Bey;

Uzun süredir evimize gelmiyorsun. Benim de, kızımın da bir gönüldeş olarak, sana alıştığımızı, seni ailemizin bir bireyi olarak gördüğümüzü biliyorsun. Annem eski geleneklere bağlı, Osmanlı eğitimi görmüş, yaşlı bir kadındır. Onun sözlerine kızmaman, onu anlayışla karşılaman gerekli olmasa bile, seni seven bizleri kırmamak için gelmen yakışmaz mı? Kızım önce senin arkadaşın oldu, bizimle onun aracılığıyla tanıştın. Düşünceleri-

miz, duygularımız çelişmedi. Şimdi birdenbire bizden koptun, bir zamanlar çok sevdiğini söylediğin Handan'ı aramaz, anmaz oldun. Handan'ın tinsel durumunu bizden önce sen biliyorsun, onun geçirdiği mutsuz olayların en yakın tanığı sensin. Sana evimizin kapısını kapayan, sofrada yer göstermeyen, soğuk davranan olmadı. Üstelik, bütün yaşamımı mutsuz geçirmeme neden olan, şimdi benden ayrılan kocamın öğrencisi değilsen bile, onun görev yaptığı okulu bitirdin, onun üye olduğu *Türk Dilini Geliştirme Derneği*'ne üye oldun. Yıllarca onunla karşı karşıya oturdun. Oğlum Özer'i de çok yakından tanıyorsun. Şimdi onun gibi sen de bizi bıraktın, sana açık olan kapımızı kapadın. Bunun nedenini bir türlü anlayamadık. Handan bir süre Mes'ud'u sevdi, o da onu sevdi, gezdiler tozdular, ancak istenen mutlu sonuç sağlanamadı. Bunda benim suçum nedir? Bir anne duygusuyla kızımdan yana çıkmak, onun yanında olmak mı? Benim bir anne olarak, çocuğuma karşı gerçek görevim, onun karşısına çıkmak değil, onun yanında, onunla olmaktır. Bu davranış yanlış, bu tutum olumsuz olsa bile, bir anneyi çocuğundan koparmak kolay değildir. Koptuğunu sanan, kopmuş gibi davranan bir anne kendi kendini kandırıyor, aldatıyor demektir. Annelerin en kötüsü bile, günün birinde çocuğunun yanında olmayı, onun elinden tutmayı, onu yıkımdan, uçurumdan kurtarmayı ister. Senin de bildiğin gibi, kızımın başından birçok serüven geçti, aradığını bulamadı, mutlu olamadı. Bunda senin suçun yoktur, yalnızca bir arkadaşı olarak katkın vardır. Mes'ud bir bunalım geçirip babasını öldürdü diye, dul kalan annesi onu atabiliyor mu? Anneannesi torununun ölmesini, asılmasını isteyebiliyor mu? İşte benimle annemin de Handan'a karşı tutumuz öyledir. Oğlumu da aramıyor, anmıyorum, onun için analık duygularının en içteni, en soylusuyla yanmıyor değilim. Elimden gelmeyeni gelir gibi göstererek oğlumu atmadım. O, babasından yana olarak, beni de ablasını da atıverdi. Ben suç işledimse oğluma değil kocama karşı işledim. Kocam beni attı, atacağı evliliğimizin ilk aylarında belliydi. Çağımızda, benim gibi az çok okumuş, bir kadının görevi kocasının buyruğu altında canlı bir araç olmak değil, evinin direği durumunda bulunmaktır. Eşim, iş olsun diye, paltosunu bile içini dışına çevirerek giyor, sokağa öyle çıkar, okula, öğrencilerinin

karşısına öyle giderse ben mi suçlu tutulurum? O, beni atabilir, ancak çocuklarının babası olarak onları atmamalıydı, babalık görevini unutmamalıydı. Bu çocuklar benim değil, onun soyadını taşıyor, kimliklerinde onun adı, soyadı yazılıdır. Bunları ona benim söylemem gerekmez sanıyorum. Arapça, Farsça, Fransızca bilen, sayısız kitap okuyan bir felsefe öğretmeni böyle mi yapmalıydı? Kadın boşanır, yenisi bulunur, ancak ortak yaşamın ürünü olan çocuklar bulunmaz, bulunan çocuklar da başka olur, onlar değil. Neden boşandığımızı da biliyorsun. Yalnızca sen değil, Vefa Erkek Lisesi'ndeki bütün öğrencileri biliyorlar. Bu yüzden boyuna ev değiştirdik, dedikodudan, suçlanmadan bıktık, bir yerde tutunamadık. Benim kocamın parasına gereksinme duyduğum bir gün bile yoktur. Babamdan, annemden kalan bana, iki çocuğuma yeter de artar bile, şimdi. Evet savaş yıllarının sıkıntılarını, acılarını çektik. Şimdi o üzüntülü günler, sıntılı dönemler geride kaldı, onların yerini, senin de bildiğin, başka sıkıntılar, üzüntüler aldı. Handan'ın böyle bir duruma düşmesinde suçlular varsa yalnızca ben değilim. Bu konuda başlıca suç ortağım babasıdır. Okula giden gösterişli, alımlı, güzel bir kız kendi başına, baba sevgisinden, baba sıcağından yoksun bırakılır mı? Bırakılırsa işte böyle olur. Rezzan Hanım da, nedense, bizimle bütün ilişkileri seyreltti, eski yakınlıkları unutuverdi. Yalnızlığın acısını şimdi çekiyorum, eziliyorum, yıkılıyorum. İnsanı suçlamak çok kolay, ancak suçu yaratan nedenleri araştırma olgunluğunu göstermek çok güç. Ben, çocuklarımı için iyi bir anne olmayabilirim, ancak iyi bir babanın bulunmadığı yerde iyi bir anne olmanın etkisi nedir?

Mes'ud kızımı sevdi, istedikleri gibi gezdiler tozdular, buna karşın dengesizliği bırakmadı. Benim Trabzon'da bulunduğum yıllarda, komşumuz olan yaşlı bir kadınla uygunsuz işler yaptığımı mektuplar yazarak ortalığa yaydı, sesimi çıkarmadım. Oysa o kadınla yakınlığım, komşu olmamızdan öteye geçmemiştir. O kadın, senin de nikâhlının teyzesidir, eli uzundur, karanlık işleri sever, kocasının ölümü de o yüzden olmuştu. Ancak ben o yıllarda çok gençtim, o benim annem yerindeydi, onun arkadaşı olamazdım. Onun kızkardeşleri de ondan geri kalmazdı. Neyse bunları bırakalım, suçlamakla, eski olumsuz anıları sergilemekle

kazanç sağlanmaz, sağlansa da iyi bir kazanç olmaz. Ben, bir anne olarak, Mes'ud'un durumuna üzülmüyor muyum sanıyorsun? Sanabileceğinden daha çok üzülüyorum, annesini, kardeşlerini düşündükçe yüreğim doğranıyor, ancak elimden ne gelir? Ben, kızımla olan ilişkilerinden dolayı, onu da suçlamak istemiyorum, iki genç, yaşamın ağırlığını anlamamış kimselerdi onlar, sonuç istenen nitelikte olmadı. Mes'ud öğrencilik yıllarında paranın bütün kapıları açacağına inanmış toy bir delikanlıydı. Bunları kızıma açıkça söyler, araları açıldıktan sonra evime gönderdiği yakışıksız mektuplarla sergilemekten de çekinmezdi. Buna karşın yine üzülüyorum başına gelenlere. Kızımın, Mes'ud'un başına gelenleri, yuvarlandıkları mutsuzluk uçurumunun ağırlığını sen anlayamazsın, onları ancak senin annen anlar. Çocuklarının çektikleri acılar annelerin yüreğinde dağlarca büyür, senin eline batan dikenin acısını senden çok annen çeker. Annemin de davranışları bir ana olmasının sonucudur. O da, annem olarak, benim durumumu gördükçe üzülüyor, suçlayacak adam arıyor. Şimdilik bir suçlu buldu, o da sensin. Onun bu tutumunu yaşlılığına, geleneklerine bağlılığına vermelisin. Kızım da, ben de senin için annem gibi düşünmüyoruz. Bize en çok yardımın dokunacağı bir ortamda kapımızı kapaman, bizden uzaklaşman da çok acıdır. İlerde bu günleri anımsadıkça sen de üzüleceksin, ancak iş işten geçecek, geçen günleri bir daha geri döndürme olanağı bulunmadığından avunacak başka odaklar arayacaksın. İnan ki, bütün uyumsuzluklarına karşın Mes'ud'a yardımcı olmak istiyoruz, elimizden ne geleceğini bilemiyoruz.

Annem, cuma günleri Eyubsultan'a gider, en azından ikindiye değin orada oyalanır, babasının-annesinin mezarlarında Kur'an okur, yoksullara para dağıtır. Biliyorsun, bir cuma günü gel, öğle yemeğini birlikte yiyelim, sana daha anlatacaklarım var. Handan, çalışma yerine seyrek gidiyor, eskisi gibi karanlığa kalmıyor, korkuyor. Seni bir cuma, elindeyse bu cuma kesinlikle bekliyoruz, sevgilerle... Hikmet.."

Niyazi, bu mektubu aldıktan sonra en az iki gün düşündü, kesin bir sonuca varamadı. Çelişkilere düştü, tedirgin oldu. Bir yanda iki eski arkadaşı Handan-Mes'ud, bir yanda Hikmet Hanım, öte yanda Rezzan Hanım, beride de kendi özel durumu,

bunların en acıklısı Mes'ud'un ailesiyle olan yakınlığı. Ne yapabilirdi? Birinin durumunu öteki duyunca daralıyor, üzülüyor, kırılıyor. İnsanları, bütün çelişkileri ortadan kaldırarak, bir odakta toplamak, arada uyum sağlamak pek kolay değil, kimi yerde büsbütün olanaksız. Yemeğe gitse mi gitmese mi? Sonunda gitmeyi, ortaya sürülecek konulara göre kesin bir tutum takınmayı düşündü.

Mektubun yazılışından dört gün sonra gelen cuma günü, Niyazi öğleye doğru, Hikmet Hanım'ın kapısına vardı. Kapı bir süre açılmadı, daha hızla, zile basa basa çaldı, kapı hızla açıldı. Açan Handan'dı. Yüzü gözü şişmiş gibi, ağlamaklı bir sesle, içeri buyur etti. Yataktan yeni kalkmışa benziyordu, derli toplu bir giyimi yoktu, kadından başka bir konuğun karşısına çıkacak nitelikte değildi. Niyazi'yi konuk odasına götürdü, sonra annesine seslendi. Niyazi, biraz düşündü, kuşkulandı. Cuma günü kendisini çağıran bir kimsenin bu soğuk gibi görünen davranışı neydi? Yoksa anneanne evde miydi? Olay sonradan anlaşıldı. Hikmet Hanım, mektubu yazmasına karşın, Niyazi'nin geleceğini sanmıyordu, kızı da böyle bir mektubun yazıldığını bilmiyordu. Bu nedenle, annesi Eyubsultan yolunu tutunca o da yatağına uzanmış uyuya kalmıştı. Handan'ın seslenmesi üzerine uyandı, toparlandı, Niyazi'nin geldiğini kestirdi, omuzlarına bir tül olarak konuk odasına gitti. El sıkıştılar, kaşlarıyla-gözleriyle yazdığı mektuptan sözedilmemesini anlatmak istedi. Önce, neden uzun süredir buluşamadıkları, o süre içinde neler olduğu türünden konusuz konuşmalarla oyalanıldı. Handan, bir aralık, dışarı çıkınca olayı anlatmaya başladı, kız yeniden bunalıma girmişti, üç dört gündür evden çıkmıyordu. Sık sık ağlıyor, anlamsız sözler söylüyor, yemek yemiyor, çok sigara içiyor, hırçınlaşıyordu.

Niyazi, bütün anlatılanları dinledi, olaylarla ilgili kesin bir söz söylemeden kaçındı, ilerde ne gibi bir durumla karşılaşabileceğini düşündü. Tedirgin olan yalnızca Handan değildi, annesinde de göze batar bir başkalık vardı. Bunun nedeni neydi bilinmiyor. Ancak, Handan yıllardır umduğunu bulamamış, düşkırıklığına uğramış, sözlenmiş, nişanlanmış, evlenmiş, ayrılmış. Buna karşın yine "kız" olarak yaşamını sürdürüyordu. Bu Niyazi'nin anlayabileceği bir olay değildi, bu tür sayrılıklarla ilgili uzman-

ların işiydi. Annesi de, bambaşka bir tedirginlik içindeydi. Artık yaşı kırkbeşe yaklaşmış, buna karşın çok daha genç görünen, sağlıklı, güçlü bir kadındı. Kendine iyi bakmış, gövdesinin biçimi bozulmamış, bütün dinçliğini koruyan bir kadındı. Bakışları, davranışları, evin içinde giyinişi o yaşın kadını olduğunu göstermiyordu. Duyguları, eğilimleri belliydi, o yaşta bütün kadınlarda bulunan doğal eğilim onda da vardı. Bu eğilim, akşamcıların uykuya varmadan içmeye alıştıkları son içkiye benziyordu. Niyazi bunu çok iyi anlıyor, kadının davranışlarında saklı anlamı gözleriyle görür gibi oluyordu. İşte böyle dengesiz bir ortamda, Hikmet Hanım yemeği yetiştirmek için mutfağa giriyor, biraz sonra geliyor, yine gidiyor, Handan ise masaya bir tabak koymak için bile yerinden kıpırdamıyordu. Büyük koltuğa uzanır gibi oturmuş, eteklerinin iyice açılmasına, göğüslerinin dışarı taşmasına aldırmıyor, Niyazi'nin karşısında olmasına karşın yalnız başına kalmışcasına davranıyordu. Annesi içeri girip çıktıkça ona bakıyor, gülüyor, içinden "kızım biraz toparlan" demek gereğini bile duymuyordu. Ana-kız arasında sürüp giden bu kendini sergileme yaraşına, genç bir erkeğin anlam vermesi çok güçtü. Onları tanımayan, ilk gören yabancı bir erkek, duraksamadan önce hangisiyle ilişki kurayım diye düşünmekten kendini alamazdı. Epeydir önemsiz tiyatrolarda önemsiz görevler alan, pek de değer taşımayan filmlerde üçüncü dördüncü aşamada ödev üstlenen, Puro sabunlarının tanıtılmasında bir iki kez banyoda yıkanırken fotoğraf çektirip gazetelerde basılmasıyla gelir sağlayan bir genç bayanın, bütün girintili çıkıntılı yaşama ortamında, sık sık "ben kızım" demesinin uzmanları ilgilendiren bir anlamı olsa gerekti. Niyazi ile Handan, karşılıklı biraz anlamsız konuşmalarını sürdürürken, Hikmet Hanım onları yemeğe çağırdı. İkisi birden kalkıp masada yerlerini aldılar. Yemekte biraz rakı içildi, bambaşka konular üzerinde durularak, ana-kızla ilgili olaylara değinilmedi. Hikmet Hanım da, daha önce söylendiği gibi, giyiniş bakımından kızından başka değildi. Yemekten yeni kalkılmıştı ki Handan'ın liseden arkadaşı olan, birkaç aylık evli genç bir hanım geldi. Niyazi onu tanımıyordu, tanıştırdılar. Kadın biraz duraksadı, sonra kendini toparladı. Niyazi'nin yanında konuşmak istemediği anlaşılıyordu. Bu nedenle genel konular üzerinde durul-

du. Sonra ikisi birlikte Handan'ın odasına çekildiler, bir süre ikisi arasında özel bir konuşma yapmaları gerektiğini, biraz sonra yine konuk odasına geleceklerini söylediler. Hikmet Hanım'la Niyazi yalnız kaldılar. Niyazi, kendini tutamadı, Hikmet Hanım'dan kızının neden ikide bir "ben kızım" dediğini, bunun ne anlama geldiğini sordu. Hikmet Hanım, kızardı, güldü, sonra:

- Bunu sormanı istemezdim, ancak, bu konunun ortaya atılmasında neden sen değilsin, kızım ağzını tutmuyor, elinde değil, anneme de öyle söylüyor. Yaşlı kadın çok kızıyor, ona çıkışıyor, bağırıyor. O bir süre sustuktan sonra, elverişli bulduğu bir durumda, yine o sözleri söylüyor. Doktora gösterdik, o da bunalım geçiriyor, kimi genç bayanlarda bu tür sayrılıklar olur. Bu tinsel bir bozukluktur, dedi. Gösterdiğimiz doktor, onun kızlığı kadınlığı konusuyla ilgilenmedi, yalnızca tinsel konumu üzerinde durdu. Başından yasal evlilik geçmiş, boşanmış bir kız, daha doğrusu "dul kız". Bu olay beni çok sarsıyor, bir yandan da sevindiriyor. Kız olarak evlenmesi bir anne için sevindiricidir, ancak tinsel bunalımın nereye varacağı bizce belli değil. Erkekten korkuyor, kaçıyor. Bir yandan da evlenmek, bir sürü çocuk doğurmak istiyor. Bir süre sonra, onu, yeniden denetim altına aldırıp en azından bir ay, Fransız Hastahanesi'ne yatırmak istiyorum, orada eski bir yakınımız, çok insansever bir tanıdığımız uzman var. Ben utanıyorum, ancak utanmak üzüntüyü giderecek bir olay değildir. Benim senden istediğim en büyük yardım, Mes'ud'a ne yolla bir iyiliğim dokunabilir, onu bana sağlamandır. Bunu burada konuşmak işime gelmiyor, bir arkadaşımın evinde buluşup konuyu enine boyuna tartışalım. Bunu sağlamazsan beni giderilmesi olanaksız üzüntülere sokarsın.

Niyazi, bu duygusal istek karşısında direnemedi, Mes'ud böyle bir yardıma yanaşmayacaktı. Yapılacak yardım ona duyurulmadan gerçekleştirilmeliydi. Bu nedenle, Hikmet Hanım'ın önerisini benimsedi. Başka bir yerde buluşmak için sözbirliği ettiler. Niyazi'nin düşündüğü tek konu, Yargıtay'da incelemeye alınacak dosyayla ilgiliydi. Hikmet Hanım'ın babası eski bir Yargıtay üyesi olduğundan onun orada tanıdıkları bulunabilirdi. Kendisi çoktan ölmüştü, ancak arkadaşları, onların arkadaşları olabilirdi. Durumu Hikmet Hanım'a açıkladığı sırada Handan'la arkadaşı

içeri girdiler, konuşma değişti. Handan'ın eve gelen bayan arkadaşı, ondan çok önce liseyi bitirmiş, bir süre önce doktor çıkmış, şimdi Cerrahpaşa Hastahanesi'nde uzmanlık dönemini sürdüren bir kimseydi. Niyazi'yi tanımıyordu. Ancak, Handan'ın anneannesinden adını duymuş, niteliklerini, özelliklerini dinlemiş, onun sözlerinin etkisiyle ondan tiksinti duymuş, iğrenir olmuştu. Bu nedenle Niyazi'yle oturup uzun boylu konuşmak, tartışmak, söyleşmek istemiyordu. Niyazi'yi dinsiz, saygısız, içkiye, şunun bunun kadınına, kızına sataşan bir ipsiz biliyordu. Böyle bir adamla arkadaş olduğundan Handan'a da çok kıyıyordu (Niyazi bunları, bu konuşmadan sonra buluştuklarında, Hikmet Hanım'dan öğrendi).

Niyazi, bayanları başbaşa bırakarak, evden ayrılmak üzere kalktı, hepsine esenlikler dileyerek kapıya doğru yürüdü. Doktor bayan şöyle sudan başını sallamakla yetindi. Handan'la annesi onu kapıya değin uğurladılar. Niyazi giderken, arkasından Handan, "yakında yine gel, arayı açma, bana yardımcı sen olacaksın, anladın mı?" demekten kendini alamadı.

Hikmet Hanım'ın istediği buluşma, istediği yerde gerçekleşti. Burada Niyazi ile günün yarısını geçiren Hikmet Hanım, olayları bütün ayrıntılarıyla ona anlattı. Hikmet Hanım, bütün isteklerinin yerine getirilmesinden duyduğu mutlulukla, Mes'ud için beklenmedik bir yardımı yapacağına kesinlikle sözverdi. Buluşmayı Rezzan Hanım'ın duymamasını, ikisinin arasında kalmasını önemle vurguladı. Niyazi, bu tür işlerde ağzından söz çıkmayan, yapılanı olduğu yerin dışına taşırmayan, bütün arkadaşlarınca öyle bilinen bir kimseydi. Hikmet Hanım bunu çok iyi biliyordu. Niyazi, bu gizli buluşmadan sonra, dosyanın sayısını öğrenmek üzere, gün geçirmeden Mes'ud'un annesine gitti, gerekeni öğrendi, yine gün geçirmeden Hikmet Hanım'a ulaştırdı. Bu işi kimin, ne yolla yapacağını da Mes'ud'un annesine, çocuklarına söylemedi, Mes'ud'a duyurmadı.

Niyazi, bu arada, Rezzan Hanım'ın kendisini aramadığını, neden ortalıkta görünmediğini, yoksa İstanbul'dan mı ayrıldığını Hikmet Hanım'a söylemiş. Bu biraz kuşku götürür olaydı. Bu iki hanım, uzun süredir birbiriyle görüşmüyordu. Üstelik Rezzan Hanım gibi ölçülü, dengeli, işini bilen bir kimse neden Niyazi'yi,

sonradan tanıdığı bir kişiyi, Hikmet Hanım aracılığıyla arasın, sorsun soruşturşun? Bu kuşkusunu sorduğunda, Hikmet Hanım'dan aldığı yanıt şuydu:

- İkimiz, bilmeden, bir arkadaşımızın evinde düzenlenen toplantıda karşılaştık. Aramızdan geçen karakedinin ne olduğunu birbirimize sorduk, üzüntülerimizi, sıkıntılarımızı anlattık. Söz döndü dolaştı, bildiğin olaylara geldi. Mes'ud'un yaptıklarını gazetelerden öğrendi. İşte böyle bir dedikodu ortamında senin adın geçti, o da senin nerede olduğunu, ne yaptığını, bizimle, Handan'la eski arkadaşlığını sürdürüp sürdürmediğini sordu. Ben de bulunduğun yeri değil, aranacağın yeri söyledim. Eşi Tahsin Bey yine yolculukta. İtalya dönüşü çok değerli armağanlar getirmiş Rezzan'a, kızına.

***

Ortalık kararmaya başlamış, eve dönenler, işten çıkanlar, başıboş dolaşarak nereye gideceğini bilmeyen, öğrenciler, işçiler, görevliler, gezici satıcılar bg. İstanbul'un kalabalığını oluşturan toplum öbeklerinin yollara döküldüğü bir sıraydı. Niyazi Bahar Pastahanesi'nde oturmuş, birkaç arkadaşıyla söyleşiyordu. Kiryako Efendi, yüksek sesle, Niyazi'yi telefona çağırdı. Yüzü gülüyor, anlamlı anlamlı bakıyordu, Kiryako Efendi. Niyazi telefonu kulağına götürür götürmez sesi tanıdı. Bu ses Rezzan Hanım'ın sesiydi. Ertesi günü, öğleden sonra, bir konuyu görüşmek üzere gelmesi gerektiğini söylüyordu. Niyazi, söyleneni yapacağını bildirdi, telefon konuşması çok kısa kesildi. Rezzan Hanım, bu gibi buluşmalarda telefon konuşmalırını uzatmayan, sözü kısa kesen, açık olmayı seven bir kimseydi. Telefonu kapayınca Niyazi arkadaşalrının yanına döndü. Hepsi gülüyordu. Niyazi sesini çıkarmadı, olayın Mes'ud'la ilgili olduğunu söyleyip kesti. Pastahane kapanıncaya değin oturdular, anılar, öyküler anlattılar, ulusun geleceği, yönetimin gittikçe kötüleştiği türünden güncel konular üzerinde durdular. Nerede, hangi masada birkaç kişi toplanmışsa, büyük bir olasılıkla sözkonusu edilen Menderes yönetiminin, Celal Bayar'ın yanıutucu davranışının eleştirisi yapılır, genellikle yakışıksız sözler söylenir, Demokrat Parti de, yandaş-

ları da yerilirdi. Menderes yönetimini tutanların nerdeyse hepsi vurguncular, kaçakçılar, karaborsacılar, tarikatçılar, gericiler gibi uygarlığın akışına aykırı kürek çeken kimselerdi. Osmanlı tarihinin en karanlık dönemlerinde bile, böylesine azgın bir aydın düşmanlığı görülmemişti. Ortak konu buydu toplumda. İstanbul için için çalkanıyordu. 6-7 eylül olaylarını yaratan, kışkırtan, sonra İzmir'de bir bakanın elinde direğe Yunan bayrağı çektiren Menderes sevilmeyen, aydınlarca tiksinti duyulan bir yaratıktı. Böyle olmasına karşın seçimlerini nasıl kazanıyordu bilen, anlayan yoktu. İşte bu konular nedeniyle özel toplantılarda, kişisel düşünceler kolaylıkla gizleniyor, kuşku duyulan kimse karşısında, başka bir alana aktarılıyordu. Niyazi'ye telefon geldiği sırada da bu saptırma yönetimine başvurulup, Niyazi'nin kimin çağırdığı üzerinde durulmadı.

Niyazi, ertesi günü, Rezzan Hanım'la buluşarak, eskiden gittikleri eve gittiler, orada gün dönünceye değin kaldılar. Rezzan Hanım, nedense başlangıçta, Mes'ud'la Handan arasında geçen olaylarla pek ilgilenmemiş, kızın olumsuz bir yolda yürüdüğünü sezerek annesini uyarmıştı. İşte, uzun süredir Hikmet Hanım'la görüşmemesinin nedenlerinden biri de buydu. Hikmet Hanım, kızının acıklı durumunu Rezzan Hanım'a anlatıp ondan avuntu umduğu bir sırada şöyle bir yanıtla karşılaşmıştı:

- Bunun böyle olacağını ben sana başlangıçta söylemiştim. Sen, bir anne olarak, kızınla ilgilenmen gereken zamanı düşünmedin, onu başıboş bıraktın. Bu sonucu biraz da sen yarattın, kimseyi suçlama.

Hikmet Hanım bu sözlere pek alınmış, nerdeyse iş üzücü bir tartışmaya varacakken, kendini tutmuş, yüz asarak, kaş çatarak işin içinden çıkmıştı. Rezzan Hanım, daha ergenlik dönemine bile girmeyen kızının Handan'la sıkı fıkı olmasını istememiş, bütün toplantılarda kızını odasına gönderip dersleriyle ilgilenmesi, radyoda türkü dinlemesi, çocuk dergileri, kitapları okuması için uyarmış, onu denetimden uzak tutmamıştı. Mes'ud'u ise görmemiş, tanımamıştı. Buna karşın, Niyazi'nin anlattıklarına, Handan'ın söylediklerinden etkilenerek ona acımaya, elinden gelirse yardım etmeye gönüllü olduğunu söyledi. Ne yapabilirdi, elinden ne gelirdi? Yalnızca babasının, dayısının tanıdıkları aracılı-

ğıyla Yargıtay'da bulunan dosyaya değgin birtakım girişimler yapabilirdi. Soylu bir aileden gelmesi, babasının, dayısının, öteki yakınlarının yüksek görevlerde bulunmuş varlıklı kimseler olması bu olayda birtakım girişimlere olanak sağlayabilirdi. Babası ölmüştü, ancak kimi arkadaşları sağdı, kimi emekli, kimi devlet büyükleriyle yakınlık içindeydi. İşte, bu görüşten yola çıkan Rezzan Hanım, yardımcı olabilmek için, Niyazi'den dosya sayısını aldı. Artık Mes'ud, bütün tanıdıkların ortak sorunu olmuştu. Onu kurtarma girişimlerinin nasıl sonuç verdiği, Yargıtay'da ne gibi bir etki yaptığı bilinmiyor. Yalnızca dosyanın incelemeye alındığı, bu girişimlerden bir ay sonra öğrenildi. Bundan böyle yapılacak tek iş inceleme sonucu verilecek yargıyı beklemekti. Bu arada Mes'ud'un avukatı da boş durmuyordu, onun da birtakım girişimleri, sonucun olumlu nitelikte kısa süre içinde alınması için çalıştığı biliniyordu.

***

Bu olayın bütün ayrıntılarını Niyazi'den öğrenen, Mes'ud'un ona yazdığı mektupları, Niyazi'den alıp okuyan Rezzan Hanım çok duygulanmıştı. Birdenbire oğlunu düşündü, kendi evinde böyle bir acıklı olay geçse ne yapabilirdi, oğluna, kocasına karşı tutumu ne olabilirdi? Bu sarsıcı sorularla yüreğinin oynadığını söyledi. Sonra üzüntüye kapıldı, düşünceye daldı.

"- Peki, şimdi benim yaptığım doğru mu? Kocama, çocuklarıma, aileme karşı yüklendiğim sorumluluk nerede kaldı? Kocamın beni yıllardır aldattığını, bana çok saygılı davranmasına karşın üstten baktığını biliyorum. Bir yıl içinde onunla kaldığımız günlerin toplamı beş ayı geçmiyor. Yedi ay eşimden ayrıyım, yalnızım, evimin yönetimiyle doluyum. Geçimimiz yerinde, paramız, önemli gelir getiren taşınmazlarımız var. İstediğimizi yapabiliyoruz, kimseden aşağı bir yanımız yok. İstesem elimi sıcaktan soğuğa sokmam. Öyleyse bu davranışımın doğrulanacak, övülecek bir yanı var mı? İlerde kızım da benim yaptığımı yapmaya kalkışırsa, bir anne olarak, tutumum ne olabilir? Oğlum, daha şimdiden, babasının yolunda. Yok yok, ben bir kadınım, doğanın bana verdiği birtakım gereksinmeler var, onların da ye-

rine getirilmesi, giderilmesi gerekir. Kocam, kendi gereksinmelerini istediği kadınlarla giderirken, ben evimin içinde geleneklerin tutsağı olarak diriliğimi sürdürüyorum. Kendimi satmıyorum, para için şununla bununla buluşmuyorum. Yalnızca seviyorum. Sevdiğimle, ondan bir gelir beklemeden, birbirini anlayan, birbirini gerekseyen iki doğa varlığı olarak buluşuyorum. Kocamın boş bıraktığı, dolduramadığı duygu dünyamı, ondan gizlice sevdiğim bir gençle dolduruyorum. Kızım da böyle durumla yüzyüze gelirse, onun da eşi babası gibi çıkarsa, doğa ona da izlemesi gereken yolu gösterecek. Bu yolda yürüyüp yürümemek onun bileceği iş, benim değil."

Niyazi, sesini çıkarmıyor, onun bu kendi kendine konuşur gibi durumu karşısında bakıyordu. Rezzan Hanım, onun konuşmasını istemiyor gibi görünüyor, sonra içinde birikmiş duygu yığınını ağır ağır dudaklarının arasından bir su gibi dışarı akıtıyordu. Bir aralık derin bir iççekişle durdu, Niyazi'ye bir suçlunun suçluluğunun bilincine varmış insandaki donuk gözlerle baktı, önüne eğildi, başını yine Niyazi'nin omuzuna dayadı, ağladı. Bu içaçacı bir durum değildi, besbelli. Niyazi'de de bir suçortağı duygusu uyandı, ağlayacak gibi oldu. Konuşmak istedi, ancak boğazında yumaklaşan sesi dışarı çıkmıyordu, çıkamıyordu. Bir süre, ikisi de sessizce, öyle durdu, yalnızca soluk alıp verişleri, gövdelerinin sıcaklığı duyuluyordu, yine kendilerince. Niyazi'nin içinden şimşek hızıyla bir düşünce geçti: O da, Mes'ud'un bu evine bir daha gelmemek, anahtarı annesine vererek, uzun süredir evle ilgilenemediğini, Mes'ud içerde kaldığı sürece oraya bir daha gitmek, Mes'ud'un da tanıdığı erkek arkadaşlarıyla orada toplanmak istemediğini açıklamak oldu. Peki, bu olaya Mes'ud'un annesi ne diyecekti? Oğluna verdiği evin anahtarının Niyazi'de kalmasının ne anlamı vardı? Demek oğlum içerdeyken, onun en yakın, en çok sevdiği arkadaşı orada çapkınlık yapıyordu. Ne aşağılık, ikiyüzlü arkadaşmış bu, tuuu yüzüne utanmazın. Kadında böyle bir duygu uyanırsa, onu gidermenin, yarattığı acıyı yoketmenin yolu var mıydı? Yoktu. En iyisi, bu anahtarın geri verilmesi, eve birlikte gidilerek durumun gözden geçirilmesi, bütün kuşkuların ortadan kaldırılmasıydı. Bunun için başka bir girişim

de durumu, yine gardiyan aracılığıyla, gizli bir muktup gönderip Mes'ud'a bildirmekti.

Niyazi, bu düşünceler içinde yuvarlanırken, Rezzan Hanım'ın sesi yükseldi, uykudan uyanan bir kimsenin durumu vardı onda. Başını geri çekti, gülümsedi, sonra yine gülümseyerek:

- Ne de suçluymuşuz biz. Yarın yargıç önüne mi çıkacağız? Yaptığımız doğru değil, biliyorum. Ancak, bunu bir çıkar, başkasından öçalma karşılığı yapmıyoruz. Birbirini seven, anlayan iki insanız. Yaratılışımız bizi böyle bir olayın içine itti. Bir suç varsa toplumundur, bir suçlu varsa geleneklerimizin tutsağı olan toplumdur.

Niyazi toparlandı, dili ağzında dönmeye, sözleri tek tek bir değirmen taşının tekneye fırlattığı un gibi, dışarı atmaya başladı:

- Bu eve bir daha gelmeyelim. Mes'ud içerde, ben onun bana anahtarını verdiği evde yaşamın tadını çıkarmaya çalışıyorum. Anahtarı annesine vereceğim. Vermeden önce Mes'ud'a bir mektup yazacağım. Ancak, şimdi bilemediğim bir olay var, Mes'ud bu evin anahtarının bende olduğunu annesine bildirmiş. Annesinin bu olaydan çıkaracağı sonuç ne olabilir? İlk işim bu durumu öğrenmek, ona göre davranmaktır.

Bu konuşmadan sonra, başka bir gün buluşmak, Yargıtay'la ilgili konunun sonucunu öğrenmek üzere, evden çıktılar, eskiden olduğu gibi Taksim'e varıp ayrı araçlarla evlerine yollandılar.

***

Niyazi, birkaç gün sonra Mes'ud'tan aldığı mektupta, evin anahtarının kimde olduğunu annesinin bildiğini, ancak evin Niyazi askere gideliberi kullanılmadığını, ona duyurduğunu öğrendi. Evet, Niyazi eve gidip geliyor, arasıra arkadaşlarıyla orada toplanıyordu, ancak bu kötü bir amaçla değil, evin gözetilmesi, boş bırakılmaması içindi. Mes'ud evi kiraya vermeyi de düşünmüştü. Araya olaylar girince bu iş unutuldu. Mes'ud ile Niyazi askerdeyken annesi eve arasıra gidip geliyor, düzeltiyor, tozunu alıyordu. Evde önemli öteberi yoktu. Burada, okuyucuyu yormamak için, evle ilgili konuyu açıklığa kavuşturup bitirelim. Annesi bu evi, babasından kurtarmak, yeni bir oynaşa kaptırmamak

için, oğlu Mes'ud'a vermişti. Onu satabilir, babasının baskısından kurtulmak için, orada kalabilirdi. Oğlu askere gitikten sonra, evi görmeyi içi almıyordu, üzülüyordu. Yaptığı tek iş, arasıra gidip bakmaktı. Niyazi, İstanbul'a geldiği, kaldığı sürece kadıncağız eve uğramazdı bile. Niyazi, düşündüğü gibi, evin anahtarını Mes'ud'un annesine verdi. Kadında başka anahtar vardı. Niyazi'dekini almak istemedi, ağladı. Niyazi direnince, evi ona aylık almaksızın, kiralamak istedi, evlendiğinde oraya taşınabileceğini de sözlerine ekledi. Niyazi, bu öneriye yanaşmayınca, istemeyerek, üzülerek anahtarı aldı. Bu olaydan çok sonra ev satıldı. Evi, yine annenin bir yakını alarak, "Muhasebe Bürosu" olarak kullanmaya başladı.

Bu ev konusu, biraz karışıktı, sorunun inandırıcı bir çözümü de yoktu. Bir söylentiye göre, bu ev, İstanbul'dan ayrılıp Amerika'ya yerleşen bir Rum ailesinindi. Evi istemeyerek bırakmışlar, giderken de, yine istemeyerek satmışlardı. Evin gerçek iyesi olan Rum kadın, Mes'ud'un annesinin çok eski bir arkadaşıymış, Amerika'ya yerleştikten sonra onunla uzun süre mektuplaşmış. Kadın ölünce bütün iletişim kesilmiş. Neyse bu evin geçmişi aydınlığa çıkmadı, Niyazi de bu konu üzerinde bir daha durmadı, durması da gerekmezdi..

***

Mes'ud, hapishanede üç dört günden beri yatıyor, bahçeye çıkmıyor, sırtı ağrıyor, öksürüyor, yemek bile istemiyordu. Sonunda hapishanenin doktoruna gösterdiler. Doktor içaçıcı bir durum olmadığını, yakında ciğerde kanama başgösterebileceğini, özellikle röntgenin alınmasını söylemiş. Oysa, hapishane yönetimi böyle bir sağıltım için, onun dışarı çıkmasına, uzun süre dışarda kalmasına elverişli değilmiş. Durum avukatına bildirildi, o da gereken yerlere başvurdu. Binbir güçlükle röntgenin çekilmesi, daha geniş kapsamlı bir sağıltım girişiminin sağlanması için gerekeni yaptı. Çekilen filmler iyi sonuç vermedi. Buna karşın Mes'ud geleceğe olan güvenini yitirmemiş, içinde tomurcuklanan yaşama duygusu solmaya başlamamıştı. Bütün sorun iyi bakım, düzenli bir sağıltım, güneşli günler, sıkıntıdan arınmış bir

yaşamdı. Ancak, yirmidört yıl yatacak olan bir kimse için bunları sağlama olanağı da yoktu.

Mes'ud için bütün girişimler yapılmış, Yargıtay'da incelemeye alınan dosyanın gelmesi bekleniyordu. Mes'ud içeri gireli bir yılı geçmişti. Bundan sonra Yargıtay'da sekiz ayı aşkın bir süre bekleyen dosyanın sevindirici bir yargıyla sonuçlandığını ilk önce, özel olarak duyan, Rezzan Hanım, sonra Mes'ud'un avukatı, daha sonra da Hikmet Hanım olmuştu. Bu durum öğrenildikten en az yirmi gün sonra, dosya İstanbul'da yetkili yere gelmişti. Beklenmedik bir olaydı bu. Yargıtay, verilen yargıyı Mes'ud'un yararına bozmuş, üstelik dosyayı başka bir mahkemeye göndermişti. Olay, o günler, İstanbul Ağır Ceza çevrelerinde dedikodu konusu olmuştu. Bu çok ilginç bir olay diye niteleniyordu. Sonra işin içyüzü açıklığa kavuştu. Mes'ud'u yargılayan, cezaya çarptıran yetkililerden ikisi, babasının çok yakın arkadaşı olduğu gibi, onun ilişkide bulunduğu genç kadın da birinin yeğeniydi. Kimse bunu bilmiyordu. Bu olayı açıklığa kavuşturanın Rezzan Hanım'ın emekli bir Ağır Ceza Yargıcı olan yakınıydı. Mes'ud'un babasının bütün özel yaşamını biliyordu. Bir söylenti olarak kalan, kalması gereken bu olay üzerinde çok durulmadı. Yeniden başlayan yargılama yedi aya yakın sürdü. Yeni tanıklar dinlendi, belgeler incelendi, bir kanıt olarak mahkemeye gönderilen mektubun yazılış yılı, oğul-baba arasında geçen olaylar, babanın aile dışındaki özel ilişkileri, Mes'ud'un olay gecesindeki tinsel durumu, sözün kısası yargılanmada görevlileri ilgilendiren ne varsa en ufak ayrıntılarına değin ortaya koydu. Komşular dinlendi. Sonunda Mes'ud'a beşbuçuk yıl ceza verildi. Mes'ud, annesinin öldürülmesini önlemek, daha önceden herhangi bir tasarıda bulunmaksızın, olayın yarattığı tinsel bunalım içinde babasını öldürmüş bir kimse olarak nitelendi. Onun, bu olayda, en büyük yardımcısı kardeşleriyle iki kadın komşusu olmuştu. Polislerin davranışı, görev yetkisinin dışına çıkan kışkırtıcı sözleri birer suç öğesi sayıldı. Mes'ud'un yaraladığı polisin davranışı, yaralanması da olayda yersiz bir girişimin sonucu diye açıklandı. Evden, "ölüyorum, can kurtaran yok mu?" çığlıkları sokağa taştığı sırada bekçilerin dinleyici durumda olmaları, Mes'ud'un girişime yolaçan birer davranış sayıldı. Sözün kısası, yasal işlemlerin gerek-

tirdiği çizgi üzerinde yüründü. Dosya yeniden Yargıtay'a gönderildi, altı ay sonra onaylanarak döndü. Dosya, yeniden, Yargıtay'dan döndüğünde, Mes'ud otuzdört aydan çok içerde yatmış demekti. Bundan sonra yapılacak iş onu, cezası kesinleşenlerin yatacakları yere göndermekti. Bunun da, cezanın önemli bir bölümü çekildiğinden, uygun ya da isteğe bağlı bir yerde olmasına elverişli yasal koşullar vardı. İlk düşünülen Bursa idi. Bursa'ya gönderilirse annesi, orada bir ev tutacak, oğlu çıkıncaya değin orada kalacaktı. Bunun yanında, cezaya değgin yasal indirimler de sözkonusuydu. Mes'ud daha gençti, kalan sürenin doldurulması da, yıkıcı bir olay sayılmıyordu. Ancak, bu acının yanında, aileyi üzen başka bir olay ortaya çıktı. Bu da, babasından kalan taşınır-taşınmaz gelir kaynaklarının bölüşülmesiydi.

Mes'ud'un, cezasının indirildiğini duyan halalar, amcalar, yeğenler birdenbire ayaklandılar. Önüne gelen bir belge gösterip, taşınmazların daha önceden kendilerine satıldığını, ellerinde yasal kanıtlar bulunduğunu ileri sürdüler. Öyleki, babasının genç oynaşları bile, bu karışıklıktan yararlanarak kazançlı çıkmak istiyorlardı. Özellikle, Mes'ud'u yirmidört yıl cezaya çarptıran yargıcın yeğeninde büyük bir taşkınlık vardı. Önüne gelen Mes'ud'un annesine, çocuklarına yükleniyor, onların yasal yetkilerinin bulunmadığını, babasını öldüren Mes'ud'un da, annesinin de, kardeşlerinin de bu öldürme olayını para, taşınmazlar için daha önceden düzenlediklerini bile öne sürüyorlardı. Duruşmalar uzuyor, bir türlü bitmek bilmiyordu. Bu günlerde, acı gerçek de ortaya çıktı. Görüşme günleri, Mes'ud görüşme yerine gelemiyordu. Son görüşme gününden kısa bir süre sonra, Mes'ud koğuşta derin bir sarsıntı geçirmiş, öksürmüş, birdenbire ağzından kan boşanmıştı. Onu seven iki gardiyan, durumu yetkililere bildirmiş, ancak birbuçuk gün sonra gelen doktor, kanamanın önemli olduğunu, kendisinin hapishanede yapabileceği bir iş olmadığını, gün geçirmeden hastahaneye kaldırılıp denetim altında tutulmasının kaçınılmaz olduğunu, avukatın direnişi üzerine yazılı olarak belgeledi. Durum üzücüydü, ciğerin birinde koskocaman yaralar açılmış, ötekinde de açılmak üzere kabarcıklar oluşmuşmuş. Bütün direnmelere, yasal başvurulara karşın, Mes'ud bu olayın üzerinden yirmi gün geçtikten sonra bitkin, kendinden

bıkmış, çevresinden kopmuş bir durumda hastahaneye kaldırıldı. Cezasının yarıdan çoğunu bitirmiş, gençliğini yitirmiş, ağırlığı nerdeyse üçte ikiye inmiş bir durumda olmasına karşın yöneticilerin katılığı, yasaların acımasızlığı, toplumun düzensizliği sonucu bu dünyadan göçmenin ilk durağına gelmişti. Yatağa düşmeden önce yazdığı mektupları da, koğuşta kalan bavulunda duruyordu.

Ailesi, arkadaşları, sevenler bu acılarla kıvanadursun, babasının kalıtını almak isteyenler, onun sayrılığından bile korkuyor, özgürlüğe kavuşmadan önce işi bitirmek istiyorlardı. Babasının yakınlarından hapishaneye, hastahaneye gelen olmamıştı. Hastahanede bile, yanına girmek, o son ışımalarıyla çevresine, tanıdıklarına bakan güzel gözlerini, o gözlerin hızla sönüşünü görmek, nerdeyse olanaksızdı. Onun kaçacağından, toplum düzenini yıkacağından, ülke yönetimini sarsacağından, ortalığın altını üstüne getireceğinden korkuluyordu demek. Askerlik görevini bitirmesine üç ay kalmışken izinli ayrılmıştı. Geri dönmeyince "kaçak" işlemine uğramış, hapishaneden çıkar çıkmaz, bu "kaçak"lığın cezası yanında, eksik kalan süreyi mi, yoksa hepsini birden mi bütünlemekle sorumlu olduğu bile tartışmalıydı. İşte bu acımasız yaşam yoluna girdiğinin otuzuncu yılını bile dolduramadan, doldurmaya yirmiüç gün kala, 21.9.1958'da, güneşli bir öyle sonrası, Mes'ud dünyamızdan sessizce göçtü. 22.9.1958'de yine güneşli, güzel bir günde, ölüsü Teşvikıye Camii'nin bahçesinde arkadaşlarının, sevenlerinin, yakınlarının gönderdikleri çiçeklerle süslenmişti. Vefa Erkek Lisesi'nden, Özel .... Lisesi'nden gelen arkadaşları arasında birkaç bayan da vardı. Bunların ortasında, yüzünü ak bir tülle örtmüş, göstermek istemeyen, bayan arkadaşlarının kollarında ayakta durmaya çalışan, hıçkıran, boğulur gibi ağlayan bir bayan daha vardı. Babasının yakınlarından kimse yoktu. Annesi, kardeşleri, anneannesi, teyzeleri, büyük dayısı, onların çocukları, aralarında Niyazi, Koska Muzaffer, iki gardiyan orada toplananların ilgilerini üzerlerine toplamış, bu dönülmeyen yolun mutsuz yolcusuna kızarmış gözlerle bakıyorlardı. Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verildikten sonra, imam son görevini yapmadan önce, yüzü ak tülle örtülü bayan, iki hanım arkadaşının yardımıyla ağır ağır yü-

rüyerek mezara yaklaştı, elinde tuttuğu iri, kızıl güllerden oluşan demeti başucuna dikti, arkadaşlarının yardımıyla geri çekilip, biraz ötede duran bayanlar arasında eski yerini aldı.

Bu istenmeyen bir bitişti. İstenmeden yaşanmış, acıları çekilmiş, yine istenmeyen bir olayla vurgulanmış üzüntülü, sıkıntılı, severken sevilmemenin ağırlığı altında ezilmiş, dengesizliğin en acınasıca olanını görmüş, acıyı bal edemeden tükenen bir gençliğin toprağa dönüşen sonucuydu. Giden gitti, biten bir yaşamın yargılanması geride kalanları avutmaktan öte bir anlam taşımaz. Kişi dünyaya geldiği günle dünyadan göçtüğü gün arasında kalan süreyi dilediği gibi biçimlendirme olanağından yoksundur. Yaşamın yasası toplumun koyduğundan daha kesin, daha etkin, daha tutarlı, daha değişmezdir. Yaşamına istediği biçimi, istediği düzeni verdiğini sanan bir kimse ancak kendi kendini kandırır. Kişi yaşamını verdiğini sandığı düzenin değil, yaşamın ona benimsettiği düzenin egemenliği altındadır.

Mes'ud yok artık, yalnızca ondan kalan anılar, acılı günler, doyuma varmayan bir sevginin yarattığı olayların belleklerde kalan izleri vardır. Bunları yazan kişinin yüreğinde, Mes'ud, aradan geçen ayrılığın ağırlığına karşın dipdiri durmaktadır. Onun gerçek adını, ailesini oluşturan bireylerin adları gibi, kimse bilmeyecektir. Burada yazılanlar, Mes'ud'la, Vefa Erkek Lisesi'nden çok önce, Fatih Halkevi'nde başlayan, aşağı yukarı ondört yıl süren, bir arkadaşlığın, bugün yalnızca tatlı olarak anımsanan, birikimidir. O anılar Mes'ud'la başlamış, Mes'ud'la belleğe gömülmüştür.

***

Mes'ud'un ölümünden sonra, annesine, kardeşlerine karşı açılan kalıt savaşı bir yıl daha sürdü. Yargıç, uzun süren bir incelemeden, birçok sıkıcı, yorucu duruşmadan sonra son sözünü söyleyerek, karşı çıkanların bu yasadışı girişimlerini geçersiz bıraktı. Yargıçlığa sunulan bütün belgelerin düzmece olduğunu, bilirkişi, Adli Tıp incelemelerinden sonra açıklığa kavuşturdu. Yargıtay verilen yargıyı onayladı. Mes'ud'un annesi, kardeşleri, babalarından kalanlara ellerini bile sürmediler, kimini Kızılay'a, kimini de Düşkünlerevi'ne (Daru'l-acaze'ye) bıraktılar. Mes'ud'un hapishaneden

gelen bavulunda, Niyazi'ye yazıp gönderemediği mektupları, annesi büyükçe bir zarfa koyarak, ölümünden iki ay sonra, yerine (Niyazi'ye) verdi. Bu mektupları aşağıya aktarıyorum:

"- ... Sevgili arkadaşım Niyazi. Epeydir sana mektup yazıyorum, ancak bitireceğim sırada bir engel çıkıyor. Gardiyan bile, neden mektupların geciktiğini soruyor, yalnızca anneminkileri gönderebiliyorum. Onlar kısadır da ondan. Anneme, burada olanları, benim sağlık durumumu bildirmek istemiyorum. Sen de mektuplarımın içeriğini ona söyleme, kardeşlerime de duyurma. Annem, nedense beni 'tek çocuğu' olarak niteler. Kardeşlerim buna alınabilir. Özellikle kızkardeşim çok duygiludur. Erkek kardeşimin de ilerde duygulu olacağını sanıyorum. Neyse bunları bırakıp bizim işlere gelelim.

Geçen günü, nereden, hangi yollarla olduğunu bılemediğim bir mektup geldi. Gardiyan, üzerinde benim adımı görünce, kimseye sezdirmeden, açmadan bana ulaştırdı. Mektup, sen de sezeceksin, Handan'dan geliyor. Bütün yaptıklarını anımsadıkça içi kanıyor, yüreği doğranıyor, uykuları kaçıyormuş. Ben şaşıyorum bu işe. Neden öyle oluyormuş? Buradan çıkınca yine ardınca koşacağımdan mı korkuyor yoksa? İçimde ona karşı bir sevgi yok değil. Ancak bu sevgi, kısa bir süre sonra, iğrentiye, tiksintiye dönüyor, kendi kendimi aşağılıyorum, suçluyorum, yeriyorum. Sen, bu öztürkçe sözcükleri sevdiğin için böyle yazıyorum. Arapça-Farsça sözcüklerin içini bulandırdığını biliyorum Niyazi, yazarken kalemin ucuna takılıyor bu yabancı sözcükler, kızma sakın. Birkaç gündür durumum iyi değil. Nereden geldiğini bilmiyorum, sırt ağrılarının arkasından ağır bir öksürük, köpüklü bir kanama. Demek bizden geçti. Eskisi gibi, Koska Muzaffer'in içtiğini de içmiyorum artık. Başım dönüyor, dizlerim tutmaz oluyor, soluğum daralıyor, göğsüm tıkanıyor, gittikçe eriyorum. Bizim koğuşta, yüz kiloya yakın, bir arkadaş var. Bir sabah, bir akşam olmak üzere, onu kaldırıp yirmi adım yürüyordum. Bu önce onbeş, sonra sekiz, daha sonra üç adıma düştü. Şimdi pek kaldıramıyorum. Demek, doğanın verdiği güçte bir tükenme var. Demek senin Mes'ud arkadaşında bir yolculuk sözkonusu. Geçen günü doktor çağırdı, yokladı, ilaçlar yazdı, bana da 'kendine iyi

bak' dedi. Doktorun da Handan'ın kafasında olduğunu anladım. Ulan inek, burası hapishane, ben yeni bir uygulama olmazsa en az iki yıl daha yatarım sanıyorum, daha bu 'iyi bak' sözünün bir anlamı var mı? Onun bu sözlerine karşı ben de, şöyle sağlığa yararlı yerlere, Antalya'ya, Bolu'ya birkaç ay gezmeye gitsem nasıl olur? dedim. Önce kızar gibi oldu, sonra gülümsedi, iyi olur, beni de götürürsen daha iyi olur, dedi.

Annemi uyardığına seviniyorum, bana yazdığı mektupta, 'senin yokluğunu arkadaşın Niyazi gelince unutmuyorsam da ayrılık acım azalıyor, sana sık sık mektup yazıyor mu?' diyor. Sağol arkadaşım. Kardeşlerime derslerinde yardımcı olursan daha çok sevinirim. Özellikle kızkardeşim seni çok seviyor, senin için 'o filosof ağabey' diyor.

Niyazi, üzülmezsen sana bir sözüm var: İçimde bir ürperme, bir kaygı belirdi. Sonum yakın gibi geliyor bana. İlaç kutularının üzerindeki yazıların örtüsü altında, 'sen yolcusun, bunlar yol azığındır' anlamına gelen sözler var gibi. Neyse, başa gelen çekilirmiş, ben başıma geleni çekmeyeceğim, onu bir yere bağlayacağım, başkasına çektireceğim. Nedense güneşi çok sevmeye başladım, gölge istemiyorum. Koğuşta iyi arkadaşlar var, hepsi de filosof. İki kişi var, karşılıklı şiir söylüyorlar, şiirleri sövmeliyermeli türünden. Biri epeyce yaşlı, bizi güldürüyor, kasıklarımız çatlıyor gülmekten. Sevimli bir adam. Epey de yatmış, buraya cezası azaldığı için gelmiş, daha önce Bursa'da imiş. Nazım Hikmet'i tanıyor, ondan tek tek dizeler okuyor. Sonra, onu hapishaneye atanlara burada yazamayacağım güzellikte sözler söylüyor. Adamın suçu da ilginç: Giresunlu'ymuş, yazları yaylalarda çayır biçmekle geçindiğinden, kendisine 'tırpancı' deniyormuş. Adapazarı'nda Yugoslavya geçmenlerinden geniş toprağı olan bir adamın çayırlarında günlükle çalışıyormuş. Nedense adam biçtiği çayırı beğenmemiş, kızmış sonra da: "Sen bu kafayla çayır değil, benim t...rımı bile kazıyamazsın" deyince, o da tırpanın düğdüsünü (tırpanın sapa takıldığı demir bileziğin arkasına böyle diyor, sen bilirsin) başına vurduğu gibi adamı yere yuvarlamış. Adam ölmemişse de birkaç ay yataktan kalkamamış, kalkınca titreyip düşüyormuş. İşte bu adam çok güzel Karadeniz türküleri söylüyor, hepsi de belden aşağı. Bu Karadenizliler'in

başka işleri yok mu? Bütün yaşamları sevişmekle mi geçer be arkadaşım. Koğuşta en çok onu seviyorlar. Söyle bir türkü deyince, söyle diyenin adı geçen bir türkü söyleyiveriyor.

Yine sırtım sızlamaya, öksürmeye başladım, bu mektubu sonra bitirir gönderirim..." (Bu mektup bitmemiştir).

***

"... mektuba başladım, annemden gelen mektup pek içaçıcı değil, dilinin altındakini açığa vurmak istemiyor. Babamın yakınları onu üzmüşe benziyor. Gardiyan parayı getirdi, bana da gizlice, 'yanında çok para bulundurma, sonra başına iş açarsın, bulundurursan da kimseye gösterme, sezdirme' dedi, ne iyi insan bizim gardiyan. Geçenlerde, seninle müdürün odasının yanındaki küçük odada görüşmemi sağlayan odur. Sen, ona annemin gönderdiği elli lirayı vermişsin, öyle sevindi ki. Bir gün bana, uygun bir zamanda, dışarda işimi yoluna koyabilirsem, geceleri buradan çıkıp gündüzleri, günaçımından önce, gelebileceğimi de söyledi. Bütün 'babalar' öyle yapıyormuş. Ben korktum doğrusu. Ne olur ne olmaz, başıma yeni bir iş çıkar. Senin tanıdığın öğretmen var mı Sultanahmed Ticaret Lisesi'nde? Oğlu orada okuyormuş, bir yardımcı arıyor. Varsa, görüşme günü geldiğinde onu sana göndereyim orda konuşursunuz. Sana, böyle bir istekte bulunmaktan utanıyor. Ne iyi insan değil mi? Dün bahçede, üç dört kişi toplanmış, Nazım Hikmet'ten gizlice şiir okuyorlardı. Yanlarına sokulup dinledik, benden kaçınmıyorlar pek. Beni adam yerine mi koymuyorlar, yoksa kendilerinden mi sayıyorlar bilmem. Onlar kendi aralarında şiir okurken, yanlarına biri sokuldu, Mehmed Akif'ten birkaç dize okudu. İçlerinden biri, gülerek: O şiiri bir kâğıda yaz da üstüne işeyim, deyince adam uzaklaştı. Bizim koğuşa yakın değil koğuşu, kim olduğunu da bilmiyorum, bana ne, dincilerden sanıyorum. Bugünlerde epeyce roman okudum. Sakın Rus romanlarından gönderme, adamların ödü patlıyor. Fransızcadan çevrilmiş romanlar gönder gönderebilirsen. Geçenlerde buraya *Kitabı Mukaddes* getirdiler, karaborsacı oldukları söylenen iki hıristiyan, onlar için getirmişler. Adamlar karaborsacı falan değil, öyle suçlanmışlar. 6-7 eylül olayları dolayısıyla

ileri geri konuşmuşlar, polis de en uygun suç olarak karaborsacılığı, Türklüğü yermeyi bulmuş. İlk duruşmada salıverilecekleri belli. Onlardan okumak için aldım Kitabı Mukaddes'i. Niyazi bayıldım kitaba, ne insanca, ince duygular var içinde. Şiir, öykü, tarih, özdeyiş, öğüt, yasa ne ararsan var içinde. Bizim kitabımız gibi ağır yasaklar koymamış, insanları günün yirmidört saati içinde sımsıkı bağlamamış. Sonra kadınları erkeğin tutsağı yapmamış, peygamberlerin kadın alıp boşamakla, çok kadınla yaşamakla ilgileri yok. Onu okuyunca bizim dinden daha çok soğudum. En güzel yanı savaş, kan dökme, öldürme gibi buyruklar yok. Koğuşta önce bana kızdılar, sonra onlara birkaç şiir okuyunca şaşırdılar, bir gâvurun kitabında böyle yazılır mı, onları bizim *Kur'an*'dan aldılar, demesinler mi? Onlara bu kitabın bizim kitaptan ikibin yıl önce yazıldığını söyleyince şaşırdılar. İçlerinden biri, ne diyorsun kardeşim, bu dünya yaratılalı ikibin yıl oldu mu? diye karşı çıktı, gülüştük. Kitapta Adem Peygamber'in adı geçiyor, ona da inanmayanlar var. Kur'an ilk yaratılanın Adem Peygamber olduğunu söylüyor, Kur'an ise bindörtyüz yıllıktır, dünya yaratılalı da öyledir, bu kitapta gâvurlar bir yanlışlık yaptılar, diyorlar. Sonra gidip Nurcular'a, Süleymancılar'a sormuşlar, onlar da namaz kılmayan, "Nur Risalesi" okumayan bizimle konuşmasın, gâvur kitabı okuyanla konuşulmaz" diyerek onları kovmuşlar.

İki gündür yine öksürüyorum, üç kez ağzımdan köpüklü kan geldi, birkaç kez iğne yaptılar. Yalnız günden güne gücüm azalıyor yine. Sakın durumu anneme söyleme, özellikle kardeşlerim duymasın, yazgım ne derse o olur, varsın sonradan öğrensinler. Geçen günü bahçede bir Rumeli türküsü söylediler, insanı çok duygulandırıyor:

Yemenimde hare var
Yüreğimde yare var
Ne ben öldüm kurtuldum
Ne bu derde çare var.

Bu türkü söylenince kimileri ağladı, ağlaması gerekenlerden biri de bendim, ancak ağlayamadım nedense. "Ciğerimde yare var" dense ağlardım sanıyorum. Kardeşlerime mektup yazmıyo-

rum diye güceniyorlar. Doğrudur, ancak yazmak istemeyişimin nedeni başka. Babasını öldürmüş, sevgilisini dövmüş, birtakım yakışıksız sayılan olaylara karışmış, sonunda hapse düşmüş bir ağabeyinin kardeşlerine yazacak nesi olabilir? Anılarımla onların o ışıl ışıl belleklerini kirletmenin ne anlamı var? Kızkardeşimin beni telörgülerin arkasından görüp o güzel, açık mavi gözlerinden yaşlar akması yüreğimi doğruyor. Ona yaklaşmak, ona bir ağabeyinin yüreğinden gelen kardeş duygularıyla doya doya sarılmak için, babamı bir daha öldürmek gerekse gözümü bile kırpmam gibime geliyor. Benim sıcacık duygulu, içli, çekingen kızkardeşim. Benim gibi eli kanlı bir ağabeyi ona yakışmıyor. Onun pırıl pırıl, mavi göklerinde ben koyu kara, istenmeyen bir bulut gibi dolaşıyorum, öyle geliyor bana.

Niyazi, kızkardeşimin yanına vardığında, ona beni unuttur, onun yüreğinde benden boşalan yeri sen doldur. Gelecek görüşme günü, bizim gardiyan, ne yapmışsa bir kolayını bulmuş, beni onlarla görüştürecek, müdürün odasının yakınındaki odada yüzyüze, dizdize getirecek. Bu olanağı kimin sağladığını bilmiyorum, ancak gardiyan benden çok seviniyor. Yoklama başladığı için mektubu burada kesiyorum, sevgili arkadaşım... *Mes'ud...*"

***

"- Sevgili kardeşim, büyük arkadaşım, filosof, ozan, bilgin, gönüldeşim, rakı yoldaşım Niyazi.

Bugün mutluyum, dünyam öylesine genişlemiş, öylesine aydınlanmış ki sonna gitsin. Bugünün bitmesini gönlüm istemedi, ancak elden ne gelir. Görüşme günüydü, gardiyanın dediği oldu. Bizim aile yakını avukat annemi, kardeşlerimi, anneannemi birlikte getirdi, müdürün odasının yakınındaki odaya doluştuk. Anneannem bana sarılıp ağlamaya başlayınca güvenlik görevlisi de ağladı, odadan çıktı, siz konuşun, ben kapının ötesinde duracağım, benim de köyde bekleyen anam var, dedi. Bilmem doğru mu yaptı, ona söz gelir mi? Doyasıya kucaklaştık, kızkardeşimi kollarımın arasında kemikleri çatırdarcasına sıktım sıktım, bunca yıllık özlemimi gidermeye, onun sıcaklığını gövdemle duymaya çalıştım. Tepeden tırnağa ısındım. Hani, Seyyid Nesimi'nin şiir-

lerinde anlattığı bir kavuşma sıcaklığı var ya, ben de öyle oldum, ısındım. Onların da gözlerinden mutluluk akıyordu. Babamın yakınlarının girişimlerine şöyle bir değinip geçtiler, ummadığın bir olayla karşılaşacaksın sonunda. Öyle sezdim, babamdan kalan bir toplu iğneyi bile almayacaklar. Onlar söylemedi, ben sezdim. Erkek kardeşim cıvıl cıvıl, gözlerinden sevinç, ışık akıyor. Kızkardeşim daha ağırbaşlı, dengeli, duygularını açığa vurmamaya çalışıyor, hep mutlu görünmek, yalnız ağabeyisinin özlemini çeker gibi bir izlenim bırakmak istiyor. Niyazi, darılma sakın, kızkardeşim senden çok daha akıllı görünüyor. Annem ne diyor biliyor musun? Şu Niyazi, o ayağına bulaşan pislikten kurtulsa, nikâhlısından ayrılsa da onu kendi elimle evlendirsem, Özlem'i ona versem, bir de ev veririm onlara. Sen Özlem'i tanımazsın, annemin yeğenidir, Fransız Kız Lisesi'ni bitirmiş, şimdi DTCF'de Filoloji bölümündedir, bir yıl sonra orayı da bitirecek sanıyorum. Bu yakında annemin yanına gelecek, seni onunla tanıştıracaklar. Ayağını denk al, o çamurlu ayakbağından kurtulmaya bak. Annem epey durdu bu konu üzerinde. Anla seni ne çok seviyor.

Şimdi ben iyiyim, koğuş arkadaşlarım aralarında tartışıyorlar, başlıca konu Menderes'iun ülkeyi batıracağı, bu durumun böyle sürmeyeceği, günün birinde yuvarlanacağı. Gerçek mi, düş mü? bilmem, öyle tartışıyorlar. Benim de birdenbire belleğimde lisede okuduğumuz bir şiirinin iki dizesi canlanıverdi. Kimindir unuttum, duygulu dizeler:

Ağlatmayacaktın yola baktırmayacaktın
Ol vâde-i tekrâr be-tekrârı unutma

İnsan bunların tadına okul sıralarında değil yaşamda daha kolay varıyor. Demek bir gerçeği anlamak için düşünmek değil yaşamak gerek.

Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım
Kurbanın olam var mı benim bunda günahım

bu yakıcı dizeler birbiri ardından sökün ediyor, nerdeyse ben de senin gibi bir şair olup çıkacağım.

Gittim amma ki kodun hasret ile canı bile
İstemem sensiz olan sohbet-i yârânı bile

iyi belleğim varmış değil mi Niyazi? Öyle ya kafa yalnız sende yok ya, bizde de bir yük var omuzlarımızın üzerinde. Biliyorum, bunları okurken güleceğini şimdiden biliyorum. Ben yazayım da sen gül yine. Annemin dileği yerine gelir de Özlem'in ardında koşmaya başlarsan, bu dizeleri daha iyi anlarsın, o zaman da olayı duydukça ben gülerim. Annem, nedense seni çok düşünmeye başladı. Biraz da kuşkulanıyor senden. Bu oğlanın başının altında epey yastık var, diyor. Gözleri, bakışları insanı etkiliyor. İnsana bakmaz, aldırmaz, önem vermez gibi davranıyor. Bu durumu karşısındakinin ilgisini çekiyor. Onu Özlem'le evlendirebilirsem çok sevineceğim. İşte kardeşim, annemin seninle ilgili düşünceleri böyle, buna çok seviniyorum. Bakalım zaman ne gösterir.

Nedense sana uzun, roman gibi mektup yazmak geliyor içimden, yazamadığıma kızıyorum. Oysa yazmayı, kız sevmekten çok seviyorum, bu işlerde çok geç kaldığımı anlıyorum. Sana sormayı unutuyorum boyuna, bizim Ali diye bir arkadaşımız vardı, hani boyuna tavla oynardı Yenikapı'da, bir de içmeyi çok severdi. Onu gördüğün var mı? Hapishanenin böyle iyilikleri de var işte. Durup dururken neler anımsatıyor insana neler. Bugün yine sırtım ağrıdı demiştim, bir geliyor, bir gidiyor. Nerdeyse, buraya düşeli, gövdem ağrıların konaklama yeri oldu. Ağrıya pek aldırmıyorum da ağzımdan kan gelmesi beni düşündürüyor. Sonum ondan gelirse üzülürüm. Bak sana yazacaktım, unutuyordum nerdeyse. Ben bugüne değin Kur'an'ın bütününü okumamıştım. Kimi bölümlerinin yarıbuçuk çevirilerini okumuştum. Geçen günü, kimin aklına geldiyse bilmiyorum, bizim koğuşa bir *Kur'an* çevirisi getirdiler. İki günde okuyuverdim. Niyazi, ben o kitaptan anladım dersem yalan söylerim. Birçok yerde kadınlardan, onların özel durumlarından, davranışlarından sözediliyor. Dörde değin alın, ayrıca odalık tutun, besleyin, köleleri salıverin, yine alın deniyor. Savaş öneriliyor, özellikle Yahudiler'e karşı derin bir öfke var onda. Şaşırdım be Niyazi. Bir din kitabı neden böyle çok duruyor kadınların üzerinde? Tanrı kadınları yola getirmek için neden peygambere böyle çok görev yüklüyor

anlamadım, anlamadan da öleceğim. Bir de namaz kılma biçimine bir anlam veremedim. Neden yere kapanılıyor, gövdenin yarısı yukarı kaldırılıyor? Tanrıya kulluk etmek için öyle davranma gerekli mi? Neyse bu din işini çok uzatmak biraz sakıncalı. Şimdilik kal sağlıcakla, arkadaşlara sevgilerimi söyle... *Mes'ud...*"

***

"- Niyazi kardeş

Mektup yazmaya ara verdim, sen de epeydir gelmiyorsun. Annem geldi, yine gardiyanın aracılığıyla müdür odasının yanındaki odada görüştük. Avukat da geldi, Ankara'dan gelen dosya iyi, demek çoğu gitti azı kaldı. Yalnız başka bir durum var, o kötü. Ben günden güne eriyorum, gücüm azalıyor. Kimi günler bahçeye bile çıkamıyorum. Burada verilen ilaçların bir yararı olmuyor, anladım. Kan gelmesi hızlandı. Avukat yasal yollara başvurarak benim bir hastahaneye yatırlamamı isteyecek. Senin, Vefa Lisesi'nden sınıf arkadaşın Cemal adlı bir kişi yetkili bir savcıymış. Avukatımın da çok yakın arkadaşı, elden geleni yaparız, demiş, durum iyi değil. Annem senin Trabzon'da olduğunu, yakında geleceğini söyledi. Öyle sanıyorum, gelince beni ararsın, bu mektubu, geleceğin sürede eline geçsin diye gardiyan anneme verecek, o da seni Bahar Pastahanesi'nde arayacak. Hastahaneye kaldırılırsam daha kolay görüşürüz. Bugün canım sıkılıyor, daha yazmayacağım, görüşme günü gel, uzaktan da olsa, birbirimizi görelim, iyi günler.. *Mes'ud.*"

***

"- Hoşgeldin Karadeniz kokuşlu arkadaşım. Annem, dün senin geldiğini, ona gittiğini, görüşme günü geleceğini gardiyana söyleyince sevindim. Benim durumumu, bütünüyle, annem bilmiyor, gardiyana ona söylememesini söyledim. Avukat işi göreceğe benziyor, hapishane doktoru son sözü hastahane söyleyebilir dedi. Cezamın çoğunu çektiğim için, birtakım yasal koşullardan yararlanma yolu varmış. Ne bileyim, birinin dediği ötekinin dediğini tutmuyor. Hastahane işi olursa, sevinçle üzüntü yanya-

na demektir. Görüşme günü, Savcı arkadaşını görüp konuşabilirsen, hapishaneye gelme. Bana yanlış aktardılar, o Savcı arkadaşın senin yaşındaymış, neyse yine yararlı olabilir. Hapishane öyle işte, önüne gelen bir söz söylüyor, sonra hepsi birbirine karışıyor. Orhan Kemal'in öykülerine bayılıyorum. Sait Faik'ten daha geniş bir bakış açısı var, Anadolu'nun bütününe yaygın sorunları işliyor. Sait Faik bir türlü Adalar'dan, İstanbul'un belli yörelerinden dışarı çıkamıyor. Daha uzun mektup yazacağım şimdi yoruldum, öksürük tuttu yine... *Mes'ud.*"

***

"- Niyazi kal sağlıcakla bu dünyada...

Yarın hastahaneye götürüleceğim. Yanımda jandarma tüfekli, olaki ellerim kelepçeli. Şimdi kendimdeyim, iki gündür epey tükendim. Anneme, bu görüşme günü yoklama var, gelmesin diye gardiyanla söylettim. Gardiyan sana, Bahar Pastahanesi, bir arkadaşının adını vererek telefon edecek, seni buraya çağıracaklar. Durma gel, sana söyleyeceklerim var. Anneme uğra, çok uğra, kardeşlerimi unutma, beni aratma, kal sağlıcakla Niyazi, daha yazamıyorum... *Mes'ud..*"

***

Mes'ud'un annesine verilen bavulda çıkan mektupları bunlardı. yazılış günü bile belli değildi. Hangisi önce, hangisi sonra yazıldı bilinmiyor. Ancak, hastalığının ilerleyişi, olayların akışı böyle bir sıralamayı uygun düşürdü. Niyazi'nin Mes'ud'a yazdığı mektuplardan bir teki bile bulunadı, hapishanede yokedilmişler demek. Mes'ud'un adını ettiği arkadaşlarının çoğu ölümünde, gömülürken biraraya gelmişti. Hastahanede kaldığı süre içinde onun elinden çıkmış olayla ilgili bir yazı bulunmadı. Bütün olaylar kızkardeşinin, annesinin, arkadaşlarının anlattıklarıyla sınırlıydı. Niyazi, Mes'ud'un hastahaneye kaldırıldığı gün Trabzon'daydı, olayı onun annesinden duyar duymaz İstanbul'a geldi. Hapishanede yattığı sürece, Niyazi'nin onu görmeye gidemediği günlerin sayısı dört beşi geçmemiştir.

Mektupların neden gönderilmediği bilinmiyor. Mes'ud, bunların dışında, Niyazi'ye birçok özel mektup yazmış, gardiyanla göndermişti. Onun, hapishaneden mektuplarını gönderme olanağının bulunmadığı söylenemez. Bunları birer anı olarak mı yazıyordu? Bu sorunun yanıtı da yoktur. Niyazi ile annesi, kardeşleri arasındaki ilişkinin en seyreldiği dönem, Niyazi'nin özel işleri için Trabzon Maçkası'na gittiği aylara denkleşiktir, bunlar da çok uzun sürmemiştir. Mes'ud'un hapishanede tanık olduğu olayların tanıkları sonradan gördüklerini, duyduklarını anlattılar, yazdılar, yazdırdılar. En azından duruşmalarda geçen ilginç olaylar basın araçlarıyla topluma yansıtıldı. Yansıtılmayan olayların çoğu da MİT'le ilgiliydi. Bunları ele almanın, irdelemenin, açıklamanın gereği yoktur.

***

ACININ AYDINLIĞI

Mes'ud öldükten sonra Niyazi'nin görevi bitmemiş, yeni bir ortama giren gönüldeşliğin etkisiyle, daha yoğun bir nitelik kazanmıştı. Niyazi, bu ailenin en sıcak gönüldeşlik ilişkileri içinde, bir bireyi durumuna gelmişti. Anne, anneanne, kızkardeş, erkek kardeş Niyazi'yi evlerinin sıcaklığında bir üye olarak ısıtmayı başarmışlardı. Özellikle Mes'ud'un kızkardeşi Niyazi'yi ağabeyisinin yerine koymuş, onu evlerinde gördükçe acılarını unutur olmuştu. Niyazi, bu eve yıllarca, Mes'ud'un değişik bir simgesi niteliğinde girmiş çıkmış, orada yatmış, ailenin bütün yakınlarını tanımış, özelliklerini öğrenmişti. Aile kısa süre içinde, baba-oğul ikilisinin çıktığı dönülmez yolculuktan sonra, kendini toparlamış, olayları olgunlukla, bilgece karşılamış, yazgının onlara oynadığı acıklı oyun karşısında yıkılmamıştı. Ailenin en güçlü bireyi, Mes'ud'un çok sevdiği kızkardeşi oldu, yaşından beklenmeyen bir olgunluk gösterdi.

Bu güzel, ağır başlı, ölçülü, olgun genç kızın anılarını bulandıran, ona yaşamı bir acılar kaynağı olarak yorumlama olanağı veren, Handan'la ilgili olaylardı. Bu olaylar, sonraları, Mes'ud'un kitapları arasında çıkan mektuplardan, annesinin ona verdiği küçük evin satıldığında ordan getirilen, Mes'ud'la ilgili nesnelerle birlikte taşınan anı defterlerinden anlaşılıyordu. Handan'ın mektuplarını, Niyazi'yle birlikte okudular, saklamak istemediler. Niyazi'nin bütün direnmelerine karşın ona vermediler, yaktılar. Onlarda kalan yalnızca Niyazi-Handan-Mes'ud üçlüsünü gösteren birkaç fotoğrafla, başka arkadaşların da bulunduğu üç fotoğraftı. Mes'ud'un kızkardeşi, bu fotoğraflara ağlamaktan kızarmış gözleriyle günlerce baktıktan sonra, aralarına Niyazi'yi de alarak, ailenin bütün bireyleriyle birlikte bir fotoğraf çektirmek istedi.

Onun bu duygulu dileği yerine getirildi. Fotoğrafta, bir özellik vardı, o da şuydu: Mes'ud'un kardeşleri aralarına Özlem'le Niyazi'yi almış, ikisini yanyana getirmiş, ailenin yaşlıları önde, gençler arkada (iki yanda iki kardeş, ortalarında Özlem-Niyazi) yerlerini almışlardı. Fotoğrafın çekildiği gün ise 1.5.1959.

İnsan düşünce, varsıllık bakımından ne denli güçlü olursa olsun, yaşamın çizdiği yolun dışına çıkamaz, çıktığını sandığı yol bile yaşamın egemenliği altındadır. Yaşamını kendi gönlünün uyarınca düzenlediğini, yönlendirdiğini sanan kendini kandırır, yanılgının çevrintisinde döner durur. Mes'ud da bu yaşamın belirlediği yolda yürüyen, çok erken yorularak tükenen bir kimsedir. Onun ilişki kurduğu kimseler de onunla özdeş yaşama akışı içinde yeralmış, belirli yolda gitmekten başka olanak bulamamıştır. Mes'ud toplumumuzun çok ucuza tükettiği, yediği yetenekli gençlerden biriydi. Onun yaşadığı dönem Demokrat Parti'nin ortaya çıkışıyla başlayan, insan değerlerine değil, gelir bolluğuna önem veren bir anlayışın egemen olduğu süreydi. Mes'ud, bu partiyi sevmemekle birlikte, onun içinde yeralanların yolunda bilmeden yürümüş, paranın bütün kapıları açacağını sanarak sevgilisine karşı kırıcı davranışlarda bulunmuş, bunun yanlışlığını, kötülüğünü iş işten geçtikten sonra anlamış bir kimsedir. Onu okutan öğretmenlerin çoğu yeniliğe karşıydı, Demokrat Parti ilerigelenlerinin benimsedikleri çıkarcı görüşten yanaydı, sözün kısası yiyiciydi, para ile sınıf geçirmeye değin işi vardıran kimselerdi. Onun okuduğu özel okulun yöneticisi, kurucusu ünlü bir yazın uzmanı, dilci olmasına karşın parayı seven, iyesi olduğu lisede beşbin liraya diploma satılmasını önlemeyen, varlıklı ailelerin çocuklarını, bu beşbin lirayı koparmak için dolaylı yollarda başarısız sayan, bütünlemeye bırakan, sonunda belge almalarını bile acımasız, katı yürekle karşılayan kimselerdi.

Mes'ud'un babasına gelince, o da aşırılığa kaçacak oranda bir gericiydi. Dinle ilgisi yoktu, ancak yönetim, toplum düzeni bakımından kimseye söz yetkisi tanımayan, Menderes'in bütün yaptıklarını nerdeyse tanrısal bir bildirinin uygulanışı sayan kimseydi. Çalıştığı yerde Atatürk'ün değil Kazım Karabekir'in, Rauf Orbay'ın, Refet Bele'nin, İkinci Abdulhamid'in fotoğrafları vardı. Mehmed Akif, Necip Fazıl, Rıza Tevfik onun dünyasında eş-

siz birer yıldızdı. Mes'ud'un babasının babası Nakşbendi tarikatındandı, amcası Kubilay olayında asılan kimseler arasındaydı. Çok varlıklıydı. Dahası var, Mes'ud'un babası "Hukuk Mektebi"nde okumuş, orayı bitirmişti. Öte yandan, yine Mes'ud'un, Kubilay olayında asılan amcasının oğlu, Mes'ud'un annesini, Atatürkçü olması nedeniyle sevmiyordu, evine gelmez, onu kötü bir kadın olarak nitelerdi. İşte, Mes'ud'un babasını öldürdükten sonra, ayağa kalkan, bütün kalıtı elinden almak isteyen bu yakınlarıydı. Mes'ud'un babasının oynaşları da bu yakınları arasındaydı.

Mes'ud'un annesine, anneannesine gelince. Bunlar, ataları arasında Kazasker, şeyhulislam, sadrazam bulunan kimselerdi. Anneanne eşiyle uzun yıllar Almanya'da, Fransa'da kalmış, bu iki dili Türkçe gibi öğrenmişti. Annesi Amerikan Koleji'ni bitirmişti, ayrıca İtalyanca bilirdi. İkisi de yenilikten yanaydı, Atatürkçüydü, devrimciydi. Demokrat Parti'yi, Celal Bayar'ı, Menderes ile arkadaşlarını sevmezlerdi. Onlar da çok varlıklıydı. Ancak, neden Mes'ud'a beşbin lira vermediler? Neden Mes'ud epey altını olduğunu bildiği annesinden bu parayı istemedi, bu konu karanlık kalmıştır. Ailesi içinde, bu konuya değinen olmadı.

***

Mes'ud'un annesi, daha önceki düşüncelerini gerçekleştirmek için, Niyazi'nin yasal yolla nikâhlısından kurtulmasını önerdi. Bu işin iyi sonuç vermeyeceğini biliyordu. Bu nedenle Özlem'i gözünden uzak tutmuyor, sık sık, özellikle yaz dinlencelerinde İstanbul'a gelmesini sağlıyordu. Ancak, Niyazi için bir süre gerekliydi. Bu gerekli süre içinde Özlem'in beklemesi de sözkonusu edilemezdi. Bu iki genç, hep arkadaş olarak kaldılar, Niyazi İstanbul'da bulunduğu sürece, Mes'ud'un annesine uğradı, kardeşleriyle bağlantıyı sürdürdü.

Handan, Hikmet Hanım gibilerle yapacak bir işi daha kalmamıştı. Onları kırmadan, incitmeden uzaklaşmanın yollarını aradı. Handan, eskisi gibi sık sık bunalımlar geçirdi, sağıltım altına alındı, kendine göre film çevirdi, tiyatroda çalıştı, bunalıma girdiği günlerde, eskiden olduğu gibi, "ben kızım" demekten kurtulamadı. Mes'ud'un ölümü onu büsbütün yıkmış yıpratmıştı. Ni-

yazi'yle son karşılaştığında iyice çökmüş, eski güzelliğinin çoğunu yitirmiş, Puro sabunlarıyla ilgili işi dışında elini bir yere sürmez olmuştu. Niyazi, onunla bir daha karşılaşmak istemediği gibi, mektuplarını da yakmıştı. Biricik gönüldaş olarak Rezzan Hanım'la ilgisini sürdürdü. 27 Mayıs 1960 olayı gerçekleşti, yeni bir döneme girildi. Yurdumuzu çöle çeviren Menderes yönetimi, "Tahkikat Komisyonu" sarsakları duruşmalarda semeri ıslanmış eşeğe döndüler. Niyazı Mes'ud'un annesinin aracılığıyla Özlem'le yaşamın en mutlu dönemine girdi, 1963'te annesini, 1964'te de babasını yitirdi. Menderes için şu dizeleri sık sık söylerdi.

Ne halka verdi rahat ne kendi eyledi huzur
Yıkıldı gitti cihandan dayansın ehl-i kubur.
***

PENCERE YAYINLARI

TOPLUMSAL - SİYASAL SORUNLAR DİZİSİ

ARAŞTIRMA - İNCELEME

Engin Erkiner ALT EMPERYALİZM VE TÜRKİYE

Victor Serge BİR DEVRİMİN KADERİ

Leo A. Müller GLADİO/SOĞUK SAVAŞIN MİRASI

A Elif. (Derleyen) 20. YÜZYILIN BİR BİLANÇOSU

Necati Toprak ABD VE FRANSA'DA İŞÇİ SINIFI SENDİKALAR VE IV. ENTERNASYONAL

Sinan Adalı LATİN AMERİKA'DAN TÜRKİYE'YE MİLLİYETÇİ DEVRİMCİLERİN DÜNÜ BUGÜNÜ

Çetin Ağaşe CEM ERSEVER VE JİTEM GERÇEĞİ

Çetin Ağaşe KOD ADI YEŞİL

Nikolai Bukharin DÖNÜŞÜM DÖNEMİNİN EKONOMİSİ

Gabriele Yonan ASUR SOYKIRIMI/UNUTULAN BİR HOLOCAUST

Celal Yıldız BARIŞA GİDEN YOL

İsmet Zeki Eyuboğlu ANADOLU GERÇEĞİ (ARKEOLOJİ)

Yücel Feyzioğlu TARİH BOYUNCA DÜNYAYI SARSAN DOĞAL FELAKETLER

Paul Wittek OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DOĞUŞU

DENEMELER - ANILAR

Lev. N. Tolstoy SAVAŞA KARŞI YAZILAR

Etienne Fajon. Derleyen HAYATI SEVİYORLARDI/FRANSIZ DİRENİŞÇİLERİNİN SON MEKTUPLARI

Ümit Zileli VUR EMRİ (5. Baskı)

Panait Istrati SOVYETLER 1929

Jaques Attali UFUKTAKİ GÖRÜNTÜLER

Mehmet Şekeroğlu ALMAN DEMOKRATLARA MEKTUPLAR

İsmet Zeki Eyuboğlu GÜLEN ANADOLU

Anatole France EPİKÜR'ÜN BAHÇESİ

Öner Yağcı SIVAS'I UNUTMAK Genişletilmiş 2. Baskı
Öner Yağcı DİL KALEMİNİN ENSTİTÜSÜ
Julia Voznesenskaya KAMPLARDAN SEVGİ MEKTUPLARI
Kate Millet UÇMAK
Oral Çalışlar ÖCALAN VE BURKAY'LA KÜRT SORUNU
Günay Aslan YAS TUTAN TARİH, 33 KURŞUN

YAŞAMÖYKÜSÜ

Wang Shiqing HALKA VE DEVRİME ADANMIŞ BİR YAŞAM: LU SUN
Gılbert Badıa BİR MEKTUP USTASI: ROSA LUXEMBURG
Jelena Kusmina ANNA AHMATOVA
Gılbert Badıa SINIRSIZ FEMİNİST: CLARA ZETKİN
Cathy Porter BİR BİYOGRAFİ: ALEKSANDRA KOLLONTAİ

KADIN SORUNLARI DİZİSİ

ARAŞTIRMA - İNCELEME - DENEME

Fatmagül Berktay KADIN OLMAK, YAŞAMAK, YAZMAK (3. Baskı)
Chanie Rosenberg KADINLAR VE PERESTROYKA
Diana Gittins AİLE SORGULANIYOR 2. Baskı
Lise Vogel MARKSİST TEORİDE KADIN 2. Baskı
J. Mitchel - A. Oakley KADIN VE EŞİTLİK 3. Baskı
Tania Modleski HINÇLA SEVMEK
Miranda Davies ÜÇÜNCÜ DÜNYADA İKİNCİ CİNS
Jess Wells BATI AVRUPADA FAHİŞELİĞİN TARİHİ 2. Baskı
Mitchéle Barret GÜNÜMÜZDE KADINA UYGULANAN BASKI
Germaine Greer İĞDİŞ EDİLMİŞ KADIN
Paule Salomon GÜNEŞ KADINI
Caroline Ramazanoğlu FEMİNİZM VE EZİLMENİN ÇELİŞKİLERİ
Shere Hite - Kate Colleran İYİ AŞIKLAR, KÖTÜ AŞIKLAR 3. Baskı
Marina Gambarof SÖYLE BANA BENİ NE KADAR SEVİYORSUN
Soumaya Noamane - Guessou BÜTÜN UTANÇLARIN ÖTESİNDE
Rby Rohrlich - Elaine Hoffman Baruch KADIN ÜTOPYA PEŞİNDE

Charles Fourier GELECEĞİN AŞK DÜNYASINDAN

Elvin Süzer ÖLÜMÜNE SAVAR MAÇOLAR

Tansu Bele KADIN YAZIN SİYASA

AYDINLANMA SORUNLARI DİZİSİ

FELSEFE

İsmet Zeki Eyuboğlu UYGARLIĞIN IŞILDAKLARI

İsmet Zeki Eyuboğlu YOKSUL ÖZDEYİŞLERİ - EĞLENCE SÖZLÜĞÜ

İsmet Zeki Eyuboğlu ÇAĞIMIZIN ÇEVRİNTİLERİ

İsmet Zeki Eyuboğlu TOPLUM SARSINTILARI

İsmet Zeki Eyuboğlu DİLİN KAPISI

İsmet Zeki Eyuboğlu FELSEFE YAZILARI

İsmet Zeki Eyuboğlu FELSEFE AÇISIN. 12 EYLÜL, DİN, BOŞLUĞUN EGEMENLİĞİ

Emile Noel GÜNÜMÜZDE BİLİMSEL GÖRÜNTÜLERİYLE RASTLANTI

Esat Korkmaz İNSAN TANRI

Esat Korkmaz ALEVİ FELSEFESİ

Burchard - Sonja Brentjes İBNİ SİNA

Oguz Özügül. Derleyen SANATIN PSİKOLOJİSİ (FELSEFE)

ARAŞTIRMA - İNCELEME

Metin Gür KAÇIŞIN ÖYKÜSÜ

Nejdet Buldan BİTMEYEN YOLCULUK (Kürt Kaçış Öyküleri)

Oral Çalışlar HZ. ALİ MUAVİYE ÇATIŞMASI 7. Baskı

Oral Çalışlar REFAH PARTİSİ NEREDEN NEREYE 2. Baskı

Battal Pehlivan ALEVİLER VE DİYANET 3. Baskı

Battal Pehlivan ALEVİ BEKTAŞİ DÜŞÜNCESİNE GÖRE ALLAH

Mutay Öztemiz CUMHURİYET DÖNEMİ. DEVLETİN DİN POLİTİKALARI

Rıza Algül ALEVİLİĞİN SOSYAL MÜCADELEDEKİ YERİ

İsmet Zeki Eyuboğlu İSLAMDA BÖLÜNMELER ÇELİŞMELER

İsmet Zeki Eyuboğlu GÜNÜMÜZDE ALEVİLİK/SORUNLARI-İLKELERİ-GELİŞİMİ
İsmet Zeki Eyuboğlu İSLAMIN ÇÖKÜŞÜ
İsmet Zeki Eyuboğlu UYANIŞ
Esat Korkmaz ALEVİLERVE AYDINLANMA
Esat Korkmaz ALEVİLERE SALDIRILAR
Erol Sever İSLAMIN KAYNAKLARI II. MUHAMMED
Erol Sever İSLAMIN KAYNAKLARI III. KUTSAL KİTAPLAR

SÖYLEŞİ DENEME

Cengiz Yıldırım - Aydın Öztürk AFŞAR TİMUÇİN'LE DÜŞÜNCEYE YOLCULUK
İsmet Zeki Eyuboğlu GELİN CANLAR SÖYLEŞELİM
Fikret Otyam HU DOST
Ayhan Aydın ALEVİLİK BEKTAŞİLİK SÖYLEŞİLERİ

EDEBİYAT DİZİSİ

ROMAN

Murat Tuncel MAVİYDİ ADALET SARAYI
Murat Tuncel ÜÇÜNCÜ ÖLÜM
Şakir Bilgin SÜRGÜNDEKİ YABANCI
Kemal Bekir HÜCRE 1952 (1998 Orhan Kemal Roman Ödülü)
Kemal Bekir KAÇAKLAR
Victor Hugo 1793 DEVRİMİ
Anatole France PENGUENLER ADASI
Anatole France TAİS
Anatole France PÉDAQUE KEBAPÇISI (Çıkıyor)
John Reed VİVA MEKSİKA
Marcel Ollivier SPARTACUS
Aleksandra Kollontai BİR BÜYÜK AŞK 2. Baskı
Aleksandra Kollontai İŞÇİ ARILARIN AŞKI
Yücel Feyzioğlu ANARBAY
Tahir Abacı AYNADA BİR YÜZ

ÖYKÜ - ANI - ANLATI - GEZİ - DENEME

Salman Rüşdü JAGUAR GÜLÜŞÜ (Nikaragua Gezi Notları)

Murat Tuncel YARIMAĞIZ ANILAR

Lu Sun SİLAHLARA ÇAĞRI

İsmet Zeki Eyuboğlu ANILAR

İsmet Zeki Eyuboğlu ÖĞRENCİLER (Çıkıyor)

Evgenia Ginzburg ANAFORA DOĞRU I. Cilt

Evgenia Ginzburg ANAFORUN İÇİNDE II. Cilt

Mariam Tilali SOWETO ÖYKÜLERİ

Oğuz Özügül. Derleyen DOSTOYEVSKİ'NİN MİRASI

İsmet Zeki Eyuboğlu DİLİN KEMİĞİ

ŞİİR

Suna Aras HAMUR ANA ÖLDÜ YAŞASIN KRAL

Gülbahar Kültür SUSTUĞUN YERDE KAL

İsmet Zeki Eyuboğlu TAŞOLUĞUN BAŞINDA

İsmet Zeki Eyuboğlu KARA ZIPKALI UŞAKLAR DESTANI

Aytaç Varol BİR NEHİR AKIYOR İÇİME

İsmet Kemal Karadayı KURTKAPANI ŞİİRLERİ - MAĞMA

İsmet Zeki Eyuboğlu HZ. ALİ'NİN ŞİİRLERİ

Aşık Sadk Kara ŞİİRLER

Kemal Yalçın SÜRGÜN GÜLLERİ

Kemal Yalçın BARIŞ SICAĞI

MÜZİK KİTAPLARI

Katharine Thomson MOZART'IN YAPITLARINDAKİ MASONİK ÖRGÜ

Sıdney Finkelstein BESTECİ VE ULUS (MÜZİKTE HALK MİRASI)

Solomon Volkov TANIKLIK TUTANAĞI (ŞOSTAKOVİÇ'İN ANILARI)

Helen L. Kaufmann BATI MÜZİĞİNDEN KÜÇÜK ÖYKÜLER

Kazım İsmail Gürkan Cad. Hamam Sok. No. 2 Yavuz Han Kat 6
Cağaloğlu / İSTANBUL
TEL: (0212) 522 79 24 - 511 64 98